www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

پرچم داران هدایت

تدبری در زیارت جامعه کبیره

احمدسجادی

بسم الله الرحمن الرحیم

پرچم‌داران هدایت: تدبری بر زیارت جامعه کبیره

نویسنده:

احمد سجادی

ناشر چاپی:

اسوه

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵
پرچم‌داران هدایت: تدبری بر زیارت جامعه کبیره ----- ۲۱
مشخصات کتاب ----- ۲۱
اهداء ----- ۲۱
سخن مؤلف ----- ۲۱
اشاره ----- ۲۱
سند زیارت جامعه کبیره ----- ۲۲
شرح و تفسیر زیارت جامعه کبیره ----- ۲۳
السلام علیکم ----- ۲۳
یا اهل بیت النبوة ----- ۲۴
وموضع الرسالة ----- ۲۵
ومختلف الملائکة ----- ۲۵
ومهبط الوحی ----- ۲۶
ومعدن الرحمة ----- ۲۷
وخزان العلم ----- ۲۸
اشاره ----- ۲۸
گنجینه‌داران دانش خداوند ----- ۲۸
ظرف (گران‌بهای) دانش خداوند ----- ۲۸
وارثان دانش پیامبری ----- ۲۸
عالم‌ترین مردم ----- ۲۹
ثابت قدم و صاحب نظر در علم ----- ۲۹
اصل و مرکز (معدن) دانش ----- ۲۹
زنده‌دارندگان دانش ----- ۲۹

ومنتهی الحلم ----- ۲۹
واصول الکَرم ----- ۳۰
وقادة الامم ----- ۳۰
و اولیاء النعم ----- ۳۱
وعناصر الابرار ----- ۳۱
ودعائم الاخیار ----- ۳۲
وساسة العباد ----- ۳۲
واركان البلاد ----- ۳۳
وابواب الایمان ----- ۳۳
وامناء الرحمن ----- ۳۴
وسلالة النبیین ----- ۳۴
وصفوة المرسلین ----- ۳۴
وعترة خیرة رب العالمین ----- ۳۵
ورحمة الله وبرکاته ----- ۳۵
السلام علی ائمة الهدی ----- ۳۵
ومصابیح الدجی ----- ۳۶
واعلام التقی ----- ۳۶
وذوی النهی واولی الحجی ----- ۳۷
وکَهف الوری ----- ۳۷
وورثة الانبیاء ----- ۳۸
اشاره ----- ۳۸
علم پیامبران ----- ۳۸
کتاب‌های پیامبران ----- ۳۸
وسائلی که خداوند برای پیامبران فرستاد ----- ۳۸

والمثل الاعلی ----- ۳۹
والدعوة الحسنی ----- ۳۹
وحجج الله علی اهل الدنیا والاخرة والاولی ----- ۳۹
ورحمة الله وبرکاته ----- ۴۰
السلام علی محال معرفة الله ----- ۴۰
ومساکن برکَة الله ----- ۴۱
ومعادن حکمة الله ----- ۴۱
وحفظة سر الله ----- ۴۱
وحملة کتاب الله ----- ۴۲
واوصیاء نبی الله ----- ۴۳
وذریة رسول الله ----- ۴۴
صلی الله علیه وآله ورحمة الله وبرکاته ----- ۴۴
السلام علی الدعاة الی الله ----- ۴۵
والادلاء علی مرضات الله ----- ۴۶
والمستقرین فی امر الله ----- ۴۶
والتامین فی محبة الله ----- ۴۷
والمخلصین فی توحید الله ----- ۴۷
والمظهرین لامر الله ونهیِه ----- ۴۹
وعباده المکرمین الذین لا یسبقونه بالقَول وهم بامره یعملون ----- ۴۹
ورحمة الله وبرکاته ----- ۴۹
السلام علی الائمة الدعاة ----- ۵۰
والقادة الهداة ----- ۵۰
والسادة الولاة ----- ۵۱
والذادة الحماة ----- ۵۲

واهل الذکر ----- ۵۳
واولی الامر ----- ۵۳
وبقیهٔ الله ----- ۵۴
و خیرته ----- ۵۴
و حزبه ----- ۵۵
وعیبهٔ علمه ----- ۵۵
و حجته ----- ۵۶
و صراطه ----- ۵۷
و نوره ----- ۵۷
و برهانه ----- ۵۸
ورحمهٔ الله وبرکاته ----- ۵۸
اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له ----- ۵۸
کَما شهد الله لنفسه وشهدت له ملائکته واولوا العلم من خلقه ----- ۵۹
لا اله الا هو العزیز الحکیم ----- ۶۰
واشهد ان محمدا عبده المنتجب ورسوله المرتضی ----- ۶۰
ارسله بالهدی ودین الحق لیظهره علی الدین کله ولو کَره المشرکون ----- ۶۱
واشهد انکم الائمهٔ الراشدون ----- ۶۱
المهدیون ----- ۶۲
المعصومون ----- ۶۲
المکَرمون ----- ۶۳
المقَربون ----- ۶۳
المتقون ----- ۶۳
الصادقون ----- ۶۳
المصطفون ----- ۶۴

المطیعون لله ----- ۶۴
القَوامون بامره ----- ۶۴
العاملون بارادته ----- ۶۴
الفائزون بکَرامته ----- ۶۵
اصطفاکم بعلمه ----- ۶۵
وارتضاکم لغیبه ----- ۶۶
واختارکم لسره ----- ۶۷
واجتباکم بقدرته ----- ۶۷
واعزکم بهداه ----- ۶۸
وخصکم ببرهانه ----- ۶۹
وانتجبکم لنوره ----- ۶۹
وایدکم بروحه ----- ۶۹
ورضیکم خلفاء فی ارضه ----- ۷۰
وحججا علی بریته ----- ۷۰
وانصارا لدینه ----- ۷۱
و حفظهٔ لسره ----- ۷۱
وخزنهٔ لعلمه ----- ۷۱
اشاره ----- ۷۲
علم کتاب ----- ۷۲
تاویل و تفسیر قرآن ----- ۷۲
اسم الاعظم خداوند ----- ۷۲
همه زبان‌ها ----- ۷۲
حوادث گذشته و آینده ----- ۷۳
اخبار آسمان و زمین ----- ۷۳

ومستودعا لحکمته ---- ۷۳
وتراجمهٔ لوحیه ---- ۷۳
وارکانا لتوحیده ---- ۷۴
وشهداء علی خلقه ---- ۷۵
واعلاما لعباده ---- ۷۵
ومنارا فی بلاده ---- ۷۵
وادلاء علی صراطه ---- ۷۶
عصمکم الله من الزلل ---- ۷۶
وامنکم من الفتن ---- ۷۷
وطهرکم من الدنس ---- ۷۷
واذهب عنکم الرجس ---- ۷۷
وطهرکم تطهیرا ---- ۷۷
فعظمتم جلاله واکبرتم شانه ومجدتم کَرمه ---- ۷۸
وادمتم ذکره ووکدتم میثاقه واحکَمتم عقد طاعته ---- ۷۹
ونصحتم له فی السر والعلانیهٔ ودعوتم الی سبیله بالحکمهٔ والموعظهٔ الحسنهٔ ---- ۷۹
وبذلتم انفسکم فی مرضاته ---- ۷۹
وصبرتم علی ما اصابکم فی جنبه ---- ۸۰
واقَمتم الصلوهٔ ---- ۸۱
واتیتم الزکاهٔ ---- ۸۲
وامرتم بالمعروف ونهیتم عن المنکَر ---- ۸۳
وجاهدتم فی الله حق جهاده ---- ۸۳
حتی اعلنتم دعوته وبینتم فرائضه واقَمتم حدوده ونشرتم شرائع احکامه وسننتم سنته ---- ۸۴
وصرتم فی ذلک منه الی الرضا ---- ۸۶
وسلمتم له القَضاء ---- ۸۷

وصدقتم من رسله من مضی ----- ۸۷
فالراغب عنکم مارق والازم لکم لاحق والمقَصر فی حقکم زاهق ----- ۸۸
والحق معکم وفیکم ومنکم والیکم وانتم اهله ومعدنه ----- ۸۸
ومیراث النبوهٔ عندکم ----- ۸۹
واياب الخلق الیکم وحسابهم علیکم ----- ۹۰
وفصل الخطاب عندکم ----- ۹۰
وايات الله لدیکم ----- ۹۱
وعزائمه فیکم ----- ۹۱
ونوره وبرهانه عندکم ----- ۹۲
وامره الیکم ----- ۹۲
من والاکم فقَد والی الله ومن عاداکم فقد عاد الله و من احبکم فقَد احب الله ومن ابغضکم فقَد ابغض الله ----- ۹۳
ومن اعتصم بِکم فقَد اعتصم بالله ----- ۹۳
انتم الصراط الاقوم ----- ۹۴
اشاره ----- ۹۴
دین اسلام ----- ۹۴
محبت به خداوند ----- ۹۴
عبادت و بندگی خداوند ----- ۹۵
وجود ائمه طاهرین ----- ۹۵
وشهداء دار الفناء ----- ۹۵
وشفعاء دار البقَاء ----- ۹۶
والرحمهٔ الموصولهٔ ----- ۹۷
والایهٔ المخزونهٔ ----- ۹۷
والامانهٔ المحفوظهٔ ----- ۹۷
والباب المبتلی به الناس من اتاکم نجی ومن لم یاتکم هلک ----- ۹۹

الی الله تدعون وعلیه تدلون ----- ۹۹
وبه تومنون وله تسلمون ----- ۱۰۰
وبامره تعملون ----- ۱۰۱
والی سبیله ترشدون ----- ۱۰۲
وبقَوله تحکمون ----- ۱۰۳
سعد من والاکم ----- ۱۰۳
وهلک من عاداکم ----- ۱۰۳
وخاب من جحدکم ----- ۱۰۴
وضل من فارقَکم ----- ۱۰۴
وفاز من تمسک بکم ----- ۱۰۴
وامن من لجا الیکم ----- ۱۰۵
وسلم من صدقکم ----- ۱۰۵
وهدی من اعتصم بکم ----- ۱۰۶
من اتبعکم فالجنهٔ ماویه ومن خالفکم فالنار مثویه ----- ۱۰۶
ومن جحدکم کافر ----- ۱۰۷
ومن حاربکم مشرک ----- ۱۰۸
ومن رد علیکم فی اسفل درک من الجحیم ----- ۱۰۹
اشهد ان هذا سابق لکم فیما مضی وجار لکم فیما بقی ----- ۱۱۰
وان ارواحکم ونورکم وطینتکم واحدهٔ ----- ۱۱۱
طابت وطهرت بعضها من بعض ----- ۱۱۳
خلقکم الله انوارا ----- ۱۱۴
فجعلکم بعرشه محدقین ----- ۱۱۴
حتی من علینا بکم ----- ۱۱۵
فجعلکم فی بیوت اذن الله ان ترفع ویذکَر فیها اسمه ----- ۱۱۶

وجعل صلواتنا علیکم وما خصنا به من ولایتکم طیبا لخلقنا ----- ۱۱۷
وطهارهٔ لانفسنا ----- ۱۱۷
اشاره ----- ۱۱۷
احساسات، غرائز و خواهش‌های درونی ----- ۱۱۸
روح ----- ۱۱۸
جان، قلب و باطن ----- ۱۱۸
ذات و شخص ----- ۱۱۸
وتزکیهٔ لنا وکفارهٔ لذنوبنا ----- ۱۱۸
فکنا عنده مسلمین بفضلکم ----- ۱۱۹
ومعروفین بتصدیقنا ایاکم ----- ۱۱۹
فبلغ الله بکم اشرف محل المکَرمین واعلی منازل المقَربین وارفع درجات المرسلین ----- ۱۲۰
حیث لا یلحقه لاحق ولا یفوقه فائق ولا یسبقه سابق ولا یطمع فی ادراکه طامع ----- ۱۲۰
حتی لا یبقی ملک مقَرب... ----- ۱۲۱
بابی انتم وامی واهلی ومالی واسرتی ----- ۱۲۳
اشهد الله واشهدکم انی مومن بکم وبما امنتم به کافر بعدوکم وبما کَفرتم به ----- ۱۲۳
مستبصر بشانکم وبضلالهٔ من خالفکم ----- ۱۲۴
موال لکم ولاولیائکم مبغض لاعدائکم ومعاد لهم ----- ۱۲۴
سلم لمن سالمکم وحرب لمن حاربکم ----- ۱۲۵
محقق لما حققتم مبطل لما ابطلتم ----- ۱۲۵
مطیع لکم ----- ۱۲۵
عارف بحقکم ----- ۱۲۶
مقر بفضلکم ----- ۱۲۶
محتمل لعلمکم ----- ۱۲۶
محتجب بذمتکم ----- ۱۲۸

معترف بکم ---- ۱۲۸
مومن بایابکم مصدق برجعتکم ---- ۱۲۹
منتظر لامرکم مرتقب لدولتکم ---- ۱۳۰
اخذ بقَولکم ---- ۱۳۱
عامل بامرکم ---- ۱۳۱
مستجیر بکم ---- ۱۳۲
زائر لکم لائذ عائذ بقبورکم ---- ۱۳۲
مستشفع الی الله عز و جل بکم ---- ۱۳۳
ومتقَرب بکم الیه ---- ۱۳۴
ومقدمکم امام طلبتی وحوائجی وارادتی فی کل احوالی واموری ---- ۱۳۴
مومن بسرکم وعلانیتکم وشاهدکم وغائبکم واولکم واخرکم ---- ۱۳۵
ومفوض فی ذلک کله الیکم ومسلم فیه معکم ---- ۱۳۵
وقلبی لکم مسلم ---- ۱۳۶
اشاره ---- ۱۳۶
به معنی عقل و خرد ---- ۱۳۶
به معنی روح و جان ---- ۱۳۶
به معنی مرکز عواطف ---- ۱۳۶
ورایی لکم تبع ---- ۱۳۷
ونصرتی لکم معدهٔ ---- ۱۳۷
حتی یحیِی الله تعالی دینه بکم ---- ۱۳۸
ویردکم فی ایامه ---- ۱۳۹
ویظهرکم لعدله ---- ۱۳۹
ویمکنکم فی ارضه ---- ۱۴۰
فمعکم معکم لامع غیرکم ---- ۱۴۰

امنت بکم ----- ۱۴۰
وتولیت آخرکم بما تولیت به اولکم ----- ۱۴۱
وبرئت الی الله عز و جل من اعدائکم ----- ۱۴۱
ومن الجبت والطاغوت ----- ۱۴۱
والشیاطین ----- ۱۴۲
وحزبهم الظالمین لکم ----- ۱۴۲
الجاحدین لحقکم ----- ۱۴۳
والمارقین من ولایتکم ----- ۱۴۳
والغاصبین لارثکم ----- ۱۴۳
الشاکین فیکم ----- ۱۴۴
المنحرفین عنکم ----- ۱۴۴
ومن کل ولیجهٔ دونکم ----- ۱۴۴
وکل مطاع سواکم ----- ۱۴۴
ومن الائمهٔ الذین یدعون الی النار ----- ۱۴۵
فثبتنی الله ابدا ما حییت علی موالاتکم ومحبتکم ودینکم ----- ۱۴۵
ووفقنی لطاعتکم ----- ۱۴۶
ورزقنی شفاعتکم ----- ۱۴۷
وجعلنی من خیار موالیکم ----- ۱۴۷
التابعین لما دعوتم الیه ----- ۱۴۸
و جعلَنی ممن یقتص اثارکم ----- ۱۴۸
ویسلک سبیلکم ----- ۱۴۸
ویهتدی بهداکم ----- ۱۴۹
ویحشر فی زمرتکم ----- ۱۴۹
ویکر فی رجعتکم ----- ۱۴۹

ویملک فی دولتکم ----- ۱۵۰
و یشرف فی عافیتکم ----- ۱۵۰
ویمکن فی ایامکم ----- ۱۵۰
وتقر عینه غدا برویتکم ----- ۱۵۱
بابی انتم وامی ونفسی واهلی ومالی ----- ۱۵۱
من اراد الله بدء بکم ----- ۱۵۱
ومن وحده قبل عنکم ----- ۱۵۱
ومن قصده توجه بکم ----- ۱۵۲
موالی لا احصی ثنائکم ولا ابلغ من المدح کنهکم ومن الوصف قدرکم ----- ۱۵۲
وانتم نور الاخیار ----- ۱۵۳
وهداة الابرار ----- ۱۵۴
وحجج الجبار ----- ۱۵۴
بکم فتح الله وبکم یختم ----- ۱۵۴
وبکم ینزل الغیث ----- ۱۵۵
وبکم یمسک السماء ان تقع علی الارض الا باذنه ----- ۱۵۶
وبکم ینفس الهم ویکشف الضر ----- ۱۵۶
وعندکم ما نزلت به رسله وهبطت به ملائکته ----- ۱۵۶
والی جدکم بعث الروح الامین ----- ۱۵۸
اتاکم الله ما لم یوت احدا من العالمین ----- ۱۵۸
اشاره ----- ۱۵۸
علم و آگاهی ----- ۱۵۸
مشاهده اعمال ----- ۱۵۸
دارا بودن هر آنچه خدا به پیامبران گذشته عطا نموده ----- ۱۵۹
جانشینی خداوند ----- ۱۵۹

سرور اوصیای پیامبران بودن ----- ۱۶۰
ارتباط نورانی با خدا داشتن ----- ۱۶۰
همراهی روح (فرشته الهی) با ایشان ----- ۱۶۰
علم داشتن بر اسم اعظم الهی ----- ۱۶۰
امام جن و انس بودن ایشان ----- ۱۶۱
رفت و آمد ملائکه، به خانه آنها ----- ۱۶۱
در زمره شهدا جای داشتن ----- ۱۶۱
تقسیم کننده بهشت و دوزخ بودن ----- ۱۶۱
اولوالامر و لازم الاطاعهٔ بودن آنها ----- ۱۶۱
درهای الهی بودن ایشان ----- ۱۶۲
طاطا کل شریف لشرفکم ----- ۱۶۲
وبخع کل متکبر لطاعتکم ----- ۱۶۳
وخضع کل جبار لفضلکم ----- ۱۶۳
وذل کل شیء لکم ----- ۱۶۳
واشرقت الارض بنورکم وفاز الفائزون بولایتکم بکم یسلک الی الرضوان وعلی من جحد ولایتکم غضب الرحمن ----- ۱۶۴
بابی انتم وامی ونفسی واهلی ومالی ----- ۱۶۶
ذکرکم فی الذاکرین ----- ۱۶۶
واسماوکم فی الاسماء ----- ۱۶۷
واجسادکم فی الاجساد ----- ۱۶۷
وارواحکم فی الارواح ----- ۱۶۷
وانفسکم فی النفوس ----- ۱۶۸
واثارکم فی الاثار ----- ۱۶۸
وقبورکم فی القبور ----- ۱۶۸
فما احلی اسمائکم ----- ۱۶۹

واکرم انفسکم ----- ۱۷۰
واعظم شانکم واجل خطرکم ----- ۱۷۰
واوفی عهدکم واصدق وعدکم ----- ۱۷۱
کلامکم نور ----- ۱۷۱
وامرکم رشد ----- ۱۷۱
ووصیتکم التقوی ----- ۱۷۱
وفعلکم الخیر ----- ۱۷۲
وعادتکم الاحسان ----- ۱۷۲
وسجیتکم الکرم ----- ۱۷۳
وشانکم الحق والصدق والرفق ----- ۱۷۳
وقولکم حکم وحتم ----- ۱۷۳
ورایکم علم وحلم وحزم ----- ۱۷۴
ان ذکر الخیر کنتم اوله واصله وفرعه ومعدنه وماویه ومنتهاه ----- ۱۷۴
بابی انتم وامی ونفسی ----- ۱۷۵
کیف اصف حسن ثنائکم ----- ۱۷۵
واحصی جمیل بلائکم ----- ۱۷۶
وبکم اخرجنا الله من الذل وفرج عنا غمرات الکروب وانقذنا من شفا جرف الهلکات ومن النار ----- ۱۷۷
بابی انتم وامی ونفسی ----- ۱۷۸
بموالاتکم علمنا الله معالم دیننا ----- ۱۷۸
واصلح ما کان فسد من دنیانا ----- ۱۷۸
وبموالاتکم تمت الکلمهٔ ----- ۱۷۸
وعظمت النعمهٔ ----- ۱۷۹
وائتلفت الفرقهٔ ----- ۱۸۰
وبموالاتکم تقبل الطاعهٔ المفترضهٔ ----- ۱۸۱

ولکم المودهٔ الواجبهٔ ----- ۱۸۱
والدرجات الرفیعهٔ ----- ۱۸۲
والمقام المحمود ----- ۱۸۲
والمکان المعلوم عند الله عزوجل ----- ۱۸۳
والجاه العظیم ----- ۱۸۴
والشان الکبیر ----- ۱۸۴
والشفاعهٔ المقبولهٔ ----- ۱۸۵
ربنا امنا بما انزلت واتبعنا الرسول فاکتبنا مع الشاهدین ----- ۱۸۵
ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمهٔ انک انت الوهاب ----- ۱۸۶
سبحان ربنا ان کان وعد ربنا لمفعولا ----- ۱۸۶
یا ولی الله ان بینی وبین الله عزوجل ذنوبا لا یاتی علیها الا رضاکم ----- ۱۸۶
فبحق من ائتمنکم علی سره ----- ۱۸۷
واسترعاکم امر خلقه ----- ۱۸۷
وقرن طاعتکم بطاعته ----- ۱۸۷
لما استوهبتم ذنوبی ----- ۱۸۸
وکنتم شفعائی ----- ۱۸۸
فانی لکم مطیع ----- ۱۸۸
من اطاعکم فقد اطاع الله ----- ۱۸۹
ومن عصاکم فقد عصی الله ----- ۱۸۹
ومن احبکم فقد احب الله ----- ۱۸۹
ومن ابغضکم فقد ابغض الله ----- ۱۸۹
اللهم انی لو وجدت شفعاء اقرب الیک من محمد واهل بیته الاخیار الائمهٔ الابرار لجعلتهم شفعائی ----- ۱۹۰
فبحقهم الذی اوجبت لهم علیک ----- ۱۹۰
اسئلک ان تدخلنی فی جملهٔ الْعارفین بهم وبِحقهم ----- ۱۹۱

وفی زمرهٔ المرحومین بشفاعتهم ----- ۱۹۱

انک ارحم الراحمین ----- ۱۹۲

وصلی الله علی محمد واله الطاهرین وسلم تسلیما کثیرا ----- ۱۹۲

وحسبنا الله ونعم الوکیل ----- ۱۹۲

پاورقی ----- ۱۹۲

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان ----- ۲۲۰

پرچم‌داران هدایت: تدبری بر زیارت جامعه کبیره

مشخصات کتاب

عنوان قراردادی : زیارتنامه جامعه کبیره .شرح

عنوان و نام پدیدآور : پرچم‌داران هدایت: تدبری بر زیارت جامعه کبیره / احمد سجادی.

مشخصات نشر : قم : اسوه ، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری : ۵۰۴ص.

شابک : ۴-۱۱۰-۵۴۲-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت : کتاب حاضر در سال ۱۳۸۵ با عنوان " پرچم‌داران سعادت: تدبری بر زیارت جامعه کبیره " توسط بنیاد قرآن و عترت منتشر شده است.

عنوان دیگر : پرچم‌داران سعادت: تدبری بر زیارت جامعه کبیره.

موضوع : زیارتنامه جامعه کبیره -- نقد و تفسیر

موضوع : زیارتنامه‌ها

شناسه افزوده : سجادی، احمد، ۱۳۴۳- ، شارح.

رده بندی کنگره : BP۲۷۱/۲۰۴۲۲/ س ۳ ۱۳۸۷

رده بندی دیویی : ۲۹۸/۷۷۷

شماره کتابشناسی ملی : ۱۲۵۶۶۳۲

اهداء

برین خدمت خُرد و اهتمام قلیل هیچ پاداش و مثوبتی چشم نمی‌دارم جز بخشایش ایزدی و رحمت کردگار که بهره‌های وافر آن نیز نصیب روح پرفتوح و جان تابناک شهیدان گرام باد سیّد احمد و سیّد مسعود سجادی سیّد مهدی محمّدیان حسن آقاعابدی هاشم و حبیب‌اللّه صاعدی خویشانی نزدیک‌تر و جانانه‌تر از خویش یادشان ماندگار و جانشان از دِهش‌های خداوند برخوردار باد. [صفحه ۷]

سخن مؤلف

اشاره

زیارت از ریشه «زور» به معنی «میل و عدول از چیزی» است. زائر را از آن جهت «زائر» می‌نامند که وقتی به زیارت می‌رود از غیر، عدول می‌کند. برخی «زیارت» را به معنی قصد و توجه دانسته‌اند و معتقدند زائر با قصد بزرگداشت کسی و انس گرفتن با او، به وی توجّه می‌نماید و روی می‌آورد. نیز برخی بر این باورند که از آن جهت به ملاقات اولیا و امامان معصوم علیهم السلام عنوانِ «زیارت» اطلاق شده که با این کار، انحراف از جریان مادّی و توجّه به عالم معنوی صورت می‌گیرد. پس درزیارتِ ائمّه علیهم السلام هم عدول صورت‌می‌گیرد وهم توجّه وقصد محقّق می‌گردد. زیارت، سفری مشتاقانه، آگاهانه و عاشقانه از دل، به منزل یار

– که همـان جایگاه مقصود است – می‌باشـد. معمولاً زائر در وقت زیارت، به کمالاتِ شـخص زیارت‌شونـده اشاره کرده یا با الفاظ مختلف به ثنـاگوییِ مزور می‌پردازد و میزان ارادت خود را به او اعلام می‌دارد. گاهی ابراز اعلام سـلام زائر نسبت به مزور، از زبان معصوم است که چنین زیارت‌نامه‌هایی را زیارت «مأثوره» می‌نامنـد. این زیارت‌نامه‌ها نه تنها اظهار ارادت و ابراز تولّی نسبت به امام است، بلکه شـناخت‌نامه‌ای برای معرفت به امام معصوم علیه السـلام می‌باشـد. این زیارت‌نامه‌ها بر دو قسم است: ۱ – زیارت‌نامه‌های اختصاصی که هر یک از امامان به صورت خاص با آن متن، زیارت می‌شوند. مانند زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، و زیارت عـاشورا و زیارت آل یاسین. [صـفحه ۸] ۲ – زیارت‌نامه‌هـای عـام که مضـمونی کلّی و محتـوای همگـانی دارد و تمـامی ائمّه را به صورت عـام و یـا تـک تک می‌توان با آن، زیارت کرد. ماننـد زیارت امین‌اللّه، زیارت جامعه کبیره، زیارت جامعه صـغیره و زیارت مخصوص ماه رجب. زیارت جامعه کبیره را از آن جهت «جامعه» نامیده‌اند که با آن می‌توان تمام ائمّه علیهم السـلام را زیارت کرد. این زیارت مملو از ذکر فضائل و کمالات امامان معصوم علیهم السـلام است. ولی هیـچ‌گونه اغراق و غلوی در آن وجود ندارد. چرا که امامان، آینه تمام‌نمای جمال و جلال خداوند و نشانه بزرگ خدا و جانشـین او بر روی زمین هستند و بایستی دارای چنین مقام‌ها و موقعیّت‌هایی باشـند و هر چه مردم در فضائل آنها بگوینـد، باز هم کم است. قال علی علیه السـلام: أنا اَمیرُ کلّ مُؤمِنٍ و مُؤمنةٍ مِمّن مَضـی و مِمَّن بَقی أیدّتُ بِرَوْح العَظمَةِ وَ إنّما أنا عَبدٌ من عُبیدِ اللّهِ لا تسـمونا أَرباباً و قولوا فی فَضلِنا ما شِئتُم فَانَّکُم لَنْ تبلغُوا مِن فَضلِنا کُنه ما جَعَلَه اللّه لَنا و لا مَعْشارُ العُشْر لِاَنّا آیاتُ اللّهِ و دَلائِلُه و حُججُ اللّهِ و خُلقائُه و اُمَنائُه و اَئمَّتُه و وَجهُ اللّهِ و عَیْنُ اللّهِ و لِسانُ اللّهِ. [۱] . امـام علی علیه السـلام فرمود: من امیر و فرمـانروا بر تمـام مردان و زنـان بـا ایمان چه گذشـتگان و چه آینـدگان هسـتم، که به روح بزرگ خداونـد تأیید یافته‌ام. همانا من بنده‌ای از بندگان خداوندم. مرا پروردگار نخوانید (و من را از مرز عبودیّت خارج نکنید و به مرز ربوبیّت نرسانید و) در فضل و برتری ما، هر چه می‌خواهید بگویید، ولی بدانید که نه تنها به حقیقت فضایلی که خداوند برای ما قرار داده نمی‌رسـید، بلکـه بـه یـک صـدم از آن نیز دسـت نیافته‌ایـد. زیرا مـا نشانه‌هـا و دلیل‌هـا و حجّت‌هـا و جانشـینان و امین‌هـا و فرمانروایـان و صورت و چشم و زبان خداونـد هستیم. با آنکه در این زیارت، هیـچ غلوگویی‌ای وجود نـدارد، لیکن زائر برای آنکه مبادا از [صـفحه ۹] عبـارات این زیارت توهّم غلوگویی پیـدا نمایـد و یا از بزرگی خداونـد غافل گردد، ابتـدا در آغاز زیارت صـد مرتبه ذکر شـریفِ «اللّه اکبر» را بر زبان جاری ساخته، خداونـد را به عظمت و بزرگی یاد می‌کنـد. سـپس در اثنای زیارت به توحید نـاب بازگشـته، شـهادت بر یگـانگی خداونـد می‌دهـد و در پایان زیارت نیز دست نیاز به درگاه ربّوبی بلنـد کرده، از خداونـد طلب حاجت می‌نماید.

سند زیارت جامعه کبیره

برای اطمینان از صـدور روایت از امام معصوم، ابتدا به سـند آن باید توجّه داشت. سـپس متن را مورد ارزیابی قرار داده و پس از آن عمل اصـحاب و عالمان گذشـته را پیرامون این روایت، مشاهده نمود. در سـند زیارت جامعه که فقیه و محدّث بزرگ شیعه، مرحوم شیخ صدوق قدس سره با سلسله سـند متّصل و موثق از امام هادی علیه السلام نقل می‌کند، هیچ شکّ و شبه‌ای نیست و بزرگان در توثیق سلسله افرادی که در طریق نقل زیارت جامعه قرار گرفته‌اند، مطالبی نگاشته‌اند. [۲] . متن این زیارت آن چنان عظیم است که هیـچ شـکّی در صـدورش از معصوم باقی نمی‌گذارد. متنی که بزرگانی همچون شـیخ صدوق [۳] ، شـیخ طوسی [۴] ، علّامه محمّد تقی مجلسی [۵] ، علّامه محمّد باقر مجلسـی [۶] ، [۷] ، [۸] [۹] به نقل زیارت پرداخته‌انـد و در برخی موارد، به شـرح آن نیز اهتمام ورزیده‌اند. [صفحه ۱۰] علّامه مجلسـی پس از ذکر زیارت، به شـرح بعضی از فرازهای زیارت می‌پردازد، سپس می‌گوید: «کلام را در شـرح برخی از فقره‌هـای زیـارت طولانـی کردم. زیرا این زیـارت از نظر سـند، صـحیح‌ترین و لفـظ آن صـحیح‌ترین و معنای آن بلیغ‌ترین و شأنیّت آن نیز، در حد اعلا بود.» [۱۰] . عمل بزرگان نسبت به زیارت جامعه کبیره آن چنان است که همگان مداومت بر

انجام آن داشته و دیگران را بر تلاوت آن سفارش می‌نمودند. رهبر فقید انقلاب ایران – حضرت امام خمینی قدس سره – در مدّت حضور خود در شهر نجف اشرف، همه شب‌ها به زیارت مولی متّقیان، حضرت علی علیه السلام رفته و هر شب زیارت جامعه را با آداب کامل کنار مرقد آن حضرت می‌خواندند. این عمل، فقط یک شب (که به دلیل کودتا منع آمد و رفت در شهرهای عراق شده بود) توسّط ایشان ترک شد و آن شب نیز به پشت بام منزل رفته، رو به حرم حضرت کرده، زیارت جامعه را خواندند. این چنین مداومت از فقیه و مدبّر فرزانه‌ای چون امام امّت، حکایت از اعتقاد ایشان به صدور این زیارت از امام معصوم دارد. زیارت جامعه کبیره، شامل بخشی از دلائل و برهان‌هایی که مربوط به شناخت اصول دین و اسرار امامان پاک است و همچنین بخش زیادی از حقوق اهل بیت را دربر دارد، می‌باشد. بسیاری از فرازهای این زیارت، با آیات قرآن و روایات پیامبر صلی الله علیه وآله و ائمّه معصومین علیهم السلام مطابقت کامل دارد و می‌توان گفت: زیارت جامعه کبیره، خلاصه تمام احادیثی است که در فضل و منزلت ائمّه صادر گردیده است. لذا در تبیین هر فراز، سعی بر آن داشته‌ایم تا با آیات قرآن، سخنان پیامبر صلی الله علیه وآله و ائمّه [صفحه ۱۱] معصومین علیهم السلام، آن فراز تبیین گردد و با آنکه پیرامون هر فراز، احادیث فراوانی یافت می‌شد، ولی بنا را بر اختصار گذارده، به یک حدیث در آن باب اکتفا شده. مع الوصف به ۶۲۰ حدیث و روایت استناد گشته و به بیش از ۲۰۰ آیه قرآن کریم توجّه شده است. در پایان، ضمن حمد و سپاس بی‌کران از خداوند متعال که توفیق چنین نوشتاری را عنایت فرمود، از....سپاس‌گزاری کرده و از یارانی که مرا در ویرایش این سطور یاری کردند، تشکّر می‌نمایم و اذعان می‌دارم، شرح و توضیح فرازهای این زیارت، والاتر و فراتر از آن است که بتوان در چند جمله و یا چند حدیث، حق مطلب را ادا کرد و ادّعا نمود که شرحی کامل و کافی نگاشته شده است. پس این نوشتار در واقع، تطبیق‌گر فرازها با بعضی از روایات ائمّه علیهم السلام بوده و تدبّری بر زیارت جامعه کبیره است و هیچ شأنیّت آن را نداشته که به کشف رمزهای فرازها پرداخته باشد. قابل ذکر آنکه، متن زیارت جامعه از محدّث بزرگوار، شیخ عباس قمی در مفاتیح الجنان گرفته شده و موارد اختلاف آن با زیارت منقوله در کتاب‌های «عیون اخبارالرضا» و «من لا یحضره الفقیه»، ذکر گردیده است. وَ صَلَّی اللَّهُ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطّاهِرینَ وَ سَلَّمَ تَسْلیمًا کَثیرًا وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکیلُ. سیّد احمد سجّادی نیمه شعبان ۱۴۲۷ / هجدهم شهریور ۱۳۸۵ [صفحه ۲۹]

شرح و تفسیر زیارت جامعه کبیره

السلام علیکم

«سلام» نوعی درود فرستادن و تحیّت است که حاکی از دعا برای سلامتیِ طرف مقابل و اعلام صلح و دوستی و امنیّت برای اوست و از طرفی توجّه به خداوند متعال است. اگر این تحیّتِ اسلامی را با تحیّت‌های دیگر اقوام مقایسه کنیم ارزش آن برای ما روشن‌تر خواهد شد. در روایات اسلامی برای سلام کردن در اوّلین لحظه ملاقات و رویارویی با برادران دینی (حتّی کسانی که آنان را نمی‌شناسیم)سفارش‌های فراوانی شده است و آن را نشانه تواضع و فروتنیِ سلام‌کننده دانسته‌اند. عن ابی عبداللّه علیه السلام قال: «مِنَ التَّواضع ان تُسَلِّمَ عَلی مَن لَقیتَ». [۱۱] . امام صادق علیه السلام فرمودند: سلام کردن در هنگام ملاقات، از آثار تواضع و فروتنی است. در قرآن کریم ۴۲ بار کلمه «سلام» آمده است. در آیه بیست و سوّم سوره حشر، خداوند یکی از اسماء خود را «سلام» برشمرده و در دو آیه دیگر [۱۲] بهشت را [صفحه ۳۰] «دارالسلام» خوانده است و «سلام» در بقیه آیات، به معنای درود فرستادن و تحیّت است. سلام از حیث مخاطب و سلام‌کننده، دارای سه رتبه است: سلام کوچک‌تر به بزرگ‌تر، که اظهار ادب و تواضع و فروتنی است. سلام بزرگ‌تر به کوچک‌تر، که علاوه بر آنکه نوعی فروتنی است، تعلیم تواضع نمودن نیز هست. سلام دو نفر که دارای رتبه‌ای مساوی هستند که این احترام، افزایش‌دهنده الفت، محبّت و مودّت است. درود و سلام فرستادن بر ائمّه معصومین

علیهم السلام از نوع اول است که سلام گوینده به ساحت مقدس ائمّه معصومین علیهم السلام،اظهار ادب نموده است. بعضی سلام بر ائمّه علیهم السلام را نوعی دعا برای افزایش مقام ایشان دانسته‌اند که سلام گوینده و زائر، از خداوند می‌خواهد وجود آن امامِ همام و معصوم از جمیع بلاها و آفت‌ها به دور باشد و مظهر کامل سلام که از اسماء الهی است، قرار گیرد. این گونه دعا کردن آثاری دارد که اوّلین اثرش به گوینده دعا برمی گردد. چرا که به واسطه جواب دادن ائمّه به سلام او، کمالات و نورانیّت وجودش افزایش خواهد یافت.

یا اهل بیت النبوهٔ

اوّلین ویژگی و امتیاز ائمّه معصومین علیهم السلام، اهل بیتِ نبوّت بودن آنهاست. راغب اصفهانی در مفردات «اهل» را ترجمه نکرده و معنای آن را به اعتبار کلمه‌ای که «اهل» به آن اضافه شده می‌داند. او می گوید: «اهل‌الرجل همان کسانی هستند که با آن شخص از نظر نسب، دین و اموری مانند صنعت، خانه و شهر، وجه جامعی داشته باشند.» سپس می گوید: «اهل‌بیتِ مردْ کسانی‌اند که خویشی و نسبْ آنها را گرد هم آورده است.» «بیت» به معنای خانه و آشیانه است. گاهی آن خانه و آشیانه، حسی و ظاهری است. [صفحه ۳۱] مانند تمامی خانه‌هایی که مردم برای سُکنای خود می‌سازند و گاهی باطنی است که عبارت است از خانه‌های روحانی و معنوی. «اهل بیت» به اتّفاق اکثر علما و مفسران اسلام، [۱۳] به خاندان پاک پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اشاره دارد. چرا که آنان، اهل و ساکن خانه‌های باطنی و ظاهری پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله هستند. بعضی «اهل بیت» را زنان و دختران پیامبر صلی الله علیه وآله دانسته‌اند و برخی نیز عموها و عمه‌های پیامبر صلی الله علیه وآله را جزء اهل بیت دانسته‌اند. ولی «اهل بیت» به واسطه نقل متواتر و تفاسیر، قابل تطابق با آنان نیست و فقط پنج تن علیهم السلام و فرزندان معصوم آنها را شامل می‌شود. پیامبر صلی الله علیه وآله نیز برای معرفی اهل بیت به مردم زحمت‌های فراوانی را متحمّل شد و احادیث فراوانی از آن پیامبر اعظم صلی الله علیه وآله به ما رسیده است. انس بن مالک می گوید: پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به مدت شش ماه هرگاه برای نماز صبح از خانه خارج می‌شد کنار در خانه حضرت فاطمه و حضرت علی علیهما السلام می‌ایستاد و می‌فرمود: یا اَهْلَ البَیْتِ «إِنَّمَا یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیرًا». [۱۴] . اختصاص این آیه به آن پنج تن (یعنی پیامبر و حضرت امام علی و حضرت فاطمه و امام حسن و امام حسین علیهم السلام) نزد عامه و خاصه مسلمانان، امری مشهور و رایج است. عوام بن حوشب از تمیمی می گوید: بر عایشه وارد شدم و او به ما گفت: پیامبرِ خدا را دیده است که حضرت علی، حضرت فاطمه، امام حسن و امام حسین علیهم السلام را فراخوانده و فرموده است: «اللّهُمَ هوُلاءِ اَهْلُ بَیْتی فَاذْهَبْ عَنْهُمُ الرِّجسَ و طَهَّرَهُمْ تَطْهیرًا». [۱۵] . خداوندا اینان اهل بیت من هستند. پس هر گونه پلیدی را از آنها دور کن و کاملاً پاکشان ساز. [صفحه ۳۲] در روایتی از امام حسن مجتبی علیه السلام درباره «اهل بیت» این چنین آمده است: قال الحسن علیه السلام: «انّا اهلُ بیتِ اَکرَمَنا الله بِالاِسلام و اختارَنا و اِصْطَفانا و اِجْتَبانا فَاذْهَبْ عَنَّا الرِّجس و طَهَّرَنا تطهیراً و الرِّجْس هُو الشکّ، فلا شَکُّ فی اللّهِ الحقِّ و دینهِ اَبَداً و طَهَّرَنا مِنْ کُلِّ افْنٍ و غیَّةٍ». [۱۶] . امام حسن مجتبی علیه السلام فرمودند: ما خاندان پیامبر هستیم که خداوند با اسلام گرامیمان داشته است و ما را برگزیده، انتخابمان کرده است و هر گونه پلیدی و رجس را از ما دور کرده، کاملاً پاکمان گردانیده است. پلیدی و رجس، همان شک است و ما هرگز در وجود خدای حق و دین او تردید نمی‌کنیم، خداوند ما را از هر گونه سست رأیی و گمراهی پاک گردانیده است. «نبوهٔ» به معنای «پیامبری» است و آن خبر دادن از غیب یا آینده، به اذن خدا، به وسیله وحی و الهام خداوند است. بنابراین «نبی» کسی است که بر او وحی نازل می‌شود و مقام او همان دریافت وحی برای خودسازی خود و اطرافیانی که خواهان خودسازی هستند، می‌باشد و «رسول» کسی است که صاحب آیین و مأمور ابلاغ باشد. یعنی وحی الهی را دریافت می کند و به مردم می‌رساند. برخلاف «نبی» که وحی را دریافت می کند ولی موظّف به ابلاغ آن نیست، بلکه وحی نازل شده تنها برای انجام وظیفه خود او و

کسانی که از وی سؤال می‌کنند، می‌باشد. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله علاوه بر مقام «نبوّت» دارای مقام «رسالت و امامت» نیز بودند. یعنی هم دریافت وحی می‌کردند، هم تبلیغ فرمان‌های الهی و هم مأموریت داشتند که حکومت تشکیل داده، و احکام الهی را اجرا نموده، به تربیت نفوس بپردازند. توجّه به این نکته لازم است که ائمّه اطهار علیهم السلام علاوه بر آن که اهل بیت نبی و خاندان [صفحه ۳۳] پاک پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله هستند، «اهل‌بیت نبوهٔ» که خاندان پیامبری است نیز می‌باشند.

وموضع الرسالهٔ

«موضع» به معنای جایگاه و مرکز است. «رسالهٔ» به معنای پیغام‌بری و پیامبری می‌باشد. علاّمه مجلسی قدس سره در توضیح این فراز می‌فرماید: «منظور از موضع الرسالهٔ آن است که ائمّه معصومین علیهم السلام، گنجینه تمامی علوم پیامبران بودند و از خاندانی هستند که تمامی پیامبران از بین آنان مبعوث شدند و آنان مرکز و جایگاه رسالت الهی بوده‌اند.» [۱۷] . علاوه بر آن، ائمّه معصومین علیهم السلام، جایگاه اسرار پیامبران و واسطه میان پیامبران (که دریافت‌کننده وحی) و مردم (که انتشار وحی باید در بین آنان صورت گیرد) هستند. آنها به وسیله روایات و اخبار، بعضی از وحی‌هایی که به پیامبران رسیده را برای بعضی از مردم (که گیرندگان وحی هستند) بیان می‌کنند. قال امیرالمؤمنین علیه السلام: «و قد کُنتُ اَدْخُلُ عَلی رَسُولِ اللّهِ صلی الله علیه وآله کُلَّ یَومٍ دَخَلهٔ و کُلَّ لَیْلهٍ دَخْلَهً فَیُخَلّینی فیها أدُورُ مَعَهُ حَیْثُ دارَ، وَ قَد عَلِمَ اَصْحابُ رَسُولِ اللّهِ صلی الله علیه وآله أَنَّهُ لم یَصْنَعْ ذلِک بَأحَدٍ مِنَ النَّاسِ غَیْری فَرُبَّما کانَ فی بَیْتی یَأتینی رَسولُ اللّهِ صلی الله علیه وآله أکثَرُ ذلِکَ فی بَیْتی و کنت إذا دخَلتُ عَلیهِ بَعْضَ مَنازِلِهِ اَخْلانی و أقامَ عنّی نِسائه. فلا یَبْقی عندَه غَیری و إذا أتانی لِلْخَلْوَهِ مَعِی فی مَنْزلی لَمْ تَقُم عَنّی فاطمهُ و لا أحدٌ مِن بَنِیَّ». [۱۸] . حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: من هر روز یک نوبت و هر شب یک نوبت بر پیامبر صلی الله علیه وآله وارد می‌شدم. پیامبر صلی الله علیه وآله با من خلوت می‌کرد و درباره هر موضوعی با من سخن می‌گفت (چرا که محرم رازش و حافظ اسرارش بودم). اصحاب [صفحه ۳۴] پیامبر صلی الله علیه وآله می‌دانستند جز با من، با هیچ کس چنین رفتاری نمی‌کرد. بسا بود که در خانه‌ام بودم و پیامبر صلی الله علیه وآله نزد من می‌آمد. همنشینی با پیامبر در خانه من بیشتر از خانه پیغمبر صلی الله علیه وآله واقع می‌شد و آنگاه که در بعضی از منازل (همسران پیامبر) بر آن حضرت وارد می‌شدم، زنان خود را بیرون می‌کرد و باقی نمی‌ماند نزد او جز من و تنها با من بود (چرا که آنان محرم‌دار اسرار نبودند) ولی زمانی که برای خلوت به منزل من می‌آمد، فاطمه علیها السلام و هیچ یک از پسرانم را بیرون نمی‌کرد (زیرا آنان اسراردار پیامبر و از خاندان او بودند).

ومختلف الملائکهٔ

یعنی ملائکه آسمانی و فرشتگان به محضر ائمّه معصومین علیهم السلام رفت و آمد داشته و دارند و این مقام علاوه بر ائمّه معصومین علیهم السلام، بر اساس آیه سی‌ام سوره فصّلت، برای مؤمنینی که بر ایمان خود ثابت قدم باشند، بر حسب رتبه ایمان و استقامت در راه آن، حتمی و مسلّم است. «إِنَّ الَّذِینَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلاَئِکَهُ». [۱۹] . به یقین کسانی که گفتند: «پروردگار ما خداوند یگانه است»، سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند. ائمّه علیهم السلام که دارای کامل‌ترین ایمان‌ها و در راه خدا پا برجاترین افراد بودند، حتماً ملائکه به صورت مرتّب بر آنان وارد می‌شوند. عن ابی حمزه الثمالی عن علی بن الحسین علیهما السلام – قال قلت له: «جُعِلتُ فِداکَ و إِنَّهُم لَیَأتُونَکُم؟ فَقالَ: یا أَبا حَمْزَهَ إِنَّهُم لَیُزاحِمُونا عَلی تُکَأَتِنا». [۲۰] . ابوحمزه ثمالی می‌گوید: به امام سجاد علیه السلام عرض کردم: جانم به فدایت، آیا ملائکه بر شما وارد می‌شوند؟ فرمودند: ای ابا حمزه آنها (آنچنان فراوان بر ما [صفحه ۳۵] وارد می‌شوند که) روی متکّاها (و تکیه‌گاهها) جا را بر ما تنگ می‌کنند. آمد و شد ملائکه بر وجود امام معصوم بدان خاطر است که ملائکه مدبّران امور خداوند هستند. [۲۱] از طرفی امام معصوم علیه السلام واسطه

فیوضات الهی به مردم است. لذا ملائکه تدبیرکننده عالَم، باید خدمت واسطه فیوضات رسیده و از وی کسب فیض نموده و عالم را تدبیر نمایند. قال ابوالحَسَن علیه السلام: «ما مِن مَلک یُهْبِطُهُ اللّهُ فی أَمرِ ما یُهْبِطُهُ إلاَّ بِدَأَ بِالإمام فَعَرَضَ ذلک عَلَیْهِ وَ انَّ مُختَلَفَ الملائِکهِ مِن عِندِ اللّهِ تَبارَکَ و تَعالی اِلی صاحِبِ هذَا الأَمْرِ». [۲۲] . امام کاظم علیه السلام می‌فرمایند: فرشته‌ای نیست که خداوند برای امری به زمین فرو فرستد، مگر آنکه اول نزد امام آید و آن امر را به او عرضه کند، که رفت و آمد ملائکه از نزد خدای تبارک و تعالی به سوی صاحب الامر است.

ومهبط الوحی

«مهبط» اسم مکان به معنای محل فرود آمدن است. «وحی» نیز در قرآن و روایات به چندین معنا آمده است: ۱ – وحی به معنای «انتقال پیام به رسولان الهی» است. «وَ مَا کَانَ لِبَشَرٍ أَن یُکَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْیًا». [۲۳] . و شایسته هیچ انسانی نیست که خدا با او سخن گوید، مگر از راه وحی». ۲ – وحی به معنای «الهام» می‌باشد. کما اینکه خداوند به مادر موسی الهام کرد که نوزادش را شیر داده، هر گاه از دست‌یابی دشمنان بر او ترسید، او را به امواج دریا بسپارد. [صفحه ۳۶] «وَ أَوْحَیْنَآ إِلَی أُمِّ مُوسَی أَنْ أَرْضِعِیهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَیْهِ فَأَلْقِیهِ فِی الْیَمِّ...». [۲۴] . و ما به مادر موسی الهام کردیم که:«او را شیر ده و هنگامی که بر او ترسیدی، وی را در دریا (ی نیل) بیفکن...». ۳ – وحی به معنای «فطرت و غریزه». چنان که خداوند به زنبور عسل، الهام غریزی می‌نماید که از بخشی از کوه و درختان، خانه‌ای برگزیند. «وَ أَوْحَی رَبُّکَ إِلَی النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِی مِنَ الْجِبَالِ بُیُوتًا وَ مِنَ الشَّجَرِ...». [۲۵] . و پروردگار تو، به زنبور عسل وحی (و الهام غریزی) نمود که: «از کوه‌ها و درختان، خانه‌هایی برگزین...». ۴ – وحی به معنای «اشاره». کما اینکه زکریا به مردم با اشاره فرمود که صبح و شام، تسبیح خداوند گویند. «فَخَرَجَ عَلَی قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَی إِلَیْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُکْرَةً وَ عَشِیًّا». [۲۶] . او از محراب عبادتش به سوی مردم بیرون آمد و با اشاره به آنها گفت:«(به شکرانه این موهبت) صبح و شام خدا را تسبیح گویید». ۵ – وحی به معنای «فرمان تکوینی» است. همان‌گونه که خداوند در قیامت به زمین فرمان می‌دهد، خبرهای خود را بازگو نمایند و زمین به فرمان الهی به بازگو کردن خبرها می‌پردازد. «یَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا، بِأَنَّ رَبَّکَ أَوْحَی لَهَا». [۲۷] . در آن روز زمین تمام خبرهایش را بازگو می‌کند، چرا که پروردگارت به او وحی کرده است. «مهبط الوحی» برای ائمّه معصومین علیهم السلام به دو معنا می‌باشد: [صفحه ۳۷] ۱ – آنها درون و صاحبِ خانه‌هایی بودند که جبرییل و ملائکه در آن خانه‌ها بر پیامبر صلی الله علیه وآله نازل می‌گشت و اخبار و آیات را بر ایشان بازگو می‌نمود. در این صورت «وحی» به معنای اول است. عَنْ صاحبِ الدَّیلَم قال: «سمعتُ جَعفرَ بنَ محمّدٍ علیه السلام یَقولُ: و عِندهُ اُناسٌ مِن أهلِ الکوفهِ: عَجَبًا لِلنَّاس أَنَّهُم أَخَذُوا علمَهُم کُلَّه عَن رَسُولِ اللّهِ صلی الله علیه وآله فَعَمِلوا بِهِ وَ اهتَدَوْا و یَرَوْنَ أَنَّ أهلَ بَیْتِه لم یأخُذُوا عِلْمَه و نَحْن أهلُ بَیتِهِ و ذُرّیتُهُ، فی مَنازِلِنا نَزَلَ الوَحیُ وَ مِن عِندنا خَرَجَ العلمُ إلیهِم، أَفَیَرَوْنَ أَنَّهُم عَلِمُوا و اهتَدَوْا وَ جَهِلْنا نَحْنُ و ضَلَلْنا، إنَّ هذا لَمُحالٌ». [۲۸] . صاحب دیلم می‌گوید: امام صادق علیه السلام در جمع عدّه‌ای از اهل کوفه که به خدمتشان آمده بودند، فرمود: شگفتا از این مردم که علم را از رسول خدا صلی الله علیه وآله گرفتند و به آن عمل کردند و هدایت شدند و باز عقیده دارند، اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله علم او را فرانگرفته‌اند. ما اهل بیت و ذریه او هستیم که وحی خداوند در خانه‌های ما فرود آمده و علم از ما به ایشان رسیده است. آیا عقیده دارند که آنها علم آموختند و هدایت شدند و ما جاهل ماندیم و ضلالت پیشه کردیم؟! چنین چیزی محال است. ۲ – وحی به معنای «الهام» بوده و ائمّه معصومین علیهم السلام دارای چنان مقام و منزلتی هستند که ملائکه بر وجود مبارکشان نازل می‌شوند و علاوه بر تبیین احکام شرعی، مسائل غیبی را برای آنان بازگو می‌نمایند و مطالب سنگین بر آنها الهام می‌گردد. عَن المفَضّل بن عمر قال: قُلت لأبی الحسنِ علیه السلام أَنَهُ قال: إنَّ عِلمَنا غابرٌ و مَزبُورٌ و نَکتٌ فی القُلُوبِ و نَقرٌ فِی الأَسْماعِ، فقال: «أمّا الغابِرُ فما تقدّم من عِلمِنا و أمّا المزبُور فما یأتینا أمّا النّکتُ فِی القُلُوبِ فَالْهامٌ و أمّا النّقرُ فی الأَسْماعِ فَامرُ الملک». [۲۹] . [صفحه ۳۸] مفضل بن عمر گفت: به امام

کاظم علیه السلام عرض کردم: به ما گفته‌اند که امام صادق علیه السلام فرموده است: علم ما یا به گذشته است یا نوشته شده و یا به الهام به دل و یا نجوای در گوش است. امام کاظم علیه السلام فرمود: و امّا گذشته، همان علم آشکار شده ما است و نوشته شده، آن است که می‌آید و آنچه که به دل می‌نشیند، الهام است و نجوای در گوش، دستور و امر فرشتگان است. همان‌گونه که از روایات استفاده می‌شود، ائمّه معصومین علیهم السلام «محدَّث» هستند و این مقام به انسان‌های کامل اختصاص دارد همچنان که سلمان نیز دارای چنین مقامی می‌باشد. أبی بصیر عن الإمام الصادق علیه السلام: «کان عَلیٌّ علیه السلام مُحَدَّثًا و کانَ سَلْمانُ مُحَدَّثًا قُلتُ فما آیةُ المحدَّثِ؟ قال: یَأتیهِ مَلکٌ، فَینکُت فی قلبِه کیتَ و کیتَ». [۳۰] . ابی‌بصیر می‌گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمودند: حضرت علی علیه السلام محدَّث بود و سلمان هم محدَّث بود. عرض کردم نشانه محدَّث بودن چیست؟ فرمود: فرشته‌ای نزد او می‌آید و به دلش چنین و چنان الهام می‌کند. فرق بین «رسول»، «نبی» و «محدَّث» را حضرت باقر علیه السلام برای بُرید عجلی این‌گونه بیان فرموده‌اند که: عن بُریدِ العجلی قال: سألتُ أبا عبدِاللّه علیه السلام عَنِ الرّسولِ و النَبیِ و الُمحَدَّثِ قال: «الرسولُ الذی تأتیه الملائکةُ و یعاینهم و تبلغه عن اللّهِ تبارک و تعالی، و النّبیُ الذی یَری فی منامِهِ، فهو کما رأی، و المحدّث الّذی یسمعُ کلام الملائکةِ و ینقرَ فی أذنهِ و یُنکتُ فی قلبِهِ». [۳۱] . برید عجلی می‌گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم معنی رسول، نبی و محدَّث چیست؟ امام علیه السلام فرمودند: رسول کسی است که فرشتگان نزد او می‌آیند و او آنها را می‌بیند و آنها پیام الهی را به او ابلاغ می‌کنند و نبیّ کسی است که در [صفحه ۳۹] خواب می‌بیند و هر آنچه را در خواب دیده، در بیداری نیز برای او محقّق می‌شود و محدّث کسی است که سخن فرشتگان را می‌شنود و در گوشش نجوا و به دلش الهام می‌شود. پس «مهبط وحی» به دو اعتبار بر ائمّه علیهم السلام قابل انطباق است: اوّل آنکه ملائکه در خانه آنان بر پیامبر صلی الله علیه وآله نازل شدند و دوّم آنکه، حضرات ائمّه معصومین علیهم السلام «محدَّث» بودند و بر آنان الهام می‌شده است.

ومعدن الرحمة

«مَعْدِن» اسم مکان است و اصل و مرکز هر چیزی را که به صورت طبیعی انباشته شده باشد، معدن گویند. «رحمة» بعضی رحمت را «اراده رساندن خیر» دانسته‌اند و عدّه‌ای بر این باورند که رحمت، «افاضه نعمت بر مستحق و رساندن شیء به سعادت شایسته» را گویند. راغب اصفهانی در ترجمه «رحمت» می‌گوید: «رحمت نوعی مهربانی به مقتضی احسان، به طرف مقابل است ولی گاهی به معنی مهربانی صرف و گاهی به معنای احسان بدون مهربانی نیز به کار می‌رود. حال اگر رحمت در مورد خداوند به کار رفت و خداوند را توصیف به رحمت نمودیم، مراد بخشش است و اگر آن را برای انسان‌ها به کار بردیم، منظور دلسوزی و مهربانی است.» یحیی بن سلام – از عالمان و لغت شناسان قرن دوم – در کتاب «التعاریف» رحمت را به یازده معنی ترجمه نموده و شواهدی را از قرآن برای هر یک ذکر کرده است. وی به صورت مفصّل و توضیحی، اشاره کرده که رحمت به معانی: دین اسلام [۳۲] ، بهشت [۳۳] ، [صفحه ۴۰] باران [۳۴] ، نبوّت [۳۵] ، نعمت [۳۶] ، قرآن [۳۷] ، روزی [۳۸] ، پیروزی [۳۹] ، سلامتی [۴۰] ، دوستی [۴۱] و ایمان [۴۲] به کار می‌رود. البتّه باید توجّه داشت که تمامی این معانی، مصادیق رحمت خداوند به صورت عام و یا خاص بر مخلوقات است و چنانچه بخواهیم مصادیق رحمت الهی را شمارش کنیم، از تمامی کتاب‌های جهان فراتر خواهد رفت. ائمّه معصومین علیهم السلام، اصل و مرکز تمامی رحمت‌های الهی هستند. چرا که وجودِ ایشان سبب نزول رحمت عام و خاص خداوند در دنیا و آخرت بر افراد و اشیایی است که قابلیّت پذیرش رحمت خداوند را دارا هستند و این رحمت، گاه به صورت عام و قبل از خلقت آغاز می‌شود که اگر آنان نبودند هیچ چیز خلق نمی‌شد. «لَوْلاکَ لَمّا خَلقت الاَفْلاک». [۴۳] . ای پیامبر اگر تو نبودی من آسمان‌ها (و عالمیان) را خلق نمی‌کردم. در زمان حیاتِ موجودات این رحمت ادامه می‌یابد، که اگر وجود ائمّه علیهم السلام بر روی زمین نبود، زمین با ساکنانش از بین می‌رفت. عن أبی جعفر علیه السلام قال: «لَوْ اَنَّ الإمام رُفِعَ من الأرضِ ساعَةً لماجَت بِأَهْلِها

کما یَمُوجُ البَحرُ بأهلِهِ». [۴۴] . از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمودند: اگر امام ساعتی از روی زمین برداشته [صفحه ۴۱] شود، زمین ساکنانش را در کام خود فرو خواهد برد. همچنان که دریا، اهلش را در خود فرو می‌برد. گاهی نیز به صورت خاص است و شامل حال مؤمنین و پیروان خواهد بود. کما اینکه در دنیا پیروان، مشمول اسرار آنان بودند و لذّت درک حضور و بهره‌بری از سخنانشان را داشتند و در آخرت به فیض شفاعت آنان خواهند رسید. پس همان‌گونه که رحمت الهی عام و خاص است، ائمّه علیهم السلام نیز مظهر و معدن رحمت الهی بوده و رحمت آنان نیز عام و خاص است.

وخزان العلم

اشاره

«خُزّان» جمع «خَزَنه» به معنای گنجینه‌دار و گنجور می‌باشد. با وجود این که «علم» کلمه‌ای است که به دشواری می‌توان آن را تحت تعریفی خاص، محدود نمود، امّا بعضی آن را «اعتقاد جازمِ مطابق با واقع» تعریف کرده و برخی نیز بر این عقیده‌اند که «علم، حصول صورت شیء در عقل است، که ابهامات عقلی را زایل می‌نماید». راغب اصفهانی علم را که «درک حقیقت شیء» است، بر دو رکن می‌داند: ۱ – درک ذاتی شیء. ۲ – حکم بر شیء، به وجود شیء‌ای که برای آن موجود است و یا نفی شیء‌ای که از آن دور است. ائمّه معصومین علیهم السلام، گنجینه‌داران تمامی دانش‌های الهی هستند و دانش‌های حقیقی و آنچه در کتاب‌های الهی و نزد خداوند محفوظ است، را آنان می‌دانند. در زیارت جامعه، چهار عبارت که بازگوکننده عظمت علمی ائمّه اطهار علیهم السلام است، [صفحه ۴۲] وجود دارد و زائر، امامان هدایت علیهم السلام را با صفت‌هایی چون «خُزّانَ العِلْمِ»، «عَیْبَةَ عِلْمِه»، «خَزَنَةً لِعِلْمِه» و «رَأیُکُم عِلمٌ» توصیف می‌نماید. در روایات نیز پیرامون علوم سرشار اهل بیت علیهم السلام تعابیر زیبایی شده است که به هفت تعبیر که حاکی از عظمت علمی آنان است به صورت گذرا اشاره می‌شود:

گنجینه‌داران دانش خداوند

قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «قالَ اللّهُ تَبارَکَ و تَعالی فی صِفَةِ أَهْلِ البَیْتِ: هُمْ خُزَّانی عَلی عِلْمی مِن بَعْدِکَ». [۴۵] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: خدای تبارک و تعالی در توصیف اهل بیت می‌فرماید: «آنها پس از تو گنجینه‌داران دانش من هستند».

ظرف (گران‌بهای) دانش خداوند

قال السجاد علیه السلام: «نَحْنُ اَبْوابُ اللّهِ و نَحْنُ الصِّراطُ المُستَقیم، و نَحْنُ عَیْبَةُ عِلْمُه». [۴۶] . امام سجاد علیه السلام فرمودند: ما درگاه‌های خداوندیم (هر که خواست به نزد خداوند رود، باید از درگاه ما به نزد خدا وارد شود.) و ما راه مستقیم و راست هستیم و ما ظرف‌های گران‌بهای دانش خداوندیم.

وارثان دانش پیامبری

ابوبصیر: «دَخلتُ عَلی أبی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ: أَنْتُم ورثَةُ رسولُ اللّهِ صلی الله علیه وآله؟ قال: نعم، فقلتُ رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه وآله وارِثُ الاَنْبیاءِ، عَلِمَ کُلّ ما عَلِموا؟ قالَ لی: نَعَم». [۴۷] . ابوبصیر می گوید: بر امام باقر علیه السلام وارد شدم و سؤال کردم شما وارثان پیامبر خدایید؟ فرمودند: «بله». عرض کردم: پیامبر خدا، وارث پیامبران بود و هر چه آنان می‌دانستند، می‌دانست؟ فرمودند: «آری». [صفحه ۴۳] قال الصادق علیه السلام: «نَحْنُ وَرِثَةُ الاَنْبیاء وَ وَرِثَةُ کِتاب اللّهِ وَ نَحْنُ صِفوَتُهُ». [۴۸] . امام صادق علیه

السلام فرمودند: ما وارثان انبیا و میراث‌بران کتاب خداوند و برگزیدگان خداوند هستیم.

عالم‌ترین مردم

قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَلا اِنَّ اَبْرارَ عِتْرَتی و اَطائِبَ أرومتی اَحْلَمُ النَّاسِ صِغاراً و اَعْلَمُ النَّاسِ کِباراً فَلا تُعَلِّمُوهُم فَاِنَّهُمْ اَعْلَمُ مِنْکُم». [۴۹] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: آگاه باشید نیکان خاندان من و پاک‌ترین تبار من، در خُردسالی خردمندترین مردم و در بزرگ‌سالی داناترین آنها هستند. پس به آنان دانش نیاموزید که داناتر از شمایند.

ثابت قدم و صاحب نظر در علم

قال الصادق علیه السلام: «الراسِخُونَ فِی العِلْمِ اَمیرُالمُؤمِنینَ و الاَئِمَةُ مِن بَعْدِهِ». [۵۰] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ثابت‌قدم‌ها و صاحب‌نظرها (راسخان) در دانش، امیرالمؤمنین و امامان پس از او هستند.

اصل و مرکز (معدن) دانش

قال الحُسین علیه السلام: «ما نَدری ما تَنْقِمُ النّاسُ مِنَّا اَنَا لَبَیْتُ الرَحْمَةِ وَ شَجَرَةُ النُبُوَةِ وَ مَعْدَنُ العِلْمِ». [۵۱] . امام حسین علیه السلام فرمودند: ما نمی‌دانیم چرا (این) مردم کینه ما را می‌جویند، در حالی که ما خانه رحمت و درخت پیامبری و اصل و مرکز دانش هستیم.

زنده‌دارندگان دانش

حضرت علی علیه السلام در خطبه ۲۳۹ در حالی که ائمّه و خاندان پیامبر علیهم السلام را توصیف می‌کردند، فرمودند: [صفحه ۴۴] «هُمْ عَیْشُ العِلْمِ و مَوْتُ الجَهْلِ یُخْبِرُکُم حِلْمُهُم عَن عِلْمِهِم...». آنان زنده دارنده دانش و کشنده نادانی هستند بردباری ایشان حاکی از علم و دانش آنهاست....

ومنتهی الحلم

«منتهی» اسم مکان به معنای محل نهایت و پایان است. «حلم» به معنی «بردباری در راه رسیدن به هدف مقدّس» است و به کسی «حلیم» گفته می‌شود که در عین توانایی، در هیچ کاری قبل از وقتش شتاب نمی‌کند، عجله به خرج نمی‌دهد، روحی بزرگ دارد و بر احساسات خویش مسلّط است. لذا راغب اصفهانی حلم را «خویشتن‌داری به هنگام هیجان غضب» دانسته است و از آنجا که این حالت از عقل و خرد ناشی می‌شود، گاه به معنی عقل و خرد نیز به کار رفته است. در قرآن کریم، خداوند ۱۸ بار با صفت «حلیم» توصیف شده و حلم خداوند بدان معناست که به گنه‌کاران فرصت می‌دهد و هیچ شتابی در عقوبت و عذاب آنها نمی‌کند. امام سجاد علیه السلام در دعای ابوحمزه می‌فرماید: «یَحْلُمُ عَنّی حَتّی کَاَنّی لا ذَنْبَ لی». [۵۲] . آنچنان با من بردباری نمودی (عقاب و عذابم نکردی)، مثل اینکه من هیچ گناهی مرتکب نشده‌ام. حلم مردم همان‌گونه که حضرت علی علیه السلام فرمودند، عبارت است از فروخوردن خشم و قدرت بر کنترل خویش و به عبارت دیگر مالک خویش بودن. قال علی علیه السلام: «اَفْضَلُ الحِلْمِ کَظْمُ الغَیْظِ وَ مِلْکُ النَفْسِ مَعَ القُدْرَةِ». [۵۳] . و اثر و نتیجه حلم عفو و گذشت از هم نوعان است خصوصاً آن جاهایی که می‌تواند [صفحه ۴۵] دیگران را به مکافات عمل رساند عفو می‌نماید. قال علی علیه السلام: «اذا قَدَرْتَ عَلی عَدُوِّکَ فَاجْعَلِ العَفْوُ شُکْراً لِلقُدرَتِ عَلَیْهِ». [۵۴] . حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: زمانی که بر دشمنت قدرت یافتی عفو و گذشت را شکرانه قدرت خود قرار ده (و او را

مکافات نکن). ائمّه اطهار علیهم السلام در نهایت بردباری و شکیبایی بوده و آن چنان روح بزرگی داشتند که هیچ‌گاه هیجانات غضب بر آنان غلبه نمی‌کرد و علی‌رغم همه مصائب و مشکلاتی که بر آنها وارد می‌شد، بر احساسات خویش مسلّط بودند. امام سجاد علیه السلام وقتی مروان حکم (که ظلم بسیار بر حضرت علی، امام حسن، امام حسین علیهم السلام و بر خود حضرت روا داشته بود) به ایشان پناه آورد، پناه داد و خانه‌ای در بیرون از شهر مدینه در اختیار او گذاشت تا با اهلش در آن زندگی کند.

واصول الکَرم

«اصول» جمع «اصل» به معنای بنیان و پایه است. «کرم» به معنی فضایل و ارزش‌های کامل و نیکوست و کریم کسی است که چنین ارزشی را دارا باشد. قال الحسن بن علی علیه السلام: «لَمَّا سُئِلَ عَنِ الکَرَمِ قالَ: الاِبْتِداءُ بِالعَطیَّةِ قَبْلَ المَسْأَلَةِ و اِطْعامُ الطَعامِ فی المَحِلِ». [۵۵] . شخصی از امام حسن علیه السلام سؤال کرد: کرم چیست؟ امام فرمودند: دادن شیء به نیازمند قبل از خواهش و اطعام در قحط سالی. حضرت علی علیه السلام کرم را تحمّل کردن گناه و تقصیر دیگران، و انتقام نگرفتن از ایشان، قال علی علیه السلام: «الکَرَم اِحتمال الجَریرَة». [۵۶] . [صفحه ۴۶] و به دوش کشیدن بار تاوان‌ها(ی مردم)، قال علی علیه السلام: «الکَرَم تَحَمُّل اعباء المغارم». [۵۷] . و بخشیدن مال و عمل به وعده، قال علی علیه السلام: «الکَرَم بَذْل الجُود و اِنْجارِ المُوعُودِ». [۵۸] . و دوری از گناهان قال علی علیه السلام: «إنّما الکَرَم التَنَزُّه بِالمَعاصی». [۵۹] . دانسته‌اند و ائمّه معصومین علیهم السلام اصل و ریشه و بنیان تمامی این صفات نیکو و پسندیده می‌باشند.

وقادة الامم

«قادة» جمع «قائد» به معنای رهبر و پیشوا است. ائمّه معصومین علیهم السلام رهبران و پیشگامان و پیشوایان امّت‌ها می‌باشند. وسعت پیشوایی و رهبری آنها از آغازین لحظاتی که خداوند نور آنان را آفرید آغاز گشت و با خلقت جسمشان ادامه یافت و تا قیامت در صحرای محشر و حتّی در بهشت و رضوان الهی گسترده است. دامنه رهبری آنها تمامی موجودات عالم اعم از ملائکه، جنّ‌ها و انسان‌ها و حتّی حیوانات را دربر گرفته است. چرا که آنان بودند که تسبیح خداوند گفتند و خدا را پرستش کردند. سپس ملائکه از آنان فراگرفتند و به تسبیح و پرستش خداوند مشغول شدند. عَنْ جابِرِ بْنِ عَبداللّهِ الاَنْصاری قالَ: «سَمِعْتُ رسولُ اللّه صلی الله علیه وآله یَقُولُ:...ثُمّ خَلَقَ السَّماواتَ و الاَرضینَ و خَلَقَ المَلائِکَةُ فَمَکَثَتْ المَلائِکَةُ مِائَةَ عام لا تَعْرُفُ تَسْبیحاً و [صفحه ۴۷] لا تَقْدیساً فَسَبَّحْنا فَسَبَّحَتْ شیعَتُنا فَسَبَّحَتْ المَلائِکَةُ و کَذلِکَ فی البَواقی فَنَحْنُ المُوَحِّدُونَ حَیْثُ لا مُوَحِّدَ غَیْرنا...». [۶۰] . جابر بن عبداللّه انصاری می‌گوید: از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله شنیدم (که ایشان پس از توصیف خلقت نور خود و حضرت علی و حضرت زهرا و امام حسن و امام حسین علیهم السلام فرمودند): خداوند آسمان‌ها و زمین را آفرید و صد سال بود که فرشتگان آفریده شده بودند، ولی هیچ یک تسبیح و تقدیس الهی نمی‌دانستند و چون ما خداوند را تسبیح گفتیم، شیعیان ما تسبیح‌گوی خدا گشتند و زمانی که ما و شیعیانِ ما تسبیح گفتیم، فرشتگان نیز تسبیح گفتند و خداوند را به بزرگی و یکتایی ستودند. پس ما یکتاپرست بودیم، زمانی که هیچ یکتاپرستی غیر از ما نبود. در حدیثی دیگر پیامبر صلی الله علیه وآله تسبیح‌گویی خود را، بعد از خَلق نورشان در عرش می‌داند. فقال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَنَا وَ عَلیُ و فاطِمَةُ و الحَسَنُ و الحُسَینُ کُنَّا فی سَرادِقِ العَرشِ نُسَبِّحُ اللّهَ و تَسْبیحَ المَلائِکَةُ بِتَسْبیحنا قَبلَ اَنْ یَخْلُقَ اللّهُ آدَمَ بِاَلفَیَ العام...». [۶۱] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: من و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام در سرادق عرش به تسبیح خداوند مشغول بودیم و تسبیح‌گویی ملائکه به واسطه تسبیح‌گویی ما بود، دو هزار سال قبل از آنکه خداوند آدم را خلق نماید.... ایشان در زمین نیز روش درست زندگی کردن را در گفتار و کردار به همگان فرادادند و اگر دشمنان، حقوق آنان را غصب نمی‌کردند، با پیشوایی کاملِ خود، انسان‌ها را به کمال رسانده با مجاهدت

این چنین انسان‌هایی کامل، اسلام را در سراسر گیتی گسترش [صفحه ۴۸] می‌دادند و در آخرت با شفاعت کبری، رهبری تمام اهل محشر را به عهده دارند و در بهشت و رضوان خداوند، مقصد و مقصود بهشتیان هستند. عن أبی عبداللّه جعفر بن محمّد علیهما السلام قال: «إذا کانَ یَوْمَ القیامَةِ نادی مُنادٍ مِن بَطْنانِ العَرشِ: أَیْنَ خَلیفَةُ اللّهِ فی أَرْضِه؟... فَیقُومُ أمیرُالمؤمنین علیُّ بنُ أبیطالبِ علیه السلام، فَیأتی النِّداء مِنْ قِبَلِ اللّهِ عزَّ و جلَّ: یا مَعْشَرَ الخَلائِقِ، هذا عَلیُّ بنُ أبی‌طالبِ خلیفةُ اللّهِ فی أرضِهِ و حجَّتَهُ عَلی عِبادِه، فَمَنْ تَعَلَّقَ بِحَبْلِهِ فی دارِ الدُّنْیا فَلْیَتَعَلَّقَ بِحَبْلِه فی هذا الیوم یَسْتَضیءُ بِنُورِهِ وَلْیَتبعه إلی الدَرَجاتِ العُلی مِنَ الجَنَّاتِ، قالَ: فَیَقُومُ النّاسُ الّذینَ قَد تَعَلَّقُوا بِحَبْلِهِ فی الدُّنْیا فَیَتّبعونه إلی الجَنَّةِ». [۶۲] . امام صادق علیه السلام می‌فرمودند: در روز قیامت منادی از عرش ندا می‌کند: کجاست جانشین خداوند در روی زمین؟... امیرالمؤمنین علی علیه السلام به پا می‌خیزد. از جانب خداوند ندا می‌آید: ای مخلوقات، این علی بن ابی‌طالب است. جانشین خدا در روی زمین و گواه خداوند بر بندگان. هر کس در دنیا به ریسمان ولایت او چنگ زده، اکنون نیز در کنار اوست و از نور او نورانی می‌شود و تا رسیدن به درجات بالای بهشت از او پیروی می‌کند. سپس امام فرمودند: در این هنگام هر کس در دنیا پیرو حضرت علی علیه السلام بوده، به دنبال آن حضرت به بهشت وارد می‌شود... علاوه بر آن، ائمّه علیهم السلام، رهبران و پیشوایان علمی، اخلاقی، باطنی و سیاسی جامعه هستند که علم را به مردم فراداده، [۶۳] با عمل خود اخلاق نیکو را در بین انسان‌ها گسترش می‌دهند و باعث می‌شوند مردم از اعماق جان به آنها محبّت داشته باشند و پس از آن بر مردم حکومت (پیشوایی سیاسی) می‌کنند.

و اولیاء النعم

«اولیاء» جمع «ولیّ» به معنی نبودن واسطه میان دو چیز و نزدیکی و پی در پی بودن [صفحه ۴۹] آنهاست. به همین دلیل به هر چیزی که نسبت به دیگری قرابت و نزدیکی داشته باشد، خواه از نظر مکان یا زمان یا نسب و یا مقام، «ولیّ» گفته می‌شود. استعمال این کلمه به معنی «صاحب»، «سرپرست»، «دوست»، «صاحب اختیار» و مانند اینها به همین خاطر است. پس همان‌گونه که «اولیاء خداوند» کسانی هستند که میان آنان و خداوند حائل و فاصله‌ای نیست، «اولیاء النعم» ائمّه اطهار علیهم السلام هستند که بین وجودشان و نعمت‌های الهی هیچ فاصله‌ای نیست و غرق در نعمت الهی و فیض‌دهنده از نعمت‌های ظاهری و باطنی و برکات الهی به دیگرانند و به فیض وجودشان برکات خداوند بر مردم فرود می‌آید و و از چشمه فیض ولایت ایشان، نعمت‌های حقیقی و کمالات باطنی و معارف الهی و علوم حقیقی جاری می‌گردد و از طرفی ولایت آنان بزرگ‌ترین نعمت است. عَن أبی‌یوسف البَزاز قال: «تَلا ابوعبداللّه‌علیه السلام هذه الآیة «فَاذْکُرُوا آلَآءَ اللَّهِ» [۶۴] قال: أَتَدْری ما الاءُ اللّهِ؟ قلتُ: لا قالَ: هی اَعْظَمُ نِعَمِ اللّهِ عَلی خَلْقِه و هِی وِلایَتُنا». [۶۵] . ابویوسف بزاز می‌گوید: امام صادق علیه السلام آیه «به یاد بیاورید نعمت‌های خداوند را» تلاوت نموده و فرمودند: می‌دانی نعمت‌های خداوند چیست؟ عرض کردم: خیر. فرمودند: مقصود بزرگ‌ترین نعمت‌های خدا بر خلقش است و آن ولایت ماست.

وعناصر الابرار

«عناصر» جمع «عُنصر» به معنی ریشه، نژاد و بُن است. «ابرار» جمع «بَرّ» به معنی نیکوکار می‌باشد. یعنی ائمّه اطهار علیهم السلام ریشه‌ها، بن‌ها و نژادهای تمامی نیکوکاران هستند. در اینکه [صفحه ۵۰] چگونه امامان معصوم علیهم السلام ریشه نیکوکاران هستند، چند وجه متصوّر است: ۱ - هدایت به نیکی و عمل خیر، توسّط امامان معصوم علیهم السلام صورت می‌گیرد و مردم به واسطه سخن آنان به سوی عمل نیک رفته، نیکوکار می‌گردند. لذا آنان سر منشأ نیکوکارانند. ۲ - وجود آنان منشأ خیر و نیکی است. اگر آنان نبودند هیچ خیر و نیکی وجود نداشت و اگر نیکوکاران به کار خیر و نیک می‌پردازند، به خاطر وجود نیکی‌ای

است که به برکت وجود ائمّه علیهم السلام موجود گشته. ۳ – هر یک از ائمّه علیهم السلام پدر و نژاد امام بعد از خود که منشأ نیکی می‌گردد، می‌باشد. لذا هر یک ریشه نیکی هستند. ۴ – شیعیان نیکوکار از زیادی گِل و از نور آنان آفریده شده‌اند و لذا آنان اصل و بن نیکوکاران هستند. قال الصادق علیه السلام: «شیعَتَنا منّا و قَد خُلِقُوا مِنْ فاضِلِ طینَتَنا و عُجِنُوا بِنُور وِلایَتِنا». [۶۶] . امام صادق علیه السلام فرمودند: شیعیان ما از ما هستند و همانا از زیادی گل ما آفریده شده و با نور ولایت ما عجین گشته‌اند. همچنین پیامبر فرمودند پیروان و شیعیان ما از نور فشرده آفریده شدند: قال رَسول اللّه صلی الله علیه وآله: «انّ اللّه عزَّ و جلَّ خَلَقَنی و خَلَقَ عَلیاً و فاطمةَ و الحَسَنَ و الحُسَینَ مِن نُورِ، فَعَصَر ذلکَ النُورُ عُصْرَةً فَخَرَجَ مِنهُ شیعَتنا...». [۶۷] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: خداوند متعال، من و علی و فاطمه و حسن و حسین را از یک نور آفرید. سپس آن نور را فشرده و از آن پیروان و شیعیان ما خلق شدند. [صفحه ۵۱] ۵ – همان‌گونه که امامان علیهم السلام پدران ظاهری و نسبی سادات هستند، پدران معنوی امّت و تمامی نیکوکاران نیز هستند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَنَا و عَلیٌّ اَبَوا هذِهِ الاُمَّةَ». [۶۸] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: من و علی پدران این امّت هستیم.

ودعائم الاخیار

«دعائم» جمع «دِعامةٌ» به معنی ستون، استوانه، پایه و تکیه‌گاه خانه می‌باشد. «اخیار» جمع «خَیِّر» به معنی نیکوکار و یا جمع «خِیْر» به معنی نیکی است. همین‌طور که تمامی ساختمان خانه، برای باقی ماندن نیاز به وجود پایه‌ها دارد و استواری تمامی خانه، متّکی به پابرجایی ستون‌ها دارد. تمامی مردمِ نیک‌سیرت نیز برای باقی ماندن بر دین خود و شرافت‌های انسانی خود، نیاز به وجود ائمّه اطهار علیهم السلام دارند. چرا که بدون این چنین ستون‌هایی عبادت‌های آنان همانند غباری است که از بین خواهد رفت و زائل خواهد شد. عَنْ مُحَمَّد بن مُسلِم قالَ: «سَمِعْتُ اَبا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: کُلُ مَنْ دانَ اللّهُ عزَّ و جلَّ بِعِبادَةٍ یَجْهَدُ فیها نَفْسَهُ وَ لا اِمامَ لَهُ مِن اللّهِ فَسَعْیُهُ غَیْرَ مَقْبُولٍ وَ هُو ضالٍ مُتَحَیِّرٍ وَ اللّهُ شانئٌ لِاَعْمالِهِ». [۶۹] . محمّد بن مسلم می‌گوید: شنیدم که امام باقر علیه السلام می‌فرمودند: هر که دینداری خدای عزّ و جلّ کند و به زحمت فراوان عبادت انجام دهد، ولی امام و پیشوایی که خدا معین کرده، نداشته باشد، زحمتش ناپذیرفته و خود او گمراه و سرگردان است و خداوند اعمال او را مبغوض و دشمن دارد. همانند کسی که ساختمان‌های عظیمی را می‌سازد ولی ستون و پایه‌های محکم قرار [صفحه ۵۲] نمی‌دهد، لذا تمام بنا بر سر او خراب می‌شود. و اگر «اخیار» را جمع «خِیْر» بدانیم و آن را به نیکی‌ها ترجمه کنیم نیز ائمّه اطهار علیهم السلام پایه‌ها و ستون‌های تمامی نیکی‌های عالم هستند. چرا که اگر آنان نبودند، هیچ خیر و نیکی‌ای باقی نمی‌ماند و آنان هستند که خیر و نیکی را زنده نگه داشته‌اند.

وساسة العباد

«ساسة» جمع «سائس» به معنی فرمانروای تدبیرگر و به اصطلاح امروزی سیاست‌مدار است. ائمّه طاهرین علیهم السلام سیاست‌مداران و فرمانروایان تدبیرگر بر تمامی بندگان خداوند بودند که هر چند حکومت ظاهری نداشتند (به جز چند سال حکومت حضرت علی علیه السلام) ولی حکومتی باطنی بر تمامی قلوب مؤمنین داشته، با سیاست‌مداری خود دین اسلام را از بحران‌های مختلف نجات دادند. رهبر فرزانه انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی قدس سره در کتاب «ولایت فقیه» می‌فرمایند: شخصی در زندان آمد نزد من و گفت: «سیاست عبارت است از بد ذاتی، دروغ‌گویی و خلاصه پدر سوختگی و اینها در شأن شما نیست. این را بگذارید برای ما و شما به امور دینی بپردازید.» سپس امام می‌فرمایند: «راست هم می‌گفت سیاست آنها همین بود. ولی اسلام که سیاست دارد و ائمّه که «ساسة العباد» هستند غیر این معنایی است که او می‌گفت». [۷۰] . اصول سیاست مداری ائمّه علیهم السلام را بایستی در کلام و گفتار آنان و در رفتار امیرالمؤمنین علیه السلام و گفتار آن بزرگوار در پنج سال حکومتشان جستجو کرده تا درسی [صفحه ۵۳]

برای حکم‌رانان و فرمانروایان اسلامی باشد که چگونه باید علاوه بر حکومت بر جان‌ها، فرمانروایی بر دل‌های بندگان خدا نمود. در جلد چهارم کتاب دانشنامه امیرالمؤمنین علیه السلام، سیاست‌های کلی حکومتی حضرت علی علیه السلام را به هشت محور اداری، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، قضایی، امنیّتی، نظامی و حکومتی تقسیم نموده و برای هر یک به صورت مبسوط و در شاخه‌های متعدّد، بحث کرده و کلمات، رفتار و منش آن حضرت را پیرامون هر کدام ذکر نموده است.

وارکان البلاد

«ارکان» جمع «رکن» به معنی عضو و جزءِ اصلی شیء است. «بلاد» جمع «بلد» به معنی شهر است. ائمّه معصومین علیهم السلام رکن‌های اصلی شهر و همان‌گونه که در روایات اشاره شده پایه‌های زمین هستند. یعنی زمین و شهرها به وجود آنان پابرجا مانده‌اند. عن مفضل عن ابی عبداللّه علیه السلام قال: «... جَعَلَهُمُ اللّهُ اَرْکانَ الاَرضِ اَنْ تَمیدَ بِاَهْلِها». [۷۱] . مفضل می‌گوید: امام صادق علیه السلام (درباره امامان معصوم) فرمود: خداوند ایشان را پایه‌های زمین قرار داده است تا زمین و ساکنانش را از اضطراب برهاند. بنابراین ائمّه طاهرین علیهم السلام هم رکن معنوی شهرها هستند و هم پایه‌ها و ارکان ظاهری و مادی شهرها و زمین و آرامش زمین فقط به وجود ائمّه معصومین علیهم السلام صورت می‌گیرد. در «کامل الزیارات» از امام باقر علیه السلام زیارتی برای امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده که در قسمتی از آن به تمامی اهل بیت علیهم السلام خطاب کرده، می‌گوییم: [صفحه ۵۴] «اَنْتُمْ اَهْلُ بَیْتِ الرَّحْمَةِ وَ دَعائِمُ الدین وَ اَرْکانُ الاَرْضِ و الشَّجَرَةُ الطَّیِّبَةُ». [۷۲] . شما خاندانِ رحمتید و بنیان‌های دین و ارکان زمین و درخت پاک و طیبه هستید.

وابواب الایمان

یعنی ائمّه معصومین علیهم السلام درگاه‌های ایمان هستند. چرا که تنها از راه و طریق ایشان ایمان واقعی میسّر می‌گردد و آنها جانشینان خداوند و درهای ورود به پیشگاه الهی می‌باشند. عَن اَبی عَبْداللّه علیه السلام اِنَّهُ قالَ: «اَبَی اللّهُ اَنْ یَجْرِیَ الاَشْیاءَ اِلاَّ بِاَسْبابٍ فَجَعَلَ لِکُلِّ شَیءٍ سَبَباً وَ جَعَلَ لِکُلِّ سَبَبٍ شَرْحاً وَ جَعَلَ لِکُلِّ شَرْحٍ عِلْمًا وَ جَعَلَ لِکُلِّ عِلْمٍ بابًا ناطِقًا، عَرَفَهُ مَنْ عَرَفَه وَ جَهَلَهُ مَنْ جَهَلَهُ ذاکَ رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه وآله وَ نَحْنُ». [۷۳] . از حضرت امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود: خداوند هیچ کاری را بدون سبب انجام نمی‌دهد و برای هر چیزی سببی وجود دارد و برای هر سبب، شرحی و برای هر شرح، علمی قرار داده است و برای آن علم، باب و درب ناطق گمارده است. هر کس باب ناطق را بشناسد به آن علم، آگاهی پیدا می‌کند و هر کس باب ناطق را نشناسد، از آن علم، بهره‌ای نخواهد برد و آن باب ناطق، رسول خدا صلی الله علیه وآله و ما اهل بیت هستیم. اگر چه خداوند قادر است امور جهان را بدون اسباب و علل فراهم آورد، (چنان‌چه عیسی را بدون پدر آفرید و آتش را بر ابراهیم سرد و سلامت گرداند) ولی به طور کلّی و عمومی، عادت الهی بر آن است که امور جهان را با وسائل و اسباب مخصوص به جریان درآورد و امام صادق علیه السلام در این حدیث ترتیب اسباب را ذکر کرده و در حدیث دیگر [صفحه ۵۵] فرمودند هر که خواهان سعادتی است که به واسطه آن نجات دنیا و آخرت تحصیل نماید، باید از باب آن که ائمّه معصومین علیهم السلام هستند، وارد شود. قال الصادق علیه السلام: «الاَوْصِیاءُ هُمْ اَبْوابُ اللّهِ عزَّ و جلَّ اَلَّتی یُؤتی مِنْها وَ لَوْلاهُمْ ما عُرِفَ اللّهُ عزَّ و جلَّ». [۷۴] . امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: اوصیاء پیامبر، درهای (شناخت) خدا هستند که (مردم) از آن وارد می‌شوند و اگر آنها نبودند، خداوند شناخته نمی‌شد. از این دو حدیث درمی‌یابیم که ائمّه معصومین علیهم السلام اوّلاً درهای شناخت ایمان واقعی هستند و اگر آنها نبودند ایمان واقعی شناخته نمی‌شد و ثانیاً حصول ایمان به وجود آنها است که اگر آنها نبودند ایمان واقعی برای هیچ کس حاصل نمی‌گردید، چرا که ایمان فراتر از اسلام است. چون اسلام به اقرار زبانی و ادای شهادتین حاصل می‌شود، ولی ایمان بایستی به

همراه اقرار زبان، معرفت قلب و عمل در راه خداوند باشد و شرط قبولی این دو، معرفت به ائمّه اطهار علیهم السلام است. همان‌گونه که حضرت رضا علیه السلام فرمودند: «بِشَرْطها و أَنا مِن شُروطِها». (قبول توحید) شرطها دارد که قبول ولایت من از شرطهای آن است.

وامناء الرحمن

«امناء» جمع «امین» به معنی امانت‌دار است «رحمن» از اسماء الهی است که به رحمت فراگیر خداوند اشاره دارد. یعنی امامان معصوم علیهم السلام امانت‌داران خداوند بر بندگان و امامان بعد از خود می‌باشند و چون بهترین امانت‌داران هستند، خداوند اسرار خود را نزد آنان امانت گذارده است و ایشان امانت‌دار رموز الهی هستند. [صفحه ۵۶] عن جابر بن عبداللّه اَنَّ رَسُول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم: لَمَّا خَلا بِعَلیِّ بْنِ اَبی طالِب یَوْمَ الطائِفِ اَتاهُ عُمَر بن الخَطاب فَقالَ اَتَناجیهِ دُونَنا وَ تَخْلُو بِه دُونَنا؟ فَقالَ: «یا عُمَر ما اَنَا اِنْتَجَیْتَهُ بَل اللّهُ اِنْتَجاهُ». [۷۵] . جابر بن عبداللّه انصاری می‌گوید: هنگامی که پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم با علی بن ابیطالب علیه السلام در جنگ طائف خلوت کرده بود، عمر بن خطاب آمد و گفت: آیا با او گفتگو می‌کنی نه با ما و با او خلوت می‌نمایی نه با ما؟ پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: ای عُمر با او گفتگوی مخفیانه نداشتم، بلکه خداوند با او به راز گفتگو داشت.

وسلالهٔ النبیین

«سلالهٔ» به معنی صافی و عصاره هر چیز است و به معنی فرزند و نژاد نیز ترجمه شده. یعنی ائمّه طاهرین علیهم السلام فرزندان جسمانی پیامبران یعنی نوح، ابراهیم، اسماعیل و... می‌باشند و فرزند معنوی و روحانیِ تمام یکصد و بیست و چند هزار پیامبر و همچنین عصاره خصوصیّات جسمانی و معنوی پیامبران هستند. انس گوید: پیامبر صلی الله علیه وآله هرگاه می‌خواست علی علیه السلام را در جایی و مکانی معرفی کند، بر مرکبش قرار می‌گرفت و به مردم می‌فرمود که در مقابلش پایین‌تر بنشینند و پیامبر خدا صلی الله علیه وآله در روز خیبر، علی علیه السلام را معرفی کرد و فرمود: «یا اَیُّهَا النَّاسُ مَنْ اَحَبَّ اَنْ یَنْظُرَ اِلی آدَمَ فی خَلْقه، وَ اَنا فِی خُلْقی و الی اِبراهیمَ فی خُلَّتِه وَ الی مُوسی فی مُناجاته و اِلی یَحْیی فی زُهْده و الی عیسی فی سُنَّتِه فَلْیَنْظُرُ الی عَلی بنِ اَبیطالِب، اذا حَظَرَ بَیْنَ الصَفَیْن کَاَنَّما یَتَقَلَعَ مَنْ صَخْرٍ اَوْ یَتَحَدَّرَ مِنْ دَهْرٍ». [۷۶] . [صفحه ۵۷] ای مردم اگر کسی دوست دارد به آفرینش آدم، اخلاق من، خلیل بودن ابراهیم، مناجات موسی، زهد یحیی و روش عیسی بنگرد، به علی بن ابی طالب هنگامی که بین دو سپاه (برای مبارزه) قرار گرفت، نگاه کند (که آنچنان مبارزه می‌کند) که گویی از صخره‌ای کنده می‌شود یا از سراشیبی‌ای به پایین می‌دود.

وصفوهٔ المرسلین

«صفوهٔ» به معنی خالص، برگزیده و نتیجه است. ائمّه معصومین علیهم السلام بنابر تعبیر این فراز برگزیده رسولان الهی و نتیجه آنان و خالص گردانده شده از میان آنها هستند. با آنکه «صفوهٔ» و «سلالهٔ» هم معنا می‌باشند و هر دو به معنای خالصی و صافی است، ولی این فراز اخص از فراز قبلی است. زیرا تمامی پیامبرانِ خدا را «نبی» می‌گویند. «نبی» کسی است که از طرف خداوند به او وحی نازل می‌شود و آنچه از طریق وحی دریافت می‌دارد، چنان که مردم از او بخواهند، در اختیار آنها می‌گذارد. ولی «رسول» کسی است که مأمور ابلاغ باشد یعنی وحی الهی را دریافت کند و به مردم برساند. رسولان، مرسل یا «اولوالعزم» و صاحب آیین هستند و یا «غیر اولوالعزم» و مأمور و موظّف به تبلیغ شریعت رسول دیگر و پیامبران گذشته می‌باشند. ائمّه معصومین علیهم السلام عصاره تمامی انبیا و پیامبران و برگزیده رسولان و فرستادگان خداوند هستند. قال الصادق علیه السلام: «ما مِنْ نَبیٍّ جاءَ قَطّ اِلاَّ بِمَعْرِفَهِ حَقِّنا وَ تَفَضُلنا عَلی مَنْ سِوانا». [۷۷] . امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: هرگز پیامبری به رسالت مبعوث نشد، مگر آنکه به حقّ ما آگاهی

داشت و می‌دانست که ما بر دیگران برتری داریم. [صفحه ۵۸]

وعترهٔ خیرهٔ رب العالمین

نزدیک‌ترین افراد و یا اشیا به انسان را «عترهٔ» می گویند و به همین خاطر گردن‌بند را «عترهٔ» می گویند و اقوام نزدیک و فرزندان نیز «عترهٔ» گفته می‌شوند. «خیرهٔ» به معنای انتخاب‌شده و برگزیده است و منظور، حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه وآله است که برگزیده خداوند متعال است و ائمّه معصومین علیهم السلام خاندان و فرزندان رسول مکرّم هستند که وی برگزیده پروردگار جهانیان است. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در احادیث بسیاری ائمّه را به عنوان «عترتی» توصیف نموده بر همگان اطاعت از آنان را لازم شمرده است. عَن ابان قال: «سَمِعتُ ابا عبداللّه علیه السلام یقول: قال رَسول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم مَن اَراد اَنْ یحیی حیاتی، وَ یموت مَیْتَتی و یَدْخُلُ جَنَّةَ عَدْلٍ الّتی غَرَسَها اللّهُ ربّی بِیدِهِ، فَلْیتول علیّ بن ابیطالب و لیتولّ وَلیّهُ وَ لیعاد عَدوّه و لیسلم لَاَوْصیاءِ مِنْ بَعْدِه فَانَّهم عِتْرتی و لَحْمی و دَمی اَعْطاهُم اللّهُ فَهْمی و عِلْمی اِلی اللّه اَشْکُو امّتی المُنْکِرینَ لِفَضْلِهِم». [۷۸] . ابان می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمودند: پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر کس می‌خواهد زندگی مرا داشته باشد و همانند من با نیکی از دنیا رود و داخل بهشت الهی شود، پس به ولایت علی بن ابیطالب پایبند گردد و دوستان او را دوست و دشمنانش را دشمن دارد و تسلیم اوصیای بعد از او گردد چرا که آنان عترت من و گوشت و خون من هستند و خداوند فهم و علم مرا به آنان داده. به خدا شکایت دارم که امّتم منکر فضائل آن گردیده‌اند.

ورحمهٔ الله وبرکاته

این فراز، عطف به «السَّلام عَلَیْکُم» بوده، و جمله کامل «السَّلام عَلَیکُم و رَحْمهُ اللَّهِ و [صفحه ۵۹] بَرَکاتُهُ» است. و به آن معنا است که «سلام ما بر شما امامان هدایت، و رحمت خداوند و برکات او بر شما نثار باد. «رحمهٔ» در اصل به معنی «بخشیدن احسان و نیکویی کردن» است. راغب اصفهانی معتقد است «رحمت» هرگاه به خداوند نسبت داده شود، به معنی «نعمت بخشیدن» و آنگاه که مردم را با صفت «رحمت» بخوانیم و به آنها نسبت دهیم، به معنی «رقّت قلب و عطوفت» است. «برکات» جمع «برکت» در اصل از ماده «برک» به معنی «سینه شتر» است و چون شترها به هنگام توقف در جایی، سینه خود را به زمین می‌چسبانند، تدریجاً این ماده به معنی ثبوت و دوام و استقرار به کار رفته است. بنابراین «برکت» عبارت است از هر نعمتی که پایدار بماند و «برکات خداوند» به نعمت‌های خدادادی اطلاق می‌شود که اثر آن تا مدّت زیادی باقی باشد. خداوند همه نعمت‌هایش دارای برکت است. چه نعمت‌هایی که از آسمان می‌بارد و چه نعمت‌های که از زمین می‌روید. «اللَّهُمَّ... ارْزُقْنا مِنْ بَرَکاتِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ». [۷۹] . خداوندا... ما را از برکات آسمان‌ها و زمین روزی عطا فرما.

السلام علی ائمهٔ الهدی

سلام به ائمّه اطهار علیهم السلام به دوگونه داده می‌شود. گاهی هم زمان با نام بردن امام معصوم جهت احترام و عظمت دادن به او، بر وی سلام فرستاده می‌شود که معمولاً «علیه‌السَّلام»، «علیهماالسَّلام» و یا «علیهم‌السَّلام» گفته می‌شود. یعنی با ضمیر غایب، بر او [صفحه ۶۰] سلام داده می‌شود. همچنان که امام سجّاد علیه السلام بر پیامبر صلی الله علیه وآله اینچنین درود می‌فرستد: «اللَّهُمَّ وَ امْنُنْ عَلَیَّ بِالْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ، وَ زِیَارَةِ قَبْرِ رَسُولِکَ، صَلَوَاتُکَ عَلَیْهِ وَ رَحْمَتُکَ وَ بَرَکَاتُکَ عَلَیْهِ وَ عَلَی آلِهِ (وَ آلِ رَسُولِکَ) عَلَیْهِمُ السَّلَامُ». [۸۰] . خداوندا و بر من منّت گذار به حجّ و عمره و زیارت قبر پیامبرت - که درودهایت بر او و رحمتت و برکاتت بر او و بر خاندانش باد - و خاندان پیامبرت - که درود بر ایشان باد -. گاهی نیز از ابتدا، قصد آن امام کرده و نام آن معصوم را برای ادای

سلام می‌آوریم و از ابتدا قصد سلام بر آن امام را داشته‌ایم. در این صورت امام را حاضر دانسته با ضمیر حاضر به او سلام می‌نماییم. همان‌گونه که در زیارت عاشورا می‌گوییم: «السَّلامُ عَلَیک یا اَبا عَبْدِاللَّه، السَّلام عَلَیک یَابْن رَسول اللّه...». [۸۱] . «ائمّهٔ» جمع «امام» به معنی پیشوا و شایسته پیروی شدن است. «هدی» به معنای هدایت و رستگاری است. و منظور آن است که ائمّه اطهار علیهم السلام در هدایت و رستگاری، پیشوایان مردم هستند و یا مقصود آن است که هدایت همراه و ملازم امامانِ معصوم علیهم السلام می‌باشد. آنها پیشوایِ هدایتند و پیروی از آنان که شایسته پیروی هستند، هدایت و رستگاری به همراه دارد و هر کس از ائمّه علیهم السلام دوری گزیند، هدایت نیافته و از معرفت الهی و ایمان بهره‌ای نبرده است. عن ابی حمزه «قال: قال لی ابو جعفر علیه السلام اِنَّما یَعْبُدُ اللّهَ مَن یَعْرِف اللّهَ فَامَّا مَنْ لا یَعْرِف اللّهَ فَانَّما یَعْبُدُهُ هکَذا ضَلالاً قلت: جُعِلْتُ فِداکَ فَما مَعْرِفَةُ اللّهَ؟ قالَ تَصدیقُ اللّهَ عزَّ و جلَّ و تَصْدیقُ رَسُوله صلی الله علیه وآله وسلم و مُوالاهٔ عَلی علیه السلام و الاِئْتِهامَ بِه و بِاَئِمَّةِ [صفحه ۶۱] الهُدی علیهم السلام وَ البِرائَةِ اِلی اللّهِ عزَّ و جلَّ مِنْ عَدُوِّهِم». [۸۲] . ابو حمزه گوید: امام باقر علیه السلام به من فرمود: همانا کسی خداوند را پرستش می‌کند که او را بشناسد و کسی که خدا را نمی‌شناسد، این‌گونه (همانند مردمان جاهل) خداوند را گمراهانه می‌پرستد. عرض کردم: قربانت شوم معرفت خداوند چیست؟ امام فرمودند: باور داشتن خداوندِ عزّ و جلّ و باور داشتن رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و دوست داشتن علی علیه السلام و پیروی از او و از ائمّه هدی علیهم السلام و بیزاری جستن از دشمنان ایشان. و در حدیثی دیگر آمده است: عن برید العجلی عن ابی‌جعفر علیه السلام فی قول اللّه عزَّ و جلَّ «إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرٌ وَ لِکُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» [۸۳] فقال: «رسول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم المنذر و لِکلّ زَمان منا هادٍ یهدیهم إلی ما جاءَ به نَبی اللّهِ صلی الله علیه وآله وسلم ثمّ الهداهٔ مِن بَعْده علیٌّ ثمّ الأوصِیاء واحدٌ بَعْد واحدٍ». [۸۴] . برید عجلی می‌گوید: از امام باقر علیه السلام درباره منظور خداوند در آیه «ای پیامبر تو بیم‌دهنده‌ای و برای هر قوم و ملّتی هدایت‌کننده‌ای هست.» سؤال کردم. امام فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه وآله بیم‌دهنده است و در هر زمان یک نفر از ما اهل‌بیت هدایت‌کننده است، که مردم را به آنچه پیامبر از طرف خداوند آورده، هدایت می‌کند. هدایت کنندگان بعد از پیامبر صلی الله علیه وآله، علی علیه السلام و پس از او اصیااش یکی پس از دیگری است.

ومصابیح الدجی

«مصابیح» جمع «مصباح» به معنی چراغ درخشان و نورافشان است. «دجی» جمع «دُجیه» به معنای ظلمت و تاریکی می‌باشد. [صفحه ۶۲] منظور آن است که ائمّه طاهرین‌علیهم السلام چراغ‌های نورافشان و درخشانی هستند که مردم را از تاریکی کفر، و گمراهی و نادانی به روشنایی ایمان و پرستش خداوند و دانایی، راهنمایی می‌کنند، همان‌گونه که خداوند سرپرست مؤمنان است و آنان را از تاریکی (نادانی) خارج کرده، به سوی نور (ایمان) راهنمایی می‌کند. «اللَّهُ وَلِیُّ الَّذِینَ آمَنُوا یُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَی النُّورِ». [۸۵] . خداوند ولی و سرپرست کسانی است که ایمان آورده‌اند، آنها را از ظلمت‌ها، به سوی نور بیرون می‌برد. پس «مصابیح الدجی» استعاره‌ای است که امام را به چراغ درخشان و جهل مردم را به تاریکی و ظلمت تشبیه نموده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در حدیثی پس از معرفی ائمّه اطهار علیهم السلام می‌فرمایند: «فَهؤُلأ مَصابیحُ الدُّجی و اَئِمَّةُ الهُدی و اَعلامُ التُقی مَن اَحَبَّهُمْ و تَوَلاَّهُم کُنتُ ضامِنًا لَهُ عَلی اللَّهِ تَعالی بِالجنَّةِ». [۸۶] . اینان چراغ‌های درخشانِ تاریکی‌ها و امامان هدایت و نشانه‌های پرهیزکاران هستند. ضمانت می‌کنم هر که آنها را دوست بدارد و به آنان ارادت ورزد، خداوند او را در بهشت جای دهد. در جایی دیگر پیامبر صلی الله علیه وآله ضمن معرفی مفصّل حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: «یا عَلی اَنْتَ رُکْنُ الایمان وَ اَنْتَ مِصْباحُ الدُجی وَ اَنْتَ مَنارُ الهُدی...». [۸۷] . تو (ای علی)، ستون ایمان و چراغ درخشان تاریکی و مناره هدایت هستی....

واعلام التقی

«اَعلام» جمع «عَلَم» به معنای نشانه‌ها و علامت‌ها است. [صفحه ۶۳] «التُّقی» به معنای تقوا و پرهیزکاری است. منظور این است که ائمّه اطهار علیهم السلام نزد تمامی مردم معروف و مشهور و نشانه‌ای برای پرهیزکاری هستند. اصبغ من نباته روایت کرده که حضرت علی علیه السلام ضمن خطبه‌ای به معرفی خود پرداخته، در قسمتی از آن خطبه می‌فرمایند: «اَنا شَجَرهُ الهُدی، اَنا عَلَم التُّقی...». [۸۸] . من درخت هدایتم و من نشانه و علامت پرهیزکاریم.... لذا در زیارت آن حضرت می‌خوانیم: «اَلسَّلام عَلَیک یا اَمیرالمؤمنین... السَّلامُ عَلَیکَ یا اِمام الهُدی، السَّلام عَلَیکَ یا عَلَم التَّقی». [۸۹] . سلام بر تو ای امیر مؤمنین، سلام بر تو ای امام هدایت و سلام بر تو ای نشانه و علامتِ پرهیزکاری.

وذوی النهی واولی الحجی

«ذوی» و «اولی» به معنی صاحبان است. «نُهی» جمع «نهیهٔ» به معنی عقل و خرد می‌باشد. ابن جوزی (لغت شناس قرن ششم) می‌گوید: «ذونهیه» صاحب عقلی است که عقلش او را از امور قبیح بازدارد و در کارهای نیک داخل گرداند و همچنین به کسی اطلاق می‌شود که کارهایش منتهی به خرد و عقل او گردد. [۹۰] . «حِجی» به معنی عقل و زیرکی است. حال اگر «ذوی النهی» و «اولی الحجی» را به معنی [صفحه ۶۴] صاحبان عقل معنی کردیم، عطف توضیحی است. ولی بعضی از مفسرین «نهی» را به معنی عقل معاش گرفته‌اند. یعنی صاحبان عقلی که امور دنیایی خود را به زیباترین وجه تدبیر کرده و به امور دنیایی دیگران رسیدگی خردمندانه دارند و «حجی» را به معنی عقل معاد معنی کرده‌اند. یعنی صاحبان عقلی که در تمام اوقات، به عبادت خداوند مشغول بوده و آخرت خود را آباد نموده با سخنان و رفتار خود به دیگران درس آبادی آخرت می‌دهند. به نظر می‌رسد که «نُهی» و «حجی» هر دو به معنای عقل باشد. ولی «نُهی» به معنای عقل عملی و «حجی» به معنای عقل نظری است. یعنی ائمّه معصومین علیهم السلام در عمل دارای بهترین اعمال و عقل کامل در رفتار و کردار می‌باشند و در عقل نظری نیز دارای زیرکی و کیاست هستند. لذا پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله در روایتی «نُهی» را به مطالبی معنی کردند که حکایت از عقل عملی دارد. قیلَ: یا رَسول اللّه وَ مَنْ اُولُوا النُهی؟ قالَ: «هُم اُولُوا الاَخْلاقِ الحَسَنَهِ و الاَحْلامِ الرَزینَهِ و صِلَهِ الاَرحامِ و البَرَرَهُ بِالامَّهات و الآباء و المُتعاهدین للفُقراء و الجیران و الیَتامی و یُطعمُونَ الطَّعام و یفشُون السَّلام فی العالم و یصلون النَّاس نیام غافِلون». [۹۱] . شخصی از پیامبر صلی الله علیه وآله سؤال کرد، اولی النُهی چه کسانی هستند؟ پیامبر فرمودند: آنها دارای اخلاق حسنه و عقل‌های پرُ وزن و صله رحم و نیکی به مادران و پدران و کمک‌کننده به فقیران و همسایگان نیازمند و یتیمان هستند. آنها که گرسنگان را سیر می‌کنند و صلح در جهان می‌گسترانند. همان‌ها که نماز می‌خوانند در حالی که مردم در خواب غفلتند. [صفحه ۶۵]

وکَهف الوری

«کهف» حفره‌ای بزرگ در کوه است. اگر حفره کوه کوچک باشد، به آن «غار» گفته می‌شود. [۹۲] ولی بعضی بین غار و کهف فرقی قائل نیستند و هر دو را به یک معنی می‌دانند. [۹۳] ابن منظور (م ۷۱۱(ضمن تأیید نظر اول گفته اگر کهف اطلاق بر فرد شود، به معنی آن است که او پناه و ملجأ دیگران است، همان‌گونه که کهف پناهگاه مردمان است. «وری» به معنی آفریدگان و مردم می‌باشد. ائمّه طاهرین علیهم السلام پناهگاه و ملجأ مردم هستند و همان‌گونه که اصحاب کهف پس از تحمّل مشقّت‌های فراوان، به غار پناه برده، در آن آسایش یافتند، هر که به معصومین پناه برد، از همّ و غم و ناملایمات روحی و جسمی نجات خواهد یافت. قال الجواد علیه السلام: «نَحْنُ کَهْفُکُم کَاَصْحابِ الْکَهْفِ». [۹۴] . حضرت جواد الائمه علیه السلام فرمودند: ما پناهگاه شما هستیم، همان‌گونه که اصحاب کهف به غار پناه بردند، (شما به ما پناه آورید). در توصیف حضرت علی‌علیه السلام که ملجأ یتیمان و پناه بی‌پناهان بوده، آمده است: «کُنْتَ لِلْمُؤمِنینَ کَهْفًا». [۹۵] . شما برای مؤمنین پناهگاه بودید. در صلوات ماه شعبان، امامان معصوم

علیهم‌السلام را به «کهف حصین» توصیف کرده، می‌خوانیم: [صفحه ۶۶] «اللَّهُمَ صَلِّ عَلی مُحَمَّدٍ و الِ مُحَمَّد الکَهْفِ الحَصین...». [۹۶] . خداوند بر محمّد و خاندانش درود فرست همانها که ملجاء و پناه‌گاه استوار خداوند هستند. در حدیثی نیز پیرامون همین مطلب آمده است: عن جابر بن عبداللّه قال: «خَرَجَ عَلَیْنا رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه وآله وسلم یَومًا وَ مَعَهُ عَلیُ و الحسنُ و الحسینُ علیهم السلام فَخَطَبَنا فَقالَ: اَیُّهَا النَّاسُ اِنَّ هولاءِ اَهْلُ بَیْتِ نَبیّکُمْ... هُم الکَهْفُ الحَصین لِلمُؤمِنینَ و نورُ اَبْصارِ المُهتَدینَ...». [۹۷] . جابر بن عبداللّه می‌گوید: روزی حضرت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به همراه حضرت علی، امام حسن و امام حسین علیهم السلام از خانه خارج شدند. پیامبر مردم را مخاطب قرار داد و فرمود: ای مردم اینان اهل بیت پیامبر شما هستند... اینان ملجأ و پناهگاه استوار برای مؤمنان و نور چشمی برای هدایت‌یافتگانند...

وورثة الانبیاء

اشاره

امامان معصوم ارث‌برنده پیامبران الهی بوده‌اند. آنچه از روایات برمی‌آید این است که امامان معصوم علیهم السلام علاوه بر صفات نیکو در چند چیز از پیامبران ارث برده‌اند که اهمّ آن‌ها عبارتند از:

علم پیامبران

قال الصادق علیه السلام: «نَحْنُ وَرَثَةُ الاَنْبیاءَ و وَرَثَةُ کِتابِ اللّهِ و نَحْنُ صِفوتُهُ». [۹۸] . امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: ما وارثان انبیا و میراث‌بران کتاب الهی و برگزیدگان خداییم. ابو بصیر می‌گوید: از امام صادق‌علیه السلام سؤال کردم: شما وارثان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم [صفحه ۶۷] هستید؟ فرمودند: آری عرض کردم: پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وارث تمام پیامبران بود و هر چه آنها می‌دانستند، می‌دانست؟ فرمودند: آری. [۹۹] .

کتاب‌های پیامبران

فقال بریه: «اَنّی لَکُم التوراة وَ الاِنْجیل وَ کُتُبُ الاَنْبیاءِ؟ قالَ الصادق علیه السلام: هی عِنْدَنا وَراثَةً مِنْ عِنْدهم. نَقرَؤُها کَما قَرَؤُوها و نَقولُها کَما قالوا: إنّ اللّهَ لا یَجْعَلُ حجَّةً فی اَرْضه یُسْأَلُ عَنْ شیٍ فَیقول لا أدْری». [۱۰۰] . بریه (از امام صادق علیه السلام) پرسید: تورات، انجیل و کتب پیامبران، چگونه به شما رسیده؟ امام علیه السلام پاسخ دادند: این کتاب‌ها از ایشان به ما به ارث رسیده است. و ما آن را همان‌گونه که آنها می‌خواندند، می‌خوانیم و همان‌گونه که آنها بیان می‌کردند، بیان می‌نماییم. همانا خداوند قرار نمی‌دهد، حجّتی را بر روی زمین که پیرامون مطلبی از او سؤال نمایند و او بگوید نمی‌دانم.

وسائلی که خداوند برای پیامبران فرستاد

قال الصادِقُ علیه السلام: «اَلْواحُ مُوسی عِنْدَنا وَ عَصا مُوسی عِنْدَنا وَ نَحْنُ وَرَثَةُ النَّبیین». [۱۰۱] . امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: ده فرمان موسی و عصای او نزد ماست و ما وارثان پیامبران هستیم. قال الصادق علیه السلام: «... اِنَّ عِنْدی لَرایَةُ رَسُول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم المغلبة و اِنَّ عِندی اَلْواح مُوسی وَ عَصاهُ وَ اِنَّ عِندی لَخاتَم سُلَیمانُ بْنِ داوُد و اِنَّ عِنْدی الطَشْتُ الَّذی کان مُوسی یَقْرَبُ بِهِ القُربان...». [۱۰۲] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا پرچم ظفربخش پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم نزد من است. الواح موسی و عصای او و انگشتر سلیمان بن داود و طشتی که موسی در آن گوسفند [صفحه ۶۸] قربانی می‌کرد، نزد من است.

والمثل الاعلی

«مَثَل» به معنای نمونه و جمع آن «مُثْل» است. («مِثْل» نیز به معنای شبیه و نظیر می‌باشد که جمع آن «امثال» است.) ائمّه اطهار علیهم السلام نمونه‌های والا و برترِ خداوند هستند. یعنی به دلیل عبادت و اطاعت و بندگی به درگاه خداوند، نمونه او شده‌اند. هر چند خداوند دارای شبیه و نظیری نیست. «لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیء». [۱۰۳] . هیچ چیز مانند او نیست. ولی دارای نمونه اعلی و والا می‌باشد. «وَ لِلَّهِ المَثَلِ الاَعْلی». [۱۰۴] . و برای خداوند نمونه‌ای عالی هست. مَثَل و نمونه خدا شدن، با اطاعت و بندگی خداوند حاصل می‌شود. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «قال اللّه تبارک و تعالی: عَبدی اَطِعُنی حَتَّی اجْعَلَکَ مثْلِی». [۱۰۵] . رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: خداوند تبارک و تعالی فرموده: ای بنده من، مرا اطاعت کن تا تو را نمونه خود قرار دهم. و ائمّه معصومین علیهم السلام در اوج طاعت و بندگی هستند و خداوند اراده کرده آنان از پلیدی دور باشند و هر کسی از پلیدی دور بود، تمامی رفتار و کردارش اطاعت و عبادت پروردگار است. [صفحه ۶۹] قال الرضا علیه السلام: قال رسول اللّه علیهم السلام لعلی بن ابیطالب علیه السلام: «یا عَلی اَنتَ حُجَّةُ اللّهِ... و اَنتَ المَثَلُ الاَعْلی». [۱۰۶] . امام رضا علیه السلام از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله روایت می کنند که به امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: ای علی تو حجّت خداوند هستی... و تو نمونه اعلایی. بعضی «مَثَل» را به معنی «دلیل و حجّت» گرفته‌اند. بنابراین تعبیر، ائمّه‌علیهم السلام برترین و والاترین حجّت‌های خداوند بر مردم هستند. کما اینکه در زیارت آل یاسین می‌خوانیم: «اَلسَلامُ عَلَیْکَ یا حُجَّةَ اللّهِ وَ دَلیلَ اِرادَتِهِ...» [۱۰۷] . سلام بر شما (امام زمان) که حجّت خداوند و برهان و دلیلِ اراده او هستید.... عدّه‌ای «مَثَل» را به «صفت» معنا نموده‌اند. منظور آن است که ائمّه هدی‌علیهم السلام آراسته به صفات والای الهی هستند. گویی که تمام وجود ایشان صفات خداوند است. چرا که آنان مظاهر صفات و اسماء خداوند هستند. همچنین ممکن است مقصود از «مَثل» در این فراز مَثَلی باشد که خداوند در آیه نور، نور خودش را به آن تشبیه کرده است و فرموده: «اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ کَمِشْکَاةٍ». [۱۰۸] . خداوند نور آسمان‌ها و زمین است، مثل نور خداوند همانند چراغدانی است. آیه نور در شأن ائمّه طاهرین علیهم السلام نازل شده است.

والدعوة الحسنی

در تفسیر این فراز، دو تعبیر وجود دارد: ۱ - «دعوة» به معنی «فرا خواندن مردم». ائمّه معصومین علیهم السلام چنان در دعوت مردم [صفحه ۷۰] به دین خداوند حریص بودند و در این راه استقامت و پایداری کردند و اموال و جان‌های خود و نزدیکانشان را در راه خداوند و دین خدا تقدیم نمودند که گویا دعوت‌کننده نیستند بلکه عین دعوت گردیده، دعوت نیکو شده‌اند. زیرا ایشان بهترین افرادی هستند که مردم را به دین خداوند با رفتار، کردار و گفتار خود، دعوت می کنند. وجود انور امام حسین علیه السلام در روز عاشورا، چندین نوبت لباسِ غیرِ رزم بر تن کرد و عمّامه رسول خدا صلی الله علیه وآله را بر سر نهاد و لشکر عمر سعد را نصیحت کرد تا شاید از خطاکاری خود دست بکشند. ۲ - «دعوة» به معنی «دعا». و مقصود آن است که ائمّه طاهرین علیهم السلام کسانی هستند که پیامبران و اولیای خداوند از جمله حضرت ابراهیم علیه السلام درباره ایشان دعای نیکو نموده‌اند. در قرآن می‌خوانیم ابراهیم رو به درگاه الهی آورده و عرض کرد: «رَبِّ اجْعَلْنِی مُقِیمَ الصَّلاةِ وَ مِن ذُرِّیَّتِی». [۱۰۹] . پروردگارا، مرا برپاکننده نماز قرار ده و از فرزندانم (نیز چنین فرما). پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله به دعای حضرت ابراهیم صلی الله علیه وآله مباحات کرده، خطاب به حضرت علی علیه السلام فرمودند: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله «یا عَلی اَنَا دَعْوَةُ اَبی اِبراهیمَ». [۱۱۰] . رسول اللّه صلی الله علیه وآله فرمود: ای علی، من همان دعای پدرم ابراهیم هستم.

وحجج الله علی اهل الدنیا والاخرة والاولی

«حجج» جمع «حجهٔ»، به معنی دلیل و گواه است. [صفحه ۷۱] «اولی» به معنای اوّلین است. «اولی» در این جمله در مقابل «آخرت» قرار گرفته که منظور از آن «دنیا» می‌باشد و تکرار آن برای تأکید معنوی یا رعایت سجع است. بعضی آن را «عالم برزخ» که پس از مرگْ اوّلین عالم است، دانسته‌اند و برخی منظور از آن را «رجعت» دانسته‌اند و عدّه‌ای «اولی» را به «امّت‌های گذشته» تفسیر نموده و بعضی نیز بر این باورند که «اولی» همان «عالم ذرّ» می‌باشد. منظور از این فراز این است که ائمّه طاهرین علیهم السلام گواهانی هستند که خداوند به وسیله آنان حجّتش را بر مردم به پایان رسانده است و آنان نشانه‌های روشن خداوند بر اهل دنیا و مردمان برانگیخته شده در آخرت هستند. و منظور از این که آنها حجّت و دلیل در آخرت هستند، این است که پیروی از آنان سبب قبولی طاعات است و معیار سنجش اعمال مردم قرار می‌گیرد. قال الرضا علیه السلام: «نَحْن حُجَج اللّه فی خَلْقه و نَحْن شُهَداء اللّه و اَعْلامُه فی بَرِیَّتِه». [۱۱۱] . امام رضا علیه السلام فرمودند: ما حجّت‌های خداوند در میان مردم و گواهان الهی و نشانه‌های خداوند در میان مردم هستیم. در حدیثی دیگر از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده است: قال علی علیه السلام لکمیل: «نَحْنُ حُجَجُ اللّه وَ بَیِّناتِه». [۱۱۲] . حضرت علی علیه السلام به کمیل فرمودند: ما حجّت‌های خداوند و دلیل‌های راهنما به سوی او هستیم. [صفحه ۷۲]

ورحمهٔ الله وبرکاته

رحمت خداوند، عبارت است از «بخشش نعمت» و بر دو قسم است: «رحمت عام» و «رحمت خاص». رحمت عام، بخشش خداوند نسبت به همگان است. به‌گونه‌ای که شامل حال همه افراد چه مؤمن و چه کافر می‌شود و رحمت خاص، بخشش خداوند نسبت به مؤمنان است و مخصوص اهل ایمان و طاعت می‌باشد. «رحمان» اشاره به رحمت عام دارد و «رحیم» بیان‌کننده رحمت خاص خداوند است. قال الصادق علیه السلام: «و اللّهُ اِله کُلُّ شَیءٍ الرَّحمانُ بِجَمیعِ خَلْقه، الرَّحیمُ بِالمُؤمِنین خاصّه». [۱۱۳] . امام صادق علیه السلام فرمودند: خداوند معبود همه چیز است. نسبت به تمام مخلوقاتش رحمان و نسبت به مؤمنانِ خاصّش، رحیم است. خداوند در دنیا و آخرت رحمتی گسترده دارد که در دنیا شامل حال همگان گشته و در آخرت فقط به مؤمنان اختصاص دارد که مسلّماً این رحمت تمام شدنی نیست. «یَا مَنْ لَا تَفْنَی خَزَائِنُ رَحْمَتِهِ». [۱۱۴] . ای کسی که گنج‌های رحمت او نابود نمی‌شود. گنجینه رحمت الهی پایان یافتنی نیست و همه از او رحمت می‌طلبند. «یَا أَرْحَمَ مَنِ انْتَابَهُ الْمُسْتَرْحِمُونَ». [۱۱۵] . ای بخشنده‌ای که رحمت خواهان پی‌درپی نزد او می‌آیند.

السلام علی محال معرفهٔ الله

«سلام» نوعی اعلام تحیّت و درود به مخاطب است. در زبان عربی می‌توانیم سلام را به صورت «نکره» ذکر کرده و بگوییم: سلامٌ علیک. همچنان که در قرآن کریم می‌خوانیم: [صفحه ۷۳] «سَلامٌ عَلَیْهِ یَوْمَ وُلِدَ وَ یَوْمَ یَمُوتُ». [۱۱۶] . سلام بر او (یحیی) باد، روزی که تولّد یافت و روزی که می‌میرد. «سَلامٌ عَلَی عِبَادِهِ الَّذِینَ اصْطَفَی». [۱۱۷] . سلام بر بندگان خدا، همانها که برگزیده شدند. نیز می‌توانیم سلام را به صورت «معرفه» بگوییم و شاید وقتی در مقابل مخاطب قرار گرفته‌ایم و ضمیر «عَلی» را حاضر ذکر می‌نماییم، به صورت معرفه از جهت لفظ زیبنده‌تر و از جهت معنا رساتر باشد. «وَ السَّلامُ عَلَیَّ یَوْمَ وُلِدتُّ وَ یَوْمَ أَمُوتُ وَ یَوْمَ أُبْعَثُ حَیًّا». [۱۱۸] . و سلام بر منِ (عیسی) باد، روزی که متولّد شدم و روزی که خواهم مُرد و روزی که زنده شده، برانگیخته خواهم شد. «محال» جمع محل و به معنی مکان و جایگاه است. منظور از این جمله آن است که ائمّه اطهار علیهم السلام در اوج خداشناسی واقعی قرار دارند و جایگاه آنان با عبادت و اطاعت خداوند، در مقام رفیع بندگی خداوند و خداپرستی حقیقی قرار دارد و خداوند جز از طریق آنان شناخته نمی‌شود. چرا که آنان با بیان توحید و صفات خداوند، درس کامل خداشناسی و معرفت به باری تعالی و خداپرستی را به ما آموخته‌اند.

ومساكن بركَةُ الله

«مساكن» جمع مسكن، به معنى منزل و قرارگاه است. «بركة» عبارت است از سودِ نعمت و موهبتِ زياد و پايدار. [صفحه ۷۴] مقصود اين است كه ائمّه طاهرين‌عليهم السلام منزل‌ها و قرارگاه‌هايِ نعمت‌ها و سودها و موهبت‌هاى فراوان و پايدار الهى هستند و اين منازل است كه پس از دريافتِ موهبت‌ها و نعمت‌هاى فراوان الهى، به مقتضاى طلب و ظرفيّت هر يك از مردم، به آنها ارزاق دنيوى، معارف حقيقى و علوم الهى را عطا مى‌كنند و آنان مقصد نزولِ بركات الهى و مبدأ اعطاى بركات الهى به مردم‌اند.

ومعادن حكمةُ الله

«معادن» جمع معدن است به معنى رويشگاه و مقَر. «حكمت» عبارت است از خِردى كه از هر نوع كاستى و اشتباه، خالى و رساننده به حقّ از طريق علم، آگاهى و شناخت موجودات باشد. بعضى بين حكمت خداوند و حكمت انسان‌ها تفاوت قائل شده، گفته‌اند: «حكمت خداوند» عبارت است از شناخت اشيا و ايجاد و خلقت آنها، در نهايت تدبير و اعجاز و «حكمت انسان» عبارت است از شناخت موجودات به گونه‌اى كه انسان بتواند به وسيله آن، حقيقت را هر كجا و در هر لباسى هست، بشناسد و باطل را در هر موقعيّتى كه وجود دارد، تشخيص دهد و اين كار از خِردى سرچشمه مى‌گيرد كه از هر نوع اشتباه و كاستى خالى باشد. البتّه براى حكمت، معانيِ فراوانى ذكر شده است. مانند: «شناخت اسرارِ جهان هستى» و «معرفت و شناسايى خداوند». مى‌توان همه آنها را يك جا جمع كرد و گفت: حكمت عبارت است از «مجموعه‌اى از معرفت، علم، اخلاق پاك و پسنديده، تقوا، نور هدايت، فهم و عقل». و اين همان صفاتى است كه لقمان در قرآن به آن توصيف شده است: [صفحه ۷۵] «وَ لَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ». [۱۱۹] . و ما به لقمان حكمت داديم. پس به لقمان صفتى عنايت شده كه موجودات را مى‌شناسد. امّا اگر درباره خداوند صفتِ حكيم به كار رود يعنى او تمام اشيا را مى‌شناسد و همه را با حكمت و تدبير و در نهايت اعجاز آفريده است. «أَ لَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ». [۱۲۰] . آيا خداوند بهترين حكم‌كنندگان نيست؟! معناى ديگر حكمت، «استوار و محكم» است كه اطلاق قرآن به «حكيم» از اين جهت است. «تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ». [۱۲۱] . اين آيات كتابِ استوار و حكمت‌آميز است. يا به معنى آن است كه قرآن كريم، حكمت‌آموز مى‌باشد. ائمّه اطهار عليهم السلام معدن‌هاى حكمت خداوند هستند. يعنى داراى فهم، عقل و خِردى والايند كه از تمام كاستى‌ها و اشتباهات به دور است. چرا كه آنان معصوم و از تمام پليدى‌ها دور هستند و با نورِ هدايت، به حقيقت، علم و معرفت، احاطه كامل دارند و حقّ را از باطل به طور كامل تشخيص مى‌دهند و با تقواى الهى در آن مسير حركت كرده، داراى اخلاقى حسنه مى‌باشند و با چنين حكمتى، ممكن نيست كسى بتواند امام معصوم عليه السلام را فريب دهد و باطل را نزد آنان حقّ جلوه دهد و به همين خاطر است كه آنان ريسمان محكم خداوند هستند. [صفحه ۷۶]

وحفظةُ سر الله

«حفظه» جمع «حافظ» به معنى نگهبان و پاسدار است. «سر» راز به معنى راز مى‌باشد. ائمّه اطهار عليهم السلام نگهبانان و پاسداران اسرار و رازهاى خداوند هستند و هيچ پيامبر و فرشته‌اى نمى‌تواند تمام آن اسرار را نزد خود و درون سينه‌اش حفظ كند. ائمّه عليهم السلام بعضى از آن اسرار را براى اشخاصِ خاصّى كه قابليت پذيرش آن را داشته‌اند، بيان نموده‌اند. عن جابر قال: «حدّثَنى أَبُو جَعْفَر عليه السلام بِسَبْعينَ أَلْفَ حَديثٍ، لَمْ أُحَدِّثْ (أحد) بها أحداً قطّ، و لا أحدّثُ بِها أحداً أبداً». [۱۲۲] . جابر مى‌گويد: هفتاد هزار حديث است كه امام باقر عليه السلام براى من گفته‌اند (و نزد من امانت گذارده‌اند) ولى من هرگز آنها را به كسى نگفته و در آينده نيز براى هيچ كس بازگو نخواهم كرد. و در روايتى ديگر از حضرت امام صادق عليه السلام آمده است: عن ابى صامت قال

ابو عبداللّه علیه السلام: «اِنَّ حَدیثَنا صَعْبٌ مُسْتَعْصَبٌ شَریفٌ کَریمٌ ذکرانْ ذَکی وَعَرْ لا یَحتَملُ مَلکٌ مُقَرَّبٌ و لا نَبِیٌّ مُرسَلٌ و لا مُؤمِنٌ مُمْتَحَنْ قُلْتُ فَمَنْ یَحْتَمِلُهُ جُعِلْتُ فِداکَ قالَ مَنْ شِئنا یا ابا الصامِت». [۱۲۳] . ابو صامت روایت می‌کند که امام صادق علیه السلام به من فرمودند: همانا گفتار ما دشوار، مشکل، ارزشمند، دقیق و راهنمای دیگران است که هیچ فرشته مقرّب و پیامبر مرسل و مؤمنِ آزموده شده، نمی‌تواند آن را در سینه خود حفظ نماید. عرض کردم: قربانت شوم پس چه کسی می‌تواند آن را در سینه خود نگهدارد؟ فرمودند: ای ابا صامت، هر که ما بخواهیم. از این سخن بر می‌آید که تمامی آن اسرار را کسی جز معصوم نمی‌تواند تحمّل نماید [صفحه ۷۷] و امام معصوم به دیگر معصومِ پس از خود انتقال می‌دهد و علاوه بر آن به مؤمنینی که ظرفیّت پذیرش آن را در وجود خود ایجاد نمایند، به مقتضای ظرفیّت آنان انتقال می‌دهند. چرا که اگر ظرفیّت تحمّل آن را نداشته باشند، کافر خواهند شد. قال السجاد علیه السلام: «و اللّه لو عَلِمَ اَبُوذَر ما فی قَلْبِ سَلْمان لَقَتَلَهُ وَ لَقَدْ اَخا رَسُولُ اللَّه صلی الله علیه وآله بَیْنَهُما». [۱۲۴] . امام سجاد علیه السلام می‌فرمایند: به خدا قسم اگر ابوذر از آنچه در قلب سلمان می‌گذشت آگاهی داشت، وی را می‌کشت، در حالی که پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم بین آن دو پیمان برادری برقرار کرده بود. و سلمان به این علّت در شمار دانایانِ اسرار قرار گرفت که همچون فردی از افراد اهل بیت علیهم السلام گشت و پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم سلمان را به اهل بیت نسبت دادند و فرمودند: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم: «السَلْمانُ مِنَّا اَهْلَ البَیْتِ». [۱۲۵] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: سلمان از ما اهل بیت است. پس بعضی از اصحاب پیامبر به مقتضای ظرفیّت می‌توانند حامل اسرار خداوند گردند. عَنْ اَبی حَمْزَةِ الثُمالی عَن اَبی جَعْفَر علیه السلام قالَ سَمِعْتُ یَقُولُ: «اِنَّ حَدیثَنا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لا یَحْتملَهُ الّا ثَلاثٌ نَبیٌّ مُرسَل اَوْ مَلِکٌ مُقَرَّبٌ اَوْ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ اِمْتَحَنَ اللّهُ قَلْبَهُ لِلایمانِ». [۱۲۶] . از ابی حمزه ثمالی روایت شده که گفت: امام باقر علیه السلام رو به من کرد و فرمود: همانا گفتار ما مشکل و دشوار است که هیچ کس جز سه گروه نمی‌تواند آن را در سینه حفظ کنند: اوّل پیامبر مرسل دوم فرشته مقرّب سوم مؤمنی که خداوند قلبش را برای ایمان امتحان کرده است. [صفحه ۷۸]

وحملهٔ کتاب الله

«حَمَلَهٔ» جمع «حامل» به معنی حمل‌کننده است. منظور از «کتاب اللّه» در این فراز، قرآن و تمامی کتاب‌های آسمانی است که از طرف خداوند بر پیامبران نازل شده است. در هر صورت ائمّه معصومین علیهم السلام حاملان کتاب خداوند که عبارت از قرآن و کلیّه کتاب‌های آسمانی است، می‌باشند. حملِ «کتاب اللّه»، یا به صورت لفظی است یا معنوی و یا عملی. «حمل لفظیِ کتاب اللّه» به دنبال داشتن آن کتاب و یا توانایی بر تلاوت یا حفظ و به خاطر سپردن آن است. «حمل معنوی کتاب الله» عبارت است از توانایی بر فهم معانی ظاهری آیات و فرازهای کتاب خداوند و یا قدرت بر تأویل و تفسیر آن آیات و فرازها و فهمیدن اشارات کتاب خداوند و یا علم بر بطون کتاب خداوند و درک لطائف و حقایق نهفته در آن. «حمل عملی کتاب اللّه» یعنی کسی حامل کتاب اللّه است که تمامی آن کتاب را فهمیده و عمل کرده باشد. ائمّه اطهار علیهم السلام بالاترین درجه‌های حمل قرآن و کتاب‌های آسمانی را (در همه مراتبِ سه‌گانه نام برده شده،) برخوردارند. آنانند که قرآن و کتاب‌های آسمانی را با دقّت خوانده، فهمیده، بر اشارات آن واقف و لطائف آن را درک کرده، به خداوند و رسولانش ایمان آورده‌اند. عَنْ ابی وُلاد قال: «سَأَلْتُ اَبا عَبداللّه علیه السلام عَن قَوْلَ اللّه عَزَّ و جَلَّ «الَّذِینَ آتَیْنَاهُمُ الْکِتَابَ یَتْلُونَهُ حَقَّ تِلاَوَتِهِ أُولئِکَ یُؤْمِنُونَ بِهِ...» [۱۲۷] قال هُمْ الاَئِمَّةُ علیهم السلام». [۱۲۸] . از ابی ولاد روایت شده است که گفت: از حضرت صادق علیه السلام درباره آیه «کسانی [صفحه ۷۹] که کتاب آسمانی به آنها داده‌ایم، آن را چنان که شایسته آن است می‌خوانند، آنها به پیامبر اسلام ایمان می‌آورند» پرسیدم. حضرت فرمودند: مقصود از آن اشخاص، ائمّه علیهم السلام هستند. همان‌گونه که اشاره شد، ائمّه علیهم السلام حاملان لفظ قرآن می‌باشند. عن الباقر علیه السلام: «ما اِدَّعی اَحَدٌ مِنَ النَّاسِ اِنَّهُ جَمَعَ القُرآنَ کُلَّهُ کَما اَنزَلَ اِلاَّ کَذَّابٌ، وَ ما جَمَعَهُ و حَفَظَهُ کَما نَزَلَهُ اللّه تَعالی اِلاَّ عَلی بن اَبیطالِب علیه السلام و الاَئِمَّة

مِن بَعْدِه علیهم السلام». [۱۲۹] . امام باقر علیه السلام فرمودند: کسی از مردم ادعا نکرده که همه قرآن را چنانکه فرود آمده گرد آورده است، مگر آنکه دروغ می گوید. قرآن را آن گونه که خداوند متعال فرو فرستاد، گرد نیاورده و حفظ نکرده، مگر علی بن ابی‌طالب علیه السلام و امامان پس از او. و حاملان معنوی کتاب خدا نیز هستند. عن ابی الصباح قال: و اللّه لقد قال لی جعفر بن محمّد علیه السلام: «اِنَّ اللّهَ عَلَّمَ نَبیّهُ التَنْزیلَ و التَأویلَ فَعَلَّمَهُ رسولُ اللّه صلی الله علیه وآله عَلیًّا علیه السلام قالَ وَ عَلَّمَنا وَ اللّه». [۱۳۰] . ابی صباح می گوید: به خدا قسم امام صادق علیه السلام به من می‌فرمود: خداوند تنزیل و تأویل قرآن را به پیامبرش آموخت و پیامبر، آن را به علی آموخت و او به خدا سوگند آن را به ما آموخت. همچنین ایشان، حاملان عملی قرآنند. ائمّه علیهم السلام آنچنان حامل قرآن بوده و چنان به آن عمل کردند و در اخلاق قرآنی ذوب شدند، که خودْ قرآنِ ناطق شدند. قال علی علیه السلام: «اَنَا کَلامُ اللّه الناطِقِ». [۱۳۱] . امام علی علیه السلام فرمودند: من کلام گویای خداوند هستم. چرا که هر کس صفتی، عملی، و یا حالتی در او به درجه کمال رسید، مانند آن است [صفحه ۸۰] که او همان صفت یا عمل و یا حالت باشد.

واوصیاء نبی الله

«اوصیاء» جمع وصی به کسانی گفته می‌شود که به آنان وصیت شده است. وصیت عبارت است از: دستور به همراه موعظه، بر انجام کار، قبل از آنکه دیگری آن کار را انجام دهد. وصیت گاهی به امور مالی تعلق می گیرد و وصی موظّف است امور مالیِ وصیت‌کننده را حل و فصل نماید و گاهی به انجام امورات اخلاقی که وصیت‌کننده از سَیر خیرخواهی، مطالبی را به دیگران تذکّر داده، سفارش کرده و از آنان می‌خواهد عمل و کرداری را انجام دهند. حضرت امیرالمؤمنین می‌فرمایند: «اوصیکم بتقوی اللّه». [۱۳۲] . من شما را به تقوای الهی وصیت می کنم. وصیت گاهی به امور اداری و سیاسی نیز تعلق می گیرد. یعنی وصیت‌کننده از وصی می‌خواهد از این پس تمام کارهای او را انجام دهد. اهل بیت علیهم السلام در تمامی کارها به ویژه در امور سیاسی، وصی‌های پیامبر صلی الله علیه وآله هستند. و همان‌گونه که پیامبران دارای جانشین و وصی بودند، آنان نیز جانشینان پیامبر صلی الله علیه وآله در تمامی امور می‌باشند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم لعلی علیه السلام: «یا عَلی اَنْتَ خَلیفَتی عَلی اُمَّتی فی حَیاتی وَ بَعْدَ مَوْتی و اَنتَ کَشَیْثِ مِن آدَمٍ و کَسامِ مِن نُوحٍ وَ کَاِسماعیلِ مِنْ اِبْراهیمِ و کَیُوشَعٍ مِن مُوسی و کَشَمْعُونِ مِن عیسی یا عَلی اَنتَ وَصیی و وارِثی». [۱۳۳] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم رو به حضرت علی علیه السلام کرده، فرمودند: ای علی، تو جانشین من بر امّتم در هنگام حیات و پس از مرگم هستی و نسبت تو با من همانند نسبت [صفحه ۸۱] شیث با آدم، سام با نوح، اسماعیل با ابراهیم، یوشع با موسی، و شمعون با عیسی است. ای علی، تو وصی و وارث منی. عَن الرِضا عَن اَبائِهِعلیهم السلام قال: قالَ رَسُولُ اللّهِصلی الله علیه وآله وسلم: «لَمّا عَرَجَ بی اِلی السَّماءِ... فَقُلْتُ یا رَبِّ مَن اَوْصیائی؟ فَنُوْدیَتْ: یا مُحَمَّدَ اَوصیاؤُکَ المَکْتُوبُونَ عَلی ساقِ عَرشی، فَنَظَرْتُ و اَنَا بَیْنَ یَدَی رَبی (جَلَّ جَلالَهُ) اِلی ساقِ العَرْشِ فَرَاَیْتُ اِثْنی عَشَرَ نُوراً فی کُلِّ نُورٍ سَطْرٌ اَخْضَرٌ مَکْتوبٌ عَلَیْهِ اِسْمُ وَصیٍ مِنْ اَوْصیائی اَوَّلهُم عَلیُ بْنِ اَبی‌طالِبِ وَ اخِرُهُم مَهْدیُ اُمَّتی فَقُلْتُ: یا رَبِّ، هولاءِ اَوْصیائی مِنْ بَعْدی؟ فَنُوْدِیَتْ: یا مُحَمَّدُ، هوُلاءِ اَوْلیائی وَ اَحِبَّائی و اَصْفیائی، وَ حُجَجی بَعْدکَ عَلی بَرْیَتی و هُم اَوْصیاؤُکَ و خُلَفاؤُکَ وَ خَیْرُ خَلْقی بَعْدُکَ». [۱۳۴] . امام رضاعلیه السلام از پدرانشان نقل کرده که پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: زمانی که به معراج رفتم... به خداوند عرضه داشتم: بار خدایا، اوصیای من چه کسانی هستند؟ ندا رسید: «ای محمّد، نام اوصیای تو بر پایه عرش من نوشته شده است». من در حالی که در برابر پروردگار قرار داشتم به پایه عرش نگاه کردم و دوازده نور دیدم که در هر نور سطری سبز رنگ بود که نام وصی‌ای از اوصیای من بر آن نوشته شده بود. نخستین آنها علی بن ابیطالب و آخرین ایشان، مهدیِ امّتم بود. عرض کردم: بارخدایا، اینان اوصیای پس از من هستند؟ ندا رسید: «ای محمّد، اینان اولیا، دوستان، برگزیدگان، و حجّت‌های من بر مردم، پس از تو هستند و ایشان‌اند اوصیا و جانشینان تو و بهترین خلقم پس از تو.

وذریهٔ رسول الله

«ذرّیّهٔ» به معنی فرزند انسان و جمع آن «ذراری» است. ائمّه اطهار علیهم السلام فرزندان رسول گرامی اسلام هستند. در زمان حکومت بنی عباس، [صفحه ۸۲] خلفای عباسی که از عموزادگان رسول خدا صلی الله علیه وآله بودند و از خویشان آن حضرت به شمار می‌آمدند، اصرار داشتند ائمّه طاهرین علیهم السلام را به عنوان فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله معرفی نکنند، بلکه به عنوان خویشاوندان رسول اللّه معرفی نمایند تا مردم برای آنان فضائلی برتر از بنی عباس قائل نباشند. استدلال آنان این بود که فرزندِ دخترِ شخص، فرزند شخص نیست. یعنی امام حسن و امام حسین‌علیهما السلام از آنجایی که فرزندان دختر پیامبرصلی الله علیه وآله هستند، فرزند رسول خدا و از صُلب و نژاد او نخواهند بود. لذا هیچ یک از ائمّه اطهار علیهم السلام، فرزندان و نژاد و نسل پیامبر صلی الله علیه وآله نیستند و فقط حضرت زهرا علیها السلام فرزند پیامبر صلی الله علیه وآله است. در مقابل این سخنان، ائمّه معصومین علیهم السلام ایستادگی کرده با دلائل واضح ثابت نمودند که آنان فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله هستند و بنی عباس حق ندارد در قرابت با رسول خدا صلی الله علیه وآله، خود را با آنان در یک سطح قرار دهند. روزی هارون‌الرشید (خلیفه مقتدر عباسی)، حضرت موسی بن جعفرعلیه السلام را خواست و با عتاب رو به آن حضرت کرد و گفت: چرا به مردم و پیروان خود اجازه می‌دهید که شما را منسوب به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و از نسل آن حضرت بدانند، در حالی که شما از نسل حضرت علی‌علیه السلام هستید و شخص، به پدرش نسبت داده می‌شود نه به مادرش. و فاطمه فقط ظرفی برای حمل شما بود و پیامبر صلی الله علیه وآله از طرف مادر جدّ شماست (بنابراین شما از نسل او نیستید و فرزندان رسول خدا به شمار نمی‌آیید). امام کاظم علیه السلام فرمودند: اگر پیامبر صلی الله علیه وآله زنده شود و دختر تو را خواستگاری کند، آیا دخترت را به عقد او در می‌آوری؟ هارون جواب داد: سبحان اللّه، چرا چنین نکنم. با این خواستگاری، بر عرب و قریش تفاخر می‌کنم. حضرت فرمودند: ولی پیامبر صلی الله علیه وآله از من چنین خواستگاری‌ای نمی‌کند و من هم دخترم را به نکاح پیامبر صلی الله علیه وآله در نمی‌آورم. چرا که ما فرزندان رسول خدا صلی الله علیه وآله هستیم و از نسل او به شمار می‌رویم. هارون که خود را در مقابل این استدلال [صفحه ۸۳] منکوب یافت، گفت: آفرین بر تو ای موسی بن جعفرعلیه السلام. [۱۳۵] . محمّد بن مسلم از امام باقر یا امام صادق‌علیهما السلام روایت کرده که حضرت فرمودند: اگر ازدواج با همسران پیامبر صلی الله علیه وآله به سبب نص صریح (آیه ۵۳ سوره احزاب که می‌فرماید: «شما حق ندارید رسول خدا را آزار دهید و نه هرگز همسران او را بعد از او، به همسری خود در آورید») بر مردم، حرام نشده بود، باز ازدواج با آنها برای امام حسن و امام حسین علیهما السلام حرام بود. زیرا خداوند (در آیه ۲۲ سوره نساء) می‌فرماید: «ازدواج نکنید با زنانی که پدران شما با آنها ازدواج کرده‌اند.» زیرا شخص حق ندارد و نمی‌تواند با همسر جدّش ازدواج کند. پس جدّ او نیز پدر او محسوب شده است. [۱۳۶] . حضرت علی علیه السلام نیز فرزند معنوی رسول خدا صلی الله علیه وآله است. چرا که او از سنین کودکی تحت تربیت آن حضرت قرار گرفت.

صلی الله علیه وآله ورحمهٔ الله وبرکاته

زائر پس از نام پیامبر اعظم اسلام صلی الله علیه وآله بر آن حضرت و بر خاندان پاکش درود می‌فرستد. چرا که درود بر پیامبر صلی الله علیه وآله و اهل بیت او علیهم السلام را، نوری می‌داند که راه راست را در دنیا و صراط حق را در قیامت به او نمایان می‌سازد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «الصَّلاةُ عَلیَّ نُورٌ عَلی الصِّراطِ». [۱۳۷] . رسول اللّه صلی الله علیه وآله فرمودند: درود فرستادن بر من، نوری است بر روی صراط. همچنین سنگین‌ترین عمل در قیامت، «صلوات فرستادن بر پیامبر صلی الله علیه وآله و اهل بیت ایشان علیهم السلام» است. [صفحه ۸۴] قال الباقر او الصادق علیهما السلام: «اَثْقَلُ ما یُوضَعُ فی المیزانِ یَوم القیامَةِ الصَّلاةُ عَلی مُحَمَّدٍ

و عَلی اَهلِ بَیْتِهِ». [۱۳۸] . امام باقر و یا امام صادق علیهما السلام فرمودند: سنگین‌ترین عملی که روز قیامت در ترازوی اعمال گذاشته می‌شود، درود بر محمّد و اهل بیت اوست. با چنین عظمتی که درود بر پیامبر و آل او دارد، از فرصت‌ها باید نهایت استفاده را برد و هر کجا هستیم بر آنان درود نثار نماییم. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «حَیْثُما کُنْتُم فصَلُّوا علیَّ فَاِنَّ صَلاتَکُم تَبْلُغُنی». [۱۳۹] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: هر کجا که باشید، بر من درود فرستید. زیرا درود شما به من می‌رسد. و چه بهتر که درود کامل و تمام بر پیامبر فرستاده شود. هماهنگ با زین‌العابدین‌علیه السلام: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَ رَسُولِکَ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، صَلاَةً عَالِیَةً عَلَی الصَّلَوَاتِ، مُشْرِفَةً فَوْقَ التَّحِیَّاتِ، صَلاَةً لَا یَنْتَهِی أَمَدُهَا، وَ لَا یَنْقَطِعُ عَدَدُهَا کَأَتَمِّ مَا مَضَی مِنْ صَلَوَاتِکَ عَلَی أَحَدٍ مِنْ أَوْلِیَائِکَ». [۱۴۰] . خداوندا بر محمّد بنده خود و فرستاده‌ات و خاندان محمّد درود فرست، درودی بالای همه درودها و مشرف بر همه تحیّت‌ها. درودی که مدّتش پایان نپذیرد و شماره‌اش قطع نگردد. مانند کامل‌ترین درودهایت که بر هر یک از اولیایت فرستاده شده. برکت‌های خداوند عبارت است از «نعمت‌های ثابت و پایدار الهی» که بر دو گونه است: گاهی برکت‌ها، معنوی و باطنی هستند مانند ایمان به خداوند که برکت باطنی و معنوی است و وجود نبیّ مکرّم اسلام صلی الله علیه وآله کلید تمام برکت‌های معنوی می‌باشد. [صفحه ۸۵] «اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ أَمِینِکَ عَلَی وَحْیِکَ... إِمَامِ الرَّحْمَةِ، وَ قَائِدِ الْخَیْرِ، وَ مِفْتَاحِ الْبَرَکَةِ». [۱۴۱] . خداوندا بر محمّد امین وحیت و پیشوای رحمت و رهبر خیر و کلید برکت درود فرست. گاهی نیز برکت‌ها، امور ظاهری است. مانند باران و فزونی در مال و دارایی. «وَ وَفِّرْ مَلَکَتِی بِالْبَرَکَةِ فِیهِ». [۱۴۲] . و دارایی‌ام را با برکت، افزون ساز. فزونی در رزق و روزی نیز برکت مادی و ظاهری است. «وَ بَارِکْ لِی فِیما رَزَقْتَنِی وَ فِیما خَوَّلْتَنِی وَ فِیما أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَیَّ». [۱۴۳] . و برایم در آنچه روزی‌ام نمودی و به من ارزانی داشته‌ای و به من نعمت داده‌ای، برکت ده. البتّه گاهی رزق‌های الهی، امور معنوی نیز می‌باشند.

السلام علی الدعاة الی الله

«سلام» تحیّت اسلامی است که مؤمنان در دنیا و آخرت به یکدیگر می‌گویند. در دنیا، در هنگام ملاقات قبل از هر کلامی و نیز هنگام ورود به منازل، سلام گفته می‌شود. «فَإِذَا دَخَلْتُم بُیُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَی أَنفُسِکُمْ تَحِیَّةً مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُبَارَکَةً طَیِّبَةً». [۱۴۴] . و هنگامی که داخل خانه‌ای شدید، بر خویشتن سلام کنید، سلام و تحیّتی از سوی خداوند، سلامی پربرکت و پاکیزه. و در آخرت نیز درود بهشتیان به یکدیگر «سلام» است. «وَ أُدْخِلَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِی مِن تَحْتِهَا الْأَ نْهَارُ [صفحه ۸۶] خَالِدِینَ فِیهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِیَّتُهُمْ فِیهَا سَلامٌ». [۱۴۵] . و کسانی را که ایمان آوردند و اعمال صالح انجام دادند، به باغ‌های بهشت وارد می‌کنند؛ باغ‌هایی که نهرها از زیر درختانش جاری است؛ به اذن پروردگارشان، جاودانه در آن می‌مانند؛ و تحیّت آنها در آن، «سلام» است. «دعاة» جمع «داعی» به معنای دعوت کننده است. در اصل دعوت‌گر به سوی حق، خداوند است و امامان معصوم علیهم السلام (در طول آن دعوت،) دعوت‌کنندگان مردم به سوی عبادت و پرستش خداوند و بندگی به درگاه او و دوری از شرک هستند. قال علی علیه السلام: «لا دَلیلَ عَلی اللّهِ بِالحَقیقَةِ غَیرِ اللّه وَ لا داعیَ اِلَی اللّهِ فی الحَقیقَةِ سِوی اللّهِ اِنَّ اللّهَ سُبْحانَهُ دَلَّنا بِنَفْسِهِ مِنْ نَفْسِهِ عَلی نَفْسِهِ». [۱۴۶] . امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: دلیلی بر وجود خداوند و حقیقت کُنْه او جز خداوند وجود ندارد و هیچ کس جز خداوند دعوت‌کننده به سوی خداوند نیست. ولی خداوند ما را دلالت کرده بر وجودش از وجودش بر وجودش. عبدالعزیز بن‌مسلم می‌گوید درایامی که امام رضاعلیه السلام در مرو بودند، با عدّه‌ای خدمت ایشان رسیدیم و عرضه داشتیم: مردم در امر امامت اختلاف نظر دارند. امام فرمودند: «اَلْاِمامُ اَمینُ اللّهِ فی اَرْضِهِ وَ حُجَّتُهُ عَلی عِبادِه و خَلیفَتُهُ فی بِلادِه الداعی اِلی اللّهِ...». [۱۴۷] . امام، امین خداوند در زمین و حجّت خدا بر بندگان و جانشین او در شهرها و دعوت‌کننده به سوی خداوند است. ابی اسحاق می‌گوید صبح روزی که حضرت امیرالمؤمنین به شهادت رسیده بودند [صفحه ۸۷] امام حسن علیه السلام ضمن ایراد خطبه‌ای فرمودند: «اَنَا ابْنُ البَشیرِ اَنَا ابنُ النَذیرِ اَنَا ابنُ الداعی اِلَی اللّهِ بِاِذْنِهِ اَنَا ابنُ السِّراج المُنیر...». [۱۴۸] . من فرزند بشارت‌دهنده‌ام: من فرزند

انذارکننده‌ام. من فرزند دعوت‌کننده به سوی خداوند به اذن او هستم. من فرزند چراغ روشن خداوند هستم... پس همان‌گونه که به نص صریح قرآن، پیامبر صلی الله علیه وآله فراخوان به سوی خداست، «وَ دَاعِیًا إِلَی اللَّهِ بِإِذْنِهِ». [۱۴۹] . ای پیامبر! ما تو را گواه فرستادیم. جانشینان او یعنی ائمّه معصومین علیهم السلام فراخوان و دعوت‌کننده به سمت و سوی خداوند و عبادت و بندگی او و دورکننده از طاغوت‌پرستی، جمادپرستی و خودپرستی هستند. هر چند دعوت نمودن به سوی خداوند و عبادت و بندگی خداوند اختصاص به ائمّه معصومین علیهم السلام ندارد و وظیفه همه مسلمانان است و بایستی این دعوت به همراه عمل، اخلاق و هماهنگی دل و زبان باشد، ولی مقام عالی این دعوت که دعوت برای خدا و به سوی خدا است و هیچ حبّ و بغضی ظاهری و دنیوی در آن نیست و از تمامی نیّت‌های دنیایی به دور است، مختص به ائمّه معصومین علیهم السلام می‌باشد و اکنون نیز حضرت صاحب‌الامر – عجل اللّه تعالی فرجه – عهده‌دار دعوت به سوی خدا است. «اَلسَّلامُ عَلَیکَ یا داعی اللّهَ». [۱۵۰] . سلام بر تو که دعوت‌گر (به سوی) خداوند هستی. [صفحه ۸۸]

والادلاء علی مرضات الله

«ادلاء» جمع «دلیل» یا جمع «دال» و به معنی راهنما و یا راهنمایی‌کننده می‌باشد. «مرضات» جمع «مرضی» به معنی خوشنودی است. ائمّه معصومین علیهم السلام هم راهنمایان بشر به خوشنودی‌های خداوند هستند، یعنی به وجود آنها و به خاطر آنکه آنها انسان‌ها را به مقصد نهایی می‌رسانند، خوشنودی‌های خداوند شناخته می‌شود و هم راهنمایی‌کنندگان به سوی اسبابِ خوشنودی خداوندند، یعنی آنان با گفتار و کردار خود مردم را به انجام اموری راهنمایی می‌نمایند که خوشنودی خداوند را در پی دارد. راهنمایی ائمّه علیهم السلام به خوشنودی خداوند، گاهی در گفتار آنان تجلّی می‌یابد و گاه در اخلاق، کردار، سیره و منش آنان و گاه وجودشان راهنمای کامل رضای الهی می‌گردد. این مقام اختصاص به وجود ائمّه اطهار علیهم السلام دارد که از تمامی هواها و هوس‌های مادی به دور هستند و انسان کامل گردیده‌اند. لذا وجود انسان کامل رهنمون به رضای خداوند است و آنها به مقامی رسیده‌اند که رضایت آنها رضایت خداوند را در پی دارد و غضب آنها خشم و غضب خداوند را به دنبال دارد و این مقام علاوه بر ائمّه علیهم السلام، برای وجود حضرت زهرا علیها السلام نیز بنابر حدیث پیامبر صلی الله علیه وآله ثابت شده است. «اِنَّ اللَّهَ لَیَغْضِبُ لِغَضَبِ الفاطِمَهْ وَ یَرضی لِرِضاها». [۱۵۱] . همانا خداوند خشمگین می‌گردد به خشم فاطمه و خوشنود می‌گردد به خوشنودی او. پس وجود آنها، دلیل بر رضایت و خوشنودی خداوند می‌گردد و رضایت و خوشنودی آنان حاکی از خوشنودی رضایت خداوند است. [صفحه ۸۹]

والمستقرین فی امر الله

«مستقرّین» به معنی ثابت قدم‌ها و استواران و کسانی که در راه اعتقاد خود و رفع موانع و مشکلات آن استقامت می‌ورزند. «امر» به معنی فرمان و جمع آن اوامر است و همچنین به معنای کار و شأن نیز می‌آید که در این صورت، جمعش «امور» است. ائمّه اطهار علیهم السلام استقراریافتگان، ثابت‌قدمان و استواران در فرمان و شأن و کار خداوند هستند. منظور از این فراز آن است که ائمّه معصومین علیهم السلام در راه اجرای فرمان خداوند ثابت قدم بوده هیچ شکّ و خللی را در انجام فرمان‌ها و اوامر خداوند، به دل راه نداده و از همه چیز در این راه گذشته، جان خود را در طبق اخلاص قرار می‌دهند. همان‌گونه که حضرت علی‌علیه السلام هیچ تأمّلی در استراحت نمودن در استراحتگاه پیامبر صلی الله علیه وآله در شب «لیلةالمبیت» نکرد و همچنین برای امام حسین علیه السلام هیچ تردیدی در فدا کردن خود و فرزندانش در راه خدا حاصل نگردید و با کمال خلوصْ جان خود و فرزندان و یارانش را نثار دین و آیین الهی نمود. از طرفی ائمّه اطهار علیهم السلام بر اثر استقرار و استواری و ثابت‌قدمی‌ای که در شأن و کارهای خداوند

دارنـد (اسـتقرار بر امور تشـریعی الهی)، در کارها و شـئون تکوینی مربوط به خداوند اسـتقرار کامل داشـته و تمامی امور خداوند را تشخیص می‌دهند. استقرارشان در هر مرحله‌ای متناسب با همان مرحله است. مثلاً استقرارشان در شأن توحید، بدین صورت است که شرک (بـا تمـامی ظرافتی که دارد و از صـدای پای مورچه سـیاه بر سـنگ سـیاه در دل شب تاریک خفیف‌تر است)، به دل آنها راه نـدارد و اسـتقرارشان در ولایـت نیز بـدین گونه است که نه این مقام، قابل غضب از طرف دیگران است، نه آنها حاضـرند آن را در جایی که مجاز به اعمال آن نیستند، به کار گیرند. [صفحه ۹۰] بعضی این فراز را این‌گونه معنا کرده‌اند که ائمّه اطهار علیهم السلام آن کسانی هستند که برای ثابت‌قدم و استوار گرداندن مردم به اوامر خداوند و فرمان‌های او تلاش می‌کنند.

والتامین فی محبهٔ الله

«تامین» به معنی تمام‌شـدگان و کسانی که در صـفت و خصوصـیّتی به حـد کمال و تمام نائل شده‌انـد، می‌باشـد. «محبـهٔ» یعنی طلب شدیـد و علاقه وافر و تمایل شدید به چیزی و یا فردی. حال این محبّت گاهی بدان خاطر است که محبوب به انسان، خیر و برکت و لـذّتی می‌رساند، در واقع انسان برای درک لذّت و رسـیدن به خیر و دریافت برکت به محبوب علاقه دارد و محبّ او گشـته است. و گـاهی این علاقه وافر و تمایل شدیـد به خاطر دست‌یابی به خیر و برکت و درک لـذّت نیست، بلکه محبّ، به خاطر ذات و خود آن چیز بـدون در نظر گرفتن سودی که از محبوب به او رسـد، وی را دوست دارد و محبّ او گردیـده است. یعنی همـان‌گونه که انسان وجـود خـودش را دوست دارد (صـرف‌نظر از اینکه خیر و برکـتی دارد یـا نه) وجـود محبوب را نیز دوست دارد و محبّ او گردیـده است. ائمّه اطهار علیهم السـلام این چنین به خداونـد محبّت و علاقه وافر دارنـد که اگر از طرف محبوب عذاب هم گردند، دست از محبّت برنمی‌دارنـد. امـام سـجّاد علیه السـلام در دعـای ابوحمزه می‌فرمایـد: «لَئن ادخلت النّـار لَاخبرنَّ اَهل النّار بحُبّی لَک». [۱۵۲] . خداوندا اگر مرا به آتش بیندازی (باز دست از محبّت تو بر نمی‌دارم) و اهل آتش را آگاه می‌کنم که من محبّ تو هسـتم. [صـفحه ۹۱] در فرازی دیگر امام علیه السلام می‌فرماید: «اِلهی لَو قَرَنْتَنی بِالاَصْفادِ و مَنَعْتَنی سَیْبَکَ مِن بَینِ الاَشْهادِ... ما قَطَعْتُ رَجائی مِنکَ و لا ـ صَـرَفتُ وَجْه تَاَمیلی لِلعَفوِ عَنکَ و لا خَرَجَ حُبُّکَ مِن قَلبی». [۱۵۳] . خداوندا اگر مرا به بند کشـی و بخشـش خود را میان همه از مـن دریـغ داری... امیـدم را از تـو بر نمی‌دارم و از گـذشت تـو روی آرزویـم را بر نمی‌گردانـم و حـبّ تـو از دلم بیرون نرود. امـام صادق‌علیه السـلام علّت این حبّ و محبّت فراوان نسبت به خداوند را در مناجات خود این‌گونه بیان می‌فرمایند: «سَیّدی اَنَا مِنْ حُبِّکَ جـائِعٌ لا ـ اَشْـبَعَ، اَنَا مِنْ حُبِّکَ ظَمانٍ لا اَرْوی و اَشوقاه اِلی مَن یَرانی و لا اَراهُ». [۱۵۴] . آقای من، من گرسـنه سیری‌ناپذیر محبّت به تو هسـتم. من تشنه سیرنشدنی محبّت توام. آه که چه شوقی است به کسی که او مرا می‌بیند و من او را نمی‌بینم. امام حسین علیه السلام در دعـای عرفه می‌فرمایـد: «اَنتَ الَّذی اَزَلْتَ الاَغیـارَ عَن قُلُـوبِ اَحِبَّائِـکَ حـتَّی لَم یُحِبُّوا سِـواکَ». [۱۵۵] . تـویی کـه اغیـار را از دل دوسـتانت بیرون کردی، تـا جز تو را دوست ندارنـد. امیرالمؤمنین علیه السـلام در دعـای کمیـل اوج محبّت خود را بیـان می‌فرمایـد: «اِلهی صَبرتُ عَلی حَرِّ نـارِکَ فَکَیفَ اَصبِرُ عَلی فِراقِکَ». [۱۵۶] . خداونـدا من بر آتش قهر تو صبر و شـکیبایی می‌کنم، ولی چگونه می‌توانم بر فراق و دوری از تو صـبر کنم. اینهـا بعضـی از مناجات‌هـای عارفـانه ائمّه علیهم السـلام بود که نشـانه‌ای از حبّ و محبّت شدیـدِ ائمّه اطهـار علیهم السـلام به خداونـد متعال است. آنها به دلیل ایمان ناب به خداونـد، او را از همه چیز بیشتر دوست دارنـد. [صفحه ۹۲] عَن الصـادق علیه السـلام: «لا ـ یَمْحضُ رَجُـلٌ الاِیمانَ باللَّهِ حتَّی یَکُونَ اللَّهُ اَحَبَّ اِلَیهِ مِن نَفْسِهِ و اَبیهِ و اُمِّهِ و وَلَـدِهِ و اَهْلِهِ و مـالِهِ و مِـنَ النَّاسِ کُلِّهِمْ». [۱۵۷] . امـام صـادق علیه السـلام می‌فرماینـد: ایمانِ انسان به خداونـد، ناب و خالص نمی‌باشـد، مگر آنکه خداوند را از خودش و پدر و مادر و فرزند و زن و مالش و از همه مردم بیشتر دوست بدارد.

والمخلصین فی توحید الله

کلمه «مخلصین» می‌تواند هم معنای فاعلی و هم مفعولی داشته باشد. یعنی هم می‌توان این کلمه را با کسر لام خواند و هم با فتح آن. اگر به معنی فاعلی و با کسرِ لام باشد، یعنی ائمّه معصومین علیهم السلام مردم را در توحید و یگانه‌پرستی و اعتقاد به وحدانیّت خداوند خالص می‌گردانند و آنان را از ناخالصی شرک و کفر نجات داده، به سوی توحید و یگانه‌پرستی آورده و در خداوند ذوب می‌نمایند و اگر به معنی مفعولی و به فتح لام خوانده شود، یعنی ائمّه معصومین علیهم السلام پیشوایانی هستند که در توحید الهی خالص شده‌اند و آنها خداوند را در بالاترین مراتب توحید ذاتی، صفاتی و افعالی شناخته‌اند. این شناخت آنچنان عمیق است که او را می‌بینند و با دل، او را درک می‌نمایند. لذا برای او به زیباترین توصیف‌ها می‌پردازند. و قد سأله ذعلب الیمانی فقال: «هل رأیت ربک یا أمیرالمؤمنین؟ فقال علیه السلام: اَفَاَعْبُدُ ما لا أری؟ فقال: و کَیف تَراه؟ فقال: لَا تُدْرِکُهُ (تراه) الْعُیُونَ بِمُشَاهَدَةِ الْعِیَانِ، وَلکِنْ تُدْرِکُهُ الْقُلُوبُ بِحَقَائِقِ الْإِیمَانِ. قَرِیبٌ مِنَ الْأَشْیَاءِ غَیْرَ مُلَابِسٍ، بَعِیدٌ مِنْهَا غَیْرَ مُبَایِنٍ، مُتَکَلِّمٌ لَا بِرَوِیَّةٍ، مُرِیدٌ لَا بِهِمَّةٍ، صَانِعٌ لَابِجَارِحَةٍ. لَطِیفٌ لاَ یُوصَفُ [صفحه ۹۳] بِالْخَفَاءِ، کَبِیرٌ لاَ یُوصَفُ بِالْجَفَاءِ، بَصِیرٌ لاَ یُوصَفُ بِالْحَاسَّةِ، رَحِیمٌ لاَ یُوصَفُ بِالرِّقَّةِ. تَعْنُو الْوُجُوهُ لِعَظَمَتِهِ، وَ تَجِبُ الْقُلُوبُ مِنْ مَخَافَتِهِ». [۱۵۸] . ذِعلب یمانی پرسید: «ای امیرمؤمنان آیا پروردگار خود را دیده‌ای؟ پاسخ فرمود: «آیا چیزی را که نبینم می‌پرستم؟» گفت: «چگونه او را می‌بینی؟» فرمود: دیده‌ها هرگز او را آشکار نمی‌بینند، اما دل‌ها با ایمان درست او را درمی‌یابند. خدا به همه چیز نزدیک است نه آن که به اشیاء چسبیده باشد؛ از همه چیز دور است نه آن که از آنها بیگانه باشد؛ گوینده است نه با اندیشه و فکر؛ اراده‌کننده است نه از روی آرزو و خواهش؛ سازنده است نه با دست و پا، لطافت دارد نه آن که پوشیده و مخفی باشد؛ بزرگ است نه با ستمکاری؛ بیناست نه با حواس ظاهری؛ مهربان است نه با نازک دلی؛ سرها و چهره‌ها در برابر عظمت او به خاک افتاده، و دل‌ها از ترس او بی‌قرارند. پس این دیدن نه با چشم ظاهری است که محال است، بلکه با چشم دل است و چشم دل از چشم ظاهری بسیار قوی‌تر می‌باشد. «الْحَمْدُ لِلَّهِ... الَّذِی قَصُرَتْ عَنْ رُؤْیَتِهِ أَبْصَارُ النَّاظِرِینَ، وَ عَجَزَتْ عَنْ نَعْتِهِ أَوْهَامُ الْوَاصِفِینَ». [۱۵۹] . سپاس خدای را که چشم‌های بینندگان از دیدنش ثقاصر پندارهای وصف کنندگان از توصیفش عاجز است. پس چنین افرادی همه جا عکس رخ یار را مشاهده می‌نماید و همه چیز را دلیلی بر وجود خداوند می‌دانند. سُئِلَ عن امیرالمؤمنین علیه السلام: «بِمَ عَرفتَ رَبّک؟ فَقالَ بما عَرفنی نَفْسه». [۱۶۰] . کسی از امیرالمؤمنین علیه السلام سؤال کرد: چگونه خدا را شناختی؟ فرمود: از خودِ خداوند پی به وجود او بردم. [صفحه ۹۴] قال علی بن الحسین علیه السلام: «بِکَ عَرَفتک و اَنْتَ دَلَلْتَنی عَلَیک وَ دَعوتَنی اِلَیک و لَوْ لا اَنْت لَمْ اَدْرِ ما اَنْت». [۱۶۱] . امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: ای خدای من، تو را به واسطه تو شناختم و تو خود بر خودت دلالت می‌نمایی و مرا به سوی خود دعوت می‌کنی و اگر تو خود دلیل بر خود نبودی، هیچ کس تو را نمی‌شناخت. امیرالمؤمنین علیه السلام در مناجات با خداوند می‌فرماید: «یا مَن دلَّ عَلی ذاته بِذاته». [۱۶۲] . ای کسی که ذات خودش دلالت می‌کند بر ذاتش. توحید بر دو نوع است: الف) «توحید اعتقادی» که عبارت است از: ۱ - توحید در ذات. اعتقاد به اینکه خداوند یگانه است و هیچ شریکی ندارد و همه چیز به او نیازمند و او از همه غنی و بی‌نیاز است. ۲ - توحید در صفات. اعتقاد به اینکه خداوند با صفاتش یگانگی دارد و صفات او عین ذات اوست و صفات نیز با یکدیگر یگانگی دارد و در وجود خداوند هیچ کثرت و ترکیبی از صفات وجود ندارد. در عین اینکه او به اوصاف کمالیّه جمال و جلال متّصف است. ۳ - توحید در افعال. اعتقاد به اینکه جهان با همه نظامات و سنّت‌ها و علّت‌ها و معلول‌ها و اسباب و مسبب‌ها، فعل و کار خداوند و ناشی از اراده اوست و غیر خداوند در ذات استقلال ندارند و همه قائم به او و وابسته به او هستند و او قَیّوم بذات است. ب) «توحید عملی» یعنی انسان در تمامی امور انگیزه الهی داشته باشد و جز برای [صفحه ۹۵] خداوند، کاری را انجام ندهد و حتّی کارها را به خاطر دریافت پاداش از خداوند و برکت در دنیا و جنّت و رضوانِ آخرت انجام ندهد، بلکه فقط خداوند را پاداش عمل خود بداند. و این اوج توحید است وجود ائمّه معصومین علیهم السلام در اعتقاد و عمل به تمامی اقسام توحید، از طرف خداوند خالص گردیده، دیگران را به سوی چنین توحیدی فراخوانده، در آن خالص می‌گردانند.

والمظهرین لامر الله ونهیِه

«مظهرین» به معنی آشکارکنندگان و بیان‌کنندگان است. «لامر اللّه و نهیه» عبارت است از امر و نهی خداوند. اوامر خداوند یا وجوبی است و یا استحبابی و نواهی خداوند نیز یا تحریمی است و یا تنزیهی. یعنی قسمی از نواهی حرام است و قسم دیگری حرام نیست، ولی مقام و منزلت عاملِ به نهی را پایین می‌آورد. ائمّه معصومین علیهم السلام آشکارکنندگان و بیان‌کنندگان اوامر و نواهی خداوند هستند و در عمل، اوامر وجوبی و استحبابی را انجام می‌دادند و از نواهی تحریمی و تنزیهی دوری می‌نمودند و در رأی و تدبّر، بالاترین مقام عبودیّت را دارا بوده و در گفتار نیز احکام الهی را برای مردم بازگو می‌نمودند تا جایی که محدّثین اوّلیه، روایاتی را که از ائمّه معصومین علیهم السلام شنیده بودند، در چهار صد کتاب جمع‌آوری کرده که مشهور به «اصول اربع مائة» یعنی «اصل‌های چهارصدگانه» گردید. محدّثینِ عالم و سخت‌کوشی که موقعیّت خود و نیاز آیندگان به روایات معصومین علیهم السلام را درک کرده بودند، تمام همّت و تلاش خود را صرف حفظ و نقل حدیث از ائمّه علیهم السلام و پرسش از آنها و روایت آن کردند. تنها «ابان بن تغلب» سی هزار حدیث از حضرت صادق‌علیه السلام روایت کرده است. [صفحه ۹۶] از طرفی دیگر ائمّه اطهار علیهم السلام آشکارکنندگان «امر اللّه» هستند. توجّه به این نکته لازم است که در قرآن ترکیب کلمه «امر اللّه» دوازده مرتبه تکرار شده و «امر اللّه» عبارت است از اموری که به امر خداوند تحقق خواهد یافت و ائمّه معصومین علیهم السلام بیان‌کنندگان امرهای الهی هستند. در زیارتی که امام رضاعلیه السلام به عنوان زیارت جامعه برای تمامی امامان معرّفی کرده‌اند، این عبارت آمده است: «اَلسَّلامُ عَلی مَظاهِری اَمْر اللّهِ و نَهْیِهِ». [۱۶۳] . سلام بر ظاهرکنندگان و آشکارشدگان امر و نهی خداوند.

وعباده المکرمین الذین لا یسبقونه بالقَول وهم بامره یعملون

«مکرمین» به معنیِ گرامیان است. یکی از مقام‌های بزرگی که امامان معصوم علیهم السلام نزد خداوند دارند، آن است که عبد و بنده خداوند هستند. در سوره «اسراء» وقتی حکایت معراج پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله را مطرح می‌نماید، او را به عنوان «عبد خداوند» معرفی کرده، می‌فرماید: «سُبْحَانَ الَّذِی أَسْرَی بِعَبْدِهِ...». [۱۶۴] . پاک و منزه است خدایی که بنده خود را سیر داد... بنابراین بالاترین مقامی که او را به معراج رساند، عبد بودنِ رسول خداست. در تشهدِ نماز نیز قبل از اشاره به رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله اذعان به عبد بودن ایشان می‌کنیم و می‌گویم: «اَشْهَد انَّکَ عَبْدُهُ وَ رَسُوله.» شهادت می‌دهم که تو بنده و رسول خداوند هستی. [صفحه ۹۷] اوّلین مقامی که عیسی بن مریم علیه السلام در سخن خود برای مردم بیان داشت، فرمود: «إِنِّی عَبْدُ اللَّهِ آتَانِیَ الْکِتَابَ وَ جَعَلَنِی نَبِیًّا». [۱۶۵] . من بنده خدا هستم، او کتاب (آسمانی) به من داده و مرا پیامبر قرار داده است. حضرت آدم علیه السلام نیز در پایان عمر به وحدانیّت خدا و عبد بودن خود شهادت می‌دهد. فَقال آدم: «اَشْهَدُ انّ لا اله الاّ اللّه وَحْدَهُ لا شَریک لَه وَ اَشْهد انّی عَبداللّه وَ خَلیفَته فی اَرْضِه». [۱۶۶] . حضرت آدم علیه السلام فرمود: من شهادت می‌دهم که هیچ معبودی جز خدای یگانه نیست، او شریکی ندارد و شهادت می‌دهم من بنده خداوند و جانشین او بر روی زمین هستم. همچنین امیرالمؤمنین علیه السلام رو به حارث همدانی کرده و خود را این چنین معرفی می‌نمایند: «یا حارِثُ... اَلا اِنّی عَبْدَاللّهِ و اَخُو رَسُولِ و صِدیقَةُ الاَوَلَ قَدْ صَدَقْتُهُ و آدَم بَیْن الرّوحِ و الجَسَدِ». [۱۶۷] . ای حارث... آگاه باش من بنده خدا و برادر رسول خدا علیهم السلام و اوّلین تصدیق‌کننده او هستم که او را صادق دانستم، در آن زمان که آدم بین روح و جسم خود بود و هنوز خلق نشده بود.

ورحمهٔ الله وبرکاته

وجود امام رحمت و برکت خداوند، بر تمام مردم است. چرا که همیشه و دمادم مشمول رحمت و برکت خداوند است. یعنی امام،

رحمت و برکت خداوند را گرفته به مردم می‌رساند. [صفحه ۹۸] برخی از این رحمت و برکت الهی بهره‌ها برده و دنیا و آخرت خود را با آن آباد نمودند و برخی در پی شهوات افتاده، دنیای خود را تباه کرده، آخرت خود را نیز تباه‌تر می‌نمایند. برکت ائمّه معصومین علیهم السلام آن چنان زیاد است که در زمان ظهور امام زمان تمام زمین مملو از نعمت می گردد و زمان رجعت ائمّه اطهار علیهم السلام نیز این نعمت‌ها مضاعف می‌شود. قال الحسین علیه السلام «فی حدیث طویل فی الرجعه»: «و لَتَنْزِلَنَّ البَرَکةُ مِنَ السَماءِ الی الارضِ حتی اِنَّ الشجرةَ لَتَقْصِفُ بما یُریدُ الله فیما مِن الَثمَرِ و لیوکَلَنَّ ثَمَرَهُ الشَتاء فی الصَّیفِ و ثَمَرَةُ الصَیفِ فی الشِّتاء». [۱۶۸] . امام حسین علیه السلام در حدیثی طولانی پیرامون رجعت می‌فرماید: هر آینه برکت از آسمان و زمین فرو می‌ریزد. تا آنجا که درختان از سنگینی میوه‌هایی که خداوند بر ایشان خواسته می‌شکنند، در تابستان میوه زمستان خورده می‌شود و در زمستان میوه تابستان تناول می گردد.

السلام علی الائمهٔ الدعاهٔ

«سلام» اعلام خالصانه‌ترین درودها است. قبل از اسلام، این لفظ کمتر در معنای تحیّت و درود به کار می‌رفت و از الفاظ دیگر بیشتر استفاده می‌شد، ولی پس از ظهور اسلام بر این لفظ اکتفا شد و به عنوان لفظ مخصوص تحیّت درآمد. چرا که لفظ سلام یکی از اسم‌های خداوند است و انتخاب آن برای اعلام تحیّت و درود، از باب تیمّن و تبرّک به نام خداوند است. از طرفی لفظ اسلام از سلام گرفته شده و مسلمانان با گفتن سلام پایبندی خود به اسلام را نیز به جاهلیّت عرب اعلام می کردند. [صفحه ۹۹] همان‌گونه که در فرازهای قبلی اشاره شد «ائمّه» جمع «امام» به معنی پیشوا و «دعاهٔ» جمع «داعی» به معنی دعوت‌کننده است. این فراز اشاره به آن دارد که ائمّه علیهم السلام هدایت‌کننده و دعوت‌کننده به سوی خداوند و راه مستقیم هستند و از پیشوایانی که مردم را به سوی کفر دعوت می‌نمایند، مبرّا و با آنان در ستیز هستند. عَن ابی عَبدِاللّه علیه السلام قال: «انّ الاَئِمّهٔ فی کتابِ اللّهِ عَزَّ و جَلَّ امامان قال اللّه تبارک و تعالی: «وَ جَعَلْناهم اَئِمَّهٔ یَهْدون بِاَمْرِنا» [۱۶۹] لا بِاَمرِ النَّاسِ یَقْدِمُونَ اَمْرِ اللَّهِ قبل اَمْرِهِم و حُکْم اللّهِ قَبل حُکْمِهِم و قال «وَ جَعَلْناهم اَئِمَّهٔ یَدعونَ اِلی النَّار» [۱۷۰] یَقدَمُون اَمرَهم قَبلَ اَمرِ اللَّه و حُکْمَهُم قَبْلَ حُکْمِ اللَّهِ و یَأخُذُونَ بِاَهْوائِهِم خِلافَ ما فی کِتابِ اللّهِ عزَّ و جلَّ». [۱۷۱] . امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: امام‌ها در کتاب خداوند دو دسته‌اند: ۱ - خدای تبارک و تعالی می‌فرماید «و آنها را امامانی قرار دادیم که به امر ما هدایت کنند» نه به امر مردم. امر خداوند را بر مردم مقدّم دارند و حکم خدا را پیش از حکم مردم بدانند. ۲ - و باز می‌فرماید «و آنان را امامانی قرار دادیم که به سوی دوزخ دعوت می کنند». ایشان امر مردم را بر امر خدا مقدّم دارند و حکم مردم را پیش از حکم خدا دانند و برخلاف آنچه در کتاب خداوند عزّ و جلّ است، طبق هوس خویش رفتار کنند. در فرازهای قبل امامان را با «اَئِمَّهِ الْهُدی» (پیشوایان هدایت‌کننده) و «الدُّعاهِ اِلَی اللّهِ» (دعوت‌کنندگان به سوی خداوند) توصیف نمودیم. ولی در این فراز می‌خوانیم «اَلسَّلامُ عَلَی الْاَئِمَّهِ الدُّعاهِ» یعنی امامان معصوم شخصیّت‌هایی هستند که پیشوای دعوت و فراخوانی مردم به سوی دین حق، با گفتار و کردار خویش می‌باشند. [صفحه ۱۰۰] قال الصادق علیه السلام: «کُونوا دعاهٔ لِلنَّاس بِغَیْرِ اَلْسِنَتکم، لِیَروا مِنکُم الوَرْع و الاِجْتِهاد و الصَّلاهٔ و الخیر، فَانَّ ذلک داعیه». [۱۷۲] . امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «با غیر زبان خویش مردم را (به کیش خود) دعوت کنید. آنها باید ورع و کوشش و نماز و خیر شما را ببینند. اینها خود دعوت‌کننده باشند». یعنی امامان معصوم علیهم السلام همان‌گونه که پیشوایان هدایت هستند (اَئِمَّهِ الْهُدی)، و دعوت‌کننده به سوی خداوند هستند (الدُّعاهِ اِلَی اللّهِ) با کردار خود آن چنان دعوت به سوی خداوند کرده‌اند که وجودشان، عینِ دعوت گردیده و نه تنها پیشوایان دعوت‌گر بودند، بلکه پیشوایانی هستند که عین دعوت هستند و وجودشان، دعوت به سوی خداست.

والقادهٔ الهداهٔ

«قاده» جمع «قائـد» به معنی رهبر و راهنما است. «هـداة» جمع «هادی» به معنی هدایت‌کننـده می‌باشد. قبلاً در فراز «قادَةَ الْاُمَم» و «اَئِمَّةِ الْهُدی» مطالبی پیرامون «قادة» و «هـداة» بیان شـد. قرآن کریم خطاب به پیامبر صـلی الله علیه وآله می‌فرماید: «إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ». [۱۷۳] . تو فقط بیم‌دهنده هستی و برای هر گروهی هدایت‌کننده‌ای است. هدایت‌گران و هدایت‌کنندگان جامعه اسـلامی، پس از پیـامبر صـلی الله علیه وآله، جانشـینان او و ائمّه معصومین علیهم السـلام هسـتند که رهبران و هـدایت‌گران جامعه‌انـد. عَن ابی جَعفر علیه السـلام فی قول اللَّه تعالی تبارک و تعالی: «اِنَّما اَنتَ مُنذِرٌ و لِكُلِّ قَومٍ [صـفحه ۱۰۱] هادٍ» فقال: «رَسول اللَّه صـلی الله علیه وآله المُنْذِر وَ عَلیٌ علیه السـلام الهادی اَمَّا وَ اللّهِ ما ذَهَبَتْ مِنَّا وَ ما زالَتْ فینا اِلیَ السَّاعَةِ». [۱۷۴] . از حضرت باقر علیه السلام پیرامون آیه «ای پیامبر، همانا تو بیم‌دهنـده و ترساننـده هستی، و برای هر قومی راهنمایی است»، سؤال شد (و تفسـیر آن را جویا شدند)؟ امام فرمودنـد: بیم‌دهنـده رسول خدا صـلی الله علیه وآله است و علی علیه السـلام هدایت‌کننده است. آگاه باشـید به خدا سوگند که این مقام هدایتگری در میان ما اهل بیت از بین نمی‌رود و همچنان تا روز قیامت در میان ما خواهد بود.

والسادة الولاة

«سـادة» جمع «سـیّد» به معنی آقا و بزرگ قوم و رئیس قبیله است. همچنین «سـیّد» بر صاحبان مال، فضل و کرامت اطلاق می‌گردد و همچنین به پیشـتاز قوم نیز «سـیّد» گفته می‌شود. بعضـی گفته‌انـد: جمع «سـید»، «سائـد» نیز است. «ولاة» جمع والی به معنی فرمانروا و سرپرست و حاکم است. ائمّه معصومین علیهم السـلام بزرگان، رئیسان، صاحب منصـبان و همچنین پیشتازان، سروران و زمامداران و فرمانروایان و حاکمان بر تمامی مؤمنین هسـتند. البتّه باید توجّه داشت که منظور از اینکه ائمّه معصومین علیهم السـلام ولایت دارند، ولایـت تشـریعی است و آن دارای مراتبی است که مرتبه اوّل ولایـتی است که خداونـد بر مؤمنین دارد. همـان‌گونه که مؤمنین را از ظلمـات خـارج، به سـوی نـور می‌کشانـد: «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَـاتِ إِلَى النُّورِ». [۱۷۵] . خداونـد ولیّ و سرپرسـت کسانی است که ایمان آورده‌اند، آنها را از ظلمتها، به سوی نور بیرون می‌برد. [صـفحه ۱۰۲] امّا مرتبه دوّم، ولایت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمّه معصومین علیهم السـلام ولایـت تبعی و در طول ولایت ذاتی خداونـد می‌باشـد. یعنی ولایت خداونـد بر مردم و مؤمنین، ولایـت ذاتی است و ولایـت ائمّه طـاهرین علیهم السـلام تابع ولایت خداونـد است نه آنکه تابع خواست مردم. یعنی ولایت ائمّه معصومین علیهم السـلام تـابع رأی مردم نیست تـا آنـان بتواننـد امام زمان را به عنوان ولیّ خود انتخاب بکننـد و یا نکننـد، بلکه ولایت آنان شاخه‌ای از ولایت خداونـد و تابع ولایت الهی می‌باشـد. یعنی ولایت تشـریعی در اصل از آن خداوند متعال است و بقیه تبعاً و بالعرض از آن کسانی هسـتند که خداوند به صورت مسـتقیم و غیر مستقیم برای آنها ولایت قرار داده است که در سوره مائده آیه ۵۵ به مراتب ولایـت اشـاره کرده و فرمـوده: «إِنَّمَـا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَـاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَـاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ» سـرپرست و ولیّ شـما، تنهـا خـداست و پیـامبر او و آنهـا که ایمـان آورده‌انـد، همانهـا که نماز را برپا می‌دارنـد، و در حال رکوع، زکات می‌دهند. ابن عباس در شأن نزول این آیه می‌گوید: روزی ابوذر رو به مردم کرد و گفت: ای مردم! روزی از روزها با رسول خدا صـلی الله علیه وآله در مسـجد نماز می‌خواندیم. سائلی وارد مسـجد شد و از مردم تقاضای کمک کرد. ولی کسـی به او چیزی نـداد. او دست خود را به آسـمان بلنـد کرد و گفت: خداونـدا تو شاهـد باش که در مسـجد رسول خدا صـلی الله علیه وآله از مردم تقاضای کمک کردم و کسـی چیزی به من نداد. در همین حال حضـرت علی علیه السلام که در حال رکوع بود، با انگشت به سائل اشاره کرد. سائل نزدیک آمد و انگشتر را از دست آن حضرت بیرون آورد و رفت. پیامبر صلی الله علیه وآله که ماجرا را دیده بودند، پس از نماز، سـر به آسـمان بلند کردند و فرمودند: خداوندا، برادرم موسی از تو تقاضا کرد که «پروردگارا! سینه‌ام را گشاده کن، و کـارم را برایم آسان گردان، و گره از زبانم بگشای تا سـخنان مرا [صـفحه ۱۰۳] بفهمنـد. و وزیری از خاندانم برایم قرار ده، برادرم هارون را، به او پشـتم را محکم کن، و او را در کارم شریک ساز. [۱۷۶] «تو نیز به او بشارت دادی: «به زودی بازوی تو را به

وسیله برادرت محکم می‌کنیم و برای شما سلطه و برتری قرار می‌دهیم و به برکت آیات ما، بر شما دست نمی‌یابند. [۱۷۷] «خداوندا من محمّد پیامبر توام. سینه مرا گشاده کن و کارها را بر من آسان گردان و از خاندانم علی علیه السلام را وزیر من گردان تا به وسیله او پشتم قوی و محکم گردد. ابوذر می‌گوید: هنوز دعای پیامبر صلی الله علیه وآله پایان نیافته بود که جبرئیل نازل گشته به پیامبر صلی الله علیه وآله گفت: بخوان، پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: چه بخوانم، گفت: بگو إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللّهِ.... [۱۷۸] . با توجّه به این شأن نزول و اینکه تمامی علما و مفسران، این آیه را در شأن ولایت حضرت علی علیه السلام دانسته و او را بر این اساس، ولیّ خداوند می‌دانند، شکّی نیست که حضرت علی علیه السلام و ائمّه معصومین علیهم السلام در ولایت تبعی و عرضی با رسول خدا شریک می‌باشند. همین طور که ولایت از طرف خدا به ائمّه علیهم السلام داده شده، سیادت نیز از طرف خداوند به ائمّه معصومین علیهم السلام اعطا گردیده است و سیادت ائمّه علیهم السلام، همانند ولایت آنان دارای مراتب است. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله سیّد تمام فرزندان آدم [۱۷۹] و سیّد تمام انبیا می‌باشد. جبرئیل بر پیامبر صلی الله علیه وآله نازل شد و گفت: [صفحه ۱۰۴] «اِنَّ اللَّهَ جَعَلَکَ سَیِّد الاَوْصیاءِ وَ جَعَلَ علیًا سیّدَ الاَوصیاءِ». [۱۸۰] . ای پیامبر، خداوند تو را سیّد پیامبران و علی را سید اوصیا قرار داده است. پس حضرت علی علیه السلام نیز سیّد اوصیاست. زید بن ارقم می‌گوید: از پیامبر صلی الله علیه وآله شنیدم که به علی علیه السلام می‌فرمود: «اَنْتَ سَیِّد الاَوْصیاءِ». [۱۸۱] . تو سیّد و آقایای جانشینان هستی. همچنین حضرت زهرا علیها السلام سیّده بر تمام زنان عالم است. پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: «اِبنَتی فاطِمَةُ سَیِّدَةِ نِساءِ العالَمینَ». [۱۸۲] . دخترم فاطمه، سیّده زنان هر دو عالم است. حضرت امام حسن و امام حسین علیهما السلام سیّد جوانان اهل بهشت‌اند. همچنان که در حدیثی از نبیّ مکرّم اسلام صلی الله علیه وآله آمده است که ایشان فرمودند: «الحَسنُ و الحُسینُ سَیِّدا شَبابِ اَهْلِ الجَنَّةِ». [۱۸۳] . حسن و حسین علیهما السلام آقایان جوانان اهل بهشت هستند.

والذادة الحماة

«ذادة» جمع «ذائد» از ریشه «ذَوَد» به معنی دورکننده و دفاع‌کننده است. «حماة» جمع «حامی» به معنی حمایت‌کننده است. ائمّه معصومین علیهم السلام با ولایتی که دارا هستند، همانند کلمه توحید که پناهگاه خداوند است، حمایت‌کننده و پناه‌دهنده هستند. قال الرضا علیه السلام: قال اللَّه عزَّ و جلَّ «لا اله الاّ اللَّه حِصْنی فَمَن دَخَلَ حِصْنی اَمِنَ مِن [صفحه ۱۰۵] عَذابی». [۱۸۴] . امام رضا علیه السلام (از پدران خود و از رسول خدا صلی الله علیه وآله) نقل می‌کند که خداوندِ تبارک و تعالی فرمود: کلمه توحید پناهگاه من است و هر کس داخل در پناهگاه شود. از عذاب من ایمن است. سپس امام علیه السلام چند لحظه‌ای تأمّل کرده و فرمودند: «بِشَرطها و أَنا مِن شُروطِها». [۱۸۵] . این کلمه شرایط دارد که من و قبول ولایت ما از شرطهای آن است. پس ائمّه اطهار علیهم السلام نیز پناهگاه خداوند گشته‌اند. هر کس به ولایت آنان پایبند گردد، در حریم دفاع آنان قرار گرفته و شرط کلمه توحید را به جای آورده است و ائمّه علیهم السلام از او دفاع کرده و حمایت خود را با شفاعت در قیامت و ایمنی از عذاب الهی، شامل حالش می‌سازند. یَقول اللَّه عزّ و جلّ: «وِلایةُ عَلیّ بن اَبی طالبِ حِصْنی فَمَن دَخَلَ حِصْنی اَمِنَ مِن عَذابی». [۱۸۶] . خداوند تبارک و تعالی فرمود: ولایت علی، پناهگاه من است و هر کس داخل در پناهگاه من گردد، از عذابم ایمن است. از طرفی ائمّه طاهرین علیهم السلام با سخنان خود شبهات را از دل مؤمنان زدوده‌اند و آنان را از افتادن در پرتگاه ارتداد نجات داده، دفاع فکری و فرهنگی از آنها نموده‌اند و در پاسخگویی به شبهات، از آنان حمایت نموده‌اند و با عنایات ویژه‌ای که به شیعیان دارند، به توسّل‌هایی که به آنان می‌شود و استغاثه‌هایی که به سوی آنان می‌شود، پاسخ داده، شر دشمنان را از مسلمانان و شهرهایشان دور می‌کنند. در توقیع حضرت امام عصر – عجل [صفحه ۱۰۶] اللّه تعالی فرجه – خطاب به شیخ مفید آمده است: «انا غَیر مُهمِلین لِمُراعاتِکم وَ لاناسِینَ لِتذِکرِکُم وَ لُولا ذلِکَ لَنَزَلَ بِکم اللأواء وَ اصطلمکم الاعداء». [۱۸۷] . ما در مراعات حال شما کوتاهی نمی‌کنیم و شما را از یاد

نمی‌بریم، اگر مراعات ما نبود، سختی و تنگی بر شما نازل می‌شد و دشمنان شما را ریشه کن می‌کردند. همچنین مشکلات مؤمنین را حل کرده، از گرفتاری نجاتشان می‌دهند و از آنان در برابر مشکلات دفاع کرده، به حمایت آنان می‌پردازند. در عالم برزخ نیز به ملاقات شیعیان و محبّان خود شتافته، به حمایت آنان می‌پردازند و در برابر ناملایمات از آنها دفاع می‌نمایند. پس حمایت ائمّه اطهار علیهم السلام در دنیا و برزخ و قیامت شامل حال مؤمنان و محبّان خواهد بود.

واهل الذکر

«ذکر» به معنای به یاد داشتن و یادآوری درونی است. بنابراین «اهل ذکر» کسانی هستند که با یادآوری درونی و عدم غفلت، انسی خاص دارند. این فراز، به آیه ۴۳ سوره نحل و همچنین آیه ۷ سوره انبیا اشاره دارد که مردم را ترغیب به سؤال از اهل ذکر نموده است. «ذکر» در قرآن کریم به چهار معنا آمده است: ۱ – یاد خداوند. منظور از «ذکر خداوند»، یادآوری عملی است که با آن قلب آرامش می‌یابد. «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ». [۱۸۸] . آگاه باشید، تنها با یاد خداوند دل‌ها آرامش می‌یابد. [صفحه ۱۰۷] ۲ – قرآن کریم. «ذکر» به قرآن اطلاق شده است و خداوند نازل‌کننده ذکر و قرآن کریم است. «إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ». [۱۸۹] . ما قرآن را نازل کردیم و ما به طور قطع نگهدار آنیم. ۳ – نماز. خداوند نماز را ذکر الهی دانسته است و می‌فرماید: «فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ». [۱۹۰] . بشتابید به سوی ذکر خداوند (نماز جمعه). ۴ – پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله. خداوند پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله را «ذکر» دانسته، می‌فرماید: «قَدْ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا، رَّسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ...». [۱۹۱] خداوند چیزی را که مایه تذکّر است بر شما نازل کرده؛ رسولی به سوی شما فرستاده که آیات خدا را بر شما تلاوت می‌کند.... بنابر آنچه گذشت، «اهل ذکر» کسانی هستند که یاد خداوند در جان آنان نفوذ کرده و اهل قرآن و نماز بوده و از اهل و خاندان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می‌باشند. قرآن کریم همگان را به سؤال از اهل ذکر و آگاهان، در صورت ندانستنِ مطلبی، توصیه کرده: «فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ». [۱۹۲] . ائمّه اطهار علیهم السلام خود را به عنوان «اهل ذکر» معرّفی می‌نمایند که باید از آنها سؤال کرده شود. قال الرِّضا علیه السلام: «نَحْنُ اَهلُ الذِّكرِ و نَحنُ المَسْؤُولُون». [۱۹۳] . [صفحه ۱۰۸] امام رضا علیه السلام فرمودند: ما اهل ذکر هستیم و از ما سؤال شود. همچنین در روایتی از امام باقر علیه السلام آمده است: «الذِّكْرُ القُرآنُ، وَ آلُ الرَّسولِ صلی الله علیه وآله اَهْلُ الذِّكرِ و هُم المَسْؤُولُونَ». [۱۹۴] . ذکر قرآن است و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله اهل ذکرند و از آنها باید سؤال کرد. پیامبر صلی الله علیه وآله خود را ذکر معرفی می‌نمایند و لذا اهل ذکر، خاندان پیامبر هستند: قال رسُول اللَّه صلی الله علیه وآله: «الذِّكرُ اَنا وَ الائمَّةُ اَهلُ الذِّكرِ». [۱۹۵] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: ذکر من هستم و امامان، اهل ذکر هستند. نیز امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه «فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ» فرمودند: «هُم الاَئِمَّةُ مِن عِترَةِ رَسولُ اللَّهِ صلی الله علیه وآله». [۱۹۶] . (اهل ذکر) همان امامان از خاندان رسول خدا صلی الله علیه وآله هستند. در بسیاری از تفاسیر و کتاب‌های اهل سنّت نیز روایاتی آمده که ائمّه طاهرین علیهم السلام را اهل ذکر می‌داند. از جمله ابن عباس در تفسیر آیه «فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ» گفته: اینان محمّد و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام هستند. آنها اهل ذکر، عقل و بینانند. [۱۹۷] .

واولی الامر

«اولی» اسم جمع به معنی صاحبان است که در حالت رفع، «اولوا» و در حالت نصب و جر، «اولی» خوانده می‌شود و مفرد ندارد. «امر» به معنی فرمان، کار و شأن می‌آید. «اولی الامر» به معنای فرمانروایان، فرمانداران، کارداران، صاحبان امر و صاحبان شأن است. [صفحه ۱۰۹] این فراز نیز همانند فرازهای قبل بر گرفته از قرآن می‌باشد. قرآن کریم می‌فرماید: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ». [۱۹۸] . از خداوند اطاعت کنید و از رسول خدا و از اولی‌الامر نیز اطاعت نمایید. در روایات فراوانی این آیه را به ائمّه

اطهار علیهم السلام تفسیر نموده‌اند. ابوبصیر می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه شریفه «أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنکُمْ» پرسش کردم. حضرت فرمودند: «این آیه درباره علی بن ابی‌طالب و امام حسن و امام حسین علیهم السلام نازل شده است». به ایشان عرض کردم مردم می گویند، پس چرا نامی از علی علیه السلام و اهل‌بیت او در کتاب خدا نیامده است؟ حضرت فرمودند: به آنها بگویید بر پیامبر نماز نازل شد در حالی که پیامبر سه و چهار رکعت بودن آن را برای مردم تفسیر کرد. زکات بر پیامبر نازل شد و تصریح نشد که از هر چهل درهم، به یک درهم زکات تعلق می گیرد و پیامبر آن را تفسیر کرد، حجّ بر پیامبر نازل شد و گفته نشد هفت بار طواف کنید و پیامبر آن را تفسیر نمود و بر او «أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنکُمْ» نازل شد و در حقیقت در شأن علی و حسن و حسین نازل شده است (که پیامبر آن را تفسیر کرد). [۱۹۹] . همچنین در جایی دیگر از امام صادق علیه السلام پیرامون این آیه سؤال شد. ایشان فرمودند: «اولوا الاَمْرِ هُمُ الاَئِمَّةِ مِن اَهلِ البَیْتِ». [۲۰۰] . اولی الامر همان امامان از اهل‌بیت پیامبر هستند. با توجّه به این آیه درمی‌یابیم که اطاعت از «اولی‌الامر» از سنخ اطاعت از پیامبر صلی الله علیه وآله است. زیرا در کنار هم و با یک فعل «اطیعوا» بیان شده است. یعنی همان اطاعت بی‌قید و شرطی که در برابر رسول خدا صلی الله علیه وآله لازم است، در برابر «اولی‌الامر» نیز واجب می‌باشد. [صفحه ۱۱۰] پس لازم است همان‌گونه که پیامبر صلی الله علیه وآله دارای مقام عصمت و پاکی از گناه است، «اولی‌الامر» نیز از هر ناپاکی به دور باشند و امامان معصوم علیهم السلام این چنین هستند.

وبقیة الله

«بقیة» صفت مشبهه به معنی باقی‌مانده و باقی گذارده‌شده است. «بقیة اللّه» یعنی باقی‌ماندگان و حجّت‌های خداوند بر روی زمین. این فراز برگرفته از این آیه قرآن است که می‌فرماید: «بَقِیَّتُ اللَّهِ خَیْرٌ لَّکُمْ». [۲۰۱] . آنچه خداوند برای شما باقی گذارده، برایتان بهتر است. پس از رحلت نبی مکرّم اسلام صلی الله علیه وآله یکی از ائمّه معصومین علیهم السلام بقیّة اللّه و باقی‌مانده و باقی گذارده‌شده و حجّتِ خداوند بر روی زمین است. امام باقر علیه السلام هنگامی که به همراه فرزند بزرگوارشان حضرت صادق علیه السلام از سفری که هشام بن عبدالملک ایشان را به شام احضار کرده بود، بازمی گشتند، بر فراز بلندی‌ای رفته و آیات هشتاد و چهارم تا هشتاد و ششم سوره هود را تلاوت کرده و سپس دست بر سینه نهادند و فرمودند: «اَنا وَاللَّه بَقیَّةُ اللّهِ، اَنا وَاللَّهِ بَقیَّةُ اللَّهِ»: «به خدا سوگند من باقی‌مانده و حجّت خداوند هستم». به همین خاطر اصحاب امام باقر علیه السلام وقتی می‌خواستند امام را به افرادی (که در مکّه اظهار بی‌اطلاعی از امام می کردند) معرفی نمایند، گفتند: «اَلا انّ هذا باقِرُ عِلْمِ الرسلِ... هذا ابْن فاطِمةُ... هذا بَقیَّةُ اللّهِ فی اَرْضِهِ». آگاه باشید او شکافنده علم انبیا و فرزند حضرت فاطمه و باقی‌مانده و حجّت خداوند در روی زمین است. [۲۰۲] . [صفحه ۱۱۱] «نجمه» مادر گرامی امام رضا علیه السلام می گوید: آنگاه که حضرت رضا علیه السلام به دنیا آمد حضرت کاظم علیه السلام تشریف آوردند و در گوش راستش اذان و در گوش چپش اقامه گفتند و فرمودند: ای نجمه، کرامت الهی بر تو مبارک باد. سپس آب فرات به کامش ریخته، فرمودند: «خُذْیه فَاِنَّهُ بَقیّةُ اللّهِ عزَّ وَ جَلَّ فی اَرضِهِ». [۲۰۳] . طفل را بردار که او بقیّة اللّه در روی زمین است. یکی از القاب پر افتخار حضرت صاحب‌الزمان نیز «بقیّة اللّه الاعظم» است. چرا که وقتی ظهور می‌نمایند، پشت به کعبه نهاده، در حالی که اطراف حضرت سیصد و سیزده یار ایستاده‌اند، می‌فرمایند: «بَقِیَّةُ اللَّهِ خَیْرٌ لَّکُمْ إِن کُنتُم مُّؤْمِنِینَ» [۲۰۴] سپس می‌فرمایند: «اَنَا بَقیّةُ اللّهِ وَ حُجَّتُه». [۲۰۵] . من باقی‌مانده خداوند و حجّت او بر مردم هستم. پس از آن هیچ کس بر حضرت سلام نمی کند مگر آنکه می گوید: «اَلسَّلام عَلَیک یا بَقیَّةَ اللّهِ فی اَرْضِه». [۲۰۶] .

و خیرته

«خیرة» به معنی برگزیده است. خداوند متعال با علم ازلی که دارد از بین گذشتگان و آیندگان، بهترین آنان را برگزیده که ذات

مقدّس چهارده معصوم علیهم السلام، برگزیدگان خداوند هستند. اوّلین آنها پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است که ایشان برگزیده خداوند در بین تمام انبیا و بندگان خاص خدا می‌باشد و در زیارت جامعه نیز ائمّه اطهار علیهم السلام را عترت و خاندان «خیرهٔ ربّ العالمین» [صفحه ۱۱۲] خواندیم که منظور پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می‌باشد. کسی خدمت امام رضا علیه السلام عرضه داشت چگونه پیامبر صلی الله علیه وآله را زیارت کنم امام فرمودند: می گویی: «اَلسَّلامُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ السَلامُ عَلَیْکَ وَ رَحمَةُ اللَّهِ و بَرَکاتُهُ... اَلسَّلامُ عَلَیکَ یا خِیَرَةَ اللّهِ». [۲۰۷] . سلام بر فرستاده خداوند و سلام بر تو و رحمت و برکت‌های خدا بر تو باد. و سلام بر تو ای برگزیده خداوند. ائمّه معصومین علیهم السلام نیز «خیرهٔ اللّه» هستند و برگزیدگان خداوند از میان تمام خلق خدا محسوب می‌شوند. ائمّه معصومین علیهم السلام، خود را برگزیده خداوند و شیعیان را برگزیدگانِ امّت رسول خدا صلی الله علیه وآله معرّفی کرده‌اند. قال الصادق علیه السلام: «نَحنُ خِیَرَةُ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ وَ شیعَتُنا خِیَرةُ اللَّهِ مِنْ اُمَّةِ نَبِیِّهِ صلی الله علیه وآله». [۲۰۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما برگزیدگان خداوند از میان خلق خداوند هستیم و شیعیان ما برگزیدگان خدا، از امّت پیامبر صلی الله علیه وآله هستند.

و حزبه

«حزب» به گروهی اطلاق می‌شود که با یکدیگر در منش، رفتار، کردار و طرز تفکّر همبستگی داشته باشند. در قرآن کریم هشت بار کلمه «حزب» آمده که سه بار به حزب خدا و سه بار به حزب شیطان و دو بار به صورت مطلق آمده است و برای هر یک از این حزب و گروه‌ها [صفحه ۱۱۳] ویژگی‌هایی بیان شده است. در آیه بیست و دوّمِ سوره مجادله، خصوصیّات حزب اللّه را ایمان به خداوند، ایمان به قیامت، عدم دوستی با دشمنان خدا، دارای ایمانی ثابت در قلب بودن و رضایت آنان از خداوند دانسته و پاداش آنان را رضایت خداوند، تأیید آنان به وسیله وحی از جانب خداوند، داخل شدن در بهشت و جاودانگی آنان در سرای بهشت می‌داند. ائمّه معصومین علیهم السلام در ویژگی‌های پنج گانه ذکر شده، بر فراز قله ایمان به خداوند و روز رستاخیز قرار دارند که در ایمانشان هیچ خللی وارد نگشته، در برابر دشمنان خدا سر سازش فرود نیاورده و محبّ خداوند و راضی به تمامی مقدّرات او هستند. لذا در رأس حزبِ الهی قرار دارند. امام حسین علیه السلام بر بالای منبر رفت و پس از حمد الهی، خود را این گونه معرفی نمود: «نَحنُ حِزْبُ اللَّهِ الغالِبُونَ و عِترَةُ نَبِیِّهِ الاَقْرَبُونَ، اَحَدُ الثَّقَلَینِ الَّذینَ جَعلَنا رَسولُ اللَّهِ صلی الله علیه وآله ثانیَ کِتاب اللَّهِ...». [۲۰۹] . ما حزب خداوند هستیم که غلبه می‌یابیم و ماییم خاندان پیامبر صلی الله علیه وآله و یکی از دو امانت بزرگی که پیامبر صلی الله علیه وآله در بین مردم قرار داد و ما هستیم دوّمین از کتاب خداوند... شیعیان آنان نیز، به واسطه تبعیّت از آنان در گروه حزب اللّه جای گرفته‌اند. قال الصادق علیه السلام: «نَحنُ و شِیعَتُنا حِزْبُ اللَّهِ و حِزْبُ اللَّهِ هُمُ الغالِبُونَ». [۲۱۰] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما و شیعیان ما، حزب خداوند هستیم و حزب خداوند غلبه‌یافتگانند. شیعیان در اثر تربیت ائمّه اطهار علیهم السلام، «حزب اللّه» گردیده‌اند و اگر آنان نبودند، «حزب اللّه» شناخته نمی‌شد. [صفحه ۱۱۴] قال رسولُ اللَّه صلی الله علیه وآله: «یا عَلیُ... لَوْلاکَ لَم یُعْرَفُ حِزْبُ اللَّهِ بَعْدی». [۲۱۱] . پیامبر صلی الله علیه وآله (خطاب به حضرت علی علیه السلام) فرمودند: ای علی! اگر تو نبودی، حزب خداوند بعد از من شناخته نمی‌شد.

وعیبهٔ علمه

«عیبهٔ» به معنی جامه‌دان و چیزی که لباس‌های فاخر و اشیای گران‌بها را در آن قرار می‌دهند، می‌باشد. از آنجایی که علوم الهی بسیار گران‌بها است و هر کسی لایق نگهداری آن نیست و طاقت تحمّل آن را ندارد، امامان هدایت، جامه‌دان این گنجینه پربها گشته‌اند. قال علی بن الحسین علیه السلام: «نَحنُ اَبوابُ اللَّهِ و نَحنُ الصراطُ المُستَقیم و نَحنُ عَیبَةُ علمِ اللّهِ وَ تَراجِمَةُ وَحْیِهِ و نَحنُ

اَرْکانُ توحیدِه و موضِعُ سِرِّه». [۲۱۲] . امام سجاد علیه السلام می‌فرمایند: ماییم درهای خدا و ماییم راه مستقیم و ماییم جامه‌دار علم خدا، و بازگوکننده وحی او و ماییم پایه‌های توحید و یگانه پرستی خدا و جایگاه راز او. زمانی که در بازار کوفه اسیران کربلا را حرکت می‌دادند، وقتی فاطمه صغری علیها السلام - دختر امام حسین علیه السلام - شادی مردم را دید که چگونه بر شهادت امام حسین علیه السلام شادمانی می‌کنند، خطبه‌ای خواند و به معرفی خاندان خود پرداخت و این چنین گفت: «یا اَهلَ الکوفَهِ یا اَهلَ المَکرِ و الغَدْرِ و الخَیْلاءِ فاِنَّا اَهلُ بَیتٍ اِبتَلانا اللَّهُ بِکُم و اِبتلاکُم بنا فَجَعَلَ بَلائَنا حَسَناً و جَعَلَ عَلمَه عِندَنا و فَهْمَه لَدینا فَنَحنُ عَیبُهُ عِلمِهِ و وعاءُ فَهْمِهِ و حِکْمَتِهِ». [۲۱۳] . ای اهل کوفه، ای اهل نیرنگ و خیانت و خودپسندی، ما خاندانی هستیم که [صفحه ۱۱۵] خداوند ما را با شما آزموده و شما را به وسیله ما. پس آزمودن ما چه نیکو بود و علم خود را در میان ما قرار داد و فهمش را نزد ما نهاد. ما جامه‌دار دانش و ظرف فهم و حکمت اوییم. ائمّه معصومین علیهم السلام علاوه بر آنکه جامه‌دار علم الهی‌اند، وارثان علوم انبیا نیز می‌باشند. قال الصادق علیه السلام: «نَحنُ وَرَثَهُ الاَنبیاءِ ثم قال جَلَلَ رَسولُ اللَّهِ صلی الله علیه وآله عَلی عَلِیٍّ علیه السلام ثوباً ثُمَّ عَلَّمَهُ الفَ کَلِمَهٍ کُلَ کَلِمَهٍ تَفْتَحُ الفَ کَلِمَهٍ». [۲۱۴] . امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: ما وارثان پیامبرانیم. سپس فرمودند: پیامبر بر علی جامه‌ای پوشاند و سپس هزار کلمه به او آموخت که هر کلمه آغازگر هزار کلمه است. بنابراین آنان معدن علم هستند که هر کس علم و دانشی خواست. باید نزد آنان فراگیرد. قال علی علیه السلام: «نَحنُ شَجَرَهُ النَّبوَهِ... و مَعادِنُ العِلْمِ وَ یَنابیعُ الحِکَمِ». [۲۱۵] . امام علی علیه السلام فرمودند: ما درخت نبوّت... و معدن‌های دانش و سرچشمه‌های حکمت هستیم. پس آنان گنجینه‌داران دانش خداوند هستند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «قال اللَّهُ تَبارَکَ و تَعالی فی صِفَهِ اَهْلِ البَیتِ هُم خُزانی عَلی عِلمی مِن بَعْدکَ». [۲۱۶] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: خدای تعالی در توصیف اهل‌بیت فرمود: آنان گنجینه‌داران دانش من پس از تو هستند. بنابراین آنان زنده نگه‌داران علم هستند. [صفحه ۱۱۶] وَ مِن خُطبهٔ لَه علیه السلام یُذکِّر فیها آل محمَّد صلی الله علیه وآله: «هُم عَیْشُ العِلمِ و مَوتُ الجَهلِ». [۲۱۷] . امام علی علیه السلام در خطبه‌ای در توصیف آل پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: آنان زنده‌دارندگان علم و دانش و میرانندگان جهل و نادانی هستند.

و حجته

«حجّت» همان‌گونه که قبلاً گذشت، به معنی «گواه» است امامان معصوم علیهم السلام گواه خداوند در بین مردم هستند و هیچ‌گاه زمین از این گواهان خالی نخواهد بود. قال الصادق علیه السلام: «ما زالَتْ الاَرض اِلاَّ وَ لِلَّهِ فیها الحُجَّهُ». [۲۱۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: زمین از حالی به حالی نگردد (روزگار نمی‌گذرد)، جز آنکه حجّت خداوند در زمین وجود داشته باشد. اوّلین حجّت‌های خداوند روی زمین، وجود انبیای مکرّم بوده است. قال الصادق علیه السلام: «حُجَّهُ اللَّهِ عَلی العِبادِ النَّبیُ». [۲۱۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: پیامبران، حجّت‌های خداوند بر بندگان بوده‌اند. نبیّ مکرّم اسلام صلی الله علیه وآله و ائمّه معصومین علیهم السلام نیز حجّت‌های خداوند هستند. قال ابو جعفر علیه السلام: «نحنُ حجّهُ اللّهِ و نَحْنُ بابُ اللّهِ و نَحْنُ لِسانُ اللّهِ و نَحْنُ وَجْهُ اللّهِ و نَحْنُ عینُ اللّهِ فی خَلْقِهِ و نَحْنُ وُلاهُ اَمْرِ اللّهِ فی عِبادِهِ». [۲۲۰] . امام باقر علیه السلام فرمودند: ما حجّت خداییم و ما درب خداییم و ما زبان خداوند هستیم و ما آبروی خداییم و ما چشم خدا در میان خلق اوییم و ما والیان فرمان خدا، در بین بندگان او می‌باشیم. پس امام زمان آخرین حجّت خداوند بر مردم هستند. [صفحه ۱۱۷] قال المهدی علیه السلام: «وَ اَمَّا الحَوادث الواقِعَهِ فَارجِعُوا فیها اِلی رُواهِ حَدیثِنا فَاِنَّهُم حُجَّتی عَلَیْکُم وَ اَنَا حُجَّهُ اللّهِ عَلَیْهِم». [۲۲۱] . از وجود حضرت مهدی علیه السلام صادر شده که فرمودند: در حوادث و اتّفاقاتی که پیش می‌آید، به راویان حدیث ما رجوع کنید که آنان حجّت من بر شما هستند و من حجّت خداوند بر ایشان هستم.

و صراطه

امامان معصوم راه رسیدن به خداوند هستند. اگر از این راه به سوی خداوند رفتیم، سعادتمند شده‌ایم و اگر در این مسیر حرکت نکردیم، دچار خُسران گردیده‌ایم. مفضّل به عمر می گوید: از حضرت صادق علیه السلام از معنی صراط سؤال کردم. امام فرمودند:«هُوَ الطَریقُ اِلی مَعرِفَةِ اللّهِ عَزَّ وَ جَلَّ و ها صِراطانِ صِراطٌ فِی الدُّنیا وَ صِراطٌ فِی الاخِرَةِ وَ اَمَّا الصراطُ الذی فِی الدُنیا فَهو الاِمامُ المُفْتَرَضُ الطاعَةِ مَن عَرَفَهُ فِی الدنیا و اِقْتَدی بِهُداهُ مَرَّ علی الصراطِ الذی هوَ جِسْرُ جهنَم فِی الاخِرَةِ وَ من لم یَعْرِفْهُ فی الدنیا زَلَّتْ قَدَمِه عَنِ الصِراطِ فی الاخِرَةِ فَتَرَدَّی فِی نارِ جَهَنَّم». [۲۲۲] . صراط، راه رسیدن به معرفت خداوند است و آن، دو راه است: صراط در دنیا و صراط در آخرت و امّا صراط دنیا؛ امامی است که اطاعتش بر مردم واجب است. هر کس در دنیا امام خویش را شناخت و از راه او پیروی کرد، از صراط که پل جهنّم در آخرت است، عبور خواهد کرد و هر کس در دنیا امام خود را نشناخت، قدمش بر صراطِ آخرت لرزان می‌شود و در جهنّم خواهد افتاد.

و نوره

«نور» به معنی روشنایی و کیفیّتی است که علاوه بر آن که خود روشن است، [صفحه ۱۱۸] واضح‌کننده اشیای دیگر نیز هست و به پیرامون خود، وضوح و جلا می‌بخشد و از جلا و وضوحی که نور به اشیا بخشیده، آن شیء قابل رؤیت می‌شود. پس به وسیله نور است که می‌توان تمیز داد از کدام شیء باید بهره برد و یا از کدام یک می‌بایست پرهیز نمود. اگر نور نبود، هیچ شیءای قابل رؤیت نمی‌شد و خیر و شرِّ اشیا مشخص نمی گردید. بنابراین با وجود ائمّه معصومین علیهم السلام که نور خداوند هستند، می‌توان راه خیر و شرّ، و عمل خیر و شرّ را تشخیص داد. ایشان هستند که جهان را به وسیله علم و هدایت خداوندی، روشنایی داده و یا به وسیله نور وجود خود، روشنایی بخشیده‌اند. چرا که آنان روشنایی‌ای هستند که در قلب مردم روشنایی و درخشش ایجاد می کنند. عَنْ ابی خالدِ الکابُلی قالَ: سَأَلتُ اَبا جعفرٍ علیه السلام عَن قَولِ اللّه عَزّ و جَلَّ «فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ النُّورِ الَّذِی أَنزَلْنا...» [۲۲۳] فقال: «یا اَبا خالدِ النورُ و اللّهِ الائمةُ مِن آلِ مُحَمّدٍ صلی الله علیه وآله اِلی یَومِ القِیامَةِ و هُم و اللّهِ نورُ اللّهِ الذی اَنْزَلَ وَ هُم و اللّهِ نُورُ اللّهِ فی السَماواتِ و فی الاَرضِ و اللّهِ یا ابا خالدِ لَنورُ الامامِ فی قلوبِ المُؤمِنینَ اَنْوَرُ من الشَّمسِ المُضیئَةِ بالنَهارِ و هُم و الله یُنَوِّرُونَ قُلوبِ المؤمنینَ و یَحْجُبُ اللّه عزّ و جلّ نورُهم عَمَّنْ یَشاءُ فتضلَلَهمْ قُلُوبهُم». [۲۲۴] . ابی خالد کابلی می گوید: از امام باقر علیه السلام پیرامون تفسیر قول خداوند عزّ و جلّ (که فرمود:) «ایمان بیاورید به خدا و رسول او و نوری که نازل کردیم»، سؤال کردم (که منظور از نوری که نازل کردیم چیست؟). امام پاسخ فرمودند: ای اباخالد به خدا سوگند که مقصود از نور، ائمّه علیهم السلام از آل محمّد صلی الله علیه وآله می‌باشند تا روز قیامت. به خدا سوگند که ایشان هستند همان نور خدا که فروفرستاده. به خدا سوگند که ایشان هستند نور خدا در آسمان‌ها و زمین. به خدا سوگند ای ابا خالد، نور امام در دل مؤمنین از نور خورشیدِ تابان در روز، روشن‌تر است. به خدا [صفحه ۱۱۹] سوگند که ائمّه علیهم السلام دل‌های مؤمنین را منوّر سازند و خدا از هر کس خواهد نور ایشان را پنهان دارد، پس دل آنها به گمراهی می‌افتد. از طرفی وجود پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و امیرالمؤمنین علی علیه السلام از نور خداوند خلق شده است. لذا ائمّه اطهار علیهم السلام از نور خداوند هستند. چنانچه حضرت علی علیه السلام رو به سلمان و جندب کرده و به آن دو فرمودند: «کُنتُ اَنا وَ محمّدُ صلی الله علیه وآله نوراً مِن نورِ اللّهِ عزَّ و جلَّ فَاَمَرَ اللّهُ تبارکَ و تَعالی ذلِکَ النورِ اَنْ یَشَّقَ فَقالَ لِلْنِصْفِ کُنْ محمّداً و قال لِلنِصْفِ کُنْ علیاً...». [۲۲۵] . من و محمّد صلی الله علیه وآله یک نور بودیم (که) از نور خداوند (خلق شدیم). آنگاه خداوند به این نور فرمان داد که دو نیم شود. به نصف آن گفت: محمّد باش. به نصف دیگر گفت، علی باش....

و برهانه

«برهان» به معنی سفید شدن و روشن گشتن شیء است و روشن‌ترین و مؤکّدترین و محکم‌ترین دلیل بر مدّعا را «برهان» می‌نامند و لذا بایستی همواره مقتضی صدق و درستی مدّعا باشد. یکی از اسماء خداوند، «برهان» است. امام هادی علیه السلام، خداوند را در دعاهای خود این‌گونه صدا می‌کند: «یا سُبْحانُ یا غُفْرانُ یا بُرْهانُ یا سُلْطانُ...». [۲۲۶] . ای منزه، ای آمرزنده، ای برهان، ای پادشاه... چرا که به وجود خداوند متعال، حق از ناحق روشن می‌شود و او روشن‌ترین و مؤکدترین و محکم‌ترین دلیل بر وجودِ خودش است و همواره مقتضی صدق و درستی است. در قرآن کریم می‌خوانیم: [صفحه ۱۲۰] «یَآ أَیُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَکُم بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّکُمْ وَ أَنزَلْنَآ إِلَیْکُمْ نُورًا مُّبِینًا». [۲۲۷] . ای مردم، دلیل روشنی از طرف پروردگارتان برای شما آمد و نور آشکاری به سوی شما نازل کردیم. در احادیث فراوانی «برهان» به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و «نور» به علی علیه السلام تفسیر شده است. چرا که پیامبر صلی الله علیه وآله، روشن‌ترین و محکم‌ترین دلیل بر وجود خداوند و راه مستقیم است. قال الصادق علیه السلام: «البُرْهانُ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه وآله وَ النُورُ عَلیٌ علیه السلام». [۲۲۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: برهانْ پیامبر اکرم محمّد صلی الله علیه وآله است و نور، علی علیه السلام می‌باشد. در بعضی از احادیث «نور» و «برهان» به چهارده معصوم علیهم السلام تفسیر شده است. چرا که ائمّه معصومین علیهم السلام بر کمال ذات خداوند دلالت می‌کنند و روشن‌ترین و مؤکدترین و محکم‌ترین دلیل بر افعال و صفات خداوند می‌باشند.

ورحمهٔ الله وبرکاته

این فراز پس از پایان هر سلام آمده است، لذا زائر در این زیارت پنج بار به امامان معصوم علیهم السلام سلام داده و پنج بار نیز رحمت و برکت‌های خداوند را به آنان نثار می‌نماید. روش مؤمنین در آن است که پس از هر سلام بر ائمّه علیهم السلام، رحمت و برکت را نیز برای آنان طلب نمایند. همچنان که امام سجّاد علیه السلام بر پیامبر، اینگونه درود نثار می‌کند: «وَ السَّلاَمُ عَلَیْهِ وَ عَلَی آلِهِ الطَّیِّبِینَ الطَّاهِرِینَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ». [۲۲۹] . و درود و رحمت و برکات فزاینده خداوند بر پیامبر صلی الله علیه وآله و بر خاندان او که پاکیزگان و پاکانند باد. [صفحه ۱۲۱] مؤمنان از خداوند می‌خواهند نه تنها برکت‌ها و رحمت‌هایش را بر ائمّه علیهم السلام ارزانی دارد، بلکه بهترین‌ها را نثار ایشان نماید. «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ عَبْدِکَ وَ رَسُولِکَ، وَ أَهْلِ بَیْتِهِ الطَّاهِرِینَ، وَ اخْصُصْهُمْ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِکَ وَ رَحْمَتِکَ وَ بَرَکَاتِکَ وَ سَلاَمِکَ». [۲۳۰] . خداوندا بر محمّد بنده خود و فرستاده‌ات و بر خاندان پاکش درود فرست و ایشان را به برترین رحمت‌ها و برکات و سلام خویش، اختصاص ده. مؤمن که دلش از عشق ائمّه علیهم السلام و پیامبر صلی الله علیه وآله لبریز است، باز آرامش نیافته، برترین درودها و کامل‌ترین برکت‌ها و سودمندترین رحمت‌ها را به پیامبر صلی الله علیه وآله و خاندان او نثار می‌کند. «رَبِّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، الْمُنْتَجَبِ الْمُصْطَفَی الْمُکَرَّمِ الْمُقَرَّبِ، أَفْضَلَ صَلَوَاتِکَ، وَ بَارِکْ عَلَیْهِ أَتَمَّ بَرَکَاتِکَ، وَ تَرَحَّمْ عَلَیْهِ أَمْتَعَ رَحَمَاتِکَ». [۲۳۱] . پروردگار من، بر محمّد و خاندان محمّد که برگزیده، اختیار شده، گرامی و مقرّب داشته شده‌اند، برترین درودهایت را بفرست و کامل‌ترین برکت‌هایت را بر او روان ساز و با سودمندترین رحمت‌هایت، بر او رحمت فرست.

اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له

«اشهد» از ریشه «شَهَدَ» به معنی «مشاهده کردم و تحمل نمودم مشاهده خود را و اعلام می‌دارم» است و مشاهده، تحمّل و اعلام در امتداد یک هدف است و آن حفظ حق و جلوگیری از تضییع آن است. «اله» اگر از ماده «اَلَه» گرفته شود به معنی «معبود و شایسته

پرستش» است و اگر از ماده «وِلاه» باشد، به معنی «موجودی که همه موجودات واله و شیدای او هستند» [صفحه ۱۲۲] می‌باشد و اگر اصل آن «اَلِهَ» باشد به «موجودی که عقل‌ها درباره او متحیّر و سرگردان مانده‌اند» اطلاق می‌شود و چنانکه از «لاهَ» گرفته شده باشد «موجودی که از ادراک و حواس پوشیده مانده و با چشم ظاهری قابل رؤیت نیست» می‌باشد. [۲۳۲] . قرآن کریم به هر چیزی که مورد عبادت و خضوع واقع می‌شود، «اله» می گوید. خواه به حق باشد. مانند: «قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ...». [۲۳۳] . بگو همانا اوست معبود یگانه.... و یا باطل. مانند: «لَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ...». [۲۳۴] . معبود دیگری را با خداوند نخوان.... «اللّه» در اصل «أَلاله» بوده که به دلیل کثرت استعمال، همزه آن افتاده است. این کلمه به ذات خداوند متعال که دارای جمیع صفات کمال است اشاره داشته، فقط به او اطلاق می‌شود. «شریک» به معنی دو یا چند فرد که در کاری کنار یکدیگر باشند و مقارن همدیگر عملی را با سهم برابر و یا نابرابر انجام دهند و یا تأثیری بر کار و فکر یکدیگر گذارند، می‌باشد. که خداوند از شریک مبرّا است و هر کس برای دیگری در امور خداوند، تأثیرگذاری قائل باشد، به خداوند شرک ورزیده است. در این فراز می گوییم: من اعلام می‌دارم و شهادت می‌دهم هیچ معبود و شایسته پرستشی و هیچ موجود شیدایی و هیچ موجودی که عقول را متحیّر نماید و هیچ [صفحه ۱۲۳] موجودی که از دیدگان پوشیده ماند، جز ذات مقدّس خداوند متعال که دارای جمیع صفات کمال است وجود ندارد و اوست که هیچ فرد و موجود دیگری در کنارش برای انجام کارها وجود نداشته، هیچ مقارنی که سهمی در کارها داشته باشد و یا با او هم‌فکری نماید و یا تأثیر در کار او گذارد، ندارد. این اعلام بدان خاطر است که اگر زائر توصیف ائمّه معصومین علیهم السلام را با آن همه عظمت می‌نماید، در ضمن اعلام می‌دارد که ائمّه اطهار علیهم السلام، عبد خداوند هستند و خداوند اِله مطلق است. هر چند زائر در ابتدا، با بر زبان جاری ساختن صد تکبیر، چنین اعتقادی را اعلام نموده و به نفس خود تفهیم کرده، ولی در این فراز نیز برای خداوند، اعلام وحدانیّت می‌نماید، تا از توهّم غلو درباره ذات مقدّس ائمّه علیهم السلام بازداشته شده و متوجّه این نکته شود که کمالات ذاتی، مختص به ذات مقدّس خداوند بوده و کمالاتی که در این زیارت برای پیشوایان ذکر می‌شود، از آن جهت است که آنان آئینه‌داران کمال و جمال خداوندی هستند که ذات او کمال مطلق و جمیل علی الاطلاق است. شاید شهادت بر وحدانیّت خداوند و بر رسالت پیامبر صلی الله علیه وآله، از آن جهت باشد که زائر می‌خواهد اعتقاد خود را نزد آن امامان به ودیعه گذارد تا در قبر، آنگاه که از او سؤال کرده می‌شود یا در محکمه قیامت و روز تنگدستی، به وی برگردانند. همچنان که در زیارت آل یاسین، زائر خود را در پیشگاه امام عصر علیه السلام مشاهده کرده، پس از شهادت بر وحدانیّت خداوند و رسالت پیامبر صلی الله علیه وآله و ولایت تک تک امامان و بیان اعتقاد بر قیامت می گوید: «فَاشْهد عَلی ما اشْهدتکَ عَلَیْهِ». (ای امام زمان) شاهد باش بر آنچه نزد شما شهادت داده‌ام و تو را بر آن گواه گرفته‌ام. [صفحه ۱۲۴] این کاری بوده که اصحاب ائمّه طهارت علیهم السلام انجام می‌دادند و نزد امامان معصوم علیهم السلام رفته و اعتقادات خود را بیان می‌داشتند، تا ائمّه طاهرین علیهم السلام علاوه بر اصلاح، ودیعه‌نگهدارِ اعتقادی پیروان خود باشند.

کَما شهد الله لنفسه وشهدت له ملائکته واولوا العلم من خلقه

«اولوا» به معنی صاحبان است که قبلاً ـ توضیح داده شده. در این فراز می گوییم: شهادت ما بر وحدانیّت و یگانگی خداوند، همان‌گونه است که خداوند متعال بر وحدانیّت و یگانگی خود شهادت داده و اعلام داشته است و همان‌گونه است که فرشتگان خدا بر این مطلب اذعان داشته، شهادت می‌دهند و همچنین به گونه‌ایست که صاحبان علم (از مخلوقات خداوند)، بر این وحدانیّت و یگانگی شهادت می‌دهند. شهادت خداوند بر وحدانیّت و یگانگی خود، با شهادت انسان‌ها، فرشتگان و صاحبان علم بر وحدانیّت خداوند متعال، از یک صنف نیست. زیرا شهادت و گواهی انسان‌ها، فرشتگان و صاحبان علم جنبه قولی دارد. چون هر کدام با گفتاری شایسته خود، اعتراف به وحدانیّت خداوند می کنند. ولی شهادت و گواهی خداوند بر وحدانیّت خود، جنبه عملی دارد.

یعنی خداوند با پدید آوردن جهان آفرینش که دارای نظام واحد و قوانین یکسان است، این حقیقت را بازگو می‌کند که یک واحد پیوسته و یک نظام یگانه در عالم وجود دارد که از یک منبع سرچشمه گرفته است. بنابراین معنای «کما» تشبیه و مانند آن نیست تا شهادت توحیدیِ قولی بنده، مشابه و مساوی با شهادت توحیدیِ عملی خداوند باشد. البتّه می‌توان شهادتِ توحیدیِ قولی ملائکه را به شهادتِ قولیِ بنده عطف کرد. زیرا هر دو از یک مقوله هستند. هر چند این [صفحه ۱۲۵] دو طائفه (انسان و ملائکه) در عمل نیز باید شهادت بر توحید داشته باشند، ولی شهادت عملی آنان با شهادت عملی خداوند تفاوت دارد. زیرا شهادت عملی آنان در عبادت و بندگیِ خداوند است، ولی شهادت عملی خداوند در خلقت یگانه عالم است.

لا اله الا هو العزیز الحکیم

«عزیز» به کسی گفته می‌شود که بر اثر نفوذناپذیری، قاهر و غالب است و هیچ کسی را به منزلتِ جلال و کبریایی‌اش راه نیست. «حکیم» دانایی است که امور محکم و متقن را بر حسب مصالح آنها انجام می‌دهد. در این فراز برای بار دوم کلمه «توحید» بر زبان جاری می‌شود و تکرار یا به دلیل آوردن دو صفت بر خداوند است و یا تأکید بر نفی تمامی الهه‌ها. و تکرار «لا اله الا اللّه» خالی از لطف نیست. چرا که این جمله، چنان عظیم است که همتایی ندارد. قال الباقر علیه السلام: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «لیس شیءٌ اِلاَّ وَ لَه شیءٌ یَعْدِلُهُ اِلاَّ اللّه عزّ و جلّ فَاِنَّه لا یَعْدِلُه شَیءٌ و «لا اله الا اللّه» فَاِنَّه لا یَعْدِلُها شیءٌ و دَمْعَةٌ مِنْ خَوْفِ اللّهِ فَاِنَّهُ لَیْسَ لَها مِثْقال، فَاِنْ سالَتْ عَلی وَجْهِه لَمْ یَرهَقْهُ قَتَرٌ و لا ذِلَّةٌ بَعْدَها اَبَداً». [۲۳۵] . امام باقر علیه السلام از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله روایت می‌کند که فرمود: هر چیزی در جهان همتایی دارد مگر سه چیز (اول) ذات مقدس خداوند که نظیر ندارد (دوم) کلمه شریفه لا اله الا اللّه که هموزنی برای آن نیست و (سوم) اشکی که از خوف خدا از چشم خارج شود که برای آن وزنی نمی‌توان یافت و چنانچه بر صورت جاری گردد هیچ خواری و ناراحتی به صورت نخواهد رسید. همچنین در روایت آمده که بهترین عبادت‌ها، گفتن «لا اله الاّ اللّه» است: [صفحه ۱۲۶] قال الصادق علیه السلام عَن آبائِهِ قالَ: قالَ رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه وآله: «خیرُ العِبادَةِ قَولُ لا اِله إلّا اللّه». [۲۳۶] . امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه وآله نقل می‌کند که فرمود: بهترین عبادت‌ها، گفتن (کلمه) «لا اله الاـ اللّه» است. بر همین اساس امام سجّاد علیه السلام در ابتدای دعای عرفه این جمله را به کرات بر زبان جاری ساخته، تا بهترین عبادت‌ها را انجام داده باشد و در فقره‌ای می‌فرماید: «و انت اللّه لا اله الاَّ انت الرَّحْمن الرَّحیم العَلیم الحَکیم». [۲۳۷] . و تویی خدایی که جز تو معبودی نیست، بخشنده مهربان، دانای حکیم.

واشهد ان محمدا عبده المنتجب ورسوله المرتضی

«عبده» پیامبر صلی الله علیه وآله عبد مطلق و بدون قید و شرط خداوند است. لذا در قرآن کریم واژه «عبد» به صورت مطلق درباره پیامبر صلی الله علیه وآله به کار رفته [۲۳۸] ، در حالی که درباره دیگر پیامبران، همراه با ضمیر آمده است. [۲۳۹] . این مطلب نشان می‌دهد که آن حضرت، در مقام عبودیّت به جایی رسیده بود که کسی غیر از ایشان به آن مقام بار نیافته بود و هیچ همتایی در عبودیّت الهی نداشته است. تا جایی که خداوند او را به خاطر عبد بودنش به معراج می‌برد. به تعبیر دیگر قبل از آنکه به برّاق معراج سوار شود، بر برّاق عبودیّت نشسته بود. سفری که از آغاز تا پایان، بر اساس عبودیّت پیامبر صلی الله علیه وآله بوده است. چرا که اوّل حرکت و سفرِ پیامبر صلی الله علیه وآله، خداوند می‌فرماید: [صفحه ۱۲۷] «سُبْحَانَ الَّذِی أَسْرَی بِعَبْدِهِ لَیْلاً...». [۲۴۰] . پاک و منزه است خدایی که بنده‌اش را در یک شب بُرد.... و در ادامه سفر نیز می‌فرماید: «فَأَوْحَی إِلَی عَبْدِهِ مَآ أَوْحَی». [۲۴۱] . و خداوند آنچه را وحی کردنی بود، بر بنده‌اش وحی نمود. «منتجب» یعنی برگزیده و بهترین شده از میان قوم. در حالی که این برگزیدن و بهترین شدن از روی اراده و اختیار است. «عبده المنتجب» یعنی بهترین بندگان خداوند و برگزیده‌ترین آنها یعنی رسول گرامی

اسلام صلی الله علیه وآله، بنده مخلص و مطلقی است که خداوند او را برگزیده و تمام حجاب‌های میان خود و او را برچیده و او را به نهایت درجه‌ایی که برای ممکن‌الوجود مقدّر بوده، بالا برده است و آن چنان وی را به خود نزدیک نمود، که دو «قوس» بیشتر با خداوند فاصله نداشت. «فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى». [۲۴۲] . تا آنکه فاصله او (با پیامبر) به اندازه فاصله دو کمان یا کمتر بود. «مرتضی» به معنی برگزیده و پسندیده شده است. در اینجا زائر شهادت می‌دهد که پیامبر اکرم - حضرت محمّد صلی الله علیه وآله -، بنده برگزیده شده از میان بندگان خداوند است و خداوند او را برای «رسالت» پسندیده است و او رسولی است که پسندیده شده خداوند گردیده است. شهادت بر رسالت پیامبر صلی الله علیه وآله بدان خاطر است که زائر اعتقاد خود را بیان نماید که: [صفحه ۱۲۸] اگر کمالاتی برای ائمّه علیهم السلام ذکر می‌شود، آنان وارثان و پرورش‌یافتگان مکتب رسول خداوند علیهم السلام و فرزندان و عترت او هستند.

ارسله بالهدی ودین الحق لیظهره علی الدین کله ولو کَره المشرکون

«یظهر» فعل مضارع باب افعال است و مصدر آن به معنی آشکار گرداندن و روشن ساختن است. اظهار دین اسلام بر سایر ادیان، به معنی آن است که با روشنایی دین مبین اسلام، بقیه ادیان تاب نورافشانی ندارند. همچنان که با طلوع خورشید، بقیه ستارگان در حالی که وجود دارند، تاب نوردهی در مقابل خورشید را ندارند. «کَرِهَ» در مقابلِ کلمه رضا و محبّت استعمال می‌شود و به معنی ناخوشنودی و بی‌میلی است. «مشرکون» جمع مشرک و به معنی کسی است که برای خداوند شریک قائل باشد. همان‌گونه که توحید دارای مراتبِ توحید ذات، صفات، افعال و عبادات است، شرک نیز دارای همین مراتب است و هر یک دربردارنده انحطاط انسان از مقام ربّوبی به پستی و فرومایگی حیوانی است و سرعت این فرو افتادن، بسیار با شتاب است. قرآن کریم در این زمینه، مثالی زده می‌فرماید: «وَ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ...». [۲۴۳] . و هر کس همتایی برای خدا قرار دهد، گویی از آسمان سقوط کرده.... [صفحه ۱۲۹] پس مؤمن همیشه به خدا پناه برده و از شرک دوری نموده شعار او چنین است: «فَتَبارَكَ و تَعالیت لا إله إلاَّ أَنت وَحْدك لا شَريك لَك». [۲۴۴] . پس تو مبارک و برتری. جز تو معبودی نیست. یگانه‌ای هستی که برای تو شریکی نمی‌باشد.

واشهد انکم الائمهٔ الراشدون

«راشدون» جمع «راشد»، صفت مشبهه از ماده رُشد و آن صفتی است که انسان را صلاحْ و راهنمایی کرده، از تباهی و سیاهی به دور می‌دارد و مقابل صفت «غی» که به معنیِ بی‌هدفی در کار است، به کار می‌رود. قرآن کریم می‌فرماید: «قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ». [۲۴۵] . (زیرا) راه درست از راه انحرافی، روشن شده است. بعضی «رشد» را به معنی هدایت دانسته‌اند، در صورتی که هدایت در مقابل ضلالت است. قرآن کریم می‌فرماید: «قُل رَّبِّی أَعْلَمُ مَن جَآءَ بِالْهُدَى وَ مَنْ هُوَ فِی ضَلَالٍ مُّبِينٍ». [۲۴۶] . بگو: پروردگار من از همه بهتر می‌داند چه کسی (برنامه) هدایت آورده و چه کسی در گمراهی آشکار است. «راشد» کسی است که راه صلاح و فلاح انسان‌ها را مشخص کرده، آنها را راهنمایی می‌کند و با این تشخیص آنان را از تباهی و سیاهی دور می‌کند. بنابراین ائمّه معصومین علیهم السلام ذات‌های پاکی هستند که راه صلاح و فلاح انسان‌ها را مشخص کرده، آنان را به آن راه راهنمایی و از تباهی و سیاهی به دور می‌دارند. برخی «راشد» را به معنی کسی دانسته‌اند که رشد به او قیام دارد. یعنی رشد به واسطه و به وسیله او صورت می‌گیرد. بنابراین معنا، ائمّه معصومین علیهم السلام کسانی هستند که به وسیله آنان راه رشد و پیمودن مسیرِ ترقی، مشخص می‌شود. [صفحه ۱۳۰] بعضی «راشد» را به معنی راه یافته در مسیر حق و پایدار در آن مسیر ترجمه کرده‌اند. بنابراین ائمّه معصومین علیهم السلام راه‌یافتگان و پابرجایان مسیر حق می‌باشند. در هر حال این واژه اشاره به آیه هفتم سوره حجرات دارد که می‌فرماید: «أُولئِكَ

هُمُ الرَّاشِدُونَ» آنان همان رشدیافتگان هستند. در روایات فراوانی ائمّه علیهم السلام با صفت راشدون، خوانده شده‌اند. حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به من فرمود: «یا عَلی الاَئِمَّةُ الراشِدُونَ المَهدیُونَ المغصُوبُونَ حُقوقُهُم مِنْ وُلْدِک اَحَدَ عَشَرَ اِمامًا وَ اَنْتَ». [۲۴۷] . ای علی، امامانْ راه‌یافتگان و هدایت‌شدگانی که حقوقشان غصب گردیده، از فرزندان تو هستند که آنان یازده نفراند و تو. پیامبر صلی الله علیه وآله نیز ائمّه علیهم السلام را با لقب راشد یاد کرده‌اند. زید بن ارقم می‌گوید: روزی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بر ما خطبه خواند و پس از حمد الهی و سفارشات، فرمودند: «مَعاشِرَ النَّاسِ اوصیکُم فی عِتْرتی وَ اَهل بَیْتی خَیْرًا فَاِنَّهُم مَع الحَقِ و الحَقُ مَعهم و هُم الاَئِمَّةُ الراشِدُونَ بَعدی وَ الاُمَناءُ المَعْصُومُونَ». [۲۴۸] . ای مردم شما را درباره خاندانم و اهل‌بیتم سفارش به خیر می‌کنم. آنان با حق هستند و حق همیشه با آنان است. آنان امامانی هستند که راه‌یافتگان بعد از من هستند و امین‌های معصومی که پس از من می‌باشند.

المهدیون

یعنی ائمّه معصومین علیهم السلام، هدایت‌شدگان خداوند هستند. در روایات به ائمّه اطهار علیهم السلام لقبِ «مهدی» داده شده. چرا که آنان انسان‌های کاملی [صفحه ۱۳۱] هستند که اوصاف خداوند در آنها ظهور می‌یابد و آنان مظهر همه صفات کمالی خداوند می‌باشند. پس نام مهدی بر تمامی آنان قابل اطلاق است و حضرت صاحب‌الزمان علیه السلام اشتهار بر مهدی دارند. همان‌گونه که امام حسین علیه السلام فرمودند: «مِنَّا اِثْنا عَشَر مَهْدیًا اَوَّلُهم اَمیرالمؤمنین عَلیُ بن ابیطالب علیه السلام وَ اخِرُهم التاسِعُ مِنْ وُلْدی». [۲۴۹] . از ما دوازده مهدی وجود دارد که امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام اوّلین آنهاست و آخرین، (مهدی علیه السلام)، نهمین فرزند من است.

المعصومون

«معصوم» کسی است که نگه‌داشته و بازداشته شده است. تمامی ائمّه طاهرین علیهم السلام دارای مقام عصمت و از تمامی گناهان، ناپاکی‌ها و عیب‌ها بازداشته شده‌اند و «عصمت» عبارت است از این که شخص به چنان قوّت عقلی دست یابد، که با وجود این که همانند دیگران قادر به انجام همه گناهان است، هیچ گناهی مرتکب نشود. یعنی عدم ارتکاب گناه، اختیاری معصوم می‌باشد، نه آنکه معصوم بر ترک گناه مجبور باشد. بلکه به واسطه قدرت عقلانی، کمال، زیرکی و هوشی که یافته، پاکی نفسی پیدا کرده و از گناه بیزار است و آثار گناه را می‌بیند، لذا به سوی گناه نمی‌رود. همانند شخص عاقلی که آثار سم و زهر را می‌داند، لذا با آنکه قادر بر خوردن آن است، هیچ‌گاه آن را نزدیک دهانش نمی‌آورد. اگر معصوم بر انجام گناه یا ترک آن اختیار نداشت، از جهت مقام و منزلت پایین‌تر از مؤمنانِ شایسته‌ای بود که قدرت بر انجام گناه دارند، ولی گناه نمی‌کنند. [صفحه ۱۳۲] بعضی بر این باورند که عصمت امامْ از اشتباه و گناه است. یعنی معصوم کسی است که نه اشتباه می‌کند و نه گناهی را مرتکب می‌گردد و عصمت او در اشتباهات جبری است. یعنی اگر معصوم خواست اشتباه کند، خداوند او را متوجّه می‌سازد که اشتباه نکند. ولی عصمت او در گناه اختیاری است. یعنی معصوم کاری می‌کند که ملکه تقوا در او ایجاد می‌شود و این ایجاد ملکه تقوا با اختیار و با اراده صورت می‌گیرد و با این ملکه تقوا است که به سوی عصمت از گناه می‌رود. قال علی بن ابی‌طالب علیه السلام: «بِالتَقْوی قَرَنَتِ العِصْمَةُ». [۲۵۰] . حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: عصمت به تقوی بسته شده است. پس آنان بااراده خود از تمامی گناهان دست شسته و تقوا پیشه کرده، در اوج تقوا، معصوم گشته‌اند. قال الرضا علیه السلام: «فَهُوَ مَعصُومٌ مُؤَیَّدٌ مُوَفَّقٌ مُسَدَّدٌ قد اَمِنَ مِن الخَطایا وَ الزَّلَلِ وَ العِثارِ یَخُصُّهُ اللّهُ بِذلِکَ لِیَکُونَ حُجَّتَهُ عَلی عِبادِهِ وَ شاهِدَهُ عَلی خَلْقِه». [۲۵۱] . امام رضا علیه السلام فرمودند: امام معصوم است و تأیید و تقویت شده و توفیق یافته و استوار گشته (از جانب خداوند) و از هر گونه خطا و لغزش و اشتباه در امان

است. خداوند این خصوصیات را به او می‌بخشد تا حجّت او بر بندگانش و گواه او بر آفریدگانش باشد.

المکَرمون

یعنی ائمّه اطهار علیهم السلام، بزرگواران و کرامت‌داده‌شدگانی هستند که خداوند متّعال در ذات، صفات، گفتار، کردار و حالات به ایشان بزرگواری کرامت عنایت فرموده و ایشان را با کرامت‌های ظاهری، معنوی، دنیوی و اخروی گرامی داشته است و این سرچشمه [صفحه ۱۳۳] بسیاری از فضائل ائمّه اطهار علیهم السلام است. بحث کامل‌تری از آن، در فراز «اصول الکرم» گذشت.

المقَربون

یعنی امامان در نزد خداوند متعال، دارای قرب و نزدیکی معنوی هستند و جایگاهی بلند در نزد خداوند دارند. به گونه‌ای که هیچ فرشته مقرب و پیامبر مرسلی به مقام آنان نمی‌رسند، جز حضرت محمّد صلی الله علیه وآله که دارای قربی والاتر و فراتر از همه معصومین است. قرب و نزدیکی خداوند به بندگان گاهی قاهرانه است. یعنی خداوند به همه بندگان نزدیک است. همان‌گونه که خود می‌فرماید: «نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ». [۲۵۲] . ما به او از رگ قلبش نزدیک‌تر هستیم. گاهی نیز مشتاقانه و به اشتیاق بنده صورت می‌گیرد. همان‌گونه که خداوند می‌فرماید: «وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ...». [۲۵۳] . و هنگامی که بندگانم از تو درباره من سؤال کنند، پس (بگو) من نزدیکم، دعای دعاکننده را به هنگامی که مرا می‌خواند، پاسخ می‌گویم.... مهم آن است که انسان بتواند خود را مشتاقانه به جوار قرب الهی برساند و هر چه بیشتر به او نزدیک گردد و از این قرب که مایه کمال است، بهره‌ای بیشتر و شرافتی، افزون‌تر بَرَد. چون قرب قاهرانه، برای همه موجودات یکسان وجود دارد و برای انسان بهره معنوی فراهم نمی‌کند. ائمّه معصومین علیهم السلام در اوج قرب مشتاقانه الهی قرار دارند. [صفحه ۱۳۴]

المتقون

«متّقون» جمع «متّقی» و در زبان فارسی به تقواپیشه، پارسا، پرهیزکار و پروا پیشه‌کننده ترجمه شده است. [۲۵۴] . در حالی که «تقوی» مصدر از ماده «وقی» می‌باشد و آن عبارت است از دفع کردن خطر از چیزی، به وسیله چیز دیگر و نگهداری و محافظت از آن. راغب اصفهانی می‌گوید: «تقوا عبارت است از قرار دادن نفس در نگهداری از آنچه می‌ترسند.» سپس گفته: «تقوا در عرف شرع، حفظِ نفس از اموری است که شخص را به گناه وا می‌دارد». در حدیثی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می‌فرمایند: «اِتَّقُوا النَّارَ وَ لَوْ بِشَقِ تَمْرَةٍ». [۲۵۵] . دفع کنید آتش قیامت را (بنابر ترجمه اوّل) و نگهداری کنید نفس خود و حفظ کنید خود را از آتش قیامت (بنابر ترجمه دوّم) ولو به اندازه یک خرما. ائمّه اطهار علیهم السلام کسانی هستند که نه تنها خطرات معنوی را از خود دفع نموده و نفس خویش را از گناهان به دور داشته‌اند، بلکه مسلمانان را امر و وصیت به تقوا می‌نمایند.

الصادقون

«صادقون» جمع «صادق» از ماده «صدق» در مقابل «کذب» به معنای صلابت و قوّت در امور است. سخن راست، دارای صلابت و استواری و قوّت است. در حالی که سخن کذب، هیچ قوّت و صلابتی ندارد. ائمّه اطهار علیهم السلام در تمامی گفتار، کردار و حالاتشان، صداقت را پیشه خود کرده‌اند. بر همه مردم لازم است از کسانی پیروی کنند که در گفتار و کردار صادق هستند و با آنها و همراه آنان باشند. قرآن کریم می‌فرماید: [صفحه ۱۳۵] «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ». [۲۵۶] . ای کسانی که ایمان دارید، تقوا پیشه کنید و با صادقین همراه باشید. «صادقین» کسانی هستند که در تمامی طول عمر در گفتار، رفتار و

حالاتشان صادق باشند، نه آنکه گاهی راست و صادق باشند. چرا که حتّی بعضی از کافران نیز در بسیاری از موارد صادق و در بعضی از امور کذّاب هستند و از خداوند حکیم، بعید است مؤمنین را به همراهی با کسانی که در بعضی از امور، غیر صادق هستند، فراخوانی کند. پس با این تعبیر، صادقین باید از تمامی آلودگی‌ها پاک و معصوم باشند تا مؤمنان بتوانند آنان را اسوه خود قرار داده، با آنان همراه شوند. پس «صادقین» فقط ائمّه اطهار علیهم السلام و وجود پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می‌باشند. عَنْ برید العجلی قال: سَاَلْتُ اَبا جَعْفَر علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ اللّه عزّ و جلّ: «اِتَّقُوا اللّهَ وَ کُونُوا مَعَ الصادِقِینَ». قالَ: «ایانا عَنّی». [۲۵۷] . برید عجلی می‌گوید: از امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه «تقوا پیشه کنید و با صادقین همراه باشید»، سؤال کردم. حضرت فرمودند: مقصود (از صادقین) ما هستیم.

المصطفون

«مصطفون» جمع «مصطفی» از ریشه «صفو» به معنی برگزیده می‌باشد. [۲۵۸] . پس به طور قطع ائمّه اطهار علیهم السلام برگزیدگان خداوند هستند. عن ابا جَعفر علیه السلام یقول: قالَ رسولُ اللّهِ صلی الله علیه وآله اِنَّ اللّهَ یَقُول: «...لَقَد اِصْطَفَیْتُهُم وَ اِنْتَجَبتُهُم و اِخلَصْتُهُم و اِرْتَضیتُهم و نَجی مَن اَحَبَّهم و والاهُم و سَلَّمَ لِفَضْلِهم...». [۲۵۹] . [صفحه ۱۳۶] امام باقر علیه السلام فرمودند: پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمود: خداوند متعال می‌فرماید: همانا من ایشان (امامان معصوم) را برگزیدم و انتخاب کردم و خالص گرداندم و پسندیدم. هر که ایشان را دوست دارد و از آنها پیروی نماید و سر تسلیم در برابر فضائل ایشان فرود آورد، نجات یافته است.

المطیعون لله

«مطیعون» جمع «مطیع» از ماده «طوع» به معنای همراه و فرمان‌بردارِ همراه با خضوع و فروتنی است. ائمّه طاهرین علیهم السلام فرمانبرانی بودند که با رغبت به اطاعت خداوند پرداخته و به فرمان‌بریِ الهی اعتقادی راسخ داشته، بر اطاعت خود مداومت داشته‌اند. چرا که طاعت خداوند، نورِ چشم است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «الطاعَةُ قُرَّةُ العَینِ». [۲۶۰] . همچنین محکم‌ترین ریشه اتّصال به خداوند متّعال می‌باشد. قال علی علیه السلام: «الطاعةُ لِلّهِ اَقْوَیَ سَبَبِ». [۲۶۱] . این چنین فرمان‌برداری‌ای، پناهگاه استوار خداوند در دنیا و آخرت است. قال علی علیه السلام: «الطاعَةُ حِرْزٌ». [۲۶۲] . و کلید تمام درستی‌ها و مایه اصلاح تمامی تباهی‌هاست. قال علی علیه السلام: «طاعَةُ اللّهِ مِفْتاحُ کُلِّ سَدادٍ و صَلاحِ کلِّ فَسادٍ». [۲۶۳] .

القَوامون بامره

«قوّامون» جمع «قوام» صیغه مبالغه از ماده «قوم»، به معنی برپادارنده و یا قیام‌کننده است. [صفحه ۱۳۷] ائمّه معصومین علیهم السلام برپا دارندگان امر خداوند هستند. یعنی به واسطه امامت و رهبری خود، امر خداوند را اجرا می‌نمایند و یا دیگران را به اوامر و طاعت خداوند ترغیب می‌کنند. یعنی نفس امامت آنها، اقامه امر خداوند بوده و در امامت خود اجرای اوامر الهی کرده و از حدود خداوند خارج نگشته و دیگران را نیز به امر و طاعت خداوند ترغیب می‌نمایند. ابی حمزه ثمالی می‌گوید: با جمعی نزد امام باقر علیه السلام بودم، وقتی همه رفتند، امام رو به من کرد و فرمود: «... اِنَّما هُم الاَئِمَّةُ علیهم السلام القَوامُونَ بِدینِ اللّهِ...». [۲۶۴] . ... همانا اینان امامان معصوم هستند که قیام‌کنندگان و برپا دارندگان دین خداوند می‌باشند....

العاملون بارادته

«ارادهٔ» از ریشه «رَوَد» به معنی طلب همراه با اختیار و انتخاب است. اراده خداوند بر دو قسم است: ۱ - «اراده تکوینی» که خداوند

مستقیماً کاری یا چیزی را که طلب می‌نماید، همانگاه صورت می گیرد. «إِنَّمَآ أَمْرُهُ إِذَآ أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ». [۲۶۵] . همانا فرمان او چنین است که وقتی چیزی را اراده کند، تنها به او می گوید: موجود باش، آن نیز بی‌درنگ موجود می‌شود. ۲ - «اراده تشریعی» که خداوند در مقام قانون‌گذاری قرار می گیرد و حکم هر کاری را به بندگان خود اعلام می‌دارد که این کار حرام، حلال، واجب، مستحب و... است. و [صفحه ۱۳۸] انجام یا ترک آن کار را از مردم می‌خواهد از این روی، بعضی از افراد اراده و طلب خداوند را امتثال کرده و برخی در پی عصیان برآمده، با اراده و طلب خداوند مخالفت می‌ورزند. در نتیجه اراده تشریعی خداوند، توسّط گروهی تحقّق می‌یابد و توسّط گروهی تخلّف می‌شود. ائمّه اطهار علیهم السلام، عامل و عمل‌کننده به اراده تشریعی خداوند، بدون هیچ شرط و شروطی بوده، به فرمان‌های الهی دائماً عمل می‌نمایند. از طرف دیگر اعمال و رفتار ائمّه علیهم السلام موافق با اراده خداوند متعال است. بلکه ایشان اراده‌ای جز اراده خداوند نداشته و اراده آنها همان اراده خداوند است.

الفائزون بکَرامته

«فائزون» جمع «فائز» از ماده «فوز» که دو معنای متضاد یعنی «نجات‌یافته» و «هلاک‌شده» دارد، می‌باشد. راغب اصفهانی معتقد است «فوز» به معنی «پیروزی توأم با سلامت» و «نجات یافتن» است و اگر «فوز» به معنی هلاکت آمده، از آن جهت است که به مرگ (که در دید بعضی‌ها هلاکت است ولی در واقع نوعی نجات یافتن از دنیا می‌باشد،) «فوز» گفته می‌شود. بعضی دیگر «فوز» را به معنی «نجات و پیروزی به همراه خیر و خوشی» دانسته‌اند. عدّه‌ای «فوز» را «رسیدن و دست یافتن به سلامت و خیر و خوشی» دانسته، آن را «خلاصی از هلاکت» معنا کرده‌اند. [۲۶۶] . «کرامهٔ» به معنی بزرگوار شدن و بزرگواری است. از این فراز می‌توان دو تفسیر نمود. تفسیر اوّل آنکه ائمّه معصومین علیهم السلام به واسطه و به وسیله بزرگواری خداوند متعال [صفحه ۱۳۹] نجات‌یافتگان، پیروزشدگان و دست‌یافتگان به سلامت در دنیا و آخرت هستند (در این معنی «باء» وسیله است). تفسیر دوّم آنکه امامان علیهم السلام به کرامت خداوند و بزرگواری او دست یافته‌اند، لذا خداوند اطاعت از آنان را بر مردم در دنیا واجب کرده و در آخرت به آنان حقّ شفاعت عنایت فرموده است و در دنیا و آخرت از آنان خوشنود و آنها نیز در مقام قرب الهی از خداوند خوشنود هستند. (در این معنی «باء» صله است). «فوز» دارای مراتبی است که عالی‌ترین مرتبه آن مختصّ وجود پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمّه معصومین علیهم السلام می‌باشد. لذا حضرت علی علیه السلام پایان عمر خود را همراه با فوز و پیروزی می‌داند و فریاد برمی‌آورد: «فُزتُ وَ رَبِّ الكَعْبه». [۲۶۷] . به پروردگار کعبه سوگند، رستگار و پیروز شدم. هر که به اقیانوس فیض آنان متّصل گردد، نیز از بهره «فوز» آنان خواهد چشید. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «شيعَةُ عَلِيٍّ هُمُ الفائِزُونَ يَوم القيامَهٔ». [۲۶۸] . رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: پیروان علی، پیروزمندان و نجات‌یافتگان روز قیامت هستند.

اصطفاکم بعلمه

«اصطفاکم» به معنی شما را انتخاب کرد و برگزید می‌باشد که در فراز «المصطفون» و «صفوهٔ المرسلین» توضیح داده شد. در این فراز به ائمّه علیهم السلام می گوییم: خداوند متعال به سبب علم و دانشش شما را برگزید [صفحه ۱۴۰] و این گزینش تصادفی نبوده، بلکه بر اساس علم الهی است و خداوند متعال با علم بی‌پایان خود می‌دانسته هیچ کس (از اوّلین تا آخِرین افراد بشر) جز ذوات مقدّس دوازده امام علیهم السلام، شایستگی مقام امامت و رهبری جامعه را پس از اشرف مخلوقاتش حضرت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله ندارد، لذا آنان را برگزید. قال ابو عبداللّه علیه السلام:«... وَ صَلِّ عَلى مُحمَّد و الِهِ الطاهِرينَ الاَخْيارِ، الاَتْقياءِ الاَبْرارِ، الذينَ انتَجَبْتَهُم لِدينِكَ و اصْطَفَيْتَهُم مِن خَلْقِك و اِئتَمَنْتَهُم عَلى وَحْيِكَ وَ جَعَلْتَهم خَزائِنَ عِلْمِكَ...». [۲۶۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند:... خداوندا درود فرست بر محمّد وخاندان برگزیده‌اش، همان‌ها که تقواپیشگان و ابرار هستند و آنان را برگزیدی

برای دینت و گزینش کردی از میان خلقت و امین دانستی بر وحی خود و قرار دادی آنان را گنجوارههای علمت.... در دعای عشرات به همین مضمون اشاره کرده، پس از شهادت بر ولایت امیرالمؤمنین علی علیه السلام می گوییم: «اَشْهَدُ اَنَّ الاَئِمَّةَ مِن وُلدِه هُم الاَئِمَةُ الهُداةُ المَهْدُیونَ... وَ اصْطَفَیتَهُم عَلی عِبادِکَ...». شهادت می‌دهم که امامان معصوم علیهم السلام از فرزندان حضرت علی علیه السلام، امامان هدایت و هدایت‌شدگان و برگزیدگان تو بر بندگانت می‌باشند....

وارتضاکم لغیبه

«ارتضاکم» شما را پسندید، برگزید و رضایت داد. «غیب» در مقابل «حضور» قرار دارد و به چهار امر اطلاق می گردد: ۱ - اموری که با حواس ظاهری درک نمی‌شود. مانند: [صفحه ۱۴۱] «فَقَالَ مَا لِیَ لَآ أَرَی الْهُدْهُدَ أَمْ کَانَ مِنَ الْغَآئِبِینَ». [۲۷۰] . (سلیمان) گفت: مرا چه شده چرا هدهد را نمی‌بینم، یا اینکه او از غایبان است. ۲ - مکان‌هایی که از دید ما پنهان هستند. مانند: «أَلْقُوهُ فِی غَیَابَتِ الْجُبِّ». [۲۷۱] . او (یوسف) را در نهانگاهِ چاه بیفکنید. ۳ - اموری که به آن علم نداریم و آن علوم نزد خداوند است. مانند: «رَجْمًا بِالْغَیْبِ...». [۲۷۲] . همه اینها سخنانی پنهانی (بی‌دلیل) است.... ۴ - معارفی که به آن دسترسی نداریم. مانند: «عَالِمُ الْغَیْبِ...». [۲۷۳] . دانای غیب اوست.... «ارتضاکم لغیبه» یعنی ای امامان معصوم، خداوند شما را برای آگاهی بر غیب خود و مطالبی که حواس ظاهری بدان دسترسی ندارد و علم و معرفتی که دیگران از درک آن عاجز هستند، برگزید و بر دارا بودن غیب برای شما رضایت داد و شما را با رضایت کامل، علم و معرفت غیبی عنایت فرمود و بر تمامی امور غیب آگاه نمود. فقالَ أبوجعفر علیه السلام:«... وَ أمّا قولُهُ «عالم الغیب» فانّ اللّه عزّ و جلّ عالمٌ بما غابَ عنْ خلقِهِ فیما یقدِرُ منْ شیءٍ وَ یَقضیهِ فی عِلمِهِ قبلَ أنْ یخلقَهُ وَ قبلَ أنْ یُفضیَهُ إلَی الملآئکهٔ فذلکَ یا حُمرانُ! عِلْمٌ موقوفٌ عندهُ الیهِ فیهِ المشیئهُ فیقضیهِ إذا أراد و یبدولَهُ فیه فلا یُمضیهِ، فأمَّا العلمُ الّذی یُقدّرُهُ اللّه عزّ و جلّ فیقضیهِ و یُمْضیهِ فهُوَ العِلْمُ الّذی انتهی إلی رسولِ اللّهِ صلی الله علیه وآله ثُمَّ إلینا». [۲۷۴] . [صفحه ۱۴۲] حمران ابن اعین می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: تفسیر «عالم الغیب» این است که خداوند دانا به مقدّراتی است که از مخلوقاتش پنهان است و آنها را در علم خودش، قبل از آفرینش و قبل از آنکه به فرشتگان فرمان دهد، در عالم قضا می‌آفریند و این علمی است که در نزد خداوند است و زمانی که اراده کند بر آن لباس وجود می‌پوشاند و هر گاه بداء یا تغییر در علم خداوند حاصل شود، از آن صرف‌نظر می‌نماید. امّا علمی که خداوند در عالم قضا آفریده و به آن لباس وجود پوشانده، همان علمی است که به حضرت رسول صلی الله علیه وآله و سپس به ما اهل‌بیت علیهم السلام رسیده است. پس امام علیه السلام به علم غیب الهی آگاه است. سأل أَبَا الحسنِ علیه السلام رَجُلٌ منْ أَهْلِ فارسٍ فقالَ لَهُ: أَتَعْلَمُونَ الْغیبَ؟ فقالَ: قالَ أبوجعفرٍ علیه السلام: «یُبْسَطُ لَنَا الْعِلْمُ فَنَعْلَمُ وَ یُقْبَضُ عَنَّا فَلا نَعْلَمُ». [۲۷۵] . مردی از اهل فارس از امام کاظم علیه السلام سؤال کرد: آیا شما غیب می‌دانید؟ حضرت پاسخ دادند: جدّم امام باقر علیه السلام فرمودند: خداوند به ما علم را می‌بخشد و ما آن را دریافت می کنیم و وقتی می گیرد ما نمی‌دانیم. باید توجّه داشت که عالم به اسرار و علوم غیب، فقط خداوند است و او به پیامبران و رسولان خود، غیب را می‌آموزد [۲۷۶] و امامان از طریق پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بر علوم غیبی اطّلاع می‌یابند. چون آنان در تبلیغ، شریک پیامبر صلی الله علیه وآله می‌باشند. البتّه رسالت دو بُعد دارد: بُعد «ارتباط با خداوند» که شراکت‌بردار نیست و بُعد «ارتباط با مردم و تبلیغ دین» که شراکت‌بردار است. به دلیل آنکه موسی از خداوند خواست تا هارون را در امرِ تبلیغ دین شریکِ او قرار دهد. [صفحه ۱۴۳] «وَ أَشْرِکْهُ فِی أَمْرِی». [۲۷۷] . و او (هارون) را در کارم شریک ساز. لذا موسی و هارون نزد فرعون رفتند و گفتند: «فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّکَ...». [۲۷۸] . و بگویید: ما فرستادگان پروردگار توایم.... این در حالی است که هارون، رسول نبوده بلکه در امر رسالت، شریک بود. ولی حکم شریک همان حکم فردِ اصلی است و باز موسی علیه السلام از خداوند خواست که هارون را وزیر او گرداند. «وَ اجْعَل لِّی وَزِیرًا مِّنْ أَهْلِی، هَارُونَ أَخِی». [۲۷۹] . و وزیری از خاندانم برای من قرار ده. برادرم هارون را. پیامبر صلی الله علیه وآله نیز به علی علیه السلام فرمودند: «یا

عَلی اَنتَ منّی بِمَنزلَهٔ هارون مِن موسی». [۲۸۰] . ای علی تو برای من به منزله هارون برای موسی هستی. یعنی تو شریک و وزیر من در «ارتباط با مردم، تبلیغ دین و ابلاغ» هستی. امیرالمؤمنین علیه السلام در خطبه قاصعه می‌فرمایند: پیامبر صلی الله علیه وآله رو به من کرد و فرمود: «اِنَّکَ تَسْمَعُ ما اَسْمَعُ وَ تَری ما اَری اِلاَّ اَنَّکَ لَسْتَ بِنَبیٍ وَ لکِنَّکَ لَوَزیرٌ...». [۲۸۱] . آنچه من می‌شنوم تو نیز می‌شنوی و آنچه من می‌بینم تو هم می‌بینی. ولیکن فرق من با تو در آن است که من در مقام نبوّت هستم و تو در مقام وزارت.... پس همان‌گونه که علی علیه السلام وزیر و شریک پیامبر صلی الله علیه وآله و واقف بر علوم غیبی است، ائمّه معصومین علیهم السلام نیز مقام وزارت رسول خدا صلی الله علیه وآله را دارا بوده و عالم به غیب می‌باشند. [صفحه ۱۴۴]

واختارکم لسره

به فراز «حفظهٔ سر اللّه» نیز مراجعه شود. «اختار» به معنی گزینش و برتری دادن است. بنابراین «اختیار» یعنی گزینش کردن و بر دیگر امور برتر دانستن. «سرّ» به معنی پنهان کردن شیء است که به آن «راز» گفته می‌شود. ائمّه معصومین علیهم السلام کسانی هستند که خداوند آنان را برگزیده و برتر دانسته که گنجواره‌های رازها و اسرار پنهان خداوند باشند. عن ابی‌بصیر قال: قال ابو عبداللّه علیه السلام: «یا ابامحمّد انَّ عِنْدَنا وَ اللّهِ سِرّاً مِنْ سِرِّ اللّه و عِلْماً مِن عِلم اللّه وَ اللّهِ ما یَحْتَمِلُه مَلَکٌ مُقَرَّبٌ و لا نَبِیٌ مُرسَلٌ و لا مُؤمِنٌ اِمْتَحَنَ اللّهُ قَلْبَه لِلایمانِ و اللّهِ ما کَلَّفَ اللّهُ ذلک اَحَداً غَیرَنا و لا استَعبَدَ بِذلِک اَحَداً غَیرَنا و اِنَّ عِندَنا سِرّاً مِن سِرّ اللّه و عِلْماً مِن عِلم اللّهِ اَمَرَنا اللّهُ بَتبلیغِهِ فَبلَّغْنا عَن اللّهِ عزّ و جلّ ما اَمَرنا بِتبلیغِهِ فَلَم نَجِد لَهُ مَوْضِعاً وَ لا اَهْلاً و لا حَمَّالَهً یَحْتَمِلونه حَتی خَلَقَ اللّهُ لِذلک اقواماً خَلَقُوا مِن طینَهٍ خلقَ منها محمّدٌ وَ آله و ذریتُهُ علیهم السلام و من نور خَلَقَ اللّهُ منه محمّداً و ذُرّیّتَهُ و صَنَعَهم بِفَضْلِ رحمتِه التی صَنَعَ منها محمّداً و ذُرّیّتَه مبلِغنا عَنِ اللّهِ ما اَمرَنا بِتَبْلیغِه فقَبلوُه و اِحْتَمَلوا ذلِک». [۲۸۲] . ابوبصیر می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: ای ابامحمّد: همانا به خدا سوگند که سرّی از سرّ خدا و علمی از علم خداوند نزد ماست که هیچ فرشته مقرّب و پیامبر مرسل و مؤمنی که دلش به ایمان آزموده، آن را تحمّل نخواهد کرد. به خدا سوگند که خداوند آن را به احدی جز ما تکلیف نکرده و عبادت با آن را از هیچ کس جز ما نخواسته و نیز نزد ما سرّی است از سرّ خداوند و علمی است از علم خداوند که ما را به تبلیغ آن مأمور فرموده و ما آن را از جانب خداوند عزّ و جلّ تبلیغ کردیم و برایش محلی و اهلی و پذیرنده‌ای نیافتیم. تا آنکه خدا برای [صفحه ۱۴۵] پذیرش آن، مردمی را از همان طینت و نوری که محمّد و آل و ذریه او را آفرید، خلق کرد و آنها را از فضل و رحمت خود به وجود آورد. همان‌گونه که محمّد و ذریه او علیهم السلام را خلق نموده بود. پس آنگاه که به تبلیغ آنچه از جانب خداوند مأمور به تبلیغش بودیم، تبلیغ کردیم، آنها پذیرفتند و تحمّل کردند. پس ائمّه معصومین علیهم السلام دارای علوم و اسراری بودند که هیچ کس را یارای تحمّل آن نبود و آنها محل رازهای الهی و علوم نهان خداوند هستند. عن خیثمه قال: قال لی ابو عبداللّه علیه السلام: «یا خَیْثَمَه نَحْنُ... مَوضِعُ سِرِّ اللّهِ...». [۲۸۳] . امام صادق علیه السلام به خَیْثَمَه فرمودند: ای خیثمه، ما... محل راز خداوند هستیم....

واجتباکم بقدرته

«اجتباء» از «جبایه» به معنی جمع کردن است و «اجتباء» به معنی جمع کردن چیزی به عنوان انتخاب و خارج گرداندن می‌باشد. انتخاب افراد نیز چون از میان مردمان، جمع‌آوری و خارج می گرداند «اجتباء» گفته می‌شود. «قدرهٔ» عبارت است از نیرویی که بتواند از روی اختیار و قصد کاری را انجام دهد و یا کاری را ترک نماید. این فراز اشاره به آن دارد که خداوند با قدرت و توانایی که دارد (و با تمامی اوصافی که برای قدرت الهی بیان شده است)، ائمّه معصومین علیهم السلام را برگزید و آنان را از میان آفریده‌شدگان خود انتخاب نمود. سبب گزینش ائمّه علیهم السلام بر دیگران، لیاقت‌هایی بوده که در وجود ائمّه معصومین علیهم السلام وجود داشته است. یعنی امامان معصوم علیهم السلام خداوند را برای بندگی و عبادت برگزیدند و [صفحه ۱۴۶] فقط به او

توجّه نمودنـد و خداونـد نیز آنان را به عنوان بنـدگان صالح خود برگزید. چرا که خداوند هر که از رسولان را بخواهد (یعنی لیاقتی داشـته باشـد) برمی‌گزینـد. «لَکِنَّ اللَّهَ یَجْتَبِی مِن رُّسُلِهِ مَن یَشَآءُ». [۲۸۴] . ولی خداونـد از میـان رسولاـن خـود، هر کس را بخـواهد برمی‌گزینـد. همـان‌گونه کـه خداونـد، یـونس را برگزیـد و او را از صالحـان قرار داد. «فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِینَ». [۲۸۵] . پروردگارش او را برگزیـد و از صالحان قرارش داد. و ابراهیم را برگزیـد و به راه مسـتقیم، هدایت فرمود. «اجْتَبَاهُ وَ هَدَاهُ إِلَی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیمٍ». [۲۸۶] . او (ابراهیم) را برگزیـد و به راه راست هـدایت فرمود. و آدم را برگزیـد و توبه او را پـذیرفت. «ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَیْهِ». [۲۸۷] . سپس پروردگارش او (آدم) را برگزید و توبه‌اش را پذیرفت. از آنجایی که امامان معصوم علیهم السـلام در امر تبلیغ دین با پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله شریکند (همان‌گونه که در فراز «ارتضاکم لغیبه» بیان شد)، و خداوند وعده فرموده هر کس از رسولاـن را که بخواهـد، برمی‌گزینـد، ائمّه علیهم السـلام را نیز برگزیـد. عن بریـد العجلی قال: قُلْتُ لابی جَعْفَرٍ علیه السـلام قُولَ اللّهِ تَبـارَکَ و قُولُه تَعـالی: «... وَ جَاهِدُوا فِی اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاکُمْ» [۲۸۸] قـالَ: «اِیَّانـا عَنّی ونَحنُ المُجْتَبُونَ». [۲۸۹] . بریـد عجلی گویـد: از امـام بـاقر علیه السـلام درباره آیه «و در راه خداونـد جهاد کنیـد آن‌گونه [صـفحه ۱۴۷] که حق جهـادِ اوست. او شـما را برگزیـد»، سؤال کردم (که منظور آیه، چه کسانی است). امام علیه السـلام پاسخ فرمود: خداوند ما را قصد کرده، ماییم برگزیدگان. سلمان فارسی (که از اصحاب رازدار پیامبر صلی الله علیه وآله و حضرت علی علیه السلام بود،) روایتی از پیامبر، پیرامون آیات ۷۷ و ۷۸ سوره حـج نقل می‌کنـد که در آن پیامبر صـلی الله علیه وآله فرموده‌اند: «عنّی بِذلکَ ثَلاثَهٔ عَشَـرَ رَجلاً خاصَّهً دُونَ هذِهِ الاُمَّهِ فَقال سَلْمانُ: بَیِّنْهُم لَنا یا رَسُولَ اللّهِ؟ فَقال: أَنَا و أَخی عَلیٌ وَ أَحَدُ عَشَـر مِنْ وُلْدی». [۲۹۰] . منظور از آیه و برگزیدگان، سـیزده نفر مرد که برترین هستند می‌باشد. سلمان عرض کرد: ای رسول خدا این افراد را معرّفی فرمائید. پیامبر فرمودند: من و برادرم علی و یازده نفر از فرزندانم.

واعزکم بهداه

«اعزّ» به معنی عزیز گردانـد می‌باشـد. از این فراز دو برداشت شده است: ۱ - خداوند ائمّه معصومین علیهم السـلام را به واسطه آنکه مردم را هدایت می‌نمایند، عزیز گرداند. ۲ - خداوند ائمّه اطهار علیهم السـلام را به هدایت خود و اینکه آنان را هدایت نمود، عزیز و گرانقـدر قرار داد. برای روشن شـدن منظور این فراز، شـرحِ کلماتِ «عزّت» و «هدایت» خالی از لطف نیست. عزّت از آن خداوند متعـال است. «مَن کَانَ یُرِیـدُ الْعِزَّهَ فَلِلَّهِ الْعِزَّهُ جَمِیعًا». [۲۹۱] . هر کـه خواهـان عزّت است بدانـد عزّت، همگی از آن خداونـد است. [صفحه ۱۴۸] از آنجا که عزّتِ مطلق از آن خداونـد است، هر کس عبد و مطیع خداوند گردد و اتّصال به خداوند، یابد، او نیز دارای عزّت می‌گردد. کما اینکه رسول خدا صلی الله علیه وآله و مؤمنین نیز از عزّت خداوند بهره‌منداند. «وَ لِلَّهِ الْعِزَّهُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ». [۲۹۲] . عزّت از آن خداونـد و رسول او و مؤمنین است. پس همـان عزّت واقعی را که خداونـد دارا می‌باشـد، رسول خـدا صـلی الله علیه وآله و مؤمنان حقیقی، دارا هسـتند. البتّه مؤمنان نسبت به مراتب ایمانشان، دارای مراتب عزّت هستند. هدایت گاهی مطلق است که در این صورت، همگان از هـدایت خداونـد اسـتفاده می‌برنـد. «إِنَّا هَدَیْنَاهُ السَّبِیلَ». [۲۹۳] . مـا او (انسان) را به راه راست هـدایت نمودیم. گاهی نیز هـدایت خاص است که در اثر مجاهـدت و تلاش بندگان، خداوند آنان را هدایت نموده، به مقصد می‌رساند. «وَ الَّذِینَ جَاهَدُوا فِینَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا». [۲۹۴] . و کسـانی که در راه مـا تلاش کننـد، قطعاً آنان را به راه‌های خود هـدایت خواهیم کرد. مطمئناً هـدایت خاص در اثر مجاهدت و تلاش حاصل می‌شود و آن هدایتی است که عزّت می‌آورد و هدایت ائمّه معصومین علیهم السـلام از همین نوع است. یعنی خداونـد آنان را (که مجاهـدت‌های فراوان نموده‌انـد)، به مقصـد رسانده و در آن مقصد، عزیزشان گردانده است و آنان نیز کسانی را که مجاهدت نمایند، به مقصد می‌رسانند. [صفحه ۱۴۹]

وخصکم ببرهانه

«خصّکم» به معنی شما را مخصوص داشت و ممتاز گردانید، می‌باشد. «برهان» از ماده «بره» به معنی سفید شدن است و از آن جایی که استدلالات روشن، چهره حق را برای مخاطبین نورانی، آشکار، سفید، واضح و روشن می‌نماید، به آن «برهان» گفته می‌شود. [۲۹۵] . در قرآن کریم به معجزه انبیا، [۲۹۶] وجود مبارک پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، [۲۹۷] قرآن کریم، [۲۹۸] و دلیل‌های روشن، [۲۹۹] «برهان» اطلاق گردیده است. این فراز این نکته را بیان می‌دارد که خداوند شما ائمّه معصومین علیهم السلام را به وسیله قرآن کریم، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، معجزاتی که به شما عنایت کرده و دلائل روشنْ ممتاز گردانده است.

وانتجبکم لنوره

«انتجب» به معنی برگزید و انتخاب کرد، است. «نور» به معنی روشنایی است و کیفیّتی است که علاوه بر آنکه خود روشن است، اطراف خود را نیز واضح می‌نماید. [۳۰۰] . خداوند متعال به سبب نور خود که هدایت‌گر به سوی وجودش و علوم ربانی و کمالات قدسی است، ائمّه معصومین علیهم السلام را برگزید. یا می‌توان گفت: خداوند متعال از نور خود (که ائمّه علیهم السلام را خلق کرده بود،) و یا تبلوری از نور خود، ایشان را برگزید. [صفحه ۱۵۰] قال الصادق علیه السلام: «خَلَقَنا اللّهُ مِنْ نُورِ عَظَمَتِه، ثُمَّ صَوَّرَ خَلْقَنا مِن طینَةٍ مَخْزُونةٍ مَکْنونَةٍ مِن تَحْتِ العَرشِ فَاَسْکَنَ ذلِکَ النُور فیهِ، فَکُنَّا نَحن خَلَقْنا نورَ انیین لَم یَجْعَل لاَحَدٍ فی مِثْل الذی خَلَقَنا مِنهُ نَصیباً». [۳۰۱] . امام صادق علیه السلام فرمودند: خداوند ما را از نور عظمت خود آفرید. سپس از سرشتی پنهان شده در زیر عرش خود که نور در آن بود، به ما شکل داد. پس ما مخلوق آن نور هستیم که هیچ کس را در خلقتش نصیب و بهره‌ای از آن نور نیست. هر چند دیگران را از نور خداوند که خالق ائمّه علیهم السلام است بهره‌ای نیست، ولی روح و سرشت شیعیان و محبّان ائمّه اطهار علیهم السلام از وجود ائمّه علیهم السلام خلق شده است. عن عبداللّه بن الفضل یقول: قال الصادق علیه السلام: «یا عَبْداللّهِ بنِ الفَضْلِ اِنَّ اللّهَ تَبارَکَ وَ تَعالی خَلَقَنا مِنْ نُورِ عَظَمَتِه وَ صَنَعَنا بِرَحْمَتِه وَ خَلَقَ اَرْواحَکُم مِنَّا». [۳۰۲] . عبداللّه بن فضل می‌گوید: امام صادق علیه السلام رو به من کرده، فرمودند: ای عبداللّه بن فضل، همانا خداوند تبارک و تعالی ما را از نور عظمت خود آفرید و به رحمت خود ما را ساخت و روح‌های شما (شیعیان) را از ما آفرید.

وایدکم بروحه

«اَیَّد» به معنی تقویت و تأیید است. «روح» به معنی نَفَس و دویدن است. اگر روح انسان که گوهری مجرّد است به این نام نامیده شده، به خاطر آن است که از نظر تحرّک و حیات‌آفرینی و ناپیدایی، همچون نَفَس و باد است. در قرآن، «روح» به موارد متعدّدی اطلاق شده است: [صفحه ۱۵۱] گاهی به معنی روح مقدّسی است که پیامبران را در انجام رسالتشان تقویت می‌کرده است. «وَ أَیَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ». [۳۰۳] . و ما او (عیسی) را به روح القدس تقویت کردیم. گاه به نیروی معنوی الهی که مؤمنان را تقویت می‌کند، اطلاق شده. «وَ أَیَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ». [۳۰۴] . و به روح الهی تأییدشان کردیم. زمانی به فرشته مخصوص وحی با عنوان «امین» اطلاق یافته. «نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِینُ، عَلَی قَلْبِکَ...». [۳۰۵] . این قرآن را روح الامین بر قلب تو نازل کرد.... گاهی به فرشته‌ای بزرگ تطبیق شده است. «تَنَزَّلُ الْمَلَآئِکَةُ وَ الرُّوحُ». [۳۰۶] . در شب قدر فرشتگان و روح نازل می‌شوند. گاهی به معنی قرآن و یا وحی آسمانی آمده است. «وَ کَذَلِکَ أَوْحَیْنَآ إِلَیْکَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا». [۳۰۷] . همان‌گونه بر تو نیز روحی را به فرمان خود وحی کردیم. و گاهی به کالبد انسان اطلاق می‌شود که خداوند در جسم دمیده است. «وَ نَفَخَ فِیهِ مِن رُّوحِهِ». [۳۰۸] . و از روح خود در آن دمید. [صفحه ۱۵۲] خداوند متعال، ائمّه معصومین علیهم السلام را به تمامی این ارواح مقدسه تأیید و تقویت نموده است. یعنی خداوند

ائمّه علیهم السلام را با روح خود و فرشته مخصوص وحی خود و آن فرشته بزرگ الهی و با الهام‌های وحی گونه خود که به ائمّه طاهرین علیهم السلام می‌فرستاده، تأیید و تقویت نموده است. علاوه بر آن خداوند، آفریده‌ای را به نام «روح» که برتر از جبرئیل و میکائیل معرفی شده با پیامبر صلی الله علیه وآله و امامان معصوم علیهم السلام همراه گردانده و با آن «روح»، ائمّه علیهم السلام را تأیید نموده است. عن ابی‌بصیر قال سمعت ابا عبداللّه یقول «یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی [۳۰۹] قال: خلق اَعْظَم مِنْ جِبْرئیل و میکائیل، لَمْ یَکُن مَعَ اَحَدٍ مِمَّن مَضی، غَیرُ محمّدٍ صلی الله علیه وآله وَ هُو مَعَ الائمهٔ یسددهم وَ لَیس کُل ما طُلِبَ وُجِدَ». [۳۱۰] . ابابصیر می گوید: امام صادق علیه السلام پیرامون آیه «از تو درباره روح سؤال می کنند بگو روح از فرمان پروردگار من است»، فرمودند: روح مخلوقی بزرگ‌تر از جبرئیل و میکائیل است و با هیچ کس از گذشتگان جز حضرت محمّد صلی الله علیه وآله نبوده است. آن روح با ائمّه علیهم السلام همراه است و این طور نیست که هر زمان درخواست شود، در دسترس باشد. در این زمینه که روح همراه ائمّه معصومین علیهم السلام است، احادیث متعدّدی در کتاب‌های حدیث وجود دارد.

ورضیکم خلفاء فی ارضه

«خلفاء» جمع «خلیفه» به معنای جانشینی است. یعنی خداوند متعال به وعده خود (که در آیه ۵۵ سوره نور به مؤمنان و صالحان [صفحه ۱۵۳] داده بود،) عمل کرده، رضایت بر این دارد که شما جانشینان او در روی زمین باشید. حضرت زین العابدین علیه السلام در دعای عرفه می‌فرماید: «رَبِّ صَلِّ عَلی اَطائِبِ اَهْلِ بَیْتِهِ الذینَ اِخْتَرْتَهم لاَمْرِکَ وَ جَعَلْتَهُمْ خَزَنَهٔ عِلْمِکَ وَ حَفَظَهٔ دینِکَ وَ خُلَفائِکَ فی اَرْضِکَ». [۳۱۱] . خداوندا بر پاک‌ترین اهل بیتش که آنها را برای امر خود برگزیدی و آنها را گنجوران علم خود و پاسداران دینت و جانشینان خود در زمینت قرار دادی، درود فرست. قال الرضا علیه السلام: «الاَئِمَّهُ خُلَفاءُ اللّهِ عَزّ وَ جلّ فی اَرْضِه». [۳۱۲] . امام رضا علیه السلام فرمودند: امامان، جانشینان خداوند در زمین هستند.

وحججا علی بریته

«حجج» جمع «حجّهٔ» به معنی دلیل و برهان است. «بَرِیّهٔ» از ماده «بَرَأَ» به معنی دور بودن از نقص و عیب می‌باشد. و اطلاق «بریهٔ» به تمامی آفریدگان و خلق‌شدگان از جهت آن است که در خلقتشان از تمامی عیب‌ها و نقص‌ها به دور بوده‌اند. پس کلمه «بریهٔ» به معنی آفریده، خلق‌شده و آفریدگان است. بنابراین تعاریف، ائمّه معصوم علیهم السلام حجّت‌ها و برهان‌های خداوند بر تمامی مردم هستند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اِنَّ اللّهَ جَعَلَ عَلیًّا وَ زَوْجَتَهُ وَ ابْناهُ حُجَجُ اللّهِ عَلی خَلْقِهِ وَ هُم اَبْوابُ العِلمِ فی اُمَّتی مَن اِهْتَدی بِهِمْ هَدی اِلی صِراطِ المُستَقیم». [۳۱۳] . رسول خدا صلی الله علیه وآله می‌فرمایند: همانا خداوند، علی و همسرش و فرزندانش را حجّت‌های خداوند بر بندگانش قرار داده است. آن‌ها دروازه‌های علم در میان [صفحه ۱۵۴] امّت من هستند. هر کس به سوی آنها هدایت شود، به صراط مستقیم هدایت شده است. چون ذات مقدّس امامان علیه السلام، همتای قرآن کریم است. قرآن حجّت بالغه و اهل‌بیت حجّت تامه و کامله خداوند می‌باشند. به همین دلیل امیرالمؤمنین علیه السلام از قرآن و از خودشان به عنوان حجیج (برهان بزرگ) یاد می‌نماید و می‌فرماید: «اَنَا شاهِدٌ لَکُمْ وَ حَجیجُ یَومِ القیامَهٔ». [۳۱۴] . من گواه بر شما و برهان بزرگ روز قیامت هستم. و درباره قرآن نیز می‌فرماید: «و کَفی بِالکِتابِ حَجیجاً». [۳۱۵] . و (قرآن) برای برهان بزرگ، تنها کتاب و کافی است. هماهنگی قرآن و عترت در حجّتِ الهی بودن و ثقل بودن آن دو، این نکته را ثابت می‌نماید که هر مقامی برای هر یک ثابت گردد، برای دیگری نیز ثابت است. بنابراین همان‌طور که به کُنه حجّت بالغه الهی کسی جز حجّت تامّه خداوند دست نمی‌یابد و آن را نمی‌تواند به تمامی درک نماید، کسی به حجّت تامّه و کامله خداوند نیز شناخت نمی‌یابد و آنان را نمی‌شناسد و نمی‌تواند آنان را درک نماید، جز حجّت تامّه خداوند. قال علی بن الحسین علیه السلام: «حُجَّتُکَ اَجَلُّ مِنْ اَنْ تُوصَفَ بِکُلِّهَا». [۳۱۶] . امام

سجّاد علیه السلام می‌فرماید: حجّت و برهان تو بالاتر از آن است که وصف کامل گردد. با آنکه نمی‌توان کُنه ذاتِ آنها را شناخت، ولی معرفت آنها واجب است و بایستی در راه کسب معرفت آنان تلاش کرد و با کسب نسبیِ معرفت، خداوند توفیق معرفت [صفحه ۱۵۵] کامل‌تر - که گوهری گران‌مایه است - را عطا می‌فرماید. سریع‌ترین راه معرفت، پیروی از آنها است. قال الباقر علیه السلام: «اِنَّ اللّهَ عَزّ و جَلّ بَعَثَ محمّداً صلی الله علیه وآله اِلی الناسِ اَجْمَعینَ رَسُولاً و حُجَّةَ الله عَلی جَمیع خَلْقِهِ فی اَرْضِهِ فَمَن امَنَ باللّهِ بِمُحَمّدٍ رَسُول اللّهِ وَ اِتَبَعَهُ وَ صَدَّقَهُ فَاِنَّ مَعْرِفَةُ الاِمام مِنَّا واجِبَةٌ عَلَیْه... واللّه ما اَلْهَم المُؤمِنینَ حَقَّنا اِلا اللّه عَزَّ وَ جَلّ». [۳۱۷] . امام باقر علیه السلام فرمودند: خداوند عزّ و جلّ، محمّد صلی الله علیه وآله را بر تمام مردم به عنوان رسول و حجّت خدا بر همه خلقش در روی زمین فرستاد. پس هر که به خدا ایمان آورد و به محمّد (رسول خدا صلی الله علیه و) ایمان داشت و پیروی‌اش و تصدیقش نماید، معرفت امام از ما بر او عنایت خواهد شد و به خدا سوگند حقّ (و معرفت) ما را کسی جز خداوند به مؤمنین الهام نکند. یعنی کسی معرفت ما را می‌یابد که به خدا و رسولش ایمان داشته، از آنان پیروی نماید. پس هر چه ایمان کامل‌تر گردد، معرفت امام نیز تکامل می‌یابد.

وانصارا لدینه

امامان معصوم علیه السلام آن چنان انصار و یاوران دین خداوند بوده و هستند که در راه اعتلای دین خدا و باقی ماندن «کلمهٔ اللّه» از تمام هستی خود گذشتند و جان خود و فرزندان و یاوران خود را در این راه به خداوند تقدیم نموده و هیچ‌گاه زیر بار ظلم نرفتند و همگان به درجه رفیع شهادت رسیدند و شعاری جز اعتلای دین نداشتند. مصعب بن عبداللّه می‌گوید: آن گاه که مردم، امام حسین علیه السلام را احاطه کردند، حضرت بر اسبش سوار و از مردم خواست به او گوش فرادهند. او خداوند را حمد و ثنا کرده، سپس فرمود: [صفحه ۱۵۶] «... اَلا وَ اِنَّ الدَعی ابنُ الدَعی قَد تَرَکَنی بَیْنَ السِلَّةِ وَ الذَلَّةِ وَ هیهاتْ لَهُ ذلِک منّی، هَیْهات مِنَّا الذِلَّةُ اَبَی اللّهُ ذلک لَنا وَ رَسولِهِ وَ المُؤمِنُونَ و حُجُورٌ طَهُرَت و حُدُودٌ طابَتْ ان یُؤثر طاعَةَ اللِّئام عَلی مَصارِعِ الکِرام». [۳۱۸] . ... هان (ابن زیادِ) حرام‌زاده فرزند حرام‌زاده، مرا میان درگیری و خواری مخیّر کرده است. هیهات از من که چنین کنم! هیهات از ما که تن به خواری سپاریم! خدا و رسول او و مؤمنان و مادران و پدران پاکمان اِبا دارند از اینکه فرمان‌برداری از پَستان را بر مرگی بزرگوارانه برگزینیم.

و حفظهٔ لسره

به فراز «حفظهٔ سرّ اللّه» نیز مراجعه شود. ائمّه علیهم السلام بر تمام اسرار الهی واقفند و از آن حفظ و حراست نموده، در نگهبانی از آن کوشا هستند. آنان با دانستن علم‌الأسماء [۳۱۹] و علم‌الکتاب و دانستن اسم اعظم خداوند بر اسرار الهی اطّلاع یافته، بر آن واقف شده‌اند. [۳۲۰] . این اطّلاع تا بدانجا پیش رفته که هیچ حجابی مابین خداوند و ائمّه معصومین علیهم السلام وجود ندارد و ائمّه علیهم السلام پوشش الهی گشته، رازهای الهی را حراست می‌نمایند. قال علی بن الحسین علیه السلام: «لَیْسَ بَیْنَ اللّه وَ بَینَ حُجَتَهُ حِجابٌ فَلا لِلّهِ دُونَ حُجَّتَهُ سِتْرٌ، نَحْن اَبْوابُ اللّهِ، و نَحْنُ الصِراطُ المُسْتَقیم. وَ نَحْن عَیْبَةُ عِلْمِهِ وَ نَحْنُ تَراجِمَةُ وَحْیِهِ وَ نَحْنُ اَرْکانُ تَوحیدِهِ وَ نَحْنُ مَوْضِعُ سِرِّه». [۳۲۱] . امام زین العابدین علیه السلام فرمودند: بین خداوند و حجّت او حجابی وجود ندارد و [صفحه ۱۵۷] برای خداوند به جز حجّتش پوششی نیست. ما درگاه‌های خداوند هستیم و ماییم راه مستقیم و ماییم ظرف‌های علم خداوند و ما ترجمه‌ها و بیان‌کنندگان وحی الهی می‌باشیم و ماییم ستون‌های یگانه‌پرستی خداوند و ماییم محل‌های راز خداوند.

وخزنهٔ لعلمه

اشاره

به فرازهای «خزان العلم» و «عیبهٔ علمه» نیز مراجعه شود. «خزنهٔ» به معنی گنجواره است. ائمّه معصومین علیهم السلام گنجواره علم و دانش خداوند بوده، گنجی هستند که علم‌های خداوند در آن به ودیعه گذارده شده و از علومی اطلاع دارند که دیگران به آن دست‌یابی نخواهند داشت. بعضی از علوم و دانش‌هایی که در گنجواره امامان معصوم علیهم السلام وجود دارد و یا به تعبیر دیگر، بعضی از علومی که آن امامان همام علیهم السلام دارا هستند، و مردم از آن محروم می‌باشند، عبارت است از:

علم کتاب

درباره اینکه علم کتاب نزد امامان معصوم علیهم السلام است، روایات و احادیث فراوانی وجود دارد. [۳۲۲] . قال الحسین علیه السلام: «نَحنُ الذینَ عِنْدَنا عِلمُ الکِتابِ وَ بَیانِ ما فیه وَ لَیسَ لاَحَدٍ مِن خَلْقِهِ ما عِندنا لاَنَّا اَهلُ سِّرُ اللّهِ». [۳۲۳] . امام حسین علیه السلام فرمودند: ما همان‌هایی هستیم که علم کتاب و بیان آنچه در آن [صفحه ۱۵۸] است، نزد ماست و آنچه نزد ماست، نزد هیچ یک از خلایق نیست. زیرا ما، اهل سرّ الهی هستیم.

تاویل و تفسیر قرآن

ائمّه علیهم السلام تمامی قرآن و تأویل و تفسیر قرآن را آن‌گونه که منظور خداوند از نزول آن بوده، می‌دانند. قال الباقر علیه السلام: «ما اِدَّعی اَحَدٌ مِن النَّاسِ اَنَّهُ جَمَعَ القُرآنُ کله کما اَنزَلَ الاَّ کَذَّابٌ و ما جَمَعَهُ و حَفَظَهُ کما نَزَلَه اللَّهُ تَعالی الاَّ علیّ بن ابی‌طالب علیه السلام و الائمّهُ مِن بَعدِهِ علیهم السلام». [۳۲۴] امام باقر علیه السلام فرمودند: کسی از مردم ادعا نکرده است که همه قرآن را آن چنان که فرود آمده جمع‌آوری کرده است، مگر آنکه دروغ می‌گوید. قرآن را آن‌گونه که خداوند متعال فروفرستاد جمع نکرد و حفظ ننمود، مگر علی بن ابی‌طالب، و امامان پس از او.

اسم الاعظم خداوند

ائمّه اطهار علیهم السلام، نام اعظم خداوند را می‌دانند. قال الامام علی الهادی علیه السلام: «اِسمُ اللّهِ الاَعْظَم ثَلاثَهٌ و سَبْعُونَ حَرفاً، کانَ عِنْدَ آصف حَرْفٌ فَتَکَلَّم بِه فَانخَرَقَتْ لَه الاَرضُ فیما بَینَهُ و بَینَ سَباءٍ فَتَناوَلَ عَرْش بِلْقَیس حَتَّی صَیَّرَهُ اِلی سُلَیمان، ثُمَّ اِنْبَسَطَتْ الاَرضُ فی اَقلَّ مِن طَرْفَهٔ عَینٍ و عِندَنا مِنْهُ اِثنان و سَبْعُونَ حَرْفاً، وَ حَرفٌ عِندَ اللّهِ مُستأثِرٌ، بِه فی عِلمِ الغَیبِ». [۳۲۵] . امام هادی علیه السلام فرمودند: اسم اعظم خداوند هفتاد و سه حرف دارد که آصف تنها یک حرف از آن را می‌دانست و آن را بر زبان جاری ساخت و زمینِ میان او و سرزمین سَباء شکافته شد و تخت بلقیس را گرفت و آن را به سلیمان رساند و سپس زمین در مدّتی کمتر از یک چشم برهم زدن هموار گشت ولی نزد ما هفتاد [صفحه ۱۵۹] و دو حرف موجود است و خداوند یک حرف را در علم غیب به خود اختصاص داده است (و هیچ کس از آن اطّلاعی ندارد).

همه زبان‌ها

امام علیه السلام به تمام زبان‌هایی که مردم با آن سخن می‌گویند، واقف بوده، می‌تواند همان‌گونه و به همان لهجه و با فصاحت کامل سخن بگوید. هم‌اکنون دانشمندان زبان‌شناس در یک گزارش، تعداد زبان‌های زنده جهان را بین دو هزار و پانصد تا پنج هزار زبان تخمین زده‌اند. [۳۲۶] که امام همه آن‌ها را می‌داند و قادر است با آن زبان‌ها سخن بگوید. ابوبصیر می‌گوید: خدمت امام

کاظم علیه السلام بودم که مردی از اهالی خراسان بر ما وارد شد. او با امام با سختی به زبان عربی سخن گفت و امام پاسخ او را به زبان فارسی داد. مرد خراسانی به امام عرض کرد: قربانت گردم! به خدا سوگند، آنچه مانع از این شد که با تو به زبان فارسی سخن بگویم، این بود که گمان می‌کردم تو زبان فارسی را نیکو نمی‌دانی. امام فرمود: «سبحان اللّه! إذا کُنتُ لا اَحسَنُ اجیبَکَ فَما فَضْلی عَلیکَ؟ ثُمَّ قالَ لی: یا ابا محمّدٍ، إنَّ الاِمامَ لا یَخفی عَلیه کَلامُ اَحَدٍ مِنَ النَّاسِ وَ لا طَیْرٍ وَ بَهیمَةٍ و لا شیءٍ فیهِ الرُّوح، فَمَنْ لم یَکنْ هذهِ الخِصالُ فیه فَلَیسَ هُوَ بِإمامٍ». [۳۲۷] . سبحان اللّه! اگر من نمی‌توانستم به خوبی پاسخ تو را دهم، دیگر فضل من بر تو در چه بود؟ سپس به من فرمود: ای ابومحمّد! سخن هیچ یک از مردم یا پرندگان یا چرندگان و نه هیچ جانداری، بر امام پوشیده نیست. هر که این ویژگی‌ها را نداشته باشد، امام نیست. [صفحه ۱۶۰]

حوادث گذشته و آینده

امام علیه السلام به تمام اتّفاق‌های کوچک و بزرگی که در گذشته رخ داده و یا در آینده اتّفاق خواهد افتاد، مطّلع بوده و همه آنها را می‌داند. قال الصادق علیه السلام: «اَللّهُمَ یا مَن اَعْطانا عِلمَ ما مَضی و ما بَقی و جَعَلَنا وَرَثَةَ الاَنبیاءِ و خَتَمَ بِنا الاُمَمُ السالِفَةُ و خَصَّنا بِالوَصیَّةِ...». [۳۲۸] . امام صادق علیه السلام (در مناجات با خداوند متعال) فرمودند: بارخدایا! ای کسی که آگاهی از گذشته و آینده را به ما عطا فرمودی و ما را وارثان پیامبران قرار دادی و امّت‌های گذشته را به ما پایان برده‌ای و ما را به جانشینی (خودت) اختصاص داده‌ای....

اخبار آسمان و زمین

امام علیه السلام، حجّت خداوند بر تمام آسمان و زمین و هر چه در آنها است، می‌باشد. لذا بر تمام اتّفاق‌هایی که در آن دو رخ می‌دهد، مطّلع است و اخبار آن را می‌داند. قال الصادق علیه السلام: «اِنَّ اللّهَ اَجَلّ و اَعْظَم مِن اَنْ یَحْتَجَّ بِعَبْدٍ مِن عِبادِهِ ثُمَّ یَخفِیَ عَنه شَیئاً مِن اَخْبارِ السَّماء و الاَرْضِ». [۳۲۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا خداوند، برتر و بزرگ‌تر از آن است که بنده‌ای از بندگان خود را حجّت قرار دهد و چیزی از اخبار آسمان و زمین را از او پوشیده دارد.

ومستودعا لحکمته

به فراز «معادن حکمة الله» نیز مراجعه شود. «مَسْتَودِعًا» به معنی ودیعه‌داران و امانت‌داران. امامان معصوم علیهم السلام ودیعه‌داران و امانت‌داران حکمت‌های الهی هستند. [صفحه ۱۶۱] «حکمت» عبارت است از رسیدن به حق از طریق علم و آگاهی، و قوّه‌ای است که افعال نیک موجودات را می‌شناسد، به گونه‌ای که حق را در هر لباس و باطل را در هر موقعیّتی تشخیص دهد. «حکمت» گوهری نیست که به هر کسی داده شود. پایین‌ترین درجه آن به بندگان صالح عنایت می‌شود. «مَنْ اَخْلَصَ اللّهُ اَرْبَعینَ یَوماً فَجَّرَ اللّهُ یَنابیعَ الحِکْمَةِ مِن قَلْبِهِ عَلی لِسانِهِ». کسی که خود را چهل روز برای خداوند خالص گرداند، خداوند چشمه‌های حکمت را از قلبش بر زبانش جاری می‌سازد. کسانی که همچون ائمّه علیهم السلام همیشه خالص در خداوند بوده، در او ذوب گردیده‌اند ودیعه‌داران و امانت‌داران حکمت خداوند گردیده‌اند.

وتراجمة لوحیه

به فراز «محبط الوحی» نیز مراجعه شود. «تراجمة» جمع «ترجمان» به معنی بیان‌کننده، مفسّر و شرح‌دهنده است. «وحی» عبارت است از القای امری در باطن فرد. چه آنکه آن فرد انسان، فرشته و یا حیوان باشد و چه آنکه آن امر، نور، علم، ایمان، وسوسه و غیره باشد

و چه آنکه آن القا، تکوینی و یا به دل انداختن باشد و چه آنکه این عمل با واسطه و یا بدون واسطه باشد و چه آنکه القاکننده خدا و یا غیر خدا باشد. «وحی الهی» عبارت است از اموری که از طرف خداوند بر وجود مبارک انبیای مکرّم نازل گردیده است. و ائمّه معصومین علیهم السلام ترجمه و بیان‌کننده وحی خداوند و واضح‌کننده آن بر مردم هستند. [صفحه ۱۶۲] سدیر می‌گوید: از امام باقر علیه السلام خواستم «خود را به من معرفی نمایند». امام فرمودند: قال الباقر علیه السلام «نَحنُ خُزَّانُ علمِ اللّهِ و نحنُ تَراجِمَةُ وَحیِ اللّهِ و نحنُ الحُجَّةُ البالِغَةُ عَلی مَن دُون السَّماءِ و مَن فُوق الاَرضِ». [۳۳۰] . امام باقر علیه السلام فرمودند: ما گنجداران علم خداوند هستیم و ما ترجمه‌ها و بیان‌کنندگان وحی خداوندیم و ما دلائل و حجّت‌های رشدیافته خداوند بر اهل آسمان و زمین هستیم. در بعضی از زیارت‌های دیگر نیز که برای ابراز ارادت و سلام به ائمّه علیهم السلام صادر شده، ایشان را با همین عنوان سلام می‌دهیم: «اَلسَّلام عَلَیکُم یا تَراجمهٔ وَحی اللّه». [۳۳۱] . سلام بر شما که بیان‌کنندگان وحی الهی هستید. سنگین‌ترین وحی الهی، قرآن است که اگر بر کوه نازل می‌گشت، آن را خاشع و متلاشی می‌نمود. [۳۳۲] . امامان معصوم علیهم السلام ترجمان قرآن کریم هستند و به تمامیِ آن و به عبارات، اشارات، لطائف و حقایق آن آگاهی کامل دارند و ظاهر و باطن قرآن را می‌دانند و این ترجمان فقط از امامان برمی‌آید و بس. قال الباقر علیه السلام: «ما یَسْتَطیعُ اَحَدٌ اَن یُدَّعی اَنَّ عِنْدَه جَمیعُ القُرآنِ کُلِّهِ ظاهِرِهِ و باطِنِهِ غیرِ الاَوصیاءِ». [۳۳۳] . امام باقر علیه السلام فرمودند: هیچ کس نمی‌تواند ادعا کند که همه قرآن اعم از ظاهر و باطن قرآن را می‌داند، مگر اوصیا. [صفحه ۱۶۳]

وارکانا لتوحیده

به فراز «ارکان البلاد» نیز مراجعه کنید. «ارکان» جمع «رکن» به معنی پایه، ستون و اساس‌ها می‌باشد. همچنین «رُکن» اسم است برای چیزی که مایه سکون و آرامش باشد. ائمّه طاهرین علیهم السلام هم ارکان مادی و ظاهری هستند، کما اینکه وجود عنصریِ هر یک از امامان معصوم علیهم السلام رکن، ستون و اساس شهرها می‌باشد (ارکان البلاد) و هم ارکان معنوی هستند. یعنی آنان در تکامل ایمان انسان‌ها نقش اساسی دارند. خداوند متعال، ائمّه طاهرین علیهم السلام را رکن‌ها و پایه‌های معنوی برای توحید و اعتقاد به یگانگی خود قرار داده است. از این فراز دو تعبیر شده است: ۱ - منظور از اینکه ائمّه معصومین علیهم السلام پایه‌های ستون برای یگانگی و یکتاپرستی خداوند هستند این است که خداوند اعتقاد به توحید و یگانه بودن خود را از هیچ کس نمی‌پذیرد، مگر آنکه همراه با اعتقاد به ولایت و امامت ائمّه معصومین علیهم السلام باشد. یعنی شرط قبول توحید، اعتقاد به ولایت و امامت است. پس ولایت امامان معصوم علیهم السلام همچون پایه‌های است که خانه توحید و اعتقاد به توحید را نگهداشته و بدون آن پایه‌ها اعتقاد به توحید فرومی‌ریزد. همچنان که حضرت امام رضا علیه السلام در حدیث «سلسلهٔ الذهب» کلمه توحید را نجات‌بخش و پناهگاه خداوند از آتش دانستند، ولی شرط اساسی آن را ولایت ائمّه معصومین علیهم السلام برشمرده، فرمودند: «بِشَرطها و أَنا مِن شُروطِها». [۳۳۴] . [صفحه ۱۶۴] قبولی (کلمهٔ اللّه) شرطی دارد که (ولایت) ما از شرطهای آن است. ولایت نه تنها شرط قبولی توحید، بلکه شرط قبولی تمامی اعمال انسان است. ولایت همچون امضا و تأییدِ پایینِ برگه اعمال است که اگر چنین امضایی نباشد هر چند اعمال فراوان باشد، مورد قبول قرار نمی‌گیرد. پس شرط قبولی اعتقاد بر وحدانیّت خداوند، اعتقاد به ولایت است و پایه‌های ستون توحید، التزام به «ولایت» می‌باشد. عن ابی عبداللّه علیه السلام فی قول اللّه عزّ و جلّ: «وَ لِلَّهِ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنَی فَادْعُوهُ بِهَا» قال: «نَحنُ وَاللّه الاَسماءِ الحُسنی الَّتی لا یَقْبَلُ اللّهُ مِن العبادِ عَمَلًا الّا بِمَعرِفتِنا». [۳۳۵] . حضرت امام صادق علیه السلام پیرامون آیه «خدا را نام‌های نیکوست. او را به آنها بخوانید»، فرمودند: سوگند به خدا، ماییم آن نام‌های نیکو که خدا عملی را از بندگان نپذیرد، مگر آنکه با معرفت ما باشد. ۲ - منظور از اینکه امامان پایه‌های توحید هستند آن است که اگر آنان نبودند، یگانگی خداوند و یکتاپرستی او برای مردم بیان و روشن نمی‌گشت و مردم آن‌گونه که باید خداوند را نمی‌شناختند. همچنان که دیگران که اعتقادی

به وجود ائمّه اطهار علیهم السلام نداشته‌اند، در بیان صفات خداوند و وجود خداوند دچار اشتباهات فراوانی گشته‌اند که مجال بازگویی آن نیست. پس با بیان ائمّه اطهار علیهم السلام و وجود آنها، خداوند به یگانگی شناخته شد و پرستش گردید. عن برید العجلی قال: سمعت اباجعفر علیه السلام یقول: «بِنا عُبِدَ اللّهُ و بِنا عُرِفَ اللّهُ و بِنا وحِّدَ اللّه تَبارک و تَعالی». [۳۳۶] . برید عجلی می‌گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: به وسیله ما خداوند پرستش شد و به وسیله ما خدا شناخته شد و به وسیله ما خداوند تبارک و تعالی را به یگانگی شناختند. [صفحه ۱۶۵] قال علی بن الحسین علیه السلام: «نَحنُ اَوْلَی النَّاسِ بِاللّه عَزَّ و جَّل، و نَحنُ اَوْلَی النَّاسِ بِدینِ اللّهِ و نَحنُ الَّذینَ شَرَعَ اللّهُ لَنا دینَهُ». [۳۳۷] . امام زین العابدین علیه السلام می‌فرمایند: ما والاترینِ مردم به خداوند عزّ و جلّ هستیم و ماییم برترین مردم به دین خدا و ماییم آن کسانی که خداوند دینش را بر ما عرضه داشت.

وشهداء علی خلقه

«شهداء» جمع «شهید» به معنی گواه و شاهد و شهادت‌دهنده است. یعنی ائمّه معصومین علیهم السلام گواهان و شاهدان خداوند بر مخلوقات هستند. آنها هستند که نظاره‌گر اعمال مردم و شاهد اعمال آنها هستند و پرونده اعمال مردم نزد آنها بُرده خواهد شد و بر آن اطّلاع خواهند یافت. قال علی علیه السلام: «اِنَّ اللّهَ تَبارک و تَعالی طَهَّرَنا و عصَّمَنا و جَعَلَنا شُهَداء عَلی خَلقِهِ و حُجَّتَهُ فی اَرضِهِ و جَعَلَنا مَعَ القُرآنِ و جعل القُرآنُ مَعَنا، لا نُفارِقُه و لا یُفارِقُنا». [۳۳۸] . حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: «خداوند تبارک و تعالی ما را پاکیزه نمود و به ما عصمت عنایت کرد و ما را گواهان و شاهدان بر خلقش ساخت و در زمینش حجّت نهاد و ما را همراه قرآن و قرآن را همراه ما قرار داد. نه ما از آن جدا می‌شویم و نه او از ما جدا خواهد شد. و در روایتی دیگر از ایشان می‌خوانیم: قال علی علیه السلام: «فَرَسولُ اللّهِ شاهدٌ عَلَینا و نَحنُ شُهداءُ اللّهِ عَلی خلَقِهِ». [۳۳۹] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله شاهد و گواه بر ما (اهل بیت) است و [صفحه ۱۶۶] ما گواهان خداوند بر مردم هستیم.

واعلاما لعباده

«اعلام» جمع «عَلَمْ» به معنی نشانه است. امامان معصوم علیهم السلام نشانه‌هایی هستند که مردم به سبب آنها و دلالت آنان و سخنان و رفتارشان به امور دنیا و آخرت و معاش و معاد خود اطّلاع یافته، آگاه می‌گردند. همان‌گونه که آنان نشانه‌هایی برای دین خداوند هستند. روزی امیرالمؤمنین علیه السلام به همراه امام حسن و امام حسین علیهما السلام از منزل خارج شدند. حضرت علی علیه السلام رو به مردم کرده، فرمودند: «اَیُّهَا النّاس اَنَّ هؤُلاء عِترَةُ نَبیّکُم و اَهلُ بَیتِهِ و ذُرّیَتِهِ و خُلَفائِهِ، شَرَّفَهُم اللّهُ بِکَرامَتِهِ... و جَعَلَهُم اَعلامًا لِدینِهِ و شُهَداءَ عَلی عِبادِهِ و اُمَناءَ فی بِلادِهِ». [۳۴۰] . ای مردم همانا اینان عترت و خاندان پیامبر شما و اهل بیت او و فرزندان و جانشینان او هستند که خداوند به کرامت خود به آنان شرافت داده... و آنان را نشانه‌هایی برای دینش و شاهدان و گواهانی بر بندگانش و امین‌هایی در شهرهایش قرار داده است. حتّی ائمّه معصومین علیهم السلام نشانه‌های دین خداوند نیز می‌باشند. قال الباقر علیه السلام: «... انّ اللّهَ تَعالی... جَعَلْنا... خُزّانَ عِلمِهِ و تَراجِمَةَ وَحْیِه و اَعلام دینِهِ و العُرْوَةَ الوُثقی و الدَلیلَ الواضِحَ لِمَنْ اِهْتَدی». [۳۴۱] . امام باقر علیه السلام فرمودند:... همانا خداوند برای کسی که خواهان هدایت است، قرار داد ما را گنجواره‌های علم خود و ترجمه‌های وحی خود و نشانه‌های دینش و ریسمان محکم و دلیل واضح خود. [صفحه ۱۶۷]

ومنارا فی بلاده

«منار»، برج‌هایی بوده که در آن آتش روشن می‌کردند تا مسافران در بیابان به وسیله آن راهنمایی و هدایت شده، مسیر شهرها را پیدا کنند. ائمّه معصومین علیهم السلام همچون برج‌ها و مناره‌هایی هستند که با روشنایی خود، راه دین را روشن و آشکار می‌سازند

تا مسافران این دنیای خاکی، مسیر مستقیم آخرت را گم نکنند و در پیچ و خم زندگی دچار سردرگمی نشوند. در زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام نیز می‌خوانیم: «وَ انْتَجَبَکَ لِنُوره فَجَعَلَکَ مِناراً فی بِلاده و حُجَّتهُ عَلی خَلیفَتِه...». [۳۴۲] خداوند، تو را برای نور خود انتخاب کرد. پس تو را برج‌های روشن در شهر خود و حجّت خود بر مخلوقاتش قرار داد....

وادلاء علی صراطه

«ادلاء» جمع «دلیل» به معنی برهان و دلیل و راهنما است. خداوند متعال برای همه امور، راهنما و دلیل قرار داده است. قال الباقر علیه السلام: «انَّ اللَّهَ تَبارک و تَعالی لَم یَدع شَیئاً یُحتاج اِلَیه الاُمَّهٔ الاّ اَنْزَلَه فی کِتابِه و بَیَّنَه لِرسُولِه صلی الله علیه وآله و جَعَلَ لِکُلِّ شَیءٍ حَداً و جَعَلَ عَلَیهِ دَلیلاً یَدُلُّ عَلیه...». [۳۴۳] . امام باقر علیه السلام فرمودند: خدای تبارک و تعالی چیزی از احتیاجات امّت را وانگذاشت، جز آنکه آن را در قرآنش فروفرستاد و برای رسولش بیان فرمود و برای هر چیزی اندازه و مرزی قرار داد و دلیل و راهنمایی برای آن گماشت. اوّلین دلیل و راهنما به سوی خداوند، «قرآن کریم» است. [صفحه ۱۶۸] قال الصادق علیه السلام فی دعاءِ خَتْم القُرآن: «... اللَّهُمَّ اجْعَلْه لَنا وِلیّاً یُثْبتنا مِن الزَّلِلِ و دَلیلاً یهدینا لِصالِحِ العَمَلِ». امام صادق علیه السلام در دعای ختم قرآن می‌فرمایند: خداوندا، قرآن را ولیِّ ما قرار ده که از گمراهی حفظمان کند و دلیل و راهنمای ما باشد که ما را به سوی عمل صالح هدایت گرداند. همان‌گونه که قرآن، دلیل به سوی خداوند و اعمال صالح است، اهل بیت علیهم السلام نیز دلیل به سوی خداوند و اعمال صالح هستند. در دعای فرج می‌گوییم: «اللَّهُمَّ کُن لِوَلیِّکَ... وَلیّاً و حافِظاً و قائداً و ناصراً و دَلیلاً و عَیْناً...». پس پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دو دلیل بعد از خود باقی گذارده‌اند: یکی قرآن و دیگری اهل بیت علیهم السلام. امامان معصوم علیهم السلام در دنیا و آخرت دلیل و برهان خداوند برای نمایان بودن راه الهی هستند. آنانند که راه مستقیم را به مردم نشان داده و در آخرت نیز راهنمای صراط حق که به سوی بهشت می‌رود، هستند.

عصمکم الله من الزلل

«عصم» به معنی نگه داشتن و بازداشتن به همراه دفاع نمودن است. «زلل» جمع «زَلَّ» به معنی لغزیدن و لغزش می‌باشد. خداوند از مقام شامخ ائمّه اطهار علیهم السلام دفاع نموده و آنان را از هر گونه لغزیدن و لغزش نگاه داشته و از گناه بازشان داشته و آنان را معصوم قرار داده، مقام عصمت را شامل حالشان نموده است. عصمت بر سه قسم است: اوّل: عصمت از اینکه معصوم در گرفتن علم و پیامبران در گرفتن وحی، دچار خطا گردند. [صفحه ۱۶۹] دوّم: عصمت از اینکه دچار خطا و لغزش گردند. یعنی هیچ‌گاه مرتکب اشتباه نمی‌گردند و تشخیص نابجا و کردار و گفتار ناصواب از آنها سر نمی‌زند. سوّم: از گناه معصوم باشند. گناه عبارت است از هر عملی که مایه هتک حرمت عبودیّت بوده، نسبت به مولویّت مولا- مخالفت شمرده شود. یعنی هر فعل و قولی که با عبودیّت منافات داشته باشد. پس عصمت عبارت است از اینکه شخصی از خطا و گناه دور باشد. یعنی به چنان قوّت عقلی‌ای دست یافته باشد که با وجود اینکه مثل دیگران قادر به انجام همه گناهان است، مغلوب گناه واقع نمی‌شود و آن را ترک نماید. البتّه خداوند در عدم ارتکاب خطا، معصوم را یاری می‌نماید. قال الصادق علیه السلام فی صِفهٔ الاِمام: «مَحْجُوباً عَن الآفات، معصوماً مِن الزلاّت، مَصوناً عَن الفَواحِشِ کلها...». [۳۴۴] . امام صادق علیه السلام در وصف ائمّه فرموده‌اند: از آفت‌ها پوشیده‌شده، از لغزش‌ها نگاه‌داشته شده و از همه زشتی‌ها مصون مانده است. حجّت خدا بایستی حتماً از گناه، آلودگی و خطا به دور باشد تا بتواند حجّت خدا بر مردم باشد. قال الرضا علیه السلام: «فَهُو مَعْصُومٌ مؤیّدٌ، مُوفّقٌ مُسَدَّدٌ قَد اَمِنَ مِن الخَطایا و الزلّل و العِثارِ یَخصّه اللَّهُ بِذلِکَ لِیَکون حجَّته عَلی عِباده و شاهدَهُ عَلی خَلْقِه». [۳۴۵] . امام رضا علیه السلام فرمودند: پس امام، معصوم است و تأیید و تقویت شده و توفیق یافته و استوار گشته (از جانب خداوند) بوده، از هر گونه خطا و لغزش و اشتباه در امان است. خداوند این خصوصیّت‌ها را به

او بخشیده تا حجّت او بر بندگانش و گواه او بر مخلوقاتش باشد. [صفحه ۱۷۰] امام معصوم، حتّی از عیب‌های ظاهری و باطنی به دور است. قال الرضا علیه السلام: «الاِمامُ المُطَهِرُ مِن الذُّنُوبِ و المُبَرّاُ عَنِ العُیُوبِ اَلمَخْصُوصُ بالعِلْمِ المَرْسُومُ بالعِلْمِ نِظامُ الدینِ». [۳۴۶] . امام رضا علیه السلام فرمودند: امامی که از گناهان پاک و از عیب‌ها بر کنار و اختصاص به علم و دانش یافته و سرتا پا حلم و بردباری است، نظام دین خداوند می گردد.

وامنکم من الفتن

«فتن» جمع «فتنه» و به دو معنا می‌آید: اوّل آزمایش و دوّم فریب. یعنی ای امامان معصوم، خداوند متّعال شما را از تمامی فریب‌های شیطان ایمن داشته است و شیطان قادر نیست شما را فریب دهد. چرا که خداوند متّعال به شما علمی عطا کرده که حق و حقیقت را تشخیص می‌دهید و ضررهای باطل را می‌دانید و در اثر بندگیتان، خداوند به شما نورانیّتی عنایت کرده که راه صواب را می‌شناسید. لذا دچار انحراف نشده، فریبکاری و نیرنگ دیگران در شما اثر نمی گذارد. امام باقر علیه السلام می‌فرمایند: چون رسول خدا صلی الله علیه وآله درگذشت، خاندان پیامبر (از شدّت تأثّر و اندوه) درازترین شب را گذراندند... در آن حال فرشته‌ای (از طرف خداوند برای عرض تسلیت) بر ایشان وارد شد که او را نمی‌دیدند، ولی صدای او را می‌شنیدند. او گفت: «السَّلامُ عَلَیکُم اَهل البَیْت و رَحْمَهُ اللَّه و بَرَکاتُه... اِنَّ اللَّه... عَصمَکُم من الزَلَلِ و آمَنَکم مِن الفتَن فَتَعَزُّوا بِعَزاءِ اللَّهِ...». [۳۴۷] . درود و رحمت و برکات خدا بر شما خانواده باد. همانا خداوند شما را از لغزش محفوظ داشته و از فتنه‌ها و فریب‌های شیطان ایمن ساخته است. پس شما با [صفحه ۱۷۱] دلداری خداوند تسلیت یابید....

وطهرکم من الدنس

«دنس» به معنی آلودگی و چرک و یا به معنی پلیدی است. خداوند امامان معصوم علیهم السلام را از هر گونه پلیدی و یا آلودگی و هر کاری که قلب را چرکین ساخته و شقاوت قلب آورد - که در اثر آن پلیدی به وجود می‌آید - پاک نموده است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «فَنَحنُ اَهل البَیتِ اَذْهَبَ اللَّهُ عَنّا الرجْسَ و طَهَّرَنا مِن الدَنَسِ». [۳۴۸] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: ما خاندانی هستیم خداوند ما را از هر گونه پلیدی دور کرده و ما را پاک از هر گونه آلودگی و قلب چرکین قرار داده است.

واذهب عنکم الرجس

«رجس» به معنی هر موجودی است که در ظاهر و یا باطن، دارای ناپاکی و پلیدی باشد. بعضی معنی آن را وسیع‌تر دانسته، گفته‌اند: به معنی هر چیزی است که باعث دوری و تنفّر شود. لذا به انواع پلیدی‌ها و نجاست‌ها «رجس» گفته می‌شود. زیرا همه این امور موجب فاصله گرفتن انسان و تنفّر او می‌شود. از آنجایی که «رجس» به همه پلیدی‌ها و ناپاکی‌ها اطلاق می‌شود، راغب اصفهانی این پلیدی‌ها را به چهار قسم تقسیم نموده است گاهی از نظر غریزه و طبع، گاهی از نظر فکر و عقل، گاهی از نظر شرع و گاهی از تمام جهات. [صفحه ۱۷۲]

وطهرکم تطهیرا

این فراز و فراز قبل تأکید فراوانی نسبت به پاک و مطهّر بودن ائمّه معصومین علیهم السلام دارد و آنها را از تمامی ناپاکی‌ها به دور دانسته و پاک و مطهّر می‌شمارد. همچنان‌که در آیه سی و سوم سوره احزاب نیز با همین تعابیر، اهل بیت علیهم السلام را از تمام ناپاکی‌ها به دور دانسته، آنان را پاک و مطهّر خوانده است. «إِنَّمَا یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیرًا».

خداونـد اراده نموده از وجود اهل بیت پیامبر تمامی ناپاکی‌ها و پلیـدی‌ها را دور کرده، آنان را پاک و مطهّر گرداند. همین تأکید بر دوری از پلیـدی و پـاک و مطهّر بودن امامان هُـدی در احادیث فراوانی وجود دارد که الهام گرفته از همین آیه می‌باشـد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «نَحنُ اَهل بَیتِ طَهَّرَهم اللَّه مِن شَجَرَهٔ النّبُوهٔ و مُوضِع الرِّسالَهٔ». [۳۴۹] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: مـا خانـدانی هستیم که خداونـد پاکشان گردانیـده است و این خانـدان از درخت نبوّت و جایگاه رسالت است. حضـرت زینب علیها السلام نیز در روز دوازدهم محرّم، در پاسخ به گستاخی ابن زیاد فرمودند: «اَلْحَمدُ لِلَّه الَّذی اَکْرَمنا بِمُحمَّد و طَهَّرنا تَطْهیراً اِنَّما یَفضَحُ اللّهُ الفاسقَ و یُکَذِّبُ الفاجرُ». [۳۵۰] . خداونـد را سپاس می‌گوییم که ما را به حضـرت محمّـد صـلی الله علیه وآله گرامی داشت و پاک و مطهر گردانید و همانا خداوند فاسق را مفتضح می‌گرداند و فاجر دروغگو است. [صفحه ۱۷۳]

فعظمتم جلاله واکبرتم شانه ومجدتم کَرمه

«عظمتم» به معنی عظیم و والا شمردید، می‌باشد. «جلال» به معنی شوکت، کبریا و عظمت است که از صفات جمال و جلال خداوند می‌باشـد. «شـأن» به معنی کـار و منزلت بوده و معمولاً ـ کـاربرد آن در امور پراهمّیت است. «مجـدتم» به معنی به گسـتردگی وصـف نمودیـد و بزرگ داشتیـد، می‌باشـد. امامـان معصوم علیهم السـلام بـا دارا بودن چنین فضائـل و مناقبی، جلالت و کبرایی خداونـد را عظیم و والا شـمردند و شأن و منقبت خداونـد را بزرگ داشـتند و کرم و بزرگواری خداونـد را مجـد و عظمت بخشـیدند. یعنی آن ذوات پـاکْ بـا رفتار، گفتار و کردار خود باعث مجـد و عظمت و بزرگی خداونـد گردیده‌انـد. چرا که آنان هسـتند که خداونـد را آن‌گونه که باید شـناخته‌اند و چون شـناخت واقعی به ذات ربّوبی در طینت آنان حاصل شده، تکبیر را با تمامی وجود ادا کرده‌اند و «اَکْبرتم شَـأْنه» حاصـل گردیـده و با تمام وجود به ذکر «سُبْحان رَبّی العَظیم و بِحَمْـده» مبادرت کرده‌انـد، عظمت خداونـد را با خود همراه نموده‌اند و آنان هستند که در کمال «اِنْقِطاع إلی اللّه» به سر می‌برند و جز خداوند را نمی‌بینند و چون هر چه می‌بینند در آن و به همراه آن خدا را ملاحظه می‌کنند، شناخت کامل به او یافته و معرفت شهودی حاصل کرده‌اند. قال الصادق علیه السلام: «جاء حَبْرٌ الی اَمیرالمُؤمنین صَلَواتُ اللّه عَلَیه فَقـالَ: یـا اَمیرَالمؤمنینِ هَـل رَأَیتَ رَبَّکَ حین عَبَـدْتَهُ فقـال: وَیلَـکَ ما کنتُ اَعْبُـدُ ربّاً لم ارَهُ. قال: و کیف رَأَیتهُ؟ قال: ویلک لا تدرکُهُ العُیُون فی مشاهَدَهٔ الاَبصار و لکِن راتهُ القُلُوب بِحَقائقِ الایمانِ». [۳۵۱] . [صفحه ۱۷۴] امام صادق علیه السـلام می‌فرمـود: شخصـی خـدمت امیرالمـؤمنین علیه السـلام رسـید و گفت: ای امیرمؤمنـان، پروردگـارت را هنگـام پرسـتش دیـده‌ایی؟ فرمود: وای بر تو. من از آنهایی نیسـتم که پروردگاری را که ندیـده‌ام، پرسـتش کنم. عرض کرد: چگونه او را دیـده‌ای؟ فرمود: وای بر تو، دیدگان هنگام نظر کردن او را درک نمی‌کنند، ولی دل‌ها با حقایق ایمان او را، دیده‌اند. لذا پیامبر اکرم صـلی الله علیـه وآله به حضـرت علی علیه السـلام فرمـود: قـال رسـول اللّه: «یـا عَلی مـا عَرَفَ اللّهُ حـقّ مَعرِفَتِه غَیری و غَیرک و مـا عَرَفَـکَ حقّ مَعرِفتِک غَیر اللَّه و غَیری». [۳۵۲] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: ای علی هیچ موجودی خداوند را آن‌گونه که حق اوست نشناخت، جز من و تو و تو را نیز کسی نشناخت، جز خداوند و من. پس چون چنین معرفتی به خداوند دارند، ذات خداوند را عظیم، بزرگ و دارای مجد می‌دانند و دیگران که چنین معرفتی ندارند، از این کار عاجزند. امامان معصوم علیهم السلام هر یک نشانه‌های عظمت خداونـد و «آیـهٔ اللّه العظمیِ» واقعی الهی گردیـده، نشـان خداونـد را آن‌چنـان بزرگ داشـته‌اند که از عقول مردم فراتر رفته است. آنان آن‌چنان خداوند را وصف کرده‌اند که هیچ کس را یارای چنین توصـیفی نیست. قال رجلٌ عند ابی عبداللّه علیه السـلام: «اللّهُ اَکبر. فَقالَ: اللّهُ اَکبر مِن ای شـیء؟ فقال: مِن کلّ شـیءٍ. فقال ابو عبـداللّه علیه السـلام: حَدَّدْتَه. فقال الرجل: کیف اَقُولُ. قال: قُل اللّهُ اکبر مِن اَنْ یُوصَفَ». [۳۵۳] . مردی نزد امام صادق علیه السـلام گفت: اللّه اکبر (خداونـد بزرگ‌تر است). امام فرمودند: خدا از چه چیزی بزرگ‌تر است؟ گفت: از تمـامی چیزها. امام فرمودنـد: خداونـد را [صـفحه ۱۷۵] محـدود کرده‌ایی. مرد گفـت: پس چه گوییم؟ امـام فرمودنـد: بگو خداونـد بزرگ‌تر از آن است که به وصف آیـد. حضـرت علی علیه السـلام که بـا چشم دل خداونـد را

می‌بینند و معرفت شهودی یافته‌اند، می‌فرماید: «سبحانک ما اَعْظَمُ ما نَری مِن خَلقِک و ما اَصغَرُ عَظَمَتُه فی جَنبِ قدرتِکَ». [۳۵۴] . منزه و پاکی تو، چه بسیار بزرگ است در نظر ما آنچه از آفرینش تو می‌بینم و چه بسیار کوچک است بزرگی آن در پیش قدرت و توانایی تو. آنان در مناجات‌ها و دعاهای خود چنان خداوند را وصف می‌نمایند که گویی در روبروی او نشسته و او را با تمام وجود می‌بینند. امام سجاد علیه السلام می‌فرمایند: «سُبْحَانَکَ مَا أَعْظَمَ شَأْنَکَ، وَ أَقْهَرَ سُلْطَانَکَ، وَ أَشَدَّ قُوَّتَکَ، وَ أَنْفَذَ أَمْرَکَ». [۳۵۵] . منزه و پاکی تو، چه بزرگ است منزلت تو و چه غالب است پادشاهی تو و چه سخت است توانایی تو و چه جاری است فرمان تو.

وادمتم ذکره ووکدتم میثاقه واحکَمتم عقد طاعته

«ادمتم» به معنی ادامه و استمرار دادید، است. «وکدتم» به معنی استوار نمودید، می‌باشد. «میثاق» عبارتست از عهد و پیمان. «احکمتم» به معنی محکم کردید، است. امامان معصوم علیهم السلام به چنان مقامی نائل آمده‌اند که به ذکر دائمی و عملی خداوند مشغول هستند و این ارتباط با خداوند چنان محکم و استوار است که پیمان با خداوند را محکم نموده و اطاعت آنان از خداوند را استوار گردانده است. آنان لحظه‌ای از ذکر [صفحه ۱۷۶] خدا و اطاعت و بندگی او جدا نمی‌شوند. ذکر دائمی خداوند آن است که امامان معصوم علیهم السلام در مقام «اسم اللّه» ثابت مانده‌اند و هیچ مرتبه‌ای از آن پایین نیامده‌اند. امامان معصوم علیهم السلام خداوند را تسبیح و تقدیس کرده و دیگران این عمل را از آنان فراگرفتند. آنان هستند که پیمان خود را با پروردگار محکم نموده و خود پیمان و عهد الهی گشتند. قال الصادق علیه السلام: «نحنُ شَجَرةُ النبوّةِ و معدنُ الرِسالَةِ و نَحنُ عَهْدُ اللّهِ و نَحْنُ ذِمَّةُ اللّهِ لَمْ نَزَلَ اَنواراً حَوْلَ العَرشِ نُسَبِّحُ و فیُسبِّحُ اهلُ السماءِ لِتَسْبیحِنا فَلمّا نزَّلْنا الی الاَرضِ سبَّحنا فَسبَّحَ اهلُ الارضِ، فکُلُّ عِلْمٍ خَرَجَ الی اهلِ السماوات و الارضِ فمِنَّا و عَنَّا...». [۳۵۶] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما درخت نبوّت و معدن رسالت هستیم. ما عهد خداوندیم و ماییم پیمان خداوند. آن زمان که نوری در اطراف عرش الهی نبود، ما تسبیح خداوند گفتیم و اهل آسمان از ما یاد گرفتند و تسبیح گفتند و آن‌گاه که به زمین آمدیم، تسبیح خداوند گفتیم و ساکنان زمین نیز تسبیح گفتند. پس تمامی علم‌هایی که به سوی آسمان و زمین رود، از ما است....

ونصحتم له فی السر والعلانیهٔ ودعوتم الی سبیله بالحکمهٔ والموعظهٔ الحسنهٔ

«نصح» به معنی خیرخواهی مخلصانه است. امامان معصوم علیهم السلام در پنهان (خلوت بین خود و خداوند) و آشکار (در بین مردم) برای خداوند، خیرخواهی مخلصانه کرده‌اند و مردم را با دلائل و حکمت‌های زیبا و موعظه نیکو به سوی راه الهی دعوت نموده‌اند. و آن‌چنان در این راه پیش رفته‌اند که خود را به مشقت‌های فراوان انداخته‌اند. چرا که آنان از سر مهربانی به مردم، اصرار بر هدایت آنان داشتند. خداوند در وصف رسول اللّه صلی الله علیه وآله می‌فرماید: [صفحه ۱۷۷] «لَقَدْ جَآءَکُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِکُمْ عَزِیزٌ عَلَیْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِیصٌ عَلَیْکُم بِالْمُؤْمِنِینَ رَؤُفٌ رَّحِیمٌ». [۳۵۷] . رسولی از خود شما به سویتان آمد که رنج‌های شما بر او سخت است و به هدایت شما اصرار دارد و نسبت به مؤمنان رئوف و مهربان است. در زیارت امامان بقیع آمده است: «السَّلام علیکم اهل النَجْوی اَشهَدَ اَنَّکم قد بَلَغْتم و نَصحْتُم و صَبرتُم فی ذاتِ اللّهِ و کذَّبْتم و أَسَئَ اِلیکم فعفوتم...». [۳۵۸] . سلام بر شما که اهل زمزمه با خداوند بودید. شهادت می‌دهم شما حقایق را به مردم رساندید و خیرخواهی مخلصانه کردید و در این راه برای خداوند صبر و شکیبایی کردید و دیگران شما را تکذیب کرده، به شما ظلم نمودند و شما آنان را عفو کرده، بخشیدید.

وبذلتم انفسکم فی مرضاته

«بذل» به معنی بخشش چیزی که بخشنده برای آن ارزشی قائل نیست. به خلاف «هبه» که بخشش شیء است که در گمان بخشنده،

ارزشمند است. بعضی «بذل» را نگهداری نکردن از شی‌ای که برای آن ارزشی قائل نیستند، معنی نموده‌اند. «مرضاهٔ» به معنی خوشنودی و خوشایندی است. در این فراز به امامان معصوم علیهم السلام عرضه می‌داریم: شما در راه رضایت و خوشنودی و خوشایندی خداوند تعالی، برای جان‌های خود ارزشی قائل نبودید و آن را (که با ارزش‌ترین جان‌های عالمیان است) در طبق اخلاص قرار داده، به او بذل نمودید و اصولاً ائمّه هُدی علیهم السلام در برابر رضوان و رضایت الهی که «اکبر» و «فوز عظیم» است، [صفحه ۱۷۸] ارزشی برای جان خود قائل نبودند. [۳۵۹] . چرا که رضایت آنان همان رضایت و خوشنودی خداوند است. قال الحسین علیه السلام: «رِضا اللّه رِضانا اَهل البَیت». [۳۶۰] . امام علی علیه السلام فرمودند: رضایت و خوشنودی خداوند همان رضایت و خوشنودی ما اهل بیت است. لذا امام حسین علیه السلام در آخرین لحظات زندگی پس از آن همه مصیبت‌ها که در کربلا دیده است، می گوید: «(إلهی) رضاً بِقَضائک و تَسْلیماً لاَمرک لا مَعبود سِواک». [۳۶۱] . (خداوندا) راضی به قضای تو (و مقدّراتت) هستم و در برابر امر و فرمان تو تسلیمم و هیچ معبودی جز تو ندارم. بنابراین چون رضایت خداوند را خواستارند، جانشان را در آن راه بذل می‌نمایند. «و بَذَلَ مَهْجَتَهُ لیستقِذَ عِبادِک مِن الجَهالَهٔ و حیرَهٔ الضَّلالهٔ». [۳۶۲] . و (امام حسین علیه السلام) در راه تو بذل جان نمود تا بندگان تو را از نادانی و جهالت و سرگردانی در گمراهی نجات دهد.

وصبرتم علی ما اصابکم فی جنبه

«جنب» به معنی کناره و پهلو است و در اینجا به معنی «خاطر» می‌باشد. در این فراز به امامان هدایت علیهم السلام عرضه می‌داریم: شما در پیشامدهای ناگوار و حوادث روزگار (برای حفظ دین و کیان اسلام) به خاطر خداوند و در راه خداوند، صبر و شکیبایی می‌نمودید. [صفحه ۱۷۹] بعضی از روایات به جای کلمه «جنبه» کلمه «حُبِّه» آمده یعنی در راه محبّت الهی، صبر و شکیبایی می‌نمودید. آنان بیشترین آزار و اذیّت را از جانب مردم تحمّل کردند و در راه خدا صبر نمودند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «ما اوذی نَبیّ مِثل ما اوذیتُ». [۳۶۳] . رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هیچ پیامبری همانند من اذیت و آزار نشد. این اذیّت‌ها تا آنجا ادامه یافت که به کشته شدن امامان و معصومین علیهم السلام می‌انجامید. قال الصادق علیه السلام: «وَ اللّه ما مِنّا الاَّ مَقتُولٌ شَهیدٌ». [۳۶۴] . امام صادق علیه السلام فرمود: به خدا قسم، هیچ یک از ما (اهل بیت) نیست، مگر آنکه کشته و شهید شود. خطب الحسن بن علی علیهما السلام بعد قتل ابیه فقال فی خطبته: «لقد حدَّثَنی حَبیبی جَدی رسولُ اللّهِ صلی الله علیه وآله اِنَّ الامرَ یملکُه اِثْنا عَشَرَ اِماماً مِن اَهلِ بَیته و صَفوتِهِ ما مِنَّا الّا مَقتولٌ او مسمومٌ». [۳۶۵] . امام حسن علیه السلام بعد از کشته شدن پدرش در خطبه‌ای فرمود: همانا جدّم و حبیبم رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: امر خلافت و امامت، از آن دوازده امام از اهل بیت اوست و هیچ یک از جانشینان او نیستند، مگر آنکه کشته شوند و یا مسموم گردند. بنابراین باید گفت آنان برای خداوند و در راه او، مشقّت‌های زیادی را تحمّل کردند. قال علی علیه السلام: «صَبرتُ و فی العین قَذی و فی الحَلْق شَجی». [۳۶۶] . امام علی علیه السلام فرمود: صبر و شکیبایی کردم در حالی که در چشمم خار و در گلویم استخوان بود. [صفحه ۱۸۰] قالت الفاطمهٔ علیها السلام: «صُبَّتْ عَلی مَصائِبُ لَوْ أَنّها صُبَّت عَلی الایّام صِرنَ لَیالیاً». [۳۶۷] . حضرت فاطمه علیها السلام فرمود: مصیبت‌هایی را تحمّل کردم که اگر بر روزگار وارد می‌شد، آن را شب می‌نمود. همه این صبرها و تحمّل مصیبت‌ها برای رضای خداوند و به خاطر حبّ الهی و پابرجا ماندن دین رسول خدا صلی الله علیه وآله بوده است. قال الحسین علیه السلام: «صَبْراً عَلی قَضائِک یا ربّ لا اله سِواکَ یا غیاث المُسْتَغیثین ما لی ربٌّ سِواکَ و لا مَعبود غَیرکَ صَبراً عَلی حُکْمِکَ یا غیاثَ مَن لا غیاث لَه». [۳۶۸] . امام حسین علیه السلام (در روز عاشورا در آخرین ساعات روز که با خداوند مناجات می کرد،) فرمود: شکیبا هستم بر قضای تو. ای پروردگار من، هیچ خدایی جز تو نیست ای فریادرسِ فریادرس خواهان، هیچ کس را جز تو ندارم و هیچ معبودی غیر از تو ندارم. بر حکم تو صبرکننده هستم. ای فریادرس کسی که فریادرس ندارد.

واقَمتم الصلوهٔ

«اقمتم» از ماده «اقامه» به معنی صاف و مستقیم کردید و به پا داشتید، است. در این فراز خطاب به ائمّه هدایت علیهم السلام می‌گوییم: شما اقامه‌کنندگان نماز بودید. در برخی از زیارت‌نامه‌هایی که برای زیارت بعضی از ائمّه اطهار علیهم السلام وارد شده است، زائر بر اقامه نماز توسّط آن گران‌قدران شهادت داده، می‌گوید: «اَشهَدُ اَنَّک قَد اَقمت الصَّلوهٔ». [۳۶۹] . من شهادت می‌دهم شما اقامه‌کننده نماز بودید. [صفحه ۱۸۱] منظور از اقامه نماز همان به‌پاداری نماز واقعی است که معراج مؤمن است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «الصَّلاهٔ مِعراج المُؤْمن». [۳۷۰] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: نماز معراج مؤمن است. ائمّه معصومین علیهم السلام بعد از معرفت الهی هیچ عبادتی را بهتر از نماز نمی‌دانند. عن الصادق علیه السلام لما سئل عَن اَفضَل الَاعْمال و اَحبَّها اِلی اللّه قال: «ما اَعلَم شَیئاً بَعد المَعْرفهٔ اَفْضَل مِن هذهٔ الصَّلاهٔ الّا تَری ان العَبد الصالح عِیسی بن مَریَم قال: «أَوْصَانِی بِالصَّلَاهٔ وَ الزَّکَاهٔ مَا دُمْتُحَیًّا» [۳۷۱] . از امام صادق علیه السلام سؤال شد: بهترین اعمال و محبوب‌ترین کارها نزد خداوند چیست؟ امام فرمودند: من هیچ امری را بعد از معرفت خداوند، افضل و برتر از نماز سراغ ندارم. آیا ندیدی که عبد صالح خداوند - حضرت عیسی بن مریم - گفت: «خداوند مرا به نماز و زکات تا زنده هستم سفارش کرد». امامان معصوم علیهم السلام زمانی که، وقت نماز می‌رسید از خود بی خود شده، به چنان نمازی می‌ایستادند که تحقّق واقعی اقامه نماز بود. أنّه علیه السلام کان إذا حَضَرَ وقتُ الصلاهٔ تَلَوّن و تزلزلَ، فقیلَ لَهُ: ما لَکَ؟ فیقولُ: «جاءَ وقتُ أمانهٔ عَرَضَها اللّهُ تعالی علی السماواتِ و الأرضِ و الجبالِ فأبینَ أن یَحْمِلَنَّها و حَمَلها الإنسانُ فی ضَعفی، فلا أدری احسنُ إذا ما حَمِلتُ أم لا؟!» [۳۷۲] . حضرت امام علی علیه السلام چون وقت نماز می‌شد، رنگش تغییر می‌کرد و به خود می‌لرزید به آن حضرت عرض شد: شما را چه شده است؟ فرمود: هنگام امانتی رسیده است که خدای تعالی آن را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه کرد، امّا آنها از پذیرفتن آن خودداری کردند و انسان به عهده گرفت و من با این ضعف و ناتوانی، آیا به خوبی از عهده برداشتن این بار برمی‌آیم یا نه؟! [صفحه ۱۸۲] حضرت زهرا علیها السلام نیز اقامه نماز می‌فرمود و نوری از اقامتگاه نماز او به سوی آسمان می‌رفت. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «أما ابنتی فاطمهٔ فإنّها سَیّدهٔ نِساء العالمین من الأولین و الآخرین... متی قامَت فی مِحرابها بین یَدَی ربّها جلَّ جلالُه زَهَر نورها لِملائکهٔ السّماء کما یَزهرُ نورُ الکواکِب لاهل الأرض، و یقولُ اللّه عزَّ و جلَّ لملائکتِهِ: یا ملائکتی، انظُرُوا إلی أمتی فاطمهٔ سیّدهٔ إمائی قائمهٌ بین یَدَیّ، تَرتعِدُ فرائضُها من خِیفتی، و قد أقبلَت بقلبها علی عبادَتی». [۳۷۳] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: دخترم فاطمه سرور زنان سراسر عالم است... هرگاه در محراب خود در برابر پروردگارش - جلّ جلاله - بایستد، نورش برای فرشتگان آسمان می‌درخشد، همچنان که نور ستارگان برای زمینیان می‌درخشد و خدای - عزّ و جلّ - به فرشتگانش می‌فرماید: ای فرشتگان من! به بنده من فاطمه بنگرید. بانوی بندگان من در برابر من ایستاده است و عضلاتش از ترس می‌لرزد. او با تمام وجود خویش به عبادت من روی آورده است. امام حسن علیه السلام قبل از برپایی نماز و در هنگام وضو، رنگ از رخساره‌اش می‌پرید. کان الحسن بن علی علیهما السلام إذا توَضّأ تغیّر لونه و ارتعدت مفاصِله، فقیل لهُ فی ذلک، فقال: «حقٌّ لِمَن وَقَفَ بَیْنَ یَدَی ذِی العَرشِ أنْ یَصْفَرَ لَوْنَهُ و تَرْتَعِدَ مَفاصِلَهُ». [۳۷۴] . امام حسن علیه السلام هرگاه وضو می‌گرفت رنگ چهره‌اش تغییر می‌کرد و بندهای بدنش به لرزه می‌افتاد. علّت را جویا شدند، فرمود: کسی که در برابر خداوندگار عرش‌نشین ایستاده است، باید رنگش زرد شود و بندبند بدنش به لرزه افتد. امام سجاد علیه السلام آنچنان محو نماز می‌گشت که همانند یک شیء بی‌جان می‌شد. قال الباقر علیه السلام: «کان علی بن الحسین (صلوات اللّه علیهما) إذا قام فی الصلاهٔ کأنّهُ [صفحه ۱۸۳] ساقُ شَجرهٍ لا یتحرّک منه شیءٌ إلا ما حرّکه الرّیح منه». [۳۷۵] . امام باقر علیه السلام فرمود: امام سجاد علیه السلام هرگاه به نماز می‌ایستاد، گویی تنه درختی است که هیچ چیزی از آن تکان نمی‌خورد، مگر آن چیزهایی که وزش باد به حرکت درمی‌آورد. اینها نمونه‌هایی از اقامه نماز توسّط امامان هدایت علیهم السلام بود. آنها مراتب نماز را درک کرده، این چنین

در مقابل خداوند می‌ایستادند و ما پیروان ائمّه علیهم السلام به تمسّک از امام سجاد علیه السلام چنین دعا می‌کنیم: «وَ أَنْزِلْنَا فِيهَا مَنْزِلَةَ الْمُصِيبِينَ لِمَنَازِلِهَا، الْحَافِظِينَ لِأَرْكَانِهَا، الْمُؤَدِّينَ لَهَا فِي أَوْقَاتِهَا عَلَى مَا سَنَّهُ عَبْدُكَ وَ رَسُولُكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فِي رُكُوعِهَا وَ سُجُودِهَا وَ جَمِيعِ فَوَاضِلِهَا عَلَى أَتَمِّ الطُّهُورِ وَ أَسْبَغِهِ، وَ أَبْيَنِ الْخُشُوعِ وَ أَبْلَغِهِ». [۳۷۶] . و ما را درباره نماز، همچون کسانی قرار ده که مراتبش را درک کرده‌اند، ارکانش را محافظت نموده‌اند، و آن را در اوقات خود - (همان) سنّتی که بنده و رسول تو [که درودهایت بر او و خاندانش باد] در رکوع و سجود آن و همه فضیلت‌هایش قرار داد - با پاکی تمام و فراگیر، و روشن‌ترین و نهایی‌ترین خشوع به جا آورده‌اند.

واتیتم الزکاة

«زکات» به معنی رشد و نمو است. و برای پاکسازی اموال از آلودگی‌ها و رشد و نمو مال به کار رفته است. شما امامان هدایت‌گستر، پرداخت‌کننده زکات بودید. زکات گاهی بر پرداخت مال تعلّق می‌گیرد که بایستی مسلمان، زکات اموال خود را [صفحه ۱۸۴] پرداخت نمایند و حتّی زکات و صدقه مستحبّی را نیز به خاطر رضایت الهی، بپردازد. و گاهی زکات به تمام امور به مقتضی خودشان تعلّق می‌پذیرد. قال الصادق علیه السلام: «لِكلِّ شَیء زَكاةٌ...». [۳۷۷] . امام صادق علیه السلام فرمود: برای هر چیزی زکاتی هست.... از جمله، می‌توان به زکاتِ قدرت اشاره کرد. قال علیُ علیه السلام: «زكاةُ القدرَةِ، الإنصافُ». [۳۷۸] . امام علی علیه السلام فرمود: زکات قدرت، انصاف داشتن است. همچنین به زکاتِ زیبایی. قال علیُ علیه السلام: «زكاةُ الجمالِ، العِفاف». [۳۷۹] . امام علی علیه السلام فرمود: زکات زیبایی، پاکدامنی است. نیز زکاتِ پیروزی، قال علیُ علیه السلام: «زكاةُ الظفَر، الإحسان». [۳۸۰] . امام علی علیه السلام فرمود: زکات پیروزی، نیکی کردن است. زکاتِ تندرستی، قال علیُ علیه السلام: «زكاة الصّحة، السّعی فی طاعةِ اللّه». [۳۸۱] . امام علی علیه السلام فرمود: زکات تندرستی، کوشیدن در طاعت خداست. زکاتِ شجاعت، قال علیُ علیه السلام: «زكاة الشجاعة، الجهادُ فی سبیل اللّه». [۳۸۲] . امام علی علیه السلام فرمود: زکات شجاعت، جهاد در راه خداست. [صفحه ۱۸۵] زکاتِ نعمت، قال علیُ علیه السلام: «زكاة النعّم، اصطناعُ المَعروف». [۳۸۳] . امام علی علیه السلام فرمود: زکات نعمت‌ها، انجام کارهای خیر است. و بالاخره زکاتِ علم، قال الصادق علیه السلام: «زكاة العِلْم، أن يُعَلّمه اهله». [۳۸۴] . امام صادق علیه السلام فرمودند: زکات دانش این است که آن را به اهلش بیاموزی. پس زکات دو قسم است: زکات ظاهری که عبارت است از اعطای مالی که‌خداواجب کرده‌با شرایط خاص ازاموالْ جدا شده، به دیگران داده شود.نوع دوّمْ زکات باطنی است. قال الصادق علیه السلام لما سأله رجُلُ فی کم تجب الزّکاة مِنَ المال: «الزكاةَ الظاهرةَ ام الباطِنه تُريد؟ فقال: اُريدُهما جميعاً، فقال: أما الظاهرةُ ففی كل الفٍ خمسة و عشرون، و امّا الباطِنة فلا تستأثِر علی اخيك بما هو أحوَج إليه منك». [۳۸۵] . امام صادق علیه السلام در پاسخ به مردی که پرسید: زکات واجب مال چقدر است، فرمود: مقصودت زکات ظاهری است یا باطنی؟ عرض کرد: هر دو. فرمود: زکات ظاهری در هر هزار درهم، بیست و پنج درهم واجب است و زکات باطنی این است که وقتی برادرت به چیزی نیازمندتر از تو بود، او را بر خود ترجیح دهی. امامان هدایت علیهم السلام هم زکات ظاهری را پرداخت کردند، به‌گونه‌ای که شب‌ها حَمْیان بر دوش کشیده به فقیران رسیدگی می‌نمودند و هم در زکات باطنی آن‌چنان در رسیدگی به فقیران پیش رفتند که قرآن این چنین توصیفشان فرموده: «وَ يُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَ يَتِيمًا وَ أَسِيرًا». [۳۸۶] . و غذا را در حالی که دوستش دارند، به بینوا و یتیم و اسیر می‌خورانند. [صفحه ۱۸۶] همه این تلاش‌ها به خاطر محبّتی که به خداوند دارند، می‌باشد و محض خاطر خداوند است. «إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَ لَا شُكُورًا». [۳۸۷] . ما شما را به خاطر خدا اطعام می‌کنیم و هیچ پاداش و سپاسی از شما نمی‌خواهیم. خداوند ولیّ خود را به اعطای زکات توصیف نموده است. آنان در همه احوال، زکات در راه خداوند را انجام می‌دادند. «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ». [۳۸۸] . سرپرست شما، تنها خدا و فرستاده او و کسانی که

ایمان آورده‌اند می‌باشد. (همان) کسانی که نماز را برپا می‌دارند و در حالی که در رکوعند، زکات می‌دهند.

وامرتم بالمعروف ونهیتم عن المنکَر

کلمه «معروف» از ماده «عرف» به معنی شناخته شده، می‌باشد. «منکر» به معنی ناشناس است. به این ترتیب کارهای نیک و حق، اموری شناخته شده و کارهای زشت، ناپسند و باطل، اموری ناشناس معرفی شده‌اند. چه این‌که فطرت پاک انسانی با دسته اول آشنا و با دسته دوم ناآشنا است. در این فراز می‌گوییم شما اهل بیتِ رسول گرامی اسلام صلی الله علیه وآله به امور آشنای شناخته شده که همان کارهای نیک و حق است، امر و فرمان داده‌اید و از امور ناشناس، باطل و ناپسند، نهی نموده‌اید. [صفحه ۱۸۷] آنان هستند که امرکنندگان واقعی معروف و نهی‌کنندگان واقعی منکر هستند و به همین خاطر بهترین امّت‌ها می‌باشند. چرا که قرآن می‌فرماید: «کُنتُمْ خَیْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنکَرِ». [۳۸۹] . شما بهترین امّتی بودید که برای مردم پدیدار شده‌اند. به کار پسندیده فرمان می‌دهید و از کار ناپسند منع می‌کنید. عن ابی بصیر عن أبی عبدالله علیه السلام قال: «إنَّما اَنزلت هذه الآیَةُ عَلی مُحمَّد صلی الله علیه وآله فی الأوصیاء خاصَّةً فقال: أنتُم خَیر ائمّةٍ اَخرجتُ لِلنَّاس تَأْمُرون بالمَعروف و تَنهُون عَن المُنکَر هکذا و اللَّه نَزَلَ بِها جِبرئیل علیه السلام و ما عَنّی بِها إلاَّ محمَّداً و اوصیائَهُ - صَلَوات اللّه عَلَیهم -». [۳۹۰] امام صادق علیه السلام به ابی بصیر فرمودند: این آیه بر پیامبر صلی الله علیه وآله نازل شد و منظور از آن اوصیا هستند. سپس فرمود: آنان هستند که با امر به معروف و نهی از منکر، بهترین امّت‌ها قرار گرفته‌اند. به خدا قسم جبرئیل آن را نازل کرد و منظوری جز پیامبر و اوصیا و جانشینان او - که سلام خداوند بر آنان باد - نداشت. حضرت سید الشهداء علیه السلام برای برپایی دین اسلام قیامی را آغاز نمود که در کربلا با خون خود، درخت تنومند آن را آبیاری کرد و هدف از این قیام را «امر به معروف و نهی از منکر» معرفی نمود. قال الحسین علیه السلام: «و اِنّی لَم اخْرج اشراً و لا بطراً و لا مفسداً و لا ظالماً و إنَّما خَرجت لِطَلَب الاِصْلاح فی اُمَّة جدّی صلی الله علیه وآله اُرید أن آمر بِالمَعروفِ و أَنهی عَن المُنکَر». [۳۹۱] . امام حسین علیه السلام فرمود: من قیام نکردم برای سبک‌سری و سرمستی و نه برای فسادْ برپا کردن و ظلم و ستم نمودن. بلکه قیام کردم برای اصلاح در امّت جدّم علیه السلام و قصدم امر به معروف و نهی از منکر است. [صفحه ۱۸۸]

وجاهدتم فی الله حق جهاده

«جهاد» از ماده «جهد» است به معنی «تلاش و کوشش برای انجام کاری» و نیز به معنی «مشقت و سختی» است و به همین جهت «جنگ» را «جهاد» گفته‌اند. زیرا تلاشِ توأم با رنج است. بنابراین به مجاهد، «تلاش‌کننده» و «جنگ‌کننده» نیز اطلاق شده است. ولی باید توجّه داشت که جهاد، تنها به معنی جنگ و نبرد مسلّحانه نیست، بلکه هر نوع تلاش و کوششی را که برای پیشبرد اهداف مقدّس الهی انجام گیرد، شامل می‌شود. بنابراین علاوه بر نبردهای دفاعی و تهاجمی، مبارزات علمی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی را نیز دربر می‌گیرد. «جاهد» کسی است که تلاش و کوشش برای انجام کاری کرده است. منظور از این فراز آن است که: شما ائمّه معصومین علیهم السلام در راه خدا حقِّ مجاهدت و تلاش و کوشش را ادا کردید. آنان در زمینه‌های مختلف، نهایت مجاهدت را نمودند. در آن جایی که اسلام به قیام و جنگ نیاز داشت، مجاهدت و مبارزه بر علیه طاغوتیان را سرلوحه کار خود قرار دادند و آنجایی که دین نیاز به تحکیم پایه‌ها و اصول داشت، از ارائه مطالب علمی فروگذاری نکردند. زیرا ابزار مجاهدت و سخت‌کوشی مؤمن، سلاح و زبان اوست. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اِنَّ المُؤمن مُجاهدٌ بِسَیفِه و لِسانِه». [۳۹۲] . رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: همانا مؤمن با شمشیر و زبان خود جهاد می‌کند.

حتی اعلنتم دعوته وبینتم فرائضه واقَمتم حدوده ونشرتم شرائع احکامه وسننتم سنته

«اعلنتم» به معنی آشکار کردید، است. [صفحه ۱۸۹] «دعوة» به معانیِ خواندن، طلب کردن و یاری جستن می‌باشد. «بینتم» از ماده «بیان» بوده و از نظر مفهومِ لغت، معنی گسترده‌ای دارد و به هر چیزی گفته می‌شود که آشکارکننده چیزی باشد. بنابراین فقط نطق و سخن را شامل نمی‌شود، بلکه حتّی کتابت، خط، انواع استدلالات عقلی و منطقی که مبیّن مسائل مختلف و پیچیده است همه در مفهوم «بیان» جمع است. هر چند شاخص این مجموعه، همان «سخن گفتن» می‌باشد. «فرائض» جمع «فرض» به معنی تعیین‌شده و واجب‌شده است. «حدوده» جمع «حدّ» به معنی چیزی است که در میان دو شیء مانع شود و یا به گفته راغب: «واسطه میان دو چیزی است که مانع اختلاط و آمیختگی آنها به یکدیگر شود». لذا به مرزهای کشورها «حدود» گفته می‌شود و قوانین الهی را نیز «حدود الهی» می‌گویند، چون عبور از آن مجاز نیست و تعبیر به «حُدود اللّه» قوانینی است که تجاوز از آنها ممنوع است. به همین جهت به عنوان «مرزهای الهی» شناخته شده‌اند. «نشرتم» به معنی گسترده و پراکنده نمودید، است. بعضی «نشر» را به معنی درخشندگی دانسته‌اند. «شرائع» جمع «شریعة» به معنی راهی است که به سوی آب می‌رود و به آن منتهی می‌شود و این که دین را «شریعت» می‌گویند از آن نظر است که به حقایق و تعلیماتی منتهی می‌شود که مایه پاکیزگی و طهارت و حیات انسانی است. «احکام» جمع «حکم» به معنی محکم ساختن است و به همین دلیل موضوعات پایدار و استوار را «محکم» می‌گویند. چرا که عوامل نابودی را از خود دفع می‌کند و به همین جهت به معنی استوار گردانیدن، استعمال شده است. احکام الهی عبارت است از مطالب استوار و محکمی که خداوند متعال برای باقی [صفحه ۱۹۰] ماندن دینش برای مردم مقرّر نموده و آنان را بر عمل به آن موظّف نموده است. «سنة» به معنی طریقه و روش است و البته سنّت الهی که عبارت است از روش‌ها و قانون‌های حتمی خداوندی، تغییرناپذیر است. در این فرازها به پنج مورد از مجاهدت‌ها و کوشش‌های امامان معصوم علیهم السلام اشاره شده است. اوّلین تلاش و مجاهدت آنان، اعلان و آشکار نمودن دعوت و مطلب خداوند است (اعلنتم دعوته). آنان دعوت‌کنندگان به سوی خداوند بودند. همان‌گونه که در زیارت جامعه خواندیم: «اَلسَّلام عَلی الدُّعاة اِلی اللّه». سلام بر خوانندگان به سوی خداوند. و در فرازی دیگر آنان را با عنوان «الدعوة الحسنی» یعنی دعوت‌کنندگان نیکو یاد کردیم. قال حسن بن علی علیه السلام: «اَیُّها النَّاس مَن عَرفنی و مَن لَم یَعْرفنی فَاَنَا الحسن بن علی، و اَنَا ابن البَشیر و النَذیر الداعی اِلی اللّه بِاِذْنِه و السِّراج المُنیر». [۳۹۳] . امام حسن علیه السلام فرمود: ای مردم هر کس مرا شناخته که می‌شناسد و هر کس مرا نمی‌شناسد (آگاه باشد که) من حسن بن علی هستم و من فرزند بشارت‌دهنده و انذارکننده‌ام. همان کسی که با اجازه و اذن الهی، مردم را به سوی خداوند دعوت می‌کرد و چراغ روشن بود. دوّمین مجاهدت امامان معصوم علیهم السلام بیان نمودن و واضح کردن فرائض و واجبات الهی در بین مردم بوده است (و بَیّنهم فرائضه). آنان بیان‌کننده حق و فرائض الهی هستند. [صفحه ۱۹۱] قال علی علیه السلام: «اَنَا وَاللّه اِمام المبین اَبیَن الحَقّ مِن الباطل وَرَثته مِن رَسول اللّه صلی الله علیه وآله». [۳۹۴] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: به خدا قسم من امام بیان‌کننده هستم. بیان می‌کنم و روشن می‌سازم حق را از باطل و این کار را از پیامبر خدا به ارث برده‌ام. سوّمین مجاهدت و تلاش امامان هدایت علیهم السلام، اقامه و به‌پاداری و استوار گرداندن حدود و مرزهای خداوند و به‌پا داری قوانینی که تجاوز از آنها ممنوع است، می‌باشد (اَقَمْتُم حدوده). عبدالعزیز می‌گوید در ایامی که حضرت رضا علیه السلام به مرو آمده بودند، خدمت ایشان رفتم و عرضه داشتم مردم پیرامون امامت اختلاف دارند امام رضا علیه السلام (سخنان مبسوطی فرموده و) فرمودند: «ان الأمامَة زِمام الدّین و نظامُ المسلمین، و صَلاح الدّنیا و عِزّ المؤمنین، إنّ الأمامة اسُّ الُاسلام النّامی و فرعه السّامی، بالأمام تمامُ الصّلاة و الزّکاة و الصّیام و الحجّ و الجهاد و توفیرُ الفیءِ و الصّدقات و امضاءُ الحدود و الأحکام و مَنعُ الثّغُور و الأطراف؛ الأمام یُحلُّ حلالَ اللّه و یُحرمُ حرامَ اللّه و یقیم حدود اللّه و یذب عن دین اللّه و یدعو الی سبیل رَبّه بالحکمة و الموعظة الحسنة و الحجّة البالغه». [۳۹۵] . همانا امامت زمام دین و مایه نظام مسلمین و صلاح دنیا و عزّت مؤمنین است. همانا امامت ریشه یا نمو اسلام و شاخه بلند آنست. کامل شدن نماز و زکات و روزه و

حجّ و جهاد و بسیار شدن غنیمت و صدقات و اجرای حدود و احکام و نگهداری مرزها و اطراف به وسیله امامست. امامست که حلال خدا را حلال و حرام او را حرام می‌کند و حدود خدا را به پا می‌دارد و از دین خدا دفاع می‌کند و با حکمت و اندرز و حجّتِ رسا، مردم را به طریق پروردگارش دعوت می‌نماید. [صفحه ۱۹۲] چهارمین مجاهدت و تلاش امامان معصوم علیهم السلام، «انتشاردهنده شرایع احکام الهی» بودنِ آنهاست. یعنی امام ناشر و گسترش‌دهنده شرایعِ احکامِ خداوند می‌باشد. (نَشرتم شَرایع اَحْکامه). مفسّران در شرح کلمه «شَرائِعَ اَحکام» سه نظر مطرح کرده‌اند: ۱ - «شرائع احکام» عبارت است از راه‌هایی که بیان‌کننده احکام فقهی است. یعنی امام راه‌های فهم احکام فقهی را گسترش داده. چرا که آنان حلال‌ها و حرام‌های خداوند را بیان نموده‌اند و تمامی فروع و اصول فهم و استنباط از احکام فقهی را روشن ساخته‌اند. آنان با تدریس فقه به تبیین احکام پرداخته و در این زمینه شاگردان فراوانی را تربیت نموده‌اند. «محقّق» در اوائل کتاب «المعتبر» درباره امام جعفر صادق علیه السلام. به این مطلب اشاره کرده که نزدیک به چهار هزار نفر از رجال حدیث، از امام صادق علیه السلام روایت کرده‌اند. گروه زیادی از فقهای فاضل و برجسته همچون" زرارهٔ بن اعین "و دو برادرش" بکَیر "و" حمران "و همچنین" حمیل بن درّاج"، "محمّد بن مسلم"، "یزید بن معاویه،" هر دو هشام"، ابی‌بصیر"،"عبداللّه،محمّد وعمران خلبی"، "عبداللّه بن نسان "و"ابی‌الصّیاح کنانی "و دیگران از شاگردان برجسته آن حضرت بودند. تا جایی که از پاسخ‌های ائمّه علیهم السلام به سؤالات مختلف، چهارصد کتاب گردآوری کرده و نامش را «اصول اربعمائهٔ» گذاشتند. ۲ - «شرائع احکام» عبارت است از راه‌هایی که به سوی قرآن و فهم و تفسیر این کتابِ گران‌قدر است. یعنی امامان معصوم علیهم السلام، راه‌های فهم و تفسیر قرآن کریم را فراوان و گسترده کرده‌اند. چرا که خود مبیّن آیات قرآن بودند و آگاه به تفسیر و تأویل این کتاب عظیم‌الشأن. قال الحسن علیه السلام فی مجلس معاویه: «و أَنَا ابنُ خِیرةِ الاماء و سیدهٔ النِّساء غذانا [صفحه ۱۹۳] رسول اللّه صلی الله علیه وآله بعلم اللّه تبارک و تعالی، فَعَلَّمنا تَأویلَ القُرآنِ، و مُشکِلاتِ الأَحکام، لَنا العِزَّةُ العُلیا و الکَلِمَةُ العُلیاء، و الفَخْرُ و السَّناءُ». [۳۹۶] . امام حسن علیه السلام در مجلس معاویه فرمود: من پسر بهترین کنیزان (خدا) و سرور زنانم. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله ما را با علم خداوند - تبارک و تعالی - تغذیه کرده است و تأویل قرآن و احکام دشوار را به ما آموخته است. سترگ‌ترین ارجمندی و والاترین کلمه و افتخار و بلندی از آنِ ماست. ۳ - «شرائع احکام» عبارت است از تمامی راه‌های فهم دین. یعنی امامان معصوم علیهم السلام راه‌های فهم دین را گسترش دادند و اگر آنان نبودند، کسی از دین و اسلامِ واقعی اطّلاع کامل نداشت. آنان با احادیث، گفتار، کردار و رفتار خود، دین اسلام را آن‌گونه که بود به مردم معرفی کردند و با تربیت شاگردان، دین را به دین‌طلبان معرفی نمودند. شیخ مفید در کتاب «ارشاد» و ابن شهرآشوب در کتاب «معالم العلماء» و طبرسی در کتاب «اعلام الوری» نوشته‌اند: تعداد اصحاب ثقه امام صادق علیه السلام که از آن حضرت روایت کرده‌اند، چهار هزار نفر بود (بعضی تمامی اصحاب امام صادق علیه السلام را چهار هزار نفر می‌دانند). پنجمین تلاش و مجاهدت امامان معصوم علیهم السلام این است که طریقه و روش و سنّت دین اسلام را که همان سنّت الهی است، برای مردم روشن نمودند. (و سننتم سنّته). یعنی جریان سازیِ اجرای سنت الهی در شئونات زندگی و امور معنوی مردم و در تمامی عالم را اجرا نمودند و روشی را بیان کردند که خداوند آن را وضع نموده بود و از روش‌ها و سنّت‌های دنیاخواهان و دنیاجویان بیزار و به دور بودند، هر چند آن روش‌ها [صفحه ۱۹۴] و سنّت‌ها چند روزی برای آنان به حسب ظاهر، کارساز باشد. لذا امیرالمؤمنین علی علیه السلام از سیاست دینی و اسلامی پیروی می‌کرد و سیاست معاویه را حیله‌گری و نیرنگ می‌دانست. امام علیه السلام می‌فرمودند: «و اللّه ما معاویهٔ بأدهی منّی، وَلکِنّهُ یَغدِرُ و یَفجُرُ، و لو لا کراهِیّهٔ الغَدر لکنتُ مِن ادهی النّاس، و لکن کلّ غدرةٍ فجرةٍ، و کلّ فجرةٍ کفرةٌ، و لِکلّ غادرٍ لِواءٌ یعرف بِهِ یوم القیامهٔ و اللّه ما اُستغفل بالمکیدهٔ، و لا أستغمز بالشّدیدهٔ». [۳۹۷] . سوگند به خدا، معاویه از من سیاستمدارتر نیست، امّا معاویه حیله‌گر و جنایت‌کار است. اگر نیرنگ ناپسند نبود من نیرنگ‌بازترین افراد بودم. ولی هر نیرنگی گناه، و هر گناه نوعی کفر و انکار است. روز رستاخیز در دست هر حیله‌گری پرچمی است که با آن شناخته می‌شود. به خدا سوگند، من با فریبکاری غافلگیر نمی‌شوم

و با سخت‌گیری ناتوان نخواهم شد. ائمّه معصومین علیهم السلام چون فهم دقیق از دین دارند، می‌توانند سنّت و روش الهی را در جامعه اجرا نمایند. چرا که ایشان حامل سنّت پیامبران قبل هستند. در حالی که دیگران هر چند عالم باشند، نمی‌توانند تمامی سنّت‌ها و روش‌های خداوند را در بین مردم به اجرا بگذارند. عن ابی حمزة ثمالی قال: سمعت ابا جعفر علیه السلام یقول: قال رسول اللّه: «اِنَّ اللّهَ تبارَکَ و تعالی یقول... جَری فیهم روحَکَ و روحَهم جَری فیک من ربِّهم و هُم عِترَتُکَ و طینَتُکَ و لَحْمُکَ و دَمُکَ و قَد اَجریَ اللّه فیهِم سُنَّتُک و سنَّةَ الانبیاء قَبلک و هم خزانی علی عِلمی مِن بَعْدک...». [۳۹۸] . ابی حمزه ثمالی می‌گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: همانا خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید: (ای رسول، ما) جاری ساختم در آنها (اهل بیت)، [صفحه ۱۹۵] روح تو را و جاری نمودم در تو، روح آنها را از جانب پروردگارشان و آنها عترت و طینت تو هستند و گوشت و خون تو و خداوند جاری ساخته در آنها سنّت و روش تو و سنّت و روش پیامبران قبل از تو را و آنان بعد از تو گنجواره‌هایی بر علم من هستند.

وصرتم فی ذلک منه الی الرضا

«الرضا» به معنی خوشنود گشتن است و مقام رضا عبارت است از خوشنودی از فرمان و عمل خداوند و در تمامی سختی‌ها و راحتی‌ها تسلیم قضای او شدن و در مسیر قضای او حرکت کردن. پس معنای رضا همان تسلیم امر الهی شدن و تسلیم قضای او در سختی و راحتی و تنگدستی و آسایش است. البتّه به‌کارگیری اسباب و وسائل، برای تبدیل سختی‌ها به راحتی و حرکت در مسیری که تنگدستی را به آسایش تبدیل نماید، امری واجب است و نه تنها با مقام «رضا» منافاتی ندارد، بلکه جستجوی اسباب و ابزار و تلاش و حرکت و چاره‌اندیشی، از جمله ضروریّات و واجباتی هستند که پیامبران و اولیای الهی بر تحقّق و اجرای آن اصرار داشته و بر رها کردن آن وعده عذاب داده‌اند. امّا در ماورای اسباب و ابزار ظاهری (مثل اراده خداوند و مشیّت و حکمت او در انجام امور)، برای بندهٔ قدرت و اراده‌ای وجود ندارد و بایستی تسلیم امر الهی و خوشنود به مشیّت خداوند باشد. در فراز قبل به پنج مورد از تلاش‌ها و مجاهدت‌های ائمّه معصومین علیهم السلام، اشاره شده بود و در این فراز و دو فراز بعدی، به سه هدف از اهداف مجاهدت و تلاش آنان اشاره شده است. یعنی بعضی از هدف‌های امامان هدایت علیهم السلام در این جهاد و تلاش را بیان می‌نماید. اوّلین هدف آنها از جهاد و تلاش در راه خداوند، «کسب رضایت الهی» بوده است. [صفحه ۱۹۶] در این فراز به امامان معصوم علیهم السلام عرضه می‌داریم: شما ائمّه علیهم السلام در مجاهدت‌های خود به سوی مقام رضا (که همان خوشنودی و تسلیم است)، برای خداوند گام برداشتید. چرا که آنان در تمامی امور در پی رضایت معبود بوده و طالب مقام رضا هستند. قال الصادق علیه السلام: «رأسُ طاعةِ اللّهِ الرِّضا بِما صَنَعَ اللّهُ فیما أَحَبَّ العَبْد و فیما کَرِهَ». [۳۹۹] . امام صادق علیه السلام فرمود: مقام رضا و خرسندی به آنچه خدا می‌کند – چه خوشایند بنده باشد یا ناخوشایند او – در رأس فرمان‌برداری از خداست. باید دانست که مقام رضا بالاترین مقام‌هاست. قال علی بن الحسین علیه السلام: «أعلی درجةِ الزّهد أدنی درجةِ الوَرع، و أعلی درجةِ الورع أدنی درجة الیقین، و أعلی درجة الیقین أدنی درجةِ الرضا». [۴۰۰] . امام سجاد علیه السلام فرمود: بالاترین درجه زهد، پایین‌ترین درجه ورع است و بالاترین مرتبه ورع، کمترین درجه یقین است و بالاترین درجه یقین، پایین‌ترین درجه رضا و خرسندی (از خدا) است. در بعضی از احادیث «رضا» والاترین و بالاترین درجه یقین معرفی شده است. الإمام زین العابدین علیه السلام: «الرضا بمکروهِ القضاء من أعلی درجات الیقین». [۴۰۱] . امام سجّاد علیه السلام فرمود: راضی بودن به قضای ناخوشایند (خدا)، از بالاترین درجات یقین است. نتیجه رضا و خوشنودی از خداوند، آرامش درونی است. لذا در تاریخ عاشورا و در کتاب‌های مقاتل آمده است: هر چه به عصر عاشورا نزدیک‌تر می‌شد، چهره امام حسین علیه السلام آرام‌تر می‌گشت. با آنکه مصیبت‌های زیادتری را تحمّل نموده بود، ولی [صفحه ۱۹۷] راضی به رضایت خداوند بوده است. [۴۰۲] .

وسلمتم له القَضاء

«القضاء» یعنی فرمان و عمل قاطعانه. چه اینکه آن فرمان و عمل از خداوند صادر شده باشد و چه از بشر. فرمان قاطعانه خداوند مانند: «وَ قَضَی رَبُّکَ...». [۴۰۳] . و پروردگارت مقرر کرد.... عمل قاطعانه خداوند مانند: «وَ اللَّهُ یَقْضِی بِالْحَقِّ...». [۴۰۴] . و خداوند است که به حق حکومت می‌کند.... فرمان قاطعانه بشری مثل: حکم‌های حاکم که فرمان می‌دهد و بر همه لازم الاجرا است. عمل قاطعانه بشری مثل: «فَإِذَا قَضَیْتُم مَّنَاسِکَکُمْ...». [۴۰۵] . و هنگامی که مناسک (حجّ) خود را انجام دادید.... دومین هدف امامان هدایت علیهم السلام از تلاش و جهاد در راه خداوند، «سر تسلیم فرود آوردن به قضا و مقدّرات الهی» است. در این فراز می‌گوییم شما برای خداوند تسلیم شدید و محض خاطر معبود، به تمامی فرمان‌ها و عمل‌های قاطعانه خداوند که درباره شما انجام داد و به مقدّرات قضای او تسلیم هستید و حال آنکه تمامی آن مقدّرات را [صفحه ۱۹۸] امامان معصوم علیهم السلام می‌دانند و یا می‌توانند بر آن اطّلاع یابند. قال الباقر علیه السلام: «وَ عندَنا عِلمُ المَنایا و البَلایا و القَضایا و الوَصایا و فَصْلُ الخَطابِ و مولِدُ الاسلامِ و اَنْسابُ العَرب». [۴۰۶] . امام باقر علیه السلام فرمودند: نزد ما علم مرگ و میرها و بلاها و قضایا (و یا قضا و قدرها) و وصیت‌ها و فصل خطاب و فرزندان اسلام و انساب عرب وجود دارد. تمامی بلاهایی که بر ائمّه علیهم السلام وارد شد، آزمایش الهی از آنان بوده، تا میزان فرمان‌برداری آنها بر همگان معلوم گردد و باعث ترفیع درجات آنان گردد. قال حمرانُ لابی جعفر: «جعلت فداک أرأیتَ ما کان مِن أمرِ قیامِ علی بن أبی‌طالب و الحسنِ و الحسینِ علیهما السلام و خروجِهم و قیامِهم بدِین اللّه عَزّ ذِکرُه و ما اُصیبوا من قتل الطواغیت اِیَّاهم والظَّفَر بِهم حتی قُتِلُوا وغُلِبُوا؟ فقال ابوجعفر علیه السلام: یا حُمران! إن اللّه تبارک و تعالی قد کان قدَّرَ ذلک علیهم و قضاهُ و اَمْضاهُ و حَتَمَهُ علی سبیل الإِخْتیارِ ثُمَّ أَجْراهُ. فَبِتَقَدُّمِ علمِ إلیهم من رسول اللّه صلی الله علیه وآله قام علیُ والحسن والحسین علیهم السلام و بعلم صمت مَن صمت منّا و لو أنّهم یا حُمران! حیثُ نزلَ بهم ما نزل من أمر اللّه عزّ و جلّ و إظهارِ الطواغیتِ علیهم سَأَلُوا اللّه عزّ و جلّ أن یدفع عنهم ذلک و أَلَحُّوا علیه فی طلب إزالَةِ مُلْکِ الطواغیتِ و ذهاب ملکهم إذا لأَجابَهُم و دَفَعَ ذلک عنهم، ثمّ کان انقضاءُ مُدَّةِ الطواغیتِ و ذهاب ملکهم أسرع من سِلکٍ منظومٍ اِنْقَطَع فَتَبَدَّدَ، و ما کان ذلک الذی أصابهم یا حمرانُ لذنبٍ اقترفوهُ، و لا لِعُقُوبَةٍ معصیَةٍ خالَفُوا اللّه فیها و لکن لمنازِلَ و کرامةٍ من اللّه، أراد أن یَبْلُغُوها، فَلا تَذْهَبَنَّ بک المذاهبُ فیهِم». [۴۰۷] . حمران به امام باقر علیه السلام عرضه داشت: فدایت شوم، آیا به نظر شما قیام و خروج حضرت علی علیه السلام و امام حسن و امام حسین علیهما السلام بر ضد طاغوت‌های زمان و کشته شدن ایشان و مغلوب واقع شدنشان در مقابل طاغوت‌ها از جانب خداوند [صفحه ۱۹۹] و مطابق با قضای الهی بوده است. حضرت فرمود: ای حمران! خداوند کشته شدن را برای ایشان مقدّر کرده بود و از آن جهت ائمّه علیهم السلام را به این ناگواری‌ها مبتلا کرد تا آنها را آزمایش کند. لذا با این که حضرت علی و امام حسن و امام حسین توسط حضرت پیامبر صلی الله علیه وآله به پیامدهای این امور آگاه شده بودند، قیام کردند و هر یک از ما ائمّه که سکوت کرد، با آگاهی قبلی سکوت کرد، ای حمران! اگر ائمّه در زمانی که قضای الهی یعنی غلبه طاغوت‌ها و شکنجه‌ها و کشتارهای آنها بر ایشان وارد می‌شد، از خداوند می‌خواستند که طاغوت‌ها را از بین ببرد و دستشان را از این دنیا کوتاه گرداند، و در این خواسته‌ها اصرار می‌کردند، خداوند زودتر از رشته‌ای که از هم گسسته می‌شود و پراکنده می‌گردد، رشته حیات طاغوت‌ها را از هم می‌گسست. ای حمران! این بلاها و ناگواری‌ها که ائمّه بدانها گرفتار می‌شوند نه برای گناهی است که مرتکب شده‌اند و نه برای مجازاتِ نافرمانی خداوند است. بلکه، برای این است که ائمّه می‌خواهند با تسلیم به قضای الهی به درجات بلند و کرامت خداوندی، نایل شوند. لذا نباید گوناگونی روش‌های ائمّه برای تو ایجاد اشکال کند.

وصدقتم من رسله من مضی

هدف سوم از جهادها و تلاش‌های ائمّه معصومین علیهم السلام، «تصدیق پیامبران قبل» بوده است. در این فراز می گوییم: شما تصدیق کردید و صادق شمردید با فعل و قول خود تمامی رسولان و فرستادگان و پیامبران گذشته خداوند را. امامان معصوم علیهم السلام در گفتار خود پیامبران خدا را تأیید و تصدیق نموده، از آن پیامبران جز به تمجید و تأیید یاد نمی کردند و مواعظ پیامبران را در احادیث خود ذکر می‌نمودند. علاوه بر آن، امامان معصوم علیهم السلام پیروان عملی پیامبران گذشته بودند و راه و روش آنان را اجرا می‌نمودند. چرا که پیامبران گذشته نیز رسولان الهی بوده و شعاری [صفحه ۲۰۰] جز یکتاپرستی و تزکیه نفس نداشتند. قرآن کریم می‌فرماید: «وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَ مَلَآئِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ». [۴۰۸] . و همگی مؤمنان به خداوند و ملائکه او و کتاب‌های او و فرستادگانش ایمان آورده‌اند (و می گویند) ما در میان هیچ یک از رسولانش فرق نمی گذاریم. و امامان معصوم علیهم السلام، مؤمنان واقعی به پیامبران گذشته و وارثان آنها هستند. قال الصادق علیه السلام: «نحن ورثة الانبیاء». [۴۰۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما وارثان پیامبران هستیم. پس یکی از اهداف جهاد و تلاش ائمّه معصومین علیهم السلام که در گفتار و کردار و حتّی مبارزه با ستمگران بوده، جهت تصدیق پیامبران گذشته است.

فالراغب عنکم مارق والازم لکم لاحق والمقَصر فی حقکم زاهق

«راغب عنکم» به معنی روی گرداننده از شما و اعراض کننده از شما و ترک کننده‌اتان، می‌باشد. «مارق» یعنی از دین به دور شده. «لازم لکم» یعنی ملازم شما، همراه شما و پیوسته به شما. «لاحق» به معنی ملحق شده، به حق رسیده، رسنده و میوه دوم بعد از میوه اول است. «مقصر فی حق» به معنی کوتاهی کننده، سستی کننده، و باز ایستاده در حق می‌باشد. «زاهق» یعنی نابود، باطل، خشک، و هلاک‌شونده. در این فراز به ا مامان معصوم علیهم السلام عرضه می‌داریم: [صفحه ۲۰۱] پس هر کس از شما اعراض نمود و شما را نخواست و شما را ترک کرد از دین به دور و خارج گشته است و آن کسی که ملازم و همراه شما بود و پیوسته به شما گشت، به دین و حقیقت ملحق شده و بعد از شما که گُل سرسبد عالم وجود و میوه اوّلین عالم خلقت هستید، میوه دوم گشته است. چرا که از زیادی گِل شما آفریده شده است و آن کسی که درباره شما و در حق شما کوتاهی و سستی کرده و در حق شما در جا زده باز ایستاده، نابود و هلاک شده است. قال الصادق علیه السلام: «كَذَبَ من زعم انه یعرفنا و هو مستمسک بعروة غیرنا». [۴۱۰] . امام صادق علیه السلام فرمود: دروغ می گوید کسی که گمان می کند ما را شناخته در حالی که به ریسمان غیر ما پناه برده است (و از ما روی گردانده است). امام حسن علیه السلام در مجلسی که معاویه و سرداران او بودند حضور یافتند و به ایراد سخن پرداخته و سؤالات آنها را پاسخی منطقی دادند و چون آنها به آن حضرت و مقام ولایت ایراد می گرفتند، شروع به دفاع از اهل بیت علیهم السلام کرده و سخنانی در فضائل آنان گفتند. امام علیه السلام در ضمن سخنان خود فرمودند: «انشدکم باللّه أتعلمون اَنَّ رسول اللّه صلی الله علیه وآله حین حضرته الوفاة، و اجتمع اهل بیته قال: اللّهم هؤلاء اَهلی و عِتْرَتی، اللّهم وال من والاهم، و انصرهُم عَلی من عاداهم، و قال: إنَّما مثلُ أَهل بَیتی فیکُم کسفینة نوح، من دَخَلَ فیها نَجا و من تَخَلَّفَ عَنها غَرَقَ». [۴۱۱] . شما را به خداوند قسم می‌دهم، آیا می‌دانید که رسول خدا صلی الله علیه وآله در هنگام وفاتش اهل بیت خود را جمع کرد و دست به آسمان بالا برد و فرمود: خداوندا اینها خاندان من و عترت من هستند. خداوندا دوست دار هر که اینها را دوست دارد و اهل بیت مرا یاری ده تا بر دشمنان خود پیروز گردند و سپس فرمود و مَثل اهل [صفحه ۲۰۲] بیت من در میان شما، همانند کشتی نوح است. هر که در آن کشتی داخل گردد، نجات یافته و هر کس از آن کشتی روی گرداند، غرق می گردد.

والحق معکم وفیکم ومنکم والیکم وانتم اهله ومعدنه

در این فراز می گوییم: ای امامان معصوم علیهم السلام، حق و حقیقت همیشه با شما و همراه شماست و در (پیروی) شما و از شما (به

ما رسیده) است و به سوی شماست (که منشأ تمامی حق‌ها به سویتان است) شما ائمّه هدایت، اهل حق و معدن حق هستید. در اینکه حق همراه امامان است، احادیث فراوانی وجود دارد [۴۱۲] که بعضی از احادیث، حق را به یک امام نسبت داده است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «الحقّ مع عَلیٍ و عَلیٌ مع الحقّ لا یفترقان حتی یَرِدا علی الحوض». [۴۱۳] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: حقیقت و حق همراه علی و علی همراه حقیقت و حق است این دو جدا نمی‌شوند تا اینکه بر من کنار حوض وارد شوند. برخی از روایات و احادیث، وجودِ همه ائمّه علیهم السلام را حق دانسته است. قال المهدی علیه السلام:«... والحق مَعَنا فلن یوحشنا مِن قعد عنّا و نَحنُ صَنایع ربّنا». [۴۱۴] . حضرت مهدی فرمودند:... حقیقت و حق با ما و همراه ماست. پس به وحشت نمی‌افتیم از (کمی یاران) و اینکه مردم از ما دوری کنند. چرا که ما دست ساخته پروردگارمان هستیم. و روایاتی، غیر از ائمّه علیهم السلام را ناحق و باطل دانسته است. عن محمّد بن مسلم قال: سمعت ابا جعفر علیه السلام یقول: «لیس عند احدٍ من الناس حقٌ و لا صوابٌ و لا احدٌ من الناس یقضی بقضاء حقٍّ اِلاَّ ما خَرَجَ مِنَّا أهلُ‌البیت [صفحه ۲۰۳] و إذا تَشَعَّبَتْ بهم الأُمُور کان الخَطاءُ مِنهُم و الصَّواب من علیٍ علیه السلام». [۴۱۵] . محمّد بن مسلم گوید: شنیدم امام باقر علیه السلام فرمود: نزد هیچ‌کس از مردم طلب حق و درستی نیست و هیچ یک از مردم به حق قضاوت نکند، جز آنچه از خاندان ما بیرون آید و هنگامی که امور مردم درهم پیچید و پراکنده گردید، خطا از آنها و صواب از علی علیه السلام است. یعنی وقتی گفتار و عقیده مردم بر خلاف گفتار و عقیده امیرالمؤمنین علی علیه السلام باشد، همه آنها بر باطل و گفتار و عقیده حضرت علی علیه السلام بر حق است و پیدا است که فرزندان معصوم امام علی علیه السلام در همه امور از پدر خود تبعیت کنند و این حکم درباره آنها نیز جاری است. از این فراز و ا حادیث معلوم می‌شود معیار حق و حقیقت امامان معصوم علیهم السلام هستند و باید عقیده حق و اخلاق حق و عمل حق را از آنان جویا و در عمل و گفتارِ آنان جستجو نمود و در یک کلمه، حق در رضای آنان نهفته است. یعنی هر چه آنان بپسندند، حق است. «فَالحقّ ما رَضَیتُموه و الباطِل ما اَسْخَطتمُوه و المَعْروف ما اَمَرْتُم به و المُنکَر ما نَهَیْتم عَنه». [۴۱۶] . و حق و حقیقت آن است که شما بپسندید و باطل آن است که شما از آن خشمگین باشید و کار نیکو آن کاری است که شما فرمان دهید و کار زشت و منکر آن است که شما از آن نهی کنید.

ومیراث النبوة عندکم

در این فراز عرضه می‌داریم: ای امامان معصوم، میراث و ارث باقی‌مانده انبیای [صفحه ۲۰۴] گذشته و میراث نبوّت، نزد شماست. یعنی ارث نبوّت را شما برده‌اید و همان‌گونه که آنها حجّت خدا در روی زمین بودند و دارای مقام عظما، شما نیز از آنان ارث برده و مقام پیامبران را (و حتّی برتر از آنان را) دارا می‌باشید. و همچنین ارث انبیا که شامل کتاب‌های آسمانی آنها است، نزد شماست. قال الصادق علیه السلام: «انَّ عِندَنا الجفر الاحمر والجفر الاَبیض و مُصحف فاطمهٔ علیها السلام فسَئَلَ عن تَفسیر هذا الکَلام. فقال: اما الجفر الاحمر فوِعاءٌ فیه سلاح رسول اللّه و لَن یخرج حتی یقوم قائمَنا اَهل البیت و اما الجفر الابیض فوعاءٌ فیه تُوراهٔ موسی و اِنجیلَ عیسی و زبُور داوُد و کتب اللّه الأولی و اما مُصحف فاطمهٔ ففیه ما یَکون مِن حادث و اَسماء من یملک الی ان تقوم الساعهٔ». [۴۱۷] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا جفر قرمز و جفر سفید و کتاب فاطمه نزد ماست. کسی از تفسیر این کلمات سؤال کرد؟ حضرت فرمودند: جفر قرمز، صندوقچه چرمی است که در آن سلاح رسول خدا است و آن خارج نمی‌شود تا زمان قیام قائم ما اهل بیت و جفر سفید، صندوقچه چرمی است که در آن تورات حضرت موسی، انجیل حضرت عیسی و زبور حضرت داود و کتاب‌های الهی (آسمانی) وجود دارد و کتاب حضرت فاطمه علیها السلام که در آن هر چیزی که اتّفاق می‌افتد و تمامی اسامی صاحبان قدرت تا روز قیامت وجود دارد. ائمّه اطهار علیهم السلام حتّی از وسائل انبیا که با آن معجزه می‌نمودند، ارث برده‌اند. قال الصادق علیه السلام: «اَلواح مُوسی عِندَنا و عَصا مُوسی عِندَنا و نَحنُ وَرَثَهُ النَبِیّین». [۴۱۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ده فرمان موسی و عصای او نزد ماست و ما وارثان پیامبران هستیم. [صفحه ۲۰۵]

واياب الخلق اليكم وحسابهم عليكم

در این فراز نیز می‌گوییم: در قیامت بازگشت تمامی آفریده‌شدگان به سوی شماست و حساب‌رسی از آنان و پرونده آنان، نزد شما می‌باشد. محاسبه اعمال و بازگشتن‌گاه انسان‌ها در مرحله اول با خداوند و به سوی خداوند است. «إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ، ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم». [۴۱۹] . همانا بازگشت آنها (مردم و کافران) به سوی ماست و آنگاه حسابشان بر ما خواهد بود. و در مرحله دوم به سوی ائمّه معصومین علیهم السلام می‌باشد. قال الصادق علیه السلام: «کُلّ امَّهٔ یحاسبها اِمام زَمانها و یَعْرف الاَئمَّه اولِیائهم و اَعدائِهم بِسیماهم». [۴۲۰] . امام صادق علیه السلام فرمودند: محاسبه اعمال هر امّتی به عهده امام زمانِ همان امّت است و امامان معصوم دوستان و دشمنان خود را به سیمای هر یک می‌شناسند. حضرت علی علیه السلام تقسیم‌کننده بهشت و دوزخ است. عن الباقر علیه السلام: قال علی علیه السلام: «اَنا قَسیمُ الجَنّهِ و النَّارِ». [۴۲۱] . امام باقر علیه السلام فرمودند: حضرت علی علیه السلام گفت: من تقسیم‌کننده بهشت و دوزخ هستم. قال الصادق علیه السلام: «اِنَّ اَمیرَالمُؤمنین عَلی بنِ ابیطالبِ علیه السلام لَدَیَّان الناسِ یَوم القیامَهِ و قسیمُ اللّهِ بَیْنَ الجنّهِ و النَّارِ لا یدخلهما داخِلٌ اِلاَّ اَحَد قِسْمَینِ وَ اِنَّه الفارُوقُ الاکبرِ». [۴۲۲] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا حضرت علی علیه السلام دیندارترین مردم در روز قیامت [صفحه ۲۰۶] است و او از طرف خداوند، تقسیم‌کننده بین بهشت و دوزخ است که هیچ کس را داخل بهشت و جهنّم نمی‌نماید، مگر آنان که یا کافر هستند و یا مؤمن و او بزرگ‌ترین فاصله‌اندازنده است.

وفصل الخطاب عندكم

«فصل الخطاب» عبارت است از آگاهی به لغات و کلمات و زبان‌های مختلف و گویش‌های متفاوت و حتّی زبان حیوانات. بعضی گفته‌اند: «فصل الخطاب» عبارت است از سخنانی که از دیگر سخنان ممتاز و برتر باشد و هیچ خدشه‌ای از نظر محتوا و لفظ در آن وجود نداشته باشد یعنی هم از نظر فصاحت و بلاغت و زیبایی در اوج باشد و هم از نظر محتوا، دارای مطالبی باشد که همه را قانع ساخته، از نظر علمی در اوج باشد. بعضی بر این باورند که «فصل الخطاب» دارا بودن علمی است که بتواند به وسیله آن بر اساس حق و واقع به وسیله آن داوری کرد. البتّه قاضی و داور باید شناخت کامل و کافی از حق و حقیقت داشته باشند تا بتوانند بر اساس حق و واقع داوری نمایند نه بر اساس شواهد و ظواهر. امامان معصوم علیهم السلام «فصل الخطاب» هستند و هر سه معنی بر ذات مقدّس آنها، قابل تطابق است. آنها هستند که شناخت کامل به تمامی لغات دارند و به تمامی زبان‌ها سخن می‌گویند. اباصلت می‌گوید: امام رضا علیه السلام به زبان‌های مختلف با مردم سخن می‌فرموده و به خدا سوگند درهر زبان وگویشیْ فصیح‌ترین و داناترین مردم بود. روزی به ایشان عرض کردم: ای فرزند رسول خدا، من از آشنایی شما به این زبان‌ها تعجب می‌کنم. امام فرمودند: [صفحه ۲۰۷] «یا اباصلت، اَنَا حُجّهُ اللّه عَلی خَلْقه و ما کان اللّه لِیَتَّخذ حجّهً عَلی قومٍ و هُو لا یعرف لُغاتِهم اَو ما بلغتَ قول امیرالمؤمنین علیه السلام اوتینا فَصل الخَطاب فهل فَصل الخَطاب الاَّ معرفهُ اللُّغات؟» [۴۲۳] . ای اباصلت، من حجّت خدا بر خلق خدا هستم. خداوند حجّتی را بر مردم نمی‌گمارد که زبان‌های آنها را نداند. آیا این سخن امیرالمؤمنین علیه السلام را نشنیده‌ایی که فرمود «به ما فصل الخطاب عنایت شده» و آیا فصل الخطاب چیزی جز دانستن زبان‌ها است؟ حتّی امامان معصوم علیهم السلام به زبان تمامی حیوانات نیز آشنایی دارند. قال علی علیه السلام: «ان اللّه عَلَّمنا مَنطق الطَّیر کما علمه سُلَیمان بن داوُد و منطق کلّ دابَهٔ فی برٍّ او بَحرٍ». [۴۲۴] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: همانا خداوند ما را با زبان پرندگان آشنا کرده همانگونه که سلیمان را آشنا نموده بود و آشنا شده‌ائیم به زبان تمام حیوانات خشکی و دریایی. نگاهی به سخنان حضرت علی علیه السلام در نهج‌البلاغه این را به اثبات می‌رساند که کلام ایشان مادون کلام خالق و فوق کلام مخلوق است و جداکننده و روشن‌کننده حق از ناحق و باطل می‌باشد. از آنجایی که ائمّه معصومین علیهم السلام که قرآن ناطق هستند و همیشه همراه حق و حقیقت، و حقیقت نیز همراه آنان

است، می‌توانند بر اساس حق و واقعیّت داوری نمایند، ولی به جز بعضی از قضاوت‌های حضرت علی علیه السلام، بقیه بر اساس شواهد ظاهری بوده و خداوند از آنان قضاوت بر اساس حقیقت و واقع نخواسته است. البتّه با ظهور امام عصر و کامل شدن عقول مردم، امام بر اساس حقیقت و واقع حکم خواهد راند و [صفحه ۲۰۸] قضاوت خواهد نمود. لذا «فصل الخطاب» نزد آنان است. همان‌گونه که خداوند «فصل الخطاب» را به داود عنایت فرمود. [۴۲۵] و او بر اساس واقعیت و حق، حکم و داوری می‌کرد نه بر اساس شواهد ظاهری.

وایات الله لدیکم

«آیهٔ» در لغت به معنی نشانه و علامت است و در قرآن در معانی گوناگونی به کار رفته است. از جمله: ۱ - فرازهای قرآن که با نشانه‌های خاصی از هم تفکیک شده و به «آیه» معروف است. چنان‌که در خود قرآن می‌خوانیم: «تِلْکَ آیَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَیْکَ بِالْحَقِّ...». [۴۲۶] . این آیات خداست که به راستی برای تو می‌خوانیم.... ۲ - معجزات نیز به عنوان «آیه» معرّفی شده‌اند. چنان‌که در مورد معجزه معروفِ موسی علیه السلام، یعنی «ید بیضاء» می‌خوانیم: «وَ اضْمُمْ یَدَکَ إِلَی جَنَاحِکَ تَخْرُجْ بَیْضَآءَ مِنْ غَیْرِ سُوءٍ آیَةً أُخْرَی». [۴۲۷] . دستت را در گریبان تا زیر بغل فروبر، به هنگامی که خارج می‌شود سفیدی و درخشندگی بی عیب و نقصی دارد و این معجزه دیگر است. ۳ - دلیل و نشانه خداشناسی نیز از معانی دیگر این کلمه است، چنان که می‌خوانیم: «وَ جَعَلْنَا اللَّیْلَ وَ النَّهَارَ آیَتَیْنِ...». [۴۲۸] . ما شب و روز را دو دلیل (برای شناسایی خدا) قرار دادیم.... ۴ - دلیل برپایی معاد نیز معنیِ دیگرِ کلمه «آیه» می‌باشد. [صفحه ۲۰۹] «وَ مِنْ آیَاتِهِ أَنَّکَ تَرَی الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَیْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَتْ إِنَّ الَّذِی أَحْیَاهَا لَمُحْیِ الْمَوْتَی إِنَّهُ عَلَی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ». [۴۲۹] . و از نشانه‌های او این است که زمین را پژمرده و خاموش می‌بینی. امّا هنگامی که آب (باران) بر آن فرومی‌ریزیم، به جنبش می‌آید و گیاهان آن می‌روید. همان کسی که زمین را زنده کرد، مردگان را نیز زنده می‌کند. او بر همه چیز قادر است. در این فراز به امامان معصوم علیهم السلام عرضه می‌داریم نشانه‌های خداوند که عبارت است از «علم بر تفسیر و تأویل آیات قرآن کریم»، «دارا بودن ابزار معجزات پیامبران» و «علم بر معجزات آنها» و «حکمت و علم بر دلائل خداشناسی و اعتقادات و معادشناسی» نزد شماست. پس ائمّه اطهار علیهم السلام به تمامی قرآن احاطه دارند. قال علی علیه السلام: «ما نزلت علی رسول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم آیةً من القرآن إلّا اقرأنیها و أملاها علیَّ فکتبتُها بخطیّ، و علَّمنی تأویلها و تفسیرَها، و ناسِخَها و منسوخَها، و محکمها و متشابَهها، و خاصَّها و عامها». [۴۳۰] . امام علی علیه السلام فرمودند: آیه‌ای از قرآن بر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم نازل نشده است، مگر آنکه قرائت آن را به من آموخته و بر من املا فرموده است و من آن را با خطّ خود نوشته‌ام و تأویل و تفسیر و ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه و خاصّ و عامّ آن را به من یاد داده است. همچنین معجزات پیامبران نیز، نزد آنان است. قال الباقر علیه السلام: «کانت عَصا موسی لِادم علیه السلام فصارَت إلی شعیبٍ ثمّ صارت إلی موسی بن عمران و إنّها لعِندَنا و إنّ عهدی بِها آنِفاً و هی خضْراء کهیئَتها حینَ انتَزعت مِن شَجَرتها و إنّها لتنْطق إذا استنطقت، اُعدّت لقائمنا علیه السلام یصنعُ بها ما کان یَصنعُ مُوسی و إنّها لتروعُ و تلقف ما یأفِکون و تصنع ما تؤمَرُ به». [۴۳۱] . [صفحه ۲۱۰] امام باقر علیه السلام فرمود: عصای موسی از آن آدم علیه السلام بود که به شعیب و سپس به موسی بن عمران رسید. آن عصا نزد ماست و اندکی پیش نزدم بود و مانند وقتی که از درختش باز شده، سبز است و چون از او بازپرسی شود، جواب گوید و برای قائم ما علیه السلام آماده گشته است. او با آن همان کار که موسی می‌کرد انجام دهد. آن عصا هراس‌آور است و ساخته‌های نیرنگیِ جادوگران را می‌بلعد و به هر چه مأمور شود، انجام می‌دهد. باید گفت ائمه علیهم السلام هستند که خدا را آن‌گونه که باید، به ما معرفی کرده، مبانی دین را برای ما شکافته‌اند.

وعزائمه فیکم

«عزائم» جمع «عزیمهٔ» از ماده «عزم» به معنی اراده قطعی و عزم جذم است. در اینکه منظور از «عَزائمه فیکَم» چیست، وجوهی را مطرح کرده‌اند: ۱ - اراده‌های قطعی خداوند متعال درباره ائمّه علیهم السلام است که برخی تحقّق یافته و بعضی دیگر تحقّق خواهد یافت. خداوند درباره ایشان اراده کرده که از هر گونه رجس و پلیدی دور باشند و فرموده: «إِنَّمَا یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیرًا». [۴۳۲] . خداوند اراده کرده پلیدی را از شما خاندان پیامبر ببرد و کاملاً شما را پاک گرداند. همچنین اراده کرده به دست ایشان، مستضعفین را حاکمان زمین گرداند. «وَ نُرِیدُ أَن نَّمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِینَ». [۴۳۳] . و اراده کردیم که بر کسانی که در زمین مستضعف شده بودند، منّت نهیم و آنان را [صفحه ۲۱۱] پیشوایان زمین گردانیم و آنان را وارثان آن قرار دهیم. ۲ - اراده و عزم‌های جذم الهی در وجود ائمّه علیهم السلام است. یعنی همان‌گونه که خداوند دارای اراده تکوینی و تشریعی می‌باشد، امامان معصوم علیهم السلام نیز در عالم وجود به خواست خداوند و به لطف او در مقام عبودیّت به چنان مقامی رسیده‌اند که دارای اراده‌های تکوینی و تشریعی هستند. لذا شفای مریض و معجزات صادره از طرف ایشان، از همان اراده‌ای صادر می‌گردد که خداوند در وجودشان قرار داده است. ۳ - ائمّه اطهار علیهم السلام دارای عزم و جدّیت خداداده‌ای هستند که هیچ‌گاه در تبلیغ دین خسته نشده، هر گونه مصیبت و بلایی در این راه به آنان برسد، صبر و شکیبایی پیشه کرده‌اند. البتّه این جدّیت‌ها و عزم‌ها عادی نبوده، بلکه الهی است. پس عزم‌ها و جدّیت‌های خداوند در ایشان است. لذا صبر الهی در وجود آنان و خواست الهی همان خواست آنها می‌باشد. در تفسیر این فراز وجوه دیگری نیز ذکر شده که به نظر می‌رسد تناسبی نداشته باشد.

ونوره وبرهانه عندکم

در فرازهای قبل گفته بودیم: شما نور خداوند و برهان خداوند هستید. (نوره و برهانه). و همچنین به ائمّه علیهم السلام عرضه داشته بودیم که: «خصکم ببرهانه و انتجبکم لنوره». یعنی خداوند شما را ممتاز گردانید به برهان روشن خود و برگزید شما را برای نور خود. در این فراز می‌گوییم، نور الهی که عبارت است از روشنایی‌ای که به وسیله آن می‌توان به امور جلا و وضوح داده، خیر و شر اشیا را تشخیص داد و فهمید کدام امورِ [صفحه ۲۱۲] باطنی و کدام یک از امورِ ظاهری، به صلاح است و کدام یک به صلاح نیست، نزد شما است و برهان الهی که عبارت است از روشن‌ترین و مؤکّدترین و محکم‌ترین دلیل بر مدعا که بایستی همیشه و همواره مقتضی صدق و درستی مدعا باشد، نزد شما است. چون نور و برهان در فرازهای قبل توضیح داده شده، بیش از این نیازی به توضیح نیست، جز این‌که در این فراز، نور و برهان الهی را نزد امامان دانسته است و لذا از این جهت با فرازهای قبل متفاوت است. چون در فرازهای قبل، امامان را نور و برهان خدا دانستیم و حکایت از ممتاز گرداندن ایشان به برهان خدا و برگزیدنشان برای نور خدا کردیم، ولی در این فراز نور و برهان خداوند را نزد آنان دانسته‌ایم.

وامره الیکم

«امر» به معنی کار و فرمان است. خداوند متعال امر دین که عبارت است از پیشوایی مردم و بیان علوم و معارف دینی را به شما امامان هدایت علیهم السلام تفویض و واگذار کرده است. تفویض امور به امامان معصوم علیهم السلام به دو صورت متصوّر است: ۱ - تفویض در امر آفرینش و روزی دادن مخلوق و زنده کردن و تربیت و میراندن آنها. چنان‌چه جماعتی عقیده دارند که خدای تعالی، ابتدا پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و سایر اولیایش را خلق کرد، سپس خلقت و تربیت سایر موجودات را به اختیار ایشان گذاشت. پس آنها بیافرینند و روزی دهند و بمیرانند و این طایفه بنام غلات (جمع غالی=متجاوز از حد) یا مفوضه نامیده می‌شوند. شکّی نیست که این عقیده کفر است و معتقدین به آن از زمره مسلمین خارجند. مگر اینکه مقصودشان این باشد که ائمّه

علیهم السلام علّت غایی ایجادند و خدا آنها را در آسمان و [صفحه ۲۱۳] زمین و نسبت به هر چیز فرمانده و مطاع قرار داده و حتّی جمادات از ایشان فرمان می‌برند و هر چه ائمّه معصومین علیهم السلام از خداوند درخواست نمایند، خدا انجام می‌دهد، ولی آنها جز خواست خدا، چیزی نمی‌خواهند. این عقیده درست است و اخباری هم بر آن دلالت دارد. ۲ - تفویض در امر دین. یعنی خداوند امر سیاست و تأدیب و تکمیل و تعلیم مردم را به امامان معصوم علیهم السلام واگذار فرموده است و نیز امر کردن مردم را به اطاعت از خودشان نسبت به آنچه خواهند و نخواهند و در آنچه صلاح دانند و صلاح ندانند، به ایشان واگذار نموده است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «لا واللّه ما فوَّض اللّه إلی احدٍ مِن خَلْقه إلا إلی رسول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم و إلی الائمَّة، قال عزَّ و جلَّ: «إِنَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ أَرَاكَ اللَّهُ» [۴۳۴] و هی جاریه الاوصیاء علیهم السلام». [۴۳۵] . امام صادق علیه السلام فرمود: نه، به خدا سوگند که خدا امری را به خلقش واگذار نفرموده است، مگر به پیغمبر صلی الله علیه وآله و ائمّه علیهم السلام. خداوند عزّ و جلّ فرموده است: «ما این کتاب را بحق و درستی بر تو نازل کردیم تا به آنچه خدایت ارائه داده حکم کنی.» و این آیه درباره اوصیای پیامبر هم جاری است.

من والاکم فقَد والی اللّه ومن عاداکم فقد عاد اللّه و من احبکم فقَد احب اللّه ومن ابغضکم فقَد ابغض اللّه

«والی» از ماده «ولی» و در اصل به معنی «نزدیکی و عدم جدایی» است. به همین دلیل به سرپرست که شخصی تحت تربیت و سرپرستی او قرار دارد نیز «ولیّ» گفته می‌شود و همچنین به دوست و رفیق صمیمی، «ولیّ» می‌گویند. [صفحه ۲۱۴] «عاد» از ماده «عَدُو» به معنی تعدّی نمود و از حد گذراند و تجاوز کرد و همچنین می‌تواند از ماده «عَدُوّ» به معنی دشمنی کرد، باشد. در این فراز خطاب به امامان معصوم علیهم السلام عرضه می‌داریم هر کس شما را دوست بدارد و به عنوان ولیّ برگزیند و از شما پیروی نماید، همانا خداوند را دوست داشته و او را به عنوان ولیّ برگزیده و از او پیروی نموده. و هر کس با شما دشمنی کرد، همانا با خداوند دشمنی کرده و هر کس شما را دوست دارد، خداوند را دوست داشته و هر که به شما بغض و کینه داشته باشد، به خداوند بغض و کینه ورزیده است. در این باره احادیث فراوانی داریم که به یکی از آنها بسنده کنیم. قال علی علیه السلام سمعت رسول اللّه صلی الله علیه وآله وسلم یقول: «أَنَا سَیّد وُلد آدَم و اَنتَ یا عَلی و الائمَّة مِن بَعْدک سادات امَّتی، مَن احبّنا فقد احبّ اللّه و مَن ابْغَضنا فقد ابغَض اللّه و مَن والانا فقد والی اللّه و مَن عادانا فقد عادی اللّه و مَن اطاعنا فقد اطاع اللّه و مَن عصانا فقد عَصی اللّه». [۴۳۶] . حضرت علی علیه السلام می‌فرماید از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم شنیدم که ایشان فرمودند: من آقای فرزندان آدم هستم و تو ای علی و امامان بعد از تو، آقایان امّت من. هر کس ما را دوست دارد، خداوند را دوست داشته و هر کس با ما کینه داشته باشد با خداوند کینه‌توزی کرده و هر کس ما را ولی خود بداند، ولایت خدا را پذیرفته و هر کس با ما دشمنی کند، با خدا دشمنی کرده و هر کس از ما اطاعت کند، همانا از خدا اطاعت کرده و هر کس با ما مخالفت کند و عصیان ما نماید، با خداوند مخالفت نموده و عصیانِ خداوند کرده است.

ومن اعتصم بِکم فقَد اعتصم باللّه

در این فراز می‌گوییم: هر کس به شما چنگ زده، به شما تمسّک کرد و به شما پناه [صفحه ۲۱۵] آورد، همانا به خداوند پناه آورده و به او چنگ زده و متمسّک به او گردیده است. این فراز بیان آیه ۱۰۳ سوره آل عمران است. چرا که در آن آیه، همگان را به چنگ زدن به ریسمان خداوند دعوت کرده و فرموده: «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا». همگان به ریسمان محکم خداوند چنگ زنید و متفرق نگردید. ریسمان محکم الهی، ولایت ائمّه اطهار علیهم السلام و وجود آنان است. عن جعفر بن محمّد علیه السلام قال: نَحنُ حَبْل اللّه الَّذی قال اللّه تعالی: «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا». [۴۳۷] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما

ریسمان محکم الهی هستیم که خداوند فرمان داده: «به ریسمان محکم خداوند چنگ زنید و متفرق نشوید». آری ائمّه معصومین علیهم السلام ریسمان محکم خداوند هستند که چنگ نوازیدن به آنها بر همه لازم است. عن ابی جعفر علیه السلام، عن ابیه عن جدّه قال: «جاء رجل فی هیئهٔ اعرابی الی النَّبی صلی الله علیه وآله وسلم فقال: یا رسول اللّه بِأَبی اَنتَ وَ اُمّی ما معنی «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا»؟ فقال له النّبی صلی الله علیه وآله وسلم: أَنَا نبّی اللّه و عَلی بن ابی طالب حَبْله فخَرَجَ اعرابی و هو یقول: آمَنتُ باللّه و بِرَسوله واعتَصمتُ بِحَبْله». [۴۳۸] . امام باقر علیه السلام از پدر خود و از جدّشان فرمودند: مردی اعرابی خدمت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم آمد و گفت: ای رسول خدا که جان پدر و مادرم فدای تو باد، منظورِ آیه «به ریسمان محکم خداوند چنگ زنید و متفرق نشوید» چیست؟ پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: من پیامبر خدا هستم و علی بن ابی طالب ریسمان محکم خداوند. اعرابی در حالی که از نزد پیامبر می‌رفت، می‌گفت: ایمان آوردم به خداوند و به رسول خدا و چنگ زدم به ریسمان خداوند. [صفحه ۲۱۶] لذا شیعیان و یاران و اصحاب ائمّه علیهم السلام در هیچ شرایطی حاضر نبودند و نیستند که دست از تمسّک به ائمّه معصومین علیهم السلام بردارند. محمّد بن حسن (از یاران امام حسن عسکری علیه السلام) می‌گوید: فقر بر من فشار آورده بود و احوال خود را برای امام نوشتم. امام جواب نامه را این‌گونه نوشتند: «کَما حدَّثتک نفسک: الفَقْر مَعنا خَیْر من الغنی مع عدوّناً و نحنُ کهف لِمَن التجاء الینا و نور لِمَن استَبْصَر بنا و عِصْمَهٌ لِمَن اعْتَصَمَ بِنا، مَن احبّنا کان معنا فی السَّنام الاعلی و مَن اِنْحَرَفَ عَنّا فَالی النَّار». [۴۳۹] . همان‌گونه که خود نوشته‌ای فقر با ما بهتر از ثروتمندی با دشمنان ماست. ما برای هر که به سوی ما آید، پناهگاه هستیم و برای کسی که طلب بینایی کند، نوریم و برای کسی که به ما چنگ زند، عصمت هستیم. هر کس ما را دوست دارد، با ما در بلندمرتبه بالا (بهشت) است و هر کس از ما منحرف گردد به سوی آتش (دوزخ) رفته است.

انتم الصراط الاقوم

اشاره

«اقوم» از ماده «قیام» به معنی پابرجاتر، مستقیم‌تر و صاف‌تر است. ای امامان معصوم، شما صراط و راه پابرجاتر و مستقیم‌تر هستید. «صراط اقوم» همان صراط مستقیم، با تأکید بر استقامت و پابرجایی آن است و مؤمن برای پابرجایی در این صراط و راه، هر روز حداقل ده مرتبه در نمازهای روزانه خود، از خداوند می‌خواهد: «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیمَ». ما را به راه مستقیم هدایت فرما. [صفحه ۲۱۷] در روایات اسلامی و آیات قرآن کریم، مصداق‌های متعدّدی برای «صراط مستقیم» بیان شده است.

دین اسلام

بعضی از مفسّران با توجّه به روایات وارده گفته‌اند، صراط مستقیم همان راه دین اسلام است. یعنی از خداوند می‌خواهیم که ما را به دین اسلام هدایت فرماید. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اِهْدنا» ارْشدنا «صراط المستقیم» یعنی دین الاِسلام لان کلّ دین غَیْر الاِسلام فَلَیْسَ بمُستَقیم الَّذی لَیْسَ فیه التُوحید». [۴۴۰] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: خداوندا مرا هدایت و ارشاد فرما به صراط مستقیم یعنی دین اسلام. چرا که هیچ دینی جز اسلام مستقیم نیست، چون یگانه‌پرستی در آن نیست.

محبت به خداوند

صراط مستقیم راهی است که انسان را به سوی محبّت خداوند سوق می‌دهد. قال الصادق علیه السلام فی قوله تعالی «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیمَ»: «أرْشدنا الصِّراط المُستَقیم، ارشدنا لِلُزوم الطَّریق المُؤدی اِلی مَحبَّتک و المبلغ الی جنَّتک، من أن نَتَّبع اَهْواءنا فنعطب».

[۴۴۱] . امام صادق علیه السلام درباره آیه «ما را به راه راست هدایت فرما»، می‌فرماید: ما را به راه راست رهنمون شو. ما را به پیمودن راهی که به محبّت تو می‌انجامد و به بهشت می‌رساند، رهنمون شو تا از هواهای نفس خود پیروی نکنیم و به هلاکت نیفتیم.

عبادت و بندگی خداوند

عبادت و بندگی در درگاه الهی، مستقیم و صاف‌ترین راه‌ها است. [صفحه ۲۱۸] «إِنَّ اللَّهَ رَبِّی وَ رَبُّکُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِیمٌ». [۴۴۲] . در حقیقت خدا، پروردگار من و پروردگار شماست؛ پس او را بپرستید که این راهی راست است.

وجود ائمه طاهرین

راه مستقیم و راست همان وجود ائمّه اطهار علیهم السلام و مسیری است که آنها به ما فراداده‌اند. قال علی علیه السلام:«أَنَا صِراط اللّه المُستَقیم و عُروَته الوُثْقی الَّتی لا انفِصام لها». [۴۴۳] . امام علی علیه السلام فرمودند: صراط مستقیم خدا و دستگیره محکم و ناگسستنی او من هستم. قال علی بن الحسین علیه السلام: «نَحنُ الصِّراط المُستَقیم، و نَحنُ عیبَهٔ عِلْمه». [۴۴۴] . امام سجاد علیه السلام فرمودند: ماییم صراط مستقیم و ماییم رازگاه علم او (خداوند). وجه جمع این مصادیق چهارگانه نام برده شده به آن است که گفته شود کمال مصادیق سه‌گانه اوّل، در ولایت و دوستی ائمّه معصومین علیهم السلام است. یعنی «کمال دین اسلام» (مصداق اوّل)، در ولایت است. همان‌گونه که خداوند در غدیر خم فرمود: «... الْیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِی...». [۴۴۵] . ... امروز برای شما دینتان را کامل کردم و بر شما نعمت خودم را تمام نمودم.... «کمال محبّت و عبادت خداوند» (مصداق دوّم و سوّم)، نیز در ولایت است. چرا که محبّت و عبادت بدون ولایت مورد قبول درگاه الهی قرار نمی‌گیرد و کسی که محبّت ائمّه علیهم السلام را دارا نباشد، در دنیا و در آخرت از ضررکنندگان است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «یا عَلی اذا کان یَوم القیامهٔ اقعد اَنَا و اَنتَ و جِبرئیل علی [صفحه ۲۱۹] الصِّراط، فلا یَجُوز عَلی الصِّراط الاَّ مَن کانت مَعَهُ بِراءهٔ بِولایتک». [۴۴۶] . رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: ای علی! چون روز قیامت شود، من و تو و جبرئیل بر صراط می‌نشینیم و هیچ کس از صراط نخواهد گذشت، مگر این که ولایت تو را با خود داشته باشد. پس «صراط مستقیم» همان قبول ولایتِ ائمّه اطهار علیهم السلام است که همه معرفت‌ها در آن جمع شده است. پایبندی به این ولایت که این چنین معرفت‌آموز است، پایداری در راه مستقیم را به همراه دارد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اثبتکم قدمًا عَلی الصِّراطِ اَشَدُّکُم حُبًّا لِاَهْلِ بَیتی». [۴۴۷] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: پایدارترین شما بر صراط، کسی است که محبّتش به اهل بیت من بیشتر باشد. این پایداری در راه مستقیم که به همراه محبّت ائمّه علیهم السلام است، تا قیامت ادامه دارد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله لعلی علیه السلام: «ما ثبت حبک فی قلب امریٍ مومن فزلّت به قدمه علی الصِّراط، الاّ ثبت لَه قدمٌ حتی اَدْخَلَه اللّهُ بحُبِّکَ الجَنَّهٔ». [۴۴۸] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به علی علیه السلام فرمود: محبّت تو در دل هیچ مؤمنی جای نگرفت، مگر این که هر گاه پایش بر صراط بلرزد، گامش استوار شود تا آن که خداوند، به سبب محبّتش به تو، او را به بهشت درآورد.

وشهداء دار الفناء

«شهداء» جمع «شاهد» یا «شهید» است، به معنی نظاره‌گر و گواه و شاهد. امامان معصوم شاهد و نظاره‌گران و گواهان تمامی عالم هستند. قبلاً گفته بودیم، «و شُهَداء عَلی خَلْقِه». یعنی امامان شاهدان و گواهان مخلوقات خدا [صفحه ۲۲۰] هستند. و در این فراز کلِّ خانه فناپذیر که دنیا و تمامی آسمان‌ها و کهکشان‌ها است را منظور کرده، می‌گوییم: آنان شاهد و گواه بر تمام عالم هستند.

حتّی قبل از خلقت ظاهری ایشان نیز، آنان شاهد عالم بوده‌اند و اکنون نیز تمام امامان گواه و شاهد عالم هستند. چرا که آنان از نور خدا هستند. در احادیث فراوانی آمده است که چیزی بر امامان پوشیده نیست، چه در شرق عالم و چه در غرب. آنها به وسیله نور خداوند همه چیز را می‌بینند، چه ظاهری باشد و چه باطنی. آنان پرونده اعمال همه را می‌بینند و از اعمال خوب شیعیان شاد و از اعمال ناپسند آنان ناراحت می‌گردند. عَن اَبان الزیات و کان مکینا عِندَ الرضا علیه السلام قال: «قلت للرضا علیه السلام: اَدْعُ اللّه لی و لِاَهْلِ بَیتی فقال: اَوَ لَسْتَ اِفْعَلَ و اللّه ان اَعْمالَکُم لِتعرض عَلیَّ فی کلِّ یوم و لَیْلَةٍ قال: فاستعظمت ذلک، فقال لی: اما تقرء کتاب اله عزّ و جلّ: «وَ قُلِ اعْمَلُوا فَسَیَرَی اللَّهُ عَمَلَکُمْ وَ رَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ»؟ [۴۴۹] . قال: هو و اللّه علی بن ابی طالب علیه السلام». [۴۵۰] . ابان زیات (که نزد حضرت رضا علیه السلام منزلتی داشت) می‌گوید: به آن حضرت عرض کردم: برای من و خانواده‌ام به درگاه خدا دعا بفرما. فرمود: آیا گمان می‌برید من دعا نمی‌کنم؟! به خدا که اعمال شما در هر صبح و شام بر من عرضه می‌شود. ابان گوید: من این مطلب را بزرگ شمردم. به من فرمود: مگر تو کتاب خدای عزّ و جلّ را نمی‌خوانی که فرماید: «بگو (ای محمّد) در عمل بکوشید که خدا و رسولش و مؤمنان، کردار شما را می‌بینند.» به خدا که آن مؤمن علی بن ابیطالب علیه السلام است. معنی دیگر «شهداء»، شهیدان و کشته‌شدگان در راه خدا می‌باشد. و به آنان شهید می‌گویند، چون نمرده‌اند بلکه زنده و شاهد هستند و یا به این دلیل که آنان از کسانی [صفحه ۲۲۱] هستند که در قیامت بر امّت، شهادت خواهند داد و یا بدان خاطر است که در وقت جان دادن، ملائکه بر آنها حاضر می‌گردند و بشارت بهشت به ایشان می‌دهند. امامان معصوم علیهم السلام، کشته‌شدگان و شهیدان خانه فناپذیر دنیا هستند.

وشفعاء دار البقَاء

«شفعاء» جمع «شفیع» به معنی خواهش‌گران، خواستاران، درخواست‌کنندگان، میانجی‌گران، وساطت و پا در میانی‌کنندگان و درخواست عفو و بخشایش‌گران است. امامان معصوم علیهم السلام، شفاعت‌کنندگان خانه و سرزمین بقا و باقی (قیامت) هستند. «شفاعت» عبارت است از ضمیمه شدن به کسی که به کمک او آمده تا درباره او خواهش‌گری کند. زیرا خود به تنهایی درباره رسیدن به هدف ناتوان و نیازمند فردی برتر است. برخی آیات قرآن، شفاعت را تنها به دست خدا دانسته که بدون اذن او، کسی حق شفاعت ندارد. «... مَن ذَا الَّذِی یَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ...». [۴۵۱] . ... کیست که بدون اذن او شفاعت کند.... یعنی شفاعت تنها به دست خداست و شفاعت غیر او، نیازمند اذن پروردگار است. «لَّا یَمْلِکُونَ الشَّفَاعَةَ إِلّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا». [۴۵۲] . هیچ‌کدام مالک شفاعت نیستند، مگر کسی که با خدا در این باره عهدی داشته باشد. ذیل این آیه روایاتی از خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام رسیده که در آن‌ها برخی مصادیق صاحبانِ عهد بیان شده است. [صفحه ۲۲۲] قال الصادق علیه السلام: «اَلا مَن دان اللّه بِولایةِ اَمیرالمُؤمِنین و الاَئِمَّةِ مِن بَعده، فَهُو العهد عند اللّه». [۴۵۳] . امام صادق علیه السلام می‌فرماید: کسی که بر اثر ولایت امیرالمؤمنین و پیشوایان پس از او، به پروردگار نزدیک شود، چنین کسی صاحب «عهد» نزد خداوند است. بنابراین، کسی که ولایت امیرالمؤمنین علی علیه السلام و خاندان معصوم او را دارا باشد، صاحب عهد و اذن برای شفاعت خواهد بود. شفاعت‌کنندگان یا از انبیاء هستند، یا علما و یا شهدا. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «ثَلاثَةٌ یشفَعُون اِلی اللّهِ عزَّ و جلَّ فَیَشْفَعُونَ: الاَنْبیاء، ثمَّ العُلَماء، ثمّ الشُّهداء». [۴۵۴] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: سه گروه نزد خدای عزّ و جلّ شفاعت می‌کنند و شفاعتشان پذیرفته می‌شود: (ابتدا) پیامبران، سپس عالمان و بعد شهیدان. در بعضی از روایات، ملائکه و اوصیای پیامبران نیز دارای مقام شفاعت دانسته شده‌اند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «الشَّفاعَةُ لِلاَنبیاءِ و الاَوصیاءِ و المُؤمنینَ و المَلائکةِ». [۴۵۵] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: شفاعت کردن، مخصوص پیامبران و اوصیا و مؤمنان و فرشتگان است. امّا در این میان، دوستان خاندان رسالت به شفاعت بلندمرتبه امامان خواهد رسید. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَلْزَمُوا مَوَدَّتَنا اَهل البَیت، فاِنَّه مَن لَقِیَ

اللّهُ یومَ القیامةِ و هو یُوَدُّنا دَخَلَ الجنَّةَ بشفاعَتنا». [۴۵۶] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: به دوستی ما اهل بیت چنگ زنید؛ زیرا هر کس در روز قیامت خدا را در حالی که ما را دوست داشته باشد دیدار کند، با شفاعت ما به بهشت رود. [صفحه ۲۲۳] شفاعت پیامبر صلی الله علیه وآله و حضرت علی علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام دامنه‌ای گسترده دارد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اِنّی اَشْفَعُ یوم القیامهٔ فاشفع و یَشْفَعُ علیٌّ فیُشفَّع و یشفع اهلُ بیتی فیشفعون». [۴۵۷] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: در روز قیامت من شفاعت می‌کنم و شفاعتم پذیرفته می‌شود و علی شفاعت می‌کند و شفاعتش پذیرفته می‌شود و اهل بیتم نیز شفاعت می‌کنند و شفاعتشان پذیرفته می‌شود. بر این اساس، ممکن است این سؤال پیش آید که مضمون یک دسته از آیات، خاص است و شفاعت را از آن خدا دانسته و از دیگران نفی می‌کند. ولی محتوای این دسته از آیات، عام است و برای دیگران هم شفاعت با اذن را ثابت می‌کند. آیا مفاد این دو دسته آیات هماهنگ است؟ در پاسخ می‌گوییم، هیچ‌گونه تنافی و ناهمخوانی بین مفاد آن‌ها نیست؛ زیرا شفاعت، حقِّ خداوند است. خداوند می‌تواند به دیگری اذن شفاعت دهد. پس شفاعت درباره خداوند عنوان استقلال و اصالت به خود می‌گیرد و درباره دیگران با عنوان «وابسته» و «تبعی» و با «اذن» خدا محقّق می‌شود.

والرحمهٔ الموصولهٔ

«موصولهٔ» به معنی وصل‌شده، اتصال‌یافته و پیوسته می‌باشد. امامان معصوم علیهم السلام رحمت متّصل الهی هستند که هرگز انقطاعی ندارند چه به حسب ظاهری (زیرا پس از هر امامی، امام دیگری است و تمامی ائمّه علیهم السلام حجّت‌های خداوند بر روی زمین هستند و زمین بدون حجّت نمی‌ماند) و چه به حسب باطنی که هر یک (حتّی پس از شهادت) برای مردم رحمت هستند. لذا مردم به آنها تمسّک و توسّل [صفحه ۲۲۴] جویند و حوائج خود را به آنان که «رَحْمَةٌ لِلْعالَمین» هستند، عرضه می‌دارند و از درِ خانه آنان، رحمت‌ها و برکت‌های فراوانی دریافت می‌کنند. پس آنان همانند قرآن که رحمت پیوسته است، رحمت پیوسته خداوند هستند. «وَ لَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ یَتَذَکَّرُونَ». [۴۵۸] . و همانا ما قرآن را به صورت متّصل و یکی بعد از دیگری، برای آنها آوردیم، شاید متذکّر شوند.

والایهٔ المخزونهٔ

«آیهٔ» به معنی نشانه است. «مخزونهٔ» یعنی پنهان و در گنجینه قرار گرفته. امامان معصوم علیهم السلام نشانه پنهان خداوند هستند چون شناخت کامل آنان جز برای خواص ممکن نیست و هر کس به قدر عقل و ایمان خود می‌تواند آنان را بشناسد و عقول ناقص از درک کامل آنان عاجز است. چرا که آنان آیه و نشانه قدرت و عظمت خداوند هستند. لذا حضرت علی علیه السلام از اینکه مردم او را نمی‌شناسند و حق او را نادیده گرفته و در پی مطالع دنیایی خود هستند، بر آنان فریاد برآورده که من آیه کامل خداوند هستم. قال علی علیه السلام: «ما لِلّهِ عزَّ و جلَّ آیهٌ هی اَکبر مِنّی و لا لِلّه مِن نَباءِ اعظمُ منّی». [۴۵۹] . حضرت علی علیه السلام فرمود: خداوند را آیه و نشانه‌ای بزرگ‌تر از من نیست و خداوند را خبری عظیم‌تر و بزرگ‌تر از من نیست. با این وجود باز هم مردم حق آنان را نادیده گرفتند و نشانه‌های خداوند را تکذیب کردند. [صفحه ۲۲۵] قال الباقر علیه السلام فی قول اللّه عزَّ و جلَّ «کَذَّبُوا بِآیَاتِنَا کُلِّهَا» [۴۶۰] . «یعنی الاَوصیاء کلّهم». [۴۶۱] . امام باقر علیه السلام درباره قول خداوند عزّ و جلّ که فرموده «تمام آیات ما را تکذیب کردند»، فرمودند: مقصود از (تکذیب شدگان و) آیه‌ها و نشانه‌ها، تمامیِ اوصیا (و امامان) هستند.

والامانهٔ المحفوظهٔ

«امانهٔ» از ماده «امن» به معنی آرامش، سکون قلب و رفع خوف و نگرانی و اضطراب است و «امانهٔ» اطلاق به شیءای می‌شود که

سکون قلب و رفع خوف را به همراه آورده است و گاهی به قرار گرفتن انسان در حالتی که آرامش قلب داشته باشد و از هر گونه خوف و اضطراب به دور باشد، گفته می‌شود. پس امانت کلمه‌ای است که هم به حالت اطلاق می‌گردد و هم به شیء. «محفوظه» از ماده «حفظ» به معنی نگاهداشتن و ضبط و به یاد سپردن است و مفهوم آن به اختلاف موضوعات آن اختلاف پیدا می‌کند. بعضی اوقات حفظ مال گفته می‌شود. بعضی وقت‌ها حفظ قرآن یا حفظ کتاب می‌گویند. در مواردی به واجبات اضافه می‌شود و می‌گویند حفظ روزه و یا حفظ نماز. در اینجا به «امانت» اطلاق شده است. همچنان که می‌گویند حفظ امانت و معنی آن این است که امانت را به گونه‌ای نگهداری کند که هیچ آسیبی به آن نرسد. «الامانة المحفوظ» که معانی متعدّدی دارد: ۱ - یعنی شما ائمّه اطهار علیهم السلام امانت حفظ شده خداوند هستید و همانند قرآن که خداوند [صفحه ۲۲۶] وعده داده آن را حفظ نماید، شما نیز امانتی هستید که خداوند شما را حفظ می‌نماید و حکومت را به دست شما می‌سپارد و جهان را به دست شما اصلاح می‌نماید و شما بندگان صالح خداوند هستید. عن ابی صادق قال: «سألت ابا جعفر علیه السلام عن قول اللّه عزَّ و جلَّ «وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»: قال: نحن هم». [۴۶۲] . ابی صادق می‌گوید: از امام باقر علیه السلام سؤال کردم، منظور خداوند از این آیه که می‌فرماید: «همانا در «زبور» بعد از آگاه‌کننده (تورات)، نوشتیم که بندگان شایسته‌ام، زمین را به ارث خواهند برد»، چه کسانی هستند؟ امام فرمود: منظور ما هستیم. ۲ - دومین معنی بر «الامانة المحفوظ» آن است که گفته شود: شما ائمّه علیهم السلام امانتی هستید که نگهداری آن بر همه واجب است وباید برای حفظ شما از جان و مال خود نثار کنند. چرا که استواری دین وابسته به وجود امام است و فرمان امام همان فرمان خداست. همچنان که شهدا جان خود را در راه ولایت و استواری نظام دین تقدیم معبود خود نمودند و با فرمان نائب امام خویش، به سوی میدان‌های نبرد در راه خدا شتافتند. ۳ - معنی سوم «الامانة المحفوظه» آن است که شما امامان هدایت علیهم السلام دارای امانتی هستید که آن امانت نزد شما حفظ شده و محفوظ، باقی مانده و هر یک از شما آن امانت را به امام پس از خود می‌سپارد و شما امانت‌داران الهی هستید. در بعضی از روایت‌ها، امانت‌هایی که نزد امام است را کتاب، علم و سلاح برشمرده‌اند که باید به دست حضرت مهدی علیه السلام برسد. عن برید العجلی قال: سالت ابا جعفر علیه السلام عن قول اللّه عزّ و جلّ «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ [صفحه ۲۲۷] أن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا» [۴۶۳] قال: «ایانا عنّی ان تودی الاوّل الی الاِمام الَّذی بَعْدِه الکُتُب و العِلْم و السِّلاح». [۴۶۴] . برید عجلی گوید: از امام باقر علیه السلام سؤال کردم منظور خداوند از این آیه چیست که می‌فرماید: «خدا به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانش برسانید». امام فرمودند: خداوند ما را امر کرده است که باید امام پیشین، کتاب‌ها و علم و سلاح را به امام بعد از خود برساند. بعضی از بزرگان، امانت در دست ائمّه طاهرین علیهم السلام را «امامت» دانسته که باید از آن محافظت کرده و عاقبت به امام بعد از خود برساند. عن احمد بن عمر قال: سالت الرضا علیه السلام، عن قول اللّه عزّ و جلّ: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا» قال: «هُم الاَئِمَّة مِن آل مُحمَّد صلی الله علیه وآله ان یُؤدی الاِمام الاَمانة اِلی من بَعْدِه و لا یخصّ بِها غَیره و لا یزویها عنه». [۴۶۵] . احمد بن عمر گوید: از امام رضا علیه السلام درباره قول خدای عزّ و جلّ که فرمود: «خدا شما را امر می‌کند که امانت‌ها را به صاحبش رد کنید»، پرسیدم. فرمود: ایشان ائمّه از آل محمّد صلی الله علیه وآله می‌باشند که باید هر امامی امانت را به امام بعد از خود بسپارد و به دیگری ندهد و از امام هم دریغ ندارد. پس امام باید تمام اموری را که اسباب امامت است، به امام پس از خود تحویل دهد. چه این اسباب ظاهری باشد (مثل روایت اوّل)، چه اسباب و امور باطنی باشد (مثل روایت دوّم) و هر یک از امامان امانت‌داران حقیقی خداوند هستند. عن المعلی بن خنیس قال: سألت ابا عبداللّه علیه السلام عن قول اللّه عزّ و جلّ: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا» قال: «اَمر الله الاِمام الاوَّل ان یدْفع اِلی الاِمام الَّذی بعدُه کلّ شیء عنده». [۴۶۶] . [صفحه ۲۲۸] معلی بن خنیس گوید: از امام صادق علیه السلام درباره قول خدای عزّ و جلّ که فرمود: «خدا شما را امر می‌کند که امانت‌ها را به صاحبانش رد کنید»، پرسیدم. فرمود: خدا امام پیشین را دستور می‌دهد که هر چه نزد اوست به امام بعد از خود رد کند.

والباب المبتلی به الناس من اتاکم نجی ومن لم یاتکم هلک

در این فراز به امامان معصوم عرضه می‌داریم: شما دری هستید که به وسیله آن مردم آزمایش می‌شوند که هر که نزد شما آید، نجات یافته و هر کس از شما دوری کند و نیاید، هلاک شده است. این فراز اشاره به «باب حِطّهٔ» در قوم بنی اسرائیل دارد که آن قوم به «باب حطّهٔ» امتحان شدند. این باب، دری بود که بنی‌اسرائیل بایستی با خضوع در حال رکوع، از آن در عبور کنند و بگویند «حِطَّةٌ» یعنی «خداوندا ما را مورد عفو و بخشش خود قرار ده». قوم بنی‌اسرائیل وقتی به آن در (که گفته شده در شام، دهکده اریحا و یا دربِ هشتم بیت‌المقدّس است) رسیدند، دیدند آن درب بسیار بلند و عظیم است، بسیاری از قوم بنی‌اسرائیل گفتند: با این دربِ بزرگ، احتیاجی به رکوع و خضوع نیست و ما گمان می‌کردیم درب کوچک است که باید خم شویم. لذا بعضی با حالت راست‌قامت وارد شدند و برخی برای آنکه متدیّنین را به تمسخر گیرند و علناً مخالفت کرده باشند، به درب پشت کرده وارد شدند و بعضی حتّی «حطّهٔ» بر زبان جاری نساختند و عدّه‌ای نافرمانی بیشتری کرده، «حِنُطَه» به معنی «طلب گندم» را بر زبان آوردند. لذا قرآن می‌فرماید: «فَبَدَّلَ الَّذِینَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَیْرَ الَّذِی قِیلَ لَهُمْ». [۴۶۷] . کسانی که ستم کرده بودند، سخن را به غیر آن که به آنان گفته شده بود، تغییر دادند. [صفحه ۲۲۹] عدّه بسیار کمی از امتحان خداوند سربلند بیرون آمده، فرمان خداوند را کاملاً اطاعت کردند. [۴۶۸] . امامان معصوم همانند «باب حطّهٔ» در میان مسلمانان هستند و همان‌گونه که قوم بنی‌اسرائیل با آن درب آزمایش شدند، مسلمانان نیز با وجود امامان آزمایش می‌شوند و هر کس به ولایت آنان وارد شود، نجات می‌یابد و هر کس دوری کند و یا به آنها پشت نماید، هلاک شود. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «انّما مثلُ اهلِ بَیتی فیکم کمثلِ سَفینَةِ نُوحٍ مَن رَکَبها نَجا و مَن تَخَلّف عَنها غَرَقَ و مثل باب حطّهٔ مَن دَخَلَه نَجا و مَن لم یدخله هَلَکَ». [۴۶۹] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: همانا اهل بیت من در میان شما، همانند کشتی نوح هستند که هر که سوار شد، نجات یافت و هر کس مخالفت کرد، غرق می‌گردد و همانند درب حطّه هستند. هر کس داخل شد، نجات می‌یابد و هر کس داخل نگردید، هلاک می‌شود. پس بر همه امّت مسلمان لازم است که از ائمّه معصومین علیهم السلام تبعیّت نمایند و آنان که تبعیّت نکنند، از آزمایش الهی سربلند خارج نگشته‌اند. قال أمیرالمؤمنین علیه السلام: «هؤلاء بَنو إسرائیل نصبَ لَهُم باب حطّهٔ و أنتم یا معشر اُمّهٔ محمَّد نصب لکم باب حطهٔ أهل بیت محمَّد صلی الله علیه وآله، و أُمِرْتُم بِاتّباعِ هداهم، و لُزوم طَریقَتهم لیَغْفر لکم بِذلک خطایاکُم و ذُنُوبکُم، و لِیزداد الُمحسنُون مِنکُم، و باب حطّتکم اَفْضل مِن باب حطّتهم لان ذلک بأخاشیب و نحنُ النّاطِقون الصّادِقون المُؤمِنون الهادُون الفاضِلُون». [۴۷۰] . امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمودند: این بنی اسرائیل بودند که خداوند برای آنها باب [صفحه ۲۳۰] حطّه را قرار داد و باب حطّه شما، ای امّت محمّد (که به آن آزمایش می‌شوید)، اهل بیت محمّد صلی الله علیه وآله هستند. فرمان داده شده‌اید، به تبعیت از هدایت آنها و بر شما لازم شده، پیمودن راه آنها تا بدین کار خطاها و گناهان شما بخشیده شود و کارهای نیکتان زیاد گردد و باب حطّه شما بهتر است از باب حطّه بنی اسرائیل. زیرا آن درب از چوب‌ها بود، ولی ما که باب حطّه شما هستیم سخنگو، راستگو، مؤمن، هدایت‌گر و فاضل هستیم.

الی الله تدعون وعلیه تدلون

«تدعون» از ماده «دعی» به معنی دعوت کردن و فراخوانی نمودن است. «تدلون» از ماده «دل» به معنی دلالت نمودن و راهنمایی کردن است. یعنی شما ائمّه اطهار علیهم السلام، مردم را به سوی خداوند دعوت کرده و همان‌گونه که پیامبر مردم را دعوت به سوی راه خداوند می‌نمود، شما نیز آنان را به راه پیمودن در مسیر حق فرا می‌خوانید. «ادْعُ إِلَی سَبِیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جَادِلْهُم بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ». [۴۷۱] . (ای پیامبر) مردم را حکمت و اندرز نیکو به سوی پروردگارت دعوت نما و با آنها به طریقی که نیکوتر است استدلال کن. از آنجایی که ائمّه اطهار علیهم السلام جانشینان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله هستند، آنان

نیز همچون پیامبر بر خداوند دلالت و راهنمایی می‌نمایند. دلالت نمودن و دعوت کردن امامان معصوم بر خدا و به سوی او، گاهی به قول و گفتار (حکمت علمیّه) است، و گاهی به افعال و اعمال و حسن خلق (حکمت عملیّه) است. ظرافتی که در این فراز به کار رفته در آن است که نفرموده «تَدْعُون إلی اللّه و تَدُلُّونَ [صفحه ۲۳۱] علیه» بلکه «الی اللّه» و «علیه» مقدم بر دعوت و دلالت قرار گرفته که افاده حصر دهد و گویای این مطلب باشد که در همه حالات، ائمّه علیهم السلام به سوی خداوند دعوت نمودند و بر او دلالت کردند و هیچ‌گاه از این وظیفه کوتاهی نکرده، از این مطلب غفلت نورزیده‌اند.

وبه تومنون وله تسلمون

«تسلمون» به دو صورتِ «تُسْلِمُون» و «تُسَلِّمُون» خوانده شده است. «تُسْلِمُون» از «سلم» به معنی صلح و آرامش بوده و به طاعت و مسالمت گفته می‌شود. «تُسَلِّمُون» از «تَسلیم» به معنی سلام کردن، گردن نهادن و فرمان‌برداری کردن است. در این فراز عرضه می‌داریم: «و به یگانگی ذات، صفات و افعال خداوند ایمان دارید و مؤمن هستید و تسلیم امر او بوده، به فرمان خدا گردن می‌گذارید و فرمان‌بردار او هستید» و یا گفته شود «برای خداوند سلم بوده، طاعت او به جا آورده، در مقابل فرامین او اطاعت‌پذیر هستید». ایمان و اسلامِ امامان معصوم علیه السلام به همراه معرفت بوده و آنان حقیقت ایمان و طاعت الهی را درک نموده، عامل به آن بوده‌اند و بیان حقیقت ایمان نموده‌اند. چرا که ایمان همان تسلیم است. قال علی علیه السلام: «اَصْل الایمان حسن التَسْلیم لاَمر اللّه». [۴۷۲] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: اصل و ریشه ایمان، پذیرفتن شایسته فرمان خداوند و تسلیم در برابر فرمان او است. و ایمان خالص گرداندن اعمال برای خداوند متعال است. قال علی علیه السلام: «الایمان اِخلاص العَمل». [۴۷۳] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: ایمان خالص کردن عمل است. [صفحه ۲۳۲] و مؤمن در برابر خدا، تسلیم است. سئل ابوعبداللّه علیه السلام: «بای شیء عُلِمَ المُؤمِنُ انَّه مؤمنٌ؟» قال: «بالتسلیم لله و الرضا بما وُرِدَ علیه من سُرور و سَخَطٍ». [۴۷۴] . از امام صادق علیه السلام سؤال کردند: از کجا دانسته می‌شود کسی مؤمن است حضرت فرمودند: از تسلیم او در برابر خدا و خرسندی او به هر خوشی و ناخوشی‌ای که به او می‌رسد. امّا اسلام که عبارت است از تسلیم در مقابل خداوند، دارای مراتب و درجاتی است. همچنان که حضرت علی علیه السلام اسلام را این‌گونه توصیف نموده است. قال علی علیه السلام: «لانسبَّ الإسلام نسبةً لم ینسبهُ احدٌ قبلی و لا ینسبهُ احدٌ بَعْدی، الإسلام هو التسلیمُ، و التسلیمُ هو التصدیق و التصدیق هو الیقین، و الیقین هو الاداء، و الاداءُ هو العَمَل». [۴۷۵] . امام علی علیه السلام فرمود: اسلام را آن چنان وصف کنم که پیش از من هیچ کس چنان وصفی نکرده و پس از من نیز نخواهد کرد: اسلام همان تسلیم است و تسلیم همان تصدیق و تصدیق همان یقین و یقین همان انجام وظیفه است و انجام وظیفه همان عمل است. چنین توصیفی از اسلام از زبان مبارک اهل بیت علیهم السلام صادر می‌گردد و از گفتار معصومی پدید می‌آید که خود با تمام وجود، تسلیم امر الهی است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «علی بن ابیطالب اقدم اُمَّتی سلماً و اَکْثرهم علماً و اَصحهم دیناً و اَفْضلهُم یَقیناً و اَحْلمهم حلماً و اسمحهم کفاً و اَشْجَعهم قَلباً و هو الاِمام و الخَلیفهٔ بَعْدی». [۴۷۶] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: علی بن ابیطالب پیشگام‌ترین فرد امّت من در اسلام و دارای [صفحه ۲۳۳] بیشترین علم و صحیح‌ترین دین و افضل‌ترین یقین و با گذشت‌ترین اشخاص در گذشت و جوانمردترین افراد در جوانمردی و بخشنده‌ترین مردم در بخشش و دارای شجاع‌ترین قلب است و اوست امام و جانشین من پس از من. در توصیفی دیگر پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، حضرت علی علیه السلام را اوّلین مؤمن و مسلم معرفی می‌نمایند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «أَوَّل المُؤمنین اِسْلاماً و اخَلصهم یماناً و اسمح النَّاس کفاً، سیّد النَّاس بعَدْی، قائد الغر المحجلین اِمام اَهلِ الارضِ علی بن ابیطالب». [۴۷۷] . پیامبر صلی الله علیه وآله (در توصیف حضرت علی علیه السلام) فرمودند: اوّلین مؤمن و مسلمان و خالص‌ترین افراد از نظر ایمان و جوانمردترین و بخشنده‌ترین مردم در بخشش‌گری، سرور و آقای مردم بعد از من و رهبر سپیدرویان، امام اهل زمین، علی بن ابیطالب است. با این خصوصیات که در وجود امام است، باید او

ایمان خالص به خداوند داشته و تسلیم اوامر الهی باشد.

وبامره تعملون

در این فراز به ائمّه معصومین علیهم السلام عرضه می‌داریم: شما به فرمان و امر خداوند عمل می کنید و هر چه انجام می‌دهید فرمان خداوند است، نه خواسته خودتان و یا فرمان فرد دیگری و شما جز خواسته و فرمان خداوند، خواسته و فرمان دیگری ندارید. آنها به فرمان‌هایی که از طرف خداوند برای عموم مردم و یا خاص آنها صادر شده بود، عمل نمودند. قال ابوعبداللّه علیه السلام: «انَّ الوَصیَّةَ نَزَلَتْ من السَّماءِ عَلی مُحمَّدٍ کِتاباً، لَمْ یُنْزَلْ علی [صفحه ۲۳۴] محمَّدٍ صلی الله علیه وآله کِتابٌ مَختومٌ الاّ الوصیَّةُ فقال جبرئیل: یا محمَّدُ! هذه وصیَّتُکَ فی امَّتِکَ عند اَهلِ بیتِکَ فقال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: أیَّ أهل بیتی یا جبرئیلُ؟ قال: نجیبُ اللّه مِنهُم و ذُرِّیَّتُهُ لیَرِثَکَ عِلْمَ النُّبوَّةِ کما ورثهُ ابراهیم علیه السلام و میراثُهُ لعلیٍّ علیه السلام و ذرِّیَّتُکَ مِن صُلبِهِ قال: و کان علیها خَواتیمُ. قال: ففَتَحَ علیٌّ علیه السلام الخاتَمَ الاوَّلَ و مَضی لما فیها، ثمَّ فتحَ الحسنُ علیه السلام الخاتَمَ الثّانی و مضی لما اُمِرَ به فیها فلمّا تُوُفِّیَ الحسنُ و مضی، فَتَحَ الحُسین علیه السلام الخاتَمَ الثالثَ فوَجَدَ فیها أنْ قاتل فَاقْتُلْ و تُقْتَلُ و اخْرُجْ باقوامٍ للشَّهادةِ، لاشهادةَ لهم الاّ مَعَکَ، قال: ففَعَلَ علیه السلام، فلمّا مضی دفعها الی علیّ بن الحسین علیهما السلام قبل ذلک، ففَتَحَ الخاتمَ الرّابعَ فوَجَدَ فیها أنِ اصْمُتْ و اَطْرِقْ لما حُجِبَ العلمُ فلمّا تُوُفّیَ و مضی دفعها الی محمَّد بن علیّ علیهما السلام ففَتَحَ الخاتم الخامس فوَجَدَ فیها أنْ فَسِّرْ کتاب اللّه تعالی و صَدِّقْ أباکَ و ورّثْ ابنک و اصْطَنِعِ الاُمّةَ و قُمْ بحقّ اللّه عزّ و جلّ و قل الحقَّ فی الخوفِ و الاَمنِ و لا تخشَ الاّ اللّه، ففَعَلَ ثمَّ دَفَعَها اِلیَّ الَّذی یَلیه». [۴۷۸] . نوشته‌ای به قلمِ قدرتِ خداوند از عالم امر و از آسمان بر پیامبر نازل شد که هیچ نوشته سر به مهر شده‌ای جز آن بر پیامبر نازل نشده بود. امام صادق علیه السلام فرمود: جبرئیل گفت: ای محمّد این وصیت‌نامه تو است، برای امّت تو که نزد خاندان تو باشد. پیامبر صلی الله علیه وآله گفت: ای جبرئیل کدام خاندانم؟ فرمود: آنکه برگزیده و پرورده خدا است از میان آنان و ذریعه او برای اینکه علم نبوّت را از تو ارث برد، چنانچه ابراهیم آن را به ارث داده و ارث آن مخصوص به علی است و ذرّیه تو که از صُلب او باشند. امام صادق علیه السلام فرمود: بر آن وصیت‌نامه مُهرها بود. حضرت علی علیه السلام همان مهر اول را باز کرد و آنچه در آن بود، اجرا کرد و امام حَسن علیه السلام، مهر دوم را گشود و بدان دستوری که در آن بود، عمل کرد و چون امام حسن وفات کرد و درگذشت، امام حسین علیه السلام مهر سوم را برگشود و دید در آن نوشته، بجنگ و مبارزه کن و کشته شو و مردمی را برای شهادت با خود بیرون بر که جز با تو به [صفحه ۲۳۵] سعادتِ شهادت نرسند. فرمود: این کار را کرد و پیش از شهادت خود آن را به امام علی بن الحسین علیه السلام داد. و او مهر چهارم را برگشود. دید در آن نوشته خموشی گزین و سر به زیر انداز. چون علم در پرده شده و چون او به شهادت رسید، آن را به امام محمّد بن علی علیه السلام داد و او مهر پنجم را گشود و دید در آن نوشته، کتاب خدا را تفسیر کن و امامت پدرت را تصدیق کن و ارث امامت را به پسرت بده و امّت اسلامی را سازمان بده و به حقّ خدا عزّ و جلّ قیام کن و در موقع بیم و آسودگی حق را بگو و جز از خدا نترس. همین کار کرد و سپس آن را به جانشین خود داد. حتّی پیامبر از اهل بیت خود در عمل به آنچه خداوند فرمان داده بود، عهد گرفت. قال الصادق علیه السلام: «... فقال رَسول اللّه صلی الله علیه وآله: یا علیُّ اَخَذْتَ وصیَّتی و عَرَفْتَها و ضَمِنْتَ للّه ولی الوفاءَ بما فیها؟ فقال علیٌّ علیه السلام: نعم بأَبی انتَ و امّی، علیَّ ضمانُها و علی اللّه عَوْنِی و تَوْفیقی علی أَدائِها، فقال رسول اللّهِ صلی الله علیه وآله: یا علیُّ اِنّی اُریدُ أنْ اُشْهِدَ علیکَ بمُوافاتی بها یوم القیامةِ. فقال علیٌّ علیه السلام: نعم أَشْهِدْ. فقال النّبی صلی الله علیه وآله: اِنَّ جبرئیل و میکائیلَ فیما بینی و بینکَ الآنَ و هما حاضرانِ معهُما الملائکةُ المُقرَّبون لاُشْهِدَهُمْ علیکَ. فقال: نعم لیَشْهَدُوا و أَنا - بأَبی انتَ و اُمّی - اُشهِدُهُم. فاَشْهَدَهُم رسول اللّه صلی الله علیه وآله و کان فیما اشْتَرَطَ علیه النَّبیُّ بِاَمْرِ جبرئیل فیما أَمَرَ اللّه عزّ و جلّ أنْ قال له: یا علیُّ! تَفِی بِما فیها من مُوالاةِ مَن والی اللّه و رسولهُ و البَراءةِ و العداوةِ لمَن عادَی اللّه و رسوله و البَراءَةِ منهم علی الصَّبرِ منک وَ علی

کظم الغیظِ و علی ذهابِ حقّکَ و غَصْبِ خُمسِکَ و انْتِهاکِ حُرْمَتِکَ؟ فقال: نَعَم یا رسول اللّه! فقال امیرُ المؤمنین علیه السلام: و الَّذی فَلَقَ الحَبَّةَ و بَرَأَ النَّسَمَةَ لقدْ سَمِعْتُ جبرئیل یقول للنّبیِّ: یا محمَّدُ! عَرِّفْهُ انّه یُنْتَهَکُ الحُرمَةُ و هی حرمَةُ اللّه و حُرمةُ رسول اللّه صلی الله علیه وآله و علی أنْ تُخْضَبَ لِحْیَتُهُ مِن رأسِهِ بدمِ عبیطٍ. قال امیرالمؤمنین علیه السلام: فَصَعِقْتُ حین فَهِمْتُ الکلمةَ منَ الامین جبرئیل حتّی سَقَطْتُ علی وجهی و قلتُ: نعم قَبِلْتُ و رَضیتُ و ان انْتُهِکَتِ الحُرمةُ و عُطِّلَتُ السُّننُ و مُزِّقَ الکتابُ و هُدِّمَتِ الکعبةُ و خُضِبَتْ لِحْیَتی من رأسی بدمِ عبیطٍ صابراً محتسباً اَبداً حتّی اَقْدِمَ علیکَ، ثمَّ دعا رسول اللّه [صفحه ۲۳۶] فاطمةَ و الحسنَ و الحسینَ و أَعْلَمَهُم مثلَ ما أَعْلَمَ امیر المؤمنین، فقالوا مثلَ قوله فَخُتِمَتِ الوصیَّةُ بخوایتم من ذهَبٍ لَمْ تَمَسَّهُ النّار، و دُفِعَتْ الی امیر المؤمنین». [۴۷۹] . امام صادق علیه السلام فرمود:...رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: ای علی، وصیت مرا گرفتی و فهمیدی و آیا به خاطر من و خداوندْ ضمانت می‌کنی که بدانچه در آن است وفا کنی؟ حضرت علی علیه السلام فرمود: آری - پدر و مادرم قربانت -. تعهّد آن بر من است و بر خدا است یاریِ من و توفیق عطا کردن بر ادای آن. رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: ای علی، من دوست دارم بر تو گواه بگیرم که تعهد کنی روز قیامت که گزارش کار خود را بدهی. امام علی علیه السلام فرمود: بسیار خوب، گواه بگیر. پیغمبر صلی الله علیه وآله فرمود: اینک جبرئیل و میکائیل میان من و تو باشند و در اینجا با فرشته‌های مقرّب حاضر شدند تا من آن‌ها را گواه بر تو بگیرم. (حضرت علی علیه السلام) گفت: گواه باشند و من هم - پدر و مادرم قربانت - آنها را گواه می‌گیرم. پس رسول خدا آنها را شاهد نمود و به پیشنهاد جبرئیل و طبق دستور خدا عزّ و جلّ، با علی شرط کرد که: ای علی باید وفا کنی بدانچه در این وصیت‌نامه است. دوست بداری هر که دوست دارد خدا و رسولش را و بیزار و دشمن باشی با هر که دشمنی کند با خدا و رسولش و باید صبر داشته باشی و کظم غیظ نمایی در برابر هر که حق تو را برباید و خمس که حق تو است را غصب نماید و حرمت تو را بِدَرد. حضرت علی علیه السلام گفت: به چشم یا رسول اللّه. امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: سوگند بدانکه دانه را شکافد و آن را از دل خاک برآورد، من از جبرئیل شنیدم به پیغمبر می‌گفت: ای محمّد او را آگاهی ده که حرمت او که همان حرمت خدا و رسول خدا است هتک می‌شود و بر او شرط کن که ریشش با خون تازه سرش رنگین می‌گردد. حضرت علی علیه السلام فرمود: چون این کلام را از جبرئیل امین شنیدم، ناله‌ای کشیدم و بر زمین افتادم و گفتم: به چشم قبول دارم، راضی‌ام گر چه هتک حرمت شوم و سنّت تعطیل گردد و قرآن پاره شود و خانه کعبه ویران گردد و [صفحه ۲۳۷] ریشم با خون سرم رنگین شود و همیشه صبر و تقرّب به حق را پیشه خود کنم تا بر تو وارد شوم. سپس رسول خدا، حضرت فاطمه و امام حسن و امام حسین علیهم السلام را هم دعوت کرد و با آنان نیز مانند امیرالمؤمنین علیه السلام مطالب را در میان گذارد و آنها هم مانند آن حضرت جواب دادند، و وصیت‌نامه با مهرهایی از طلا مهر شد که آتش ندیده بود و به دست امیر المؤمنین سپرده شد. از این فراز، می‌توان مقام عصمت امامان را برداشت کرد. چرا که آنان فقط به فرمان خداوند عمل می‌کنند، نه به فرمان شیطان و گناه از مقوله اعمالی است که پیروی نمودن از فرمان شیطان و هوای نفس است و توضیح این فراز در فراز «المُسْتقرّین فی اَمْر اللّه» بیان شد. و در فراز «وَ هُم بِاَمْره یَعْمَلون» توضیح داده شد.

والی سبیله ترشدون

«ترشدون» از «ارشاد» به معنی هدایت و راهنمایی به سوی راه حقّ و حقیقت است. زائر به ائمّه هدایت علیهم السلام عرض می‌کند: شما ائمّه معصومین علیهم السلام به سوی راه خداوند و «سبیل الی اللّه» به خوبی مردم را ارشاد، هدایت و راهنمایی می‌کنید و به سوی هیچ راه دیگری رهنمون نیستید. پس اگر امامان معصوم ارشاد و راهنمایی می‌کنند، فقط به سوی خداوند و راهی که به او منتهی می‌گردد، می‌باشد. بنابراین اگر آنان هدایت نمی‌کردند و یا نبودند، راه هدایت شناخته نمی‌شد. عَنْ ابن ابی یعفور قال: قال الصادق علیه السلام: «انّ اللّه واحد، اَحَد، متوَّحد بالوَحْدانیهٔ، متفّرد بِاَمره، خَلَقَ خلقاً ففَوَّضَ اِلیهم اَمر دینه فَنَحْن هم یا ابن أبی یعفور

نحنُ حجَّةُ اللّه فی عِبادِهِ و... نحنُ العامِلُون بِاَمْرِهِ و الدَّاعُون اِلی سَبیلِهِ، بِنا عُرِفَ اللّهُ و بنا عُبِدَ اللّهُ، نحنُ الاَدِلاءِ علی اللّهِ و لولانا ما عُبِدَ اللّه». [۴۸۰] . [صفحه ۲۳۸] فرزند ابی یعفور می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خداوند یکی و یگانه است و در یکتائی بی‌همتاست و در امر نمودن تنهاست اوست که انسان‌هایی را آفرید و امور دینش را به آنها واگذار نمود و ما (اهل بیت) همانها هستیم (که امور دین به آنها واگذار شده) و ما هستیم حجّت خداوند در بین بندگانش و ما هستیم عمل کنندگان به دستورات خداوند و دعوت کنندگان به راهش، به واسطه ما خداوند شناخته شد و به واسطه ما خداوند پرستش گردید. ما هستیم دلیل‌های خدا و اگر ما نبودیم هیچ کس خدا را عبادت نمی کرد.

وبقَوله تحکمون

«تحکمون» از «حکم» به معنی «منع کردن به منظور اصلاح» است. واژه «حکم» در پاره‌ای از موارد به معنی «فرمان نبوّت و رسالت» آمده است و در موارد دیگری به معنی «قضاوت» و گاهی نیز به معنی «عقل و خرد و درک» و بعضی از اوقات به معنی «حکومت و زمامداری» در این فراز به حضور امامان معصوم علیهم السلام عرضه می‌داریم: شما امامان به قول و گفتار خداوند در بین مردم قضاوت، حکم فرمایی و حکومت می کنید. این بدین معناست که ملاک ائمّه طاهرین علیهم السلام در زمامداری و حکومت، گفتار خداوند است. خدا فرمان داده و ایشان نیز اجرا می‌نمایید.

سعد من والاکم

«سَعِد» از ماده «سَعْد» و به معنی «نیک بخت شدن» و «فراهم بودن اسباب نعمت» است. در مقابلِ «شقی» که به معنی «بدبخت شدن» و «فراهم بودن اسباب گرفتاری و مجازات و بلا» است. «والی» از ماده «ولی» و در اصل به معنی نزدیکی و عدم جدایی است. به همین [صفحه ۲۳۹] مناسبت، به سرپرست و مربّی انسانی که نیاز به تربیت و سرپرستی دارد، «ولیّ» گفته می‌شود. همچنین به مولا و کسی که پیروی او لازم است نیز، «ولیّ» اطلاق می گردد. همچنین به دوست و رفیق صمیمی نیز «ولیّ» گفته می‌شود. در این فراز می گوییم هر کس شما را دوست بدارد و از شما پیروی نماید سعادتمند و نیک بخت گردیده است، چرا که سعادتمند شدن در این دنیا و قیامت و همچنین بدبخت گشتن در دو عالم، چیزی جز نتیجه اعمال، کردار، گفتار و نیّات انسان در دنیا نیست. لذا هر کس امامان هدایت علیهم السلام را دوست داشت و از آنها پیروی کرد، سعادتمند در هر دو عالم است. این سعادت در دنیا، با هدایت ائمّه اطهار علیهم السلام و فراهم بودن اسباب نعمت‌های معنوی است و در وقت جان دادن، با ملاقات ائمّه معصومین علیهم السلام سعادت او تکمیل می گردد. قال علی علیه السلام: «یا حار همدان مَن یمت یرنی». [۴۸۱] . امام علی علیه السلام (به حارث همدانی) فرمودند: ای حارث، هر کس بمیرد مرا خواهد دید. پس چنین شخصی در قیامت نیز سعادتمند است، چرا که بهشتْ مشتاقِ زیارت اوست. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «انّ الجَنَّةَ لَتَشْتاق و یَشْتَد ضُوؤَها لاَحِبّاء علی علیه السلام... و ان النّار لتغیظ و یشتد زَفیرها عَلی اعداء علی علیه السلام...». [۴۸۲] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: همانا بهشت اشتیاق دارد و شدید می گرداند نور خود را برای محبّان و دوستان علی علیه السلام... و آتش دوزخ خود را غلیظ می گرداند و شدید می کند فریاد و خشم خود را، بر دشمنان علی علیه السلام.... [صفحه ۲۴۰]

وهلک من عاداکم

«هلک» به معنی نابودی، نیستی و فانی شدن است. «عادا» از ماده «عدو» به معنی تجاوز و از حد گذشتن می‌باشد. لذا به دشمنْ که از حدود خود تجاوز کرده، به حریم دیگران وارد می‌شود، «عدوّ» گفته می‌شود. در این فراز می گوییم: هر کس از حدود شما امامان

هدایت علیهم السلام تجاوز نماید و با شما دشمنی کند، در دنیا و آخرت نابود و فانی می گردد. هلاکت دشمنان ائمّه اطهار علیهم السلام در دنیا به آن است که آنها لذّتی از انسانیّت خود نخواهند برد و در شقاوت شیطانی خود اسیر گشته‌اند و در آخرت نیز هلاکت نصیب آنهاست و همیشه گرفتار دوزخ هستند و نجاتی برای آنان نیست. قال الباقر علیه السلام: «لَوْ ان کلّ ملک خلقه اللّه عزَّ و جلَّ و کُلّ نبیّ بَعَثَهُ اللّه و کلّ صدیق و کل شهید شفعوا فی ناصب لَنا اَهل البَیتِ اَن یَخْرجه اللّهُ عزَّ و جلَّ مِن النَّارِ ما اخرجه اللّه ابدا و اللّه عزَّ و جَلَّ یقول فی کِتابِه «مَّاکِثِینَ فِیهِ أَبَدًا» [۴۸۳] . [۴۸۴] . امام باقر علیه السلام فرمودند: اگر تمامی فرشتگانی که خداوند عزّ و جلّ، آفریده و تمامی پیامبرانی که خداوند مبعوث داشته و تمامی صادقان و تمام شهیدان، شفاعت دشمن ما اهل بیت را نمایند که خداوند او را از آتش دوزخ برهاند، خداوند عزّ و جلّ او را لحظه‌ای از آتش نجات نخواهد داد، و خداوند عزّ و جلّ در قرآن فرموده: «همیشه در آن ماندگار هستند».

وخاب من جحدکم

«خاب» در اصل از «خَیْبَهٔ» گرفته شده و به معنی «نرسیدن به مطلوب و محروم شدن و زیانکار گشتن» است که همان «ناامیدی» می‌باشد. [صفحه ۲۴۱] «جحد» به معنی منتهای تلاش و کوشش است که انسان با فکر، مال، اعضا و جوارح بدن، تلاشی را انجام دهد. این تلاش گاهی در راه خداست و تلاش گر «مجاهد فی سبیل اللّه» است و گاهی در راه طاغوت که به آن «جحود» گفته می‌شود و آن «انکار بعد از معرفت» است. در این فراز می گوییم هر کس، شما امامان معصوم علیهم السلام را انکار کرد، نومید گشته و به مطلوب خود نخواهد رسید و زیانکار شده است. قال الصادق علیه السلام: «نَزَلَ جِبرئیل عَلی النَّبیّ صلی الله علیه وآله فَقال: یا محمَّدُ السَلامُ یَقرئُکَ السلام و یقول: خلقتُ السَموات السَبع و ما فیهن و الاَرضین السَبع و مَن علیهن و ما خَلقتُ موضعاً اَعظَم مِن الرُّکن و المَقام و لَو اَنَّ عبداً دعانی هناک منذ خلقت السَموات و الاَرضین، ثُمَّ لقینی جاحداً لِوِلایهٔ عَلی لَاکببته فی سَقَرٍ.» [۴۸۵] . امام صادق علیه السلام فرمودند: جبرئیل بر پیامبر نازل شد و گفت: ای محمّد، خداوند ترا سلام رساند و گفت: آسمان هفت گانه و آنچه در آن است را آفریدم و زمین هفت گانه و هر چه بر آن قرار دارد را خلق نمودم و نیافریدم مکانی را بهتر از رکن و مقام. حال اگر بنده‌ای تمام مدت خلقت آسمان و زمین، مابین رکن و مقام مرا بخواند و روز قیامت مرا ملاقات نماید و منکر تو و ولایت علی علیه السلام باشد، او را به پایین‌ترین درجه جهنّم پرتاب می کنم.

وضل من فارقَکم

«ضَلَّ» به معنی ضلالت و گمراهی است که گمراه شده، ابداً راهی به مقصد نیابد. «فارق» به معنی جدا شده می‌باشد. در این فراز عرضه می‌داریم: ای امامان هدایت علیهم السلام، هر کس از شما جدا شود و از [صفحه ۲۴۲] شما دوری و مفارقت گزیند، گمراه ابدی خواهد شد و راه حق را نمی‌یابد. چرا که شما راه حق هستید و با دوری از شما چگونه می‌تواند در راه مستقیم حرکت نماید؟ شما هستید که تمام مراتب حق با شما و در شما و از شما و به سوی شما است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «لَن تضلُّوا و لن تهلکُوا و أَنتم فی مُوالاهٔ عَلی و ان خالفتُمُوه فقد ضلّت بکم الطریق و الاهواء فی الغی». [۴۸۶] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: تا آن زمان که در تحت ولایت علی هستید، گمراه نمی‌شوید و هلاک نمی گردید و اگر او را مخالفت کردید، همانا ضلالت از راه راست یافته‌اید و به سوی ستم کاری پیش رفته‌اید. این فراز بیان حالت افرادی است که بدون دشمنی و غرض، از ولایت ائمّه علیهم السلام دور مانده‌اند و گمراه گشته‌اند.

وفاز من تمسک بکم

«فـاز» از مـاده «فوز» به معنی «نجـات از هلاـکت و رسـیدن به محبوب» و همچنین «پیروزی توأم بـا سـلامتی» است. «تمسّک» از ماده «مسک» به معنی آویختن به چیزی و محکم گرفتن و نگهداری کردن می‌باشد. در این فراز می گوییم: هر کس به شما و ولایت شما دست آویخت و آن را محکم گرفت و از اعتقاد به ولایت و امامت شـما نگهبانی کرده، آن را در اعماق دل نگاه داشت، با سـلامتیْ پیروز گشـته و از هلاـکت، غضب الهی و آتش دوزخ نجـات یافته است. دست آویختن به ولایت و تمسک به ائمّه معصومین علیهم السـلام به آن است که اعتقاد راسخ [صـفحه ۲۴۳] به ولایـت آنها یابیم و آنچه آنان دوست دارنـد، دوست داشـته باشـیم و از آنچه امامان معصوم علیهم السـلام بیزار هسـتند، بیزار باشیم و در راه آنها و بر طبق گفتار آنان حرکت نماییم. چرا که ایشان عروةالوثقی و دسـتگیره محکم الهی هسـتند. قـال الرضـا علیه السـلام: قـال رسـول اللّه صـلی الله علیه وآله: «مَن اَحَبَّ اَن یَسْتَمْسِکَ بِالعُروَةِ الوُثْقی فَلیَتَمسّک بِحبِّ علیِ بنِ ابیطـالبِ علیه السـلام». [۴۸۷] . امـام رضـا علیه السـلام فرمود: پیـامبر صـلی الله علیه وآله فرمودنـد: هر کس دوست دارد به دستگیره محکم الهی دست آویزد، پس به محبّت و دوستی علی بن ابیطالب علیه السلام دست آویزد.

وامن من لجا الیکم

«لجأ الیکم» یعنی پناه آورد به سوی شـما و شـما را مَلْجَأ و پناه خود قرار داد و به شما اعتماد و استناد کرد. در این فراز به حضور ائمه اطهـار علیهم السـلام عرضه می‌داریم: «هر کس شـما را مَلْجأ و پنـاه خود قرار داد، از تمـام عـذاب‌ها و بلاهـای الهی که از غضب او نشأت می گیرد، ایمن می‌باشـد.» چرا که پناه‌آورنده به آنها مشـمول الطاف خاصّ ائمّه معصومین علیهم السـلام می گردد، همان‌گونه که همگان مشـمول الطاف عام آنها قرار گرفته‌اند. در احادیث فراوانی می‌خوانیم ائمّه اطهار علیهم السـلام همانند سـتارگان آسـمانِ امان برای اهل زمین هسـتند. کَتَبَ محمّد بن ابراهیم إلی ابی عبداللّه علیه السـلام: أَخْبرنا ما فَضْـلَکم أَهْل البَیْت فَکَتَبَ إلیه ابو عبداللّه علیه السـلام: «انَّ الکَوْکب جعلت فی السَّماء اَماناً لاَهل السَّماء فَإذا ذهبت نُجُوم السَّماء جاء أَهل السماء ما کانوا یوعدون و قال رسول اللّه صـلی الله علیه وآله: جُعل اَهل بَیْتی اماناً لاُمَّتی فإذا ذهب اَهْل بَیْتی جاء امّتی ما کانُوا یوعـدون». [۴۸۸] . محمّد بن ابراهیم نامه‌ای به امـام صـادق علیه السـلام نگاشـته، در آن نـامه نوشت: ما را [صـفحه ۲۴۴] باخبر سازیـد که فضـیلت و برتری شـما خانـدان پیامبر چیست؟ امام علیه السـلام در جواب او نوشـتند: همانا سـتارگان آسـمان، امانِ اهل آسمان قرار داده شده‌اند. پس اگر ستارگان رو به خاموشـی روند، اهل آسـمان آمده، گلایه می کنند که به چه چیزی ما را وعده داده‌اید (در حالی که امان نداریم)؟ و پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: خاندان من، امانِ اهل زمین هسـتند. پس اگر آنها نباشـند، امّت من آمده، گلایه می کنند به چه چیزی ما را وعده داده‌اید (در حالی که امان نداریم).

وسلم من صدقکم

«سلم» محفوظ و سالم مانده است در این فراز می گوییم و هر کس شما ائمّه اطهار علیهم السلام را در امامت، ولایت و سائر شئونات تصـدیق کرد، از تمـامی هلاکت‌هـای معنوی در دنیـا و عـذاب‌های آخرت محفوظ و سـالم مانـده است. به بیـانی دیگر، زائر به ائمّه علیهم السـلام اظهار می‌دارد: هر کس اعتقاد قلبی به ولایت تکوینی و تشریعیِ خدادادی شما یافت و دین خود را با این اعتقاد کامل نمود و بر آن ثابت‌قـدم مانـد و با زبان و عمل خود آن را یاری کرد و از آنچه شـما نهی نموده‌اید دوری گزید، از هلاکت معنوی و افتادن در پرتگاه شـرک، کفر، ارتداد و معصیت نجات یافته و عاقبت از عذاب الهی سالم مانده است. چرا که ایمانِ خود را به کمال رسانده است. عن ابی حمزه الثمالی عن ابی جعفر علیه السلام قال: قلت: اصلحک اللّه أی شَی اذا انا عملته استکملت حَقیقَةَ الایمان؟ قـال: «توالی اَوْلیـاء اللّه محمَّد رسول اللّه و علی و الحَسن و الحُسـین و علی بن الحسـین ثمَّ انتَهی الاَمر اِلَینا ثمَّ ابنی جعفر (و اومی الی جعفر و هُو جـالس) فَمَن والی هولاء فَقَـد والی اَوْلیاء اللّه و کان مَعَ الصَّادِقین کَما [صـفحه ۲۴۵] امره اللّه». [۴۸۹] . ابی حمزه ثمالی

گوید: به امام باقر علیه السلام عرضه داشتم: چه کاری را اگر انجام دهم حقیقت ایمان من کامل می گردد؟ امام پاسخ فرمودند: دوست داشتنِ دوستان خداوند که پیامبر رسول خدا و امام علی و امام حسن و امام حسین و امام علی بن حسین و من و این فرزندم جعفر (اشاره به حضرت صادق علیه السلام که در آن جلسه حضور داشت کردند،) است. هر کس اینان را دوست دارد و به عنوان ولیّ برگزیند، همانا اولیای الهی را دوست داشته و با صادقین همراه گشته، همان‌گونه که خداوند امر فرموده است.

وهدی من اعتصم بکم

«اعتصم بکم» به معنیِ کسی که به شما روی آورده، توسّل جسته و چنگ زده، می‌باشد. حقیقت هدایت دارای مراتبی است. پایین‌ترین درجات آن، معرفت به باری تعالی و شناخت خداوند است. هر چه تمسّک انسان به امامان هدایت‌گر بیشتر باشد و به ریسمان محکم آنان چنگ زند، هدایت او کامل‌تر می گردد و به مراتب بالاتری از شناخت، و عبودیّت الهی دست می‌یابد. قال الباقر علیه السلام آل مُحمَّد هم حَبْل اللّه المتین الَّذی امرنا بالاِعتِصام بِه فقال «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعًا [۴۹۰] . [۴۹۱] . امام باقر علیه السلام فرمودند: خاندان پیامبر، ریسمان محکم الهی هستند که خداوند ما را امر کرده به آن چنگ زنیم و خداوند فرموده: همگی به ریسمان خداوند چنگ زنید. [صفحه ۲۴۶] با مراجعه به جلد بیست و سوم، صفحه نود و نه و همچنین جلد بیست و چهارم، صفحه یکصد و چهل و سه از کتاب گران‌قدرِ بحارالانوار، به انبوه احادیثی برمی‌خوریم که پیرامون هدایت‌گر بودن ائمّه اطهار علیهم السلام وارد شده است.

من اتبعکم فالجنهٔ ماویه ومن خالفکم فالنار مثویه

«مأوا» در اصل به معنی پناهگاه است و سپس به مکان، مسکن و جایگاه گفته می‌شود. «مثوا» از ماده «ثوی» به معنی قرارگاه و محل استقرار یا اقامت دائم است. در این فراز می گوییم: هر کس از شما تبعیت و پیروی نماید، پناهگاه و جایگاه و مسکن او بهشت است و هر کس با شما مخالفت ورزد و دشمنی نماید، محل استقرار و اقامت دائمی او، آتش دوزخ الهی است. از آنجایی که شرط ایمان، ولایت است، هر کس به ولایت ایمان نداشته باشد، دین او کامل نگشته و ایمان او ناقص و بلکه بی‌فایده است. چرا که شرط آن را به جا نیاورده است. پس تابعین امامان هدایت علیهم السلام که در تمامی شئونات زندگی از آنان تبعیت کرده، به سوی بهشت راهی شده‌اند و دشمنان آنان که در تمامی زندگی سر ناسازگاری و جنگ با ایشان داشته‌اند، راهی جز دوزخ در پیش ندارند. در این باره احادیث فراوانی داریم که به یک مورد از آنها اشاره می‌شود. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «یا عَلی اَنتَ اَمیرَالمُؤمنین و إمام المتّقین، یا عَلی اَنت سیّد الوَصیین، و وارث عِلم النَبیّین و خَیر الصدّیقین و اَفْضل السابقین. یا عَلی اَنْتَ زَوْج سیِّدهٔ نِساء العالمین و خلیفهٔ خیر المُرْسلین. یا عَلی اَنتَ مولی المُؤْمنین. و الحجَّهٔ بَعْدی علی الناس اَجْمِعین، إستوجب الجنّهٔ من تولاک و استحقّ دخول النّار مَن عاداک. یا عَلی و الَّذی بعثنی بالنبوهٔ و اصطفانی علی جَمیع البریّهٔ، لو أن عبدا [صفحه ۲۴۷] عبداللّه ألف عام ما قبل ذلک منه الّا بِولایتکَ و وِلایهٔ الاَئَّمِهٔ من ولدک بِذلک اَخبرنی جبرئیل فَمَن شاء فَلْیؤمن و مَنْ شاءَ فَلْیکفر». [۴۹۲] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به حضرت علی علیه السلام فرمودند: ای علی، تو امیر مومنان و امام متّقیان هستی. ای علی، تو سرور وصی‌ها و ارث‌برنده علم پیامبران و بهترین راست‌کرداران و بهترین مردمان هستی. ای علی، تو همسر سرور زنان عالم و جانشین بهترین فرستادگان خداوندی. ای علی، تو مولای مؤمنانی. و تو حجّت (خداوند) بر تمامی مردم بعد از من هستی. هر که دارای ولایت تو باشد، مستوجب دخول بهشت است و هر که با تو دشمنی نماید، مستحّق داخل شدن در دوزخ است. ای علی، قسم به آنکه مرا به پیامبری مبعوث داشت و مرا برترین فرد، بر تمامی مردم گردانْد، اگر فردی هزار سال عبادت خداوند کند، قبول درگاه الهی نمی گردد، مگر آنکه ولایت تو و ولایت ائمّه معصومین علیهم السلام که فرزندان تو هستند را داشته باشد و این مطلب را جبرئیل

برایم گفته. پس هر که خواهد ایمان آورد و هر که خواهد کفر ورزد.

ومن جحدکم کافر

در این فراز عرضه می‌داریم: هر کس شما و مقام و منزلت شما را انکار نماید، کافر گردیده است. برای توضیح این فراز بایستی «کفر» را شناخت و اقسام آن را بررسی نموده تا روشن گردد انکار ائمّه معصومین علیهم السلام چگونه کفری است. واژه «کفر» به معنی پوشاندن است و کافر کسی است که امور ظاهری و یا معنوی و یا گفتاری را می‌پوشاند. مثلاً کسی که احسان غیر را نسبت به خود اظهار نکند و آن را بپوشاند گویند: به آن احسانْ کافر گشته و کفران کرده است. کفر در معنای عام خود به [صفحه ۲۴۸] سه گونه است: کفر ممدوح، کفر مذموم و کفری که نه ممدوح است و نه مذموم. کفر ممدوح مانند کفر به طاغوت. «فَمَن یَکْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَ یُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَکَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَی». [۴۹۳] . و هر کس به طاغوت کفر ورزد و به خدا ایمان آورد پس به یقین به دستاویزی استوار تمسک جسته است. کفر مذموم، مانند کفر به خداوند. «إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا سَوَآءٌ عَلَیْهِمْ أَ أَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا یُؤْمِنُونَ». [۴۹۴] . در حقیقت کسانی که کفر ورزیدند چه بیمشان دهی و چه بیمشان ندهی (برایشان یکسان است) ایمان نخواهند آورد. کفری که نه مذموم است و نه ممدوح. مانند کشاورز که دانه را در دل خاک می‌پوشاند. «کَمَثَلِ غَیْثٍ أَعْجَبَ الْکُفَّارَ نَبَاتُهُ». [۴۹۵] . همانند بارانی که به موقع ببارد و گیاهی که در پی آن از زمین بروید که برزگر (پوشاننده) را به شگفت آورد. کفر از نظر اصطلاح دینی به معنی دوم اطلاق شده و معنی وسیعی دارد و هر گونه مخالفت با حق را دربرمی گیرد. چه در مرحله دستورات فرعی باشد، همانند ترک حج که هر که از سر مخالفت و عمداً حج را به جا نیاورد کافر است: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «یا علی تارِک الحَجّ و هُو مُستَطیع کافِر». [۴۹۶] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: ای علی، کسی که حجّ را ترک کند، با آن که توانایی دارد، کافر محسوب می‌شود. [صفحه ۲۴۹] و چه در مرحله دستورات اصلی و اصولی، مانند عدم اعتقاد به اصول دین و اصول مذهب. که البتّه غالباً کفر به مرحله مخالفت با دستورات اصلی اطلاق می گردد. چنین کفری (یعنی کفری که مذموم باشد،) دارای مراتبی است: ۱ - کفر علمی. یعنی کافر با علم به حق بودن و صحیح بودن مطلب با آن مخالفت می کند و به آن کفر می‌ورزد با آنکه مطلب نزد او ثابت گردیده است. «وَ کَانُوا مِن قَبْلُ یَسْتَفْتِحُونَ عَلَی الَّذِینَ کَفَرُوا فَلَمَّا جَآءَهُم مَّا عَرَفُوا کَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَی الْکَافِرِینَ». [۴۹۷] . و پیش از این، به خود نوید پیروزی بر کافران می‌دادند. با این همه هنگامی که این (کتاب، و پیامبری) را که (از قبل) شناخته بودند نزد آنها آمد، به او کافر شدند. لعنت خدا بر کافران باد!. ۲ - کفر جهلی. یعنی کافر با تعصّبات جاهلانه با حق مخالفت می کند و به آن کفر می‌ورزد، بدون آنکه حق و حقیقت را متوجّه شود و چون دیگران و پدران او مخالفت ورزیده‌اند، او نیز مخالفت می‌نماید. «وَ إِذَا قِیلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَی مَآ أَنزَلَ اللَّهُ وَ إِلَی الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَیْهِ آبَآءَنَآ أَ وَ لَوْ کَانَ آبَآؤُهُمْ لَا یَعْلَمُونَ شَیْئًا وَ لَا یَهْتَدُونَ». [۴۹۸] . و هنگامی که به آنها گفته شود: «به سوی آنچه خدا نازل کرده، و به سوی پیامبر بیایید.»، می گویند: «آنچه از پدران خود یافته‌ایم، ما را بس است.»؛ آیا اگر پدران آنها چیزی نمی‌دانستند، و هدایت نیافته بودند (باز از آنها پیروی می کنند)؟! ۳ - کفر نعمت. به معنی مخالفت با خداوند و کفران نعمت‌هایی که خدا ارزانی داشته است، می‌باشد. همچنین بجا استفاده نکردن از نعمت و ضایع نمودن آن است. «هَـذَا مِن فَضْلِ رَبِّی لِیَبْلُوَنِی أَ أَشْکُرُ أَمْ أَکْفُرُ وَ مَن شَکَرَ فَإِنَّمَا یَشْکُرُ لِنَفْسِهِ وَ مَن [صفحه ۲۵۰] کَفَرَ فَإِنَّ رَبِّی غَنِیٌّ کَرِیمٌ». [۴۹۹] . این توانایی از فضل خدای منست تا مرا بیازماید که نعمتش را شکر می گویم یا کفران نعمت می کنیم و هر که شکر نعمت حق کند، به نفع خویش شکر کرده. همانا خدا کریم و مهربانست. ۴ - کفر معصیت. یعنی هر چه خداوند دستور داده از سر مخالفت، نافرمانی کرده، به جا نیاورده و عناد ورزد و معصیت خداوند را به جا آورد. «أَ فَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْکِتَابِ وَ تَکْفُرُونَ بِبَعْضٍ». [۵۰۰] . چرا به برخی از احکام کتاب (که به نفع شماست) ایمان آورده و به بعضی دیگر کافر می‌شوید. پس از ذکر اقسام «کفر»، عرضه می‌داریم کسانی که ولایت امامان معصوم را انکار نمایند، کفر مذموم

انجام داده و اصلی از اصول دین را که شرط قبولی اعمال است و باعث اکمال دین گشته است را انکار نموده‌اند. این کفر اگر با علم به حقانیّت ولایت باشد، «کفر علمی» است و اگر از سر تعصّبات و بدون علم و آگاهی باشد، «کفر جهلی» است و چه کفر علمی باشد و چه کفر جهلی، «کفر نعمت» نیز هست و اگر کفر علمی باشد، «کفر معصیت» نیز می‌باشد. پس اگر کفرْ علمی بود، کافر، کفر نعمت و کفر معصیت نیز انجام داده و اگر کفر جهلی بود، کافر، کفر نعمت نیز مرتکب شده است. در حدیثی از امام صادق علیه السلام اقسام کفر در قرآن از زبان مبارک ایشان به پنج قسم تقسیم گردیده و سپس توضیح داده شده است. عن ابی عمرو زبیری: عن ابی عبداللّه علیه السلام قال قلت له: أخْبرنی عَن وجوه الکُفْر [صفحه ۲۵۱] فی کِتاب اللّه عزّ و جلّ. قال: «الکفر فی کِتاب اللّه عَلی خَمْسته اوجه. فَمِنها کُفْر الجحود و الجحود عَلی وَجْهین و الکُفْر بِتَرک ما أمراللّه و الکُفْر البِرائة و الکفر النِعَم...». [۵۰۱] . ابو عمرو زبیری گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: مرا از وجوهی که کفر در قرآن آمده آگاه فرما. امام فرمودند: کفر در کتاب خداوند بر پنج وجه است. کفر جحود و آن بر دو قسم است: (کفر جهلی و علمی) کفر به ترک کردن آنچه خداوند به آن فرمان داده (کفر معصیت) و کفر برائت و بیزاری جستن (کفر ممدوح و مذموم) و کفر نعمت‌ها.... بنابراین حدیث انکار امامان هدایت علیهم السلام، از قسم اوّل که کفر جحود است می‌باشد و اگر کفر جحود، علمی باشد، کفر معصیت و نعمت نیز است و اگر کفر جحود جهلی باشد، کفر نعمت نیز است.

ومن حاربکم مشرک

در این فراز به ائمّه علیهم السلام اظهار می‌داریم: هر کس با شما محاربه و جنگ نماید، به خداوند شرک ورزیده و برای او شریک قائل شده و مشرک گردیده است. شرک ضد توحید و یگانه‌پرستی است و هر کس برای خداوند در مراتب توحیدِ ذات، افعال، صفات و توحید در عبودیّت شریکی قائل باشد، به خداوند شرک ورزیده است. پس اعتقاد به قدرت غیر خداوند که همان قدرت‌های موهوم و خیالی است و بندگی آن قدرت‌های پوشالی که همانند سراب است می‌باشد، شرک است. قدرت‌های پوشالی و خیالی، گاهی در نفس اماره انسان تجلّی می‌یابد و گاهی مانند بت‌های سنگی و اشیای خارجی خودنمایی می‌کند و گاهی طاغوت‌های هر زمان در برابر [صفحه ۲۵۲] خداوند صف‌آرایی کرده، قدرت پوشالی خود را به رخ دیگران می‌کشانند. پس اعتقاد به هر یک از این قدرت‌های سه‌گانه و پیروی از آنان، شرک است و کسی که با ائمّه معصومین علیهم السلام محاربه و جنگ نماید، در واقع از طاغوت زمان پیروی کرده و همراه آنان به جنگ با امامان برخواسته، از خداوند اطاعت ننموده و از طاغوت اطاعت کرده و مشرک گردیده است. اگر محاربه با امام معصوم علیه السلام از روی علم و آگاهی باشد و حقّ امام معصوم علیه السلام را بشناسد و با او به جنگ برخیزد، علاوه بر متابعت و اطاعت از طاغوت، اطاعت از هوای نفس خویش نیز نموده و قدرت خیالیِ هوای نفس را بر قدرت حقیقیِ خداوند، مقدّم داشته است. پس محاربِ جاهل یک شرک ورزیده و محارب دانا، دو شرک؛ شرک طاغوت و شرک نفس اماره. از سوی دیگر محاربه با امامان معصوم علیهم السلام پس از انکار مقام آنان صورت می‌گیرد و انکار مقام آنها مساوی با انکار مقام رسالت و توحید است. چرا که توحید در عبادت وقتی صورت می‌گیرد که عبادت، خالصانه و صحیح انجام پذیرد و عبادت بدون اقرار به ولایت مورد قبول و پذیرش الهی نیست. پس محارب با امام، توحید در عبادت را انجام نداده و مشرک گردیده است. در احادیث فراوانی محاربه و جنگ با ائمّه معصومین علیهم السلام، جنگ با پیامبر صلی الله علیه وآله معرفی شده است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَلا أَنَّ عَلیًّا منّی و أَنَا مِنْه فَمَن حاده فَقْد حادنی و مَنْ حادَنی فَقَد اَسْخَطَ اللّه عزّ و جلّ. ثم قال: یا عَلی حَرْبُک حَرْبی و سَلْمُک سلمی و أنتَ العَلَمُ بینی و بین اُمَّتی». [۵۰۲] . [صفحه ۲۵۳] پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: آگاه باشید، همانا علی از من است و من از او. پس هر که با او ستیز نماید با من ستیز کرده و هر که با من ستیز نماید، خداوند را به خشم آورده است. سپس به علی فرمودند: ای علی، جنگ با تو، جنگ با من است و تسلیمِ دستورات تو شدن، تسلیم

دستورات من شدن است. تو عَلَم و پرچم بین من و امّت من هستی. در حدیث دیگری پیامبر صلی الله علیه وآله، محاربه با خود را نیز محاربه با خداوند دانسته است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «یا ابن عباس ولایَتهم ولایتی و ولایتی ولایهٔ اللّه و حَربهم حَرْبی و حَرْبی حَربُ اللّه و سِلْمُهُم سِلْمی و سِلمی سِلْمُ اللّه». [۵۰۳] . پیامبر صلی الله علیه وآله (به ابن عباس) فرمودند: ابن عباس، قبول ولایت آنها ائمّه معصومین علیهم السلام، قبول ولایت من است و ولایت من، ولایت خداوند است و جنگ با آنها جنگ با من است و جنگ با من، جنگ با خداوند است و سر تسلیم در برابر اینها فرود آوردن، تسلیم گشتن در برابر فرمان من و تسلیم در برابر من، تسلیم فرمان خدا شدن است. پس کسی که با امام جنگ نماید، با خداوند جنگ کرده و هیچ کس جز کافر و مشرک با خداوند نمی‌جنگد.

ومن رد علیکم فی اسفل درک من الجحیم

«ردَّ» به معنی بازگشت کرد و بازگرداند است. اسم فاعل آن «راد» (بازدارنده) و اسم مفعولِ این کلمه، «مردود» (بازگردانده شده) است. «اسفل» افعل‌التفضیل به معنی پایین‌ترین وزیرین‌ترین می‌باشد. قرآن‌کریم می‌فرماید: «إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ». [۵۰۴] . همانا منافقان در پایین‌ترین مرحله دوزخ قرار دارند. [صفحه ۲۵۴] «دَرَک» عمیق‌ترین نقطه چیزی مانند قعر اقیانوس است و به آخرین ریسمان‌هایی که به یکدیگر متّصل می‌کنند و به عمق دریا می‌فرستند، «دَرَک» گفته می‌شود. همچنین به خسارت‌هایی که دامن‌گیر انسان می‌شود، «دَرَک» می‌گویند. پس درک، به مراتب و مراحل زیرین و پایین اطلاق می‌گردد و در مقابلِ «درجه» که به مراتب و مراحل بالا ـ گفته می‌شود، قرار دارد. از همین رو به پله‌هایی که به طرف پایین و سرداب می‌رود، «درک» می‌گویند و به پایین بردن مقام و رتبه شخص، «درکه» استعمال می‌شود. همچنان که به پله‌هایی که به طرف بالا می‌رود. «درج» گفته شده و به بالا ـ بردن مقام و شخصیت فرد «درجه» می‌گویند. «جحیم» از ماده «جَحْم» یا «جَحْمَهٔ» گرفته شده و به معنی «شدّت برافروختگی آتش» و «آتش‌هایی که روی هم متراکم است» می‌باشد. به همین دلیل نام جهنّم، «جحیم» گذاشته شده است. «وَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَآ أُولئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ». [۵۰۵] . و کسانی که کافر شدند و آیات ما را تکذیب کردند، اهل دوزخ هستند. به آتش‌های سوزان و وسیع دنیا نیز جحیم گفته می‌شود، چنان که آتشِ افروخته شده برای حضرت ابراهیم علیه السلام، جحیم خوانده شده است. [۵۰۶] . در این فراز عرضه می‌داریم: هر کس با عمل، کردار، رفتار، گفتار خود از شما برگشت و به ولایت شما پشت کرد و ولایت شما را نپذیرفت و آن را تکذیب نمود، در پایین‌ترین رتبه و در زیرین‌ترین قعر، و عمق دوزخ که دارای آتش‌های فراوان و متراکم است، جای دارد. [صفحه ۲۵۵] عن علی علیه السلام قال: «قال رسولُ اللّه صلی الله علیه وآله ذات یوم: یا عَلی إن جِبْرئیل أخْبرنی ان اُمَّتی یغدر بِک مِن بَعْدی، فَوَیْل ثمَّ ویل ثمَّ ویل لهم. قلت: یا رسول اللّه و ما ویل؟ قال: واد فی جهنَّم اکثر اَهْله معادوک و القاتِلون لِذُرّیتک و الناکِثون لِبیعتکَ، فَطوبی ثُمَّ طوبی لِمَنْ احبّک و والاک. قلت: یا رسول اللّه و ما طوبی؟ قال: شَجَرهٔ فی دارک فی الجنّهٔ لَیسَ دار من دور شیعتک فی الجَنّهٔ الا و فیها غصن مِن تِلْک الشَّجَرهٔ تهدل عَلَیهم بِکُلّ ما یَشْتَهون». [۵۰۷] . حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: روزی پیامبر صلی الله علیه وآله به من فرمودند: ای علی، جبرئیل مرا خبر داد که امّتم پس از من به تو بی‌وفایی می‌نماید. پس وای و وای و وای بر آنها. گفتم: ای رسول خدا، منظور از «وای» چیست؟ فرمودند: منظور سرزمینی است در جهنّم، که اکثر اهالی آن دشمنان تو و کشندگان فرزندان تو و سرپیچی‌کنندگانْ با بیعت تو هستند و خوشا به حال و خوشا به حال و خوشا به حالِ دوستان تو و گروندگان به ولایت تو. عرض کردم: منظور شما از «خوشا به حال» چیست؟ فرمودند: درختی در خانه بهشتی تو وجود دارد که هیچ شیعه در بهشت نیست، مگر آنکه شاخه‌ای از آن درخت در خانه او هست و هر چه خواست از آن تناول می‌کند. در احادیث دیگری که از ائمّه اطهار علیهم السلام صادر شده که می‌خوانیم: هر کس از ائمّه، روی گرداند، همانند کسی است که از خداوند برگشته و به خدا پشت کرده است. قال الصادق علیه السلام: «الرادّ علینا الرادّ علی

اللّه و هُوَ عَلی حدّ الشِرْک باللّه». [۵۰۸] . هر که ما را رد کند، خداوند را رد کرده و او در راهِ شرکِ به خدا گام نهاده است.

اشهد ان هذا سابق لکم فیما مضی وجار لکم فیما بقی

برای این فراز تفاسیر و ترجمه‌های متعدّدی ارائه شده است. بعضی گفته‌اند منظور از [صفحه ۲۵۶] آن، این است که من شهادت و گواهی می‌دهم که تمامی صفات پسندیده که تاکنون درباره شما ذکر کردم و وجوب اطاعت و پیروی از شما، درباره امامان گذشته شما جاری است و هم درباره امامانی که باقی مانده‌اند، جریان دارد و هیچ فرقی بین هیچ یک از شما نیست و همه شما نور واحد هستید. عن ابی جعفر عن ابیه عن جدّه الحسین علیه السلام قال: «دَخلت أنا و أخی عَلی جَدّی رسول اللّه صلی الله علیه وآله فأجلسَنی عَلی فَخذه و أجْلس أَخی الحَسَن عَلی فخذه الاخَر ثمَّ قَبَّلَنا و قال: بِأبی اَنْتما مِن أمامین سبطین أختارکما اللّه مِنی و مِن أَبیکُما و مِن أُمَّکما و اختار مِن صُلْبک یا حُسین تِسعهٔ ائمَّهٔ، تاسِعهم قائمهم و کلّهُم فی الفضل و المَنْزِلهٔ سواء عِنْداللّه تعالی». [۵۰۹] . امام باقر از پدرشان و از جدّشان حضرت امام حسین علیه السلام فرمودند، که ایشان فرمودند: من و برادرم امام حسن بر جدّمان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وارد شدیم. پیامبر مرا بر یک زانو و برادرم حسن را بر زانوی دیگر نشاند و هر دوی ما را بوسید و فرمود: پدرم به فدای شما که امامان برگزیده‌ای هستید که خداوند شما را از من و پدر و مادرتان اختیار کرد و از تو ای حسین، نُه امام اختیار نمود که نهمین آنها قیام‌کننده آنها است و تمامی آنها در فضل و منزلت نزد خداوند مساوی هستند. برخی دیگر نیز این فراز را به‌گونه‌ای دیگر ترجمه و برداشت کرده‌اند و گفته‌اند منظور آن است که، شهادت و گواهی می‌دهم آنچه درباره شما ذکر کردم و صفات پسندیده‌ای که درباره شما گفتم و وجوب اطاعت و پیروی از شما، همچنان که در زمان‌ها و کتاب‌های آسمانی پیشین جریان داشته است، در آینده نیز جریان خواهد داشت. و در نهایت عدّه‌ای نیز این فراز را این‌گونه تعبیر نموده‌اند که: شهادت و گواهی [صفحه ۲۵۷] می دهم تمامی صفات پسندیده که تاکنون درباره شما گفتم، از اوّل خلقت نور همراه شما بوده و این صفات پسندیده تا ابد همراه شما خواهد بود و اختصاص به زمان و مکان خاصی ندارد، بلکه لازمه ذات شماست که با خلقت نور شما این صفات پسندیده به وجود آمده و جزء ذات شما گردیده است و تا ابد ادامه خواهد داشت. عن ابی‌ذر قال: «سمعت رسول اللّه صلی الله علیه وآله و هو یقول: خَلَقت أنا و عَلی بن أبی‌طالب علیه السلام مِن نُور واحد نسبح اللّه یمنهٔ العَرْش قَبْل أن خلق آدم علیه السلام بألفی عام، فلمّا أن خلق اللّه آدم جَعَلَ ذلک النُور فی صُلْبه، وَ لَقَدْ سکن الجنَّهٔ و نَحْن فی صُلْبه، و لقد هُم بالخَطیئهٔ و نَحْن فی صلبه، و لقد رَکَبَ نوح علیه السلام السفینهٔ و نحن فی صلبه، و لَقَدْ قذف ابراهیم علیه السلام فی النَّار و نَحْن فی صلبه، فَلَمْ یزل ینقلنا اللّه عزّ و جلّ مِن اَصْلاب طاهرهٔ الی اَرْحام طاهرهٔ حتَّی إنتهی بِنا إلی عَبْدالمطلب، فَقَسمنا بِنِصْفین، فَجَعَلَنی فی صلب عبداللّه، و جَعَلَ عَلیّا فی صلب أبی‌طالب، و جعل فی النَبوهٔ و البَرْکهٔ، وَ جعل فی علی الفَصاحهٔ و الفروسیهٔ، و شق لَنا إسْمین مِنْ أسمائه، فَذو العَرْش مَحْمود و أنا مُحمّد و اللّه الأعلی و هذا علی». [۵۱۰] . ابوذر می‌گوید: از پیامبر صلی الله علیه وآله شنیدم که می‌فرمود: خداوند من و علی را از یک نور آفرید و سمت راست عرش قرار داد که تسبیح خداوند گوییم، دو هزار سال قبل از آنکه خداوند آدم علیه السلام را بیافریند. وقتی خداوند آدم را آفرید، این نور را در صلب او قرار داد. او در بهشت بود و ما در صلب او. او مرتکب خطیئه شد و ما در صلب او بودیم و زمانی که نوح علیه السلام سوار بر کشتی شد، ما در صلب او بودیم، و آن زمان که ابراهیم علیه السلام در آتش انداخته شد، ما در صلب او بودیم. خداوند ما را از صلب‌های پاک به سوی رحم‌های پاکیزه منتقل می‌کرد تا آنکه در صلب عبدالمطلب دو نیم شدیم. من در صلب عبداللّه و علی در صلب ابیطالب قرار گرفت. همراه صلب من، نبوّت و برکت بود و همراه صلب علی، فصاحت و [صفحه ۲۵۸] کیاست و خداوند دو اسم از اسماء خود برای ما گذارد. صاحب عرش محمود است و من محمّد و خداوند اعلی است و ایشان (اشاره به حضرت علی) علی.

وان ارواحکم ونورکم وطینتکم واحدهٔ

در این فراز عرضه می‌داریم: همانا روح‌های شما و نور شما و سرشت شما یکی است برای واضح شدن مطلب، باید «روح» و «نور» و «طینت» را بررسی نمود تا روشن شود چگونه تمامی اینها در ائمّه معصومین علیهم السلام یکی بوده و متّحد است. الف) «ارواح» جمع «روح» به معنی «نفس» و «دویدن» است. بعضی بر این باورند که «روح» و «ریح» (باد) از یک معنا مشتق شده‌اند. چرا که هر دو حیات‌آفرین، ناپیدا و دارای تحرّک هستند. برخی از بزرگان، روح را قوّه‌ای دانسته‌اند که قوام بدن بستگی به آن دارد و عدّه‌ای معتقدند که روح، جسم لطیفی است که در بافت‌های وجودی هر حیوان جریان دارد و بُنیه حیوان است و در کل و جزء جزء او وجود دارد. برخی از علما می‌گویند: خداوند روح را از شش چیز آفریده است: از جوهر، بُو، بقاء، حیات، علم و برتری. چرا که تا او زنده است، دارای جوهر نورانی است که تمام حواس پنج‌گانه او، عمل بویایی، چشایی، شنوایی، بینایی و لامسه را داراست و وقتی روح از تن جدا شود، هیچ یک از حواس، عمل نخواهد کرد و تا وقتی روح در بدن است، بدن دارای بویی انسانی است و وقتی روح رفت، بوی انسان تبدیل به مردار خواهد شد. همچنین تا وقتی روح است، حیات جاری است و امید به بقاء وجود دارد. ولی وقتی روح از بدن جدا گشت، حیات تبدیل به ممات و برای تن بقایی متصوّر نیست. ولی دین‌داران بقاء روح را قائل هستند و تا وقتی که روح در بدن جاری است، آن شخص [صفحه ۲۵۹] دارای علوم و معارف است و به برخی از چیزها، عالم است. ولی به مجرّد مفارقت روح، آن جسم هیچ علمی ندارد و هیچ نمی‌داند و تا وقتی روح در بدن است، مردم، او را احترام و اکرام می‌گذارند و هر روز بر مقام او افزوده می‌شود. ولی جسم بدون روح، میتی است که هیچ عُلو و مقام و برتری ندارد و همه از او گریزانند و اگر مردم به بدن میت احترام می‌گذارند، به خاطر تعلّق ارادتی است که در زمان حیات او، به او داشته‌اند. در وجود ائمّه اطهار علیهم السلام یک روح حاکم است و آنان تحت رهبری یک روح واحد امورات را انجام می‌دهند. یعنی اگر هر یک در زمان دیگر امام، حیات داشتند، همان کاری را انجام می‌دادند که آن امام انجام داده است. چرا که از یک روح فرمان می‌گیرند. ولی انسان‌ها هر یک دارای روحی مجرّد و مستقل هستند. لذا سلیقه‌ها، اهداف و... در هر یک مختلف است. ولی در وجود امام، یک روح حاکم است و اگر در این فراز نگفته «وَاَنَّ روحَکُمْ واحِدَةٌ» بلکه گفته «وَاَنَّ اَرْواحَکُمْ... واحِدَةٌ»، بدان خاطر است که ائمّه معصومین علیهم السلام مانند دیگر انسان‌ها، یک روح ندارند، بلکه در وجود در یک از آنانْ پنج روح حاکم است. عن جابر: عن ابی‌جعفر علیه السلام قال: «یا جابر، أن فی الأنْبیاء وَ الأُوصِیاءِ خَمْسَةَ أَرْواح رَوح القدس و رَوح الایمان و رَوح الحَیاة و رَوح القُوَّة و روح الشَهْوة فبَروح القدس. یا جابر عَرفوا ما تَحْتَ العَرْش إلی ما تَحْتَ الثّری...». [۵۱۱] . جابر می‌گوید امام باقر علیه السلام فرمودند: ای جابر، همانا در پیامبران و اوصیا، پنج روح است. روح القدس و روح ایمان و روح زندگی و روح قوت و روح شهوت. ای جابر، ایشان به وسیله روح القدس امور و مطالب زیر عرش تا (تمامی عالم) زیر خاک را می‌فهمند. [صفحه ۲۶۰] پس علاوه بر آنکه ائمّه طاهرین علیهم السلام، دارای ارواح واحد هستند و آن ارواح پنج روح است، روح دیگری که عبارت است از فرشته‌ای از فرشتگان الهی، برای آنان اخبار را می‌آورد که آن روح نیز برای تمام ائمّه علیهم السلام مشترک است و خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و تمام امامان معصوم علیهم السلام رسیده است. عن ابی‌بصیر قال: سألت ابا عبداللّه علیه السلام عن قول اللّه تبارک و تعالی: «وَ کَذَلِکَ أَوْحَیْنَآ إِلَیْکَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا» [۵۱۲] قال: «خلق مِن خلق اللّه، أعظم مِن جِبْرئیل و میکائیل، کانَ مَع رَسُول اللّه صلی الله علیه وآله یخبره و یُسَدِّده و هُوَ مَع الأئمّة مِن بَعْده». [۵۱۳] . ابو بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام درباره قول خداوند سؤال کردم که می‌فرماید: «این‌گونه وحی به سوی تو فرستادیم، روحی که از فرمان ماست». امام فرمودند: روح مخلوقی است از مخلوقات خداوند بزرگ‌تر از جبرئیل و میکائیل که همراه پیغمبر صلی الله علیه وآله است. به او خبر می‌دهد و رهبریش می‌کند و آن روح هم اکنون همراه امامان و جانشینان پس از پیامبر می‌باشد. ب) «نور» عبارت است از روشنایی و فروغ. برخلاف «ظلمت»، در تعریف «نور» بعضی گفته‌اند هر چیزی است که ذاتش ظاهر و آشکار باشد و ظاهرکننده غیر می‌باشد. در آیات قرآن و احادیث اسلامی از هفت

چیز به عنوان نور یاد شده است: ۱ - قرآن کریم «وَ اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِی أُنزِلَ مَعَهُ...». [۵۱۴] . و از نوری که با او نازل شده، پیروی نمودند.... ۲ - ایمان. «اللَّهُ وَلِیُّ الَّذِینَ آمَنُوا یُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَی النُّورِ...». [۵۱۵] . [صفحه ۲۶۱] خداوند، ولیّ و سرپرست کسانی است که ایمان آورده‌اند. آنها را از ظلمت‌ها به سوی نور بیرون می‌برد.... ۳ - هدایت الهی. «... وَ جَعَلْنَا لَهُ نُورًا یَمْشِی بِهِ...». [۵۱۶] . ... و نوری برایش قرار دادیم که با آن در میان مردم راه برود.... ۴ - آیین اسلام. «یُرِیدُونَ أَن یُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ...». [۵۱۷] . آنها می‌خواهند نورِ خدا را با دهان خود خاموش کنند.... ۵ - پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله. «وَ دَاعِیًا إِلَی اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَ سِرَاجًا مُّنِیرًا». [۵۱۸] . و تو را دعوت‌کننده به سوی خدا به فرمان او قرار دادیم و چراغی روشنی‌بخش. ۶ - علم و دانش. «قال الصادق علیه السلام: لَیْسَ العِلْم بِالتَّعْلیم إنّما هُو نُور یقع فی قَلْب مَنْ یُرید اللّه تَبارک و تَعالی ان یَهْدیه». [۵۱۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: علم به فراگیری نیست، بلکه آن، نوری است که خداوند هر کسی را که بخواهد هدایت گرداند، در قلب او، قرار می‌دهد. ۷ - امامان و پیشوایان. در زیارت جامعه کبیره می‌خوانیم: «أَنْتم نُور الأَخْیار و هُداهٔ الأبْرار» و «خَلَقَکم اللّه اَنْوارا». اینکه نور امامان معصوم علیهم السلام متّحد و یکی است، شاید منظور شش عنوان اوّل باشد [صفحه ۲۶۲] که در وجود تمامی امامان یکی است. یعنی آنان دارای قرآن واحد، ایمان و هدایت الهی متّحد و پیامبر و آیین اسلام یک‌نواخت و علم و دانشی که مبدأ آن خداوند است، می‌باشند. و این امور باعث گشته وجود ائمّه اطهار علیهم السلام یک‌پارچه نور باشد. شاید منظور نوری است که امامان هدایت علیهم السلام از آن به وجود آمده‌اند که تمامی امامان معصوم علیهم السلام از نور پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله مشتق یافته‌اند و نور آنان واحد و یکی است. عن سلمان فارسی: قال النّبی صلی الله علیه وآله: «یا سَلمانَ فَهل علمت من نقبائی و من الاثناعَشَر الَّذین اخْتارهم اللّه لِلأمامهٔ بَعْدی؟ فَقُلْت: اللّه و رَسُوله أعلم. قال: یا سلمان خَلَقنی اللّه مِن صفوهٔ نُوره و دعانی فأطعت، و خَلق مِن نُوری عَلیّا فَدَعاه فأطاعه، و خلق مِن نُوری و نور عَلی فاطِمهٔ فَدعاها فاطاعته، و خلق مِنّی و مِن علی و فاطمهٔ، الحَسَن و الحُسَین فَدعاهُما فَاَطاعاه، فسمانا بالخَمْسهٔ الأسْماء من أسمائه: اللّه الْمحْمُود و أَنا مُحمّد و اللّه العلی و هذا علی، و اللّه الفاطر و هذه فاطمهٔ، و اللّه ذوالاحسان و هذا الحَسَن، و اللّه الْمحْسن و هذا الحُسین، ثمَّ خلق مِنّا مِنْ صُلب الحُسین تِسْعهٔ أئمهٔ فَدعاهم فأطاعوه قَبْل أن یخلق اللّه سَماء مبنیه، و أَرْضا مدحیه، أوهَواء أو ماء أو مَلِکا أو بَشَرا، و کنا بِعِلْمه نُورا نسبِّحه و نَسْمع و نطیع». [۵۲۰] . سلمان فارسی می گوید: پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: ای سلمان، آیا می‌دانی فرمانروایان پس از من چه کسانی هستند؟ و آیا دوازده فردی که خداوند انتخابشان کرده برای امامت پس از من را می‌شناسی؟ عرض کردم: خداوند و رسول او بهتر می‌داند پیامبر فرمودند: ای سلمان، خداوند مرا از پاره‌ای از نور خودش آفرید و مرا خواند. پس اطاعت کردم و آفرید از نور من، علی را و او را خواند، پس او نیز اطاعت نمود و آفرید از نور من و نور علی، فاطمه را و او را خواند و او نیز خداوند را اطاعت نمود و از من و علی و فاطمه، حسن و حسین را آفرید و آنان را [صفحه ۲۶۳] فرا خواند و آنان نیز اطاعت نمودند و سپس خداوند نامگذاری کرد از اسم‌های خود ما پنج نفر را. چرا که خداوند محمود است و من محمّد و خداوند علی است و ایشان (اشاره به حضرت علی)، علی و خداوند فاطر است و او فاطمه و خداوند صاحب احسان است و او حسن و خداوند محسن است و او حسین. سپس آفرید از ما در صلب حسین، نُه امام و آنان را خواند. پس آنان اطاعت نمودند قبل از آنکه خداوند، آسمان گسترده و زمین پهناور و هوا و آب و فرشتگان و مردمان را بیافریند و ما به علم خداوند نور بودیم که تسبیح او می گفتیم و کلام او را می‌شنیدم و او را اطاعت می‌نمودیم. ج) «طینهٔ» به معنی سرشت، خمیره، طبع و نهاد است و از «طین» به معنی «گِل» گرفته شده است. طینت و سرشت امامان معصوم علیهم السلام یکی است و آن نیز از طینت و سرشت پیامبر صلی الله علیه وآله گرفته شده است. قال الصادق علیه السلام: «ان اللّه خلق محمّدا مِنْ طینَهٔ مِن جُوهرهٔ تَحْت العَرْش و أنّه کان لطینته نضج فجبل طینهٔ أمیرالمُؤْمنین مِن نضج طینهٔ رَسُول اللّه و کان لطینهٔ أمیرالمؤمنین نضج فجبل طینَتَنا مِن فَضْل طینهٔ أمیرالمُؤْمنین و کان لِطینتنا نضج فجبل طینهٔ شیعَتَنا مِنْ نضج طینَتَنا». [۵۲۱] . امام صادق علیه السلام فرمودند: خداوند آفرید محمّد را از سرشت و گلی از ماده زیر عرش و آن سرشت چون اضافه آمد، آفرید طینت امیرالمؤمنین را و از زیادی آن سرشت، ما امامان را

خلق کرد و از زیادی سرشت ما، سرشت شیعیان و محبّان ما را آفرید. در حدیث دیگر امام باقر علیه السلام به جابر جعفی می‌فرمایند، ما و دوستانمان از یک سرشت هستیم. [صفحه ۲۶۴] قال الباقر علیه السلام: «یا جابِر خَلَقْنا نحن و مُحِبّینا مِن طِینَهٔ واحِدَهٔ بَیْضاء نَقیهٔ مِن اَعلی عِلّیین فَخَلقنا نَحْن مِن اَعْلاها و خَلق محبونا مِنْ دونها». [۵۲۲] . امام باقر علیه السلام فرمودند: ای جابر آفرید خداوند ما و دوستان ما را از یک سرشت، که بسیار روشن و نورانی و از اعلی علّیین آمده بود. پس ما را از بالای آن آفرید و دوستان ما را از پایین آن خلق نمود. پس امامان معصوم علیهم السلام دارایِ روح و نور و طینتی واحد هستند و این جمله اشاره به آن دارد که هیچ اختلافی بین آنها وجود ندارد، نه از حیث شخصیت و نه از جنبه عملکرد چون همه از خداوند گرفته شده است. عن زید الشحام قال: «قلت لابی عبداللّه علیه السلام: أیها أفضل الحَسَن أم الحُسَین؟ فَقال: أن فضل أوّلنا یَلْحق بِفَضْل آخِرنا، و فَضْل آخِرنا یَلْحق بِفَضْل أوَّلنا و کلّ لَه فَضْل. قال: قلت له: جُعلت فِداک وَسِّع عَلَی فی الجَواب فَانّی و اللّه ما سألتک الّا مُرتاداً. فقال: نَحْنُ مِنْ شَجَرَهٔ طِّیبهٔ برأنا اللّه مِنْ طینهٔ واحِدَهٔ، فَضْلنا مِن اللّه و عَلمنا مِنْ عِنْداللّه، و نَحْن أمناؤه عَلی خَلْقه و الدعاهٔ إلی دینه و الحِجاب فیما بَیْنه و بَیْنَ خَلْقه. أزیدک یا زید؟ قلت: نِعم. فقال: خَلقُنا واحِد و عِلمُنا واحِد و فَضلنا واحد و کلنا واحد عِنْداللّه تعالی. فقال: أخْبرنی بِعدّتکم، فَقال: نَحْن إثنا عَشَرَ هکذا حول عرش رَبّنا عزّ و جلّ فی مبتدأ خَلْقنا، اَوَّلنا مُحمّد و اَوْسطنا مُحَمّد و آخرنا مُحمَّد». [۵۲۳] . زید بن شحام می‌گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم، امام حسن علیه السلام افضل است یا امام حسین علیه السلام؟ (امام صادق) فرمودند: فضیلت اوّلین ما ملحق می‌گردد به فضیلت آخِرین ما و همچنین فضیلت و برتری آخِرین ما، ملحق به اوّلین ما می‌گردد و همه امامان دارای یک فضل هستند. عرض کردم: جانم به فدایت، توضیح بیشتری دهید؟ به خداوند قسم که سؤال نکردم از شما، مگر آنکه نیازمند [صفحه ۲۶۵] جواب شما هستم. امام فرمودند: ما از درخت طیبه‌ای هستیم که خداوند ما را از یک گِل آفرید و فضل ما از جانب خداوند و علم ما از نزد خداوند است و ما امین بر مردم و دعوت‌کنندگان به سوی دین خدا و ساتر و حجاب بین خداوند و مردم هستیم. سپس امام فرمودند: آیا بیشتر بگویم ای زید؟ عرض کردم: بله. امام فرمودند: آفرینش ما یکی است و علم ما یکی و فضل ما یکی و همه ما نزد خداوند یکی هستیم. عرض کردم: تعداد شما چند نفر است؟ امام فرمودند: ما دوازده نفر هستیم که در ابتدای آفرینش در اطراف عرش پروردگارمان سیر می‌نمودیم. اوّل ما محمّد و وسط ما محمّد و آخر ما محمّد است.

طابت وطهرت بعضها من بعض

«طابت» از ماده «طیب» به معنی هر مطلب لذّت‌بخش است. خواه حواس ظاهری انسان از آن لذّت ببرد و یا روح و جان انسان لذّت را احساس نماید. ولی در شرع به معنی چیزی است که پاک و حلال باشد. این فراز به دو مطلب اشاره دارد: اوّل آنکه نسل امامان معصوم علیهم السلام از پدرانی پاک و طاهر بوده است و ازدواج آنها صحیح و با رعایت شرایط لازم در ازدواج صورت گرفته است. و دوّم آنکه پدران و مادران امامان معصوم علیهم السلام، همگی مؤمن و خداپرست بوده و امامان در صلب‌های خداپرستان به رحم‌های زنان مؤمنه منتقل می‌شدند و هیچ یک از آنها بت‌پرست و یا غیر موحد نبوده‌اند. قال الکاظم علیه السلام: «... هُم خلقوا مِنْ الأَنْوار وَ انتقلوا مِنْ ظَهر إلی ظَهر و مِنْ صُلْب الی صُلب و مِنْ رَحم إلی رَحم فی الطبقهٔ العُلیا مِن غَیْر نِجاسَهٔ بَلْ نقل بعد نقل لا مِن ماء مَهْین و لا نُطْفَهٔ خِشرهٔ کسائر خَلْقه بَل اَنْوار انتقلوا مِن اَصْلاب الطاهِرین [صفحه ۲۶۶] إلی اَرْحام الطاهِرات لِاَنَّهم صفوهٔ الصفوهٔ اصطفاهم لِنَفْسه». [۵۲۴] . امام کاظم علیه السلام فرمودند: خداوند امامان معصوم را از نورها آفرید و آنها را از پشتی به پشت دیگر و از صلبی به صلب دیگر و از رحمی به رحم دیگر در طبقه والا منتقل نمود و هیچ یک دارای نجاست ظاهری و باطنی نبودند و این نقل از آب کثیف و نطفه ناپاک نبود. بلکه نور آنها منتقل می‌شد از صلب‌های پاک به سوی رحم‌های پاک. چون آنان برگزیدگان برگزیده و پاک‌شدگان برای خداوند هستند.

خلقکم الله انوارا

در خلقت نورِ ائمّه معصومین علیهم السلام، احادیث فراوانی در کتاب‌های حدیث آمده است که همگی اشاره به آن دارد که خلقت امامان هدایت علیهم السلام در مرحله اوّل نورانی بوده و سپس خلقت جسمانی و صوری و مادّی آنها در این جهان صورت گرفته است. در جلد پانزدهم از کتاب «بحارالانوار» - اثر باقی علّامه محمّد باقر مجلسی - به احادیث فراوانی برمی‌خورید که بازگوکننده این واقعیت است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «إنّ اللّه خلقنی و خلق علیّاً و فاطمهٔ و الحَسَن و الحُسَین قَبْل أن یخلق آدم علیه السلام حین لاسماء مبنیّهٔ، و لا أرض مدحیّهٔ، و لا ظُلْمهٔ و لا نُور و لا شَمْس و لا قَمَر و لا جَنَّهٔ و لا نار. فقال العبّاس: فَکَیفَ کان بدء خَلْقکم یا رسول اللّه؟ فقال: یا عمّ لمّا أراد اللّه أن یخلقنا تکلّم بِکَلِمهٔ خلق مِنْها نُوراً، ثمَّ تکلّم بکَلِمهٔ اُخری فَخَلق مِنْها روحاً، ثمّ مزج النُور بالروح، فَخَلَقَنی و خلق علیّاً و فاطمهٔ و الحَسَن و الحُسَین، فکنّا نسبّحه حین لا تسبیح، و نقدّسه حینَ لا تَقْدیس فلمّا أراد اللّه تَعالی أن ینشیء خَلْقه فتق نوری فَخَلق منه العرش فالعَرْش مِن نُوری، و نُوری مِنْ نور اللّه، و نوری أفضل مِن العرش، ثمّ فتق نور أخی علیّ [صفحه ۲۶۷] فخلق منه الملائکهٔ، فالملائکهٔ من نور علیّ، و نور علیّ من نور اللّه، و علیّ أفضل من الملائکهٔ، ثمّ فتق نور أبنتی فخلق مِنْه السَّماوات و الأَرْض فالسَّماوات و الأَرض مِنْ نور ابنتی فاطمهٔ، و نُور ابنتی فاطِمهٔ مِن نُور اللّه، و ابنتی فاطمهٔ أفْضل مِن السَّماوات و الأرض، ثمَّ فتق نُور ولدی الحسن فَخلق مِنْه الشَّمس والقَمَر، فالشَّمس و القَمَر مِنْ نُور ولدی الحَسَن، و نور الحَسَن من نور اللّه، والحسن أفْضَل من الشَّمس و القَمَر، ثمَّ فتق نُور ولدی الحُسَین فخلق مِنْه الجَنَّهٔ و الحُور العین، فالجَنَّهٔ والحُور العَیْن من نُور ولدی الحُسَین، و نور وَلدی الحُسَین مِن نُور اللّه، و وَلدی الحُسَین أَفْضَل مِنْ الجَنَّهٔ و الحُور العَیْن». [۵۲۵] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: همانا خداوند مرا آفرید و آفرید علی، فاطمه، حسن و حسین را قبل از آنکه آدم را آفریده باشد و آن زمانی بود که آسمان گسترده و زمین پهناور و ظلمت و نور و خورشید و ماه و بهشت و جهنّم وجود نداشت. عباس (عموی پیامبر) سؤال کرد: ای رسول خدا، چگونه خداوند شما را آفرید؟ پیامبر فرمودند: ای عمو، وقتی خداوند اراده کرد که ما را بیافریند، کلمه‌ای ادا کرد، و نور را از آن کلمه به وجود آورد. سپس کلمه‌ای دیگر فرمود و روح را از آن کلمه آفرید. سپس نور و روح را درهم مخلوط کرد و مرا و علی و فاطمه و حسن و حسین را آفرید و ما تسبیح و تقدیس خداوند کردیم. در آن زمانی که هیچ تسبیح و تقدیسی وجود نداشت و آنگاه که خداوند اراده کرد. موجودات را بیافریند، شکافت نور من را و خلق کرد از نور من عرش را، پس عرش الهی از نور من است و نور من از نور خدا و نور من برتر است از عرش. سپس شکافت نور برادرم علی را و خلق کرد از آن نور، فرشتگان را و فرشتگان از نور علی هستند و نور علی از نور خدا است و علی برتر است از فرشتگان. سپس شکافت نور دخترم فاطمه را و آفرید از نور او آسمان‌ها و زمین را. پس آسمان‌ها و زمین از نور دخترم فاطمه است و نور دخترم فاطمه از نور خداست و دخترم فاطمه برتر [صفحه ۲۶۸] است از آسمان‌ها و زمین. سپس شکافت نور فرزندم حسن را، پس خلق کرد از آن خورشید و ماه را، پس خورشید و ماه از نور فرزندم حسن است و نور او از نور خداست و حسن برتر است از خورشید و ماه. سپس شکافت نور فرزندم حسین را، پس خلق کرد از آن بهشت و حورالعین را، پس بهشت و حورالعین از نور فرزندم حسین است و نور او از نور خداست و حسین برتر است از بهشت و حورالعین.

فجعلکم بعرشه محدقین

در فراز قبل خواندیم که خداوند، ائمّه اطهار علیهم السلام را به صورت نور آفرید و در این فراز می‌گوییم، سپس شما را به اطراف عرش خود طواف‌کننده و گردش‌گر قرار داد. برای واضح شدن این فراز، به توضیح عرش و کیفیت گردش می‌پردازیم: «عرش» در لغت به معنی چیزی است که دارای سقف باشد و گاهی به خود سقف، عرش گفته می‌شود و گاهی به تخت‌هایی که پایه‌های بلند

دارد، عرش می گویند. امّا منظور از عرش الهی چیست؟ در جواب این سؤال، بعضی گفته‌اند منظور قدرت خداوند است. بعضی بر این باورند که عرش خداوند کنایه از علم بی‌پایان پروردگار است. برخی عرش را به مالکیت و حاکمیت خداوند تفسیر کرده‌اند. بعضی از بزرگان، عرش الهی را کنایه از تمامی صفات کمالیّه و جلالیّه او دانسته‌اند، چرا که هر یک از اوصاف، بیانگر عظمت مقام خداوند است. اگر «عرش» در کنار «کرسی» قرار گرفت کرسی (که معمولاً ـ به تخت‌های پایه کوتاه گفته می‌شود)، ممکن است کنایه از جهان مادّه باشد و عرش کنایه از جهان مافوق مادّه. مانند عالم ارواح و فرشتگان. شاید منظور از طواف و گردش امامان معصوم علیهم السلام به اطراف عرش الهی، سیر نورانی آنها در اطراف عرش خداوند و وجود آنها در کنار عرش او است. [صفحه ۲۶۹] قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «لَیْلَهٔ اسری به إلی السَّماء قال لی الجلیل جلّ ثناؤه:... یا مُحمّد تحبّ أن تراهم؟ قلت: نعم یا رب. فقال لی: التَفت عَن یَمین العَرْش فالتفت فَإذا بِعلی و فَاطمهٔ و الحَسَن و الحُسَین و علی بن الحُسَین و مُحمّد بن علی و جَعْفر بن محمّد و مُوسی بن جَعْفر و عَلی بن مُوسی و محمّد بن عَلی و عَلی بن محمّد و الحسن بن علی و المَهْدی فی ضحضاح مِنْ نُور قیاماً یصلّون و هُو فی وسطهم کانه کوکب دری. فقال: یا محمّد هولآء الحجج و هُو الثائر مِنْ عِتْرَتک». [۵۲۶] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: آن شبی که به سوی آسمان سیر کرده به معراج رفتم خداوند جلیل خطاب فرمود: ای محمّد، آیا دوست داری معصومین را مشاهده کنی؟ گفتم: آری. خطاب رسید به سمت راست عرش توجّه کن. وقتی متوجّه عرش خداوند شدم، علی، فاطمه، حسن، حسین، علی بن حسین، محمّد بن علی، جعفر بن محمّد، موسی بن جعفر، علی بن موسی، محمّد بن علی، علی بن محمّد و حسن بن علی را آنجا دیدم، در حالی که مهدی همانند ستاره‌ای نورانی در وسط آنان ایستاده، مانند دُرّی می‌درخشید. خداوند خطاب فرمود: ای محمّد اینان حجّت‌ها و برگزیدگان خاندان تو هستند. شاید هم منظور آن است که آنها عضوی از رکن و پایه عرش الهی هستند. چرا که بر عرش خداوند، شعار توحید، نبوّت و امامت نوشته شده است. قال الصادق علیه السلام: «إنّ اللّه عزّ و جلّ لَمّا خَلَقَ العَرْش کَتَبَ عَلی قوائمه: «لا إله إلّا اللّه مُحَمَّدٌ رَسول اللّه علی أمیرالمؤمنین». [۵۲۷] . امام صادق علیه السلام فرمودند: وقتی خداوند عرش را آفرید بر کناره آن نوشت هیچ معبودی جز خداوند نیست و محمّد فرستاده خدا است و علی امیرمؤمنان است. و شاید منظور از گردشگری و طواف ائمّه طاهرین علیهم السلام در عرش خداوند آن است که وجود آنها محیط بر عرش خداوند بوده و آنها علم کامل بر عرش الهی دارند. یعنی آنها [صفحه ۲۷۰] بر عظمت، کمال، علم و قدرت خداوند واقف بوده، بر آن احاطه دارند و از همین جهت است که امامان معصوم علیهم السلام گنجواره‌های علم خداوند و حافظ اسرار او هستند. همچنان که در بعضی از احادیث، امامان معصوم علیهم السلام، خود را محیط بر علم، قدرت و عظمت خداوند دانسته‌اند. این احاطه بر صفات جمال الهی آنچنان فراگیر است که هر کس خداوند را قصد می‌نماید، توجّه به ائمّه اطهار علیهم السلام کرده است و اوّل آنها را می‌بیند، سپس خداوند را. همچنان که در فرازهای بعد می‌خوانیم: «و مَنْ قَصده تَوجَّه بِکُم» و هر که قصد او کند، به شما رو نماید.

حتی من علینا بکم

خداوند بر ما منّت گذاشت که شما را در دنیا و آخرت رهبر و سرور و امام و مقتدای ما قرار داد. در این دنیا خداوند بر ما منّت گذارده، وجود امامان معصوم علیهم السلام را بر ما قرار داد که تمامی نعمت‌های ظاهری و باطنی و معرفتی ما از آنها سرچشمه می گیرد و اگر آنان نبودند، باب معرفت بسته بود. قال الباقر علیه السلام: «فَنَحْنُ اولُ خلقِ اللّهِ و اولُ خلقِ عَبَدَ اللّهَ و سَبَّحَهُ و نحن سَبَبُ خَلْقِ الخَلْقِ و سَبَبُ تَسْبیحِهِم و عِبادَتِهم مِن المَلائِکَهٔ و الادَمیینَ فَبِنا عَرَفَ اللّه و بِنا وَحَّدَ اللّهَ و بنا عَبَدَ اللّه». [۵۲۸] . امام باقر علیه السلام فرمودند: ما اوّلین آفریدگان خداوند هستیم و ما اوّلین خلق خداوند هستیم که عبادت خداوند نموده‌ایم و او را تسبیح گفتیم و ما علت آفرینش آفریدگان هستیم و ما علّت تسبیح گویی و عبادت نمودن آنها هستیم چه اینکه [صفحه ۲۷۱] آفریدگان، فرشتگان باشند و چه انسان باشند، همگی به واسطه ما خدا را شناختند و به واسطه ما موحد شدند و به واسطه ما خداوند را عبادت

کردند. بنابراین اگر آنان نبودند، هیچ نعمت ظاهری و باطنی به ما نمی‌رسید. قال الصادق علیه السلام: «انّ اللّه خَلَقَنا فَاَحْسَنَ صُورنا و جعلنا عَیْنَه فی عبادِهِ و لِسانه الناطق فی خَلْقه و یَده المَبْسُوطهٔ عَلی عِباده بِالْرَأْفهٔ و الرَّحْمَهٔ و وَجْهه الَّذی یُؤْتی منه و بابُه الَّذی یدلّ عَلَیْه و خُزَّانَه فی سَمائه و اَرْضه بنا اثمرت الأشْجار و اینعت الثَّمار و جرت الأنْهارِ و بِنا ینزل غَیْث السَّماء و یَنْبِت عشب الأَرْض و بِعِبادتنا عبد اللّه و لَوْلا نَحْنُ ما عبد اللّه». [۵۲۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: به راستی خداوند ما را بسیار زیبا و کامل خلق کرد و ما را در میان بندگان، دیده‌بان خود ساخت و در میان خلق خود، زبان گویای خویش نمود. سپس ما را آبروی خود معرفی کرد و دست رأفت و رحمت بر سر بندگان خود کشید و ما را درگاه خود ساخت که به او رهنما باشیم و ما را در آسمان و زمینش گنجینه‌دار خود مقرر کرد. به برکت وجود ما درختانْ میوه دهند و میوه‌ها برسند و نهرها جاری شوند. به برکت ما باران فروبارد و گیاهِ زمین بروید و به وسیله عبادت ما، خداوند پرستیده شود و اگر ما نبودیم، کسی خداوند را نمی‌پرستید. حتّی پس از مرگ نیز خداوند بر همه مردم منّت می‌گذارد و نفع ائمّه اطهار علیهم السلام را نصیب همگان خواهد کرد. قال علی بن الحسین علیه السلام: «بِنا نَفْعکم اللّه فی حَیاتکُم و فی قُبُورکم و فی مَحْشرکم و عِنْد الصراط و عِنْد المیزان و عِنْد دُخُولکم الجنَّان». [۵۳۰] . امام سجاد علیه السلام فرمودند: به واسطه ما خداوند در دوران زندگی و در قبرها و محشر و نزد صراط و نزد میزان و در موقع ورود به بهشت، به شما نفع می‌رساند. [صفحه ۲۷۲]

فجعلکم فی بیوت اذن الله ان ترفع ویذکَر فیها اسمه

در این فراز می‌گوییم: خداوند، شما امامان معصوم علیهم السلام را در خانه‌هایی قرار داد که اذن و رخصت فرمود، آن خانه‌ها رفعت یابند و ذکرِ نام خداوند در آن برده شود. در اینجا برای «بیوت» دو تعبیر وجود دارد: ۱ - منظور از بیوت و خانه‌هایی که رخصتِ ترفیع یافته‌اند، خانه‌های ظاهری پیامبر و ائمّه طاهرین علیهم السلام در زمان حیاتشان و قبورِ منوّر و مطهّر آنان بعد از وفاتشان است. همچنان که حرم‌های شریف هر یک از امامان معصوم علیهم السلام محل زیارت میلیون‌ها دلباخته گردیده است و هر چه زمان می‌گذرد و با آنکه دشمنان ائمّه اطهار علیهم السلام سعی فراوان در تخریب ظاهری و باطنی آن می‌نمایند، هر روز بر عاشقان آن قبور منوّر و دلدادگی به آن و اشتیاق زیارت آن افزوده می‌گردد و همگان با توسّل به آنان، ذکر خداوند بر لب جاری ساخته، به عبادت الهی در کنار آن قبور مطهّر می‌پردازند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله لعلی بن ابی‌طالب: «یا اَباالحَسَن ان اللّه جَعَلَ قَبْرک و قَبْر ولدک بُقاعا مِنْ بُقاع الجَنَّهٔ و عَرْصهٔ مِن عرصاتها و ان اللّه جعل قُلُوب نُجباء مِن خَلْقه و صفوهٔ من عِباده تحن الیکم و تحتمل المذلّهٔ و الاذی فَیعمرونُ قُبورکم و یَکْثرون زِیارتها تَقَرّباً مِنْهم إلی اللّه و مودَّهٔ مِنْهم لِرَسوله اولئک یا علی الَمخْصوصون بِشفاعَتی، الواردون حَوْضی و هُم زواری غداً فی الجنَّهٔ». [۵۳۱] . پیامبر صلی الله علیه وآله (رو به حضرت علی علیه السلام کرده) فرمودند: ای اباالحسن، همانا خداوند قبر تو و قبر فرزندان تو را بنایی از عمارت‌های بهشت قرار داده و سرزمینی از سرزمین‌های بهشت ساخته است و همانا خداوند قلب‌های خوبان از خلق خود را و بهترین از بندگانش را برای شما آرام و نرم قرار داده که تمام مشکلات و گرفتاری‌ها را به خاطر شما تحمل می‌نمایند. سپس به تعمیر قبرهای شما [صفحه ۲۷۳] می‌پردازند و به قصد تقرّب به خداوند و دوستی با رسول خدا به زیارت شما می‌آیند. پس ای علی، آنها اختصاص‌یافتگان به شفاعت من هستند و آنها در قیامت بر من وارد می‌شوند و به زیارت من نائل می‌گردند. ۲ - منظور از بیوت و خانه‌های که رخصت ترفیع یافته‌اند، خانه‌های معنوی یعنی خانه‌های علم و حکمت امامان معصوم علیهم السلام می‌باشد. قال الباقر علیه السلام: «انَّما الحجَّهٔ فی آل ابراهیم لقول اللّه عزّ و جلّ: «فَقَدْ آتَیْنَآ آلَ إِبْرَاهِیمَ الْکِتَابَ وَ الْحِکْمَهٔ وَ آتَیْنَاهُم مُّلْکًا عَظِیما» [۵۳۲] فالحجَّهٔ الانبیاء و اَهْل بیوتات الأنبیاء حَتّی تَقوم السَّاعهٔ لان کتابَ اللّهِ یَنْطِقْ بذلک وصیهٔ اللّه بعضها من بعض، الَّتی وضعها عَلی النَّاس فقال: «فِی بُیُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ» [۵۳۳] و هی بیوتات الأنْبیاء و الرُسُل و الحُکَماء و أئمَّهٔ الهُدی فَهذا بَیان عُروهٔ الایمان الَّتی نَجا بِها منْ نَجا قَبْلکم وَ بِها یَنْجو من یتبع الأئمَّهٔ». [۵۳۴] . امام

باقر علیه السلام فرمودند: حجّت تنها در خاندان ابراهیم است، به دلیل گفتار خداوند «همانا به خاندان ابراهیم کتاب و حکمت دادیم و آنها را ملکی عظیم عنایت کردیم». از همین روی حجّت خدا، پیامبران و اهل خانه‌های پیامبران هستند تا روزی که رستاخیز برپا شود. زیرا کتاب خداوند بدان گویااست و سفارش خداوند است که حجّت‌های الهی از همدیگرند. آنان‌که خداوند بر مردم فرمانروایشان کرده و فرموده: «در خانه‌هایی که خداوند اجازه داده است بر فراز باشند» و آنها خانه‌های پیامبران و رسولان و حکیمان و امامان راهنما است. آنها بیان‌کننده «دستاویز محکم ایمان» هستند که پیشینیانِ شما به آن نجات یافتند و دیگران نیز چنانچه پیروی نمایند، نجات خواهند یافت. منظور از «اذن» و رخصت خداوند در فراز «فی بُیُوتٍ اَذِنَ اللّه» یا «اذن تکوینی» [صفحه ۲۷۴] است و یا «اذن تشریعی». «اذن تکوینی» به آن است که خداوند مقدّر فرموده و در لوح محفوظ به ترفیع مقام خانه‌های ظاهری و باطنی و معنوی امامان معصوم علیهم السلام حکم کرده. چرا که آنها نور خداوند هستند و خداوند نور خود را حفظ کرده، آن را تمام می‌گرداند. «یُرِیدُونَ لِیُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْکَافِرُونَ». [۵۳۵] . می‌خواهند با دهان‌های خود نور خداوند را خاموش نمایند و البتّه خدا نور خود را هر چند کافران خوش ندارند، تمام و محفوظ خواهد داشت. «اذن تشریعی» به آن است که خداوند امر کرده و تکلیف نموده به تعظیم مقام و منزلت امامان هدایت علیهم السلام و اجرای این تکلیف. پس بر همگان است در حفظ شأنیّت بیوت ظاهری آنان کوشیده به قبور منوّرشان رسیدگی کنند و با اهتمام به معارف آنها و آموختن علم و حکمتشان بیوت معنوی آنها را حفظ نمایند.

وجعل صلواتنا علیکم وما خصنا به من ولایتکم طیبا لخلقنا

«واو» عطف است به «مَن». «طیباً» مفعول دوم جَعَل می‌باشد. «خلقنا» به دو صورت خوانده شده «خُلْقنا» و «خَلْقنا». اگر به صورت اوّل خوانده شود، معنی عبارت این گونه است: خداوند درود فرستادن ما را بر شما و آنچه اختصاص به ما دارد – از ولایت شما و پذیرش ولایت و دوستی شما –، سبب تزکیه خُلق و خوی ما و نیکویی اخلاق ما قرار داد. [صفحه ۲۷۵] درود بر پیامبر صلی الله علیه وآله و ائمّه معصومین علیهم السلام، خلق و خوی انسان را آنچنان نیکو می‌گرداند که گناهان او مورد بخشش الهی قرار می‌گیرد. قال الرضا علیه السلام: «مَن لَمْ یقدر عَلی ما یکفر بِهِ ذُنُوبه فَلیکثر مِن الصَّلاهٔ عَلی مُحمَّد و آله فَانَّها تهدم الذُنُوب هدماً و قال الصلاهٔ عَلی محمَّد و آله تعدل عِنْد اللّه عزّ و جلّ التَسْبیح و التَهْلیل و التَکْبیر». [۵۳۶] . امام رضا علیه السلام فرمودند: هر کس نمی‌تواند گناهان خود را جبران نماید، پس زیاد بر پیامبر و خاندان او صلوات نثار نماید. همانا صلوات گناهان را منهدم می‌نماید. سپس فرمودند: صلوات بر پیامبر و آل او، نزد خداوند معادل تسبیح و تکبیر است. اگر به صورت دوم (خَلْقنا) خوانده شود، معنی بدین‌صورت است: خداوند درود فرستادن ما بر شما و آنچه به ما اختصاص دارد را – از ولایت شما و پذیرش ولایت و دوستی شما –، نشانه پاکیِ آفرینش ما و پاک بودن طینت ما قرار داد. پس درود بر ائمّه علیهم السلام و قبول ولایت آنها دلالت بر پاکیِ طینت و آفرینش دارد. عن مدائنی قال: قال الصادق علیه السلام: «إذا برد عَلی قَلْب اَحَدکم حبّنا فَلْیحمد اللّه عَلی اولی النعم. قلت: علی فطرت الاسلام؟ قال: لا وَ لکنّ علی طیب المولد انّه لا یحبّنا إلّا مَنْ طابت ولادَته». [۵۳۷] . مدائنی می‌گوید امام صادق علیه السلام فرمودند: هنگامی که قلب هر یک از شما از حبّ ما ثابت گشت، پس خداوند را سپاس گویید بر نعمت‌هایی که به شما داده است. راوی می‌گوید سؤال کردم سپاس‌گویی به خاطر فطرتِ اسلامیِ، محبّ است؟ امام فرمودند: نه بلکه به خاطر ولادت پاک است. همانا محبوب ما نمی‌گردد، مگر کسی که ولادتش پاک باشد. [صفحه ۲۷۶]

وطهارهٔ لانفسنا

اشاره

«انفس» جمع «نفْس» است. واژه «نفْس» در قرآن و روایات به معانی متعدّدی آمده است که به پاره‌ای از آن معانی اشاره می‌کنیم:

احساسات، غرائز و خواهش‌های درونی

«... إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ...». [۵۳۸] . ... همانا خواهش‌های نفسانی، بسیار انسان را به بدی‌ها امرکننده است....

روح

«اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا...». [۵۳۹] . خداست که وقت مرگ ارواحِ مردم را می‌گیرد....

جان، قلب و باطن

«وَ اذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ...». [۵۴۰] . و پروردگارت را در دلت یاد کن....

ذات و شخص

«وَ اتَّقُوا يَوْمًا لَّا تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ...». [۵۴۱] . و حذر کنید از روزی که آن روز کسی به جای دیگری مجازات نشود.... منظور از «انفس» در این فراز، معنای اوّل است. بزرگان علم اخلاق برای نفس (که به معنی احساس، غریزه و خواهش درونی است)، سه مرحله برشمرده‌اند: ۱ - «نفس اماره». نفسِ سرکش است که انسان را به گناه فرمان می‌دهد و به هر سو می‌کشاند و به همین خاطر است که به آن «اماره» گفته می‌شود. در این مرحله نفسِ سرکش بر عقل و ایمان قالب است و در بسیاری از موارد عقل و [صفحه ۲۷۷] ایمان در مقابل نفسِ سرکش، تسلیم هستند و چنانچه اندک جنگی بین نفس، با عقل یا ایمان صورت گیرد، عقل و ایمان شکست سنگینی خواهند خورد و در مقابل شهوت سرکشِ نفسانی مغلوب خواهند بود و تدبیرشان هیچ اثری ندارد. ۲ - «نفس لوّامه». پس از تعلیم و مجاهدت و تربیتِ نفسِ اماره، نفس، کنترل شده و تصمیم به جبران گناه می‌گیرد و جان را با آب توبه شسته و به مرحله‌ای می‌رسد که در مبارزه با عقل و ایمان، گاهی ایمان و عقل پیروز می‌گردند و گاهی نفس. ولی کفّه سنگینی از آنِ عقل و ایمان است. در این مرحله نفس تغییر کرده، به نفس لوّامه ارتقا می‌یابد. البتّه برای رسیدن به این مرحله «جهاد اکبر» لازم است. چرا که نفس لوّامه چنان عظمتی یافته که خداوند به آن قسم یاد می‌کند «لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ لَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ». [۵۴۲] . سوگند به روز قیامت، و سوگند به نفس لوّامه. ۳ - «نفس مطمئنه». و آن مرحله‌ای است که پس از تهذیب و تربیت کامل حاصل می‌گردد، به طوری که غرائز سرکش در برابر او رام می‌شود و شهوات در مقابل عقل و ایمان تاب مقاومت ندارند و نفس به مرحله آرامش و سکینه می‌رسد. چنین مقامی، مقام امامان معصوم، انبیای الهی و اولیا و پیروان راستین ائمّه معصومین علیهم السلام است. «يَآ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ، ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ...». [۵۴۳] . و تو ای نفس آرامش‌یافته، به سوی پروردگارت بازگرد.... با توسّل، تمسّک و پیروی از ائمّه اطهار علیهم السلام و در پی آن نثار کردن درود بر آنان، می‌توان از نفس امّاره به سوی نفس لوّامه و سپس به طرف نفس مطمئنّه سیر کرد و نفس را تطهیر کرده از تمام آلودگی‌هایِ شهوانی پاک نمود. [صفحه ۲۷۸] قبول ولایت و امامت آنان بایستی به همراه تمسّک به ائمّه اطهار علیهم السلام و اطاعت از ایشان باشد تا مثمر ثمر قرار گیرد و آنان که در اوج نفوس مطمئنّه قرار دارند، پیروان و دوستان خود را به سوی آن راهنمایی نمایند.

وتزكيهٔ لنا وكفارهٔ لذنوبنا

در این فراز به امامان معصوم علیهم السلام عرضه می‌داریم: خداوند، قبول ولایتتان و درود فرستادن بر شما را، برای ما تزکیه و کفاره گناهانمان قرار داد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «مَن صلّی عَلیَّ مرَّةً خلق اللّه تَعالی یَوْم القیامَةِ عَلی رَأْسه نُوراً و علی یَمینِهِ نُوراً و عَلی شماله نُوراً و عَلی فَوْقه نُوراً و عَلی تَحْته نُوراً و فی جَمیع اَعْضائه نُوراً». [۵۴۴] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: هر کس یک مرتبه بر من درود فرستد، در روز قیامت در حالی که بر سر و طرف راست و چپ و بالا و پایین و در تمامی اعضا و جوارحش نور می‌درخشد، مبعوث می گردد. در کتاب‌های روایی، آثار فراوانی برای درود فرستادن بر پیامبر و خاندان پاکش ذکر نموده‌اند که علّامه مجلسی قدس سره در جلد ۹۴ بعضی از آن روایات را در چهل صفحه ذکر کرده است.

فکنا عنده مسلمین بفضلکم

«فاء» در «فَکُنّا» تفریع است بر «و جَعَلَ صَلَواتنا». یعنی بعد از آنکه ما دارای مقام ولایت شما شدیم و صلوات ما و قبول ولایت ما، باعث طیب خلقت و تزکیه و کفاره گناهان ما شد، پس ما نزد خداوند (و در علم او و کتاب محفوظ او که در آن اسامی [صفحه ۲۷۹] تمامی شیعیان نگاشته شده است،) تسلیم‌شدگان فضل شما بودیم. یا «فاء» در «فَکُنّا» سببیّت است. یعنی ما که دارای مقام ولایت شما شدیم، به خاطر آن بود که نزد خداوند تسلیم‌شدگان فضل شما بودیم. یعنی در آغاز خلقت، ما تسلیم بودن خود را به مقام ائمّه علیهم السلام اعلام کرده بودیم. پس خداوند بر ما منّت گذاشت و پیروی از ولایت شما را بر ما ارزانی داشت. پس نام تمامی محبّان و دوستداران امامان نزد خداوند (محفوظ) است و ائمّه اطهار علیهم السلام از تمامی آن اسما، اطّلاع دارند. چرا که آنان در عالَم ذر، در نزد خداوند ولایت آنها را قبول نموده‌اند. عن عبداللّه بن الفضل قال: قال لی ابو عبدالله علیه السلام: «یا عبداللّه بن الفضل، انّ اللّه تَبارک و تَعالی خلقنا مِنْ نُور عَظمته و صنعنا بِرَحْمَته و خَلَقَ اَرْواحکم منّا فنحن تحن إلیکم و اَنتم تحنّون إلینا، و اللّه لو جهد أهل المَشرق و المَغْرب أن یزیدوا فی شیعَتنا رجلاً اَوْ یَنْقصوا مِنْهم رجلا ما قدروا علی ذلک، و انّهم المکتوبون عِندَنا بأسمائهم و أسماء آبائهم و عشائرهم و أنسابهم. یا عبداللّه بن الفضل و لو شِئْت لاریتک اسمکَ فی صَحیفَتنا. قال: ثمَّ دعا بِصَحیفة فَنشرها فَوَجَدتها بَیْضاء لَیْسَ فیها أثر الکتابة. فقلت: یَابن رسول اللّه، ما أری فیها أثر الکِتابة. قال: فمسح یَده عَلَیها فَوَجدتها مَکْتوبة و وجدت فی أسفلها اسمی فسجدت اللّه شکراً». [۵۴۵] . عبداللّه بن فضل می گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمودند: ای عبدالله بن فضل، همانا خداوند ما را از نور عظمت خودش آفرید و ما را سرشار از رحمت خود قرار داد و روح‌های شما را از ما آفرید. پس ما دل‌سوز شما و شما دل‌سوز ما هستید. به خدا سوگند اگر تمامی اهل مشرق و مغرب تلاش نمایند فردی که لایق نیست، شیعه نمایند، نمی‌توانند یا تلاش کنند کسی از شیعیان واقعی ما را کم کنند، نمی‌توانند. چرا که نام تمامی شیعیان ما، نزد ما نوشته شده و نام پدران [صفحه ۲۸۰] آنها و اقوام و نسب آنها نزد ما است. سپس امام (رو به عبداللّه کرده) فرمودند: ای عبداللّه، آیا می‌خواهی اسم خود را ببینی. سپس دستور دادند کتابی را آورده که تماماً سفید بود. آن را باز کرده، فرمودند: نام خود را ببین. عبداللّه عرضه داشت: چیزی نمی‌بینم. امام بر روی صفحه‌ها دست کشیدند و نوشته‌ها نمایان شد و عبداللّه می گوید: نام خود را در زیر اسم‌ها یافتم و برای این نعمت سجده شکر به جا آوردم.

ومعروفین بتصدیقنا ایاکم

منظور از این فراز آن است که: ما شیعیان و محبّانِ امامان، به اینکه شما را به امامت و برتری بر تمامی مخلوقات تصدیق کرده، اطاعت شما را بر خود لازم و واجب می‌شماریم، در بین تمامی فرقه‌ها و مذاهب قبل و کنونی شناخته شده و معروف هستیم و تمامی مردم گذشته و آینده، ما را می‌شناسند. چرا که توصیف شیعیان در کتاب‌های آسمانی گذشته آمده است و در بین تمامی ملائکه و فرشتگان الهی نیز معروف گشته‌ایم و آنان در دعاهای خود ما را شریک کرده، برای ما طلب استغفار می‌نمایند. عن حمّاد: عن ابی

عبداللّه انّه سئل: هل المَلائکهٔ اکثر ام بنو آدم؟ فقال: «والَّذی نفسی بِیَده المَلائکهٔ اللّه فی السَّماوات أکثر مِنْ عَدد التُّراب فی الأرض، و ما فی السّماء موضع قدم إلّا و فیها ملک یسبحه و یقدّسه، و لا فی الأرْض شَجَرهٔ و لا مدر الا و فیها ملک مُوکّل بها یأتی اللّه کلّ یوم بِعِلْمها و اللّه أعلم بها و ما مِنْهم أحد إلّا و یتقرّب کلّ یوم إلی اللّه بِوِلایتنا أهل البَیْتِ، و یستغفر لمحبّینا، و یَلْعن أعداءنا و یسأل اللّه أن یرسل عَلَیهم العَذاب إرسالاً». [۵۴۶] . حماد می گوید: کسی از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: آیا فرشتگان بیشتر هستند یا آدم‌ها؟ حضرت جواب دادند: قسم به آنکه جانم در دست اوست، فرشتگان در [صفحه ۲۸۱] آسمان‌ها بیشتر از عدد خاک‌ها در زمین هستند و هیچ نقطه‌ای در آسمان نیست مگر آنکه فرشته‌ای در آن‌جا تسبیح گو و تقدیس کننده خداوند است و هیچ درخت و موجودی نیست، مگر آنکه فرشته‌ای در کنار آن مأمور آن گشته است و فقط خداوند علم به آنها دارد و هیچ یک از فرشتگان نیستند، مگر آنکه هر روز به سوی ما و به ولایت ما تقرّب می‌جویند و از خداوند به واسطه ما طلب بخشش می‌نمایند و بر دشمنان ما لعنت فرستاده و از خداوند برای آنها طلب عذاب روزافزون می کنند. در روز قیامت نیز در بین اهل محشر، شیعیان و محبّان امامان علیهم السلام معروف می گردند. چرا که آنان نجات‌یافتگان و اهل بهشت‌اند و به شفاعت خاندان رسالت رسیده، خود به شفاعت دیگران مشغول می‌شوند.

فبلغ اللّه بکم اشرف محل المکَرمین واعلی منازل المقَربین وارفع درجات المرسلین

«اشرف» افعل التفضیل و به معنای با شرافت‌ترین و شریف‌ترین است. «ارفع» به معنای بالاترین می‌باشد. در این فراز چند معنی احتمال داده شده است که چون بعضی از آن معانی مطابق با بسیاری از روایات و احادیث نیست، در اینجا به ذکر دو معنی بسنده می‌شود: ۱ - جمله دعایی بوده و «باء» در «بکم» تعدیه است و معنی چنین می‌شود: پس از خداوند می‌خواهیم شما را به شریف‌ترین محل گرامی‌داشته‌شدگان و بلندترین منزل‌های مقرّبان و بالاترین درجه‌های فرستادگان و رسولان الهی برساند. در این معنی از خداوند خواسته شده که چنین مقام‌های سه گانه‌ای را به امامان معصوم علیهم السلام عنایت فرماید. [صفحه ۲۸۲] ۲ - جمله خبری است و «باء» در «بکم» تعدیه است و معنی چنین می‌شود: پس خداوند شما را به شریف‌ترین مقام گرامی‌داشته‌شدگان و بلندترین منزل‌های مقرّبان و بالاترین درجه‌های فرستادگان و رسولان الهی رسانده است. در این معنا به این نکته خبر داده‌ایم که چنین مقام‌هایی را خداوند به امامان هدایت علیهم السلام، عنایت فرموده است. کما اینکه در احادیث متعدّدی مقام امامان برتر از مقام رسولان و مقرّبان و گرامی‌داشته‌شدگان ذکر شده است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «من أراد ان ینظر إلی آدم فی عِلْمه و الی نُوح فی حِکْمته و الی ابراهیم فی حِلْمه فَلْیَنظر إلی علی بن ابیطالب». [۵۴۷] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: هر کس می‌خواهد علم آدم و حکمت نوح و حلم ابراهیم را ببیند، به علی بن ابیطالب نگاه کند. در کتاب بحارالانوار جلد سی و پنجم، از صفحه ۳۵ تا ۸۹، احادیثی در این باره آمده است.

حیث لا یلحقه لاحق ولا یفوقه فائق ولا یسبقه سابق ولا یطمع فی ادراکه طامع

این فراز در ادامه فراز قبل است که یا جمله «خبریه» است که خبر از شأن و منزلت امامان می‌دهد ویا جمله «انشائیه و دعا» است که ازخداوند طلب می‌شود آن‌چنان مقامی به امامانِ معصوم علیهم السلام عنایت فرماید که هیچ کس را یارای دست‌یابی به آن مقام نباشد. پس معنای فراز در جمله «دعا و انشائیه» چنین است: (خداوندا،) آنچنان مقامی به ائمّه علیهم السلام عنایت فرما که هیچ ملحق‌شونده‌ای به آن مقام [صفحه ۲۸۳] محلق نگردد و هیچ برتری‌جوینده‌ای برتر از آن مقام نرود و هیچ سبقت گیرنده‌ای از آن مقام سبقت نگیرد و هیچ طمع کننده‌ای، طمع درک آن مقام را نداشته باشد. در «جمله خبریه» نیز معنای فراز چنین خواهد بود: خداوند آنچنان مقامی به امامان معصوم علیهم السلام عنایت فرموده که هیچ ملحق‌شونده‌ای به آن مقام ملحق نمی گردد و هیچ

برتری‌جوینده‌ای برتر از آن مقام نخواهد رفت و هیچ سبقت گیرنده‌ای از آن مقام سبقت نمی گیرد و هیچ طمع کننده‌ای، طمع در درک آن مقام را ندارد. مقام تمامی امامان معصوم علیهم السلام از تمامی مخلوقات عالم حتّی فرشتگان، و پیامبران اولوالعزم به جز پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله که مقام او از تمامی انسانها والاتر و بالاتر است، برتر است. قال الرضا علیه السلام: «انّ آدم لمّا أکْرمه اللّه تعالی ذکره باسجاد مَلائکته لَهْ و بادخاله الجَنَّهْ. قال فی نفسه: هَلْ خلق اللّه بَشَراً أفضل مِنّی؟ فعلم اللّه عزّ و جلّ ما وقع فی نفسه فَناداه: ارفع رَأْسکَ یا آدم، فَانْظر إلی ساق عرشی، فَرَفَعَ آدم رَأسه فَنَظَرَ إلی ساق العرش فَوَجَدَ علیه مکتوباً: لا إله إلا اللّه، محمّد رسول الله، علی بن أبی‌طالب أمیرالمؤمنین، و زَوْجته فاطِمهٔ سَیِّدهٔ نِساء العالَمین، و الحَسَن و الحُسَین سیِّد الشباب أهل الجنَّهْ. فقال آدم علیه السلام: یا ربّ من هؤلاء؟ فَقال عزّ و جلّ: مِنْ ذُرّیتکَ و هم خَیْر منک و مِنْ جَمیع خَلْقی و لَوْلاهم ما خلقتک و لا خلقت الجَنَّهْ و النَّار و لا السّماء و الأرض». [۵۴۸] . امام رضا علیه السلام فرمود: همانا آدم چون اکرام شد از طرف خداوند به اینکه ملائکه به او سجده نمودند و او را وارد بهشت شد، با خود گفت آیا خداوند کسی را بهتر از من آفریده است؟ پس خداوند به او ندا کرد: ای آدم، سرت را بالا آور و به پایه‌های عرش من نگاه کن. چون آدم به [صفحه ۲۸۴] پایه‌های عرش نگاه کرد، دید نوشته شده لا اله الا اللّه، محمّد رسول اللّه و علی امیرمؤمنان است و فاطمه سرور زنان عالم است و حسن و حسین آقای جوانان بهشت هستند. آدم گفت: خداوندا اینها چه کسانی هستند؟ خطاب رسید: از نسل تو هستند و بهتر از تو و از تمامی آفریده‌شدگانم می‌باشند و اگر آنان نبودند، تو را نمی‌آفریدم و بهشت و آتش و آسمان و زمین را به خاطر آنان آفریدم.

حتی لا یبقی ملک مقَرب...

وَلا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ وَلا صِدّیقٌ وَلا شَهیدٌ وَلا عالِمٌ وَلا جاهِلٌ وَلا دَنِیٌّ وَلا فاضِلٌ وَلا مُؤْمِنٌ صالِحٌ وَلا فاجِرٌ طالِحٌ وَلا جَبّارٌ عَنیدٌ وَلا شَیْطانٌ مَریدٌ وَلا خَلْقٌ فیما بَیْنَ ذلِکَ شَهیدٌ اِلّا عَرَّفَهُمْ جَلالَهَ اَمْرِکُمْ وَعِظَمَ خَطَرِکُمْ وَکِبَرَ شَأْنِکُمْ وَتَمامَ نُورِکُمْ وَصِدْقَ مَقاعِدِکُمْ وَثَباتَ مَقامِکُمْ وَشَرَفَ مَحَلِّکُمْ وَمَنْزِلَتِکُمْ عِنْدَهُ وَکَرامَتَکُمْ عَلَیْهِ وَخاصَّتَکُمْ لَدَیْهِ وَقُرْبَ مَنْزِلَتِکُمْ مِنْهُ این فراز اشاره به آن دارد که همه افراد به منزلت و قدر امامان معصوم علیهم السلام معرفت و شناخت دارند. در این فراز می گوییم: آن‌چنان مقام و منزلت شما رفیع و بلند است که هیچ فرشته مقرّبی نماند و هیچ پیامبرِ فرستاده‌شده‌ای نیست و هیچ راست‌کردار و شهید و عالم و جاهلی وجود ندارد و هیچ انسان پست و بیهوده‌ای و انسان فاضل و مؤمنِ نیک‌کردار نیست و هیچ انسان تبهکارِ بدکردار و هیچ انسان گردنکش ستیزه‌جویی وجود ندارد و نه هیچ شیطان رانده شده و نه هیچ آفریده‌شده‌ای که گواه گرفته شده باشد: مگر آنکه به جلالتِ عظمتِ شما و عظمتِ قدر شما و بزرگی منزلت شما و تمام بودن نور شما و راستی و درستی منصب شما و پایداری مقام شما و شرافت محل و منزلت شما در پیشگاه خدا و مقام گرامی شما و خصوصیّتی که در نزد خداوند داشته و جایگاه نزدیکی [صفحه ۲۸۵] که نسبت به خداوند دارید، معرفت دارد. در نظر داشته باشیم که ضمیر در «عنده»، «علیه»، «لدیه» و «منه»، به خداوند برمی گردد. «ملک» مخفّف «مَلئک» و در اصل «مألک» از ماده «الک» به معنی پیام و رسالت است و جمع آن «ملائکه» می‌باشد و چه مفرد و چه جمع، بر فرشتگان الهی اطلاق می گردد. «نبی» در اصل از «نَبْوَهْ» به معنی «رفعت و بلندی مقام» می‌باشد و یا از «نَبَأْ» به معنی «خبر» و جمع آن «انبیاء» است. بنابر تفسیر اوّل، نبی شخص عالی‌مقام و دارای رفعت است و بنابر تفسیر دوّم، کسی است که از وحی و اخبار الهی آگاه بوده، به مردم وحی خداوند را ابلاغ کرده و خبرهای غیبی را می‌رساند. «صدیق» صیغه مبالغه از «صدق» است. بعضی گفته‌اند «صدیق» به معنی کسی است که هرگز دروغ نمی گوید و یا اصلاً توانایی بر دروغ گفتن ندارد و برخی آن را به معنی کسی دانسته‌اند که عملش تصدیق‌کننده گفتار و اعتقادش می‌باشد. در قرآن کریم جمعی از پیامبران همچون ابراهیم [۵۴۹] . و ادریس [۵۵۰] با عنوان صدیق یاد شده و مریم، صدیقه ملقّب گردیده است [۵۵۱] و در برخی از آیات الهی، صدیقین هم‌ردیف پیامبران ذکر شده‌اند. [۵۵۲] . «شهید» در اصل به معنی گواه است. منتها گاهی انسان به وسیله سخن گفتن گواهی بر حق می‌دهد و گاهی به

وسیله عمل. [صفحه ۲۸۶] کشته‌شده در راه خدا، بالاترین گواهی را با اهدای جان خود بر حق بودن اهداف الهی‌اش داده است و از طرفی شهید کسی است که شاهد باشد، یعنی در صحنه حضور داشته و مسائل را مشاهده کرده باشد. و کشته‌شده در راه خداوند، شهید است. چرا که او در صحنه کارزار و مجاهدات حضور داشته است. البتّه «شهید» در فرهنگ اسلامی منحصر به کسانی که در میدان جهاد کشته شوند نیست، بلکه شهادت دو معنا دارد: معنی خاص که همان کشته‌شدگان در راه خداوند در میدان جنگ و مبارزه می‌باشد و معنی عام که تمامی انسان‌هایی که در مسیر انجام وظیفه الهی کشته شوند یا بمیرند را دربر می‌گیرد. «جاهل» از ماده «جهل» است و جاهل به کسی گفته می‌شود که شناخت و معرفت به چیزی نداشته باشد و کاری بر خلاف آنچه باید انجام شود، انجام دهد و یا اینکه اعتقاد بر ماهیّت چیزی داشته باشد که این اعتقاد خلاف ماهیّت آن باشد. یعنی جاهل یا «جهل بسیط» دارد و حقیقتِ شیء را به طور مطلق نمی‌داند و یا «جهل مرکب» دارد و اعتقاد جازمِ غیرِ مطابق با واقع دارد. «دَنی» به معنی پست و بیهوده بوده و جمع آن «دناءت» است. «فاجر» از ریشه «فجر» به معنی شکافتن وسیع است و فاجر به شخص فاسقی گفته می‌شود که پرده حیا و پاکی را دریده از مسیر حق خارج گشته است و جمع آن «فَجَرَه» و «فُجّار» است. «جَبّار» از ماده «جبر» به معنی اصلاح کردن چیزی است که توأم با فشار و قهر باشد، ولی بعداً از یک سو به هر نوع جبران و از سوی دیگر به هر نوع قهر و غلبه اطلاق شده است و اگر به خداوند، نام جبّار اطلاق می‌شود یا به خاطر تسلّط او بر همه عالم است و یا به خاطر اصلاح کردن همه موجودات که نیازمندِ اصلاح هستند، می‌باشد. [صفحه ۲۸۷] «جبار عنید» به کسی می‌گویند که از روی خشم و غضب می‌زند، می‌کُشد و نابود می‌کند و پیرو فرمان عقل نیست و دیگران را مجبور به پیروی از خود می‌کند. چرا که می‌خواهد نقص خود را با ادعای عظمت و تکبر، برطرف سازد. «عنید» کسی است که با حقّ و حقیقت، فوق‌العاده مخالف است و هیچ‌گاه زیربار حق نمی‌رود و این دو صفت، صفت بارز طاغوت‌ها و مستکبران هر عصر و زمان است. «شیطان» از ماده «شطن» و «شاطن» به معنی خبیث و پست گرفته شده است و شیطان به موجود سرکش و متمرّد اطلاق می‌شود. اعم از انسان و یا جنّ و یا جنبندگان دیگر و به معنی روح شریر و دور از حق نیز آمده است. بنابراین شیطان مصداق‌های فراوانی دارد که روشن‌ترین مصداق آن ابلیس و لشکریان و اعوان او می‌باشد. «وَلا خَلْقٌ فیما بَیْنَ ذلِکَ شَهیدٌ» و نه هیچ آفریده دیگری که در این میان گواه باشد یا گواه گرفته شده باشد. مراد از آفریدگان، موجوداتی هستند که در عالم شهود، شهادت بر ولایت ائمّه معصومین علیهم السلام داده و جزءِ انسان‌ها، فرشتگان و جنّ‌ها نیستند و شاید منظور جمادات، نباتات و حیوانات باشند. «شهید» صفت است برای خلق، به معنی شهود و یا شاهد. «جَلالَةَ اَمْرِکُمْ» یعنی جلالت، عظمت و شوکت شما که همان ولایت کلیّه الهیّه تشریعی و تکوینی شما در عالم است که به هیچ وجه قابل توصیف نیست. «عِظَمَ خَطَرِکُمْ» یعنی عظمتِ قدر و منزلت شما. کلمه «خطر» استعمال نمی‌شود مگر در مواردی که دارای قدر و منزلت و مَزّیت فراوان باشد. «کِبَرَ شَأْنِکُمْ» به معنی بزرگی حالت و منزلت شما، می‌باشد. «تَمامَ نُورِکُمْ» یعنی تمامیّتِ بدون عیب و نقصِ نوری که خداوند به شما عنایت [صفحه ۲۸۸] فرموده که ولایت تشریعی و تکوینی شما، به واسطه آن ظهور می‌یابد. چرا که شما نور خداوند بوده و نور و برهان خداوند نزد شماست. «صِدْقَ مَقاعِدِکُمْ» به معنی درستی منصب‌های شما است. یعنی ائمّه اطهار علیهم السلام در منصب‌هایی قرار گرفته‌اند که منصب‌های الهی است و دارای مسؤولیّتی بسیار خطیر و گران هستند که عمل به آن مسؤولیّت‌ها، بسیار مشکل است. و چون آنان از عهده مسؤولیّتِ آن منصب‌ها برمی‌آیند، در آن مقام‌ها و منصب‌ها صادق می‌باشند و در «مقعد صدق» قرار گرفته‌اند. همان‌گونه که پرهیزکاران در این مقام نزد خداوند قرار گرفته‌اند. «إِنَّ الْمُتَّقِینَ فِی جَنَّاتٍ وَ نَهَرٍ، فِی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِیکٍ مُّقْتَدِرٍ». [۵۵۳] . پرهیزکاران در باغ‌ها و نهرهای بهشتی جای دارند. در جایگاه صدق نزد خداوند مالک مقتدر. «ثَباتَ مَقامِکُمْ» این جمله اشاره به ثابت بودن مقام و منزلت امامان معصوم علیهم السلام نزد خداوند دارد و ثبات و ثابت بودن مقام به دلیل «صدق مقاعد» است. یعنی اگر مقامی بدون لیاقتِ فرد اعطا شد، ثبات ندارد. ولی اگر آن فرد با لیاقت و شایستگی آن مقام را احراز کرد، برای همیشه آن مقام برای او پایدار است. «قُرْبَ مَنْزِلَتِکُمْ مِنْهُ» اشاره به نزدیکی مقام امامان معصوم

علیهم السلام با خداوند دارد که آنچنان این مقامِ قُرب نزدیک است که خواست امام همان خواست خداست. چرا که آنها حجّت خداوند هستند و هیچ فرقی میان امام و خداوند نیست، جز آنکه امام، عبد و مخلوق خداوند است. [صفحه ۲۸۹] «لا فرق بَیْنک و بَیْنها إلّا انّهم عِبادک و خَلقک». [۵۵۴] . هیچ فرقی بین تو و بین آنها نیست، مگر آنکه آنها بنده تو و مخلوق تو هستند. لذا بین خداوند و حجّت‌های او که همان ائمّه اطهار علیهم السلام هستند، هیچ حجاب و مانعی وجود ندارد. قال علی بن الحسین علیه السلام: «لَیْسَ بینَ اللّهِ و بینَ حجَّتِهِ حجابٌ. فلا لّله دونَ حجَّتُهُ سترٌ». [۵۵۵] . حجابی بین خداوند و بین حجّت او نیست و برای خداوند جز حجّتش هیچ ستری وجود ندارد. چرا که آنها همیشه همراه حق و حق همراه آنان است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «عَلی مَعَ الحَقّ و الحَقّ مع عَلی». [۵۵۶] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: علی همیشه همراه حق است و حق همراه علی. پس هر کس طالب دیار حق است، باید به دیدار آنها بشتابد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله «مَن رآنی فَقَد رای الحقّ». [۵۵۷] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: هر کس مرا ببیند، همانا حق را دیده است.

بابی انتم وامی واهلی ومالی واسرتی

«ابی» مفعول دوم «افدی»، و «انتم» مفعول اوّل «افدی» است، و «باء» به معنی فدا نمودم بوده و «باء تقدیه» است. «اسرة» به معنی گروه، خانواده، خاندان و خویشان می‌باشد. این جملات را عرب‌ها برای هر کس که محترم می‌دانند و مقام او را عظیم می‌شمارند [صفحه ۲۹۰] و خود را فدایی او می‌دانند، استفاده می‌کنند و نشانه از کوچکی گوینده در برابر عظمت و بزرگی مخاطب و نشان از محبّت وافر گوینده به مخاطب است. در این جا نیز زائر اعتقاد به علوّ مقام امامان یافته و با محبّتی وصف‌ناشدنی، همه چیز و عزیزترین کسان را فدایی آنان می‌داند و معتقد است در برابر عظمت آنان، جان خود و کسانش ارزشی ندارند. در این جمله حقیقتی نهفته است و آن این است که زائر، حقیقت ایمان را درک کرده و دوست داشتن و دشمن داشتنش برای خداوند است. قال النبیّ صلی الله علیه وآله: «لا یطعم أحدکُم طَعْم الإیمان حتّی یحبّ فی اللّه و یبغض فی اللّه». [۵۵۸] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: هیچ یک از شما مردم، طعم ایمان را نمی‌چشد، مگر آنکه برای خدا دوست داشته باشد و برای خدا دشمن بدارد. لذا در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه وآله، پیرامون محبّت به فرزندانشان آمده است: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «لا یُؤْمن عَبد حتّی أکون احبّ إلیه مِنْ نَفْسه و أهلی احبّ إلیه مِن أهله و عِتْرَتی احبّ الیه مِنْ عِتْرَتِهِ و ذاتی احبّ إلیه مِنْ ذاتِهِ». [۵۵۹] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: ایمان نیاورده شخصی، مگر آنکه مرا بیشتر از خودش دوست دارد و خاندان مرا بیشتر از خاندانش دوست دارد و فرزندان مرا بیشتر از فرزندان خود دوست دارد و وجود مرا بیشتر از وجود خودش دوست دارد. لذا زائر که سرشار از محبّت خاندان پیامبر صلی الله علیه وآله گردیده، جان خود و خاندانش را فدای خاندان رسالت می‌داند. این علاقه و محبّت، نسبت به ائمّه معصومین علیهم السلام فقط در بین مردم رایج نبوده، بلکه ائمّه اطهار علیهم السلام نسبت به یکدیگر همین محبّت را داشته و در بین آنها نیز این جملات مرسوم بوده و نسبت به امامان پس از خود همین گونه ابراز علاقه و محبّت می‌فرمودند. [صفحه ۲۹۱]

اشهد اللّه واشهدکم انی مومن بکم وبما امنتم به کافر بعدوکم وبما کَفرتم به

زائر، در این فراز خداوند و امامان معصوم را شاهد می‌گیرد و اعتقادات خود و آنچه در ضمیرش می‌گذرد را به امام معصوم علیه السلام بیان می‌نماید. زائر اقرار به آن دارد که به امامان معصوم علیهم السلام ایمان دارد و به آنچه آنان ایمان دارند نیز ایمان دارد و آن عبارت است از کلیّه معارف الهی که خداوند به صورت اکمل و تمام، به آنان فرا داده و سپس می‌گوید: «کافرٌ بَعِدُوِّکُم و بِما کَفَرْتُم بِهِ» یعنی به دشمنان شما کفر می‌ورزم و کافرم به آنچه آنها کفر ورزیده‌اند. در فراز «و من جَحْدکُم کافر» گفتیم که کفر دارای اقسامی است: ۱ – کفر ممدوح. ۲ – کفر مذموم. ۳ – کفر نه ممدوح و نه مذموم. کفر در این فراز از قسم اوّل است: یعنی

کفر ممدوح. این جمله تأکید «مُؤْمنٌ بِکَم و بما آمَنْتُم بِهِ» است. زیرا ایمان به امامان معصوم علیهم السلام تحقّق نمی‌یابد، مگر آنکه به همراه کفر ورزیدن به دشمنان آنان باشد. عن ابی‌حمزة الثمالی قال: قلت لابی جعفر علیه السلام: «اصلحک اللّه و ما مَعْرفة اللّه؟ قال: یصدّق اللّه و یصدّق مُحَمّداً رَسُول اللّه صلی الله علیه وآله فی مُولاة عَلی والإیتمام به و بأَئمّة الهُدی مِن بَعْده و البرائة الی اللّه من عَدُوّهم و کَذلِکَ عرفان اللّه. قال: قلت اصلحک اللّه ای شیء إذا علمتُه أنا استکملتُ حقیقةَ الایمانِ؟ قال: توالی اولیاء اللّه و تعادی أعداء اللّه و تکون مَعَ الصَّادقین کَما امرک اللّه. قال: قلتُ و من اولیاء اللّه؟ فقال: اَوْلیاء اللّه مُحمَّدٌ رسول اللّه وَ علی و الحَسَن و الحُسین و علی بن الحسین ثُمَّ إنتهی الأَمر إلینا، ثمّ ابنی جعفر (و اومأ الی جعفر و هو جالس) فَمن والی [صفحه ۲۹۲] هؤلاء فَقَدْ والی اولیاء اللّه و کان مع الصَّادقین کَما أمره اللّه». [۵۶۰] . ابوحمزه ثمالی می‌گوید: از امام باقر علیه السلام سؤال کردم معرفت الهی چیست؟ فرمودند: تصدیق نمودن خداوند و تصدیق کردن پیامبر صلی الله علیه وآله در ولایت علی و قبول نمودن امامت او و ائمّه معصومین پس از او و بیزاری جستن از دشمنان آنها و این همان عرفان الهی است. گفتم: چه کاری را اگر انجام دهم، تا حقیقت ایمانم را کامل گردانم. فرمودند: دوستی با اولیای الهی و دشمنی با دشمنان خداوند و همراهی با صادقین، همان‌گونه که خداوند امر کرده است. گفتم: اولیای الهی چه کسانی هستند؟ فرمودند: اولیای خداوند، محمّد" پیامبر خدا، "حضرت علی، امام حسن، امام حسین و امام علی بن حسین و ما هستیم، سپس پسرم جعفر (اشاره به پسرشان کردند). هر کس دوست‌دارِ آنان باشد، همانا دوست‌دار خداوند است و هر کس اینها را ولیّ خود بداند، خداوند را ولیّ دانسته است. بنابراین همان‌گونه که دوستی و محبّت ائمّه معصومین علیهم السلام لازم و واجب است، برائت و بیزاری جستن از دشمنان آنان نیز، لازم و واجب، و هر دو مکمّل یکدیگر هستند. قال الصادق علیه السلام: «حبّ أولیاء اللّه واجب و الوِلایة لهم واجبة و البِرائة مِن اَعْدائهم واجبة و من الَّذین ظَلَموا آل مُحمَّد صلی الله علیه وآله...». [۵۶۱] . امام صادق علیه السلام فرمودند: دوستی اولیای الهی واجب است و پیروی از آنها واجب است و بیزاری جستن از دشمنان آنها و از کسانی که به خاندان پیامبر صلی الله علیه وآله ظلم کردند نیز واجب است....

مستبصر بشانکم وبضلالة من خالفکم

این فراز، اقرار اجمالی به بصیرت و بینایی به مقام ائمّه معصومین علیهم السلام دارد و زائر [صفحه ۲۹۳] اقرار می‌نماید که من اجمالاً به شأن و منزلت و مقام شما بینایی یافته و یقین به گمراهی هر کس که با شما مخالفت نماید، پیدا کرده‌ام. چرا که به شما آن‌چنان که از ابتدای زیارت توصیف نمودم، معرفت یافته‌ام. البتّه شناخت تفصیلی ائمّه معصومین علیهم السلام برای بسیاری از مردم امکان‌پذیر نیست چرا که با عقول ناقص و درک‌های ناچیز نمی‌توان به انوار آنان، معرفت کامل پیدا کرد. زیرا آنان دارای بالاترین مقام انسانی هستند. قال المعصوم علیه السلام: «نَزِّهُونا عَن الرُبُوبیَةِ و قُولُوا فینا ما شِئْتُم». [۵۶۲] . امام علیه السلام فرمود: ما را از مقام ربوبیّت و پروردگاری، پایین آورید و برای ما هر چه خواهید بگویید. شاید این فراز به این معنی است که درصدد شناخت و در طلب بینایی نسبت به شأن و منزلت و مقام شما، و ضلالت و گمراهی هر کس شما را مخالفت نماید، هستم.

موال لکم ولاولیائکم مبغض لاعدائکم ومعاد لهم

دوست داشتن امامان معصوم علیهم السلام باید همراه دوست داشتنِ دوستداران آنان و بغض و کینه دشمنان آنان و دشمنی با معاندان ایشان باشد و اگر چنین باشد، دین کامل می‌گردد. قال الرضا علیه السلام: «کَمال الدِّین وِلایتنا و البرائة مِن عَدوّنا». [۵۶۳] . امام رضا علیه السلام فرمود: آراستگی دین به ولایت ما و بیزاری جستن از دشمنان ما است. بنابراین تمام خیرهای معنوی عالم در تولّا (دوستیِ با دوستان خدا) و تبرّا (دشمنیِ با دشمنان خدا) نهفته است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «مَن سره أن یَجْمع اللّه لَهُ الخیر کلّه فلیوال عَلیّاً بَعْدی و [صفحه ۲۹۴] لیوال أَوْلیائه و لِیعاد اَعْدائه». [۵۶۴] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هر کس

دوست دارد خداوند تمامیِ خیرها را برای او جمع نماید، پس دوست بدارد علی و دوستان او را و دشمن بدارد دشمنانش را.

سلم لمن سالمکم وحرب لمن حاربکم

این فراز بیانگر ایمان عملی زائر به امامان معصوم علیهم السلام است. زائر می‌گوید: معیار صلح و جنگ من، شما هستید. هر کس با شما سازگار و مطیع شما است؛ من نیز با او سازگار هستم و هر کس با شما سر جنگ و نافرمانی دارد، من نیز با او جنگ دارم. این ایمان برخواسته شده از ایمان قلبی زائر است. توجّه به این نکته لازم است که زائر نگفته «مُسَلِّم لِمَن سالمکم و مُقَرَّبٌ لِمَن حاربکم» یعنی من صلح‌کننده هستم، با هر کس با شما در صلح باشد و جنگ‌کننده هستم با هر کس با شما در جنگ باشد، بلکه زائر مبالغه را به آنجا رسانده که می‌گوید من با تمام وجود صلح هستم و با تمام وجود جنگ هستم، نه صلح‌کننده و جنگ‌کننده. مانند آنکه بگوییم: فلانی عادل است. در حالی که اگر عدل او بسیار باشد، می‌گوییم: فلانی عدل است یعنی وجودش عین عدل بوده و از تمام وجودش انصاف می‌بارد. در این فراز نیز زائر می‌گوید: تمام وجودم صلح است و تمام وجودم جنگ است. قال الباقر علیه السلام لابی خالد کابلی: «یا أَبا خالد لایحبّنا عبد و لا یتولانا حَتّی یطهّر اللّه قَلْبه و لا یطهّر اللّه قَلْب عبد حتّی یسلم لَنا و یکون سلماً لَنا فَإذا کان سلماً لنا سَلمه اللّه مِن شدید الحِساب و آمنه مِنْ فَزَعَ یوم القیامهٔ الأَکْبر». [۵۶۵] . امام باقر علیه السلام به ابی‌خالد فرمودند: ای اباخالد، هیچ بنده‌ای ما را دوست نمی‌دارد و ولایت ما را نمی‌پذیرد، مگر آنکه خداوند قلب و دل او را پاک می‌گرداند و [صفحه ۲۹۵] قلب و دل او پاک نمی‌شود، مگر آنکه تسلیم ما گردد و تمام وجودش «سِلم» ما باشد و آنگاه که این چنین تسلیم گشت، خداوند او را به سلامت می‌دارد از حساب روز قیامت و از عذاب‌های آن روز.

محقق لما حققتم مبطل لما ابطلتم

وقتی برای زائر ثابت گردید که امامان معصوم علیهم السلام معدن علم و گنجواره‌های علوم خداوند بوده و از هر گناه و پلیدی، پاک و معصوم هستند، به این فراز اقرار می‌نماید که حق آن است که شما حق بدانید و باطل آن است که شما باطل بشمارید. زیرا احاطه امام بر علم و تشخیص حق از باطل، بسیار فراتر از علم و شناخت بشری است و امام از تمام شکّ‌ها و اشتباهات به دور است و علم صحیح نزد امامان می‌باشد. عَنْ یُونس بن ظبیان: عن ابی عبدالله علیه السلام انّه قال له: «یا یونس، إذا اردتَ العلم الصحیح فَخُذ عَن اَهْل البیتِ فإنّا رویناه و اوتینا شرح الحِکْمهٔ و فَصْل الخَطاب انّ اللّه اصْطَفانا و آتانا ما لَمْ یؤت اَحداً مِنْ العالَمین». [۵۶۶] . یونس بن ظبیان می‌گوید: حضرت صادق علیه السلام به من فرمودند: ای یونس، هرگاه طالب علم صحیح بودی، آن را از اهل بیت بگیر که ما روایت می‌کنیم آن را با حکمت و فصل خطاب. همانا خداوند ما را برگزید، و عنایت کرده به ما آنچه که به هیچ یک از مردم عالم نداده است. با چنین علم و آگاهی‌ای که خداوند به ائمّه طاهرین علیهم السلام داده، کلید تمامی حق‌ها و صواب‌ها نزد آنها است. قال الباقر علیه السلام: «امّا إنّه لَیْسَ عِنْد أَحد مِنْ النَّاسِ حقّ و لا صَواب إلّا شَیء اخذُوه مِنّا اَهْل البَیْتِ و لا أَحد مِنْ النّاس یقضی بحقٍّ و عدل إلاَّ و مِفْتاح ذلک القَضاء و بابه و اوّله و سنَّنَه أمیرالمؤمنین عَلی بن ابی‌طالب». [۵۶۷] . [صفحه ۲۹۶] امام باقر علیه السلام فرمودند: آگاه باش هیچ حق و صوابی نزد مردم نیست، مگر آنکه از ما خاندان پیامبر فراگرفته‌اند و هیچ کس قضاوت به حق و عدل نمی‌کند، مگر آنکه کلید آن قضاوت و درب آن و اوّلین کسی که به آن، قضاوت کرده و سنّتِ آن را بنیان گذارده، امیرالمؤمنین علی بن ابی‌طالب بوده است.

مطیع لکم

«مطیع» از ماده «طوع» به معنی اطاعت است و آن عملی است که مطابق با امر و خواسته و به همراه رغبت و خضوع انجام گیرد. در

این فراز، زائر خود را مطیع امام معرفی می‌نماید و اذعان دارد که تمامی اعتقادات، گفتار و اعمالم برخاسته از خواسته شما است و راضی به رضایتتان هستم و با خضوع و خشوع و رغبت فراوان، خواسته‌های شما را اطاعت می‌نمایم. چرا که این اطاعت را در طول اطاعت الهی و همگون با اطاعت رسول خدا وآن را امر الهی می‌دانم. «یَآ أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنکُمْ». [۵۶۸] . ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خداوند را اطاعت کنید و فرستاده خدا و صاحبان امرتان را اطاعت نمایید. و زائر معتقد است که صاحبان امر همان امامان معصوم هستند. قال الباقر علیه السلام فی قوله «... وَ أولی الأمْرِ مِنْکُم» قال: «هی فی عَلی و فی الأئمّهٔ جَعَلَهم اللّه مَواضع الأنْبیاء». [۵۶۹] . امام باقر علیه السلام در تفسیر صاحبان امر فرمودند: آنها علی و امامان پس از او هستند که خداوند آنها را در محل‌های پیامبران قرار داد.

عارف بحقکم

مراد از حقّ امام معصوم علیه السلام، همان مقام امامت است و «معرفت به حقّ امام» عبارت [صفحه ۲۹۷] است از اینکه آنها را جانشینان پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و نَفْس واحد پیامبر دانسته (همان‌گونه که آیه مباهله، نفْس پیامبر صلی الله علیه وآله و علی علیه السلام را یکی دانسته است) بر خود اطاعت و پیروی از آنها را در تمام امور دنیایی و آخرتی لازم و واجب بدانیم و به یقین بدانیم که آنها با حق هستند و حق با آنها است. قال علی علیه السلام: «وَیل لِمَن جَهَلَ مَعْرفتی و لَمْ یَعْرف حقّی اَلا انّ حقّی هُو حَقّ اللّه اَلا ـ انّ حَقّ اللّه هو حقّی». [۵۷۰] . امام علی علیه السلام فرمود: وای بر کسی که به شناخت من نادان باشد و حق من را نشناسد. آگاه باشید همانا حق من همان حق خداوند است و آگاه باشید همانا حق خداوند همان حق من است. معرفت به حق امام در آن است که بدانیم هیچ عملی مقبول نیست، مگر به قبول ولایت و معرفتِ آنها. قال الصادق علیه السلام: «نَحْن و اللّه الأسْماء الحسنی الَّتی لا ـ یقبل اللّه مِنْ العِباد عَمَلاً اِلاَّ بِمَعْرِفَتنا». [۵۷۱] . امام صادق علیه السلام فرمودند: به خدا سوگند ما اسماء حسنای الهی هستیم که هیچ عملی از بندگان پذیرفته نیست، مگر به شناخت و معرفت ما.

مقر بفضلکم

«مُقرّ» به معنی اقرارگر و اعتراف‌کننده است. پس از آنکه زائر به حقِّ امام علیه السلام، معرفتِ نسبی یافت، اقرار می‌نماید که هر چند نتوانسته‌ام معرفت کامل به شما بیابم، ولی اقرار و اعتراف دارم به فضل و بزرگواری و برتری شما. اقرار زبانی زائر نشأت گرفته از اقرار و اعتراف قلبی او است. و این اقرار را [صفحه ۲۹۸] همیشه و در بعد از هر نماز بر زبان جاری می‌سازد و اذعان دارد که همه این اقرارها، اعترافاتِ درونی است. قال حسین بن علی علیهما السلام: «اَللّهُم انّی ادینک بِطاعَتِک و وِلایَتهم... مُؤْمن، مُقّر، مُسْلم بِذلک...». [۵۷۲] . امام حسین علیه السلام فرمودند (پس از هر نماز بگویید): خداوندا من به دین تو پایبند و به اطاعت تو و ولایت ائمّه اطهار علیهم السلام مشغولم و ایمان دارم و اقرار می‌نمایم و تسلیم این امور هستم.... این اعتراف و اقرار در زیارت ائمّه علیهم السلام تکرار می‌شود: «... إنّی بِک عارِف و بِحَقّک مُقّر...». [۵۷۳] . ...همانا من به تو معرفت دارم و به حق تو اعتراف می‌نمایم....

محتمل لعلمکم

«محتمل» از مصدر «احتمال» و در اینجا به معنی کسی که تسلیم و تصدیق می‌نماید، می‌باشد. مراد از این فراز آن است که زائر اقرار می‌نماید: هر چند عقل من و فهم من، علوم شما را درک نمی‌کند، ولی آن علوم و مراتب آن علم را تصدیق می‌نمایم و من می‌دانم و اعتقاد دارم که آن علوم حق است و اگر چه حقیقت و کُنْه آن را درک نمی‌کنم، ولی هیچ‌گاه انکار علم و مراتب علم شما را نمی‌کنم. عن ابی الصامت قال: سمعت اباعبدالله علیه السلام یقول: «ان مِن حَدیثنا ما لا یَحْتمله مَلِک مُقرّب و لا نبیّ مُرْسل و لا عَبْد

مُؤْمن. قلت: فَمَن یَحْتملهُ؟ قال: نَحْن نَحْتَمِلْه». [۵۷۴] . [صفحه ۲۹۹] ابی صامت می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا گفتار ما آنچنان سنگین است که تحمّل آن را هیچ فرد مقرّب الهی و هیچ پیامبر فرستاده شده و هیچ فرد باایمانی ندارد. گفتم: پس چه کسی تاب و توان تحمّل آن را دارد؟ فرمودند: ما (اهل بیت) تحمّل داریم. در حدیثی دیگر امام باقر علیه السلام به نقل از پیامبر صلی الله علیه وآله کلام و سخنان خود را بسیار مشکل دانسته‌اند قال ابوجعفر علیه السلام: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «ان حَدیث آل مُحمَّد صَعْب مستصعب لا یُؤْمن بِهِ إلّا مَلِك مُقَرَّب اَوْ نَبیّ مرسل اَوْ عَبْد امتَحَنَ اللّه قَلْبه لِلایمان». [۵۷۵] . امام باقر علیه السلام فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: حدیث آل محمّد صعب (دشوار و چیزی که خودش دشوار است) و مستصعب (بسیار دشوار و چیزی که مردم دشوار می‌شمارند) است و جز فرشته مقرّب الهی یا پیامبر فرستاده‌شده یا بنده‌ای که خدا دلش را به ایمان آزموده، به آن ایمان نیاورَد. منظور از اینکه فرشتگان و انبیا و مؤمنان، تحمّل حدیث و گفتار امامان را ندارند، آن است که به کُنْه و حقیقت علوم و گفتار امام پی نخواهند برد. چرا که گفتارِ آنها دارای بطون است و فهم آن برای همگان مقدور نیست. ولی از ظاهر کلام آنان، مطالبی را استنباط می‌نمایند. پس علم ائمّه معصومین علیهم السلام سه نوع است. دسته‌ای آنچنان سنگین است که فقط وجود امام آن علوم را درك می‌نماید و جز امام، کس دیگر درك و تحمّل نمی‌نماید. و بعضی از علوم را کسانی که ائمّه طاهرین علیهم السلام اراده نمایند و ایمان خود را به درجه کمال رسانده باشند، می‌توانند تحمّل نمایند و دسته سوّم علومی است که همگانی است و درك آن برای همه ممکن است. [صفحه ۳۰۰] لذا امام بعضی از علوم را (که جزء دسته دوّم بود) اگر به افرادی که ایمان قلبی داشتند فرامی‌دادند، به او سفارش و نصیحت می‌نمودند که آن را به هیچ کس نگوید. سلمان آن چنان علوم الهی را از معصومین علیهم السلام فراگرفته بود، که خود «باب الهی» و دارای اسرار فراوان گردیده که همگان را به تعجّب واداشته است. عن جابر عن ابی جعفر علیه السلام قال: «دَخَلَ اَبوذر عَلی سَلْمان و هو یَطْبخ قدرا له، فبیناهما یتحادِثان اذ انکبت القِدر علی وَجْهها عَلی الأَرض فلم یَسْقط مِن مرقها و لا مِن ودکها شَیء فَعَجَبَ من ذلك اَبوذر عجباً شدیداً و اخذ سَلْمان القِدر فَوَضَعَها عَلی حالها الاوّل علی النَّار ثانیه و اقبلا یتحَدَّثان فبینماهما یتحدّثان اذا انکبت القدر علی وجهها فلم یَسْقط مِنْها شَیء مِن مرقها و لا ودکها. قال: فخَرَجَ ابوذر و هو مذعور مِن عِنْد سَلْمان فبَیْنما هُو متفکّر إذ لقی أمیرالمؤمنین عَلَی البابِ فلَمّا ان بَصَرَ به اَمیرالمؤمنین علیه السلام قال له: یا اَباذر ما الذی اَخْرجك و ما الّذی ذعرك؟ فقال له ابوذر: یا امیرالمؤمنین رَأیت سلمان صَنع کَذا و کَذا فعجبتُ من ذلك. فقال امیرالمؤمنین علیه السلام: یا اَباذر إن سَلْمان لو حدثك بما یعلم لقلت: رحم اللّه قاتل سَلْمان، ان سَلْمان باب اللّه فی الأرض مَن عرفه کان مُؤْمناً و مَن انْکَره کان کافراً و ان سلمان مِنّا اهلَ البیتِ». [۵۷۶] . جابر از امام باقر علیه السلام نقل می کند که حضرت فرمودند: ابوذر بر سلمان وارد شد و او مشغول طبخ غذا بود. آن دو سرگرم صحبت کردن شدند که ناگهان ظرف غذا برگشت و واژگون شد. ولی هیچ چیز از محتویّات ظرف روی زمین نریخت. سلمان جلو رفته، ظرف را گرفت و به صورت اوّل روی آتش گذارد و سپس شروع کرد با ابوذر به صحبت کردن که دوباره ظرف غذا واژگون شد و سلمان نیز دوباره ظرف را گرفته به حالت اوّل برگرداند. ابوذر بسیار تعجّب کرد و با همان حالت تعجّب، از نزد سلمان خارج شد که امیرالمؤمنین علی علیه السلام را در کنار درب [صفحه ۳۰۱] خانه ملاقات کرد، حضرت از ابوذر سؤال کردند: چرا این گونه آشفته و نگران هستی؟ ابوذر قضایا را برای حضرت بازگو کرد. حضرت علی علیه السلام فرمودند: ای ابوذر، اگر سلمان آنچه را می‌دانست برای تو بازگو می کرد (تو آنچنان نگران می‌شدی و او را کافر می‌شمردی که به کشنده او دعا کرده) می گفتی خداوند رحمت کند کشنده سلمان را (چرا که می‌پنداشتی او از دین خارج شده و برای سلامتی قاتل او دعا می کردی. ولی ای ابوذر) همانا سلمان باب الهی در زمین است و هر کس مقام او را بشناسد، مؤمن است و هر کس او را انکار نماید، کافر است و همانا سلمان از ما خاندان پیامبر و اهل بیت است. معنای دیگری که برای «مُحْتَمِلٌ لِعِلْمِکُم» می‌توان کرد آن است که زائر که دارای درجه پایین ایمان است، اقرار می‌نماید که من درصدد آن هستم که ایمانی برای خود تحصیل نمایم که بتوانم علوم شما را حمل نمایم و بتوانم به درجه‌ای برسم

که علوم شما که همان علم خداوند است و شما گنجینه‌های علم الهی هستید را حمل کنم. (یعنی جزء افرادی شوم که شما علوم خود را به آنها فرامی‌دهید). و زائرانی که از مؤمنان مقرّب هستند می‌گویند، ما علم شما را حمل می‌نماییم و تحمّلِ حمل آن را داریم.

محتجب بذمتکم

زائر در این فراز اقرار دارد بر اینکه: من خود را در استتارِ امان شما و داخل در پناهگاه و پناه‌دهی و ایمنی شما می‌دانم. شاید هم زائر می‌گوید: من خود را همانند عبد و مملوک در تحت اختیار شما می‌دانم و همان‌گونه که مولا، عبدش را از تمامی هلاکت‌ها نجات می‌دهد، از شما می‌خواهم مرا نجات دهید و مرا تحت حمایت‌های دنیایی و آخرتی خود قرار دهید. همچنین منظورِ زائر می‌تواند چنین باشد که: من در پیمان و عهدی که با شما بسته‌ام، [صفحه ۳۰۲] با شما هستم و در پناه شما به سر می‌برم. چرا که شما را عهد و پیمان خداوند می‌دانم و عهد با شما، عهد با خداوند است. عن خثیمه قال: قال لی ابوعبدالله علیه السلام: «یا خثیمه نَحْن عَهْد اللّه فَمَن وَفی بِعَهْدِنا فَقَد وَفی بِعَهْد اللّه و مَنْ خفرها فقد خفر ذَمّهٔ اللّه و عَهْده». [۵۷۷] . خثیمه می‌گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمودند: ای خثیمه، ما عهد و پیمان خداوند هستیم. پس هر کس به عهد ما وفا کرد، به عهد الهی وفا کرده و هر کس در عهد ما خلل و نقصی وارد کرد، همانا در ذمّه و عهد الهی خلل و نقص وارد کرده است. و آن عهد، پیمانی است در دنیا که شیعیان با امامان خود بسته و پیمانی است که تمام مردم در «عالم ذرّ» با خداوند بسته‌اند. قال ابوعبدالله علیه السلام: «اخْرج اللّه مِن ظَهر آدمَ ذُرّیتهٔ إلی یُوم القیامهٔ فَخَرجوا کالذرّ فَعَرَفَهم نَفْسه و اراهم نفسه و لَوْلا ذلک لَم یعرف أحدٌ ربّه. ثمّ قال: أ لست برَبّکم؟ قالوا: بلی. قال: فان مُحمّداً عَبْدی و رَسْولی و إنّ عَلیّاً امیرالمؤمنین خَلیفَتی و اَمینی». [۵۷۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: خداوند تمامی انسان‌ها را که در پشت آدم بودند، جمع‌آوری کرد و آنها در «عالم ذر» بودند. پس خداوند خود را به آنها شناساند و اگر نمی‌شناساند، هیچ کس به او معرفت نمی‌یافت. سپس از آنها سؤال کرد: آیا من پروردگار شما هستم؟ همه گفتند: آری. (خداوند) فرمود: همانا محمّد بنده و فرستاده من بر شماست و همانا علی امیرالمؤمنین علیه السلام و جانشین من و امین من است. در نهایت اینکه شاید منظور زائر آن است که: من خود را مستتر به حقّ شما می‌دانم و اقرار دارم که حقّ شما بسیار عظیم است و حقّ شما بر من، همان اقرار به ولایت و فضائل [صفحه ۳۰۳] و مقام‌هایی است که خداوند برای شما قرار داده است. همان‌گونه که قبلاً نیز اعتراف نمودم که من عارف و آشنا به حقوق شما هستم و گفتم «عارف بِحَقِّکم».

معترف بکم

در این فراز زائر اعتراف دارد که امامت و ولایت ائمّه علیهم السلام را می‌شناسد و آنان را جانشینان خداوند بر روی زمین دانسته و اطاعت از آنها و ولایت‌پذیری آنها را واجب می‌داند و او اعتراف دارد که امامان معصوم علیهم السلام بهترین مردم هستند و آنها را از جان و نزدیکانش بیشتر دوست دارد و می‌داند با شناخت آنها دین او کامل گردیده و بدون معرفت و شناخت آنها، جاهل و حتّی در زمان جاهلیّت به سر می‌برد. عن الحارث بن المغیره قال: قلت لابی عبدالله علیه السلام: «قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله، مَنْ ماتَ لا یَعْرف إمامه مات مَیْتَهٔ جاهلیهٔ؟ قال: نعم. قلت: جاهِلیّهٔ جهلاء او جاهلیهٔ لا یَعْرف إمامه؟ قال: جاهلیّهٔ کُفْر و نِفاق و ضَلال». [۵۷۹] . حارث بن مغیره گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم، آیا پیامبر صلی الله علیه وآله فرموده است: هر کس بمیرد و امامش را نشناسد، به مرگ جاهلیّت مرده است؟ امام فرمودند: آری. عرض کردم: جاهلیّت کامل یا جاهلیتی که امامش را نمی‌شناسد؟ فرمودند: جاهلیّتِ کفر و نفاق و گمراهی.

مومن بایابکم مصدق برجعتکم

«رجعت» در اصل از «رجوع» به معنی بازگشتن به جای اوّل است. این فراز اشاره به رجعت و بازگشت امامان معصوم علیهم السلام دارد و آن یکی از اصول و ضروریات انکارناپذیر مذهب تشیّع می‌باشد. [صفحه ۳۰۴] شیعه معتقد است، جمعی از بهترین مردم و جمعی از بدترین انسان‌ها، پیش از برپاییِ قیامت کبری به جهان باز خواهند گشت و نیکان حکومت صالحه ترتیب داده و انسان‌های بدکردار به جزای جنایات خود خواهند رسید. «مُؤمنٌ بِإیابِکُم» اشاره به ایمان قلبی زائر به بازگشت امامان معصوم علیهم السلام دارد. و «مُصَدِّقٌ بِرَجْعَتِکم» اشاره به تصدیقِ وجدانی و درونی زائر می‌نماید. شاید جمله اوّل، دلالت بر ایمان به بازگشتی دارد که به واسطه قلب تصدیق، و با زبان تأیید و با اعضا و جوارح در راستای آن عمل شده است. چرا که ایمان داری سه رکن است: «تصدیق قلبی»، «تأیید زبانی» و «عمل به اعضا و جوارح». قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «الایمان مَعْرِفهٌ بِالقَلْب و قَوْل بِاللِسان و عَمَل بِالاَرْکان». [۵۸۰] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: ایمان شناخت با دل است و گفتن با زبان و عمل با ارکان بدن. کسی که مؤمنِ به بازگشت امامان است نیز بایستی این سه رکن را دارا باشد و در این صورت «مُصَدِّق بِرجْعتکم» تأکیدِ جزءِ «مُؤْمن بِإیابکم» است. چرا که تصدیق جزیی از ایمان است. پس زائر، رجعت امامان معصوم علیهم السلام را یقینی دانسته و هیچ شکّی در آن ندارد و معتقد است، همان‌گونه که در امّت‌های گذشته رجعت بوده و مردگانی همچون عُزیر [۵۸۱] و اصحاب کهف [۵۸۲] زنده شده و به جهان بازگشتند، عدّه‌ای از ملّت اسلام زنده خواهند شد و به جهان بازگشت می‌نمایند. قال الصادق علیه السلام: «قَدْ رَجَعَ إلی الدُّنیا ممّن ماتَ خَلْقٌ کَثیرٌ مِنْهم أصْحاب الکَهْف [صفحه ۳۰۵] اَماتهم اللّه ثلثمائهٔ ثمَّ بَعَثَهُمْ فی زَمان قَوْم انکروا البعث لِیَقطع حُجَّتهم و لِیریهم قُدْرَته و لِیَعْلَموا ان البعث حقّ». [۵۸۳] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا خداوند از مردگان افراد فراوانی را بازگردانده که یکی از آن گروه‌ها، اصحاب کهف بودند که خداوند زنده گرداند آنان را پس از سیصد سال و در بین امّتی زنده شدند که قیامت و زنده شدنِ دوباره را انکار می‌نمودند و خداوند این حجّت را بر آنها فرستاد تا قدرت خدا را ببینند و علم یابند که برانگیختن، حق است. قال المأمون للرضا علیه السلام: «یا اَباالحَسَن ما تقول فی الرّجْعهٔ؟ فقال: علیه السلام: انّها الحقّ قَدْ کانت فی الاُمم السابِقهٔ و نطق بِها القرآن و قَدْ قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله یَکون فی هذه الامّهٔ کلّ ما کان فی الأمم السالفه حذو النَعْل بالنعل و القذهٔ بالقذهٔ». [۵۸۴] . مأمون از امام رضا علیه السلام سؤال کرد: نظر شما درباره رجعت چیست؟ امام پاسخ دادند: رجعت حق است و در امّت‌های گذشته بوده و قرآن رجعت‌های گذشتگان را ذکر کرده و پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند، هر چه در امّت‌های گذشته اتّفاق افتاده به همان صورت و کاملاً برابر در این امّت رخ خواهد داد. در آیه ۲۴۳ سوره بقره، خداوند متّعال اشاره به رجعت عمومی بعضی از بنی‌اسرائیل نموده است که خداوند آنان را که از جهاد فرار کرده بودند، دچار طاعون نمود و چون هزاران نفر از آنان برای فرار از طاعون، شهرهای خود را ترک کرده به کنار دریا رفتند و از مرگ طاعون خود را نجات‌یافته پنداشتند و دچار کبر و غرور گردیدند، خداوند با خطابی همه آنها را از دنیا برد و همه در کام مرگ فرورفتند. مدّت‌ها از این واقعه گذشت و «حزقیل» که یکی از پیامبران بنی‌اسرائیل بود، از آنجا عبور نمود و از خداوند خواست که آنها را زنده گرداند و خدا دعای او را اجابت کرد و آنها را به زندگی بازگرداند. [صفحه ۳۰۶] بنابراین همان‌گونه که در امّت‌های گذشته رجعت بوده است، در اسلام نیز رجعت خواهد بود و احادیث فراوانی بر وجود و کیفیّت رجعت، دلالت دارد و علمای برجسته و محدّثین بزرگواری در کتاب‌های حدیثی و استدلالی خویش، به بحث پیرامون رجعت پرداخته‌اند. در آخرالزمان، اوّل کسی که رجعت می‌نماید، حضرت سیدالشهداء علیه السلام خواهد بود. قال الصادق علیه السلام: «أوّل مَن یَرْجع إلی الدُّنیا الحُسَین بن علی». [۵۸۵] . امام صادق علیه السلام فرمود: اوّلین کسی که به دنیا برمی‌گردد، حسین بن علی است. سپس امامان دیگر و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بازگشت خواهند کرد. قال الباقر علیه السلام: «إنّ رسول اللّه و عَلیّاً سَیرجعان». [۵۸۶] . امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا و حضرت علی به این دنیا برخواهند گشت. همچنین بعضی از فرزندان و یاران امامان هم رجعت می‌نمایند. قال الصادق علیه السلام: «انّی سَاَلْتُ اللّه

فی إسماعیل ان یُبقیَهُ بَعْدی فَأَبی وَ لکنِه قد اعطْانی فیه مَنْزِلهٔ اُخری انَّه یَکون اوّل مَنْشور فی عشْرةٍ من أصْحابه و مِنْهم عبداللّه بن شریک و هو صاحِبُ لوائه». [۵۸۷] . امام صادق علیه السلام فرمودند: از خداوند خواستم که اسماعیل را بعد از من زنده بدارد نپذیرفت، امّا این منزلت را به من ارزانی داشت که اسماعیل نخستین یار از ده یاور او (حضرت مهدی) باشد که زنده می‌شوند و یکی از آنها «عبداللّه بن شریک» است که پرچمدار حضرت مهدی می‌باشد. نیز در روایتی آمده است تمامی پیامبران گذشته، بازمی‌گردند. قال علی علیه السلام: «لیبعثنَّ الله احیاءً من آدم الی مُحمَّد کلّ نبی مُرْسل». [۵۸۸] . [صفحه ۳۰۷] امام علی علیه السلام فرمودند: خداوند همه پیامبران مرسل را از آدم تا محمّد، زنده می‌نماید. و بعضی از مردم امّت‌های گذشته نیز بازمی‌گردند. قال الصادق علیه السلام: «یخرج مَع القائم من ظَهْر الکوفهٔ سَبْع و عشرون رَجُلًا خمسهٔ عشرَ من قُوم موسی الَّذین کانوا یَهْدون بالحَقّ و به یعدِلون و سَبْعهٔ مِن أهْل الکَهْف و...». [۵۸۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همراه قائم علیه السلام بیست و هفت نفر از پشت کوفه ظهور می‌کنند. پانزده نفر آنان از قوم موسی هستند. همانها که به راه حق هدایت می‌کردند و مردم را به عدالت فرا می‌خواندند و هفت نفر از اصحاب کهف هستند و.... ولی همان‌طور که قبلًا اشاره شد، رجعت همگانی نیست. عن ابی عبداللّه علیه السلام: «ان الرّجْعهٔ لَیست بِعامهٔ و هی خاصّهٔ لا یرجع إلّا مَن مَحْض الایمان محضاً اَوْ مَحْض الشِرک مَحْضاً». [۵۹۰] . امام صادق علیه السلام فرمودند: رجعت همگانی نیست، بلکه خاصّ است و فقط کسانی به دنیا بازمی‌گردند که مؤمن خالص یا مشرک محض باشند. علّامه محمّد باقر مجلسی قدس سره بیش از یکصد صفحه پیرمون رجعت مطلب نگاشته و پس از ذکر اخبارِ رجعت و نقل اقوال علما می‌گوید: «من گمان نمی‌کنم دیگر شکّی برای خواننده باقی مانده باشد، بعد از آنکه برای او واضح کردم در قول به رجعت که تمام شیعیان در تمامی زمان‌ها بر آن اجماع نموده‌اند و همچون خورشید در وسط روز واضح است و چنان روشن گشته که در بین شیعیان مشهور شده و حتّی در اشعار خود به نظم درآورده‌اند. پس کسی که ایمان به حق بودن ائمّه اطهار علیهم السلام داشته باشد و این اخبار [صفحه ۳۰۸] وارده از آنان را که قریبِ دویست حدیث صریح که متجاوز از چهل نفر از موثّقین اصحاب روایت کرده و علمای بزرگ در متجاوز از پنجاه کتاب نوشته‌اند، شکّی در «رجعت» نمی‌کند». سپس علّامه جمع فراوانی از علمای بزرگ را نام می‌برد که پیرامون رجعت کتاب نوشته و یا اخبار آن را روایت نموده‌اند و می‌گوید: «اگر مثل این همه اخبار که این همه راویان نقل کرده و این همه علما، ضبط فرموده‌اند متواتر نباشد، پس در چه امری ممکن است ادعای تواتر نمود». [۵۹۱] .

منتظر لامرکم مرتقب لدولتکم

«مُرْتَقِب» از «رقبهٔ» به معنی گردن، گرفته شده است و از آنجا که افرادی که منتظر چیزی هستند، پیوسته گردن می‌کشند، به معنی انتظار و مراقبت از چیزی آمده است. پس «مُرْتَقِب» کسی است که منتظر است و مراقبت می‌نماید که خود را آماده و گوش به فرمان نگاه دارد. این فراز اشاره به برپایی حکومت و دولت ائمّه اطهار علیهم السلام و اینکه پیروان آنان انتظار چنین رخدادی را دارند، می‌نماید. یعنی منتظر هستند پس از رجعت ائمّه معصومین علیهم السلام و قیام حضرت قائم - عجل اللّه تعالی فرجه -، حکومت و دولت حقّه و صالحه امامان برپا گردد. چنین انتظاری و آماده سازی خود برای شرکت در برپا نمودن چنین حکومتی بهترین عبادت‌ها است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَفْضَل أعمال اُمَّتی إنتظار الفَرَج مِنْ اللّه عزّ و جلّ». [۵۹۲] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: بالاترین اعمال امّت من، در انتظار فرج و گشایش از سوی خداوند بودن است. [صفحه ۳۰۹] برای چنین منتظری که بالاترین اعمال را انجام داده، منزلتی رفیع است. همانند کسی که از پیامبر صلی الله علیه وآله دفاع نموده باشد. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «المنتظر لِلثّانی عَشَر کَالشاهر سیفه بَیْن یدی رسول اللّه صلی الله علیه وآله یَذُبُّ عنه». [۵۹۳] . امام صادق علیه السلام فرمودند: کسی که منتظر و چشم به راه دوازدهمین امام باشد، همانند کسی است که با شمشیر آخته از پیامبر خدا صلی الله علیه وآله دفاع کند. شخصِ منتظرِ حضرت بقیهٔ اللّه - عجل اللّه تعالی فرجه -، همچون یاور آن حضرت است که در خیمه‌گاه حضرت به سر

می‌برد. قال الصادق علیه السلام: «مَن مات مُنْتظراً لهذا الأمر کان کَمَن کان مَعْ القائم فی فُسْطاطِه». [۵۹۴] . امام صادق علیه السلام فرمودند: هر کس در حال انتظار و برپایی دولت امام مهدی بمیرد، همچون کسی است که با قائم و در خیمه‌گاه او باشد. منظور از انتظار (با این همه والایی و منزلتی که دارد) آمادگی و خودسازی و ایجاد تعهّد در خود و جامعه برای برپایی دولت صالح و حکومت جهانی به رهبری حجّت و ولیّ خدا - حضرت صاحب الزمان - است که روشن است تعهّد برای برپایی چنین حکومتی نیاز به شناخت آن حکومت و دولت دارد. بعضی از ویژگی‌های دولتِ ائمّه معصومین علیهم السلام عبارتند از: ۱ - جهانی شدن حکومت و دولت. به عبارت دیگر حکومت امام زمان دولت یکپارچه و جهانی است. زیرا آن حکومت به همه جهان گسترش خواهد یافت و بندگان صالح الهی در پرتو آن دولت و حکومت بر تمامی زمین حکمرانی خواهند کرد. [صفحه ۳۱۰] «وَ لَقَدْ کَتَبْنَا فِی الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّکْرِ أَنَّ الْأَرْضَ یَرِثُهَا عِبَادِیَ الصَّالِحُونَ». [۵۹۵] . ما پس از ذکر (و نازل کردن تمام کتاب‌های آسمانی) در زبور نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد. ۲ - جهانی شدن اعتقادات اسلامی. چون دولتْ یکپارچه خواهد شد، اعتقادات صحیح در همه جا گسترش یابد و هیچ مخالفتی با آن صورت نگیرد. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «إذا قام القائم لا یَبْقی أرض إلّا نودی فیها بِشَهادَهٔ ان لا اله إلّا اللّه و ان محمّداً رسول اللّه». [۵۹۶] . امام صادق علیه السلام فرمودند: زمانی که قائم قیام کند، سرزمینی باقی نمی‌ماند که در آن ندای لا اله الا اللّه و محمّداً رسول اللّه، بلند نشود. ۳ - آمادگی مادی و معنوی. در آن زمان همه امور به حد کمال می‌رسد. به گونه‌ای که زمین آباد شود، عدالت فراگیر گردد و قرآن و احادیث اجرا شود. قال علی علیه السلام: «تخرج لَه الأرْض اَقالید کبدها و تُلقی الیه سِلماً مَقالیدها فَیریکُم کَیْفَ عدل السَیرَهٔ و یُحیی مَیّتَ الکتابِ و السُنَّهٔ». [۵۹۷] . امام علی علیه السلام فرمودند: زمین گنجواره‌های خود را برای حضرت مهدی بیرون اندازد و کلیدهای خویش را تسلیم او کند. پس او روش عادلانه را به شما نشان دهد و کتاب و سنّت مرده را جان دهد. ۴ - قاطعیت در اجرای احکام الهی. چرا که برای اجرای احکام در تمامی جهان و فرونشاندن سرکشی گردن‌کشان نیاز به قاطعیّت است. قال ابوجعفر علیه السلام: «یقوم القائم بِاَمْر جَدید و کِتاب جَدید و قَضاءٍ جَدید علی العَرَب شَدید». [۵۹۸] . امام باقر علیه السلام فرمودند: قائم فرمانی جدید و کتابی تازه و قضاوتی تازه می‌آورد و بر عرب‌ها سخت‌گیری می‌کند. [صفحه ۳۱۱]

اخذ بقَولکم

وقتی زائر علم پیدا کرد به اینکه امامان معصوم علیهم السلام حق هستند و همیشه همراه حق بوده و از حق جدا نمی‌گردند، علم پیدا می‌کند که کلام و گفتار آنان نیز حقّ و حقیقت و صواب است و نباید از آن جدا گردد. لذا گفتارشان را پذیرا می‌گردد. عن محمّد بن مسلم قال: سمعت اباجعفر علیه السلام یقول: «لَیْسَ عِنْد أحدٍ مِنْ النّاس حقٌّ و لا صَوابٌ و لا اَحدٌ مِن النّاسِ یقضی بقَضاءِ حَقٍّ إلّا ما خَرَجَ مِنّا اَهْل البیت». [۵۹۹] . محمّد بن مسلم می‌گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمودند: نزد هیچ کس از مردم حقّ و صواب وجود ندارد و هیچ یک از مردم قضاوت به حق نمی‌نمایند، مگر آنچه از ما فرا گرفته باشند. ائمّه علیهم السلام نیز مردم را به فراگیری و پذیرش این گفتارِ حق دعوت می‌نموده، آنان را ترغیب به طرح و بازگویی سؤالات خویش و فهمیدن کلام حق می‌نمودند و علم صحیح که مبداء گفتار حق است را فقط منحصر در خود می‌دانستند. قال ابوجعفر علیه السلام «لسلمهٔ بن کهیل» و «الحکم بن عتیبهٔ»: «شَرِّقا و غَرِّبا فَلا تَجدان عِلْماً صَحیحاً إلّا شَیْئاً خَرَجَ مِنْ عِنْدَنا أهل البَیْت». [۶۰۰] . امام باقر علیه السلام به «سلمه» و «حکم» فرمودند: در شرق عالم و غرب عالم سیر کنید، هیچ علم صحیحی را نمی‌یابید، مگر آنچه از نزد ما اهل بیت بیان شده باشد.

عامل بامرکم

در این فراز زائر اقرار می‌نماید به اینکه: من عمل‌کننده به اوامر شما و دوری‌کننده از نواهی شما هستم. [صفحه ۳۱۲] این فراز اخص از فراز قبل (آخِذٌ بِقَوْلکم) است. چرا که گفتار امامان معصوم علیهم السلام گاهی جنبه ارشادی و امری دارد و گاهی بازگوکننده معارف الهی می‌باشد. عمل به فرمان‌های ائمّه اطهار علیهم السلام از آن جهت لازم و واجب است که اوّلاً فرمان آنها فرمان و امر خداوند است. چرا که آنها فرمانی غیر از خواستِ خداوند صادر نمی‌کنند و اساساً خواستی غیر از خواستِ خداوند ندارند. پس آنها راه وصول به ربّ‌العالمین بوده و اطاعت از آنان همان اطاعت از خداوند است. قال ابوجعفر علیه السلام: «آل مُحمَّد اَبْواب اللّه و سُبُلِهِ و الدُّعاة إلی الجَنَّة و القادَة إلیها و الادلاء عَلَیها إلی یُوم القیامَة». [۶۰۱] . امام باقر علیه السلام فرمودند: خاندان پیامبر درگاه‌های خداوند و راه‌های او هستند. آنها دعوت‌گر به سوی بهشت و رهبران به سوی آن و راهنمایان بر آن تا روز قیامت هستند. ثانیاً عمل به فرمان آنها جزء حقوق آنان است که بایستی این حق از طرف همگان ادا و انجام گردد و چنانچه کسی فرمانبر آنها نباشد، در حقیقت حق آنها را ادا نکرده است. قال علی علیه السلام: «ایّها النّاس ان لی علیکم حقّاً و لَکم علی حقّ... و أمّا حَقّی عَلَیکم فالوَفاء بِالبیعة و النَصیحة فی المَشْهد و المغیب و الإجابة حینَ ادعُوکُم و الطاعَة حین آمِرکُم». [۶۰۲] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: ای مردم، همانا من حقّی بر شما دارم و شما بر من حقّی دارید، و حق من بر شما آن است که به بیعتی که با من کردید وفادار بوده، سفارشات حضوری و غیابی مرا پذیرا باشید و آنگاه که شما را به کاری دعوت کردم، اجابت نمایند و آنچه به شما امر و فرمان دادم، اطاعت نمایید. [صفحه ۳۱۳]

مستجیر بکم

«مستجیر» پناه‌جوینده و کسی که طلبِ حراست از خود را می‌نماید. زائر که یقین یافته وجود امامان معصوم علیهم السلام برای اهل زمین امن است، به آنها پناه برده، خواستار حفظ و حراست از تمامی بلاهای ظاهری و باطنی و شرّهای نفسانی، شیطانی و دشمنان ظاهری است. البته ائمّه معصومین علیهم السلام برای تمامی مردم خصوصاً شیعیان و مخصوصاً محبّان خود امان هستند. قال علی علیه السلام: «اَلْحَمد اللّه الَّذی بعث مُحمَّداً صلی الله علیه وآله منا نَبیاً و بعثه إلینا رَسُولاً ـ فَنَحن بَیْت النبوّة و مَعْدن الحِکْمة، أمان اهل الاَرْض و نَجاة لِمَن طَلَبَ». [۶۰۳] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: سپاس خدای را که محمّد را از ما برگزید و پیامبر گرداند و او را به سوی ما مبعوث داشت و ما خاندان نبوّت و معدن حکمت و امانِ اهل زمین و نجات‌دهنده هر که طلب نماید، هستیم. در احادیث فراوانی امان بودن ائمّه علیهم السلام به ستارگان تشبیه شده است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «النُجُوم أمان لاَهْل السَّماء و اَهْل بَیْتی أمان لاَهْل الأرْض». [۶۰۴] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: ستارگان، امان برای ساکنان آسمان هستند و خاندان من، امان برای ساکنان زمین. آنها امان مردم در آخرت نیز هستند. لذا زائر پناه‌جوینده از عذاب‌های اخروی نیز می‌باشد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله لعلی علیه السلام: «یا علی ما ثبت حبّکَ فی قَلْب امرء مُؤمن فزلت به [صفحه ۳۱۴] قَدَمَ عَلی الصِّراط إلّا ثبتت لَه قدم حتّی یدخله اللّه عزّ و جلّ بِحبّک الجَنة». [۶۰۵] . پیامبر صلی الله علیه وآله به حضرت علی علیه السلام فرمودند: ای علی، هیچ مرد مؤمنی نیست که محبّت تو در قلبش باشد و بر صراط قدمش بلغزد، مگر آنکه ثابت گرداند خداوند قدم او را به واسطه محبّت تو و او را به بهشت داخل گرداند.

زائر لکم لائذ عائذ بقبورکم

«زائر» به معنی زیارت‌کننده و دیدارکننده بوده و جمع آن «زوار» است. «لائذ» از ماده «لوذ» به معنی کسی که پناهنده‌شده و ملحق گردیده و التجا نموده و استغاثه کرده، می‌باشد. «عائذ» از ماده «عوذ» به معنی کسی که پناه آورده است، می‌باشد. در این فراز زائر تأکید می‌نماید که من با قصد و توجّه به زیارت شما آمده‌ام و شما را قصد کرده، به درود فرستادن به شما مشغول گشته و از شما

استمداد جسته‌ام و این زیارت را وظیفه خود دانسته، به عهد و وظیفه خود عمل می‌کنم، به امید آنکه جزء شفیع‌شدگان شما در صحرای محشر قرار گیرم. چرا که پناهنده و ملحق‌شده به قبرهای شما هستم. قال الرضا علیه السلام: «ان لِکل امام عهداً فی عنُقِ أولیائه و شیعته و ان مِن تَمام الوفاء بِالْعَهْد و حسن الاداء زِیارةُ قُبُورهم، فَمَن زارهم رَغْبةً فی زِیارتهم و تَصْدیقاً بما رَغبوا فیه کان أئمَّتهُم شُفعاءهم یَوْم القِیامَة». [۶۰۶] . امام رضا علیه السلام فرمودند: هر امامی به گردن دوستان و شیعیان خود، عهدی دارد که با زیارت قبور آنان، وفای به این عهد به خوبی کامل می‌گردد. پس، هر که با رغبت و علاقه و تصدیق و باور داشتن به آنچه آنان ترغیب کرده‌اند زیارتشان کند، امامانِ آنها در روز قیامت شفاعتشان کنند. [صفحه ۳۱۵] از آنجایی که نور و طینت ائمّه اطهار علیهم السلام یکی است، هر کس یکی از ائمّه را زیارت نماید، مانند آن است که بقیه آنان را نیز زیارت نموده است. قال الکاظم علیه السلام: «مَن زار أوّلنا فَقَدْ زار آخِرنا و مَنْ زار آخِرنا فقد زار أوّلنا، و مَنْ تَولّی أوّلنا فَقَدْ تَولّی آخِرنا، و مَنْ تولّی آخِرنا فَقَد تَولّی أوّلنا». [۶۰۷] . امام کاظم علیه السلام فرمودند: هر که اوّلین ما را زیارت کند، آخرین ما را زیارت کرده باشد و هر که آخرین ما را زیارت کند، اوّلین ما را زیارت کرده باشد و هر که ولایت اوّلین ما را بپذیرد، ولایت آخرین ما را پذیرفته است و هر که ولایت آخرین ما را بپذیرد، ولایت اوّلین ما را پذیرفته است. زائر معتقد است امام سلام او را می‌شنود و جواب او را می‌دهد. پس امام همیشه زنده است و مقام او از مقام شهید (که روزی‌خور نزد خداست) بسیار بالاتر است. قال الصادق علیه السلام: «مَنْ زارنا فی مَماتنا فَکانما زارِنا فی حَیاتنا». [۶۰۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: هر کس پس از مرگمان ما را زیارت کند، چنان است که در زمان حیاتمان زیارت کرده است. زائر با عشق و محبّت به زیارت رفته، ولی می‌داند این زیارت محفوظ است و ائمّه علیهم السلام جواب او را خواهند داد. چرا که به زیارت خانواده کَرَم و رحمت رفته است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: لَمّا سَأَله الحسن بن علی علیه السلام: «یا أبتاه، ما جَزاء مَنْ زارکَ؟ یا بنیّ، مَن زارنی حَیّا و مَیتاً أوْ زار أباک أوْ زار أخاکَ أو زارکَ کان حقّاً عَلَیّ أن أزوره یَوْم القیامة فَاَخْلصهُ مِن ذُنُوبه». [۶۰۹] . امام حسن علیه السلام به رسول خدا صلی الله علیه وآله عرض کرد: پدر جان! پاداش کسی که شما را زیارت کند چیست؟ رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: فرزندم هر که در زمان حیات یا پس از مرگم مرا یا پدر تو یا برادرت و یا خودت را زیارت کند، بر من است که در روز [صفحه ۳۱۶] قیامت به دیدارش روم و او را از گناهانش نجات دهم.

مستشفع الی اللّه عز و جل بکم

«مُسْتَشْفع» به معنی کسی که طلب شفاعت دارد، می‌باشد. شفاعت یعنی پیوند به دیگری که یاری‌دهنده و طلب‌کننده او است و شفاعت بیشتر در پیوند کسی به کار می‌رود که از مرتبه و منزلت بالاتری برخوردار باشد. زیارت‌کننده در این فراز از امامان معصوم علیهم السلام می‌خواهد او را در درگاه خداوند شفاعت نمایند. البتّه زائر می‌داند باید در دنیا موجباتی را در خود فراهم سازد که از یک وضع نامطلوب و در خور کیفر بیرون آید و به وسیله ارتباط با ائمّه معصومین علیهم السلام خود را در وضعیت مطلوب قرار دهد که شایسته و مستحقّ بخشودگی در آخرت قرار گیرد. زائر که خواهان شفاعت است، می‌داند شفاعتْ نیازمند به یک نوع ارتباط معنوی میان شفاعت‌کننده و شفاعت‌شونده دارد و او که امید شفاعت دارد خود را موظف می‌داند با امامان معصوم علیهم السلام ارتباط برقرار سازد و این ارتباط برای او یک نوع وسیله تربیت است تا به افکار و اخلاق امام معصوم نزدیک گردد و شایسته شفاعت شود و به این ترتیب شفاعت یک عامل تربیت است، نه یک وسیله پارتی و فرار از زیر بار مسؤولیّت و بدین ترتیب زائر می‌داند شفاعت شامل کسانی است که موجبات رضایت الهی را فراهم نموده باشند. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «فمن سَرَّه أن تَنْفعه شفاعةُ الشَّافعین عِنْد اللّه فلیطْلب إلی اللّه ان یَرضی عَنْه». [۶۱۰] . امام صادق علیه السلام فرمود: پس هر کس خوش دارد که شفاعتِ شفاعت‌کنندگان از او نزد خداوند مؤثر افتد، از خداوند بخواهد که از وی خوشنود باشد. [صفحه ۳۱۷] او می‌داند شفاعت‌شونده

علاوه بر اعمال صالح، باید دارای ایمانی کامل و اعتقادی صحیح بوده و از هرگونه کفر و شرک به دور باشد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «الشِّفاعهٔ لاـ تَکون لِاَهل الشَکّ و الشِّرکِ و لاـ لاَهْل الکُفْر و الجحُود بَل یَکُون لِلْمُؤْمنین مِن اَهْل التوحید». [۶۱۱] . رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: نه شکّاکان و مشرکان شفاعت شوند و نه کافران و منکران. بلکه شفاعت مخصوص مؤمنانِ یکتاپرست است. در عبادت‌ها نیز شفاعت‌شونده باید عبادات خود را به بهترین وجه به جا آورده، هیچ‌گاه عبادات و نماز خود را سبک نشمارد. قال الصادق علیه السلام: «ان شفاعَتنا لَنْ تَنال مُسْتخفاً بِالصَّلاهٔ». [۶۱۲] . امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که نماز را سبک بشمارد، شفاعت ما هرگز شامل حالش نمی‌شود. در نهایت باید گفت شفاعت شونده باید به اصل شفاعت و به شفاعت امامان معصوم علیهم السلام ایمان داشته باشد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «شفاعَتی یَوْم القیامهٔ حقّ فَمَنْ لَمْ یُؤْمن بِها لَم یَکُن مِنْ اَهْلها». [۶۱۳] . رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: شفاعت من در روز قیامت یک حقیقت است. پس هر کس به آن ایمان نداشته باشد، مشمول آن واقع نخواهد شد.

ومتقَرب بکم الیه

منظور از تقرب به سوی خداوند، وصول به مقام حقّ‌الیقین و فانی شدن در وجود الهی است. [صفحه ۳۱۸] حقّ‌الیقین، پس از علم‌الیقین و عین‌الیقین محقّق می‌شود و بعضی مثال این سه مرحله را در مشاهده دود آتش که دلالت بر وجود آتش می‌کند (علم‌الیقین) و مشاهده خودِ آتش (عین‌الیقین) و سوختن در آتش (حقّ‌الیقین) زده‌اند. تقرّب به سوی خداوند به واسطه امامان معصوم علیهم السلام از طریق توسّل به آنها حاصل می‌شود و نیز با متّصف شدن به اخلاق ائمّه طاهرین علیهم السلام و دوری از گناه و با استفاده از نور معارف و علوم امامان معصوم علیهم السلام، می‌توان به سوی خداوند تقرّب جست. پس کسی که سعی در کسب معارف امامان داشته باشد و در جهت بالا بردن علم و دانشی که آنان می‌پسندند، تلاش نماید و خود را از رذائل دور نموده، اخلاق حمیده در خود ایجاد نماید و توسّل به آنان را رها نکند، به واسطه ائمّه معصومین علیهم السلام به خداوند تقرّب جسته است.

ومقدمکم امام طلبتی وحوائجی وارادتی فی کل احوالی واموری

منظور از این فراز آن است که: شما را واسطه خود ساخته‌ام تا از خداوند بخواهید دعاهایم را مورد قبول و اجابت قرار دهد. قال ابوالحسن علیه السلام: «إذا کانت لَکَ حاجَهٌ إلی اللّهِ فَقُل اللّهُمَّ إنّی اَسْئَلُکَ بِحَقّ مُحمّدٍ و عَلیٍ فَان لَهُما عِنْدک شَأناً مِنْ الشّأن». [۶۱۴] . امام کاظم علیه السلام فرمودند: هرگاه خواستی از خداوند حاجتی طلب کنی، بگو: خدایا، به حق محمّد و علی از تو مسألت می‌کنم. زیرا که آن دو نزد تو منزلتی والاـ دارند. و یا منظور آن است که من قبل از دعاهایم بر شما اهل بیت علیهم السلام درود می‌فرستم و [صفحه ۳۱۹] صلوات بر پیامبر صلی الله علیه وآله و خاندان او را بر دعاهای خود مقدّم می‌نمایم تا دعاهایم مستجاب گردد. در روایات فراوانی دستور داده شده که در ابتدا و انتهای دعاهای خود، بر پیامبر و خاندانش درود فرستاده شود. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «مَنْ کانت لَهُ إلی اللّه عزّ و جلّ حاجهٔ فلیبدأ بالصّلاهٔ علی مُحمَّد و آله ثُمّ یسأل حاجَتهُ ثُمّ یَخْتم بالصَّلاهٔ عَلی مُحمّد و آل مُحمّد فَإنّ اللّه أکرم من أن یقبل الطَرفین و یدع الوَسط إذ کانت الصَّلاهٔ عَلی مُحمَّد و آل مُحمّد لا تحجّب عَنْه». [۶۱۵] . امام صادق علیه السلام فرمودند: هر کس بخواهد از خداوند عزّ و جلّ حاجتی طلب کند، به درود فرستادن بر محمّد و خاندانش آغاز نماید، سپس حاجتش را بخواهد و در پایان نیز بر محمّد و خاندان او درود فرستد. زیرا خداوند عزّ و جلّ کریم‌تر از آن است که آغاز و پایان دعا را بپذیرد و وسط آن را واگذارد. چرا که درود بر پیامبر و خاندان او از خداوند پوشیده نمی‌ماند (و حتماً مورد اجابت او قرار می‌گیرد). روش ائمّه اطهار علیهم السلام نیز بر همین اساس بوده که ابتدا بر پیامبر صلی الله علیه وآله و خاندانش درود می‌فرستادند و سپس دعا می‌کردند. و فی دعائهم: «اللّهُمَّ ان کانت ذُنُوبی قد اخلَقَتْ وَجْهی عِنْدک و حجبَتْ دعائی عنک

فَصلِّ عَلی مُحمَّدٍ و آل مُحمَّد و اسْتَجِب لِی یا ربّ بِهم دعائی». [۶۱۶] . از دعای ائمّه معصومین است: خداوندا اگر گناهانم آبروی مرا نزد تو برده است و دعایم را از تو محجوب کرده است، پس بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و به آبروی آنان ای پروردگار من، دعاهایم را اجابت فرما. [صفحه ۳۲۰] شاید هم منظور از این فراز آن است که زائر اقرار می‌نماید که من همیشه در دعاهایم دعای بر شما را مقدّم می‌دانم و خواسته‌های شما را بر خواسته‌های خودم مقدّم می‌نمایم. یعنی اوّل برای شما دعا می‌کنم، سپس برای خود حاجت می‌طلبم.

مومن بسرکم وعلانیتکم وشاهدکم وغائبکم واولکم واخرکم

منظور از «اسرارِ» ائمّه علیهم السلام، اموری است که از اکثر مردم مستتر مانده. همانند حالات معنوی آنها که بین خالق و مخلوق بوده و «عَلانیّهٔ» عبارت از حالات ظاهری آنها در برخورد با مردم است. شاید هم منظور از «اسرار»، اعتقاداتی باشد که آنها نمی‌توانستند برای مردم بازگو نمایند و فقط بعضی از آنها را برای اصحاب خاصّ خود بیان می‌فرمودند. و «عَلانیّهٔ» عبارت است از اعتقاداتی که برای همگان بیان کرده‌اند. منظور از «شاهد»، امامانی هستند که ظاهر بودند و زندگی ظاهری داشتند که یازده امامند و منظور از «غائب» حضرت صاحب الزمان – عجل اللّه تعالی فرجه – می‌باشند که دارای دو غیبت بودند؛ یکی غیبت صغری که به وسیله چهار نائب با مردم در ارتباط بودند و یکی غیبت کبری که تاکنون ادامه دارد و عاشقان و دلباختگان حضرتش، در فراغ آن مه جبین به سر می‌برند و بر لب زمزمه دیدار دارند. «لَیْت شِعْری أین استَقَرَّتْ بِک النوی بَل أی اَرْض تقلک اَوْ ثری أ برضوی اَوْ غَیْرها اَمْ ذی طوی. عَزیز عَلَیَّ ان اَرَی الخلق و لا تُری و لا اَسْمع لَکَ حَسیساً و لا نَجْوی. عزیزٌ عَلَیَّ أنْ تحیطِ بِکَ دونَی البَلْوی و لا ینالک منّی ضَجیج و لا شَکْوی». [۶۱۷] . [صفحه ۳۲۱] ای کاش می‌دانستم کجایی و چه وقت دل‌ها به ظهورت قرار و آرام می‌گیرد. به کدام سرزمین قرار داری در «رضوی» هستی یا «ذی طوی». عزیز دلم، بسیار سخت است بر من که مردمان را ببینم ولی تو را نبینم و از تو صدایی نشنوم و نجوایی با تو نداشته باشم. عزیز دلم، بر من سخت است که تو تنها گرفتار باشی و بلاها تو را احاطه کرده باشد و از من به تو حتّی ناله و ضجه و شکایتی نرسد. بالجمله این فراز اشاره به آن دارد که به تمامی ائمّه معصومین علیهم السلام از اوّلین تا آخِرین و حاضر و غائب آنها ایمان دارد و به اعتقادات آنها پایبند است. عَنْ اَبان تغلب قال: قلت لابی عبداللّه علیه السلام: «مَنْ عَرف الأئمّهٔ و لَمْ یعرف الأمام الَّذی فی زَمانه اَ مؤمن هو؟ قال: لا. (قلت:) أ مُسْلم هو؟ قال: نعم». [۶۱۸] . ابان می‌گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم، آیا کسی که امامان را می‌شناسد، ولی امام زمانش را نمی‌شناسد، مؤمن است؟ امام فرمودند: خیر. سؤال کردم: آیا مسلمان است؟ فرمودند: آری. امامان معصوم علیهم السلام همه یک نور هستند. لذا همه مانند یکدیگرند. پس هیچ فرقی بین اوّلین آنها و آخِرین آنها نمی‌باشد. قال علی علیه السلام: «قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: أنا سَیّد الأوّلین و الآخِرین و أنْت یا عَلی سیّد الخَلائق بَعْدی، اَوّلنا کَآخِرنا و آخِرنا کَاَوّلنا». [۶۱۹] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: من آقای اوّلین و آخرین هستم و تو ای علی، آقای خلایق بعد از من هستی. اوّلین از ما (اهل بیت) همانند آخرین از ما است و آخرینِ ما همانند اولینِ ما می‌باشد.

ومفوض فی ذلک کله الیکم ومسلم فیه معکم

«مفوِّض» کسی است که کارهایش را به سوی دیگری رد کرده و او را حاکم بر امور [صفحه ۳۲۲] خود قرار داده است. در این فراز زائر اذعان دارد که: من شما را حاکم در امور خود قرار دادم و تمامیِ حوائج من به مقتضای ایمان من به شماست و اعتقادی به مقام شما دارم و در این اعتقاد و ایمان و حاکم گرداندن شما، تسلیم شما بوده، هیچ‌گونه شکّی در آن ندارم. چرا که می‌دانم خداوند شما را حاکم بر من در دنیا و آخرت قرار داده و تمامی امور به شما واگذار گردیده است. عَنْ مُحمَّد بن سنان قال: کُنت

عنـد أبی جعفر علیه السـلام فَـذکرت أختلاف الشـیعهٔ. فقال: «إنّ اللّه لَم یزل فَرداً مُتفرّداً فی الوَحْدانیّـهٔ ثُمّ خَلَقَ مُحمّـداً و عَلیّاً و فاطمهٔ فَمْکُثوا ألف دهر ثُمّ خَلَقَ الأشـیاء و اشـهدهُم خَلَقَها و اجرئی عَلَیْها طاعَتهم و جَعَلَ فیهم ما شاء و فوض أمر الأشیاء إلیهم فی الحُکم و التَصـرّف و الأرْشاد و الأمر و النهی فی الخَلْقِ لأنّهم الولاهٔ فَلهم الأمر و الوِلایهٔ و الهِدایهٔ...». [۶۲۰] . محمّد بن سنان می‌گوید: نزد امام باقر علیه السـلام بودیم که سـخن از اختلاف شـیعیان در امر تفویض پیش آمـد. امام فرمودنـد: در عالم هیچ کس جز خداوند نبود و خداوند آفرید محمّد و علی و فاطمه را. پس هزار سال گذشت سـپس آفرید اشـیا را و آنها را شاهد بر آفرینش خود قرار داد و اشـیا را مطیع و فرمـان‌بردار آنان قرار داد و واگـذار کرد امر اشـیا را به پیامبر و علی و فاطمه در حکم و تصـرف و ارشاد و امر و نهی. چرا که آنها ولایت بر اشـیا داشـتند و امر اشـیا و هـدایت اشـیا با آنها بود. خداوند امور دنیا و آخرت و حتّی دین را به ائمّه علیهم السـلام واگـذار کرده است. عن یاسـر الخـادم قـال: قلت للرِضا علیه السـلام: «ما تَقول فی التَفْویض؟ فقال: «إنّ اللّه تَبارک و تَعالی فَوّض إلی نَبیّه أَمر دینه. فقـال: «وَ مَآ آتَاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاکُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا» [۶۲۱] . فأمّـا الخَلق و الرِزق فلا. [۶۲۲] . [صفحه ۳۲۳] یاسر خادم می‌گویـد: به حضـرت امام رضا علیه السـلام عرض کردم: نظر شـما پیرامون تفویض چیست؟ حضـرت فرمودند: همانا خداوند واگـذار نمود امور دین را به پیامبرش و در قرآن کریم فرمود: «آنچه را فرسـتاده خداونـد برای شـما آورد، بگیرید (و اجرا نمایید) از آنچه شـما را از آن منع کرد، خودداری کنیـد» ولی، امر آفرینش و روزی دادن را واگـذار نکرد. یعنی تمـامی امور، به جز آفرینش موجودات و روزی‌رسـانیِ مسـتقیم به آنها، به ائمّه علیهم السـلام واگـذار گردیـده. با این حال هر چنـد خلقت و رزق و روزی مردم مسـتقیماً به امامان معصوم علیهم السـلام واگـذار نگردیـده است، ولی آنان از خداوند مسألت و درخواست می‌نمایند و خداوند خلق می‌کنـد و روزی می‌دهـد. «فی التوقیع المَهـدی – عجـل اللّه تعالی فرجه – إنّ اللّه تَعالی هُو الَّذی خَلَقَ الأجسام و قسَّمَ الارزاق... فَامّا الائمّـهٔ فـانَّهم یسـألون اللّه تعـالی فَیخلق و یسأله فَیرزق إیجاباً لِمَسـئلتهم و إعظاماً لِحقِّهم». [۶۲۳] . در دست نوشـته حضـرت مهدی – عجل اللّه تعالی فرجه – آمده است: همانا خداوند آفرید موجودات را و تقسـیم کرد ارزاق و روزی‌های آنها را... و امامان معصوم از خداونـد درخواست می‌نماینـد، پس خداونـد به خاطر پاسـخ‌گویی به درخواست امامان و بزرگ داشـتن حقّ آنان، خلق می‌نمایـد و روزی می‌دهد.

وقلبی لکم مسلم

اشاره

در آیات قرآن و احادیث اسلامی «قَلْب» به معنی‌های گوناگونی آمده است. از آن جمله: [صفحه ۳۲۴]

به معنی عقل و خرد

«إِنَّ فِی ذَلِکَ لَذِکْرَی لِمَن کَانَ لَهُ قَلْبٌ». [۶۲۴] . همانا در این مطلب تذکّر و یادآوری است، برای آنان که نیروی عقل و خرد داشته باشند.

به معنی روح و جان

«وَ إِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَ بَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ». [۶۲۵] . و هنگامی که چشم‌ها از وحشت فرومانده، و جان‌ها به لب رسیده بود.

به معنی مرکز عواطف

«وَ لَوْ کُنتَ فَظًّا غَلِیظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِکَ». [۶۲۶] . و اگر سنگ‌دل بودی (و عاطفه نداشتی)، از اطراف پراکنده می‌شدند. روشن است که منظور از «قلب» در این فراز، معانی اوّل و دوّم است. یعنی زائر اقرار می‌نماید عقل و فکر من و از طرفی روح و جان من، در برابر شما امامانِ معصوم علیهم السلام تسلیم است. و قلبی که تسلیم اوامر ائمّه معصومین علیهم السلام شد، «قلب سلیم» است. قرآن کریم بعضی از قلوب را به عنوان قاسیه (قساوتمند) توصیف کرده است. [۶۲۷] و گاه قلوبی را بیمار معرفی می‌کند. [۶۲۸] و قلب‌هایی را به عنوان ناپاک خوانده [۶۲۹] و در بعضی از آیات، قلب‌ها را مُهر خورده توصیف کرده [۶۳۰] و در مقابل آنها قلب سلیم را مطرح کرده است. [۶۳۱] قلب سلیم قلبی است که جز محبّت خداوند و اولیای الهی در آن نباشد و تسلیم امر خدا و رسول او و اولی‌الامر باشد. شیعه آنچنان تسلیم امام است که در تمام حرکات و سکنات، تابع امام معصوم می‌باشد. چرا که شیعه از امام است و امام از او. [صفحه ۳۲۵] عن مفضل قال: قال صادق علیه السلام: «یا مفضّل شیعتنا منّا و نَحْن مِنْ شیعتنا، أ ماتری هذه الشَمْس أین تبدو؟ قلت: مِنْ مَشْرق. قال: وَإلی أین تعود؟ قلت: إلی مَغْرب قال: هکذا شیعَتنا مِنّا بدؤا و إلینا یعودون». [۶۳۲] . مفضل می‌گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمودند: ای مفضل، شیعیان ما از ما هستند و ما از آنها. (سپس اشاره به آسمان کرده، فرمودند) آیا این خورشید را می‌بینی از کجا سر برآورده؟ عرض کردم: از مشرق. فرمودند: به کجا می‌رود؟ گفتم: به سوی مغرب. فرمودند: همین‌گونه شیعیان ما از ما سر برآوردند و به سوی ما سیر می‌نمایند.

ورایی لکم تبع

«تبع» یعنی در پی رفتن و حرکت پشت سر کسی با اراده و اختیار کامل. چه این حرکت ظاهری و مادّی باشد و چه معنوی و باطنی و چه این در پی رفتن، عملی باشد و چه فکری. در این فراز زائر که سرشار از محبّت امام گردیده است، عشق و محبّت خود را بروز داده، تبعیت کامل خود را در تمامی افکار و آرا به امام معصوم اعلام می‌دارد. چرا که محبّتْ تنها یک علاقه قلبی نیست، بلکه باید آثار آن در عمل انسان منعکس گردد. زائر که مدّعی محبّت ائمّه معصومین علیهم السلام است، نخستین نشانه آن این است که از امام معصوم پیروی کرده، در پشت سر او حرکت نماید و در عمل و فکر و در ظاهر و باطن، تابع آنان باشد. منشاء این تبعیّت، محبّت و عشقی است که زائر به امام معصوم دارد و همین محبّت، او را به تبعیّت از امام وادار می‌کند. علاوه بر آن محبّت به خداوند نیز او را به تبعیّت از [صفحه ۳۲۶] امامان وادار می‌نماید. یعنی اگر کسی محبّت خداوند را داشته باشد، تابع امام معصوم می‌گردد. عن أبی عبداللّه علیه السلام: «و اللّه لا یطیع اللّه عَبد اَبَداً إلاَّ ادخل اللّه عَلیه فی طاعته اتباعنا و لا واللّه لا یتبعنا عَبد اَبَداً إلّا احبّه اللّه و لا و اللّه لا یَدْع أحد إتباعنا اَبداً إلّا ابغضنا و لا و اللّه لا یبغضنا احدٌ ابداً إلاَّ عَصی اللّه». [۶۳۳] . امام صادق علیه السلام فرمودند: به خدا سوگند هرگز بنده‌ای فرمانبرداری خدا را نکند، جز آنکه خداوند پیروی ما را در فرمان‌برداری او داخل گرداند و به خدا سوگند پیروی نکند بنده‌ای از ما، جز آنکه خدا دوستش دارد و به خدا سوگند هیچ‌گاه بنده پیروی ما را وانگذارد، جز آنکه ما را دشمن دارد و به خدا سوگند هیچ‌گاه کسی ما را دشمن ندارد، جز آنکه نافرمانی خدا را کرده است.

ونصرتی لکم معدۀ

«نصرت» به معنی یاری رسانی است. «مُعَدّۀ» یعنی مهیا و آماده. زائر، نفس، جان و مال خود را آماده کرده تا به یاری امام اقدام نماید. چرا که او می‌داند نصرت و یاری امام، گاهی به جهاد و مبارزه در راه خداوند است و گاهی به بذل مال و بخشیدن و احیا و زنده نگاه داری مجالس آنها و گاه با سخن گفتن و دفاع نمودن از آنها و تبلیغ و بیان فضائل آنان. پس هر کس وظیفه دارد، امامان معصوم علیهم السلام را یاری رساند و این تکلیف از هیچ کس برداشته نشده، حتّی ازکسی که تمام بدنش عاجز است. فَقال رَجل لأبی عبداللّه صلی الله علیه وآله: یَابْن رسول اللّه انّی عاجز یَدَنی عَنْ نُصْرتکم و لَیْست املک إلّا البَرائۀ مِن أَعدائکم و اللَعن عَلیْهم،

فَکَیْفَ حالی؟ [صفحه ۳۲۷] قال الصادق علیه السلام: «حَدَّثنی أبی عَن أبیه عَن جدّه عن رسول اللّه: انّه مَن ضَعفَ عَن نُصرتنا أهل البَیْت فلعن فی خَلواته أَعْدائنا بلغ اللّه صوته جَمیع الأمْلاک مِن الثری إلی العَرش». [۶۳۴] . کسی خدمت امام صادق علیه السلام رسید و عرض کرد: ای فرزند رسول خدا، من از نظر بدنی عاجز هستم که یاری شما نمایم و هیچ کاری نمی‌توانم در یاری شما انجام دهم، مگر اینکه برائت و بیزاری جویم از دشمنان شما و بر آنها لعنت فرستم، پس حالم چگونه است؟ امام فرمودند: حدیث کرد مرا پدرم از پدرش از جدّش رسول خدا که فرمود: هر که ضعیف باشد از یاری‌رسانی به ما اهل‌بیت، پس لعنت فرستد در خلوتگاه‌های خود بر دشمنان ما. خداوند صدای او را از تمامی سرزمین‌ها به عرش خود می‌رساند. این کمترین یاری‌ای است که محبّ امام می‌تواند انجام دهد و منظورِ امام صادق علیه السلام آن است که یاری به هر صورتی که ممکن است، رسانده شود و محب، خود را در یاری رساندن آماده کرده باشد.

حتی یحیِی اللّه تعالی دینه بکم

در این فراز زائر اقرار دارد که آنچنان صبر و تحمّل خواهد کرد و تلاش خواهد نمود تا خداوند دینش را به واسطه ائمّه معصومین علیهم السلام و برپایی دولت بر حقِ امام زمان علیه السلام که همان دولت خداوند است، احیا نماید. پس یکی از وظیفه‌های شیعه در دوران غیبت امام زمان، صبر، تحمّل و تلاش برای آمادگی است تا خداوند دینش را به دست حضرت بقیةاللّه الاعظم - عجل اللّه تعالی فرجه - احیا نماید و منظور از احیاء دین، آن است که حضرت مهدی علیه السلام بسیاری از [صفحه ۳۲۸] تحریف‌هایی که توسط نااهلان در دین وارد شده، از میان برمی‌دارد و دین را از تمامی افکار پلید، پاک می‌نماید و دین را ظاهر کرده، امر خداوند را بزرگ می‌نماید و زمین را مملوِ از عدل و قسط می‌کند. قال النبی صلی الله علیه وآله: «... التّاسع مِنْهم قائم أَهل بَیْتی و مَهْدی اُمَّتی... فیعلی أمر اللّه و یظْهر دین اللّه و یؤید بنَصْر اللّه و یَنْصر بِمَلائِکة اللّه فَیَمْلاء الأرْض عَدْلاً و قِسْطاً کَما مُلِئت جَوْراً و ظُلْماً». [۶۳۵] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: نهمین امام از حجّت‌های خداوند، قیام‌کننده خاندان من و مهدی امّت من است. پس او بالا می‌برد و بزرگ می‌نماید امر خداوند را و ظاهر می‌کند دین خدا را و تأیید می‌گردد به یاری خداوند و یاری می‌شود به فرشتگان. پس آکنده می‌نماید زمین را از عدل و قسط، همانطور که پر شده از پلیدی و ستم. حضرت مهدی علیه السلام آنچنان آلودگی‌هایی را که در دین وارد شده، پاک می‌نماید که گفته می‌شود امام زمان با آیین جدید قیام نموده است. عن أبی عبداللّه علیه السلام: «إذا قام القائِم جاء بِاَمْر جَدید کَما دعی رَسول اللّه فی بَدو الإسْلام إلی اَمْر جدید». [۶۳۶] . امام صادق علیه السلام فرمودند: زمانی که قائم قیام نماید، به آیین جدید قیام می‌نماید همان‌گونه که رسولِ خدا آیین جدید آورد. پس امام علیه السلام، احیاگر دین خداوند است. آنچنان احیاگری که امر جدیدی آورده است. شاید منظور از احیای دین آن است که تا قبل از ظهور حضرت مهدی علیه السلام و برپایی دولت حق، دین خداوند مرده است و توسّط حضرات معصومین علیهم السلام زنده می‌گردد. چرا که دین زنده آن است که اوّلاً مردم شناخت کافی و وافی از تمام دین داشته باشند و تمامی مطالب و ارکان دین را بشناسند و به آن اعتقاد داشته باشند. ثانیاً دین بایستی به [صفحه ۳۲۹] صورت فردی و به صورت اجتماعی و در جامعه به صورت کامل اجرا شود و به احکام عمل گردیده و دین، نِمودِ خارجی یابد. همگان شاهد هستند که تا قبل از ظهور حضرت مهدی علیه السلام با آنکه ائمّه معصومین علیهم السلام در زمان حیات خود تلاش کرده و علمای اسلام مجاهدت‌ها نموده‌اند و در این راه مسلمانان از مال و جان خود گذشته، درصدد برپایی دولت حق و صالح بوده‌اند و در این راه با دشمنان خود به مبارزه برخاسته‌اند و شهیدان فراوانی تقدیم داشته‌اند، ولی هر دو رکنِ احیای دین، تحقّق نیافته است. البتّه در زمان ظهور، با کامل شدن عقل مردم و بالا رفتن علم مردم همگی دین اسلام را می‌شناسند و چون عقول کامل شده، بدی گناه را می‌فهمند و به خیر بودن ثواب واقف می‌گردند و فلسفه احکام و واجبات بر آنها واضح می‌گردد، لذا به دین پایبند می‌شوند. عن أبی جعفر علیه السلام: «إذا قام قائِمنا وَضَعَ اللّه یَده عَلی

رؤوس العِباد فَجَمَعَ بها عُقولَهم و کَملت به أحْلامهم». [۶۳۷] . امام باقر علیه السلام فرمودند: زمانی که قائم ما قیام نماید، خداوند دست رحمتش را بر سرهای بندگان می‌کشد، پس عقل‌های آنها هماهنگ گردد و آرمان‌های آنها کامل شود. علاوه بر آن، ابواب علم گسترش می‌یابد و به علم‌های جدیدی که مردم نمی‌دانسته‌اند، اطّلاع می‌یابند. عن ابی عبداللّه علیه السلام: «العِلْم سَبْعهٔ و عِشْرون حَرْفاً، فَجَمیع ما جاءت بِه الرُسُل حَرْفان فَلَم یَعْرف النّاس حتّی الیوم غَیْرِ الحَرْفین فَإذا قام قائِم أخرج الخَمْسهٔ و العِشْرون فَبثَّها فی النّاس». [۶۳۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: علمْ بیست و هفت حرف است و همه آن علم‌هایی که [صفحه ۳۳۰] پیامبران آورده‌اند دو حرف است. پس مردم تا قیام حضرت مهدی بیش از دو حرف از علم را نمی‌دانند. پس زمانی که قائم قیام می‌کند، خارج می‌نماید بیست و پنج حرف دیگر را و بین مردم منتشر می‌نماید (پس علم مردم کامل می‌گردد). پس در زمان حضرت مهدی علیه السلام عقل‌ها کامل می‌گردد و علم مردم فراوان می‌شود و از طرفی دوّمین رکن برای زنده بودن دینْ اجرا شده، دین خداوند در تمامی جامعه و عالم به صورت کامل اجرا می‌گردد، آنچنان که هیچ کافر و مشرکی در عالم باقی نمی‌ماند. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «... فَإذا خَرَجَ القائم لَمْ یبق کافر باللّه العَظیم و لا مُشْرک بِالأمام...». [۶۳۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: پس هنگامی که امام زمان از پسِ پرده غیبت خارج شود، هیچ فرد کافر به خداوند و شرک‌ورزنده به امام، باقی نخواهد ماند. پس دین به دست امامان معصوم علیهم السلام احیا می‌گردد.

ویردکم فی ایامه

منظور از «أیّام»، روزگار رجعت معصومین علیهم السلام و یا روزگار برپایی دولت حضرت مهدی - عجل اللّه تعالی فرجه - می‌باشد. قال الباقر علیه السلام: «أیّام اللّه ثَلاثه یَوْم یَقُوم القائم و یَوْم الکرهٔ و یَوْم القیامهٔ». [۶۴۰] . امام باقر علیه السلام فرمودند: روزهایی که اختصاص به خداوند دارد سه روز است؛ روز قیامِ قائم و روز رجعت و روز برپایی قیامت. چرا که در روز قیام قائم، عظمت دین خداوند و در روز رجعت، عظمتِ مقام اولیای الهی و در روز قیامت، عظمت قدرت خداوند بر همگان مشخص می‌گردد. [صفحه ۳۳۱]

ویظهرکم لعدله

در احادیث فراوانی می‌خوانیم: «... فَیَمْلاء الأرْض قِسْطاً و عَدْلاً کَما مُلِئت ظُلْماً و جَوْراً». [۶۴۱] . پس (حضرت مهدی علیه السلام) پر می‌نماید زمین را از قسط و عدل، همان‌گونه که آکنده بوده از ستم و خودکامگی. در دولت حضرت مهدی - عجل اللّه تعالی فرجه -، عدل و انصاف ظاهر می‌گردد و دولتِ یگانه حضرت به عدل در میان مردم حکمرانی کرده، قضاوت‌ها بر اساس عدل صورت می‌گیرد. قال ابوجعفر علیه السلام: «إذا قام قائم أهل البَیْت قسّم بالسَّویهٔ و عَدْل فی الرعیهٔ». [۶۴۲] . امام باقر علیه السلام فرمودند: هنگامی که قیام نماید قائمِ اهل بیت، اموال را به صورت مساوی تقسیم نماید و در حال رعیت و زیردستان، با عدل برخورد نماید. علّت آنکه عدل را جاری می‌نماید آن است که همانند حضرت داود علیه السلام که به شواهد ظاهری اکتفا نمی‌کرد و باطن را مشاهده و قضاوت می‌نمود، در زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام نیز حکم به باطن می‌شود و برای شواهد ظاهری اعتباری قائل نیستند. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «لا یَذْهب الدُّنیا حَتّی یَخْرج رَجُل منّی یحکم بِحُکومهٔ آل داود لا یسأل عَن بَیْنهٔ یعطی کلّ نَفْس حُکْمها». [۶۴۳] . امام صادق علیه السلام فرمودند: دنیا به پایان نخواهد رسید، مگر آنکه مردی از ما (اهل بیت) خروج نماید و در میان مردم حکمرانی کند. همانند حکومت دودمان داود و از بینه و شاهد سوال نمی‌کند (بلکه به باطن قضاوت کرده، حق هر کسی را [صفحه ۳۳۲] اعطا کرده،) حکم او را عطا می‌نماید. زمانی که قضاوت‌ها و حکمرانی‌ها بر اساس واقع صورت گیرد، هیچ کس نمی‌تواند ظلم و جفای خود را کتمان نماید. چرا که امام و حکمرانانِ منصوب‌شده از طرف امام از اسرار آگاه هستند و بر اساس

واقعیّتِ اتّفاق افتاده، قضاوت می‌نمایند و هیچ ظالمی را راه گریز نیست. پس آنچنان عدل ظاهر می‌گردد و ظلم از میان خواهد رفت که هیچ ظلم و فسادی یافت نمی‌شود. عن أبی جعفر علیه السلام: «... وَ یظهر بِه الدین و یُمیت اللّه بِه و بِاَصْحابی البدع و الباطِل کَما أَمات السُفَهاء الحقّ حَتّی لا یری أین الظُلم و یَأْمرون بِالْمَعْروف و یَنْهون عن المُنْکر». [۶۴۴] . امام باقر علیه السلام فرمودند:... در دولت حضرت مهدی، دین ظاهر می‌گردد و خداوند به وسیله حضرت مهدی و اصحاب او بدعت و باطل را می‌کشد. همان‌گونه که نادانان حق را کشته بودند. (آنچنان حق اجرا می‌گردد که) هیچ کس ظلمی نمی‌بیند و امر به معروف و نهی از منکر رواج می‌یابد.

ویمکنکم فی ارضه

پس از ظهور حضرت مهدی، دوران تمکین و حکومت ائمّه معصومین علیهم السلام آغاز خواهد شد و اراده خداوند تحقّق خواهد یافت. «وَ نُرِیدُ أَن نَّمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِینَ». [۶۴۵] . و ما اراده کردیم که بر کسانی که در زمین مستضعف شده بودند، منّت گذاریم و آنان را پیشوایان زمین گردانیم و همانان را وارثان قرار دهیم. [صفحه ۳۳۳] در این زمان وعده الهی تحقّق می‌یابد. «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِن قَبْلِهِمْ وَ لَیُمَکِّنَنَّ لَهُمْ دِینَهُمُ الَّذِی ارْتَضَی لَهُمْ». [۶۴۶] . خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، وعده داده است که قطعاً آنان را در زمین جانشین خواهد کرد، همان‌گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین کرد و مسلّماً دینشان را که برای آنان پسندیده است، به نفسشان مستقر خواهد کرد. بنابراین حکومت و حکم‌فرماییِ امام مهدی علیه السلام وعده الهی است که خداوند تحقّق یافتن آن را ضمانت نموده است. «اَلسَّلام عَلَیْکَ یا وَعد اللّه الَّذی ضَمنهُ». [۶۴۷] . سلام بر تو ای وعده خداوند که خداوند (تحقّق آن را) ضمانت کرده.

فمعکم معکم لامع غیرکم

«فاء» تفریع است برای جمله‌های گذشته از «مُؤْمن بایابکم». زائر در این فراز بعد ازتمامی این اقرارها وبیان اعتقادات، اعلام می‌دارد که من با شما هستم و ملازم رکاب شمایم و با این همه فضائل و سجایای نیکویی که شما دارید، سراغ کس دیگری و دشمنان شما نخواهم رفت. زیرا اوّلاً به شما عشق ورزیده و از افتخاراتم می‌دانم که با شما باشم و ثانیاً خداوند به من امر کرده که با شما باشم. چرا که او فرموده: «یَآ أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ کُونُوا مَعَ الصَّادِقِینَ». [۶۴۸] . ای کسانی که ایمان آورده‌اید، تقوا داشته باشید و همراه راستگویان باشید. و امام باقر یا امام صادق علیهما السلام فرمودند: صادقین همان خاندان و دودمان پیامبر [صفحه ۳۳۴] اکرم صلی الله علیه وآله هستند. عَن أَبی عبداللّه اَوْ عَن أبی جَعْفر علیهما السلام فی قوله «کُونُوا مَعَ الصَّادِقِین» قال: مَعَ آل مُحمَّد. [۶۴۹] . پس من با قلب و اعتقاداتم و با دست و زبانم همراه شما هستم. یعنی همراهی من باطنی و ظاهری است. شاید منظور زائر از این فراز آن است که زائر از خداوند می‌خواهد که او را در دنیا و آخرت همراه ائمّه معصومین علیهم السلام قرار دهد و نه همراه دشمنان. پس جمله چنین است:«فَجَعَلَنی اللّهُ مَعَکم فی الدُّنْیا و مَعَکُم فی الآخِرَة لا مَعَ غَیْرکم فی الآخِرة و الدُّنْیا». شاید هم منظور از «مَعَکم» اوّل، در حیات و زندگی باشد و «مَعَکم» دوّم، زمان رجعت ائمّه معصومین علیهم السلام. یعنی زائر دعا می‌نماید که من در زندگانی‌ام همراه شما باشم و پس از رجعت شما، در رکابتان به همراه شما باشم. پس زائر دعا می‌کند: «فَجَعَلَنی اللّه مَعَکم فی حَیاتی و مَعْکُم فی الرَّجْعَة بِنُصْرَتِکم لا مَعْ عَدوّکُم مَعْ مُخالِفَته لکم».

امنت بکم

«ایمان» عبارت است از «قرار گرفتن عقیده در قلب» و از آنجایی که از ماده «امن» است معنی آن «امنیت دادن» می‌باشد که مؤمن در

واقع موضوعات اعتقادی خود را از شکّ و تردید که آفت اعتقاد است، امنیّت بخشیده است. لذا ایمان از امور قلبی است که اکراه و اجبار به آن راه ندارد. زیرا اکراه در امور ظاهری و افعال و حرکات بدنی و مادّیْ ظاهر می گردد. پس ایمان‌آورنده به امامان معصوم علیهم السلام کسی است که با اعتقاد و عزمی جزم، به [صفحه ۳۳۵] سوی آنان آمده و ایمان را کسب نموده و از آن در برابر شکّ و تردید محافظت کرده به آن اعتقادی راسخ دارد و به مقام‌های امامان معصوم علیهم السلام و درجات آنها در نزد خداوند، یقین پیدا کرده است. در اینجا زائر پس از ذکر تمامی مقام‌ها و منزلت‌های امامان، اعلام می‌نماید که «من به شما ایمان دارم».

وتولیت آخرکم بما تولیت به اولکم

«تَوَلّیت» یعنی «عهده‌دار امورم می‌دانم»، و یا اینکه «صاحب اختیار می‌دانم». این فراز اشاره به دو معنا دارد: ۱ - زائر تفاوتی بین هیچ یک از ائمّه معصومین علیهم السلام نمی گذارد و همه آنها را مولی و ولیّ و صاحب اختیار خود می‌داند و از اوّلین تا آخِرین ایشان را، امام بر حق می‌داند. عن أبی بصیر قال: قال ابو عبداللّه علیه السلام: «یا أَبا مُحمّد کُلّنا یَجْری فی الطاعةِ و الأَمر مجری واحد». [۶۵۰] . أبی بصیر می گوید: امام صادق علیه السلام فرمودند: ای ابابصیر، همه ما در اطاعت کردن در یک مسیر قرار داریم (یعنی شیعیان بایستی همه ما را اطاعت نمایند و هیچ فرقی بین هیچ یک از ما نیست). ۲ - زائر به امام دوازدهم، همان‌گونه که به امام اوّل اعتقاد دارد، معتقد و پایبند است و موالات آنها را بر خود واجب می‌داند و در امام دانستن اوّلین و آخرین هیچ فرقی نمی گذارد. پس در هر دو صورت «تَوَلَّیْتُ آخِرکم» اشاره به ایمان داشتن زائر به وجود حضرت [صفحه ۳۳۶] مهدی علیه السلام و بقای آن حضرت و اینکه آن امام حَیّ و زنده هستند، دارد و در معنی اوّل «تَوَلَّیْتُ بِهِ اَوَّلَکم» اشاره به استمرار اعتقاد از حضرت مهدی تا حضرت امیرالمؤمنین علیهما السلام دارد و در معنی دوّم، اشاره به حضرت علی علیه السلام می کند.

وبرئت الی الله عز و جل من اعدائکم

ایمان به امامان معصوم علیهم السلام تحقّق نمی‌یابد، مگر با اعلام برائت و بیزاری از دشمنان و مخالفان آنها. قیل للصادق علیه السلام: «انّ فُلانا یوالیکم إلّا انّه یضْعف عَن البَرائة مِنْ عَدوکم. فَقال: هَیْهات کذب مَنْ ادعی محبَّتنا و لَم یَتَبرأ مِن عَدوّنا». [۶۵۱] . به امام صادق علیه السلام عرضه داشتند: فلان کس، شما را دوست دارد ولی در برائت‌جویی از دشمنان شما ضعیف است. امام فرمودند: هرگز. هر کس ادعا نماید که دوست‌دار ماست، ولی برائت و بیزاری از دشمن ما نمی‌جوید، دروغ می گوید. لذا زائر در این فراز و فرازهای بعدی، از سیزده گروه برائت و بیزاری می‌جوید. گروه اوّل: «دشمنان» اوّلین گروهی که برائت آنان واجب و لازم است، دشمنان دین هستند که همان دشمنان امامان معصوم علیهم السلام می‌باشند. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «حبّ أَوْلیاء اللّه واجب و الوِلایة لهم واجبة و البَرائة مِن اَعْدائهم واجبة». [۶۵۲] . امام صادق علیه السلام فرمودند: دوستیِ اولیای الهی لازم و واجب است و دارا بودن ولایت آنها واجب و لازم است و بیزاری جستن از دشمنان آنها، واجب و لازم است. [صفحه ۳۳۷]

ومن الجبت والطاغوت

گروه دوّم و سوّم از کسانی که برائت و بیزاری جستن از آنها لازم است «جبت» و «طاغوت» می‌باشند. واژه «جبت»، اسم جامد است و هیچ‌گونه مشتقّاتی ندارد و گفته شده یک لغت حبشی به معنی «سحر» و یا «شیطان» است. بعضی آن را به معنی «بت و هر معبود غیر خدا» دانسته‌اند. بعضی بر این باورند که جبت و طاغوت نام دو بت، در قوم بنی‌اسرائیل بوده که جمعیّتِ غیر مؤمنِ یهود برای آن دو بت احترام خاصی قائل بودند و حتّی در برابر آنها سجده می کردند. لذا زائر در این فراز از زیارت، از دو گروه دیگر بیزاری می‌جوید و آن دو گروه، دو بُتی هستند که در امّت اسلام قد برافراشته، بر ائمّه معصومین علیهم السلام ظلم کرده، غاصبانه حقوق

حضرت زهرا علیها السلام و حضرت علی علیه السلام را چپاول کرده و دو بت در امّت اسلام شدند که عدّه‌ای برای آنها احترام قائل شدند و به دنبال آنها افتادند و خشت کج در دین و امّت دینیِ پس از رسول اللّه صلی الله علیه وآله بنیان گذاردند و این دیوار کج تا قیام حضرت مهدی علیه السلام به کجی بالا رفته است. علاّمه علی بن الحسین بن عبدالعالی، معروف به محقّق کرکی، در شرح لعن بر جبت و طاغوتْ رساله‌ای به نام «نفخات اللاهوت فی لعن الجبت و الطاغوت» دارد. [۶۵۳] در این رساله اشاره شده که در روایت‌های شیعه، جبت و طاغوت به دو بت قریش تعبیر شده‌اند. [۶۵۴] . [صفحه ۳۳۸] حضرت علی علیه السلام در قنوت نماز، دعایی دارد که به «صنمیِ قریش» مشهور شده و در آن به بت‌های قریش لعنت فرستاده و از آنها بیزاری می‌جوید. بزرگانی همچون علاّمه مجلسی قدس سره [۶۵۵] به شرح آن دعا پرداخته‌اند. [۶۵۶] . پس زائر از «جبت و طاغوت» که بت‌های عَلْم شده در امّت اسلام هستند، بیزاری می‌جوید و حتّی لعنت فرستادن بر آنها را از شرایط ایمان می‌داند. قال الصادق علیه السلام: «مَنْ اقرّ بِسَبْعهٔ أَشْیاء فَهُو مُؤْمن الْبَرائهٔ مِنْ الجِبْتِ و الطَّاغوت و الإِقْرار بِالوِلایهٔ و الإیمان بِالرجْعَهٔ و...». [۶۵۷] . امام صادق علیه السلام فرمودند: هر کس اقرار به هفت مطلب نماید، مؤمن است؛ برائت و بیزاری‌جویی از جبت و طاغوت، اقرار به ولایت و امامت، ایمان به بازگشت و رجعت و....

والشیاطین

«شیاطین» جمع «شیطان» است و از ماده «شطن» گرفته شده و «شاطن» به معنی خبیث و پست است و «شیطان» به موجود سرکش و متمرّد اطلاق می‌شود. اعم از انسان و یا جنّ و یا جنبندگان دیگر و به معنی روح شریر و دور از حق نیز آمده است. پس باید دانست که شیطان اسم عام (اسم جنس) است. در حالی که ابلیس اسم خاص (عَلَم) می‌باشد و به عبارت دیگر «شیطان» به هر موجود موذی، منحرف، سرکش، منحرف‌کننده، طاغی و متمرّد، خواه انسان یا غیر انسان گفته می‌شود، در حالی که «ابلیس» نام شیطان است که [صفحه ۳۳۹] آدم علیه السلام را فریب داد و از بهشت رانده شد. با این توضیح معلوم شد که چهارمین دسته از افراد که باید از آنها بیزاری جست، انسان‌ها و غیر انسان‌هایی هستند که خود موذی، منحرف، سرکش و طاغی هستند و دیگران را نیز به انحراف می‌کشانند و با اهداف و قصدهای امامان معصوم علیهم السلام مخالفت می‌ورزند. چرا که با اهداف آنها سازگار نیستند. بعضی از شارحین زیارت جامعه، شیاطین را به دشمنان حضرت علی علیه السلام تأویل کرده‌اند و گفته‌اند. زائر در این فراز از دشمنان امیرالمؤمنین علی علیه السلام بیزاری می‌جوید. [۶۵۸] .

وحزبهم الظالمین لکم

«حزب» در اصل به معنی جماعت و گروهی است که دارای تشکّل و شدّت عمل باشند. ولی معمولاً ـ به هر گروه و جمعیّتی که پیروی از هدف و برنامه‌ای خاص می‌کنند، اطلاق می‌شود. «حِزْبِهِمْ» همان حزب شیاطین است که منظور پیروان آنها و کسانی که در خطّ آنان هستند، می‌باشد. البتّه شیطان نمی‌تواند همه کس را عضو رسمی حزب خویش قرار دهد. فقط نفرات او کسانی هستند که طوق بندگی و ولایت او را بر گردن نهاده‌اند [۶۵۹] و شیطان بر آنها چیره شده، خدا را از یاد آنها برده است [۶۶۰] و فقط به مطامع خود فکر می‌کنند. لذا از هیچ ظلمی حتّی ظلم و ستم بر اولیا و امامان معصوم علیهم السلام کوتاهی نمی‌کنند و زائر از پنجمین گروهی که بیزاری می‌جوید، «حزب شیطان» است که ظلم و ستم‌کننده بر امامان هدایتند. [صفحه ۳۴۰] بهشت بر چنین ستم‌پیشگانیْ حرام شده است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «حُرِّمَت الجنَّهٔ عَلی مَن ظَلَم أَهل بَیْتی و قاتِلهم و عَلی المُعْتَرض عَلَیْهم و الساب لَهم». [۶۶۱] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: بهشت بر ستم‌کنندگان اهل بیت من و بر کشندگان اهل بیتم و کسانی که تعرّض به اهل بیت می‌نمایند و کسانی که دشنام به اهل بیت می‌دهند، حرام گشته است.

الجاحدین لحقکم

منظور زائر از این جمله کسانی هستند که حق امامان علیهم السلام که همان ولایت و امامت است را انکار می‌نمایند. پس ششمین دسته‌ای که از آنها بیزاری می‌جوییم «انکارکنندگان امامت و ولایت ائمّه معصومین علیهم السلام» هستند. [۶۶۲] . اوّلین حق معنوی که از ائمّه علیهم السلام انکار شد، حق ولایت و امامت بود و در پی آن غصب فدک و انکار اینکه فدک حق حضرت زهرا علیها السلام بوده است. این انکارِ حق، انکار حق معنوی و مادی حضرت زهرا علیها السلام و ائمّه معصومین علیهم السلام بوده است. چرا که مورّخین درآمد سالانه فدک را در آن زمان، بالغ بر بیست و چهار هزار دینار و یا به گفته برخی بالغ بر هفتاد هزار دینار می‌دانسته‌اند. [۶۶۳] . اگر فدک در اختیار ائمّه علیهم السلام بود، با درآمد حاصل از آن کارهای زیادی برای ترویج دین خدا به انجام می‌رساندند. [صفحه ۳۴۱]

والمارقین من ولایتکم

«مارقین» کسانی هستند که دین یا اعتقادی را می‌پذیرند، سپس به انکار آن پرداخته از آن خارج می‌شوند. به آنها از دین برگشته و خارج شده نیز گفته می‌شود. منظور از مارقین که هفتمین گروهی هستند که زائر از آنها بیزاری می‌جوید، «خوارج» می‌باشند که به پیمانی که با حضرت علی علیه السلام بسته بودند، پشت کرده، از دین خارج شدند و شاید منظور تمامی کسانی است که به ولایت و امامت ائمّه معصومین علیهم السلام اعتقاد داشته، آن را پذیرفته بودند، ولی با گذشت زمان، اعتقاد خود را از دست داده، به نور امامت پشت نموده‌اند. قال الرضا علیه السلام لمأمون:... «وَ البَرائهٔ مِن الَّذین ظَلَمُوا آل مُحمّد و همُّوا بإخْراجهم و سنوا ظُلمهم و غیّرُوا و سنهٔ نَبیّهم و البَرائهٔ مِن الناکثین و القاسِطین و المارِقین الَّذین هتکوا حِجاب رسول اللّه صلی الله علیه وآله... و قلتوا الشِّیعهٔ المتقین واجبهٔ». [۶۶۴] . امام رضا علیه السلام (در قسمتی از نامه مفصّل خود که به مأمون نوشتند،) به او گفتند: بیزاری و برائت جستن از کسانی که به خاندان پیامبر ظلم و ستم روا داشتند و از کسانی که اهتمام به خارج کردن آنها از ولایت و امامت کردند و سنّت پیامبر را تغییر دادند و برائت و بیزاری از ناکثین و قاسطین و مارقین که به حجاب و پوشش رسول خداوند صلی الله علیه وآله هتاکی کردند و به کشتار شیعیان پرهیزکار پرداختند، واجب و لازم است.

والغاصبین لارثکم

«غاصب» کسی است که مال دیگران را به ستم می‌گیرد. هشتمین دسته که زائر از آنها بیزاری می‌جوید، «غاصبان ارث ائمّه معصومین علیهم السلام» [صفحه ۳۴۲] هستند و منظور از غاصبین ارث، کسانی هستند که پس از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، ارث ائمّه اطهار علیهم السلام (فدک) را غصب نموده، آن را از تنها دخترِ رسول خدا - حضرت زهرا علیها السلام - اخذ کردند. شاید هم منظور کسانی باشد که ارث پیامبر صلی الله علیه وآله که امامت بود را از مسیر خود خارج ساخته و خلافت را به جای امامت گماردند. پس غاصبینِ ارث: دو ارث را گرفتند: یکی فدک و دیگری امامت و حکومت. قال الصادق علیه السلام: «حبّ أولیاء اللّه واجب و الوِلایهٔ لَهم واجِبهٔ و البَرائهٔ مِنْ اَعْدائهم واجبهٔ و مِن الَّذین ظَلَموا آل مُحمَّد صلی الله علیه وآله و هتکوا حِجابه و أخذوا مِنْ فاطمهٔ علیها السلام فَدک و منعوها میراثها و غَصَبوها و زوجها حُقُوقهما و هموا بِإحْراق بَیْتها و أسَسوا الظُلْم و غیّرُوا سُنّهٔ رَسول اللّه...». [۶۶۵] . امام صادق علیه السلام فرمود: دوستی اولیای الهی واجب و لازم است و پذیرش ولایت آنها لازم است، و بیزاری و برائت‌جویی از دشمنان آنها و از همان کسانی که بر خاندان رسالت ستم کرده، هتک حرمت کرده، فدک را از حضرت فاطمه گرفتند و مانع شدند که ارث به آنها برسد و حقوق فاطمه و شوهرش را غصب کردند و خانه آنها را به آتش

کشیدند و اساس ظلم را بنیان گذاردند و سنت پیامبر خدا را تغییر دادند، واجب است....

الشاکین فیکم

نهمین دسته از کسانی که زائر بیزاری و برائت خود را از آنان اعلام می‌دارد، کسانی هستند که در ولایت و امامت و مقام‌های والای آنها و جایگاه عظیم و نورانی آنها شکّ و دو دلی به خود راه داده، گمان بی‌جا پیرامون مقام آنها به دل راه می‌دهند. [صفحه ۳۴۳] در احادیث فراوانی شکّ درباره (ولایت و امامت) حضرت علی علیه السلام و ائمّه معصومین علیهم السلام مساوی با شکّ درباره خدا دانسته شده است. عن حذیفهٔ بن اسید الغفاری قال: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «یا حذیفه إنّ حُجّهٔ اللّه علیکم بَعْدی عَلی بن ابی‌طالب. الکفر بِهِ کفر باللّه و الشرک بِهِ شرک باللّه و الشکّ فِیهِ شکّ فی اللّه...». [۶۶۶] . حذیفه می گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمود: ای حذیفه، علی بن ابی‌طالب حجّت خداوند بعد از من بر شما است. کفر ورزیدن به او کفر ورزیدن به خداوند و شریک برای او دانستن، شریک برای خداوند دانستن است و شکّ و دودلی درباره او، شکّ و دودلی درباره خداوند است.... چرا که خداوند چنین مقامی را به آنها عنایت فرموده و آنها را از نور عظمت خود آفریده و اراده تکوینی و حتمی نموده که آنها از تمامی پلیدی‌ها و ناپاکی‌ها به دور باشند.

المنحرفین عنکم

«منحرف» کسی است که راه نجات و مقصد را یافته، ولی به سوی مقصد و راه نجات حرکت نمی‌کند و در آن مسیر گام برنمی‌دارد، بلکه به سمت و سوی دیگری حرکت می‌کند. دهمین دسته از کسانی که در زیارت جامعه کبیره از آنها بیزاری می‌جوییم، منحرف‌شدگان از روش و طریقه امامانِ معصوم علیهم السلام هستند. چرا که چنین افرادی راه فلاح و رستگاری را دیدند و تجربه نمودند ولی از مسیر پیروی از ولایت خارج شدند. [صفحه ۳۴۴]

ومن کل ولیجهٔ دونکم

«وَلیجه» از ماده «ولوج» به معنی «دخول» است و به کسی گفته می‌شود که محرم اسرار و گرداننده کارهای انسان باشد، ولی عضوی از نزدیکان و خانواده و دوستانِ محرم نباشد، به طور کلّی هر کسی که از خارج، به قومی وارد شده، ولی از نژاد آنها نبوده و محرم اسرار شده است، «ولیجه» گویند. بعضی از مفسران از جمله ابوالفتح رازی، «ولیجه» را به (دخیله یعنی) بیگانه و کسی از مشرکان که مسلمانان با او معاشرت و دوستی دارند، معنا کرده‌اند. بنابراین یازدهمین دسته‌ای که زائر از آنها اعلام بیزاری و برائت می‌نماید، افراد بیگانه‌ای هستند که از دین و احکام آن هیچ اطّلاعی ندارند، ولی مورد معاشرت و دوستی بعضی از مردم قرار گرفته‌اند و مردم گمان می‌کنند آنها مدافع دین و جزء افراد اصلی در برپایی نظام دینی هستند و یا افرادی که عضو خاندان رسالت نبودند و از فرزندان پیامبر نیستند، ولی خود را خلیفه و امام مسلمین دانسته، در امر خلافت وارد شده‌اند و مردم آنان را محرم امامتِ بر مسلمین گردانده‌اند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «... إعطاهم اللّه عِلْمی و فَهْمی فَتَولّوهم و لا تَتَّخذوا وَلِیجهٔ مِن دُونهم فَیحل عَلَیْکم غَضَب مِن رَبّکم». [۶۶۷] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: خداوند به ائمّه معصومین علیهم السلام علم و فهم را عطا کرده، پس همگان باید ولایت آنها را بپذیرند و بیگانگان را ولیّ خود انتخاب ننماید که در این صورت غضب الهی بر شما فرود آید.

وکل مطاع سواکم

«مُطاع» به معنی اطاعت شده است. [صفحه ۳۴۵] در این فراز زائر از دوازدهمین دسته بیزاری می‌جوید و آنان کسانی هستند که

هیچ لیاقتی برای فرمان‌روایی ندارند، ولی مورد اطاعت و فرمان‌برداری مردم قرار گرفته‌اند که آنها ائمّه علیهم السلام جور می‌باشند که غاصب امامت بوده‌اند. پس زائر، امامان معصوم علیهم السلام را شناخته و از آنان اطاعت می‌نماید و مطیع غیر آنان نمی‌گردد. چرا که اطاعت از امامان معصوم علیهم السلام همانند اطاعت خدا و رسول خدا واجب و لازم است. و ایمان به آنها تبری و برائت جستن از هر فرمانروایی غیر از آنها را اقتضا می‌نماید. عن حکیم قال: قلت لِأبی عبداللّه علیه السلام: «جعلت فداک، اخْبِرنی مِن أولی الأمْر الَّذینَ أمر اللّه بِطاعَتهم. فَقال لی: اولئک عَلی بن ابی‌طالب و الحَسَن و الحُسین و علی بن الحسن و مُحمَّد بن علی و جَعْفر، انا فحمدوا و اللّه الَّذی عرفکُم أئمّتکُم و قادتکم حین جحدهم النَّاس». [۶۶۸] . حکیم می‌گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: جانم فدایت، مرا خبر ده که «صاحبان امر» چه کسانی هستند که خداوند اطاعت از آنها را بر ما لازم و واجب شمرده است. امام صادق علیه السلام فرمودند: آنها علی بن ابی‌طالب علیه السلام و حسن و حسین و علی بن حسین و محمّد بن علی و جعفر هستند. پس خداوند را سپاس گویم که شما را بر امامانتان و رهبرانتان آگاه کرد، زمانی که مردم ناآگاه بوده، حقیقت را انکار می‌نمایند.

ومن الائمهٔ الذین یدعون الی النار

بر اساس آنچه از قرآن کریم استفاده می‌شود، پیشوایان بر دو گونه هستند: ۱ - پیشوایانی که مردم را به سوی فلاح و رستگاری دعوت کرده، خود مطیع امر الهی هستند و مردم را نیز به یکتاپرستی دعوت می‌نمایند. [صفحه ۳۴۶] ۲ - پیشوایانی که مردم را به سوی آتش راهنمایی می‌کنند. عن ابی عبداللّه علیه السلام: انّ الدُّنیا لا تَکُون إلّا و فیها إمامان برٌّ و فاجر فالبرُّ الَّذی قال اللّه «وَ جَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً یَهْدُونَ بِأَمْرِنَا» [۶۶۹] و أمّا الفاجر فَالَّذی قال اللّه «وَ جَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً یَدْعُونَ إِلَی النَّارِ وَ یَوْمَ الْقِیَامَةِ لَا یُنصَرُونَ [۶۷۰] . [۶۷۱] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا دنیا پابرجا نیست، مگر آنکه در آن دو گروه پیشوا وجود دارند؛ پیشوایان نیکوکار و پیشوایان بدکردار و امّا پیشوایان نیکوکار همانهایی هستند که خداوند درباره‌شان فرموده «و قرار دادیم آنها را پیشوایانی که به فرمان ما هدایت می‌نمایند» و امّا پیشوایان بدکردار آنهایی هستند که خداوند در مذمت آنها گفته «و قرار دادیم آنها را پیشوایانی که دعوت به سوی آتش می‌نمایند و روز رستاخیز یاری نخواهند شد». در این فراز، زائر از پیشوایان بدکردار که به سوی آتش و عذاب دوزخ دعوت‌گر هستند، بیزاری و برائت می‌جوید و آنها سیزدهمین دسته و آخرین گروهی هستند که زائر از آنها برائت جسته است. با این برائت اعلام می‌دارد که من پیرو پیشوایان هدایت‌گر هستم. چرا که امامان هدایت‌گر، پیشوای مردمان نیکوسرشت هستند و امامان دعوت‌گر به سوی آتش، پیشوای مردمان بدطینت و فریب‌خورده می‌باشند. قال علی علیه السلام: «الأئمَّهٔ مِن قُریش أبرارها امراء الأبْرارها و فُجّارِها امراء فُجّارها». [۶۷۲] . امام علی علیه السلام فرمودند: تمامی پیشوایان از قریش هستند. پیشوایان نیکو، فرمانروایان نیکویان هستند و پیشوایان فاجر، فرمانروایان برای انسان‌های فاجر می‌باشند. [صفحه ۳۴۷] پیشوایان نیکو، همان امامان معصوم علیهم السلام می‌باشند که عبارتند از حضرت علی علیه السلام و یازده نور پاک از فرزندان امام علی و حضرت زهرا علیهما السلام. عن ابی جعفر علیه السلام فی قوله تعالی «وَ جَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً یَهْدُونَ بِأَمْرِنَا» قال: «یَعْنی الأئمَّهٔ مِن وَلد فاطمهٔ». [۶۷۳] . امام باقر علیه السلام در تفسیر سخن خداوند که فرمود: «قرار دادیم آنها را پیشوایانی که به فرمان ما هدایت می‌نمایند»، فرمودند: منظور از پیشوایان، امامان از فرزندان فاطمه هستند.

فثبتنی الله ابدا ما حییت علی موالاتکم ومحبتکم ودینکم

«ثَبِّتنی» از واژه «ثبت» به معنی ثابت‌قدمی و پایداری بوده و ضد نابودی و زوال است. «اَبَد» اسم جامدی است که دارای جمع نیست و به معنی جاودان، همیشگی، پیوسته و غیر گسسته می‌باشد. «حَییتُ» از واژه «حی» به معنی زنده و زنده بودن ضد «میت» است و نیز به معنی حیات نباتی و قوّه نامیه و حیات حیوانی و حیات عقلانی آمده است. این فراز به صورت دعا بیان شده و زائر از خداوند

می‌خواهد او را تا زنده است در راه موالات و دوستی و دین ائمّه طاهرین علیهم السلام ثابت قدم گرداند و ایمان او را، ایمان مستقر فرماید. چرا که ایمان دو قسم است: ایمانی که همیشه در دل ثابت می‌ماند و ایمانی که با حوادث روزگار و ناملایمات از بین رفته، هوا و هوس و دنیاطلبی جایگزین آن می گردد. [صفحه ۳۴۸] قال الباقر علیه السلام فی قوله تعالی «وَ هُوَ الَّذِی أَنشَأَکُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَ مُسْتَوْدَعٌ [۶۷۴] «...المُسْتقر مَن إسْتقر الإیمان فی قَلْبه فَلا تنزع مِنْه اَبداً و المُسْتودع الّذی یَسْتودع الایمان زَماناً ثمّ یسلبه و قَد کان الزُبیر مِنْهم». [۶۷۵] . امام باقر علیه السلام در تفسیر سخن خداوند که فرموده «اوست خداوندی که شما را از یک نفس بیافرید، پس بعضی پایدار ماندند و بعضی ناپایدار شدند»، فرمودند: منظور از پایدار کسی است که ایمان در قلب او پایدار ماند و هیچ گاه از ایمان خود جدا نشود و منظور از ناپایدار کسی است که ایمان ناپایدار داشته باشد، زمانی ایمانی دارد و زمانی ندارد و همانا زبیر از ایمان‌آورندگان ناپایدار بود. پس زبیر با آنکه از اصحاب مخصوص پیامبر صلی الله علیه وآله و حضرت علی علیه السلام بود تا آن وقت که در راه ولایت قدم برمی‌داشت، ایمان داشت، ولی وقتی از راه ولایت و محبّت حضرت علی علیه السلام خارج شد، ایمان خود را از دست داد. لذا ائمّه علیهم السلام به پیروان خود سفارش می کردند که مراقب باشند تا از مسیری که امامان به آنها فرا داده‌اند، خارج نشوند، چرا که ایمان خود را از دست خواهند داد. قال کُمیل: اَوْصانی (علی علیه السلام) یَوماً فَقال لی: «... یا کُمیل، انّه مُستقر و مُستودع و احذر ان تَکُون مِن الْمُستودعین. یا کُمیل انّما تَسْتحقّ ان تکون مُسْتقراً إذا لَزِمْتَ الجادهٔ الواضحهٔ الَّتی لا تخرجک إلی عوج و لا تُزیلک عَن مُنهج ما حملناکَ عَلَیه و ما هَدَیْناک إلیه». [۶۷۶] . کمیل (از اصحاب خاص حضرت علی علیه السلام) می گوید: روزی حضرت مرا سفارش کرده، فرمودند: ای کمیل، ایمان بر دو قسم است ایمان پایدار و ایمان ناپایدار. پس بر حذر باش و بترس از اینکه از کسانی باشی که ایمانی ناپایدار دارند. ای کمیل، تو سزاوار آن هستی که ایمانی پایدار داشته باشی، به شرط آنکه [صفحه ۳۴۹] همواره شاهراه روشنی را بپیمایی که تو را به کج‌راهه نکشاند و از راهی که ما تو را به آن آورده‌ایم و تو را به آن مسیر هدایت کرده‌ایم، بیرون نروی. «عَلی مُوالاتِکُمْ وَ مَحَبَّتِکُمْ وَ دینِکُمْ» یعنی ثابت‌قدم بر دوستی شما و محبّت شما و پابرجا در راه دین شما. چرا که خداوند است که مؤمنین را به راه محبّت و دوستی ائمّه معصومین علیهم السلام، و به راه دین خود راهنمایی کرده، در این راه‌ها ثابت‌قدم قرار می‌دهد. «فَجَعَلْتَهُ مِمَّنْ هَدَیْتَهُ لِدینِکَ، وَ وَفَّقْتَهُ لِحَقِّکَ، وَ عَصَمْتَهُ بِحَبْلِکَ، وَ أَدْخَلْتَهُ فِی حِزْبِکَ، وَ أَرْشَدْتَهُ لِمُوَالاَةِ أَوْلِیَائِکَ، وَ مُعَادَاةِ أَعْدَائِکَ». [۶۷۷] . پس او را از کسانی قرار دادی، که به دین خود راه نمودی و برای ادای حق خود، به او توفیق دادی و او را به ریسمان خویش، نگه داشتی و او را در حزب خود وارد کردی و او را به دوستی با دوستانت و دشمنی با دشمنانت راهنمایی نمودی. در این صورت موالات و محبّت، مترادف یکدیگر و عطف محبّت بر موالات، عطف تأکیدی است و یا می‌توان موالات را به معنی «پیروی» ترجمه کرد که در این صورت، «عَلی مُوالاتِکُم» یعنی ثابت قدم در پیرویِ شما، در گفتار و کردار و رفتار. در این صورت زائر ثباتِ قدم در پیروی و محبّت و دین را، از خداوند درخواست نموده است.

ووفقنی لطاعتکم

زائر در این فراز توفیق بیشتر در اطاعت نمودنِ امامان هدایت علیهم السلام را از خداوند خواستار است. چرا که آنها دارای ولایتِ کلّیِ الهی بوده و اطاعت آنها در ردیف اطاعت از خداوند و رسول خدا است و قرآن کریم نیز اطاعت از آنها را در ردیف [صفحه ۳۵۰] اطاعت از خدا و رسول خدا قرار داده است. پس اطاعت از هر یک، همانند اطاعت از حضرت علی علیه السلام و پیامبر صلی الله علیه وآله و خداوند است. سَأل رجل فارسی أباالحسن الرضا علیه السلام فقال: «طاعَتکم مفترضه؟ فقال: نعم. فقال: کَطاعهٔ عَلی بن ابیطالب؟ فَقال: نَعِمْ». [۶۷۸] . مردی فارسی از امام رضا علیه السلام سؤال کرد: آیا اطاعت از شما بر ما واجب است؟ امام فرمودند: آری. گفت: همانند اطاعت از حضرت علی است؟ فرمودند: بله. قال الصادق علیه السلام: «نَحْن قَوْم فرض اللّه طاعتنا».

[۶۷۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما اهل بیت، قومی هستیم که خداوند اطاعت از ما را واجب شمرده است.

ورزقنی شفاعتکم

«رزق» در قرآن کریم و روایات به معانی مختلفی آمده است. به معنی عطا و بخشش مستمر، بهره‌ای از خیر و به معنای خوراک روزانه. از آنجایی که روزیِ الهی، عطای مستمرّ او به موجودات است، به آن «رزق» گفته می‌شود. رزق تنها به مواهب مادی نیست، بلکه شامل روزی‌های معنوی نیز می‌شود. پس همان‌گونه که در دعاها از خداوند رزق مادی طلب کرده و می‌گوییم: «وَ اجْعَلْنِی فِی جَمِیعِ ذَلِکَ مِنَ... الْمُجَارِینَ بِعِزِّکَ، الْمُوسَعِ عَلَیْهِمُ الرِّزْقُ الْحَلَالُ مِنْ فَضْلِکَ». [۶۸۰] . و مرا در همه آن امور، از آنان که به عزّت تو پناه آورده‌اند و به جود و کرم تو از فضل گسترده‌ات روزی حلال برای آنان سرشار شده، قرار ده. از خدا رزق معنوی نیز طلب می‌نماییم و می‌گوییم: [صفحه ۳۵۱] «اَللّهُمَّ ارْزُقْنی حَجَّ بَیْتِکَ الحَرام». [۶۸۱] . خداوندا، حجّ بیت اللّه الحرام خود را روزی‌ام گردان. در این فراز از زیارت جامعه، زائر از خداوند می‌خواهد که شفاعت ائمّه معصومین علیهم السلام را روزی او گرداند. پس زائر باید شرایط قبول شفاعت را در خود ایجاد نماید تا مورد شفاعت قرار گیرد. چرا که همگان به شفاعت ائمّه اطهار علیهم السلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نیازمند هستند. چون دارای هر مقامی باشند، به واسطه شفاعتْ ترفیع در مقام خواهند یافت. قال ابوعبداللّه علیه السلام: «ما من أحد إلّا یحتاج إلی شفاعهٔ مُحمَّد یَوْمئذٍ». [۶۸۲] . امام صادق علیه السلام فرمودند: در روز رستاخیز هیچ کس نیست، مگر آنکه نیاز به شفاعت پیامبر اکرم، حضرت محمّد صلی الله علیه وآله دارد. در حدیث دیگری احتیاج همگان را از اوّلین انسان‌ها تا آخرین آنها، به شفاعت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله دانسته که معلوم می‌شود حتّی پیامبران نیز نیازمند شفاعت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله می‌باشند. قال ابوجعفر علیه السلام: «ما من أحد مِنْ الأوَّلین و الآخِرین إلّا و هُو مُحْتاج إلی شفاعهٔ مُحمَّد صلی الله علیه وآله یَوْم القیامهٔ». [۶۸۳] . امام باقر علیه السلام فرمودند: هیچ کس از اوّلین و آخرین انسان‌ها نیست، مگر آنکه در روز قیامت نیازمند شفاعت پیامبر اکرم، حضرت محمّد صلی الله علیه وآله است. پس پیامبر صلی الله علیه وآله شفاعت تمامی انسان‌های صالح را می‌نمایند و ائمّه معصومین علیهم السلام شفاعت شیعیان و محبّان خود را خواهند نمود. قال أبوجعفر علیه السلام: «انّ لَرسول اللّه صلی الله علیه وآله الشِّفاعهٔ فی اُمَّته و لَنا الشِّفاعهٔ فی شیعَتنا و [صفحه ۳۵۲] لِشِیعَتنا الشِّفاعهٔ فی اَهالیهم». [۶۸۴] . امام باقر علیه السلام فرمودند: همانا رسول خدا صلی الله علیه وآله شفاعت امّت خود را خواهد کرد و ما شفاعت شیعیان خود را می‌نماییم و شیعیان ما، شفاعت نزدیکان خاندان خود را خواهند کرد. از این دو حدیث معلوم می‌شود امّت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، تمامی مردم‌اند و شیعیانِ ائمّه علیهم السلام، تمامی دوستداران آنها از اوّلین تا آخِرین انسان‌ها هستند. همچنین شیعیان آنان نیز به مقامی می‌رسند که به مقتضای مقام خود می‌توانند شفاعت نزدیکان خود را بنمایند.

وجعلنی من خیار موالیکم

«خِیار» جمع «خیّر» به معنی نیکان، برگزیدگان و اختیارشدگان است. زائر در این فراز از خداوند می‌خواهد که: خداوند مرا از نیکان و برگزیدگان دوستان شما ائمّه معصومین علیهم السلام قرار دهد. به‌گونه‌ای که فقط از شما اطاعت نمایم و سخنتان را بشنوم و کلامی از غیر شما نشنوم و در مسیر غیر شما قرار نگیرم تا معصیت خداوند نمایم. چون در این صورت است که خداوند درهای غفلت را بر روی من می‌بندد و من جزء خصیصین قرار می‌گیرم. و یا از خداوند می‌خواهد جزء اصحاب خاص ائمّه اطهار علیهم السلام و یا جزء یاوران خاص حضرت بقیهٔ اللّه الاعظم - عجل اللّه تعالی فرجه - قرار گیرد که تعداد آنها محدود است و هر یک دارای شرایط خاصی از تقوا، پرهیزکاری، خلوص، بندگی و... می‌باشند. و یا از خداوند می‌خواهد از یاوران و اصحاب امام زمان - عجل اللّه تعالی فرجه -، در [صفحه ۳۵۳] زمان غیبت حضرت باشد. یعنی از افرادی باشد که امام در بعضی از شهرها، افرادی را به

عنوان وکیل‌های خود قرار می‌دهد و به آنان «نجباء» و یا «نقباء» گفته می‌شود.

التابعین لما دعوتم الیه

«تابعینِ» ائمّه معصومین علیهم السلام، کسانی هستند که دنباله‌رو امامان هدایت، در تمامی احوال، اعمال، گفتار و اعتقادات می‌باشند. سرچشمه این تبعیت، محبّت و دوستداری امامان است. هر کس این‌گونه تبعیت و پیروی و دنباله‌روی نماید، از اهل بیت می‌گردد. عَن أبی عبیده عَن أبی جعفر علیه السلام قال: «مَنْ احبّنا فَهُو مِنّا أهل البَیْت. فقلتُ: جُعلت فداک، منکم؟ قال: منّا وَاللّه اما سمعتَ قول ابراهیم «فَمَن تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی [۶۸۵] . [۶۸۶] . ابوعبیده می‌گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: هر کس ما را دوست دارد، از ما اهل بیت است. گفتم: فدایت شوم، از شما می‌گردد؟ فرمودند: به خداوند قسم از ما می‌گردد. آیا نشنیده‌ای گفته حضرت ابراهیم را که فرمود «هر کس مرا تبعیت نماید، از من است». پس محبّتی اثر دارد که به همراه تبعیت و پیروی می‌باشد.

و جعلَنی ممن یقتص اثارکم

«یَقْتَصُّ» کسی است که در نقل کلام و ذکر مفهوم و معنا و انجام عمل، به طور کامل تبعیّت می‌کند. یعنی سخن را بدون کم و کاست، همان‌گونه که شنیده، نقل قول کرده، از مفهوم آن نمی‌کاهد و عمل را همان‌گونه که ملاحظه کرده، انجام می‌دهد و برای دیگران بازگو می‌نماید. [صفحه ۳۵۴] سُئِلَ ابو عبداللّه علیه السلام عن قول اللّه «الَّذِینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ. [۶۸۷] قال: «هُم المُسْلِمون لِآل مُحمَّد صلی الله علیه وآله الَّذین إذا سَمعوا الحَدیث لَمْ یزیدوا فیه و لَمْ یَنْقصوا مِنْه جائوا به کَمَا سَمعوه». [۶۸۸] . از امام صادق علیه السلام پیرامون سخن خداوند که فرموده «آن کسانی که سخن را می‌شنوند و از بهترین آن تبعیّت می‌کنند»، سؤال شد. امام فرمودند: آنها تسلیم‌شدگان خاندان پیامبر صلی الله علیه وآله هستند. همانها که هنگامی که سخن و حدیثی را (از ما) می‌شنوند، هیچ بر آن نمی‌افزایند و از آن مطلبی نمی‌کاهند و همان‌گونه که شنیده‌اند، برای دیگران بازگو می‌کنند. پس محبّ اهل بیت علیهم السلام، سخن آنان را بدون کم و کاست بیان می‌نماید و تبعیّت از آنها نموده، از دیگران تبعیّت نمی‌کند و در یک جمله تمسّک به آنها می‌نماید. قال الصادق علیه السلام: «کذَّب مَنْ زَعم اَنَّهُ مِن شیعَتِنا و هُو مُتمسّک بِعُروهٔ غَیرنا». [۶۸۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: دروغ می‌گوید هر کس می‌پندارد از شیعیان ما است و حال آنکه به ریسمان دیگران تمسّک می‌جوید.

ویسلک سبیلکم

«یسلک» از ماده «سلک» و «سلوک» به معنی «وارد کردن و نفوذ دادن» و نیز به معنی «ایجاد کردن و درآوردن» است. در این فراز، زائر دعا می‌کند از کسانی قرار گیرد که در راه ائمّه معصومین علیهم السلام قرار گرفته‌اند و در این «صراط مستقیم الهی» وارد شده، راه را بپیماید. همان راهی که ائمّه اطهار علیهم السلام نیز پیموده‌اند و چون این راه، «صراط حق» و «به همراه صادقین» است، آرزو می‌کند از این مسیر منحرف نگردد و هر روز دل‌بستگی بیشتر و عشق به این مسیر یابد. [صفحه ۳۵۵] سلوک در این مسیر ممکن نیست، مگر با تبعیّت کامل از امام زمان علیه السلام و تا جایی که میل سالک، همان میل و خواست امام گردد و گفتار و کردار او نیز همان گفتار و کردار امام باشد و در این راه باید علاوه بر تبعیّتِ کامل، مروّج این راه بوده و در حفظ و استعانت این مسیر قیام بنماید و حتّی برای محافظت و باقی ماندن این مسیر، از تمام هستی خود و فرزندان و نزدیکان خود بگذرد. زیرا خداوند پیمودن این راه رابر همه واجب گردانده است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «و اللّه نَحْن السَبیل الَّذی أمرکم اللّه بِاتباعه و نَحْن واللّه الصِراط المُسْتقیم و نَحْن واللّه الَّذین أمر اللّه بِطاعَتهم». [۶۹۰] . امام صادق علیه السلام فرمودند: به خدا سوگند ما همان راهی هستیم که خداوند شما را به پیمودن آن فرمان داده است. به خدا سوگند ما همان راه راست هستیم. به خدا سوگند ما همان کسانی هستیم که

خداوند به اطاعت از آنان فرمان داده است.

ویهتدی بهداکم

«یَهْتَدی» از ماده هدایت به معنی «راهنمایی با مهر و محبّت و خیراندیشی» است. زائر در این فراز از خداوند می‌خواهد او را در زمره کسانی قرار دهد که هدایت شدن آنها به واسطه هدایت امامان معصوم علیهم السلام است. چرا که هدایتْ تنها هدایت الهی است و تنها قانونی که می‌تواند مایه نجات انسان‌ها شود، قانون و هدایت خداوند است. «قُلْ إِنَّ هُدَی اللَّهِ هُوَ الْهُدَی». [۶۹۱] . بگو هدایت تنها هدایت الهی است. چرا که علمِ بشر هر قدر تکامل یابد، باز با جهل و شک و نارسایی در جهات مختلف آمیخته است و هدایت که در پرتو چنین علمِ ناقصی پیدا شود، هدایت مطلق نخواهد [صفحه ۳۵۶] بود. تنها کسی می‌تواند برنامه هدایت واقعی را اجرا و رهبری نماید که علم او همان علم خدا بوده و خالی از تمامی نواقص، نارسایی‌ها و به دور از تمامی ناپاکی‌ها، شکّ‌ها و انحراف‌ها باشد و آنان وجود ائمّه معصومین علیهم السلام هستند. لذا زائر از خداوند هدایت شدن به واسطه هدایت اهل بیت را خواهان است. از طرفی هر مسلمان حداقل در هر روز ده بار در نمازهای یومیه از خداوند هدایت در راه مستقیم را خواهان است. «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیمَ». [۶۹۲] . خداوندا ما را به راه راست هدایت فرما. پس هدایت در راه مستقیم، همان هدایت در مسیر اهل بیت علیهم السلام است. قال علی بن الحسین علیه السلام: «نَحْن الصِراط المُسْتقیم و نَحْن عَیْبهٔ عِلْمه». [۶۹۳] . امام سجاد علیه السلام فرمودند: ما راه راست هستیم و ما گنجواره علم خداوندیم.

ویحشر فی زمرتکم

«یُحْشر» از ماده «حشر» به معنی «جمع کردن و گرد آوردن از هر سو» و نیز به معنی «گردآوری مردم و بیرون ساختن جمعیّت از قرارگاه و حرکت دادن جمعیت به سوی کاری خاص و یا مکانی خاص» است. لذا به گردآوری و جمع شدن مردم در قیامت، «حشر» گفته می‌شود. «زُمْرهٔ» به معنی گروه و جماعت است. هر چند این گروه و جمعیّت، از نظر تعداد کم باشند. زائر از خداوند می‌خواهد در روز قیامت در بین جماعت و گروه امامان معصوم علیهم السلام [صفحه ۳۵۷] محشور گردد که این خودْ افتخاری عظیم است که به واسطه محبّت آنان حاصل می‌گردد. لذا در حدیثی امام رضا علیه السلام یکی از آثار زیارت ائمّه علیهم السلام را محشور گردیدن با آنها ذکر کرده‌اند. قال الرضا علیه السلام: «اَلا فمن زارنی فی غُرْبتی... حشر فی زُمْرتنا و جعِل فی الدَّرجات العلی مِن الجنَّهٔ رَفیقنا». [۶۹۴] . امام رضا علیه السلام فرمودند: آگاه باشید هر کس به زیارت من در غربت‌گاه من بیاید، در روز قیامت در گروه ما محشور می‌شود و خداوند برای او درجه‌های بلندی از بهشت قرار می‌دهد که همنشین ما می‌گردد.

ویکر فی رجعتکم

«یَکرّ» از ماده «کرَّ» به معنای «بازگشت و رجوع مجدّد» است. راغب اصفهانی می‌گوید: برگشتن به چیزی است، خواه خود شخص برگردد (بالذّات) یا از نظر کار و فعل بازگشت کند (بالفعل). بعضی از اهل لغت، «کرّ» را نوعی بازگشت برای ستیزه‌جویی و یورشِ پی‌درپی، و یکباره به یک چیز حمله‌ور شدن دانسته‌اند. زائر از خداوند می‌خواهد او را از کسانی قرار دهد که در زمان رجعت امامان معصوم علیهم السلام برای یاری آنها و حمله پی‌درپی به دشمنان آنان، به دنیا بازمی‌گردند تا اوّلاً با دشمنان به جهاد برخیزد و ثانیاً طعم حکومت صالحان را بچشد. در ضمنِ این دعا، دعایی دیگر نهفته است و آن اینکه زائر از خداوند می‌خواهد که ایمانی به او عنایت کند تا بتواند چنین بهره‌ای از عمر خود ببرد و توفیق رجعت را بیابد. چرا که فقط کسانی در زمان رجعت، باز خواهند گشت که مؤمن خالص باشند. [صفحه ۳۵۸] قال الصادق علیه السلام: «إنّ الرَجْعهٔ لَیْست بِعامهٔ، و هی خاصَّهٔ لا یَرْجع إلّا مَن محض

الایمان مَحْضاً اَوْ مَحض الشِّرک مَحْضاً». [۶۹۵] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا رجعت همگانی نیست. بلکه خاصّ بعضی از افراد است و فقط کسانی به دنیا باز می‌گردند که خلوص در ایمان و مؤمن خالص باشند و یا افرادی که مشرک محض باشند. مؤمنان برای ادامه حیات در حکومت صالحان باز می‌گردند و مشرکان برای چشیدن مکافات اعمال خود.

ویملک فی دولتکم

زائر که قبلاـ انتظار خود را برای برپایی دولت امامان معصوم علیهم السلام اعلام کرده و گفته بود «مُرتَقب لِدُولَتِکم»، در اینجا از خداوند می‌خواهد که در زمان رجعت و برپایی دولت حقِ ائمّه هدایت علیهم السلام، علاوه بر آنکه توفیق بازگشت می‌یابد، آنچنان مؤمن خالصی باشد که از دولت‌مردان و زمامداران حکومتی حضرات معصومین علیهم السلام باشد. یعنی توانسته باشد علاوه بر آنکه شرایط ایمان را در خود ایجاد کرده و شخص مؤمنی گردیده است، شرایط مدیریت دینی و اسلامی را فراهم آورده و مدیری شده باشد که بتواند بر منوال حق و حقیقت حکم‌فرمایی کند.

و یشرف فی عافیتکم

یعنی خداوند مرا از کسانی قرار دهد که در زمان سلامتی و عافیت شما، شریف و بزرگوار هستند. منظور از عافیت و سلامتی امامان، سلامتی و عافیتْ از دست دشمنان و کینه‌توزان [صفحه ۳۵۹] است. در بعضی از نسخه‌های این زیارت، به جای کلمه «عافیتکم»، «عاقبتکم» نوشته شده که در این صورت منظور زائر آن است که خداوند مرا در سرانجام و عاقبت قیام شما که به برقراری حکومت شما منتهی خواهد شد، شریف و بزرگوار گرداند. یعنی خداوندا، همان‌گونه که ابتدا رجعت مرا بزرگوار و شریف گردانده‌ی، به اینکه اجازه رجعت عنایت فرمودی، حسن عاقبت نیز عطا فرما که من در طول قیام و انتهای قیام نیز همان شرافت و بزرگواری را داشته باشم و عملی انجام ندهم که از مقامم در نزد امامان کاسته شود.

ویمکن فی ایامکم

«یُمکِّن» از «تمکین» به معنی فراهم کردن وسائل و ابزار کار است. اعم از آلات و ادوات ظاهری و یا امور باطنی مانند علم و آگاهی کافی و توان و نیروی جسمی و فکری. بنابراین «تمکین» تنها به این معنا نیست که شخصی را در مکان یا محلی جای دهند، بلکه به این معنا است که تمام وسائل کار را در اختیارِ او قرار داده و به او قدرت و توانایی بخشند و ابزار کار را برایش فراهم ساخته و موانع را بر طرف نمایند. «وَ کَذَلِکَ مَکَّنَّا لِیُوسُفَ فِی الْأَرْضِ». [۶۹۶] . این چنین یوسف را در سرزمین مصر قدرت بخشیدیم. چون یوسف علیه السلام هر گونه قدرت، ابزار و نیروی کار برایش فراهم بود و هیچ مانعی برای حکمرانی او وجود نداشت، لذا فرموده «مَکَّنّا». زائر نیز پس از آنکه از خداوند خواسته که در زمان رجعت امامان علیهم السلام، باز گردد و از [صفحه ۳۶۰] دولت‌مردان قرار گیرد و شرافت اوّلیّه او تا انتها محفوظ ماند، از خداوند می‌خواهد ابزار، قدرت، نیروی جسمی و فکری، نیروهای کاری و وسائل کار برای او فراهم باشد، تا بتواند از عهده مسؤولیّت خطیرِ خود برآید و بتواند در دولت و ایّام حکمرانیِ امامان هدایت علیهم السلام، کارهایی را انجام دهد. برخی این فراز را مشابه فراز «وَیُمَلِّکُ فی دَوْلَتِکُمْ» دانسته‌اند. ولی با توجّه به معنی «تَمَلک» و معنی «تَمَکّن» و تفاوتی که این دو کلمه با هم دارد، اختلاف معانی این دو فراز واضح می‌گردد. در اوّلی، خواهان ملک و حکمرانی بوده و در دوّمی، خواهان برآمدن از زیر بار مسؤولیّت و اینکه اسبابْ فراهم باشد تا بتوان در زمان حکمرانیِ خود، مثمر ثمر بوده باشد، از پسِ مسؤولیّت خود برآید.

وتقر عینه غدا برویتکم

«تَقرُّ» از «قرار» به معنی ثابت شدن و آرام گرفتن است. «تقرّ عینه» یعنی آرام می‌گیرد چشمش و کنایه از شادی است و این کلمه وقتی گفته می‌شود که چشم از شادی، خنک و از گریه قطع شود. «غد» در اصل «غدو» به معنی فردا و گاهی بر مطلق آینده اطلاق می‌شود. در این فراز منظور زمان قیام و رجعت ائمّه طاهرین علیهم السلام است و شاید منظور روز رستاخیز و قیامت باشد. پس زائر می‌خواهد که خداوند او را در زمره کسانی قرار دهد که در زمان رجعت و یا قیام حضرت مهدی علیه السلام و یا روز رستاخیز، چشمش به دیدن امامان معصوم علیهم السلام شاد گشته و آرام گیرد.

بابی انتم وامی ونفسی واهلی ومالی

این عبارت با کمی اختلاف و کاستی و اضافی، پنج بار بر زبان زائر که زیارت جامعه [صفحه ۳۶۱] را زمزمه می‌کند، جاری می‌شود. البتّه این تکرار به جهت ابراز ارادت و مودّت به خاندان رسالت است. چرا که زائر حاضر است پدر، مادر، خویشتن و تمام اهل و خاندان خود را به فدای امام نموده، تمام مال و هستی خود را به پای آنان فدا نماید. در فرازهای قبل، کلمه «نَفْسی» وجود نداشت و در این فرازْ زائر که معرفت بیشتری به امام یافته، حاضر گردیده عزیزترین اشیا که جان خویشتن است را تقدیم امام خویش نماید. لذا مجدّداً تفدیه کرده است.

من اراد الله بدء بکم

هر کس طالب معارف دینی و علم‌های الهی است، باید از درگاه و دروازه آن گذر نماید و اگر از این راه نیاید، یا نصیبی از معارف و علوم نبرده و یا آنچه از معارف و علوم به دست آورده، از اموری است که حتمی و الهی نیست. لذا زائر بر این باور و اعتقاد است که امامان معصوم علیهم السلام «باب‌اللّه» هستند و درگاه‌های علم و معرفتند و هدایت‌گرانِ به سوی راه راست و مستقیم هستند و دلالت‌کنندگانِ به سوی رضایت الهی‌اند. پس باید اگر می‌خواهیم به سوی خدا حرکت کنیم، از آنان شروع و آغاز نماییم.

ومن وحده قبل عنکم

خدا دارای چنان عظمتی است که شناخت او برای همگان ممکن نیست. لذا باید کسانی خداوند را توصیف نمایند که از نور عظمت او خلق شده و در اوج بندگی او به سر می‌برند. زائر در این فراز پس از شناخت نسبی که از ائمّه اطهار علیهم السلام برایش حاصل شده، اقرار [صفحه ۳۶۲] می‌نماید که هر کس خداوند را به یگانگی توصیف کرد و یا به یکتایی پرستش نمود، از جانب شما فراگرفته و توصیف و عبادت کرده است و اگر کسی موحّد شد، از جانب شما خداپرست و موحّد گردیده است. چرا که غیر شما، خداوند را به صورت جسم که دارای دست و پا و چشم و ابرو و... است توصیف نموده و یا برای خداوند، پدر و مادر و فرزند قائل شده و یا برای او در امر حکمرانی‌اش قائل به شریک هستند. بنابراین امامان معصوم علیهم السلام که با چشمِ دلْ خدا را می‌بینند و خود را هر لحظه در محضر او حاضر می‌یابند، از خداوند بهترین توصیف‌ها را می‌نمایند. با مراجعه به «کتاب التوحیدِ» کتاب کافی (جلد اوّل)، احادیث فراوانی را می‌یابیم که امام معصوم علیه السلام به معرّفی خداوند و اثبات ذات او پرداخته است و بزرگان شیعه در کتاب‌های حدیثی، روایات فراوانی از ائمّه معصومین علیهم السلام ذکر کرده‌اند که امام به توصیف خداوند که با چشم دل دیده است، پرداخته. قیل لأبی جعفر علیه السلام: «أی شیء تعبد؟ قال: اللّه. قیل: رَأَیته؟ قال: بلی، لَمْ تره العُیُون بِمُشاهدهٔ الأبْصار وَ لکن رأته القُلوب بِحَقایق الایمان». [۶۹۷] . کسی به امام باقر علیه السلام گفت: چه کسی را عبادت می‌کنی؟ امام

فرمودنـد: اللّه. گفت: آیا او را می‌بینی؟ فرمودند: بله. با چشم ظاهری نمی‌توان او را دید ولی می‌توان با قلب‌هایی که حقایق ایمان را درک کرده، او را مشاهده کرد.

ومن قصده توجه بکم

هیچ کس را یارایِ فهم کاملِ ذاتِ مقدّسِ خداوند نیست. چرا که او فراتر از عقول ناقصِ بشـری است. [صـفحه ۳۶۳] قال علی علیه السـلام: «فَتَبارک اللّه الَّذی لا یبلغه بُعـد الهمَم و لا یناله حَدْس الفطن». [۶۹۸] . امام علی علیه السـلام فرمودند: برتر از همه چیز است خداوندی که همّت‌های بلند، او را درک نکرده و زیرکی‌های هوشـمندانه به او نمی‌رسد. پس شناخت کامل خداوند به گونه‌ای که بتوان کُنْه ذات او را توصیف کرد، مقدور نیست. ولی با عبادت و بندگی به درگاه خدا، می‌توان او را شناخت و این بندگی حاصل نمی‌شود، مگر بـا معرفت ولایـت، که معرفت الهی پس از معرفت امـام زمـان است. خَرج الحُسـین بن علی علیه السـلام علی اصْحابه فَقـال: «أیّهـا النَّاس إنّ اللّه عزَّ و جـلَّ ذکره ما خَلَق العِباد إلّا لِیَعْرفوه، فَاذا عَرفوه عَبَدوه فَإذا عَبَدوه اسْتَغنوا بِعِبادته عَنْ عِبادهٔ من سِواه. فقـال لَه رَجـل: یابن رَسول اللّه بِأبی اَنْتم و اُمّی فَما مَعْرفـهٔ اللّه؟ فقال: مَعْرِفـهٔ أهل کلّ زَمان إمامهم الَّذی تجب عَلَیهم طاعته». [۶۹۹] . روزی امام حسین علیه السلام رو به اصحاب خود کرده فرمودند: ای مردم، همانا خداوند - که ذکرش عزیز و گرامی است - نیافرید بندگان را مگر برای شناخت و معرفت به او. پس هرگاه او را شناختند، او را می‌پرستند و هر گاه او را پرستیدند، بی‌نیاز می‌گردند از بنـدگی دیگران. کسـی گفت: ای فرزنـد رسول خدا صـلی الله علیه وآله که پدر و مادرم به فدای تو باد، معرفت و شـناخت خداوند چگونه حاصـل می‌شود؟ امام فرمودنـد: به اینکه هر زمان، امام زمان خود را بشناسـی. همان امامی که واجب است اطاعت از او. پس هر کس معرفت خداونـد را بخواهـد، بایستی معرفت امام زمان را حاصل نمایـد. یعنی شـناخت واقعی خداونـد، از زبان امام و گفتار امام نشأت می‌گیرد و کسی که امام‌شناس نیست، چگونه می‌تواند خدا را بشناسد. بنابراین هر کس قصد خداوند نماید، باید به سوی امام رو کند و به وی توجّه نماید. چرا که معرفت خدا، فقط از مسیر اهل بیت علیهم السلام ممکن است. [صفحه ۳۶۴]

موالی لا احصی ثنائکم ولا ابلغ من المدح کنهکم ومن الوصف قدرکم

«مَوالی» جمع «مولی» و به تمام افرادی که به یکـدیگر به نوعی ارتباط دارنـد اطلاق می‌شود و برای آن معانی متعـدّدی ذکر شده. از جملـه: دوسـتداران، آقایـان، یاری‌کننـدگان، کسـانی که سـزاوارترین هسـتند، سرپرسـتان، نعمت‌دهنـدگان، نزدیـک‌ترین نزدیکـان، دوسـتان، هم‌پیمان‌هـا، مالک‌هـا، آزادکننـدگان، سـروران و مولاهـا. زائر معتقـد است همـان‌گونه که نمی‌توان از عهـده ثنا، مـدح و توصـیف خداوند برآمد، قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «لا احصی ثَنائی عَلَیکَ أنتَ کَما أثْنیت عَلی نَفْسک». [۷۰۰] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: (خداوندا) هیچ کس را یارای شـمارش مدح و ثنا بر تو نیست تو همان‌گونه‌ای که خود، خودت را ثنا و مـدح کرده است. نمی‌توان از پَسِ مـدح و ثنـای کامل ائمّه طاهرین علیهم السـلام نیز برآمـد. چرا که زائر در هر درجه‌ای از قرب به امامان هم که باشد، امام را کامل نشـناخته است تا بتواند او را وصف نماید و یا مدح و ثنا گوید. قال رسول اللّه صـلی الله علیه وآله: «یـا علی، مـا عرف اللّه إلّا أنا و أنتَ و ما عَرّفنی إلّا اللّه و أنتَ و ما عرّفک إلّا اللّه و أنا». [۷۰۱] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله (رو به حضرت علی کرده) فرمودند: ای علی، هیچ کس خداوند را نشناخت، جز من و تو و هیچ کس مرا نشناخت، جز خداوند و تو و هیچ کس تو را نشـناخت، جز خداونـد و من. چون امامان، اسـمای نیکوی خداوند هسـتند. عن أبی عبداللّهّ علیه السـلام فی قول اللّه عَزَّ و جَلَّ «وَ لِلَّهِ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنَی فَادْعُوهُ بِهَا». [۷۰۲] . قال: «نَحْن و اللّه الأسْماء الحُسْنی الَّتی لا یقبل اللّه مِنْ العِباد عَمَلا إلّا بِمَعْرفَتنا». [۷۰۳] . [صفحه ۳۶۵] امام صادق علیه السـلام در تفسیر سخن خداوند که فرموده «و برای خداوند نامهای نیکویی است خدا را به آن نامها بخوانیـد»، فرمودنـد: به خداونـد سوگنـد ما هستیم اسـمای نیکوی الهی، همانها که خداونـد اعمال بنـدگان را قبول نمی‌فرماید، مگر

آنکه به ما معرفت داشته باشند. پس همان‌گونه که خداوند در وصف نگنجد، ائمّه علیهم السلام نیز وصف‌ناشدنی بوده، همانند خداوند کسی نمی‌توانند به صورت کامل آنان را ثناء و مدح بگوید. قال الرضا علیه السلام: «... الأمام واحد دَهْره، لا یدانیه أحد، و لا یعادِله عالم، و لا یُوجد مِنْه بدل، و لا لَه مِثْل و لا نَظیر، مَخْصوص بالفَضْل کلّه من غَیْر طَلَب منه لَه و لا اکتساب، بَلْ إخْتِصاص مِن المفضل الوهَّاب. فَمَن ذَا الَّذی یبلِغ مَعْرفهٔ الأمام، اَوْ یمکنه إخْتیاره، هَیْهات هَیْهات، ضلّت العُقول، و تاهت الحُلُوم، و حارت الألْباب، و خسئت العُیون، و تصاغرت العُظماء، و تحیَّرت الحُکَماء، و تقاصرت الحُلَماء، و حَصِرَت الخُطَباء، و جهلت الالباء، و کلت الشُعراء، و عجزت الأدَباء، و عییت البلغاء، عَنْ وصف شَأْن من شَأْنه، اَوْ فَضیلهٔ من فَضائله، و اقرت بالعَجز و التَقْصیر، و کَیْف یوصف بکلّه، اَو ینعت بکُنْهه، او یفْهم شَیء مِن اَمره، اَو یوجد من یقوم مَقامه و یغنی غناه، لا ـ کَیْف و اَنَّی؟ و هُو بحیث النَّجم من یَد المُتَناولین و وَصف الواصِفین، فأین الاختیار مِنْ هذا؟ و أین العُقُول عَن هذا»؟ [۷۰۴] . حضرت رضا علیه السلام (در توصیف امام بر حق) فرمودند: امام تنها فرد شایسته زمان خویش است که هیچ کس را به مقام او راهی نیست. هیچ فرد عالمی با او برابری نکند. جایگزین و مانند و نظیری ندارد. تمامی فضائل و کمالات به او اختصاص یافته، بدون اینکه از مخلوقین طلب نماید و یا از آنها بیاموزد. بلکه امتیازی است که خداوند به فضل و بخشش خود به او عنایت فرموده است. کیست که بتواند امام را بشناسد یا بتواند خودش امام را انتخاب نماید. هرگز و هرگز که عقل‌ها [صفحه ۳۶۶] گمراه و سرگردان می‌شوند، چشم‌ها نابینا می‌شوند، بزرگان احساس کوچکی می‌کنند، دانایان حیران می‌مانند، سخنوران از سخن گفتن بازمی‌مانند، متفکّران احساس نادانی می‌کنند، و شعرا، ادبا و مبلّغان ناتوانند از این که یک شأن از شؤون یا یک فضیلت از فضایل امام را بیان کنند و لذا اقرار به عجز و کوته‌فکری می‌کنند. پس چگونه می‌توان تمامی اوصاف امام و عمق آنها را درک و توصیف کرد و چگونه کسی می‌تواند به جای امام بر حق، بر سکّوی امامت بایستد و مردم را از وجود امام بی‌نیاز کند، در حالی که امام همچون ستاره‌ای است که دست خواستاران و توصیف توصیف‌کنندگان به او نمی‌رسد. او کجا و انتخاب بشر؟ او کجا و خِرد انسان‌ها؟

وانتم نور الاخیار

این فراز و دو فراز بعد، علّت است برای سه فراز قبل. یعنی از آنجایی که شما نور و روشنیِ خوبان و راهنمایِ نیکان و حجّت‌های خداوند هستید، نمی‌توان مدح و ثنای کامل و وافی شما را گفت و کُنْه شما را توصیف نمود. یا می‌توانیم بگوییم چگونه می‌توان مدح و ثنای شما را گفت و شما را به تمامه توصیف نمود و حال آنکه شما روشنیِ خوبان و راهنمایان نیکان و حجّت‌های خداوند هستید. توصیف امامان به نور در احادیث فراوانی آمده است. چرا که خلقت آنها از نور بوده و در جهان نیز همان‌گونه که نور، هادی و راهنمای گمراهان در شب تاریک است، امامان معصوم علیهم السلام نیز هدایت‌گر همگان هستند و همانند خورشید که تمام تاریکی‌ها و ظلمت‌ها را از بین می‌برد، ظلمت‌های گمراهی را مبیّن و مشخص می‌نمایند تا همگان راه را از بی‌راهه تشخیص دهند. لذا عاشق ائمّه علیهم السلام، آنها را با عنوان خورشید تابان، و ماه [صفحه ۳۶۷] منیر و ستارگان روشنی‌بخش خطاب کرده، می‌گوید: «أینَ الشُّموس الطالعه، أینَ الأقْمار المُنیره، أینَ الأنْجم الزاهِره». [۷۰۵] . کجا هستند خورشیدهای تابان و کجایند ماه‌های فروزان و کجا هستند ستارگان درخشان. منظور از «اخیار»، پیامبران الهی و اوصیای آنها می‌باشند. همچنان که در سوره «ص» آیه چهل و هشتم، «اخیار» را پیرامون آنان به کار برده و منظور آن است که شما برای پیامبران و اوصیاء نور بوده‌اید. شاید هم از تمامی اولیای الهی باشد و منظور آن است که امامان در بین تمامی اولیای الهی، همانند نور جلوه‌گری می‌نمایند. قال الصادق علیه السلام: «بِنا فَتَحَ اللّه وَ بِنا خَتَم اللّه و نَحْن الاَوَّلون و نَحْن الآخِرون و نَحْن أخْیار الدَّهر». [۷۰۶] . امام صادق علیه السلام فرمودند: به واسطه ما خداوند آغاز کرد و به واسطه ما پایان می‌دهد و ما اوّلین و آخرین هستیم و ما بهترین مردم روزگاریم.

وهداة الابرار

سنّت خداونـد بر آن است که مردم را به سوی حق هـدایت نمایـد و آنان را تنها رها نسازد. لذا مهم‌ترین فعل خداوند پس از خلقت انسان‌ها، هدایت آنها بوده است. قال علی بن الحسـین علیهما السلام: «فِی کُلِّ دَهْرٍ وَ زَمَانٍ أَرْسَلْتَ فِیهِ رَسُولاً، وَ أَقَمْتَ لِأَهْلِهِ دَلِیلاً مِنْ لَدُنْ آدَمَ إِلَی مُحَمَّدٍ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ، مِنْ أَئِمَّةِ الْهُدَی، وَ قَادَةِ أَهْلِ التُّقَی عَلَی جَمِیعِهِمُ السَّلَامُ، فَاذْکُرْهُمْ مِنْکَ بِمَغْفِرَةٍ وَ رِضْوَانٍ». [۷۰۷] . امام سـجّاد علیه السلام فرمودند: در هر عصر و زمانی که رسولی فرستادی و برای اهل آن راهنمایی گماشتی، از دوران آدم تا محمّـد – که درود خـدا بر او و خانـدانش باد –، [صـفحه ۳۶۸] از امامـانِ رسـتگاری و پیشوایـان اهل پرهیزکار – که بر همه آنها درود بـاد – پس به آمرزش و خوشـنودی، از آنهـا یاد کن. ائمّه اطهار علیهم السـلام هـدایت‌گر و راهنمای نیکان هسـتند که خود از طرف خداوند، هدایت گردیده و هدایت‌گر مؤمنین شده‌اند. قال علی علیه السـلام: «أَنا الهادی و المُهْتَدی، و أَنا مَلْجاء کلّ ضَعیف و مَأْمن کلّ خائف، و أنا قائـد المُؤْمنین إلی الجنَّة». [۷۰۸] . حضـرت علی علیه السلام فرمودند: من هدایت‌کننده و هدایت شده‌ام و من پناه هر ضـعیف و محلِ امن برای هر کسـی که می‌ترسد هسـتم و من رهبر مردمِ با ایمانم که آنان را به سوی بهشت خواهم برد. پس امام به سوی خداونـد هـدایت می‌کنـد و به سوی حقیقت رهبری می‌نماید. عن أبی‌جعفر علیه السـلام: «أیّها النّاس إنّ اَهل بَیْت نَبیّکُم شرفهم اللّه بِکرامَته و اعزّهم بِهـداه... فَهُم أئمّة الدُعاة و القادَة الهادیة». [۷۰۹] . امام باقر علیه السلام فرمودند: ای مردم، همانا خداوند به کرامت خود، به اهـل بیت پیـامبر شـما شـرافت بخشـید و به هـدایت خود، به آنهـا عزّت داد. پس آنهـا امامان دعوت‌گر و رهبران هدایت هستند.

وحجج الجبار

مراد از «جبّار» در این فراز، خداونـد تعالی است که این کلمه اشاره به عظمت شأن و مقام خداونـد دارد که در تمامی سـلطنت خود، دارای جبروت و قهر و غلبه بر تمامی امور است و دارای قدرت فراوانی است که غیر او در برابرش خاضع می‌باشد. پس جبّار صـفت خداوند است، بی‌آنکه بخواهد بر کسـی سـتم کند. [صفحه ۳۶۹] بعضـی گفته‌اند: جبار از ماده «جبر» به معنی اصـلاح کردن چیزی است که توأم با فشار و قهر باشد. به همین خاطر بستن استخوان شکسته را «جبر» می‌گویند. برخی نیز گفته‌اند: از ماده «جبران» که به معنی «بر طرف ساختن نقص چیزی است» گرفته شـده که در این صورت نیز خداونـد جبران‌کننده نواقص و کم بودها است و اضافه نمودن «حُجَج» که به معنی حجّت‌ها و دلائل و برهان‌ها می‌باشد به کلمه جبار، بدان خاطر است که قاطعیت دلائل الهی و یا برطرف نمودن نیازها به واسطه دلائل و حجّت‌های خداوند را برساند. یعنی بنابر معنی اوّل حجّت‌های خداوند که همان امامان معصوم علیهم السلام هستند، دارای قاطعیت می‌باشند. یعنی از مضاف‌الیه، کسب قاطعیّت ظاهریه و باطنیه می‌نمایند و بنابر معنی دوّم همان‌گونه که «جبـار» اصـلاح‌گرِ توأم بـا قهر و فشـار است، حجّت‌های الهی نیز در پی اصـلاح مردم هسـتند و در زمان حکومت خود و رجعت، با فشار و قهر، جامعه را رو به اصلاح خواهند برد. یعنی از مضاف‌الیه، کسب اصلاح توأم با قهر و فشار می‌نمایند.

بکم فتح الله وبکم یختم

یعنی خداوند متعال آفرینش خود را به وسـیله و به سـبب شـما امامان معصوم علیهم السـلام آغاز نمود و ابتدای خلقت با خلقت شما آغاز کرد و در پایان جهان نیز، خداوند با دولت کریمه اهل بیت علیهم السـلام، جهان را به پایان خواهد رساند. عَن جابر بن عبداللّه قال: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اوّل ما خَلَقَ اللّه نُوری... فَفتق مِنْه نُور علی علیه السلام،... ثُمّ خَلَقَ العَرْش و اللَوْح و الشَمْس و ضوء النَّهـار و نور الأَبْصـار و العَقْـل و المَعْرفـة.... فَنَحْن الأَوَّلون و نَحْن الآخِرون و نَحْن السَّابِقون». [۷۱۰] . [صـفحه ۳۷۰] جابر بن

عبداللّه می‌گوید: پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: اوّل چیزی که خداوند آفرید نور من بود. پس از آن، نور علی را خلق کرد. سپس عرش و لوح و خورشید و روشنی روز و نور دیدگان و عقل و معرفت را آفرید. پس ما هستیم اوّلین‌ها و ما هستیم آخرین‌ها و ما هستیم سبقت‌گرفتگان. در حدیثی دیگر به علّت بودنِ امامانْ در خلقت اشاره شده است. قال ابوجعفر علیه السلام: «... فَنَحْنُ أوّل خَلْق اللّه، و أَوَّل خَلْق عبداللّه و سبحه و نَحْن سَبَب الخَلْق و سَبب تَسْبیحهم و عِبادَتهم مِنْ المَلائکهٔ و الآدَمیین». [۷۱۱] . امام باقر علیه السلام فرمودند:... پس ما اوّل آفریده خداوند هستیم و اوّل آفریده‌ای که خداوند را عبادت و تسبیح کرد و ما سبب و علّتِ آفریده‌شدگانیم و علّت و سببِ تسبیح گفتن آنها و عبادت آنهاییم، چه از ملائکه و چه از انسان‌ها. همچنین شاید منظور از «بِکُم فَتَحَ اللّه و بِکُم یَخْتِم» آن است که به واسطه و به سبب شما کتاب خداوند آغاز شد و به وسیله شما خاتمه می‌یابد. پس عبارت بدین گونه است: «بِکُم فَتَحَ کِتاب اللّه و خَتْمه». منظور از آغاز کردن کتاب خداوند و پایان دادن آن به ائمّه معصومین علیهم السلام، آن است که به ائمّه علیهم السلام عرضه می‌داریم؛ شما هستید بیان‌کنندگان و مفسّران واقعی کتاب خداوند که اگر شما نبودید، فهم کتاب خدا مفتوح نمی‌شد و فهم آن به پایان نمی‌رسید. قال موسی بن جعفر علیه السلام: «... نَحْن مِفْتاح الکِتاب فبنا نطق العُلَماء و لَوْلا ذلک لخرسُوا...». [۷۱۲] . امام کاظم علیه السلام فرمودند:... ما کلید قرآن هستیم علما و دانشمندان، در پرتو ما سخن می‌گویند و اگر این نبود، همگی لال می‌شدند (و حرفی برای گفتن نداشتند).... [صفحه ۳۷۱] شاید هم منظور از این فراز آن است که خداوند حکومت جهانی و عدالت‌محورِ خود را به شما آغاز کرد و حکومت خویش را به شما پایان خواهد داد که ابتدای آن حکومت از قیام حضرت مهدی علیه السلام آغاز خواهد شد و با رجعت بقیه معصومین و برپایی قیامت به‌پایان خواهد رسید. پس عبارت بدین‌گونه است:«بِکُم فَتَحَ حُکومَهٔ اللّه وخَتْمها». قال علی علیه السلام: قال لی رَسول اللّه صلی الله علیه وآله: «یا عَلی بِکُم یَفْتح هذا الأمْر و بِکم یخْتم عَلَیْکم بِالصَّبر فَان العاقِبهٔ لِلْمُتَّقین». [۷۱۳] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله به من فرمود: ای علی، این امر با شما آغاز می‌شود و با شما پایان می‌پذیرد. صبر در پیش گیرید که پایان کار، از آن پرهیزکاران است. ظاهراً منظور پیامبر از امر در حدیث مذکور، امر دین و حکومت دینی است. در نهایت می‌توان گفت شاید منظور از «بِکُم فَتَحَ اللّه و بِکُم یَخْتم» آن است که به واسطه شما، خداوند ارشادها و راهنمایی‌ها را آغاز کرد و به وسیله شما آنها را پایان خواهد داد. قال علی علیه السلام: «أیّها النَّاس أَنا اَهْل البَیْتِ بِنا میز اللّه الکذب و بنا یفرِّج اللّه الزَمان الکلب و بِنا ینزع اللّه ربق الذل مِنْ أَعْناقکم و بنا یَفْتح اللّه و بِنا یَخْتم اللّه». [۷۱۴] . حضرت علی علیه السلام فرمود: ای مردم ما خاندانی هستیم که خداوند دروغ را با ما مشخص می‌سازد و بیماری سخت را با ما از میان می‌برد و ریسمان خواری را با ما از گردن‌های شما می‌گشاید و با ما آغاز می‌کند و با ما به پایان می‌برد. منظور از بیماری‌ها، مریضی‌های معنوی و کدورت‌های قلب است و منظور از ریسمانِ خواری، همان ریسمان شیطان است که بر گردن مریدان خود انداخته و آنان را به سوی ظلمات و آتش دوزخ می‌کشاند. [صفحه ۳۷۲]

وبکم ینزل الغیث

امام، حجّت خداوند بر روی زمین است. اگر زمین خالی از حجّت باشد، مردم از هیچ نعمتی بهره‌مند نخواهند شد. لذا در این فراز اشاره به رحمت الهی شده که به واسطه حضور امام و یا به واسطه دعای امام و یا به واسطه توسّلات مردم به امام، باران رحمت الهی شروع به باریدن می‌کند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «فَانا مَنازل الهُدی و أئمّهٔ التقی و بِنا یَسْتَجاب الدُّعاء و یدْفع البَلاء و بنا ینزِل الغَیْث مِن السَّماء». [۷۱۵] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: ما منزل‌های هدایت و امامان پرهیزکاری هستیم. به واسطه ما دعاها مستجاب و بلاها دفع می‌گردد و به واسطه ما باران از آسمان فرو فرستاده می‌شود. پایین‌ترین برداشتی که می‌توان از این فراز بیان کرد آن است که بگوییم، امام که عینِ رحمت الهی است، با درخواست باران رحمت از خداوند، آن را به همه ارزانی می‌دارد. قال علی بن الحسین علیهما السلام: «اللَّهُمَّ اسْقِنَا الْغَیْثَ، وَ انْشُرْ عَلَیْنَا رَحْمَتَکَ بِغَیْثِکَ الْمُغْدِقِ مِنَ السَّحَابِ، الْمُنْسَاقِ لِنَبَاتِ أَرْضِکَ،

الْمُونِقِ فِی جَمِیعِ الْآفَاقِ». [۷۱۶] . امام سجّاد علیه السلام فرمودند: خداوندا ما را از باران سیراب نما و رحمتت را با بارانِ فراوان از ابری که برای رویاندن گیاهِ چشم انداز در همه نواحی زمینت روان است، بر ما بگستران.

وبکم یمسک السماء ان تقع علی الارض الا باذنه

یعنی به خاطر شما ائمّه اطهار علیهم السلام، خداوند آسمان را از اینکه بر زمین افتد، نگاه داشته است. چرا که آثار وجودی امام بسیار زیاد است. یکی از مهم‌ترین آثار، برکاتی است که به واسطه حضور امام بر مردم نازل می گردد و اثر دیگر آنکه به واسطه حضور [صفحه ۳۷۳] امام، بلاهای آسمانی بر زمینیان فرو نمی‌ریزد. قال الرضا علیه السلام: «بَنا یمسک السَّماوات و الأرْض ان تزولا و بنا ینزل الغَیث و ینْشر الرَّحمهٔ و لا تخلُوا الأرْض مِن قائم منّا ظاهر اَوْ خاف و لو خلت یوماً بِغَیر حجّهٔ لماجت بِاَهْلها کَما یموج البَحْرِ بِاَهْله». [۷۱۷] . امام رضا علیه السلام فرمودند: به واسطه حضور ما (اهل بیت) است که آسمان و زمین نگهداشته شده و فرو نمی‌ریزد و به واسطه ما است که باران رحمت نازل می‌شود و رحمت الهی منتشر می گردد. هیچ زمانی زمین از حجّت قائمی از ما اهل بیت، چه آشکار و چه پنهان خالی نیست. اگر زمین یک روز بدون امام باشد، تمام اهلش را فرو می‌برد. همان‌گونه که موج دریا غرق‌شدگان را فرو می‌خورد. در روایت دیگری نیز چنین آمده: عن علی بن الحسین علیهما السلام: «نَحْن الَّذین بِنا یمسک اللّه السَّماء أن تَقع عَلی الأرْض إلّا بِإذْنه و بِنا یمسک الأَرض ان تمید بِاَهلها و بنا ینزل الغَیْث و بنا ینشر الرَّحمهٔ و یخرج بَرَکات الأَرض». [۷۱۸] . امام سجاد علیه السلام فرمودند: ما همان کسانی هستیم که خداوند به واسطه ما، آسمان را آسایش داد تا مگر به اذن او بر زمین نریزد و زمین به واسطه ما آرامش یافت و بر اهل خود گسترانده شد و به واسطه ما باران فرو می‌ریزد و رحمت الهی منتشر می گردد و برکت‌ها (گیاهان) از زمین می‌روید. باید اقرار داشت، هر چند بر اساس و طبق این فراز، احادیث فراوانی در کتاب‌های روایی موجود است، ولی فهم این فراز بسیار مشکل است و درک آن فقط برای صاحبان بصیرت ممکن است. [صفحه ۳۷۴]

وبکم ینفس الهم ویکشف الضر

یعنی به وسیله شما و با توسّل به شماهاست که مردم شما را وسیله درِ خانه الهی قرار دهند و یا به واسطه دعای خیر شما برای مردم، خداوند اندوه، غم و گرفتاری را برطرف می‌نماید و در کارها گشایش ایجاد می کند. به همین خاطر است که گرفتاران از شیعیان چه در زمان حیات ائمّه معصومین علیهم السلام و یا پس از شهادت، در کنار مرقدهای مطهّر آنها، به حضورشان رفته، عرضه حاجات کرده، درد، غم و گرفتاری خود را با امام معصوم علیه السلام در میان گذارده و آنها را واسطه و وسیله به درگاه الهی قرار می‌دهند، تا گرفتاری‌هایشان برطرف گردد. عن ابی عبداللّه علیه السلام: «... بِنا ینزل الرَحْمهٔ و بنا یدْفع العَذاب و النِقْمهٔ». [۷۱۹] . امام صادق علیه السلام فرمودند: به واسطه ما رحمت الهی نازل می گردد و عذاب و گرفتاری‌ها برطرف می‌شود.

وعندکم ما نزلت به رسله وهبطت به ملائکته

«هَبَطَت» از ماده «هبوط»، در لغت به معنی پایین آمدن اجباری است. چه اینکه پایین آمدن به صورت ظاهری و یا فرو افتادن از مقام و رتبه باشد. بعضی «هبوط» را به معنی پایین آمدن از بالاترین مقام به سوی پایین‌ترین درجه دانسته‌اند. ولی معتقدند هبوط معنای اجباری ندارد. منظور از «هبوط» در این فراز، پایین آوردن معارف الهی از نزد خداوند حکیم و خبیر، به سوی زمین است. و خلاصه آنکه منظور از این فراز آن است که تمامی معارف الهی و علوم ربّانی که بر [صفحه ۳۷۵] پیامبران خدا نازل شده و تمامی مطالبی که فرشتگان برای پیامبران و اولیای الهی و حضرات معصومین علیهم السلام آورده‌اند، نزد امام است. پس منظور از «عِنْدکم ما نَزَلَتْ بِهِ رُسُله» همان فراز «وَرَثهٔ الأنْبیاء» است که قبلاً توضیح آن گذشت که امامان ارث‌برنده علوم و معارف انبیا بوده‌اند و علاوه بر آن

لوازم پیامبریِ آنان نزد امام موجود است. منظور از «هَبَطَتْ بِه مَلَائِکته» مجموعه تفسیرها، پیش‌بینی‌ها و احادیث قدسی‌ای است که فرشتگان برای پیامبر، حضرت علی علیه السلام، حضرت زهرا علیها السلام و دیگر امامان آورده‌اند که از آن جمله می‌توان به صحیفه فاطمیه اشاره کرد که کتابی است که فرشته مقرّب الهی برای حضرت زهرا علیها السلام بیان نمود. قال الصادق علیه السلام: «انّ فاطِمهٔ مکثت بَعْد رسول اللّه خَمْسهٔ و سَبْعین یَوْماً و قَدْ کانَ دَخَلَها حُزْن شَدید عَلی أبیها، و کان جِبْرئیل یأتیها فیَحسِنُ عزاءها عَلی أبیها و یطْیب نَفْسها و یخْبرها عَن أبیها و مَکانه و یخبرها بِما یَکُون بَعْدها فی ذریّتها و کان علیٌ یَکْتب ذلک فَهذا مُصْحف فاطمهٔ». [۷۲۰] . امام صادق علیه السلام فرمودند: فاطمه بعد از رسول خدا بیش از هفتاد و پنج روز زنده نماند و غم جانسوز پدر او را داغدار کرده بود. به این جهت جبرئیل پی در پی به حضورش می‌آمد و او را در عزای پدر، سلامت باد می‌گفت و تسلّی‌بخش خاطر غمگین زهرا بود و گاه از مقام و منزلت پدرش سخن می‌گفت و گاه از حوادثی که بعد از رحلت او بر فرزندش وارد می‌گردد، خبر می‌داد و امیرالمؤمنین نیز آنچه جبرئیل املاـ می‌کرد، همه را می‌نوشت و مجموعه این سخنان به «مُصحف فاطمه» موسوم گردید. پیشوای انقلاب شکوهمند ایران و امام امّت – حضرت آیت اللّه العظمی سیّد روح‌اللّه [صفحه ۳۷۶] خمینی قدس سره – در وصیت‌نامه خود اشاره به این کتاب وحی‌گونه نموده، می‌فرمایند: ما مفتخریم که «صحیفه فاطمیه» که کتاب الهام شده از جانب خداوند تعالی به زهرای مرضیه علیها السلام است، از ما است. [۷۲۱] . پس نزد ائمّه معصومین علیهم السلام کلیه معارف و علومی که به ملائکه و انبیا رسیده، وجود دارد. علاوه بر آن بسیاری از علومی که به آنها گفته نشده نیز نزد ائمّه طاهرین علیهم السلام است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «انّ للّه عِلْمین؛ عِلْم تعلمه مَلائکته و رُسُله و عِلْم لا یَعْلم غَیْره فَما کان ممّا یعلمَه مَلائکته و رُسله فَنَحْن نُعَلّمه و ما خرج مِن العَلم الَّذی لا یعلم غَیْره فَالینا یخْرج». [۷۲۲] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا نزد خداوند دو علم است؛ علمی که به فرشتگان و انبیا فرا داده و علمی که هیچ کس جز خداوند نمی‌داند. پس تمام آنچه فرشتگان و انبیا می‌دانند ما نیز می‌دانیم و بعضی از علومی که جز خدا نمی‌داند، به ما رسیده و ما آن علم‌ها را می‌دانیم. یعنی آنچه از علوم الهی به دیگران منتقل شده، اوّل به امامان رسیده و چنانچه صلاح الهی در فراگیری دیگران بوده، از جانب امام به دیگران منتقل شده و بسیاری از علوم است که فرشتگان مقرّب الهی نیز نمی‌دانند و از میوه درخت ائمّه علیهم السلام استفاده کرده‌اند. قال ابومحمّد العسکری علیه السلام: «روحُ القُدُس فی جَنّان الصاقورهٔ ذاق مِن حَدائِقنا الباکورَهٔ». [۷۲۳] . امام حسن عسکری علیه السلام فرمودند: روح القدس در باغ‌های آسمان سوم بود و چشید از میوه تازه رسیده باغ‌های ما. و تعبیر «ذاق» اشاره به آن دارد که روح القدس نیز یک نَمی از تمامی علوم اهل [صفحه ۳۷۷] بیت علیهم السلام را چشیده و به مقام «روح القدسی» رسیده است و خود، حقِّ اظهار نظر نداشته، بلکه چشنده بوده است. زیرا ائمّه علیهم السلام، معلّم ملائکه بودند و فرشتگان در مقام شاگردی قرار داشتند. همان‌گونه که روایات فراوانی دلالت بر این نکته دارد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «... ثُمّ خلق تَعالی السَماوات و الأَرْض و خلق المَلائکهٔ فمکثت الملائکه لاتعرف تسبیحاً و لاتقدیساً، فلما رأونا سبحنا و قدسنا و هللنا و مجدنا و تبعنا شیعَتنا سَبّحت المَلائکه و قَدّست تبعت بِذلک فَنَحْن المُوَحِّدون حَیْث لا موحّد غَیْرنا». [۷۲۴] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند:... سپس خداوند، آسمان‌ها و زمین را آفرید و فرشتگان را خلق کرد. پس آنان آرام گرفتند و تسبیح و تقدیس خداوند را نمی‌دانستند، پس وقتی دیدند ما خداوند را تسبیح و تقدیس می‌نماییم و شیعیان ما نیز از ما تبعیت می‌کنند، آنها نیز خدا را تسبیح کرده، تقدیس نمودند. پس ما اوّلین موحّدان هستیم، وقتی که هیچ موحّدی غیر از ما نبود. همچنین باید گفت ائمّه علیهم السلام از تمام پیامبران به معارف الهی آگاه‌تر هستند. قال ابوعبداللّه علیه السلام: «وَ رَبِ الکعبه و رب البیت و رب القرآن (ثَلاث مرات) لَوْ کنت بَیْن مُوسی و الخِضْر لاخبرتهُما انّی أعلم مِنْهما و لَانبأتهما بِما لَیْس فی اَیْدیهُما». [۷۲۵] . امام صادق علیه السلام فرمودند: به پروردگار کعبه و به پروردگار این خانه و به پروردگار قرآن قسم (سه مرتبه)، همانا من اگر همراه موسی و خضر بودم آن دو را آگاه می‌کردم که من از آن دو آگاهترم و به آنها اطّلاع می‌دادم آنچه آنها از علم نمی‌دانستند. در مورد اینکه بسیاری از علوم و معارف را حتّی فرشتگان مقرّب الهی و انبیای [صفحه ۳۷۸]

خداوند نمی‌دانند، دلالت بر پایین بودن مقام آنها ندارد، بلکه نشانه‌ای از عظمت علمی امامان معصوم علیهم السلام است.

والی جدکم بعث الروح الامین

«رُوح الاَمین» بزرگ فرشتگان که همان جبرئیل است. او بهترین و افضل ملائکه و فرشتگان است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَفْضل المَلائکه جِبْرئیل». [۷۲۶] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: بهترین فرشتگان جبرئیل است. این کلمه، به معنی فرشته وحی که امانت‌دار است، می‌باشد. امانتی که شرط اصلی آن امانت‌داری است و برای هدایت و رهبری تمامی آفریده‌شدگان نازل شده است. این فراز به آیات قرآن که اشاره به نزول قرآن توسط روح‌الامین دارد، برمی‌گردد. «وَ إِنَّهُ لَتَنزِیلُ رَبِّ الْعَالَمِینَ، نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِینُ، عَلَی قَلْبِکَ لِتَکُونَ مِنَ الْمُنذِرِینَ، بِلِسَانٍ عَرَبِیٍّ مُّبِینٍ». [۷۲۷] . همانا این (قرآن) فرو فرستاده پروردگار جهانیان است. روح‌الامین آن را بر دل تو (ای پیامبر) فرو آورد، تا از هشداردهندگان باشی، به زبان عربی روشن. (نازل کرد) «بُعِثَ» به معنی برانگیخته شد و حرکت داده شده است. جبرئیل در طول حیات پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله بر وجود آن حضرت به کرّات وارد می‌شد و پیام‌ها و آیات الهی را بر آن حضرت تلاوت می‌نمود. و حتّی پس از رحلت پیامبر برای تغسیل، تکفین، نماز و دفن پیامبر صلی الله علیه وآله بر آن حضرت وارد شده بود. عن أبی عبداللّه علیه السلام قال: «لمّا قبض رسول اللّه صلی الله علیه وآله هبط جَبرئیل و مَعَه المَلائکهٔ [صفحه ۳۷۹] و الروح... ففَتَحَ لِأمیرالمُؤْمنین بصره فَرَاهُم فی مُنْتهی السَّموات إلی الأرْض یغسِلُون النَبی مَعَه و یُصلّون مَعَه عَلیْه و یحفرون لَه...». [۷۲۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: زمانی که رسول خداوند جان به جان‌آفرین تقدیم کرد، جبرئیل به همراه فرشتگان و روح (که در شب قدر نازل می‌شود) به زمین آمدند... و چشم حضرت علی را به سوی آسمان جلب کردند. پس حضرت ملاحظه کردند که از بی‌نهایت آسمان تا زمین ملائکه در غسل دادن پیامبر با آن حضرت همراهی می‌کنند و همگی بر پیامبر نماز خواندند و پیامبر را دفن کردند. چنانچه زائر این زیارت را به قصد زیارت حضرت علی علیه السلام می‌خواند، بایستی به جای کلمه «جدّکم» بگوید «أخیک». چرا که حضرت علی علیه السلام برادر پیامبر بودند و بین آن دو بزرگوار، صیغه «اخوت» خوانده شده بود، هر چند حضرت علی علیه السلام به صراحتِ آیه مباهله [۷۲۹] ، نفس پیامبر است.

اتاکم اللّه ما لم یوت احدا من العالمین

اشاره

خداوند به امامان علیهم السلام چیزهایی عنایت فرموده که به دیگران نداده و یا بهره‌ای بسیار ناچیز به دیگران داده است. این امور بسیار زیاد و در حدّی است که نمی‌توان احصا کرد. ولی با توجّه به آنچه از روایات استفاده می‌شود از بین این امور که خداوند به ائمّه اطهار علیهم السلام داده به چهارده مقام اشاره می‌نماییم:

علم و آگاهی

آنان گنجواره‌ها و خزانه‌های علم الهی هستند که در فراز «خُزّان العلم» و فراز «عیبهٔ العَلْم» و فراز «اصْطَفاکم بِعِلْمه» و دیگر فرازها توضیح آن گذشت.

مشاهده اعمال

امامان معصوم علیهم السلام، اعمال مردم را هر چند بسیار باشد، می‌بینند و تمامی اعمالِ تمام [صفحه ۳۸۰] مردم، بر رسول خداوند

علیهم السلام و ائمّه معصومین علیهم السلام عرضه می‌شود. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «إنّ للّه شاهدا فی أرضه و إنّ اَعْمال العِباد تعرض عَلی رسول اللّه». [۷۳۰] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا خداوند شاهدانی در زمین دارد و همانا اعمال بندگان بر رسول خدا عرضه می‌شود. اعمال بر امام زمان نیز عرضه می‌شود و امامْ حاضر و زنده در آن زمان، از اعمال مردم مطلع می گردد. قال الرضا علیه السلام: «وَاللّه إنّ اَعْمالکم لتعرض عَلیَّ فی کلّ یَوْم و لَیْلهٔ». [۷۳۱] . امام رضا علیه السلام فرمودند: به خداوند سوگند، همانا اعمال شما هر روز و شب به ما عرضه می‌شود.

دارا بودن هر آنچه خدا به پیامبران گذشته عطا نموده

خداوند تمامیِ کتاب‌ها، علم‌ها، معارف و چیزهایی که به پیامبران گذشته داده، به امامان علیهم السلام نیز داده است که بعضی از این موارد، در فراز «وَرَثهٔ الأنْبیاء» توضیح داده شد. عن أبی بصیر عن أبی عبداللّه علیه السلام قال: قال لِی: «یا ابامحمّد إنّ اللّه لَم یَعْط الأنْبیاء شَیئاً إلّا و قَد اعطی مُحمَّداً صلی الله علیه وآله جَمیع ما اعطی الأنبیاء و عِنْدنا الصُحْف الَّتی قال اللّه «صُحُفِ إبْرَاهِیمَ وَ مُوسَی» [۷۳۲] . [۷۳۳] . ابی بصیر می گوید: حضرت امام صادق علیه السلام فرمودند: ای ابامحمّد، همانا خداوند عطا نکرد به پیامبران گذشته مطلبی و چیزی را، مگر آنکه عطا کرد به محمّد تمام آنچه را که به دیگر پیامبران عطا فرموده بود و نزد ما کتاب‌هایی است که خداوند توصیف کرده که آنها «کتاب‌های ابراهیم و موسی هستند». [صفحه ۳۸۱]

جانشینی خداوند

مقام جانشینی خداوند و خلیفهٔ اللّه بودن، مقام بسیار بالا و رفیعی است. این چنین مقامی ارزانی هر انسانی نیست، بلکه ویژه کسانی است که هیچ حجابی بین آنان و خداوند وجود نداشته باشد و آنان حامل اسرار الهی، و در عبادت و بندگی خداوند چنان پیش رفته باشند که از تمام آلودگی‌ها پاک و بنده خالص و مخلص خداوند گردند و در یک کلمه بتوانند کار خدایی انجام دهند. بر چنین افرادِ باعظمتی درود خداوند و تمامی مردم نثار باد. قال علی بن الحسین علیهما السلام: «رَبِّ صَلِّ عَلَی أَطَائِبِ أَهْلِ بَیْتِهِ الَّذِینَ اخْتَرْتَهُمْ لِأَمْرِکَ، وَ جَعَلْتَهُمْ خَزَنَهَ عِلْمِکَ، وَ حَفَظَهَ دِینِکَ، وَ خُلَفَاءَکَ فِی أَرْضِکَ، وَ حُجَجَکَ عَلَی عِبَادِکَ، وَ طَهَّرْتَهُمْ مِنَ الرِّجْسِ وَ الدَّنَسِ تَطْهِیرًا بِإِرَادَتِکَ، وَ جَعَلْتَهُمُ الْوَسِیلَهَ إِلَیْکَ، وَ الْمَسْلَکَ إِلَی جَنَّتِکَ». [۷۳۴] . امام سجّاد علیه السلام فرمودند: پروردگار من، بر پاکیزه‌تران خانواده‌اش درود فرست. آنان که برای فرمان خود برگزیدی و آنان را گنجینه‌داران علمت و نگهبانان دینت و جانشینان خود در زمینت و حجّت‌های خویش بر بندگانت قرار دادی و به خواست خویش، آنان را از پلیدی و آلودگی پاک نمودی و آنها را وسیله‌ای به سوی خود و راهی به سوی بهشتت قرار دادی. احادیث فراوانی در کتاب‌های روایی اهل سنّت و روایات شیعی وجود دارد که اهل‌بیت علیهم السلام و ائمّه معصومین علیهم السلام را به عنوان جانشینان خداوند معرفی نموده و خداوند آنان را به عنوان جانشینان خود در روی زمین برگزیده و مقام خلیفهٔاللّه را به هر یک عنایت فرموده است. [صفحه ۳۸۲] قال الرضا علیه السلام: «الأئمّهٔ خُلَفاء اللّه عَزَّ و جَلَّ فی اَرْضه». [۷۳۵] . امام رضا علیه السلام فرمود: امامان جانشینان خداوند عزّ و جلّ در زمین هستند. چنین مقام و عظمتی از طرف دنیاطلبان نادیده گرفته شد و حقوق جانشینان خداوند در زمین به چپاول و غارت رفته است. قال علی بن الحسین علیهما السلام: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الْمَقَامَ لِخُلَفَائِکَ وَ أَصْفِیَائِکَ وَ مَوَاضِعَ أُمَنَائِکَ فِی الدَّرَجَهِ الرَّفِیعَهِ الَّتِی اخْتَصَصْتَهُمْ بِهَا قَدِ ابْتَزُّوهَا، وَ أَنْتَ الْمُقَدِّرُ لِذَلِکَ، لَا یُغَالَبُ أَمْرُکَ، وَ لَا یُجَاوَزُ الْمَحْتُومُ مِنْ تَدْبِیرِکَ کَیْفَ شِئْتَ وَ أَنَّی شِئْتَ، وَ لِمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ غَیْرُ مُتَّهَم عَلَی خَلْقِکَ وَ لَا لِإِرَادَتِکَ حَتَّی عَادَ صِفْوَتُکَ وَ خُلَفَاؤُکَ مَغْلُوبِینَ مَقْهُورِینَ مُبْتَزِّینَ، یَرَوْنَ حُکْمَکَ مُبَدَّلًا، وَ کِتَابَکَ مَنْبُوذًا، وَ فَرَائِضَکَ مُحَرَّفَهً عَنْ جِهَاتِ أَشْرَاعِکَ، وَ سُنَنَ نَبِیِّکَ مَتْرُوکَهً». [۷۳۶] . امام سجّاد علیه السلام فرمودند: خداوندا، به درستی که این مقام، برای جانشینان و برگزیدگانت و جایگاهِ امانت‌دارانت است، در درجه والایی که به ایشان اختصاص دادی، (و

دشـمنان آن را) ربودنـد و تویی که چنین تقـدیر کرده‌ای. زیرا فرمان تو مغلوب نمی‌شود و از تـدبیر قطعی تو، به هر گونه و هر زمان که بخواهی نمی‌توان درگذشت. برای اینکه تو به آن داناتری و در آفریدنت و اراده‌ات متهم نیستی. تا اینکه برگزیدگان و جانشینان تو، مغلوب و شـکست خورده شـده، حقوقشـان به غـارت رفت. می‌بیننـد که احکامت تغییر یافته و کتاب تو دور افتاده و واجباتت از جهاتی که قانون نهاده‌ای، تحریف شده و روش‌های پیامبرت ترک شده است.

سرور اوصیای پیامبران بودن

خداوند مقام سروری اوصیا را به ائمّه طاهرین علیهم السلام عنایت فرموده است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَنا سَیّد الأنْبیاء و المُرْسلین و أَفْضل مِن المَلائکهٔ المُقَرّبین و [صفحه ۳۸۳] اَوْصیایی سادهٔ اَوْصیاء النَّبیّین و المُرْسَلین». [۷۳۷] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: من سرور پیامبران و رسولان و برتر از فرشتگان مقرّب هستم و اوصیای من نیز سرور اوصیای پیامبران و رسولانند.

ارتباط نورانی با خدا داشتن

در برخی از روایات به عمودی نورانی که بین امام و خداونـد وجود دارد، اشاره شده است و هر کاری که خداوند اراده انجام آن را نماید، به آن عمود نظر می‌کند و به وسـیله الهام بر ائمّه طاهرین علیهم السـلام، به اسـتماع امام می‌رساند. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «إنّ لله عموداً مِن نُور حجبه اللّه عَن جَمیع الخَلائق طرفه عِنْدَ اللّه و طرفه الآخَر فی اُذُن الإمام فَإذا اَراد اللّه شَیْئاً اَوْحاه فی اُذُن الإمام». [۷۳۸] . امام صادق علیه السـلام فرمودنـد: همانا خداوند عمودی از نور دارد که از تمامی آفریدگان مسـتور داشـته است. یک طرف این عمود، نزد خداوند و طرف دیگر آن عمودِ نورانی در گوش امام است. پس هر گاه خداوند اراده نماید کاری را انجام دهد، در گوش امام الهام می‌نماید.

همراهی روح (فرشته الهی) با ایشان

یکی از فرشـتگان بلنـدمرتبه الهی، «روح» اسـت. او از ملائـکه مقرّب الهی است که خداونـد او را از امر خـود دانسـته و بر حجـاب‌ها گماشـته است. قال علی بن الحسین علیهما السلام: «وَ الرُّوحُ الَّذِی هُوَ عَلَی مَلَائِکَهِ الْحُجُبِ. وَ الرُّوحُ الَّذِی هُوَ مِنْ أَمْرِکَ، فَصَلِّ عَلَیْهِمْ، وَ عَلَی الْمَلَائِکَهِ الَّذِینَ مِنْ دُونِهِمْ: مِنْ سُکَّانِ سَمَاوَاتِکَ، وَ أَهْلِ الْأَمَانَهِ عَلَی رِسَالَاتِکَ». [۷۳۹] . [صفحه ۳۸۴] امام سجّاد علیه السلام فرمودند: و روح، همان که او بر فرشتگان حجاب‌ها گماشته شده. و روح، که از عالم امر تو می‌باشد. پس بر آنها درود فرست، و نیز بر فرشـتگانی که از آنان پایین‌ترنـد، در آسـمان‌هایت ساکنند و بر رساندن پیام‌هایت امانت‌دارند. روح، بسـیاری از اوقات همراه امام زمان می‌باشـد. خداوند این همراهی را تنها به رسول اکرم صـلی الله علیه وآله و امامان معصوم علیهم السـلام عنایت کرده است. عن هشام قال: سـمعت ابا عبداللّه علیه السـلام یقول: «وَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّی [۷۴۰] قـال: «خَلْق أَعْظم مِن جِبْرئیل و میکائیل لَمْ یَکُن مَع أَحد مِمَّن مضی غَیْر مُحمَّد صلی الله علیه وآله و هُو مَع الأئمّهٔ یُوَفّقهم و یسدّدهم و لَیْس کلّما طَلَب وجد». [۷۴۱] . هشام می‌گوید: از امام صادق علیه السـلام شنیدم که پیرامون آیه «سؤال می‌نمایند از روح، بگو روح از فرمان پروردگار من است»، فرمود: روح آفریده‌ای است که بزرگ‌تر از جبرئیل و میکائیل است، ولی با هیچ کس از گذشـتگان به جز حضـرت محمّد صـلی الله علیه وآله نبوده و او به همراه امامان است که آنها را بر کارها کمک می‌کند و یا از کاری باز می‌دارد، ولی همیشه همراه نیست.

علم داشتن بر اسم اعظم الهی

یکی از مواهبی که خداونـد به ائمّه اطهار علیهم السـلام عنایت کرده، دانسـتن اسمِ اعظمِ الهی است. قال عَلی بن محمّـد الهادی علیه

السلام: «إسْم اللّه الأعْظم ثَلاثهٔ و سَبْعون حَرْفاً، کان عِنْد آصِف حَرف فَتَکلّم بِه فَانخَرَقت لَه الأرْض فیما بَیْنه و بَیْنَ سَبأ، فَتَناول عَرْش بِلْقیس حَتّی صیره إلی سُلَیْمان ثُمّ انبَسَطت الأرْض فی اقلّ مِن طَرْفَهٔ عَیْن و عِنْدَنا مِنْه إثْنان و سَبْعون حَرفاً و حَرْف عِنْد اللّه مُسْتأثر بِه فی عِلْم الغَیْب». [۷۴۲] . [صفحه ۳۸۵] امام هادی علیه السلام فرمودند: اسم اعظم الهی هفتاد و سه حرف است و آصف یک حرف از آن را می‌دانست. لذا به وسیله همان یک حرف، زمین را بین محل ایستادن خود و کشور سبا شکافت و تخت بلقیس را گرفته، نزد سلیمان آورد و سپس زمین را در کمتر از یک چشم بر هم زدن بست و در نزد ما هفتاد و دو حرف از اسم اعظم الهی وجود دارد و یک حرف آن را فقط خدا می‌داند.

امام جن و انس بودن ایشان

آنها علاوه بر اینکه بر انسان‌ها امام هستند، امام و پیشوای جنّ‌ها نیز می‌باشند و جنّ‌هایی که ایمان آورده‌اند، نزد آنها رفت و آمد دارند و از حلال و حرام الهی سؤال می‌نمایند و معارف دین را از آنها فرامی‌گیرند. عن ابی حمزهٔ الثمالی قالَ کُنتُ استاذَنُ عَلی ابی جعفر علیه السلام فَقیلَ عِنْدَه قَومٌ اثبت قلیلاً حَتّی یَخْرُجُوا فَخَرَجَ قومٌ انکرتهم و لَم اَعْرَفهم ثُمَّ اُذنَ لی فَدَخَلْتُ علیه فَقُلْتُ جُعلْتُ فداک هذا زَمانُ بنی امیهٔ و سَیْفُهُم یَقْطر دَماً فقال لی یا ابا حمزهٔ هؤلاء وفد شیعَتُنا مِنَ الجِنِ جائُوا یَسْئَلُونَنا عَنْ مَعالِم دینِهِم. [۷۴۳] . ابوحمزه ثمالی می‌گوید: به درب منزل امام باقر علیه السلام رفتم و از ایشان اجازه خواستم که خدمت ایشان برسم. کسی آمد و گفت: کمی صبر کن تا عدّه‌ای که خدمت امام هستند، خارج شوند و شما وارد شوید، کمی صبر کردم و دیدم عدّه‌ای که من هیچ یک از آنها را قبلاً با آن هیبت ندیده بودم، خارج شدند. پس نزد امام رفتم و گفتم: ای فرزند رسول خدا، جانم به فدایت بنی‌امیه بر همه جا مسلّط است می‌ترسم مردمان ناشناس بر شما وارد شوند و خون شما را بریزند. امام فرمودند: ای ابوحمزه، اینها بزرگان شیعیان ما از گروه جنّیان هستند. نزد ما می‌آیند و از دانستنی‌های دین، سؤال می‌نمایند. [صفحه ۳۸۶]

رفت و آمد ملائکه، به خانه آنها

یکی از ویژگی‌هایی که خداوند به ائمّه معصومین علیهم السلام داده، آن است که خانه آنها محل رفت و آمد فرشتگان الهی است که در فرازهای «وَ مَوْضِع الرِّسالهٔ و مُخْتَلف المَلائکهٔ و مُهْبِط الوَحْی» توضیح داده شد.

در زمره شهدا جای داشتن

تمامی امامان معصوم علیهم السلام و اهل بیت علیهم السلام، به مقام شهادت نائل شده‌اند و هیچ یک به مرگ طبیعی از دنیا نرفته‌اند که در فراز «وَ شُهَداء دار الفَناء» توضیح آن گذشت.

تقسیم کننده بهشت و دوزخ بودن

خداوند آنها را در روز رستاخیز به مقامی نائل می‌فرماید که دوزخ وبهشت را در بین مردم تقسیم می‌نمایند و این مقام مختص به ائمّه طاهرین علیهم السلام است. قال علی علیه السلام: «أنا قَسیم بَیْن الجَنَّهٔ و النَّار». [۷۴۴] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: من (از طرف خداوند) بهشت و دوزخ را تقسیم می‌نمایم.

اولوالامر و لازم الاطاعهٔ بودن آنها

آنان در مقام اطاعت شدن و فرمانبرداری، در ردیف خداوند و رسول خدا صلی الله علیه وآله قرار گرفته‌اند. چنین مقام رفیعی از

عنایات ویژه الهی به آنان بوده است. قال الصادق علیه السلام فی هذه الآیهٔ «یَآ أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنکُمْ» [۷۴۵] «و اَوْلو الأَمْر هُم الأَئمَّهٔ مِنْ اَهْل البَیْت». [۷۴۶] . امام صادق علیه السلام درباره آیه «ای اهل ایمان اطاعت نمایند از خداوند و اطاعت [صفحه ۳۸۷] نمایند از رسول و از صاحبان امر نیز اطاعت نمایند». فرمودند: صاحبان امر همان امامان از اهل بیت هستند.

درهای الهی بودن ایشان

مقام دیگری که خداوند به امامان علیهم السلام عنایت کرده، آن است که آنها را «باب اللّه» قرار داده است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «الأوصیاء هم اَبْوابُ اللّه عَزَّ و جَلَّ الَّتی یُؤْتی مِنْها و لَوْلاهم ما عرف اللّه عَزَّ و جَلَّ و بِهم إحْتج اللّه تَبارک و تَعالی عَلی خَلْقه». [۷۴۷] . امام صادق علیه السلام فرمودند: اوصیا همان درهای خداوند هستند که مردم از آن وارد می‌شوند و اگر ایشان نبودند، خداوند شناخته نمی‌شد. خداوند به وسیله آنها بر تمام آفریدگانش حجّت می‌آورد. علاوه بر چهارده ویژگی که ذکر شد، برای امامان معصوم علیهم السلام هزاران ویژگی دیگری نیز وجود دارد که خداوند به آنها داده و در بعضی از فرازهای گذشته به آن اشاره کردیم و بعضی از آن ویژگی‌ها را پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمّه هدی علیهم السلام برشمرده‌اند: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «جَمَعَ اللّه عَزَّ و جَلَّ لَنا عشر خِصال لم یَجْمعها لأحَد قَبْلنا و لا تَکون فی أَحد غَیْرنا فینا الحُکْم و الحِلْم و العِلْم و النبوَّهٔ و السماحَهٔ و الشُجاعهٔ و القَصْد و الصِدْق و الطُّهُور و العِفاف و نَحْن کَلمهٔ التَقْوی و سَبیل الهُدی و المَثل الأعْلی و الحُجَّهٔ العُظْمی و العُرْوَهٔ الوُثْقی و الحَبْل المَتین و نَحْنُ الَّذین أمر اللّه لَنا بالمَوَدَّهٔ». [۷۴۸] . پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمودند: خداوند ده سرشت را در ما گرد آورده که نه برای پیشینیان و نه برای دیگران گرد نیاورده است. در ماست حکمت (فهم) و بردباری و دانش و پیامبری و بخشش و دلیری و میانه‌روی و راستی و پاکی و پاکدامنی و [صفحه ۳۸۸] ماییم کلمه پرهیزکاری و راه هدایت و الگوی والا و برترین حجّت‌ها و دستگیره استوار و ریسمان سخت و ماییم که خداوند به دوستی ما فرمان داده است. باید اذعان داشت که فهم بسیاری از ویژگی‌هایی که خداوند به ائمّه معصومین علیهم السلام داده، از عقول ناقص بشری خارج است. لذا ائمّه علیهم السلام بسیاری از ویژگی‌ها را بیان نمی‌فرمودند و یا برای بعضی از اصحاب خاصّ خود آن را بیان می‌کردند و فهم بعضی از آنچه به ما رسیده، با آنکه فضائل ساده‌ای است، بسیار مشکل است. قال علی علیه السلام: «أَنا عِلْم اللّه و اَنا قَلْب اللّه الواعی و لِسان اللّه الناطق و عَیْن اللّه الناظِر و أنا جَنْب اللّه و اَنا یَد اللّه». [۷۴۹] . حضرت علی علیه السلام فرمود: من علم خداوند هستم و من قلب تپنده خداوندم و من زبان گویای خدایم و من چشم بینای او هستم و من پهلوی خدایم و من دست خدا هستم. به راستی منظور امام از اینکه او علم، قلب، زبان، چشم، پهلو و دست خداوند است، چیست؟ پس بعد از بیان بعضی از ویژگی‌هایی که خداوند به ائمّه علیهم السلام داده، باید اقرار داشت که شمردن فضائل کامل و تمام ویژگی‌های امامان معصوم علیهم السلام از عهده همگان خارج است.

طاطا کل شریف لشرفکم

«طأطأ» به معنی خاضع و خاشع شد، متواضع گردید و سر فرود آورد می‌باشد. هر شخصِ عالی‌رتبه وقتی منزلت و شوکت امامان علیهم السلام را در درگاه الهی دریابد و به آن شوکتْ معرفت یابد و جامعیّت آنان را متوجّه شده و بداند علم و حکمت واقعی نزد [صفحه ۳۸۹] آنان است، در مقابل عظمتشان سر فرود آورده و تسلیم ایشان می‌گردد. شاید این فراز تفریع باشد بر فراز قبل. یعنی فضائلی که خداوند به اهل بیت علیهم السلام داده است، سبب شده که تمامی منزلت و شوکت‌داران در مقابل منزلت و شوکت ائمّه اطهار علیهم السلام، سر فرود آورند. چون عظمت ائمّه طاهرین علیهم السلام یا به خاطر خصوصیّات و ویژگی‌هایی است که روح

بزرگوار آنان دارا بوده یا به خاطر ویژگی‌هایی است که متعلّق به موقعیّت والا و امامت آنها بوده است و هر یک از این خصوصیّات و ویژگی‌ها، آنچنان زیاد و عظیم بوده که همه، حتّی دشمنان را به تعظیم وادار می‌نموده است. حکایت‌ها و داستان‌هایی که از ائمّه اطهار علیهم السلام به ما رسیده، بیانگر عظمتِ روحیِ والای آنها است.

وبخع کل متکبر لطاعتکم

«بَخَعَ» یعنی از شدت وظیفه‌شناسی و وجدان کاری، خویشتن را به هلاکت انداخت. خداوند به پیامبر خطاب فرمود: «فَلَعَلَّکَ بَاخِعٌ نَّفْسَکَ عَلَی آثَارِهِمْ». [۷۵۰] . گویی می‌خواهی خود را از شدّت کار و اندوه به خاطر اعمال آنها به هلاکت اندازی. این فراز نشان می‌دهد هر شخصِ متکبّر و زورمدار، آنگاه که به فضائل ائمّه اطهار علیهم السلام آگاه گردد، حاضر است خود را مطیع اوامر آنان گرداند. شخصی که تاکنون سر تعظیم در برابر هیچ کس خم نکرده و همیشه با تکبّر با دیگران برخورد نموده، در مقابل عظمت آنان مطیع می‌گردد. مؤمنان نیز همیشه خود را مطیع امام می‌دانند. [صفحه ۳۹۰] قال علی بن الحسین علیهما السلام: «اللَّهُمَّ وَ صَلِّ عَلَی أَوْلِیَائِهِمُ الْمُعْتَرِفِینَ بِمَقَامِهِمْ... الْمُسَلِّمِینَ لِأَمْرِهِمْ، الْمُجْتَهِدِینَ فِی طَاعَتِهِمْ، الْمُنْتَظِرِینَ أَیَّامَهُمْ». [۷۵۱] . امام سجّاد علیه السلام فرمودند: خداوندا و بر دوستان آنها که اعتراف‌کنندگان به مقامشان،... تسلیم‌شدگانِ فرمانشان، کوشش‌کنندگان در طاعتشان و منتظران روزهای (دولت) آنانند، درود فرست. از آن جایی که مؤمنان اطاعت از امام را واجب و لازم می‌دانند، لذا دعا می‌کنند بر این اطاعت باقی باشند. همان‌گونه که بر یکتاپرستی باقی هستند. قال علی بن الحسین علیه السلام: «اللَّهُمَّ وَ اجْعَلْنِی مِنْ أَهْلِ التَّوْحِیدِ وَ الْإِیمَانِ بِکَ، وَ التَّصْدِیقِ بِرَسُولِکَ، وَ الْأَئِمَّةِ الَّذِینَ حَتَمْتَ طَاعَتَهُمْ». [۷۵۲] . امام سجّاد علیه السلام فرمودند: خداوندا و مرا از یکتاپرستان و ایمان‌آورندگان به خود و از باورداران به پیامبرت و امامانی که اطاعتشان را واجب نمودی، قرار ده.

وخضع کل جبار لفضلکم

«خَضَعَ» به معنی فروتنی کرد و نرمی و نازکی و فرمان‌برداری نمود، می‌باشد. «جَبّار» به کسی می‌گویند که از روی خشم و غضب می‌زند و می‌کُشد و نابود می‌کند و پیرو فرمان عقل نیست. به تعبیر دیگر، جبّار کسی است که دیگری را مجبور به پیروی خود می‌کند و یا می‌خواهد نقص خود را با ادّعای عظمت و تکبّر، ظاهراً برطرف سازد و در یک کلمه جبّار به معنی «گردنکش» است. در قرآن کریم چنین افرادی که «جبّار» نامیده شده‌اند، به همراه صفت «عنید» (تکبرپیشه، خودپسند و سرکش در برابر حق) [۷۵۳] و صفت «شقی» (نگون‌بخت و [صفحه ۳۹۱] تیره‌رو) [۷۵۴] و صفت «عصی» (نافرمان و گناهکار) [۷۵۵] آمده‌اند. این فراز بیانگر آن است که فضائل ائمّه علیهم السلام آن چنان بالاست که اگر گردنکشان عالم به فضائل ائمّه علیهم السلام آگاه شوند، در برابر آنان متواضع و فرمان‌بردار می‌گردند.

وذل کل شیء لکم

«ذَلَّ» از ماده «ذُلّ» و «ذِلَّة» به معنی خوار و بی‌قدر شدن و نیز به معنی رام و متواضع گردیدن آمده و نقطه مقابل «عزّت» است. این فراز بیانگر تواضع تمامی اشیا و آفریده‌شدگان در برابر امامان علیهم السلام و برای ایشان است. شاید چهار فراز اخیر که بیانگر تواضعِ شرافت‌مندان و به مشقّت انداختن متکبّران و فروتنی گردنکشان و خواری و رامی تمامی اشیا است، حکایت روز رستاخیز باشد که در برابر عظمت آنها در صحرای محشر، تمامی افراد چه مؤمن و کافر و منافق از انسان‌ها گرفته تا جنّ‌ها و حتّی تمامی آفریده‌شدگان و اشیا، سر تسلیم و تواضع فرود می‌آورند. حضور آنان در صحرای محشر چنان با عظمت است که توصیف ناشدنی بوده، همه را به حیرت وادار می‌نماید. در چهار فراز اخیر، از آنجایی که زائر، تواضع و سرافکندگی و ذلّت را در وادی محشر

حتمی می‌دانسته، از فعلِ ماضی که بیانگر «وقوع حتمی» است، استفاده نموده.

واشرقت الارض بنورکم وفاز الفائزون بولایتکم بکم یسلک الی الرضوان وعلی من جحد ولایتکم غضب الرحمن

«اَشْرَقَت» از ماده «شَرْق» و به معنی برآمدن و تابیدن نور است. [صفحه ۳۹۲] «فازَ» از ماده «فوز» بوده و در اصل به معنی نجات از هلاکت و رسیدن به محبوب است. راغب اصفهانی می‌گوید: «فوز به معنی پیروزی توأم با سلامت است». در قرآن کریم «فوز» دو بار به «مبیّن» توصیف شده [۷۵۶] و یک بار به «کبیر» وصف شده است. [۷۵۷] امّا در هیجده آیه به «عظیم» توصیف گشته است. [۷۵۸] و در تمامی این آیات، منظور بهشت و نجات در آخرت است. «یُسْلِکُ» به معنی وارد می‌شود و نفوذ می‌کند است. «غَضَبُ» از ماده «غضب» به معنی خشمگین شدن است و این کلمه هر گاه به خداوند اضافه گردد، مراد از آن نازل شدن عقوبت بر کسی است که مورد غضب واقع شده است. منظور از مجموع این فرازها، زمان قیام حضرت مهدی علیه السلام و رجعت ائمّه علیهم السلام است که با حضور امام، زمین منوّر و روشن می‌گردد و همه نجات‌یافتگان به واسطه ولایت آنها و در پرتو آن حکومت، به رستگاری کامل دست می‌یابند و در حکومتِ صالحان، به سوی رضوان الهی سلوک می‌یابند و هر کس منکر ولایت امامان باشد، مورد غضب و خشم الهی قرار گرفته، به دست امام و یا یاران امام به مکافات اعمال خود می‌رسد. شاید هم منظور از این فرازها، روز رستاخیز و در صحرای محشر است. همان‌گونه که فرازهای قبل را نیز به آن روز تعبیر نمودیم. مؤیّد این مطلب آنکه، قرآن کریم می‌فرماید: «وَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا». [۷۵۹] . و زمین به نور پروردگارش روشن می‌شود. [صفحه ۳۹۳] از سیاق آیه مشخص می‌شود که منظور قرآن، روز رستاخیز است و همه مفسّرانِ قرآن کریم نیز این آیه را به همین صورت تفسیر نموده‌اند. و درباره آن گفته‌اند: منظور از «نور ربّ»، حق و عدالت است که خداوند صفحه زمین را در آن روز با آن نورانی می‌کند. محدّثین نیز این آیه را بیان روز رستاخیز دانسته‌اند. علّامه مجلسی پیرامون این آیه می‌گوید: «زمین به عدل پروردگار در روز قیامت روشن می‌شود. زیرا نور زمین به عدالت است.» [۷۶۰] . پس می‌گوییم زمین به نور عدالت و حق‌جویی حضرات معصومین علیهم السلام روشن می‌گردد و مَجرای گسترش عدالت الهی، ائمّه معصومین علیهم السلام هستند. همچنان که آنها تقسیم‌کننده آتش و بهشت بوده مظهر عدالت‌خواهی خداوند می‌باشند. «وَفازَ الْفَائِزُونَ بِوِلایَتِکُمْ». در آن روز مردم دو دسته خواهند شد، دسته اوّل که نجات‌یافتگان هستند، به سوی بهشت خواهند رفت. «أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَآئِزُونَ». [۷۶۱] . اصحاب بهشت از نجات‌یافتگان هستند. دسته اوّل به ولایت ائمّه اطهار علیهم السلام اعتقاد قلبی داشته، در مسیر ولایت بوده‌اند و مُهر ولایت بر پرونده اعمال آنها زده شده و در صحرای محشر با نور ولایت که به همراه دارند، حرکت می‌کنند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اما وَ اللّه لا یحبّ اَهْل بَیْتی عَبْد إلاّ اعطاه اللّه عزَّ و جلَّ نُوراً حَتَّی یَرد عَلی الحَوْض». [۷۶۲] . [صفحه ۳۹۴] پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: هان به خداوند سوگند، هیچ بنده‌ای اهل بیت مرا دوست ندارد، مگر اینکه خداوند به او نوری عطا فرماید تا اینکه در کنار حوض بر من وارد شود. چنین افرادی از تمامی آسیب‌های مرگ و پس از مرگ در امانند. قال الصادق علیه السلام: «انّ حُبّنا أَهل البَیْتِ لَیُنْتَفَعُ به فی سَبْعهٔ مَواطن: عِنْد اللّه و عِنْدَ المَوْت و عِنْدَ القَبْر و یَوْم الحَشْر و عِنْد الحَوْض و عِنْدَ المیزان وَ عِنْد الصِّراط». [۷۶۳] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا دوست داشتن ما اهل بیت در هفت جا مفید است: در پیشگاه خداوند و هنگام مردن و در قبر و روز رستاخیز و در کنار حوض کوثر و در وقت محاسبه میزان و در وقت عبور از صراط. و شفاعت ائمّه طاهرین علیهم السلام شامل حالشان می‌گردد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «إلْزموا مَوَدَّتنا أَهل البَیْت فَانَّه مَن لَقی اللّه و هُوَ یحبنا دخل الجنهٔ بِشفاعتِنا والذی نفسی بیده لاینتفع عبد بعمله الا بمعرفتنا». [۷۶۴] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: دوستی اهل بیت را بر خود لازم شمارید. زیرا هر کس در روز قیامت خداوند را در حالی که ما را دوست دارد ملاقات کند، با شفاعت ما به بهشت داخل خواهد شد، قسم به آنکه جانم در دست او است عمل‌های مردم نفعی ندارد مگر آنچه به همراه معرفت ما باشد. پس «فوز» که همان پیروزی توأم با

سلامتی است، در قیامت شامل نوری است که خداوند به محبّ ائمّه علیهم السلام می‌دهد و او را از تمامی آسیب‌های مرگ و عواقب آن نجات می‌دهد و او به شفاعت امامان می‌رسد که هر یک از این موارد، فوز بسیار بزرگی است که همه به سبب ولایت ائمّه علیهم السلام حاصل گردیده است. «بِکُمْ یُسْلَکُ اِلَی الرِّضْوانِ». در روز رستاخیز سلوک به سوی رضوان و بهشت الهی [صفحه ۳۹۵] آغاز می‌گردد که مرحله اوّلِ حرکت به سوی بهشت، عبور نمودن از صراط است. در این مرحله ثابت قدمان بر روی صراط، محبّان ائمّه علیهم السلام می‌باشند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اثبتکُم عَلی الصِّراط اشّدکم حُبًّا لی وَ لِاَهل بیتی». [۷۶۵] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: استوارترین شما بر صراط کسانی هستند که علاقه‌شان نسبت به من و اهل بیتم بیشتر باشد. همانها از صراط عبور کرده، از آتش دوزخ رهایی می‌یابند. قال الصادق علیه السلام: «و اللّه لا یَموت عَبد یُحبّ اللّه و رَسوله و یَتَوَلّی الأئمّهٔ فتمسَّه النّار». [۷۶۶] . امام صادق علیه السلام فرمودند: به خدا سوگند هر بنده‌ای که خدا و رسولش را دوست داشته و ولایت ائمّه علیهم السلام را پذیرفته باشد و از دنیا برود، آتش دوزخ به او نمی‌رسد. بنابراین چنین شخصی وارد بهشت و رضوان الهی می‌گردد. قال علی علیه السلام: «مَنْ احبّنا بِقَلْبه و اعانَنا بِلِسانه و قاتل مَعَنا أَعْدائِنا بِیَده، فَهُو مَعَنا فی الجنَّهٔ فی دَرَجتنا و مَن احبّنا بِقَلْبه و اعانَنا بِلِسانه و لَمْ یُقاتل مَعَنا أعدائنا، فَهُو أَسْفل من ذلک بِدَرَجَتین و مَنْ احبّنا بِقَلْبه و لَمْ یعنا بِلِسانه و لا بِیَده، فَهُو فی الجنَّهٔ». [۷۶۷] . حضرت علی علیه السلام فرمود: هر کس در دلْ ما را دوست بدارد و با زبانش یاریمان رساند و در کنار ما با دشمنان ما بجنگد، در بهشت در کنار ما و در درجه ما خواهد بود و هر که در دلْ ما را دوست بدارد و با زبانش یاریمان رساند، ولی در کنار ما با دشمنان ما کارزار نکند، در بهشت دو درجه پایین‌تر از آن قرار خواهد گرفت و هر کس در دلْ ما را دوست بدارد، امّا با زبان و دست خود یاریمان [صفحه ۳۹۶] نرساند، او نیز در (درجه‌های پایین‌ترِ) بهشت خواهد بود. در نهایت باید گفت که شخص سالک، با ائمّه علیهم السلام محشور می‌گردد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «مَن احبّنا اَهل البَیْت فی اللّه حَشَرَ مَعَنا و ادخلناه مَعَنا الجنَّهٔ». [۷۶۸] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: هر کس ما اهل بیت را به خاطر خدا دوست بدارد، با ما محشور خواهد شد و او را با خود به بهشت خواهیم برد. پس سلوک به سوی بهشت، بسته به محبّت و علاقه‌ای که شخصِ سالک به ائمّه اطهار علیه السلام دارد، دارای مراتب است. «وَعَلی مَنْ جَحَدَ وِلایَتَکُمْ غَضَبُ الرَّحْمنِ». گفتیم که در روز رستاخیز مردم دو دسته خواهند شد؛ دسته اوّل فائزون هستند و دسته دوم کسانی که خشم خداوند را فراهم نموده‌اند. یکی از گروه‌هایی که مورد غضب خداوند قرار می‌گیرند، کسانی هستند که ولایت ائمّه معصومین علیهم السلام را انکار کرده، در دل خود نه تنها محبّت آنها را ندارد، بلکه بغض و کینه ائمّه علیهم السلام را در دل می‌پرورانند. آنها مورد غضب و خشم خداوند قرار خواهند گرفت. قال علی علیه السلام: «لِمحبّنا اَفْواج مِن رَحْمَهٔ اللّه، وَ لِمُبْغِضینا اَفْواج مِن سخَط اللّه». [۷۶۹] . امام علی علیه السلام فرمودند: برای دوستان ما فوجهایی از رحمت خداوند است و برای کینه‌توزانِ ما، فوج‌هایی از خشم و ناخوشنودی خداست. آنها در آن روز که همه محتاج رحمت الهی هستند، از رحمت خداوند به دور می‌باشند. [صفحه ۳۹۷] قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَلا و مَنْ ابغض آل مُحمَّد جاء یَوْم القیامَهٔ مَکْتوباً بَیْن عَیْنیه آیس مِنْ رَحْمهٔ اللّه». [۷۷۰] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: آگاه باشید، هر کس آل محمّد را دشمن بدارد، روز قیامت در حالی بیاید که بر پیشانی‌اش نوشته شده است؛ «محروم از رحمت خداوند». این افراد به کفّار ملحق می‌شوند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «اَلا و مَنْ مات عَلی بُغض آل مُحمَّد مات کافراً». [۷۷۱] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: آگاه باشید، هر کس با بغض و دشمنیِ آل محمّد بمیرد، کافر مرده است. چنین افرادی را در آتش دوزخ سرنگون می‌نمایند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «وَ الَّذی نَفْسی بِیَده لا یبغضا اَهْل البَیْت أَحد إلّا اکبه اللّه عَلی وَجهه فی نار جهنم». [۷۷۲] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: سوگند به آنکه جانم در دست اوست، هیچ کس ما اهل بیت را دشمن ندارد، مگر اینکه خداوند او را با صورت در آتش دوزخ سرنگون می‌کند. استفاده از فعل ماضی در تمامی فرازهای چهارگانه به خاطر آن است که زائر اعلام می‌دارد تحقّق و وقوع تمامی اینها برای من یقینی می‌باشد و تمامی این مراحل قطعی‌الوقوع است. همان‌گونه که وقوع فرازهای قبلی

نیز قطعی می‌باشد. البتّه شاید منظور از این فرازها آن است که زمین یک نور ظاهری دارد و آن خورشید است و یک نور باطنی که ائمّه علیهم السلام هستند و زمین به نور وجودیِ ائمّه معصومین علیهم السلام، [صفحه ۳۹۸] روشن و منور گردیده و با استفاده از این روشنی است که رستگاران به رستگاری می‌رسند و اگر آن نور نبود و ظلمات حاکم بود، راه رستگاری گم می‌شد و هیچ کس رستگار نمی‌گشت و با آن نور است که سیر و سلوک به سوی رضوان و بهشت الهی از زمین آغاز می‌گردد و هر کس که کور است، نور ولایت را انکار نماید، اسباب غضب و خشم خداوند را برای خود فراهم آورده است. شاید هم منظور آن است که با تابیدن نور هدایتِ ائمّه علیهم السلام بر قلب‌های اهل زمین، همگی هدایت گشته‌اند.

بابی انتم وامی ونفسی واهلی ومالی

عزیزترین امور برای هر کس، جان اوست و پس از آن، جان بستگان نزدیک مانند پدر، مادر و فرزندان برایش بسیار عزیز است و طاقت رنجش آنان را ندارد و اگر یکی از آنها به سختی بیفتند، حاضر است برای رهایی آنها از سختی تمام هستی خود را بدهد. پس از جان خود و نزدیکان، عزیزترین امور، اموال و دارایی‌های هر کس است که برای به دست آوردن آنها دچار مشقّت‌های فراوان گشته و از دست دادن مال، برای بسیاری از افراد گران و درد آور است. پس همه این امور عزیز و گرامی هستند، لذا فدا نمودن جان و اعطای مال در راه حق، نوعی مجاهدت است و بعضی از افرادِ مخلص با خداوند معامله کرده، جان و مال خود را می‌دهند و به ازای آن بهشت و رضوان الهی را دریافت می‌نمایند. «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَ أَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ». [۷۷۳] . خداوند از مؤمنان، جانها و اموالشان را خریداری کرده، که (در برابرش) بهشت برای آنان باشد. [صفحه ۳۹۹] زائر همانند مجاهد در راه خداوند که جان و مال خود را به خدا تقدیم می‌نماید، جان خود، پدر، مادر و خاندان خود را تقدیمِ ولیّ خدا و فدای او می‌داند و از اموال خود در این راه می‌گذرد. چون معتقد است جان و مال خود و نزدیکانش، در برابر عظمت ائمّه معصومین علیهم السلام ارزشی ندارد.

ذکرکم فی الذاکرین

«ذکر» دارای دو معنی است. گاه به معنی «حفظ مطالب و معارف» است و گاهی به معنی «یادآوری» است. یادآوری ممکن است به وسیله دل صورت گیرد (ذکر باطنی) و یا به وسیله زبان باشد (ذکر لفظی). پس مسلّم است که ذکرِ امامان معصوم علیهم السلام فقط یاد کردن آنها و نام بردن ایشان با زبان نیست، بلکه منظور این است که ذاکر با تمام قلب و جان به ائمّه اطهار علیهم السلام توجّه داشته باشد. همان توجّهی که ذاکر را روز به روز به سوی آنها نزدیک‌تر کند و او را مطیع آنها گرداند و از هر چه آنان بیزار هستند، دور کرده و به هر عملی که آنها دلبستگی دارند، دل بسته نماید. بزرگان می‌گویند ذکر و یاد امام بر شش مرتبه است: ۱ - ذکر زبانی: و آن عبارت است از اقرار و نام بردن از امامان علیهم السلام و یا ذکر صفت ایشان بر زبان، به گونه‌ای که تصوّری از وجود آن بزرگواران، در ذهن نقش بندد. ۲ - ذکر ارکان: و آن عبارت است از آنکه با اعضا و جوارح در راه آنها قدم برداشته و مسیر آنها را طی نماید. ۳ - ذکر نفس: یعنی تسلیم گردیدن در مقابل تمامی اوامر و نواهی آنان. ۴ - ذکر قلب: یعنی تبدیل کردن اخلاق ناپسند، به اخلاق پسندیده امامان علیهم السلام و [صفحه ۴۰۰] تحصیل اخلاق کریمه آنان. ۵ - ذکر روح: و آن عبارت است از تلاش برای حصول محبّت وافرِ آنها تا بتوان به وجود آنها معرفت یافت. ۶ - ذکر سِرّ: یعنی بذل و بخششِ وجود، برای امامان علیهم السلام و در راه آنان و فنا کردن خود برای ایشان. از مراتبِ ذکر، معلوم می‌گردد ذاکرین واقعیِ ائمّه اطهار علیهم السلام در نهایت، جان خود را تقدیم معبود می‌نمایند و شعار آنها این است: «اللَّهمَّ اجْعَل مَحْیایَ مَحْیا مُحمَّدٍ و آل مُحمّد و مَماتی مَماتَ مُحمّدٍ و آلِ مُحمّد». [۷۷۴] . خداوندا مرا زندگانی‌ای همانند محمّد و خاندانش عنایت فرما و مرگ مرا نیز همچون مرگ

محمّد و خاندانش گردان. پس یاد ائمّه طاهرین علیهم السلام در بین تمامی یادکنندگان و تلاش‌گران در راه ولایت و تسلیم‌شدگان ائمّه علیهم السلام و محبّان امامان و شهدای در راه خدا وجود دارد. شاید منظور از این فراز آن است که به همان شکلی که ائمّه اطهار علیهم السلام خداوند را یاد کردند، ذاکرینِ خداوند نیز او را به همان صورت یاد می‌کنند. یعنی شما یاد کردن خداوند و تسبیح‌گویی او را به همگان فرا دادید و ذاکرین، ذکر گویی را از شما یاد گرفته‌اند. حتّی فرشتگان مقرّب الهی تسبیح‌گویی و ذکر خدا را از تسبیح‌گویی و ذکرگوییِ شما یاد گرفته‌اند. شاید هم «ذِکْر» که مصدر است، به معنای «مذکور» باشد و منظور آن است که هر کس ذکر خداوند نماید و یاد خدا کند، در حقیقت، ابتدا شما را یاد کرده و سپس یاد خداوند نموده است و هیچ کس ذکر خداوند نمی‌کند، جز آنکه یاد شما می‌نماید. چرا که شما [صفحه ۴۰۱] واسطه بین خَلْق و خالق هستید و برای هیچ کس مقدور نیست که جز از طریق و راه شما ذکر خدا گوید همچنان‌که در فرازهای قبل گفتیم: «مَنْ اَرادَ اللَّهَ بَدَءَ بِکُمْ وَمَنْ وَحَّدَهُ قَبِلَ عَنْکُمْ وَمَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِکُمْ». هر کس آهنگ خدا کند، از شما (باید) شروع کند و آن کس که خدا را به یکتایی شناسد، از شما پذیرد و هر که قصد او کند، به شما رو آورد. همچنین در حدیث آمده است: قال ابوجعفر: «بنا عبدالله و بنا عرف الله و بنا وحد الله تبارک و تعالی». [۷۷۵] . امام باقر علیه السلام فرمود: به واسطه ما خداوند عبادت شد و به واسطه ما خداوند شناخته شد و به واسطه ما خداوند، به یگانگی شناخته شد.

واسماوکم فی الاسماء

«الأَسْماء» جمعِ «اسم» که از ماده «سُمو» به معنی بلندی و ارتفاع گرفته شده است و این‌که به هر نامی «اسم» گفته می‌شود، به خاطر آن است که مفهوم آن بعد از نام‌گذاری، از مرحله خفا و پنهانی به مرحله بروز و ظهور رسیده، به بلندی رتبه می‌رسد و یا به خاطر آن است که لفظ با نام‌گذاری معنا پیدا می‌کند و از مهمل بودن و بی‌معنایی درمی‌آید و علّو و ارتفاع می‌یابد. پس هم شیء علّو می‌یابد و هم کلمه ارتفاع پیدا می‌کند. لذا خداوند دارای عظیم‌ترین نام‌هاست. چون خود عظیم می‌باشد، نام او نیز عظمت گرفته است. در دعاهای امام سجّاد علیه السلام آمده است: «إِلَهِی أَسْأَلُکَ... بِاسْمِکَ الْعَظِیمِ الَّذِی أَمَرْتَ رَسُولَکَ أَنْ یُسَبِّحَکَ بِهِ». [۷۷۶] . خدای من... به آن نام بزرگت که پیامبرت را فرمان دادی که تو را با آن تسبیح گوید، از تو می‌خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی. [صفحه ۴۰۲] «یَا مَنْ لَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنَی». [۷۷۷] . ای کسی که نیکوترین نام‌ها برای اوست. پس خداوند دارای نیکوترین نام‌ها است. منظور از این فراز آن است که با آنکه مقام شما ائمّه اطهار علیهم السلام بسیار رفیع است، ولی خداوند بر همه منّت گذارده و به همه زمینیان این توفیق را داده که اسم‌های نورانی و آخرتی شما را در بین اسامیِ دنیایی خود مشاهده نمایند.

واجسادکم فی الاجساد

«الاجساد» جمعِ «جسد» به معنی بدن بی روح است و مفهوم آن محدودتر از مفهوم جسم است. زیرا «جسد» به غیر انسان اطلاق نمی‌شود (مگر بسیار نادر که خلاف اصل است)، ولی جسم اعم است. با آنکه در احادیث فراوانی اشاره شده که خلقت و آفرینش ائمّه علیهم السلام، از نور بوده و آنها ساخته‌شده دست قدرت الهی هستند، قال علی علیه السلام: «فَانّا صَنایع ربّنا و النَّاس بَعْد صنایع لَنا». [۷۷۸] . امام علی علیه السلام فرمودند: ما دست‌ساخته خداوند هستیم و مردم دست‌ساخته‌هایی برای ما. و با آنکه آنان دارای قدرت و قوّتی فوق قدرت و قوّت بشری بوده‌اند و بدن آنان دارای عطر و بویی معنوی بوده، ولی اجساد آنان همانند جسدهای دیگر در زمین زندگی کرده و معیشت نموده و بدن مطهّر آنها در بین قبرهای مؤمنین مدفون است.

وارواحکم فی الارواح

«اَرْواح» جمع «روح» و به معنی «نَفَس» است. اگر روح انسان که گوهر مستقل [صفحه ۴۰۳] مجرّدی است، به این نام نامگذاری شده به خاطر آن است که از نظر تحرّک و حیاطآفرینی و ناپیدا بودن همچون نَفَس است. روح ائمّه اطهار علیهم السلام دارای خصلت‌هایی بوده که هیچ روح دیگری چنین ویژگی‌هایی را نداشته است. برای نمونه، روح آنها به حقایق عالم و به تمام جزئیات دنیا و اخبار آینده و احوال قیامت علم داشته است و از طرفی خداوند آنان را بر تمامی اتّفاقاتی که در هر گوشه عالم رخ می‌دهد، واقف کرده است و روح امام بایستی این چنین باشد. قال ابوجعفر علیه السلام: «اللّه اَجلّ و اَعزَّ و اَکْرم مِنْ أن یفرض طاعهٔ عَبدٍ یحجب عَنه عَلْم سَمائه و اَرْضه. ثمّ قال: لا یحجب ذلک عَنه». [۷۷۹] . امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند بزرگ‌تر و گرامی‌تر و ارجمندتر از آن است که فرمانبریِ بنده‌ای را واجب کند که بر اتّفاق‌های آسمان و زمین آگاه نباشد. سپس فرمود: اینها بر او پوشیده نیست. یعنی امامی که فرمانبری‌اش از طرف خداوند واجب شمرده شده، باید بر اسرار زمین و آسمان واقف بوده و روح او بر همه امور مطّلع باشد و خداوند چنین روح بلند و ملکوتی را در بین روح‌های دنیایی مردم قرار داده است.

وانفسکم فی النفوس

«اَنْفُس» و همچنین «نفوس»، جمع «نفْس» هستند و نفس در قرآن به معانی متعدّدی آمده است که از آن جمله می‌توان به معنی «روح» [۷۸۰] ، «ذات و شخص» [۷۸۱] ، «خواهش نفسانی» [۷۸۲] ، «جان، قلب، دل و باطن» [۷۸۳] و «بشر و انسان» [۷۸۴] اشاره کرد. نفْس‌های امامان [صفحه ۴۰۴] معصوم علیهم السلام عبارت است از ذات، شخص، جان و باطن آنان، که در بین نفس‌های دیگر قرار گرفته و زندگی آنها در بین تمامی مردم بوده است، با آنکه نفْس آنها از تمامی خواهش‌های نفسانی به دور بوده و به صورت حقیقیِ خود که همان نورانیّت نفسانی است، باقی بوده و نه تنها با ظلمات دنیایی آمیخته نشده، بلکه بر نورانیّت اوّلیه آن افزوده گشته است ولی با نفوس دیگر، حتّی نفسِ شقی‌ترین افراد، در دنیا زندگی کرده است.

واثارکم فی الاثار

«الآثار» جمع «اثر» به معنی جای پا است. ولی به هر علامتی که از چیزی باقی مانده و دلالت بر شیئی می‌نماید، «اثر» گفته می‌شود. منظور از آثار ائمّه اطهار علیهم السلام، تمام امور ظاهری و معنوی است که از آنان به جا مانده است. از آن اثرها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: ۱ - خطبه‌ها، نامه‌ها، احادیث. از ائمّه معصومین علیهم السلام احادیث فراوانی در زمینه احکام، اخلاق، تفسیر قرآن، اعتقادی، سیاست گذاری، تربیتی و... به ما رسیده که هر یک دارای مفاهیم بلند است. ۲ - دعاها و مناجات‌ها. ائمّه اطهار علیهم السلام با دعاهای خود راه مناجات و راز و نیاز به درگاه خداوند را به همه آموختند که در جمع‌آوری این دعاها، بزرگان، کتاب‌هایی نگاشته‌اند. از آن جمله می‌توان به کتاب شریف «مفاتیح‌الجنان» اثر باقی شیخ عباسی قمی اشاره کرد. ۳ - آثار مکتوب. از میان این آثار، فقط «صحیفه سجّادیّه» تنها اثری است که از آثار مکتوب امام معصوم علیه السلام به ما رسیده است. اثری که امام سجّاد علیه السلام املا کرده و امام [صفحه ۴۰۵] باقر علیه السلام در حضور امام صادق علیه السلام آن را نگاشته‌اند. این کتاب شریف، دارای پنجاه و چهار دعا و دارای مفاهیم بلند عرفانی، اعتقادی، اخلاقی و... می‌باشد. ۴ - نمازها. نماز اوج سپاس گزاریِ مخلوق از خالق بی‌همتاست. ائمّه اطهار علیهم السلام به بعضی از نمازها مداومت داشته‌اند، لذا به نام آن امام و به روش آن امام به ما رسیده است.

وقبورکم فی القبور

در این فراز عرضه می‌داریم: قبرهای شما ائمّه اطهار علیهم السلام، با همه عظمتی که دارد، در کنار قبرهای سایر مردم است. به گفته

بزرگـان، «قبر» آخرین منزل دنیـایی و اوّلین منزل آخرتی است. قال علی بن الحسین علیهما السـلام: «وَ کَانَتِ الْقُبُورُ هِیَ الْمَأْوَی إِلَی مِیقَاتِ یَوْمِ التَّلَاقِ». [۷۸۵] . امام سـجّاد علیه السلام فرمودند: و قبرها تا هنگام قیامت، جایگاه ماندن باشد. پس خوشا به حال آنان که قبر، بهترین منزل دنیایی آنها باشـد. «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ بَارِکْ لَنَا فِی حُلُولِ دَارِ الْبِلَی، وَ طُولِ الْمُقَامَةِ بَیْنَ أَطْبَاقِ الثَّرَی، وَ اجْعَلِ الْقُبُورَ بَعْدَ فِرَاقِ الدُّنْیَا خَیْرَ مَنَازِلِنَا، وَ افْسَحْ لَنَا بِرَحْمَتِکَ فِی ضِیقِ مَلَاحِدِنَا». [۷۸۶] . خداوندا بر محمّد و خاندانش درود فرست و فرود آمـدن در خـانه پوسـیدن (قبر) و مانـدن طولانـی در طبقه‌های خاک را برای ما مبارک گردان و قبرها را پس از فراق از دنیا، بهترین خانه‌های ما قرار ده. و به رحمتت، تنگی لحدهایمان را برای ما گشاد گردان. منظور از «قُبُورکم» همان محل‌های ظاهریِ دفنِ ائمّه طاهرین علیهم السـلام است. همان [صـفحه ۴۰۶] مکان‌هـایی که به وجود ائمّه علیهم السـلام شـرافت یافته و مورد علاقه محبّان آنها قرار گرفته است. همچنان که در زیارت اصـحاب امام حسین علیه السلام پس از سلام، به آنها می‌گوییم: «طبْتُم و طابت الأَرْض الَّتی أنْتُم فیهـا دفنتم و فزتُم فَوْزاً عَظیماً فَیالَیْتَنی کُنت مَعَکم فافَوْز مَعَکم». [۷۸۷] . شـما پاک بودید و پاک گرداندید زمینی را که در آن دفن شدید و پیروز شدید، پیروزی بزرگ و ای کاش من با شـما بودم و به همراه شـما به پیروزی می‌رسیدم. این قبرها با آنکه بر روی زمین هماننـد دیگر قبرهـا می‌باشـد، ولی خداونـد به آنها عظمت خاصّی بخشـیده. به عنوان نمونه خداونـد برای تربت قبر امام حسـین علیه السلام ویژگی‌هایی از جمله «شِفا» قرار داده است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «فی طین قَبْر الحُسین علیه السلام شِفاء مِن کُلّ داء و هُو الـدَواء الأکْبَر». [۷۸۸] . امام صادق علیه السـلام فرمود: در خاک قبر امام حسـین علیه السلام، شفای هر درد است و آن بزرگ‌ترین داروهاست. حتّی خاک آن قبرْ عظمت یافته ونمازی که باسـجده برتربت قبرامام حسـین‌علیه السـلام خوانده شود، دارای ثواب فراوان بوده و حجاب‌ها را دریده، مورد استجابت الهی قرار می‌گیرد. قال الصادق علیه السلام: «السُّجُود عَلی تُرْبهٔ الحُسَین تفرّق الحُجُب السَبْع». [۷۸۹] . امـام صادق علیه السـلام فرمود: سـجده بر خاک قبر امام حسـین، حجاب‌های هفت‌گانه را کنار می‌زنـد. در بسیاری از کتاب‌هـای روایی و فقهی، بـابی به عنـوان «بـاب اسـتحباب سـجده بر تربت حضـرت امـام حسـین علیه السـلام» داریم که احادیث آن را ذکر کرده و استدلالات آن را [صفحه ۴۰۷] بیان کرده است. [۷۹۰] .

فما احلی اسمائکم

این جمله در مقام تعجب از زیادی حلاوت و شیرینی اسامی ائمّه اطهار علیهم السلام بیان شده است. از آنجایی که ائمّه اطهار علیهم السـلام مظهر اسـماء خداوند هستند، دارای زینت و زیبایی خدادادی بوده که فوق آن زینت، تصوّر نمی‌شود. در وقت خلقت نورانی آنهـا که هزاران سـال قبـل از خلقت آسـمان و زمین بوده، آنهـا زینت عرش الهی بودنـد. و در دنیـا نیز زینت اهـل زمین و در قیامت زینت بهشتیان هستند. از طرف دیگر ذکر و یاد هر چیز دارای دو رکن است؛ رکن اوّل لفظ آن شیء و یا اسم آن است که به واسطه آن کلمه، تصوّری از مفهوم در ذهن نقش می‌بنـدد و رکن دوّم مفهوم آن، که گـاهی بـدون لفظ نیز در ذهن نقش بسـته، تصوّر آن حاصل می‌گردد. هر گاه مفهوم حاصل شد، اعضا و جوارح نسبت به آن مفهوم واکنش نشان می‌دهند. به طور مثال اگر نام شـخص ظالم و ستم‌پیشه‌ای در مقابل شخص مظلومی گفته شود و او بداند که تا چند لحظه دیگر با ظالم مواجه خواهد شد، رنگ از رخسار مظلوم خواهـد پرید و یا لفظ طعامِ خوش‌طعمی در مقابل فرد گرسـنه‌ای که چندین روز است غذا نخورده گفته شود از دهانش بزاق ترشـح می‌شـود. پس الفـاظ مختلـف در اشخاصـی مختلـف واکنش‌هـای متفـاوتی ایجـاد خواهـد کرد. نـام ائمّـه علیهـم السـلام که زیباترین‌هـای قبـل از خلقت و پس از خلقت در دنیـا و آخرت هسـتند و تجلّی صـفات و اسـماء خداونـد می‌باشـند، برای فرد عاشق، حلاوت باطنی و معنوی [صـفحه ۴۰۸] ایجاد می‌نمایـد که این شـیرینی را در هیچ جای دیگر درک ننموده است. همان‌گونه که فرد مؤمن از نام خداونـد، به حلاوت و شـیرینی دست می‌یابـد. بایـد توجّه داشت که مؤمن ابتداء در قلب خود این حلاوت و شـیرینی را درمی‌یابد و پس از آن به اعضا و جوارح او منتقل می‌گردد. پس کسی که قلب او به آفات و بلاهای دنیایی مبتلا گشته و یا غرق در

گناه و معصیت و نافرمانی خداوند است، این حلاوت را درک نمی‌کند و مانند کسی است که مفهوم کلمه طعامِ خوش‌طعم را متوجّه نمی‌شود و یا گرسنه نیست و نیازی به غذا در وجود خود احساس نمی‌کند تا ذائقه او به اشتها افتاده و اعضا و جوارحِ دهانش بزاق تولید نماید. ولی عاشق با کلمه و نام معشوق به لذّت دست می‌یابد. چرا که شیفته و دل‌داده اوست. چون میسّر نیست ما را کام او عشق بازی می‌کنیم با نام او عاشق است که به یاد رخسار معشوق، اسیر گردیده است. ای دوست به عشق تو دچاریم همه در یاد رخ تو داغداریم همه گر دور کنی یا بپذیری ما را در کوی غم تو پایداریم همه [۷۹۱] . پس دل‌داده ائمّه اطهار علیهم السلام با نام آنها نیز به حلاوت و شیرینی معنوی دست می‌یابد و آرزو دارد به وصال امام زمان نیز برسد. همین حلاوت است که او را در مصائب ائمّه طاهرین علیهم السلام مصیبت‌زده و در شادی‌های آنان، شاد می‌گرداند. بعضی از شارحانِ زیارت جامعه، این فراز را جواب فرازهای قبل دانسته‌اند. بدین معنی که از فراز «ذِکْرُکُمْ فِی الذّاکِرینَ» (صفحه ۳۹۹) تا «اَصْدَقَ وَعْدَکُمْ» (صفحه ۴۱۱) [صفحه ۴۰۹] را یکجا منظور کرده، این‌گونه معنا کرده‌اند: «اگر چه در ظاهر، گویندگانْ نام شما و یاد شما را با هم یاد کرده نام می‌برند، اجساد شما و ارواح و آثار شما را در ردیف دیگران قرار می‌دهند و قبور شما نیز مانند قبرهای دیگران، در یک مکان قرار دارد. ولی در واقع شما بسیار برتر و والاتر از دیگران هستید. و چه شیرین است نام شما و گرامی است نفس‌های شما و والامرتبه است مرتبه شما و باشکوه است قدر و عظمت شما و باوفاست پیمان و عهد شما و راست است وعده‌اتان». مرحوم علّامه سیّد عبداللّه شبر، در کتاب «الأنوار اللامعة فی شرح الزیارة الجامعة» برای تأیید این نظر می‌گوید: «ممکن است بتوان جملات دوم را (از فَما احلی... تا... وَعْدَکم) با جملات اول (از ذِکْرکم... تا... فی القُبُور) با کمی زحمت با هم تطبیق داد (و مثلاً ـ گفت «فَما احلی اَسْمائکم» که جواب اسمائکم، فی الأَسماء است.) امّا نیازی به این تطبیق نیست. زیرا مجموع جملات دوّم، جواب مجموع جملات اوّل است و نیازی به تطبیق هر فراز با فراز قبل نیست». [۷۹۲] .

واکرم انفسکم

«اَکْرَم» اسم تفضیل به معنی بزرگوارتر و گرامی‌تر و کریم‌تر است. و خداوند کریم‌ترین کسی است که از او درخواست می‌گردد. «إِنَّکَ أَکْرَمُ الْمَسْؤُولِینَ». [۷۹۳] . همانا تو کریم‌ترین کسی هستی که از او درخواست می‌شود. ائمّه اطهار علیهم السلام که جانشینان خداوند بر روی زمین هستند، صفت اکرمیّت خداوند را [صفحه ۴۱۰] دارا بوده، دارای بالاترین کرامت‌های نفسانی و سجایای اخلاقی هستند. آنان بالاترین مصداق «کریم» بر روی زمین هستند و هیچ کس همانند آنان دارای چنین نفوس کریمانه‌ای نبوده است که از تمام آنچه دارد و با تمام وجود، در راه خدا ایثار کند. از طعام به فقیر و اسیر و یتیم گرفته [۷۹۴] ، تا معامله با خداوند و تقدیم جان به او و در شبی که همه احساس خطر می‌کنند، برای حفظ جان پیامبر در بستر او خفتن. [۷۹۵] . آنان در دنیا چنین کریمانه همه چیز را در راه خداوند بخشیدند، تا جایی که هیچ یک به مرگ طبیعی از دنیا نرفتند و همگی به درجه شهادت نائل آمدند و در قبل از خلقت نیز کریمانه به همگان معرفت، عبادت و بندگی آموختند.

واعظم شانکم واجل خطرکم

«شَأن» به معنی کار و منزلت است و معمولاً در امور مهم و پراهمیّت به کار می‌رود. در این فراز زائر اذعان می‌دارد که: چقدر عظیم است کار و منزلت شما ائمّه اطهار علیهم السلام و چقدر برتر و برجسته است موقعیّت و جایگاه شما. چرا که خداوند شما را برای خودش آفرید. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «انّ اللّه تَبارک و تَعالی واحد متوحّد بِالوَحْدانیة متفَرِّد بِاَمْره فَخلق خَلْقاً ففردهم لِذلک الأَمر فنحن هُم». [۷۹۶] . امام صادق علیه السلام فرمود: همانا خداوند یکتایی است یگانه در یکتایی، منحصر به فرد در کارها، پس خلق کرد آفریدگانی را و آنها را منحصر به خود قرار داد و برای خودش آفرید و ما ائمّه اطهار علیهم السلام همانها هستیم. و ائمّه

اطهار علیهم السلام با خداوند در حالاتی قرار دارند که هیچ موجود دیگر به چنین مقام [صفحه ۴۱۱] و منزلتی دست نمی‌یابد. قال الصادق علیه السلام: «لَنا مَعَ اللّه حالات هُوَ فیها نَحْن وَ نَحْن هُو، و هُو هُو و نَحْن نَحْن». [۷۹۷] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما با خداوند در حالت‌های مختلفی هستیم. او در آن حالات ما است و ما او هستیم و او همان است و ما همین هستیم. این سخن در چنان رتبه‌ای قرار دارد که فقط آنان که با ائمّه علیهم السلام مأنوس هستند، معنای آن را می‌فهمند. امام خمینی قدس سره این حدیث را در صفحه شصت و هفتم از کتاب «مصباح الهدایهٔ» نقل کرده و بر آن توضیح کوتاهی ذکر کرده‌اند.

واوفی عهدکم واصدق وعدکم

منظور از این فراز آن است که ائمّه طاهرین علیهم السلام به عهد و پیمان خود در تمامی اموری که در دنیا عهد کرده‌اند وفادارند و در آخرت نیز برای کسانی که وفادار ولایت و امامت بوده‌اند، به عهد و پیمان خود عمل کرده، به وعده‌هایی که برای شفاعت نموده‌اند، جامع عمل خواهند پوشاند. چون وعده آنها صادقانه و از روی صدق و صفا می‌باشد و همه محبّان را به شفاعت خود خواهند رساند و محال است آنان در وعده و عهد خود کوتاهی نمایند، چرا که عهد و پیمان آنها، همان عهد و پیمان خداوند است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «نَحْن حَرمُ اللّه الأکْبر و نَحْن ذِمـةُ اللّه و نَحْن عَهْـدُ اللّه فَمَن وفا بِـذِمّتنا فقد وفا بِذِمّهٔ اللّه و مَنْ وَفا بِعَهْدنا فقـد وَفا بِعَهْد اللّه و مَنْ خفرها فقد خفر ذَمّهٔ اللّه و عَهْده». [۷۹۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما حرم بزرگ خداوند هستیم و ما در حمایت خداوندیم و ما پیمان خداوندیم. پس هر کس به پیمان ما وفا کند، به پیمان [صفحه ۴۱۲] خداوند وفا کرده و هر کس به عهد ما وفا کند به عهد خداوند وفا کرده و هر کس عهد و پیمان ما را نقض کند، عهد و پیمان خداوند را نقض کرده است.

کلامکم نور

سرچشمه سخن و کلام هر کس، از علم و حکمت او است و وقتی کسی عالم باشد و از تمامی خطاها چه در گفتار و چه در کردار به دور باشد و در امورات و سخنان خود دچار هیچ‌گونه فراموشی نشود، تمامی سخنانش حکیمانه و از روی تدبیر و تدبّر است. حال اگر علم کسی به علم خداوند پیوند خورد، علم او به نور پیوسته. چرا که خداوند نورِ آسمان و زمین است. [۷۹۹] پس علم او نیز نور گشته و سخنان او که برخاسته از علم اوست، نورانیّت می‌یابد. ائمّه اطهار علیهم السلام معادن، گنجواره‌ها و ظرف‌های گرانمایه علم الهی هستند. آنها آنچنان در علوم سیر نموده‌اند که راسخان علم و زنده‌دارندگان علم و دانش گردیده‌اند. [۸۰۰] . پس امامی با این ویژگی‌ها، سخن و کلامش که برخاسته از علومش است، نور و فوق نور است، ولی مردم تحمّل نورانیّت کلام آنان را نداشتند. لذا امام با مردم در خورِ عقل‌های آنان سخن می‌گفت.

وامرکم رشد

منظور آن است که امام به چیزی امر نمی‌کند، مگر آنکه در آن هدایت و صلاح است [صفحه ۴۱۳] و تمامی اوامر و نواهی صادره از معصوم، رشددهنده می‌باشد. همان‌گونه که تمامی دستورات طبیب و پزشک معالجِ مریض که برای درمان مرض، صادر می‌شود و داروهای تجویز شده او، مداواکننده مریض است.

ووصیتکم التقوی

«تقوا» از ماده «وقایـهٔ» به معنی نگهداری اشیا در برابر اموری که به آنها زیان و آزار می‌رساند، می‌باشد و تقوا، قراردهنده روح در

یک پوشش حفاظتی در برابر خطرها است و لذا گاهی تقوا را به ترس و خوف تفسیر کرده‌اند، در حالی که ترس و خوف سبب تقوا می‌شود، ولی معنی تقوا نیست. و در عرف شرع، تقوا به معنی خویشتن‌داری در برابر گناهان است و به تعبیر دیگر یک نیروی کنترل‌کننده درونی است که افراد را در برابر طغیان‌های شهوانی حفظ می‌نماید و یک دژ محکم در برابر خطرهای گناهان است. قال علی علیه السلام: «اعْلَموا عِباد اللّه ان التَّقْوی دار حصن عَزیز». [۸۰۱] . امام علی علیه السلام فرمود: ای بندگان خدا بدانید که تقوا قلعه و دژ محکم و غیر قابل نفوذ است. بنابراین ساکنان قلعه استوار تقوا، فقط مؤمنان هستند. قال علی علیه السلام: «التَّقوی حصْن المُؤْمن». [۸۰۲] . امام علی علیه السلام فرمود: تقوا دژ مؤمن است. قرآن کریم، برای تقوا بزرگ‌ترین امتیاز را برشمرده، آن را معیار سنجش ارزش انسان‌ها دانسته [۸۰۳] و لباس تقوا را بهترین لباس شمرده [۸۰۴] و نیکی و تقوا را قرین یکدیگر [صفحه ۴۱۴] آورده [۸۰۵] و عدالت را قرین تقوا ذکر کرده [۸۰۶] و در یک کلمه، خداوند را «اهل تقوا» می‌داند. [۸۰۷] . منشأ وصیت و سفارش به تقوا، قرآن کریم است. «وَ لَقَدْ وَصَّیْنَا الَّذِینَ أُوتُوا الْکِتَابَ مِن قَبْلِکُمْ وَ إِیَّاکُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ». [۸۰۸] . و ما به کسانی که پیش از شما به آنان کتاب داده شده و به شما، وصیت و سفارش کردیم که تقوا پیشه نمایید. امامان معصوم علیهم السلام که اجراکننده آیین احمدی و قرآن ناطق هستند نیز سفارش و وصیت به تقوا دارند. قال علی علیه السلام: «أَوْصَیْکُم عِباد اللّه بِتَقْوی اللّه». [۸۰۹] . امام علی علیه السلام فرمودند: ای بندگان خدا، شما را به تقوای خدا سفارش و وصیت می‌کنم.

وفعلکم الخیر

منظور از «فِعْلُکُمُ الْخَیْرُ» آن است که شما ائمّه معصومین علیهم السلام به جز خیر و نیکی، عملی انجام نمی‌دهید و هر چه از شما صادر گردد خیر و صلاح است. چه اینکه این افعال از اعضا و جوارح صادر شود، چه به واسطه امر باطنی مانند معجزات باشد و چه از قلب گذر کند مانند نیّت انجام کار. پس همه این افعال خیر است و هیچ شرّی در آن نهفته نیست. چرا که خداوند اراده [صفحه ۴۱۵] کرده آنان را از تمامی بدی‌ها و شرها و ناپاکی‌ها به دور نگاه دارد. [۸۱۰] و آنان غرق در توجّه به سوی خداوند هستند. پس نه تنها اعضای آنان به سوی خطا نمی‌رود، بلکه نیّت آنان نیز صالح بوده و ابداً به سوی شر نخواهد رفت. شاید هم منظور از خیر، اعمالی است که فقط از وجود ائمّه علیهم السلام صادر می‌گردد و دیگران را توان انجام آن اعمال نیست یا منظور تمامی اعمالی است که به آنها بازمی‌گردد.

وعادتکم الاحسان

«عادة» به معنی خوی، رسم و عادت است. امام در اعطای احسان و نیکی به دیگران، هیچ‌گاه به این مطلب که گیرنده احسانْ دوست و از محبّان آنهاست یا مخالف ولایت و امامت ایشان می‌باشد، توجّهی نداشته و به همه حتّی به کافران نیز نیکی و احسان می‌نمودند. امام علی علیه السلام به قاتل خود - ابن ملجم - آنچنان رسیدگی می‌کرد و دستور داده بود که مبادا به او در زندان بد بگذرد، که گویی او میهمان عزیز و از پیروان آن حضرت است. امام حسن علیه السلام به صورت ناشناس به درب منازل فقرای مدینه می‌رفت و برای آنان طعام می‌برد. بعضی از کسانی که مورد اطعام امام قرار می‌گرفتند، از یاران بنی‌امیّه و کسانی بودند که در روز به امام توهین‌ها می‌کردند و شب‌هنگام بدون آنکه آورنده طعام را بشناسند، مورد اطعام امام قرار می‌گرفتند. این رسم و خلق و خوی برگرفته از همان رسم الهی می‌باشد. رسم خداوند، احسان به همه، حتّی به گناهکاران است. [صفحه ۴۱۶] «عَادَتُکَ الْإِحْسَانُ إِلَی الْمُسِیئِینَ». [۸۱۱] . خداوندا رسم تو احسان نمودن به گنهکاران است. آن چنان احسان و نیکی خداوند فراوان است که او را به نیکی توصیف می‌نماییم. «فَتَبَارَکْتَ أَنْ تُوصَفَ إِلَّا بِالْإِحْسَانِ». [۸۱۲] . پس والاتر از آنی که جز به احسان وصف شوی.

وسجيتكم الكرم

«سَجِيّهٔ» همان غریزه و طبیعت درونی انسانی است که با آن طبیعت، خو گرفته و با آن بزرگ شده است. پس اگر طبیعت انسان فساد باشد، اعمال و رفتار او نیز فاسد می‌گردد. ولی ائمّه اطهار علیهم السلام که گنجینه‌های کرم و بخشش الهی هستند، دارای طبیعت و سجیّه کریمانه و بزرگوارانه‌ای می‌باشند. پس در دنیا نسبت به همه کریم هستند و کرامت آنها به همگان می‌رسد. چون به وجود آنها عالم امکان وجود دارد و آنها هستند که رزق مادی و معنوی تمام مردم را اعطا می‌نمایند. در دعاها می‌خوانیم: «بِيُمْنِه رِزْق الوری و بِوُجُوده ثبتت الأرْض و السَّماء». [۸۱۳] . به برکت وجود حضرت امام زمان مردم از رزق الهی بهرمند می‌گردند و به وجود اوست که زمین و آسمان ثابت و استوار است.

وشانكم الحق والصدق والرفق

«صدق» به معنی راستی و درستی و نقیض آن «کذب» به معنی کجی و انحراف [صفحه ۴۱۷] است. «رفق» به معنی مدارا و نرمی، و «رفیق» به معنی مداراکننده و دوست و همراهِ نرم می‌باشد. در روایتی از حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام چنین آمده است: قال علی علیه السلام: «الصِدْق مُطابقةُ المَنْطقِ لِلْوَضْع الإلهی، الكِذْبُ زَوالُ المَنْطِقِ عَن الوَضْعِ الإلهی». [۸۱۴] . امام علی علیه السلام فرمود: راستی، مطابقت گفتار با نهاده الهی است و دروغ، دور شدن گفتار از نهاده الهی است. معنی این حدیث آن است که صدق گفتاری است که با واقعیّت و نفس‌الامری که خدا آفریده، مطابق باشد و کذب، دوری از واقعیّت است. پس با این تعریف، خداوند که بر تمام امور علم دارد و بر تمام عالم احاطه دارد، صادق‌ترین است. «فَقُلْتَ وَ قَوْلُكَ الْحَقُّ الْأَصْدَقُ». [۸۱۵] . پس فرمودی و فرموده تو درست و راست‌ترین است. امام که علم و احاطه او بر عالم از علم و احاطه خداوند گرفته شده، جانشین خداوند در صدق است. منظور زائر در این فراز از زیارت آن است که حالت شما ای امامان هدایت علیهم السلام، حقّ و حقیقت در معارف و احوال است و راستی و درستی در گفتار و مدارا نمودن با مردم در معاشرت و کردار. قال الصادق علیه السلام: «انّ اَمْرنا هُوَ الحَقّ و حَقّ الحقّ». [۸۱۶] . [صفحه ۴۱۸] امام صادق علیه السلام فرمود: همانا حالت و کار ما حقیقت است و حقیقتی درون حقیقت است. خداوند با بندگان خود مدارا می‌نماید و بر اعمال آنها، صبر پیشه می‌کند. لذا امام که خلیفه و جانشین خداوند در بین مردم است نیز بایستی با مردم مدارا نماید. قال الباقر علیهما السلام: «إنّ اللّه عَزَّ و جَلَّ رَفيق يحبّ الرِّفْق». [۸۱۷] . امام باقر علیهما السلام فرمودند: همانا خداوند مداراکننده و نرم‌خو است و مدارا کردن را دوست می‌دارد. ائمّه اطهار علیهم السلام، همواره اصحاب خود را به نرم‌خویی سفارش می‌کردند. قال علی علیه السلام: «الرِفْق مِفْتاح النَجاح». [۸۱۸] . امام علی علیه السلام فرمودند: مدارا کردن و نرمی، کلید کامیابی است.

وقولكم حكم وحتم

در این فراز زائر اقرار می‌کند که گفتار امام علیه السلام، مسلّم و محکم و مطابق با مصلحت‌های حتمی است. به‌گونه‌ای که تبعیّت از آن و قبول آن به حکم عقل، واجب و لازم است. چه این گفتار آمرانه باشد، چه حکایت از احوال گذشتگان و چه غیب‌گویی از آینده. چرا که گفتار آنان از علوم الهی و گفتار پیامبر صلی الله علیه وآله سرچشمه می‌گیرد. قال الصادق علیه السلام: «مهْما اجبتكَ فيهِ لِشيٍ فَهُو عَن رَسولِ اللّهِ وَ لَسْنا نَقُولُ بِرَأينا مِنْ شَيءٍ». [۸۱۹] . امام صادق علیه السلام (به یکی از یاران خود) فرمودند: هرگاه جواب تو را می‌دهم از گفتار رسول خدا می‌گویم و ما از خودْ سخن نمی‌گوییم. سخن پیامبر صلی الله علیه وآله نیز از وحی الهی است و از خود سخن نمی‌گوید. [صفحه ۴۱۹] «وَ مَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى، إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى، عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى». [۸۲۰] . و هرگز از

روی هوا و هوس سخن نمی‌گوید. آنچه می‌گوید چیزی جز وحی که به او نازل شده نیست او را شخص بسیار نیرومند آموزش داده است. پس سخن امام از پیامبر است و سخن پیامبر از خدا و چنین سخنی محکم و استوار و حتمی خواهد بود.

ورایکم علم وحلم وحزم

«حِلم» به معنی عقل و هر چه از عقل صادر گردد، می‌باشد. «حَزْم» به سامان آوردن و استوار گرداندن امور است و آنچه ثبت و ضبط می‌گردد. در این فراز زائر به امامان معصوم علیهم السلام عرضه می‌دارد: همانا رأی و نظر شما اهل بیت علیهم السلام همان علم الهی و نشأت گرفته از آن علم است. پس هیچ شکّ و گمان و تخمین در آن راه ندارد و این نظر برگرفته از عقل سلیم است نه آنکه سفیهانه باشد و با توجّه به اینکه از علم خداوند و برگرفته از عقل سلیم است، استوار و محکم بوده و ثابت و ضبط شده است و هیچ شکّی در آن راه ندارد. بهترین رأی و نظر آن است که افرادی که این نظر را می‌دهند، عالم به آن مسأله و دارای فهم و عقل برای تدبیر و سنجش زوایای آن مطلب باشند و در امری نظر دهند که تخصّص و تجربه آنان باشد. قال علی علیه السلام: «اقْصر رَأْیک عَلی ما یَعْنیک». [۸۲۱] . امام علی علیه السلام فرمودند: رأی و نظر خود را در حوزه صلاحیّت خود محدود کن. البتّه علاوه بر آنکه نظرِ اشخاص باید در حوزه تخصّصی آنها باشد، رأی و نظرشان نباید با شریعت و دین در تضاد و مخالف با آن باشد. [صفحه ۴۲۰] قال علی علیه السلام: «شَرّ الآراءِ ما خالف الشَّریعَهٔ». [۸۲۲] . امام علی علیه السلام فرمودند: بدترین رأی آن است که مخالف شریعت باشد. ائمّه اطهار علیهم السلام از آنجایی که دارای علم و عقل الهی هستند و در دین، ثابت‌قدم می‌باشند و از تمام خطاها، لغزش‌ها و انحرافات به دور هستند و دارای تخصّص در تمام مسائلی که نیاز مردم به آن است می‌باشند و نظر آنان مطابق با دین است، لذا دارای رأی و نظر والا و بدون کجی و نادرستی هستند، ولی با چنین مقام و موقعیّتی، آنان از خداوند می‌خواهند که رأی و نظر آنان نادرست نباشد. قال علی بن الحسین علیهما السلام فی مُناجاته: «واَعوذُ بِکَ مِنْ دُعاءٍ مَحْجوب و رَجاءٍ مَکْذوب و حَیاءٍ مَسْلوب و إحْتِجاج مَغْلُوبٍ و رای غَیْرِ مُصیبٍ». [۸۲۳] . امام سجّاد علیه السلام در مناجات خود می‌فرمود: خداوندا به تو پناه می‌برم از دعای محجوب و امید دروغین و دریدگی پرده حیا و احتجاجِ شکست خورده و اندیشه نادرست.

ان ذکر الخیر کنتم اوله واصله وفرعه ومعدنه وماویه ومنتهاه

ائمّه معصومین علیهم السلام نسبت به خیر دارای شش مقام هستند: ۱ - اوّل هر خیر ائمّه طاهرینند. چرا که خداوند از آنها آغاز کرده و اوّلین موجودات و اوّلین آفریدگان الهی امامان هستند و چون وجود آنها خیر و برکت است، اوّلین خیرها آنانند. ۲ - اصل و ریشه خیر ایشان هستند. چون مبدأ تمام برکت‌ها و خیرها می‌باشند. به گونه‌ای که اگر آنها نبودند، هیچ موجودی خلق نمی‌شد، پس هیچ خیری به وجود نمی‌آمد. بنابراین ریشه و بنیان تمام خیرها، امامان علیهم السلام هستند. [صفحه ۴۲۱] قال اللّه تعالی لِمحمّد صلی الله علیه وآله: «یا عَبْدی أَنْتَ المُراد و المُرید و اَنتَ خیرتی مِن خَلْقی و عِزّتی و جَلالی لَوْلاک ما خلقت الأفلاک». [۸۲۴] . خداوند متعال به حضرت محمّد صلی الله علیه وآله فرمود: ای بنده من، تو مقصود و مرید من هستی و تو اختیار شده از تمام آفریدگانم می‌باشی. به عزّت و جلالم قسم اگر تو نبودی، من هیچ چیز (و آسمان و زمین) را خلق نمی‌کردم. ۳ - آنها فرع‌های خیر و برکتند. چون خداوند وجود آنها را مایه خیر و برکت برای مردم قرار داده پس آنها فرع خیرِ الهی هستند و یا اینکه وجود امام اصل است و اعمال و رفتار امام که منشاء خیرهاست، فرع. پس خیر فرعِ وجود است. ۴ - هر یک از امامان معصوم علیهم السلام معدن خیر هستند. چون تمام اصول و فروعِ خیر نزد آنها است و هر کس خیری خواست، باید از نزد آنها مطالبه نماید. ۵ - امام معصوم علیهم السلام جایگاه و مأوای خیر است. چون هیچ خیری یافت نمی‌گردد، مگر در نزد آنها و هیچ خیری صادر نمی‌گردد، مگر از آنها. البته بعضی نیز «مَأْواه» را عطف تفسیر بر «مَعْدِنه» دانسته‌اند. ۶ - ائمّه طاهرین علیهم السلام پایان و منتهای خیر هستند.

چون آنها خیر را به پایان رسانده‌اند و هیچ‌گاه عمل ناقص از آنها صادر نمی‌گردد. پس تمام خیرها به حد کمال، نزد ائمّه علیهم السلام است و آنها سبب ایجاد و بقای خیر هستند، پس منتهای خیرند. بعضی در تبیین فراز گفته‌اند: اوّل چیزی که خداوند آفرید، نور ائمّه معصومین علیهم السلام بود. پس آنها اوّل خیر در آفرینش الهی بوده‌اند. سپس از شعاع آن نور موجودات دیگر را آفرید. پس هر خیری که در موجودات دیگر یافت شود، چون از نور آنها آفریده شده، آنها اصل، فرع، معدن و مأوای آن خیر می‌باشند. چه این خیرها ظاهری باشد، چه [صفحه ۴۲۲] باطنی و معنوی. همچنین از نور ائمّه اطهار علیهم السلام بهشت و تمام نعمت‌های بهشتی آفریده شده، پس آنها منتها و پایان خیر (که بهشت است) می‌باشند. بعضی دیگر این فراز را این‌گونه تفسیر کرده‌اند: منظور از خیر تمام محسنات و خوبی‌هایی است که وجود دارد. چه کلّی خوبی‌ها منظور باشد و چه خوبی‌ای خاص که در وجود شخصی خاص وجود داشته باشد. پس به حسب کلّی هر چیزی که شریف و محبوب و مطلوب باشد، از خوبی‌ها و خیرهاست. چه از امور دنیایی باشد، چه از امور آخرتی. پس مال، حیات، دین و اعمال صالح، مطلوب و از امور ظاهری بوده و خیر است و عصمت، ولایت، کرامت، علم، و... مطلوب و از امور باطنی بوده و خیر است. ائمّه معصومین علیهم السلام اوّلْ کسانی هستند که به این صفات متّصف گردیده و در این وادی گوی سبقت را از دیگران ربوده و آنچنان در صفات حمیده و حسنات پیش رفته‌اند که اصل و فرعِ خیر و محسّنات گردیده‌اند و در این وادی کامل‌ترین شده‌اند به نحوی که کسی دیگر به این درجه کمال دست نیافته و نمی‌یابد. لذا معدن و مأوای تمام صفات حمیده و محسّنات نیکو گردیده‌اند و آنها در نهایت آن صفات به سر می‌برند و منتهای تمام آن اوصاف گشته‌اند. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «نَحْن أصل کلّ خیر و مِن فُروعنا کلّ برّ و فَمِن البرّ التَوْحید و الصَّلوة و الصّیام...». [۸۲۵] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما اصل تمام خیرها هستیم که از فرع‌های ما تمام خوبی‌ها صادر می‌گردد. پس از خوبی‌ها توحید، نماز و روزه و... است. در روایت دیگر این‌گونه آمده است: قال ابو عبداللّه علیه السلام: «نَحْن أَصل الخَیر و فُروعه طاعَةُ اللّه و عَدوّنا أَصل الشَرّ و فُروعه مَعْصیةُ اللّه». [۸۲۶] . [صفحه ۴۲۳] امام صادق علیه السلام فرمودند: ما اصل تمام خیرها هستیم و فرع‌های آن، طاعت و بندگی خداوند است و دشمنان ما اصل تمام شرّها هستند که فرع‌های آن نافرمانی خداوند است.

بابی انتم وامی ونفسی

در این فراز زائر برای چهارمین مرتبه جان خود و پدر و مادرش که از عزیزترین افراد نزد او هستند را تقدیم و فدای ائمّه طاهرین علیهم السلام می‌نماید. تأکید بر تفدیه، بیانگر عشق و محبّت زائر نسبت به امام معصوم علیهم السلام می‌باشد که قلب و دل او مالامال از عشق و محبّتی خدادادی گردیده است. لذا هر چه این کلمات را بر لب جاری می‌سازد، دل او آرامش نمی‌یابد و باز بر لبان خود فدایی بودن خود و عزیزترین افراد را اعلام می‌دارد و حاضر است در این راه، نیستی را بچشد و فنای در این راه را عین بقا می‌داند. هوشیاری من بگیر و مستم بنما سر مست ز باده الستم بنما بر نیستیم فزون کن از راه کرم در دیده خودْ هر آنچه هستم بنما . [۸۲۷]

کیف اصف حسن ثنائکم

این فراز به دو گونه تفسیر شده است: ۱ - چگونه می‌توانم ستایش و ثنای نیکوییِ شما را توصیف نمایم. ۲ - چگونه می‌توانم نیکوییِ ستایش و ثنا گویی شما را نسبت به پروردگار توصیف کنم. در تفسیر اوّل ستایش‌گر و ثناگو زائر و ثناشونده امام است و از آنجایی که فضائل [صفحه ۴۲۴] ائمّه علیهم السلام فراوان است، زائر از پس آن برنیامده، اقرار به ناتوانی خود می‌نماید. به راستی امامی که بی‌نظیرترین افراد و دارای عالی‌ترین فضائل است را چگونه می‌توان ستایش و ثنا گفت و اگر ثنایی گفته شود، همان چیزهایی است که امام به ما فرا داده است. قال الرضا علیه السلام: «الإمام واحد دَهْره لا یدانیه أحد... فَمَن ذا یبْلغ مَعْرفة الإمام و

یمکنه إختیاره؟ هَیْهات هَیْهات ضَلّت العُقُول، و تاهت الحُلوم و حارت الألْباب و حَسِرت العُیُون و تصاغرت العُظماء و تحیّرت الحُکَماء و تقاصرت الحُلَماء و حصرت الخُطَباء و جهلت الالباء و کلت الشُعراء و عجزت الأدباء و عیبت البلغاء عَن وَصف شَأْن من شَأْنه اَوْ فَضیلَهٔ مِن فَضائله فَاقرَّت بِالعَجْز و التَقْصیر...». [۸۲۸] . امام رضا علیه السلام فرمودند: امام یگانه دوران است که هیچ کس با او برابری نمی‌کند. پس چه کسی می‌تواند امام را بشناسد و او را اختیار نماید؟ هیچ‌گاه، هرگز، عقلّها به گمراهی رفته و حلم‌ها کم آورده، خردها آتش گرفته و چشم‌ها به حسرت افتاده، بزرگان به کوچکی افتاده‌اند و حکیمان متحیّر شده‌اند و خردمندان عذر تقصیر آورده‌اند و سخنوران ناتوان گشته‌اند و شاعران زبان فروبسته‌اند و ادیبان عاجز گشته‌اند و بلاغت‌پیشگان درمانده‌اند از اینکه بتوانند شأنیّتی از شئون امام و یا فضیلتی از فضائل امام را توصیف نمایند، پس اقرار به ناتوانی و کوتاهی می‌نمایند.... در تفسیر دوم ستایش و ثناگو امام و ثناشونده خداوند است. و چه زیبا ائمّه علیهم السلام، خداوند را توصیف و تمجید و ثنا می‌گفتند که زائر از پس توصیف آن برنمی‌آید. زیباترین ستایش‌ها و سپاس‌ها توسّط ائمّه علیهم السلام صورت می‌گرفته. چه ستایش و سپاس‌های زبانی و چه قلبی. چون آنها برترین خدا شناسان بودند. [صفحه ۴۲۵] امامان معصوم علیهم السلام در سخنان، خطبه‌ها، دعاها و مناجات‌های خود آنچنان خداوند را توصیف و ثنا می‌گویند که دیگران در تفسیر و تبیین آن وامانده‌اند. امام سجاد در مناجات عارفین با خداوند این گونه راز و نیاز می‌نماید: «اِلهی قَصُرَتِ الْاَلْسُنُ عَنْ بُلُوغِ ثَنآئِکَ کَما یَلیقُ بِجَلالِکَ، وَ عَجَزَتِ الْعُقُولُ عَنْ ادْراکِ کُنْهِ جَمالِکَ وَ انْحَسَرَتِ الْاَبْصارُ دُونَ النَّظَرِ اِلی سُبُحاتِ وَجْهِکَ، وَ لَمْ تَجْعَلْ لِلْخَلْقِ طَریقًا اِلی مَعْرِفَتِکَ، اِلاَّ بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِکَ». [۸۲۹] . خداوندا کوتاه گردیده زبان‌ها از رسایی ستایش‌گویی تو آن چنان که شایسته جلالت تو باشد و عاجز مانده عقل‌ها از درکِ کُنه جمال تو و خسته‌شده دیده‌ها از نظر کردن به سوی تو. برای همگان مقرر نفرمودی تا تو را بشناسند، مگر آنکه عاجز گشته‌اند از شناخت تو.

واحصی جمیل بلائکم

این فراز به دو صورت تفسیر شده: ۱- در تفسیرِ اوّل، «بَلاء» به معنی آزمایش و امتحان آمده است. سنّت خداوند آن است که همه را مورد آزمایش و امتحان قرار دهد. «الَّذِی خَلَقَ الْمَوْتَ وَ الْحَیاهَ لِیَبْلُوَکُمْ أَیُّکُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا». [۸۳۰] . همان (خدایی) که مرگ و زندگی را بیافرید تا شما را بیازماید که کدامتان نیکوکارترید. بسیاری از افراد در آزمایش‌های الهی، سرافکنده می‌شوند. قال الحسین علیه السلام: «... فَإذا مُحِّصوا بالبَلاء قَلَّ الدیانون». [۸۳۱] . امام حسین علیه السلام فرمودند:... و آن‌گاه که مردم به بوته آزمایش گذارده شوند، مشخص می‌گردد دینداران کم‌اند. [صفحه ۴۲۶] ولی مؤمنین همیشه از امتحان‌های الهی سربلند بیرون آمده‌اند. قال علی علیه السلام: «فی تقلّب الأحْوال علم جَواهر الرِجال». [۸۳۲] . امام علی علیه السلام فرمودند: در دگرگونی‌های زمانه است که گوهر مردان شناخته می‌شود. امامان معصوم علیهم السلام زیباترین امتحان‌ها را به درگاه الهی ارائه داده‌اند و آنها با نثار جان، مال و فرزندان خود، به عالی‌ترین وجه از امتحان الهی سربلند خارج شده‌اند، با آنکه سخت‌ترین امتحان‌های خداوند از اولیا و انبیا است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «انّ اَشَّد النَّاس بَلاء الأنْبیاء ثُمَّ الَّذین یلَونهُم ثُمَّ الامثل فَالامثل». [۸۳۳] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا سخت‌ترین کسانی که امتحان می‌شوند، پیامبران هستند و پس از آنان پیروان آنها و بعد از آنها هر کس مثل آنها و همانند آنهاست. پس از انبیا و اولیای الهی، خداوند اصحاب و دلباختگان آنان را به امتحان‌های بزرگ آزمایش می‌نماید. عن ابی عبداللّه علیه السلام انه قال و عِنْده سدیر: «إنّ اللّه إذا احب عَبْدا غته بِالبَلاء غثاً و ثجه بِه ثجاً و أنا و ایّاکم لنصبح به و نمسی». [۸۳۴] . امام صادق علیه السلام (در حالی که سدیر نزد ایشان نشسته بود) فرمودند: همانا خداوند هنگامی که بنده‌ای را دوست داشته باشد، گرفتار می‌نماید او را به امتحان و روان می‌سازد به سوی او آزمایش‌های خود را و من و شما، صبح می‌کنیم و شب می‌کنیم در حال آزمایش الهی. البتّه خداوند همه مردم را مورد امتحان و ارزیابی قرار می‌دهد و همه در بوته [صفحه ۴۲۷]

آزمایشات مختلف خداوند قرار دارند، ولی باید توجّه داشت که علّت امتحان از افرادِ مختلف، متفاوت است. قال النبی صلی الله علیه وآله: «إنّ البَلاء لِلْظالم أدب و لِلْمؤمن إمْتحان و لِلْأنْبیاء دَرجه و لِلْاولیاء کرامهٔ». [۸۳۵] . پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: همانا بلاها و گرفتاری‌ها برای ستمکار ادب و برای مؤمن امتحان و برای پیامبران درجه و برای اولیای الهی کرامت است. چه زیبا امامان از پَسِ تمامی امتحان‌ها و مصیبت‌ها برآمدند و در دین خداوند استقامت نمودند تا به درجه شهادت رسیدند. قال الحسن بن علی علیه السلام: «و اللّه لَقَد عَهد إلینا رَسولِ اللّه ان هذا الأَمْر یملِکه إثْنا عَشَرَ إماماً مِن وَلد عَلی و فاطمهٔ ما مِنّا إلّا مَسْمُوم اَوْ مَقْتول». [۸۳۶] . امام حسن علیه السلام فرمودند: به خداوند سوگند همانا پیامبر با ما عهد بسته که دوازده امام از فرزندان علی و فاطمه مالک امامت گردند و هیچ یک از ما دوازده امام امامت نمی‌کنیم، مگر آنکه مسموم یا کشته شویم. ابن مسعود در فضیلت «اصحاب کساء» می‌گوید: حضرت علی بن ابیطالب و حضرت فاطمه و امام حسن و امام حسین علیهم السلام در دنیا بر طاعت خداوند و بر گرسنگی و فقر، صبر پیشه کردند و بلاها را برای خدا بر جان خریدند. [۸۳۷] . ۲ – در تفسیر دوّم «بَلاء» به معنی نعمت و تفضّل معنا شده است. کما اینکه در دعای روزهای عید می‌خوانیم: «اَلْحَمْدُلله عَلی ما ابْلانا». خداوند را سپاس می‌گوییم به خاطر آن همه نعمت که به ما ارزانی داشت. [صفحه ۴۲۸] بنابراین تأویل، معنی فراز این‌گونه است که زائر می‌گوید: چگونه قادر هستم و قدرت دارم بر احصا و جمع‌آوری نعمت‌های زیبایی که خداوند به شما داده است و یا نعمت‌هایی که خداوند به واسطه شما به دیگران داده است که از آن جمله نعمت وجودی امام و ولایت آنان و برکات آنها در زندگی مادی و معنویِ مردم است. این‌نعمت‌ها آنچنان‌عظیم وگران‌بهاست که وجودامام عینِ«نعمت الهی» گردیده است. قال الصادق علیه السلام: «نَحْن اَهْل البیت النَعیم الَّذی أَنعم اللّه بِنا عَلی العِباد». [۸۳۸] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما هستیم اهل بیت نعمت‌دار. همانها که خداوند به واسطه ما به بندگان نعمت عنایت می‌فرماید.

وبکم اخرجنا الله من الذل وفرج عنا غمرات الکروب وانقذنا من شفا جرف الهلکات ومن النار

«غَمَرات» جمع «غمرهٔ» از ماده «غمر» به معنی از بین بردن اثر چیزی است. سپس به جهل و نادانی عمیق و گرفتاری‌های شدیدی که انسان را در خود فرو می‌بَرد گفته می‌شود. «کُرُوب» جمع «کرب» و در اصل به معنی زیر و رو کردن زمین و شیار ایجاد کردن است و به معنی گره محکمی است که بر طناب می‌زنند. سپس به غم و اندوه شدید که گره در کار انسان ایجاد می‌کند و امور انسان را زیر و رو می‌کند اطلاق شده است. «شفا» از ماده «شفو» به معنی لبه چیزی است و در اصل به کناره چاه و یا خندق و مانند آن می‌گویند. «جُرُف» به معنی حاشیه و دیواره رودخانه یا چاه است که آب زیر آن را خالی کرده [صفحه ۴۲۹] باشد. پس معنی «شفا جُرُف الهَلَکات» یعنی لبه دیواره هلاک‌کننده‌ها که زیر آن خالی است و هر لحظه ممکن است فروریزد و کسانی که بر روی لبه ایستاده‌اند را به سوی هلاکت بکشاند. پیروان و شیعیان امامان معصوم علیهم السلام به واسطه تربیت ائمّه معصومین علیهم السلام و وجود آنها و امامت پیروی از آنها، از ذلّتِ گمراهی و کفر خارج می‌شوند و به عزّتِ اسلام و ایمان روی می‌آورند و از طرفی از ذلّتِ جهل خارج می‌شوند و به عزّتِ علم سرفراز می‌گردند و به واسطه قبول ولایت ائمّه معصومین علیهم السلام از ذلّت عذاب‌های دنیایی و آخرتی نجات یافته، به عزّتِ امن و امان سرافراز می‌گردند و به واسطه توسّل به آنها، از سختی‌ها نجات می‌یابند و به واسطه تمسّک به ریسمان محکم آنها که همان عروهٔالوثقی هستند، از پرتگاه‌های اعتقادی و معنوی و از آتش دوزخ رهانده می‌شوند. قیل لعلی بن ابیطالب علیه السلام: «کَیْفَ اَصْبحتَ؟ فَرَفَعَ رَأْسَه و قال: اصبَحْتُ و اللّه مُحبّاً لِمحبّنا، صابراً علی بُغْض مبغضنا ان محبّنا یَنْتظر الروح و الفَرج فی کلّ یَوْم و لَیْلهٔ و ان مبغضنا بنی بُنْیاناً فأَسس بُنْیانه عَلی شفا جُرُف هار فَکأنّما بُنْیانه قَدْ انهار». [۸۳۹] . کسی به حضرت علی علیه السلام عرضه داشت: چگونه صبح کردید؟ امام سر خود را بالا آورده، فرمودند: شب را به صبح رساندم در حالی که دوست‌دار دوستدارانم هستم و بر کینه‌توزی دشمنانم صبر پیشه می‌کنم و همانا دوستانم فرج و گشایش الهی را انتظار می‌کشند

و دشمنانم بنیان خود را بر پرتگاهی که هر لحظه به میان آتش پرتاب خواهد شد، بنا کرده‌اند.

بابی انتم وامی ونفسی

این جمله – که زائر قبلاً ـ چهار بار بر زبان جاری ساخته بود – در اصل این گونه بوده [صفحه ۴۳۰] است: «افدَیْتکم بِأَبی و اُمّی و نَفْسی» یعنی پدر، مادر و خودم را فدای شما می‌نمایم. پس این فراز جمله فعلیّه است که فعل آن حذف شده و «انتم» نائب از ضمیر منصوبی گردیده است. در این صورت «باء» در «بِأبی» برای تعدیه است. برخی نیز گفته‌اند: جمله اسمیّه است و «انتم» مبتدا و «بأبی» خبر آن است و «باء» برای تفدیه می‌باشد.

بموالاتکم علمنا الله معالم دیننا

زائر در این فراز به آثار موالات و محبّت ائمّه اطهار علیهم السلام پرداخته و در اوّلین اثر آن می گوید: به واسطه قبول ولایت و پیروی از شما، خداوند به ما معارف و معلومات دینمان را می‌فهماند و به واسطه علومی که از طرف شماست، خداوند به ما علم و آگاهی می‌دهد و این علوم همان علم‌هایی است که خداوند به هر که لایق بداند، عطا می‌نماید. تعلیم معارف دین به واسطه ولایت ائمّه علیهم السلام به دو صورت است: ۱ – علم به احکام دین و معارف و اعتقادات و علم به کیفیّت سلوک به سوی خداوند و دوری از صفات رذیله و پیوند به صفات حمیده، به واسطه تعلیم ائمّه علیهم السلام و یا علم و دانش‌های ظاهری و معنوی که از طرف ائمّه علیهم السلام به ما رسیده است، می‌باشد. پس ما علوم احکام، اخلاق و اعتقادی و... را از ائمّه علیهم السلام کسب نموده و بر دین خود علم و آگاهی یافته‌ایم. ۲ – به واسطه محبّت کاملی که به ائمّه علیهم السلام حاصل می گردد، حقیقت توحید، نبوّت و ولایت درک می‌شود و از همان محبّت، به مسائل اعتقادی دیگر پی خواهیم برد. پس این معرفت از باب تعلیم نیست، بلکه از باب جزا و هدیه الهی به واسطه محبّت ائمّه علیهم السلام است که خیر دنیا و آخرت را به محبّ می‌دهد و یکی از این خیرها، معرفت به دین است. [صفحه ۴۳۱] قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «مَن رَزَقَه اللّه تَعالی حبّ الأئمَّهٔ مِن أَهْل بَیْتی فَقَدْ أَصابَ خَیْر الدُّنیا و الآخِرهٔ». [۸۴۰] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: هر کس که خداوند روزی‌اش گرداند که دوستار ائمّه علیهم السلام از اهل بیت من گردد، به تحقیق خیر دنیا و آخرت به او رسیده است.

واصلح ما کان فسد من دنیانا

«اَصْلِح» به معنی بهبود بخشیدن و صلح افکندن است. «دُنیا» در اصل از ماده «دنو» به معنی «پایین‌تر و نزدیک‌تر» آمده و زندگی دنیا را از آن جهت «دنیا» گویند که از عالم آخرت پست‌تر و به ما نزدیک‌تر است. در این فراز به دوّمین اثر موالات، اشاره کرده و می گوییم: با موالات و پیروی از شما، خداوند آنچه از امور دنیایی‌ام را که به فساد کشانده و فاسد شده، اصلاح می‌نماید. واژه «فساد» نقطه مقابل «صلاح» است و عبارت است از هر گونه خارج شدن اشیا از حالت اعتدال، کم باشد یا زیاد، و این در جان و بدن و اشیایی که از حد اعتدال خارج می‌شوند، تصوّر می‌شود. [۸۴۱] . بنابراین تمام نابسامانی‌هایی که در کارها ایجاد می‌شود و همه افراط و تفریطها در کلّ مسائل فردی و اجتماعی، مصداق فساد است. پس هر کس در معاملات، معاشرت‌ها و عبادت‌ها، به دستورات ائمّه اطهار علیهم السلام عمل نماید و از آنچه نهی کرده‌اند دوری نماید، نظام معیشت و زندگی او اصلاح می گردد و هر آنچه به فساد کشانده شده، جبران می‌شود.

وبموالاتکم تمت الکلمهٔ

«تَمَّت» از ماده «تَمَّ» به معنی کامل شدن هر چیز و نیز به پایان و به انجام رسیدن است. [صفحه ۴۳۲] راغب اصفهانی می گوید: «تَمام الشَیء» یعنی تمام بودن آن چیز یا به پایان رسیدن آن به حدّی که دیگر نیازی به افزودن چیز دیگری نباشد. «الکَلِمَة» در لغت به معنی گفتار و هر گونه جمله‌ای است و حتّی به سخنان مفصّل و طولانی، «کلمة» گفته می‌شود. ولی گاهی به اموری همچون قرآن [۸۴۲] ، سنّت و فرمان الهی [۸۴۳] و حضرت عیسی علیه السلام [۸۴۴] نیز «کلمة» گفته شده است. منظور از «کلمة» در این فراز عبارت است از اعتقاد به وحدانیّت خداوند و نفی تمام خدایان و بت‌ها. چرا که این اعتقاد از «لا إله إلّا اللّه» سرچشمه می گیرد و آن را «کلمه عظیمه» نامیده‌اند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «إنّ لا إله إلّا اللّه کَلمه عَظیمة کَریمة». [۸۴۵] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: همانا لا اله الّا اللّه، کلمه عظیم و بزرگ و کریم الهی است. آنچه «کلمه عظیمه» را تمام و کامل می گرداند، اعتقاد به ولایتِ ائمّه طاهرین علیهم السلام است و اعتقاد به ولایت، شرط قبولی اعتقاد به خداوند گردیده است. در احادیث فراوانی، ائمّه معصومین علیهم السلام شرط قبولی «لا إله إلّا اللّه» و حتّی توفیقِ گفتن کلمه توحید و داخل شدن در پناهگاه الهی را قبول ولایت برشمرده‌اند. قال ابوجعفر علیه السلام: «... إذا کان یَوْم القیامة جَمَعَ اللّه تَبارک و تَعالی الأَوَّلین و الآخِرین فی روضَة واحدة فیسلب لا إله إلّا اللّه إلّا مِمّن کان عَلی هذا الأَمْر». [۸۴۶] . امام باقر علیه السلام فرمودند:... هنگامی که روز قیامت برپا شد خداوند تمامی مردم از اوّلین تا آخرین را در یک مکان جمع می‌نماید، پس هیچ کس جرأت نمی‌یابد که [صفحه ۴۳۳] لا اله الا الله بگوید، مگر کسانی که به ولایت اعتقاد دارند. از این روایت این گونه برداشت می‌شود که حقیقت توحید با حقیقت ولایت متّحد است و هر یک شرط وجود دیگری است. و به همین دلیل است که همان‌گونه که «لا اله الا اللّه» پناهگاه خداوند بوده، ولایت علی بن ابیطالب علیه السلام نیز پناهگاه خداوند است و این بدان معنا نیست که خداوند دو پناهگاه دارد، بلکه منظور آن است که ولایت علی بن ابیطالب و قبول «لا إله إلّا اللّه» دو حقیقت متحد است که باید در کنار هم باشد و معلوم است کسی که به ولایت ائمّه معصومین علیهم السلام اقرار دارد، به نبوّت حضرت محمّد صلی الله علیه وآله نیز معترف دارد. عن المفضل بن عمار قال: قال ابو عبداللّه علیه السلام: «إنّ اللّهَ تَبارک وَ تَعالی ضَمِنَ لِلمُؤمِنِ ضِمانَاً. قال قلت: وَ ما هو؟ قال: ضَمِنَ لَه اَنَّ هُو أَقرّ لَه بالرُّبوبیَّة و لِمحمَّد صلی الله علیه وآله بِالنبوَّة و لِعلی علیه السلام بِالأمامة وَ اَدی ما إفْتَرَضَ عَلَیه ان یسکنه فی جَواره. قال: قُلْت فَهذه و اللّه الکَرامة الَّتی لا تشبهها کرامَة الآدمیین. قال ثُمَّ قال ابو عبداللّه علیه السلام: أَعْملوا قَلیلاً تَتَنَعَمُوا کَثیراً». [۸۴۷] . مفضل بن عمار می گوید: امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا خداوند برای مؤمن ضمانت کرده است. گفتم: چه ضمانتی کرده است؟ امام فرمودند: ضمانت کرده که اگر او اقرار به پروردگاری خداوند داشته باشد و اقرار به نبوّت حضرت محمّد صلی الله علیه وآله و اقرار به امامت حضرت علی علیه السلام داشته باشد و ادا نماید واجبات خود را، او را در بهشت در جوار خود جای دهد. گفتم: این کرامتِ بزرگی است که با اعمال انسان‌ها برابری نمی کند. امام فرمودند: (از فضل خداوند آن است که) عمل کم انجام دهید و پاداش فراوان دریافت نمایید. پس به واسطه اعتقاد ولایتِ ائمّه علیهم السلام «کلمة اللّه» که همان اعتقاد به توحید است، تمام [صفحه ۴۳۴] و کامل می گردد. شاید منظور از «کلمه»، وجود پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و ائمّه اطهار علیهم السلام است. همان‌گونه که پیامبر و ائمّه معصومین علیهم السلام خود را به عنوان «کلمه» معرفی می‌نمایند. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «نَحْن کَلِمة التَّقْوی وَ سبیل الهُدی». [۸۴۸] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: ماییم کلمه تقوا و راه هدایت. قال الرضا علیه السلام: «نَحْن کَلمة التَّقْوی و العُرْوة الوُثْقی». [۸۴۹] . امام رضا علیه السلام فرمودند: ماییم کلمه تقوا و دستگیره محکم الهی. پس به واسطه محبّت و موالات ائمّه علیهم السلام، این «کلمه» که همان وجود پیامبر و ائمّه طاهرین است، کامل می‌شود و ارتباط بین رسالت و ولایت تمام شده و برقرار می گردد.

وعظمت النعمة

اثر چهارم موالات و دوستی ائمّه اطهار علیهم السلام و قبول ولایت آنها، بزرگ شدن نعمت الهی است. نعمت گاهی مادی است و

گـاهی معنوی. «نعمت» در این فراز عبارت است از دین و آیین اسـلام که نعمتی معنوی و باطنی می‌باشـد. قال الباقر علیه السـلام: «وَ أمّا النِّعْمهٔ الباطِنهٔ فَوِلایتنا أَهل البَیْت و عقد مَوَدَّتنا». [۸۵۰] . امام باقر علیه السـلام فرمودند: و اما نعمت معنوی و باطنی، ولایت ما اهل بیت و پیمان دوستی با ما است. خداونـد به واسـطه ولایت، دین را کامل و نعمت را تمام گردانده است. «الْیَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِینَکُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِی». [۸۵۱] . [صفحه ۴۳۵] امروز (روز غـدیر خم) دین شـما را کامل کردم و نعمت خود را بر شـما تمام نمودم. پس ولایت کامل‌کننـده دین است که این دو، عظمت‌دهنـده به نعمت بزرگ الهی که همان «دین و آیین محمّـدی» است می‌باشـند. قال علی علیه السـلام: «إن بِوِلایتی أَکْمل اللّه لِهذه الاُمَّهٔ دینهم و اتمَّ عَلَیهم النِعم و رَضی اسلامِهم». [۸۵۲] . حضرت علی علیه السلام فرمود: همانا به ولایت من خداوند کامل گرداند دین این امّت را و تمام گرداند بر آنها نعمت را و به اسلام آنها راضی شد.

وائتلفت الفرقهٔ

پنجمین اثر موالات و دوستی ائمّه معصومین علیهم السـلام آن است که تفرقه و جـدایی که در میان مردم به سـبب پیروی از مـذاهب فاسـد و بیهوده خصوصاً مکاتب سیاسـی حاصل شـده است، از بین می‌رود. یعنی اگر همه از گفتار و افعال ائمّه علیهم السـلام پیروی نمایند و به ریسـمان محکم الهی (که همان ائمّه طاهرین علیهم السلام هستند) چنگ زنند و در مقابل فرمان‌های آنان سر تسلیم فرود آورنـد، جـدایی و تفرقه ملّت‌هـا به اتحـاد و همـاهنگی تبـدیل می‌شود. از این فراز معلوم می‌شود شـیعیانِ ائمّه علیهم السـلام کسـانی هسـتند که مطیع آنها بوده و هیچ اختلافی با هم ندارند و اگر اختلافی هست یا در امور جزیی است و یا به واسطه آن است که یکی از آنها و یا همه آنها تابع محض امام نبوده‌اند. قال الرضا علیه السلام: «شِیعَتنا المُسْلِمون لِأمْرنا الاخذُون بِقُولنا الُمخالفون لأَعْدائنا فَمَن لَمْ یَکُن کَذلک فَلَیْسَ مِنّا». [۸۵۳] . امام رضا علیه السـلام فرمودند: پیروان ما تسلیم امر ما هستند و کلام ما را می‌گیرند و با [صفحه ۴۳۶] دشـمنان ما مخالفت می‌ورزند و هر کس چنین نباشد از ما نیست. پس هر کس نمی‌تواند ادعای شـیعه و پیروِ ائمّه اطهار علیهم السـلام بودن بکند. بلکه شـیعه دارای صـفاتی است. قال ابو عبدالله علیه السلام: «شیعَتنا أَهل الوَرَع و الإجْتهاد و أَهل الوَفاء و الأَمانهٔ و أَهْل الزُهْد و العِبادهٔ، أصْحاب احْدی و خَمْسین رِکْعهٔ فی الیَوْم و اللَیْلَهٔ، القائِمون باللَّیْل، الصائِمون بالنَّهار، یزکّون اَمْوالهم، و یحجون البَیْت و یَجْتنبـون کـلّ محرم». [۸۵۴] . امـام صـادق علیه السـلام فرمودنـد: پیروان مـا اهـل ورع و سـخت کوشـی و وفـای به عهـد و امـانت‌داری و زهـد و عبـادت هسـتند. آنهـا همیشه پنجـاه و یـک رکعت نماز در شـبانه روز می‌خواننـد (یازده رکعت نماز شب، دو رکعت نـافله صـبح، دو رکعت نمـاز صـبح، هشت رکعت نـافله ظهر، چهار رکعت نماز ظهر، هشت رکعت نافله عصـر، چهار رکعت نمـاز عصـر، سه رکعت نمـاز مغرب، چهـار رکعت نـافله مغرب، چهـار رکعت نمـاز عشـا، دو رکعت نشسـته که به جای یک رکعت محسوب می‌شود نماز نافله عشا و جمعاً پنجاه و یک رکعت). در شب‌ها به عبادت می‌ایسـتند و روزها روزه دارنـد، اموال خود را (با زکـات و خمس) تزکیه و پـاک می‌نماینـد و حـج به جا می‌آورنـد و از تمام کارهای حرام دوری می‌کننـد. شـیعه (با این صـفت‌ها) هیـچ‌گاه بـا برادر دینی خود اختلافی نـدارد و همیشه بین آنهـا مودّت و برادری حـاکم است. حتّی بـا کسـانی که با او هم‌مـذهب و هم‌آیین نیسـتند نیز به صورت انسـانی برخورد دارد و بـا آنهـا دوستی و برادری می‌نمایـد، مگر آنکه آنهـا با او و یا با دین و آیین او دشـمنی نماینـد. ائمّه اطهـار علیهم السـلام به اصـحاب خود سـفارش می‌کردنـد بـا گناه‌کاران نیز با دوستی برخورد نماینـد و به آنها مهربانی کنند. [صـفحه ۴۳۷] عن الصادق علیه السـلام فیما قاله لابن جنـدب: «یَابْن جنـدب لا تقل فی المُـذْنبین مِن أَهل دَعوتکُم إلّا خَیْراً و اسْتَکینوا إلی اللّه فی توفیقهم و سَلموا التَوْبهٔ لَهم». [۸۵۵] . امام صادق علیه السـلام به ابن جنـدب فرمودند: ای فرزند جندب، درباره مخاطبان گناهکار خود، جز به نیکی سـخن مگوییـد و آنان را در توفیق یافتن، در تسـلیم امر خـدا گشـتن و توبه نمودن یاری نمایید. پس به واسطه موالاتِ ائمّه علیهم السلام، اختلاف‌ها بین شیعیان از بین می‌رود و حتّی شیعه با مذاهبی که با او مخالفند ولی با او سر جنـگ و ستیز ندارنـد، دوست بوده و هیـچ اختلافی بـا آنها نـدارد. ولی با آنها که با او دشـمنی کرده، در پی تجاوز به دین،

آیین، کشور و نوامیس او هستند، سر جنگ دارد.

وبموالاتکم تقبل الطاعهٔ المفترضهٔ

ششمین اثری که موالات و ولایت ائمّه اطهار علیهم السلام دارد، آن است که امضای تمامی اعمال، به واسطه ولایت است. یعنی در وادی محشر اگر کسی تمام اعمال واجب را انجام داده باشد ولی ولایت را نپذیرفته باشد، اعمال او رد می‌شود. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «انّ اَوَّل ما یَسْأل عنه العَبْد إذا وَقف بَیْن یَدی اللّه جَلَّ جَلاله عَن الصَّلَوات المَفْروضات، و عَن الزَکاهٔ المَفْروضهٔ و عَن الصِّیام المَفْروض وَ عَنْ الحَجَّ المَفْروض و عَن وِلایَتنا أَهْل البَیْت فَان اقَرّ بِوِلایتنا ثُمَّ مَات عَلَیها قبلت مِنْه صَلاته و صَوْمه و زَکاته و حَجّه و ان لم یقرّ بِوِلایتنا بَیْن یَدی اللّه جَلَّ جَلاله لَمْ یقبل اللّه عزَّ و جلَّ مِنْه شَیْئاً مِنْ أَعْماله». [۸۵۶] . امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا اوّلین سؤالی که از بنده در آن هنگام که در مقابل خداوند قرار می‌گیرد می‌شود از نمازهای واجب است و از زکات‌های واجب و از روزه‌ها و حج‌های واجب و از ولایت ما خاندان پیامبر. پس اگر بر ولایت ما اقرار [صفحه ۴۳۸] داشت و با این اعتقاد از دنیا رفته، نماز و روزه و زکات و حج او پذیرفته می‌شود. ولی اگر در پیشگاه خداوند حاضر شده و اعتقادی به ولایت ما نداشته باشد، هیچ عملی از او پذیرفته نخواهد شد.

ولکم المودهٔ الواجبهٔ

«المَوَدَّهٔ» از ماده «ودَّ» به معنی دوستی، عشق و محبّت است و معمولاً ـ جنبه متقابل دارد. یعنی از یک طرف محبّت و عشق ورزیده می‌شود و از طرف مقابل نیز برخورد محبّت‌آمیز صورت می‌گیرد. دوستی و عشق ورزیدن به اهل بیت پیامبر صلی الله علیه وآله بر همگان لازم و واجب و مزد رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله است. البتّه این مودّت و دوستی، در مقابل عمل رسول اللّه صلی الله علیه وآله نیست، بلکه خداوند به پیامبر اعلام می‌دارد که به مردم بگو من پاداشی از شما خواسته‌ام که دارای این ویژگی‌ها است: ۱ – مطلقاً چیزی نیست که نفعش به من برسد و صد در صد به سود شما است. «قُلْ مَا سَأَلْتُکُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَکُمْ إِنْ أَجْرِیَ إِلَّا عَلَی اللَّهِ». [۸۵۷] . بگو پاداشی را که از شما خواستم تنها به سود شما است اجر و پاداش من فقط بر خداوند است. ۲ – این پاداش، راه شما را به سوی خداوند هموار می‌سازد. «قُلْ مَآ أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَن شَآءَ أَن یَتَّخِذَ إِلَی رَبِّهِ سَبِیلًا». [۸۵۸] . بگو من در برابر ابلاغ رسالت هیچ‌گونه پاداشی از شما مطالبه نمی‌کنم، مگر کسانی که بخواهند راهی به سوی پروردگارشان برگزینند. ۳ – این پاداش‌خواهی من، چیزی بر مردم تحمیل نمی‌کند، بلکه آنها وظیفه خود را انجام داده‌اند. [صفحه ۴۳۹] «قُلْ مَآ أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ مَآ أَنَا مِنَ الْمُتَکَلِّفِینَ». [۸۵۹] . من از شما پاداشی نمی‌خواهم و چیزی بر شما تحمیل نمی‌کنم. ۴ – پاداشی که از مردم طلب می‌کنم، دوستی با خویشاوندان است. «قُل لَّآ أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِی الْقُرْبَی». [۸۶۰] . بگو من هیچ پاداشی از شما درخواست نمی‌کنم، جز دوست داشتن نزدیکانم. پس مودّت و دوستی اهل بیت علیهم السلام به تصریح قرآن، صد در صد به سود مردم است. چرا که راه وصول به سوی خداوند است و این پاداش به نفع پیامبر نیست و بر مردم هم چیزی را تحمیل نمی‌کند، بلکه مردم به وظیفه خود عمل کرده‌اند. قال الحسن بن علی علیه السلام: «أَنا مِن اَهْل البَیْت الَّذینَ اذْهَب اللّه عَنْهم الرِّجْس و طَهَّرهُم تَطْهیراً والَّذی الَّذینَ إفْتَرضَ اللّه مَوَدَّتهم فی کِتابه إذ یَقول «وَ مَن یَقْتَرِفْ حَسَنَهً نَّزِدْ لَهُ فِیهَا حُسْنًا» [۸۶۱] فإقتراف الحَسَنهٔ مَوَدَّتنا أَهل البَیْت». [۸۶۲] . امام حسن علیه السلام فرمودند: من از خاندانی هستم که خداوند آنها را از پلیدی دور کرده و آنها را پاک گردانده و خداوند مودّت آنها را واجب کرده است و در کتابش گفته «هر کس نیکی را به دست آورد، برای او در آن نیکی می‌افزاییم.» منظور خداوند از «به دست آوردن نیکی»، مودّت ما اهل بیت است. مودّت و دوستی اهل بیت از آن جهت واجب است که بنیان و ریشه دین است. قال علی بن ابیطالب علیه السلام: «سَمعتُ رَسول اللّه یقول: لَمّا نُزلت «قُل لَّآ أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّهَ فِی الْقُرْبَی»

قالَ جِبْرئیل: یا مُحمّد انّ لِکلِّ دینٍ اَصلاً و دَعامهٔ و فَرْعاً و بُنْیاناً و اِنَّ اَصلَ الدِّینِ و دَعامته قَول لا إله الّا اللّه و انّ فَرْعه و بُنْیانه محبَّتکم أَهْل البَیْت فیما وافق الحَقّ و دعا إلیه». [۸۶۳] . [صفحه ۴۴۰] حضرت علی علیه السلام فرمودند: از پیامبر شنیدم که فرمود: آنگاه که آیه «بگو من هیچ پاداشی از شما درخواست نمی‌کنم، جز دوستی نزدیکانم» نازل شد، جبرئیل به من گفت: ای محمّد همانا برای هر دین و آیینی اصل و ستون و فرع و ریشه‌ای است و به درستی که اصل و ستون دین، توحید است و فرع ریشه دین، محبّت شما اهل بیت است در آنچه مطابق با حق و فراخوانی به سوی خداوند است، می‌باشد.

والدرجات الرفیعهٔ

این فراز اشاره به درجه‌های بالای ائمّه معصومین علیهم السلام در قرب و نزدیکی به خداوند دارد. آنها آنچنان مقامی دارند که هیچ کسِ دیگری دارای چنین مقام و منزلتی نزد خداوند نیست. بسیاری از صفات آنها که در زیارت جامعه به آن اشاره شده است، مختصّ به وجود آنان است و در صفت‌هایی که با دیگران مشترک هستند، آنها در عالی‌ترین مرتبه آن صفات می‌باشند. در نوشته‌ای که توسط محمّد بن عثمان (از نواب حضرت مهدی علیه السلام) از حضرت بقیهٔاللّه الاعظم - عجل اللّه تعالی فرجه - در دعاهای ماه رجب به ما رسیده، چنین می‌خوانیم: «اَللّهُمَّ اِنّی اَسْئَلُکَ بِمَعانی جَمیعِ ما یَدْعُوکَ بِه وُلاةُ اَمْرِکَ، الْمَأْمُونُونَ عَلی سِرِّکَ، الْمُسْتَبْشِرُونَ بِاَمْرِکَ، الْواصِفُونَ لِقُدْرَتِکَ، الْمُعْلِنُونَ لِعَظَمَتِکَ، اَسْئَلُکَ بِما نَطَقَ فیهِمْ مِنْ مَشِیَّتِکَ، فَجَعَلْتَهُمْ مَعادِنَ لِکَلِماتِکَ، وَ اَرْکاناً لِتَوحیدِکَ وَ ایاتِکَ، وَ مَقاماتِکَ الَّتی لا تَعْطیلَ لَها فِی کُلِّ مَکانٍ، یَعْرِفُکَ بِها مَنْ عَرَفَکَ، لا فَرْقَ بَیْنَکَ وَ بَیْنَها اِلا اَنَّهُمْ عِبادُکَ وَ خَلْقُکَ، فَتْقُها وَ رَتْقُها بِیَدِکَ، بَدْؤُها مِنْکَ وَعَوْدُها اِلَیْکَ، اَعْضادٌ وَ اَشْهادٌ وَ مُناةٌ وَ اَذْوادٌ، وَ حَفَظَةٌ وَ رُوّادٌ، فَبِهِمْ مَلَأْتَ سَمآئَکَ وَ اَرْضَکَ، حَتّی ظَهَرَ اَنْ [صفحه ۴۴۱] لا اِلهَ اِلا اَنْتَ». [۸۶۴] . خداوندا از تو می‌خواهم تمامی آنچه را که خواسته‌اند به واسطه آن والیان امر تو. همانها که امین بر سِرّ تو هستند. همانها که مژده گیرنده به امر تو هستند. همانها که وصف‌کننده قدرت تو هستند. و اعلام‌کننده عظمت تو هستند. از تو می‌خواهم به آنچه فرمودی در آنها از مشیّت خود پس آنها را قرار دادی معدن‌هایی برای کلمات خودت و رکن‌هایی برای توحید و نشانه‌های خودت و برای مقام‌های خود که در هیچ مکانی تعطیلی ندارد. تو را می‌شناسد به واسطه آنها هر کس خواهان شناخت تو باشد. همانها که هیچ فرقی بین تو و آنها نیست جز آنکه آنها بنده و مخلوق تو هستند. راه‌اندازی امور آنها به دست توست و از تو آغاز گشته‌اند و به سوی تو بازگشت دارند. آنها پشتیبان، گواه، امتحان‌کننده، دفع‌کننده و حافظ (امور تو) هستند. پس به واسطه آنها برقرار نمودی آسمان و زمینت را تا آنکه پدیدار گشت کلمه لا إله إلّا اَنت (که همان کلمه توحید است). امام دارای چنین صفات و مقام‌ها و درجه‌های بلند و رفیع است تا بدان جا که هیچ فرقی بین خداوند و آنها نیست، جز آنکه آنها مخلوق هستند و او خالق. آنها عبد هستند و او مولا. بعضی این فراز را اشاره به درجه‌های ائمّه معصومین علیهم السلام در بهشت و رضوان الهی دانسته‌اند که خداوند به آنان مقام و درجه‌ای بسیار رفیع و بلند اعطا می‌نماید، به حدّی که هیچ کسِ دیگر به مقام و رتبه آنان نائل نمی‌گردد.

والمقام المحمود

این فراز اشاره به مقام‌ها و درجه‌هایی دارد که خداوند به ائمّه معصومین علیهم السلام عطا [صفحه ۴۴۲] کرده است و تفاوت آن با فراز قبل در آن است که «درجه رفیعِ» ائمّه علیهم السلام، درجه‌های قرب إلی اللّه بوده، ولی «مَقام مَحْمود»، درجه‌هایی است که خداوند به ائمّه طاهرین علیهم السلام داده است. خداوند به ائمّه اطهار علیهم السلام بعضی از مقام‌ها و درجه‌ها را در دنیا عنایت کرده است. مانند مقام عصمت که خداوند اراده کرده آنها از تمامی ناپاکی‌ها به دور باشند. [۸۶۵] و برخی از درجه‌ها و مقام‌ها را در آخرت به ایشان عطا می‌نماید. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «إنّ اللّه تَبارک و تَعالی إذا جمع النّاس یَوْم القیامَةِ وعدنی

المَقام الَمحْمود و هُو واف لی بِه إذا کان یَوْم القیامـهٔ نصب لی منْبر لَه ألف دَرَجَـهٔ فأصـعد حتّی اعلو فَوْقه فَیأْتینی جِبْرئیل بِلِواءِ الحَمْدِ فیضـعه فی یَدی و یَقول: یا مُحمّد هذا المَقام الَمحْمود الَّذی وَعَدَک اللّه تَعالی فَاقول لِعلی اصْعد فَیَکون أسْفل منّی بِدَرجهٔ فاضع لواء الحَمْـد فی یَده ثُمّ یَأْتی رِضْوان بمفاتیح الجَنَّهٔ فَیَقول: یا مُحمّد هذا المَقام الَمحْمود الَّذی وَعَدَک اللّه تَعالی فیضـعها فی یدی فَاضـعها فی حجر عَلی بن أبی‌طالب ثُمَّ یَأْتی مالک خازن النّار فیقول: یا مُحمّـد هذا المَقام الْمحْمود الَّذی وَعَدَکَ اللّه تَعالی، هذه مَفاتیح النّار اذْخـل عـدُوّک و عـدّو اُمَّتـک النّار فاخرها و اضـعها فی حجر علی بن ابیطالب...». [۸۶۶] . پیامبر صـلی الله علیه وآله فرمودنـد: همانا خداوند هنگامی که در روز رسـتاخیز تمام مردم گرد هم آمدند، وعده می‌دهد به من به مقام محمود و او وفای به عهد کرده در آن روز برای من منبری که هزار درجه و رتبه دارد نصب می‌نماینـد و من از آن بالاـ رفته، در بالاـترین درجه آن می‌نشـینم. پس جبرئیل نزد من می‌آیـد و پرچم حمـد الهی را به من می‌دهد و می‌گوید: ای محمّد این مقام محمود است که خداوند به تو وعده داده اسـت پس من علی را فرا می‌خوانم و او از منبر بالا آمـده یک پله پایین‌تر از من می‌نشـیند و من پرچم حمـد را به دست او می‌دهم. سـپس فرشـته رضوان (کلید دار بهشت) می‌آید و کلیدهای بهشت را به من می‌دهد و می‌گوید: [صـفحه ۴۴۳] ای محمّد، این مقام محمود اسـت کـه خداونـد بـه تـو وعـده داده است. پس من آن را کنـار علی قرار می‌دهم (و در اختیـار او می‌گـذارم). سـپس فرشـته‌ای که صاحب دوزخ است می‌آیـد (و کلیدهای دوزخ را به من داده) و می‌گوید: ای محمّد، این مقام محمود است که خداوند به تو وعده داده است و اینها کلیدهای آتش است، پس دشـمنانت و دشـمنان امتت را وارد آن کن. پس من آن کلیدها را گرفته در اختیار علی قرار می‌دهم.... پس یکی از مقام‌هـای محمود، همان «اختیارداریِ تمام محشـر» است. بعضـی بر این باورنـد که مقام محمود که مقام برجسـته‌ای است، مقام «شفاعت کبرایِ» ائمّه معصومین علیهم السلام می‌باشد. چرا که آنان بزرگ‌ترین شفیعان در عالم دیگر هستند و مردمی که شایسـتگی شـفاعت را داشـته باشـند، مشـمول این شـفاعت بزرگ خواهند شد. قال الصادق علیه السلام: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «لَوْ قـد قمتُ المَقـام الَمحْمود شـفعت لأـبی و اُمّی و عمّی و أخ کان لی مُوافیاً فی الجاهِلیـهٔ». [۸۶۷] . امام صادق علیه السـلام فرمودند: پیامبر صلی الله علیه وآله فرمود: اگر بایستم در مقام محمود، شفاعت می‌کنم پدر و مادر و عمویم و برادرم را، آنها که در زمان جاهلیت از دنیا رفته‌انـد. بعضـی دیگر مقام محمود را، «نهایت قرب الی اللّه» دانسـته‌اند به گونه‌ای که هیـچ حجابی بین خود و خدا نمی‌دیدند.

والمکان المعلوم عند الله عزوجل

یعنی ائمّه اطهار علیهم السـلام دارای مقام و مکانی هسـتند که فقط نزد خداوند معلوم و شـناخته شده است و هیچ کس جز خداوند، قـدر این مکان و مقام را نمی‌دانـد و یا اینکه هر کس را که خداوند بخواهد، بر قدر این مکان و مقام مطّلع می‌نماید. [صـفحه ۴۴۴] شاید هم منظور آن است که ائمّه اطهار علیهم السلام نزد خداوند دارای مقام و منزلت و مکانی هستند که نزد صاحبان علم، معلوم و مشـخص است و یـا اینکه نزد تمـام مردم، مشـخص و معلوم است. چرا که مردم اجمالاًـ علم به علو درجـات آنهـا دارنـد. آنها دارای درجـاتی هسـتند که هیـچ کس به آن واقـف نیست. آنهـا «حقیقت قرآن» را می‌داننـد و تمـام آن در سـینه‌های آنهـا نهفته است. عن هـارون بن حمزه عن أبی عبـداللّه علیه السـلام قال سـمعته یقول «بَلْ هُوَ آیَاتٌ بَیِّنَاتٌ فِی صُـدُورِ الَّذِینَ أُوتُوا الْعِلْمَ...» [۸۶۸] قال: «هی الأئمّهٔ خاصّهٔ». [۸۶۹] . هارون بن حمزه می‌گویـد: امام صادق علیه السـلام در تفسـیر آیه «بلکه این آیات قرآن بیان‌کننده است و در قلب‌های کسانی که صاحبان علم هستند جای دارد...»، فرمودند: صاحبان علم فقط ائمّه اطهار علیهم السلام هستند. آنها «عالم به اسم اعظم خداونـد» هسـتند. و آنهـا دارای تمـام صـفات نیکو و دور از تمـام زشتی‌هـا می‌باشـند و عـالم به ما کان و مایکون. آنها حجّت خداونـد و بـاب الهی و زبـان خداونـد و... هسـتند. قال ابوجعفر علیه السـلام: «نَحْن حُجَّهٔ اللّه و نَحْن باب اللّه و نَحْنُ لِسان اللّه و نَحْن وَجْـه اللّه و نَحْن عَیْن اللّه فی خَلْقه و نَحْن ولاـهٔ أَمْر اللّه فی عِبـاده». [۸۷۰] . امام باقر علیه السـلام فرمودنـد: ما حجّت خداونـد و باب

الهی و زبان خداوند و آبروی خداوند و چشم خدا در بین مردم و حکمرانان خداوند در امور خدا در بین بندگان هستیم. در احادیثی ائمّه معصومین علیه السلام برای شناساندن مقام و منزلت خودْ پرده از بعضی اسرار برداشته، به اصحاب خاص خود مطالبی را می‌فرمایند که تمام آنها حکایت از [صفحه ۴۴۵] منزلت ائمّه علیهم السلام در نزد خداوند دارد.

والجاه العظیم

این فراز به منزلت ائمّه اطهار علیهم السلام در نزد خداوند اشاره دارد. چرا که خداوند برای آنها منزلتی خاص قائل است و هر کس به درگاه خداوند بیاید و او را به حقّ آنان قسم دهد، خداوند به او توجّه ویژه‌ای می‌نماید. قال ابوالحسن علیه السلام: «إذا کانت لَکَ حاجَةٌ إلی اللّه فقل: اَللّهُمَّ إنّی اَسْئَلُکَ بِحَقّ مُحمّد و عَلی فَان لَهُما عِنْدک شَأْناً مِنْ الشَأن و قَدْراً مِن القَدْر فَبِحَقّ ذلک الشَأْن و ذلک القَدْر اَنْ تُصَلّی عَلی مُحمَّد و آلِ مُحمّد و ان تَفْعل بی کَذا و کَذا». [۸۷۱] . امام رضا علیه السلام فرمودند: هر گاه حاجتی از خداوند خواستی، بگو: خداوندا، از تو می‌خواهم و تو را قسم می‌دهم به حقّ محمّد و علی که همانا برای آن دو نزد تو منزلت فراوانی و قدْرِ بسیاری وجود دارد و تو را قسم می‌دهم به همان منزلت و همان قدر، که بر محمّد و خاندان او درود فرستی و برای من چنین کنی (حاجت را بیان کن). باید دانست که پیامبران الهی نیز برای برآورده شدن حاجات خود، خداوند را به حق ائمّه معصومین علیهم السلام قسم می‌دادند. قال الرضا علیه السلام: «لمّا أَشْرف نُوح علی الغَرْق دعا اللّه بِحَقّنا فَدَفَع اللّه عَنه الغَرْق و لمّا رمی إبْراهیم فی النَّار دعا اللّه بِحَقّنا فَجَعَلَ اللّه عَلَیه النَار بَرْداً و سَلاماً و ان مُوسی لمّا ضَرب طَریقاً فی البَحْر دعا اللّه بِحَقّنا فجعل یبسا و ان عیسی لمّا أراد الیَهوْد قتله دعا اللّه بحقّنا فَنَجی مِن الْقَتْل فَرَفعَه إلیه». [۸۷۲] . امام رضا علیه السلام فرمودند: وقتی نوح در شُرف غرق شدن قرار گرفت، خداوند را به حقّ ما قسم داد و خداوند غرق شدن را از او دفع کرد و آنگاه که ابراهیم به سوی [صفحه ۴۴۶] آتش پرتاب گردید، خدا را به حقّ ما سوگند داد و خداوند آتش را بر او سرد و سلامت کرد و زمانی که موسی دریا را شکافت، خداوند را به حقّ ما خواند و خداوند دریا را برایش آرام کرد. و موقعی که یهودیان قصد جان عیسی را کردند، او خداوند را به حقّ ما خواند، پس خداوند او را از قتل نجات داد و به سوی خود بالا برد. شاید منظور این فراز، جاه و منزلت ائمّه علیهم السلام در قیامت باشد که آنها در آن وادی دارای منزلتی بس عظیم و بزرگ هستند. امام رضا علیه السلام در روایتی می‌فرمایند: «فَانّه إذا کان یَوْم القیامةِ لَم یبق مَلَکٌ مُقرّب و لا نبیّ مُرْسل و لا مُؤْمن مُمْتَحن إلّا و هو یحْتاج إلیهما فی ذلک الیَوْم». [۸۷۳] . همانا آنگاه که روز قیامت برپا شود، هیچ فرشته مقرّب و هیچ پیامبر و هیچ مؤمنی نیست، مگر آنکه نیاز به (شفاعت) آن دو (حضرت محمّد و علی) دارند. ائمّه اطهار علیه السلام، با چنان عظمتی وارد محشر و سپس بهشت می‌شوند که همه را به حیرت می‌اندازند. عَن الرضا علیه السلام عن ابائه قال: قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «یا علی إذا کان یَوْم القیامةِ کُنت اَنت و ولدک عَلی خَیْل بلق متوجین بالدُرّ و الیاقوت، فَیَأْمر اللّه بِکُم إلی الجَنَّةِ و النّاس ینْظَرون». [۸۷۴] امام رضا علیه السلام از پدرانش نقل کردند که پیامبر صلی الله علیه وآله فرمودند: ای علی، هنگامی که روز قیامت برپا شود تو و فرزندان تو، اسبان شتاب‌گر سوار می‌شوید که پوشیده شده به دُرّ و یاقوت. پس خداوند شما را به سوی بهشت روانه می‌کند، در حالی که مردم متحیّرانه نگاه می‌کنند.

والشان الکبیر

منظور منزلت و شأنیّت فراوانی است که خداوند به ائمّه اطهار علیهم السلام عنایت کرده است [صفحه ۴۴۷] که هیچ کس دیگر به گستردگی آن نخواهد رسید. این منزلت و شأن قبل از خلقتِ ظاهری و بعد از خلقت و در زمان حیات بوده است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «و اللّه ما استوجَب آدَم أن یخْلقه اللّه بِیَده و ینفِخُ فیه مِن رَوْحه إلّا بِولایةِ علی علیه السلام و ما کلّم اللّه مُوسی تَکْلیماً إلّا بِولایةِ عَلی علیه السلام و لا اقام اللّه عیسَی بْن مَرْیم آیةً لِلْعالمین إلّا بِالخُضُوع لِعَلی علیه السلام». [۸۷۵] . امام صادق علیه السلام

فرمودنـد: به خداونـد سوگنـد آدم مسـتوجب خلق و آفرینش به دست خداوند نگردید و روح الهی در او دمیده نشد، مگر به ولایت حضـرت علی علیه السلام و خداوند سخنی بر زبان موسی جاری نساخت، مگر به کمک ولایت حضرت علی علیه السلام و خداوند، عیسـی بن مریم را نشانه‌ای برای خود قرار نداد، مگر آنکه او در مقابل حضـرت علی علیه السلام خضوع و خشوع کرد. این منزلت و شأن در قیامت نیز ادامه دارد و در قیامت، ائمّه اطهار علیهم السـلام نزد خداونـد آن چنان شوکتی دارنـد که خداوند دوسـتان آنها را نیز دوست دارد. قـال رسول اللّه صـلی الله علیه وآله: «اتـانی جِبْرئیـل و هُو فرح مُسْتَبْشـر... فقال جبرئیل:... یا مُحمّـد العلی الأعلی یَقْرأ عَلَیـک السَّلام و یَقول: مُحمّـد نَبی رَحْمَتی و عَلی مُقیم حُجّتی، لا ـ اعـذب مَنْ والاـه و اِنْ عَصانی، و لا اَرْحم مَن عاداه و اِن اَطاعنی». [۸۷۶] . پیـامبر خـدا صـلی الله علیه وآله فرمودنـد: جبرئیـل نزد من آمـد در حـالی که او شـاد و خنـدان بود... و گفت:... ای محمّـد، خداونـدِ بالاـ مرتبه، به تو سـلام رسانـده و می‌گویـد محمّـد پیامبرِ رحمت من است و حضـرت علی علیه السـلام برهان و حجّت من. عـذاب نمی‌کنم کسـی را که او را ولیّ خود بدانـد و او را دوست داشـته باشد و اگر چه گنهکار باشد و رحم به دشـمنان او نخواهم کرد، اگر چه مرا اطاعت کرده باشـد. این حـدیث به این معنا نیست که کسـی ادعا نمایـد که دوسـتدار ائمّه طاهرین علیهم السـلام و حضـرت علی علیـه السـلام است و هر چه می‌خواهـد گنـاه کنـد، بلکه بـدان معنی است که محبّ [صـفحه ۴۴۸] حضـرت علی علیه السـلام به سـبب محبّـتی که به حضـرت علی علیه السـلام دارد، وارد بهشت می‌شود. چرا که محبّت واقعی وقـتی حاصـل می‌شود که محبْ خـود را هماننـد محبـوب گردانـد و از آنچه محبـوب بیزار است، بیزاری جسـته به آنچه او علاقه‌منـد است، علاقه‌منـد گردد و محبّ حضـرت علی علیه السـلام از گناه بیزار است. چون حضـرت علی علیه السلام از تمام آلودگی‌ها و گناهان بیزار بوده و دوستار حضـرت علی علیه السـلام به انجام واجبات و مسـتحبّات، کمک به مردم و مبارزه در راه خـدا، سـکوت و قیام برای خدا علاقه دارد، چون حضرت علی علیه السلام پایبند به این امور و علاقه‌مند به آن بوده است.

والشفاعهٔ المقبولهٔ

در فراز «شـفاء دارِ البَقاء» پیرامون شـفاعت و مقام شـفاعت‌کنندگان توضـیحات لازم گذشت. و تکرار این فراز به خاطر مقامی است که ائمّه اطهار علیهم السـلام نزد خداوند دارند. چرا که فراز اوّل به آن اشاره داشت که آنان شـفاعت‌کنندگان روز قیامت هستند که به اذن خداوند، همگان را شـفاعت می‌نمایند. و در این فراز اشاره به آن دارد که آنان دارای چنان مقام و منزلتی هسـتند که شفاعت آنهـا در درگـاه الهی مورد قبول قرار می‌گیرد. در آن وادی شـفیعان متعـدّدی وجود دارنـد که شـفاعت آنهـا قبول خواهـد شـد. قال رسول اللّه صـلی الله علیه وآله: «الشـفاء خَمْسـهٔ: القُرآن و الرَحِم، و الأمانـهٔ، و نَبیّکم، و أَهل بَیْت نَبیُّکم». [۸۷۷] . پیامبر خدا صـلی الله علیه وآله فرمودند: شفاعت‌کنندگان پنج گروه هستند: قرآن، خویشاوندان، امانت، پیامبر شما و اهل بیت پیامبرتان.

ربنا امنا بما انزلت واتبعنا الرسول فاکتبنا مع الشاهدین

در انتهایِ زیارت، زائر دست نیاز به سوی خالق بی‌نیاز دراز کرده، گفتارِ حواریونِ [صـفحه ۴۴۹] حضرت عیسی علیه السلام که در آیه پنجاه و سوم سوره آل عمران آمـده، بر لب جاری می‌سازد. در این فراز که بیانگر نهایت اخلاص نسـبت به خداوند متعال است، زائر پس از قبول ولایت و مودّت ائمّه هـدی علیهم السـلام ایمان خویش را به پیشـگاه خداونـد عرضه داشـته، بر این باور است که با تمامی فضائل ائمّه معصومین علیهم السـلام آنها عبدِ الهی هسـتند. لذا به خالق بی‌همتا می‌گوید: «پروردگارا ما به آنچه تو فرستاده‌ای ایمان آوردیم و قرآن کریم را کتاب آسـمانی خود دانسـته و از فرسـتاده تو که همان حضرت پیامبر اکرم محمّد بن عبداللّه صلی الله علیه وآله است، پیروی نمودیم. پس خداوندا نام ما را در زمره شاهدان و گواهان ثبت و ضبط فرما.» زائر ایمان خود را به آنچه نازل شده بود از قرآن و کتاب‌های آسـمانی دیگر اظهار می‌دارد و در کنار آن ایمان خود را به دستورهای آسمانی اعلام کرده، تبعیّت و

پیروی خود را از حضرت پیامبر صلی الله علیه وآله اعلام نموده و در آخِر از خدا می‌خواهد نام او را در زمره شاهدان و گواهان که در این دنیا مقام والایی دارند و در آخرت مقام شفاعت و گواهی بر اعمال را خواهند داشت، ثبت نماید.

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنک رحمهٔ انک انت الوهاب

بسیارند کسانی که ادعای دلباختگی به ائمّه معصومین علیهم السلام می‌نمایند، ولی پس از آنکه به راه ائمّه علیهم السلام هدایت گردیدند از آن منحرف شده، طایفه‌گری، فرقه‌گری، وسوسه‌های شیطانی، هواهای نفسانی و پیروی از شیخ مرادهای دروغین، آنها را به بیراهه کشانیده است. اینجاست که زائر، قلب و دل خود را به خداوند می‌سپارد و از او هدایتِ پایدار در راه دین را طلب می‌نماید. [صفحه ۴۵۰] زائر پس از رسوخ و ثبات ولایت در اعماق دل، می‌داند همه ائمّه علیهم السلام مخلوق خداوند و عبد او هستند به خداوند یقین دارد و می‌داند که از ناحیه خود، مالک هیچ چیز نیست و مالکیّت منحصراً در دست خالق آسمان و زمین است و چون چنین ایمانی دارد، هر لحظه از این می‌ترسد که دلش بعد از هدایت به اسلام و یگانه‌پرستی و اعتقاد به نبوّت پیامبران و رسالت حضرت محمّد صلی الله علیه وآله و ایمان به ولایت و امامت ائمّه معصومین علیهم السلام، منحرف گردد. لذا به خداوند متعال پناه برده، درخواست می‌نماید که: «پروردگارا دل‌های ما را بعد از آنکه هدایتمان نمودی، منحرف نساز و از جانب خود رحمتی به ما عطا فرما تا بر نعمت ایمان به وحدانیّت تو و نبوّت انبیا و امامت دوازده نور پاک، پابرجا بمانیم که تویی بسیار عطاکننده.» این فراز در واقع آیه هشتم از سوره آل عمران و مناجات کسانی است که در علم، استوار و محکم ایستادگی می‌نمایند و به تعبیر قرآن «راسِخون فی العِلْم» هستند. یعنی علمْ در تمامِ دل آنها رسوخ کرده، وجود آنها عین علم گردیده و همان‌طور که قبلاً گفتیم ائمّه اطهار علیهم السلام «راسِخون فی العِلْم» هستند.

سبحان ربنا ان کان وعد ربنا لمفعولا

«سُبْحان» در اصل مصدر است و به معنی منزه دانستن و تنزیه خدای تعالی است. واژه «تسبیح» به طور کلّی در عبادات؛ چه زبانی، چه عملی و چه در نیّت به کار می‌رود. زائر در این فراز درخواست نمودن از خداوند را در قالب نیایش‌گری ارائه داده، پروردگار خود را از تمام ناپاکی‌ها منزّه و تحقّق وعده‌های او را حتمی می‌داند. «وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ». [۸۷۸] . [صفحه ۴۵۱] این وعده خداست، که خدا در وعده (خود) تخلف نمی‌کند. مسلّماً وعده خداوند مانند وعده‌های دروغین شیطان و شیطانی‌صفتان نیست، بلکه وعده‌ای است حقیقی، و از ناحیه خداوند، بدیهی است. هیچ کس نمی‌تواند صادق‌تر از خدا در وعده‌ها و سخنانش باشد. زیرا تخلّف از وعده یا به خاطر ناتوانی است یا جهل یا نیاز که تمام اینها از ساحت مقدّس او به دور است. «وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا». [۸۷۹] . خداوند وعده حق به شما می‌دهد و کیست که در گفتار و وعده‌هایش از خدا صادق‌تر باشد.

یا ولی الله ان بینی وبین الله عزوجل ذنوبا لا یاتی علیها الا رضاکم

زائر بعد از ذکر فضائل ائمّه علیهم السلام و شناخت آنها و دست نیاز به درگاه الهی و ابراز ایمان و اعلام تبعیّت از فرستادگان الهی و درخواست ثبات ایمان و طلب رحمت از خداوند، برای پاک شدن گناهان خود، دست توسّل به دامان ائمّه معصومین علیهم السلام زده، آنها را به عنوان وسیله فیض به درگاه الهی می‌برد و از آنان می‌خواهد بین او و خدا واسطه گردند تا خداوند گناهان او را بیامرزد. نکته قابل توجّه این است که معنای توسّل این نیست که انسان از ائمّه علیهم السلام بخواهد که حاجات او را برآورده نمایند تا در نتیجه به نوعی شرک مبتلا گردد، بلکه زائر آنان را وسیله توجّه و تقرّب به خداوند می‌داند و معتقد است چنانچه آنان به امری رضایت دهند، خداوند نیز راضی به آن خواهد بود. لذا از آنان می‌خواهد از او راضی گردند تا خداوند از او راضی شود. [

صفحه ۴۵۲] به تعبیر دیگر اگر انسان خداوند را به مقام و منزلت اهل بیت علیهم السلام سوگند دهد و یا از ائمّه علیهم السلام بخواهد بین او و خداوند واسطه گردند، هیچ شرکی به وجود نمی‌آید، بلکه با وساطت آبرومندان درگاه الهی، حوائج زودتر و حتمی‌تر برآورده خواهد شد. منظور زائر از جمله «یا وَلِیَّ اللَّه» آن امامی است که او را زیارت می‌نماید و تعیین امام یا به نام بردن است یا با حضور قلب یا به اینکه کنار قبر شریف آن امام حضور یافته است و بعضی گفته‌اند: می‌تواند منظور زائر تمام ائمّه علیهم السلام باشد و «وَلِیَّ اللّه» شامل تمام ائمّه اطهار علیهم السلام شود و اینکه کلمه «ولیّ» به صورت مفرد آمده، به اعتبار جنسیّت «ولیّ» است.

فبحق من ائتمنکم علی سره

«ائْتَمَنَکم» از ماده «امن» بوده و به معنیِ «شما را امین دانست»، می‌باشد. منظور زائر در این فراز، قسم دادن ائمّه اطهار علیهم السلام به خداوند متعال است. همان که ائمّه علیهم السلام را اُمنا و امین‌ها بر اسرار خود دانسته است. اسرار الهی عبارت است از علوم و معارفی که بیان و افشای آن مگر برای اهل آن جایز نیست. ائمّه اطهار علیهم السلام حافظ و امین بر اسرار الهی بوده، آن را حفظ نموده (همچنان که در فراز «حفظه سِرّ اللّه» بیان شد) و امانت‌داران اسرار خداوند بوده‌اند و بعضی از آن امانت‌ها را به اهلش می‌رساندند. حضرت امام صادق علیه السلام در خطبه‌ای اشاره به فضائل ائمّه علیهم السلام کرده، فرمودند: «اسْتَوْدعهُ سِرّه و اسْتَحْفظه عِلْمه». [۸۸۰] . خداوند آنان را ودیعه‌داران و امانت‌دارانِ سِرّ خود قرار داد و آنان را محافظت‌کنندگان علمش محسوب کرد. [صفحه ۴۵۳]

واسترعاکم امر خلقه

«اسْتَرْعا» از باب استفعال و از ماده «رعی» و «رعایهٔ» گرفته شده و در لغت به معنی نگهداشتن و حفظ و مراعات کردن است. «اسْتَرْعاکُم» یعنی خداوند از شما خواست که نگهداری کنید و حفظ و مراعات نمایید. «اَمْر» به معنی فرمان دادن و وادار کردن کسی برای انجام کاری است. که نقیض آن «نهی» است و گاهی «امر» به معنی «کار» می‌آید که جمع آن «امور» است: «وَ إِلَی اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ». [۸۸۱] . و همه کارها به سوی خدا گردانده می‌شود. گاهی نیز این کلمه به معنی «نظر و مشورت» می‌آید: «فَمَاذَا تَأْمُرُونَ». [۸۸۲] . (و در برابر او) نظر شماها چیست؟ در اینجا زائر به ائمّه علیهم السلام قَسَم دیگری داده و می‌گوید: «شما را قسم می‌دهم به حقّ آن خدایی که از شما درخواست کرد تا حفظ و مراعات و نگهداریِ کارِ آفریده‌شدگان را به عهده گیرید.» یعنی شما ائمّه علیهم السلام، عهده‌دار حفظ و نگهداری مردم و تمامی مخلوقات هستید. که این حفظ و مراعات، گاهی مادّی و ظاهری است و گاهی معنوی و باطنی. یعنی ائمّه علیهم السلام عهده‌داران حفظ دنیا و آخرت مردم هستند. البتّه دنیایی که دنیازدگی همراه نیاورد و در مسیر آخرت باشد.

وقرن طاعتکم بطاعته

«قَرَن» به معنی مقارنت کرد، نزدیک نمود و پیوند زد، می‌باشد. [صفحه ۴۵۴] زائر، ائمّه علیهم السلام را به حقّ آن خدایی قسم می‌دهد که اطاعت از امامان معصوم علیهم السلام را به اطاعت از خودش پیوند زده و نزدیک نموده است. امام سجاد علیه السلام نیز در دعای عرفه همین تعبیر را بیان کرده، خداوند را به حق ائمّه علیهم السلام قسم می‌دهد و می‌فرماید: «بِحَقّ مَن وَصَلْتَ طاعَته بِطاعَتِک...». [۸۸۳] . خداوندا به حق کسی که اطاعت از او را به اطاعت خود پیوند زده‌ای.... چرا که اطاعت از خداوند و اطاعت از رسول خدا و صاحبان امر، در یک مسیر قرار دارد. «یَآ أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنکُمْ». [۸۸۴] . ای

کسانی که ایمان آورده‌اید، اطاعت نمایید خداوند را و اطاعت کنید فرستاده خداوند و صاحبان امرتان را. از پیوندی که بین اطاعت ائمّه (اولی الامر) با اطاعت رسول خدا و اطاعت خداوند خورده است، متوجّه می‌شویم که اطاعتِ یکی بدون اطاعتِ دیگری، بدون اثر و ثمر است.

لما استوهبتم ذنوبی

«اسْتَوْهَبْتُم» از باب استفعال و از ماده «وهب» به معنی بخشیدن و عطا کردنْ بدون هیچ‌گونه چشم‌داشت به عوض و جایگزین است. این فراز جواب قسم است. یعنی شما ائمّه علیهم السلام را به خداوند قسم می‌دهم که از خداوند بخشیدن تمامی گناهان من و بخشایش آن گناهان را طلب نمایید (که البتّه [صفحه ۴۵۵] خداوند در این بخشیدن هیچ عوض نخواهد خواست بلکه همه گناه‌کاران را به توبه و درخواست عفو و گذشت فرامی‌خواند). «تُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا». [۸۸۵] . همگان به درگاه الهی توبه نمایید.

وکنتم شفعائی

شَفیع حقیقی خداوند است. «قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا». [۸۸۶] . بگو شفاعت تماماً از آن خداست. هیچ کس بدون اذن خداوند حق شفاعت ندارد و فقط به اذن خداوند است که بعضی توان شفاعت را می‌یابند. «مَن ذَا الَّذِی یَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ». [۸۸۷] . کیست که جز به اذن خدا نزد او شفاعت کند؟ کسانی اجازه شفاعت می‌یابند که با خداوند پیمان داشته باشند. «لَّا یَمْلِکُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا». [۸۸۸] . اختیار شفاعت را ندارند، مگر کسی که نزد خدای رحمان عهد و پیمانی دارد. پس چنین شفیعانی باید سخنانشان مورد رضایت خداوند باشد. «یَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ رَضِیَ لَهُ قَوْلًا. [۸۸۹] . در آن روز شفاعت هیچ‌کس سود ندهد، مگر کسی را که خداوند رحمان اجازه دهد و سخنش او را پسند آید. [صفحه ۴۵۶] خداوند در قیامت به ائمّه اطهار علیهم السلام، اجازه بالاترین شفاعت‌ها را عنایت می‌نماید. زائر در این فراز، علاوه بر آنکه طلب شفاعت از ائمّه طاهرین علیهم السلام برای قیامت دارد، خواستار شفاعت امامان معصوم علیهم السلام در این دنیا نیز هست. یعنی از آنان می‌خواهد به درگاه الهی واسطه شوند تا خداوند گناهان او را مورد عفو و بخشش قرار دهد و به او عنایت‌های ویژه بنماید و درجاتی از بندگان مقرّب الهی را به واسطه تفضّل ائمّه هدی علیهم السلام بیابد. پس وجود انور امام، هم در دنیا شفیع محبّان و علاقه‌مندان (و شاید عموم مردم) است و هم در صحرای محشر، محبّان و علاقه‌مندان خود را چنان به شفاعت خود نائل آورند که همگان به تعجّب واداشته شده و دشمنان آرزوی شفاعت نمایند. ائمّه علیهم السلام که دارای تمام این شرایط هستند، شفاعت‌کنندگانند. قال الباقر اَوْ الصادق علیهما السلام: «وَاللّه لنشْفعن و اللّه لنشْفِعن مِنْ المُذْنِبین مِنْ شعیتنا حَتّی تَقول اَعْداؤنا إذا رأوا ذلک «فَمَا لَنَا مِن شَافِعِینَ، وَ لَا صَدِیقٍ حَمِیمٍ» [۸۹۰] . [۸۹۱] . امام باقر یا امام صادق علیهما السلام فرمودند: به خدا سوگند که ما شفاعت می‌کنیم. به خدا سوگند که در حق شیعیان گنهکارمان چنان شفاعت می‌کنیم که دشمنان ما با دیدن آن می‌گویند «ما را نه شفاعت کنندگان است و نه دوستی مهربان».

فانی لکم مطیع

در این فراز زائر اعلام می‌دارد که من مطیع و گوش به فرمان شما هستم. چه این اطاعت قلبی باشد که در این صورت تمام فرامین شما در قلب من جای دارد و چه آنکه عملی و رفتاری باشد که فی‌الجمله مطیع شما هستم. [صفحه ۴۵۷] منظور زائر آن نیست که من در تمام رفتار مطیع شمایم، چرا که اگر چنین باشد باید به مقام و رتبه آنان نائل آمده یا حداقل اصحاب خاص آنان گردد. در حالی که اکثر زائران چنین نیستند. شاید منظور آن است که زائر اظهار امیدواری می‌کند که من امید دارم تا کاملاً مطیع شما باشم.

من اطاعکم فقد اطاع الله

اطاعت و فرمان‌برداری از ائمّه علیهم السلام سعادت دنیا و آخرت را به همراه دارد. همان‌گونه که در زیارت آل یاسین می‌خوانیم: «یا مَوْلای شقی مَنْ خالَفَکم و سعد مَن اطاعَکم». [۸۹۲] . ای سرور من، شقاوتمند کسی است که شما را مخالفت نماید و سعادتمند کسی است که شما را اطاعت نماید. قال الباقر علیه السلام: «بِنا یعْبُد اللّه و بِنا یطاع اللّه وَ بِنا یعصی اللّه فَمَن اطاعنا فَقَدْ اطاع اللّه و مَن عصانا فَقَد عَصی اللّه...». [۸۹۳] . امام باقر علیه السلام فرمودند: به وسیله ما خداوند عبادت می‌شود و به وسیله ما خداوند اطاعت می‌شود و به سبب (نافرمانی از) ما خداوند نافرمانی می‌شود. پس هر کس ما را اطاعت نماید، خدا را اطاعت کرده و هر کس ما را نافرمانی کند خداوند را نافرمانی کرده است.

ومن عصاکم فقد عصی الله

همان‌گونه که اطاعت از ائمّه علیهم السلام، اطاعت از خداوند است و رضایت ائمّه علیهم السلام رضایت خداست، نافرمانی از آنها نیز نافرمانی از خداوند است. قال ابو عبداللّه علیه السلام: «فَنَحْن حُجّج اللّه فی عِباده و شُهَدائه عَلی خَلْقه و اُمَناؤه فی [صفحه ۴۵۸] اَرْضه و خزانه عَلی عِلْمه و الداعون إلی سَبیله و العامِلون بِذلک فَمَن اطاعنا اطاعَ اللّه و مَنْ عَصانا فقد عَصی اللّه». [۸۹۴] . امام صادق علیه السلام فرمودند: ما برهان‌های خداوند در بین بندگان او هستیم و شاهدان بر اعمال آفریدگان و امین‌ها بر روی زمین و خزانه‌داران بر علم خداوند و دعوت کنندگان به سوی راه الهی و عمل‌کنندگان به آن راه. پس هر کس ما را اطاعت نماید، خداوند را اطاعت کرده و هر که ما را نافرمانی کند، خداوند را نافرمانی کرده است.

ومن احبکم فقد احب الله

دوست داشتن ائمّه اطهار علیهم السلام و محبّت ورزیدن به آنها کار ساده‌ای نیست. حضرت علی علیه السلام وقتی خبر فوت سهل بن حنیف که از اصحاب خاص و محبّان واقعی حضرت بود را شنیدند فرمودند: «لَوْ احبَّنی جَبَلٌ لَتَهافَتَ». اگر کوهی مرا دوست داشته باشد (طاقت نمی‌آورد و) تکه تکه شده فرو می‌ریزد. سیّد رضی در توضیح این کلام می‌گوید: معنی این فرمایش آن است که آزمایش با گرفتاری و بیچارگی بر او سخت می‌گیرد و اندوه‌ها به سوی او سرازیر می‌شود. یعنی محبّ ائمّه اطهار علیهم السلام با احساس مسؤولیّتی که دارد، درد دیگران را درد خود می‌داند و از طرفی درد دین هم بر او فشار می‌آورد. پس به سوی سختی‌ها گام برداشته است. قال علی علیه السلام: «مَنْ احبّنا اَهْل البَیْت فَلیستعد للفَقْر جُلْباباً». [۸۹۵] . هر که ما اهل بیت را دوست داشته باشد، پس آماده باشد که پیراهن فقر را بر تن کند. [صفحه ۴۵۹] پس محبّت و عشق‌ورزی به ائمّه علیهم السلام کار هر کس نیست. عشق بازی کار هر شیاد نیست این شکار دام هر صیاد نیست عاشقی را قابلیت لازم است طالب حق را حقیقت لازم است [۸۹۶] . پس اگر کسی چنین توفیقی را یافت، باید خدا را بر این نعمت شاکر باشد. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «مَنْ احبّنا اَهْل البَیْت فَلیحْمد اللّه عَلی اولی النِعَم». [۸۹۷] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: هر کس ما اهل بیت را دوست داشت، خدا را بر این نعمتِ بزرگ حمد و سپاس گوید.

ومن ابغضکم فقد ابغض الله

بغض و کینه و دشمنی با ائمّه معصومین علیهم السلام مساوی با دشمنی و کینه‌توزی با خداوند است و کسی که بغض الهی داشته باشد، مسلمان از دنیا نخواهد رفت و جایگاه او آتش است. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «أَیُّها النَّاس مَنْ ابْغضنا اَهل البَیْت بَعَثَه

اللّه یَوْم القیامَةَ یهودیاً. قال قلتُ: یا رَسولَ اللّهِ و اِن صامَ و صَلّی و زَعَمَ اَنَّه مُسْلِمٌ؟ فقال: و اِن صَام و صَلّی و زَعَمَ اَنَّهُ مُسْلِمٌ». [۸۹۸] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: ای مردم هر کس کینه‌توزی ما اهل بیت را در دل داشته باشد، خداوند او را در روز قیامت یهودی قرار می‌دهد. راوی سؤال کرد: ای رسول خدا، حتّی اگر روزه بگیرد و نماز بخواند و گمان کند مسلمان است؟ فرمودند: آری اگر چه روزه بگیرد و نماز گذارد و گمان کند مسلمان است. چرا که چنین فردی در دنیا نیز بر طینت پاک نبوده است. قال علی علیه السلام: «کَذَبَ مَن زَعَمَ اَنَّه وُلِدَ مِن حَلالٍ و هُو یَبْغضنی و یَبْغَضُ الأَئمَّةَ مِن [صفحه ۴۶۰] وُلدی». [۸۹۹] . حضرت علی علیه السلام فرمودند: به خطا رفته هر کس گمان می‌کند از حلال متولّد شده، در حالی که کینه من و کینه امامان از فرزندان من را به دل دارد (بلکه حرامزاده است).

اللهم انی لو وجدت شفعاء اقرب الیک من محمد واهل بیته الاخیار الائمهٔ الابرار لجعلتهم شفعائی

مقام ائمّه اطهار علیهم السلام در نزد خداوند آنچنان بالا و والاست که مقام هیچ یک از آفریدگان به آنها نمی‌رسد. آنها از نور الهی خلق شده و در عرش خداوند سیر کرده‌اند. در دنیا نیز دارای مقام عصمت بوده، جانشینان خداوند بر روی زمین هستند. با چنین مقامی آنها حجّت خداوند و حافظ اسرار و علوم او هستند. لذا زائر می‌گوید: خداوندا من کسی را والاتر از آنها نیافتم که به درگاه تو شفیع قرار دهم و هر چند اعمال من ناچیز است، ولی به شفاعت آنها در این دنیا و در آخرت در نزد تو امیدوار و دل بسته‌ام. قال علی بن الحسین علیهما السلام: «اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ لَا تُخَیِّبِ الْیَوْمَ ذَلِکَ مِنْ رَجَائِی، یَا مَنْ لَا یُحْفِیهِ سَائِلٌ وَ لَا یَنْقُصُهُ نَائِلٌ، فَإِنِّی لَمْ آتِکَ ثِقَةً مِنِّی بِعَمَلٍ صَالِحٍ قَدَّمْتُهُ، وَ لَا شَفَاعَةِ مَخْلُوقٍ رَجَوْتُهُ إِلَّا شَفَاعَةَ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَیْتِهِ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِمْ سَلَامُکَ». [۹۰۰] . امام سجّاد علیه السلام فرمودند: خداوندا، پس بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و امروزاین امید مرا ناامیدنکن.ای کسی که درخواست‌کننده‌ای اورا به‌رنج‌نمی‌اندازد وهیچ بخششی، (گنج‌های) اورا نمی‌کاهد. زیرا من با اطمینان به عمل شایسته‌ای که پیش فرستاده باشم و شفاعتِ آفریده‌ای که به او امید بسته باشم به درگاه تو نیامده‌ام، جز شفاعت محمّد و خانواده او – که درود تو بر او و بر ایشان باد –. [صفحه ۴۶۱]

فبحقهم الذی اوجبت لهم علیک

یکی از سنّت‌های ائمّه معصومین علیهم السلام در دعاها آن است که خداوند را به امور عظیم و بزرگ سوگند می‌دهند. گاهی خدا را به حقّ خودش قسم می‌دهند. همان‌گونه که امام سجّاد علیه السلام فرمودند: «إِلَهِی أَسْأَلُکَ بِحَقِّکَ الْوَاجِبِ عَلَی جَمِیعِ خَلْقِکَ، وَ بِاسْمِکَ الْعَظِیمِ الَّذِی أَمَرْتَ رَسُولَکَ أَنْ یُسَبِّحَکَ بِهِ، وَ بِجَلَالِ وَجْهِکَ الْکَرِیمِ، الَّذِی لَا یَبْلَی وَ لَا یَتَغَیَّرُ، وَ لَا یَحُولُ وَ لَا یَفْنَی، أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ أَنْ تُغْنِیَنِی عَنْ کُلِّ شَیْءٍ بِعِبَادَتِکَ، وَ أَنْ تُسَلِّیَ نَفْسِی عَنِ الدُّنْیَا بِمَخَافَتِکَ، وَ أَنْ تُثْنِیَنِی بِالْکَثِیرِ مِنْ کَرَامَتِکَ بِرَحْمَتِکَ». [۹۰۱] . خدای من، به آن حقّ واجب خود که بر همه آفریدگانت داری، و به آن نام بزرگت که پیامبرت را فرمان دادی که تو را با آن تسبیح گوید، و به آن بزرگیِ ذات بزرگوارت که کهنه و دگرگون نمی‌شود، و تغییر حال نمی‌دهد، و نابود نمی‌گردد، از تو می‌خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و مرا به وسیله بندگی‌ات از هر چیزی بی‌نیاز گردانی و مرا با ترس از خود، در دوری از دنیا، تسلّی بخشی. و با رحمت خویش مرا به بسیاریِ بخشش خود بازگردانی. گاهی نیز خداوند را به افراد باعظمت و ایّام و ماه‌های عظیم سوگند می‌دهند. مثل سوگند دادن خدا به ماه رمضان و عابدان آن ماه. «اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِحَقِّ هَذَا الشَّهْرِ، وَ بِحَقِّ مَنْ تَعَبَّدَ لَکَ فِیهِ مِنِ ابْتِدَائِهِ إِلَی وَقْتِ فَنَائِهِ: مِنْ مَلَکٍ قَرَّبْتَهُ، أَوْ نَبِیٍّ أَرْسَلْتَهُ، أَوْ عَبْدٍ صَالِحٍ اخْتَصَصْتَهُ، أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ أَهِّلْنَا فِیهِ لِمَا وَعَدْتَ أَوْلِیَاءَکَ مِنْ کَرَامَتِکَ». [۹۰۲] . خداوندا، همانا من از تو می‌خواهم به حقّ این ماه و به حقّ کسانی که در آن، از آغاز آن تا پایانش تو را بندگی کرده‌اند؛ از فرشته‌ای که او را مقرّب ساختی، یا پیامبری که او را فرستادی یا

بنـده صالحی که او را برگزیـدی، که بر محمّد و [صـفحه ۴۶۲] خانـدانش درود فرستی و مـا را در این (مـاه) به کرامت خود که به دوسـتانت وعده داده‌ای، سزاوار نما. همچنین گاهی یا خالق بی همتا را به حقّ پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله سوگند می‌دهند: «بِحَقِّ مَنِ انْتَجَبْتَ مِنْ خَلْقِکَ، وَ بِمَنِ اصْطَفَیْتَهُ لِنَفْسِکَ، بِحَقِّ مَنِ اخْتَرْتَ مِنْ بَرِیَّتِکَ، وَ مَنِ اجْتَبَیْتَ لِشَأْنِکَ، بِحَقِّ مَنْ وَصَلْتَ طَاعَتَهُ بِطَاعَتِکَ، وَ مَنْ جَعَلْتَ مَعْصِیَتَهُ کَمَعْصِیَتِکَ، بِحَقِّ مَنْ قَرَنْتَ مُوَالَاتَهُ بِمُوَالَاتِکَ، وَ مَنْ نُطْتَ مُعَادَاتَهُ بِمُعَادَاتِکَ، تَغَمَّدْنِی فِی یَوْمِی هَذَا بِمَا تَتَغَمَّدُ بِهِ مَنْ جَارَ إِلَیْکَ مُتَنَصِّلًا، وَ عَاذَ بِاسْتِغْفَارِکَ تَائِبًا». [۹۰۳] . بـه حـقّ آنکـه او را از آفریـدگانت برگزیـده‌ای و آنکه برای خودت پسـندیده‌ای، به حقّ کسـی که او را از مردمت اختیار کرده‌ای و کسی که او را برای کار خود انتخاب نموده‌ای، به حقّ کسی که اطـاعت از او را به اطـاعت خود پیونـد زده‌ای و کسـی که نافرمـانی از او را ماننـد نافرمانی از خود قرار داده‌ای، به حقّ کسـی که دوستی‌اش را با دوستی خود قرین کرده‌ای و کسـی که دشـمنی‌اش را به دشمنی خویش مرتبط نموده‌ای، در این روز، مرا بپوشان، با همان چیزی که پوشاندی با آن، کسی را که با حال بیزاری (از گناه) به سوی تو زاری نموده، و با حال توبه، پناه به آمرزش خواستن از تـو آورده. در این فراز زائر خداونـد را به تمـامی حق‌هـایی که خداونـد برای ائمّه علیهم السـلام بر خود لازم و واجب برشـمرده، سوگند می‌دهند. حقوقی که خداوند برای ائمّه اطهار علیهم السلام بر خود واجب کرده عبارت است از: استجابت دعای کسی که به آنان متوسّل می‌شود و قبول شفاعت آنان و ارج بخشیدن به آنها در هر شب و روز و ترفیع مقام آنها و....

اسئلک ان تدخلنی فی جملهٔ الْعارفین بهم وبِحقهم

معرفت به امـام بر همگـان لازم و واجب است. به گونه‌ای که اگر کسـی امام خویش را [صـفحه ۴۶۳] نشـناسد و به او معرفت نیافته باشد، همانند مردمان جاهلیّت است. قال حسن بن علی علیه السلام: «مَنْ مات و لَمْ یَعْرف إمام زَمانه مات مَیْتَهٔ الجاهلیهٔ». [۹۰۴] . امام حسن علیه السـلام فرمودنـد: هر کس بمیرد و امـام عصـر و زمان خویش را نشـناخته باشـد، به مرگ دوران جاهلیّت مرده است. باید دانست که هیـچ کس در عـدم شـناخت امام، معـذور نیست. قال الصادق علیه السـلام: «نَحْن قَوْم قد فَرَضَ اللّه طاعَتنا و انّکم لَتَأْتَمُّونَ بِمَن لایُعـذَر النَّاس بِجَهالته». [۹۰۵] . امـام صـادق علیه السـلام فرمودنـد: ماییم آن گروهی که خداونـد اطاعت از ما را واجب و لازم گرداند. شـما به کسـی اقتدا می‌کنید که مردم در نشناختن او معذور نیستند. علاوه بر شناخت امام، باید حقوق آنان نیز شناخته شده، آن حق‌ها پاس گذارده شود. قال علی علیه السلام: «أَیّها النَّاس ان لی عَلَیْکم حَقّاً و لَکُم علی حَقّ... و اَمّا حَقّی عَلَیْکم فالوَفاء بالبِیْعَهٔ و النَصیحَهٔ فی المَشْهد و المغیبِ و الإجابهُ حین ادْعُوکم و الطاعهُ حین آمُرُکم». [۹۰۶] . امام علی علیه السـلام فرمودند: ای مردم مرا بر شما حقی است و شـما نیز بر من حقی دارید و امّا حق من بر شـما این است که به بیعت با من وفادار باشید و در آشکار و نهان برایم خیرخواهی کنیـد. هرگاه شـما را فراخوانـدم اجابت نمایید و فرمان دادم اطاعت کنید. لازمه قرار گرفتن در زمره عارفین به مقام ائمّه علیهم السـلام و به حقوق آنها، آن است که به مقام امامت و ولایت معرفت یافته و به آن اقرار نماییم و در برابر دسـتورات آنها مطیع گردیم و محبّت و مودّت آنهـا را در دل روز افزون نماییم و با هر وسـیله‌ای به یاری آنها شـتابیم و با خودسازی، برای قیام در رکاب آنها آماده شویم و از دشمنان آنان بیزاری [صفحه ۴۶۴] جسته با دوستان آنها با انصاف و مهربانی برخورد نماییم.

وفی زمرهٔ المرحومین بشفاعتهم

منظور از این فراز این است که از شـفاعت امامان معصوم علیهم السـلام محروم نباشـیم و مانند مشـرکان و اهل شکّ و گناهان کبیره نباشـیم تـا شـفاعت ایشـان نصیب ما نگردد. قال رسول اللّه صـلی الله علیه وآله: «الشَّفاعـهٔ لا تَکون لأهْل الشَکّ و الشِرْک و لا لأهْل الکُفْر و الجحود بَلْ یَکون لِلْمُؤْمِنین مِن اَهْل التَوْحید». [۹۰۷] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: نه شکّاکان و مشرکان شفاعت شوند و نه کافران و منکران. بلکه شفاعت مخصوص مؤمنان یکتاپرست است.

انک ارحم الراحمین

در قرآن کریم دو بار گفته شده «أَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ». [۹۰۸] و دو بار گفته شده «هُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ». [۹۰۹] و دو بار خداوند را با «أَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ». [۹۱۰] توصیف کرده است. تمامی این آیه‌ها دلالت بر رحمت خداوند دارد که او از همه کسان رحمتی گسترده‌تر دارد.

وصلی الله علی محمد واله الطاهرین وسلم تسلیما کثیرا

زائر در پایان زیارت درودی بر پیامبر و خاندان او می‌فرستد و بر این باور است که درود و سلامش به پیامبر و خاندان پاکش خواهد رسید و ایشان جواب سلام و درود او را خواهند داد. [صفحه ۴۶۵] قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «حَيْثما كُنتم فَصَلّوا عليَّ فانَّ صَلاتكم تبلِّغني». [۹۱۱] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: هر جا باشید بر من درود فرستید. زیرا درود شما به من خواهد رسید. آن درود بر پیامبر و جوابِ پیامبر، نوری است که راه را مشخص می‌کند و حتّی در قیامت نوری بر صراط خواهد بود. قال رسول اللّه صلی الله علیه وآله: «الصَلاةُ عَلَيَّ نُورُ عَلى الصِّراط». [۹۱۲] . پیامبر خدا صلی الله علیه وآله فرمودند: درود فرستادن بر من نوری است بر روی صراط.

وحسبنا الله ونعم الوکیل

«وکیل» به فردی گفته می‌شود که برای انجام کاری گماشته شده و یا کاری به او سپرده شده و او را نگهبان آن کار قرار داده‌اند. به عبارت دیگر وکیل نماینده‌ای است که عهده‌دار انجام دادن کارهای کسی باشد و کلمه «وکیل» از اسماء حسنای الهی است و بیست و چهار بار در قرآن تکرار شده است. در یک جا می‌خوانیم: «حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ». [۹۱۳] . دو بار می‌گوییم: «وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ». [۹۱۴] . و شش بار تلاوت می‌کنیم: «وَ كَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا». [۹۱۵] . [صفحه ۴۶۶] کسی که در تمامی ناملایمات و سختی‌ها خداوند را کافی بداند و او را بهترین حامی و وکیل خود قلمداد نماید، می‌تواند در برابر تمام آن ناملایمات و حتّی شدّت‌ها و سختی‌هایی که از طرف دشمن به فرد با ایمان می‌رسد ایستادگی نماید و بر تمام آنها پیروز شود. همان‌گونه که در آیه ۱۷۳ سوره آل عمران می‌خوانیم، شعار تمام مجاهدین در راه خداوند، «حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ» است. تا آنجا که قرآن درباره آنها می‌گوید: هنگامی که خبر اجتماع دشمن برای حمله به آنان رسید، آنها نه تنها نهراسیدند، بلکه ایمانشان و به دنبال آن استقامتشان افزوده شد و گفتند خدا ما را کافی است و او بهترین حامی است. و این خاصیّتِ ایمان داشتن به هدف است. چرا که هر چه مشکلات بیشتر می‌شود، استقامت و پایمردی افراد هم شدیدتر می‌گردد.

پاورقی

[۱] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۶.

[۲] به کتاب «سندالزیارة الجامعة» تألیف سیّد یاسین موسوی، چاپ دمشق مراجعه فرمایید.

[۳] من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۰۹ و عیون اخبارالرضا، ج ۱، ص ۳۰۵.(، شیخ طوسی.

[۴] تهذیب، ج ۶، ص ۹۵.

[۵] روضة المتقین، ج ۵، ص ۴۵۰.

[۶] بحارالانوار، ج ۱۰۲، ص ۱۲۷.

[۷] فیض کاشانی الوافی، ج ۱۰، ص ۴۱۶.

[۸] شیخ کفعمیبلد الامین، ص ۲۹۷.

[۹] و محدث نوریمستدرک الوسائل، ج ۱۰، ص ۴۱۶.]

[۱۰] بحار الانوار، ج ۱۰۲، ص ۱۴۴.

[۱۱] بحارالانوار، ج ۷۶، ص ۳.

[۱۲] سوره مبارکه انعام، آیه ۱۲۷ و نیز سوره مبارکه یونس، آیه ۲۵.

[۱۳] در تفسیر آیه ۳۳، سوره احزاب.

[۱۴] سوره مبارکه احزاب، آیه ۳۳.

[۱۵] الامالی صدوق، ص ۵۵۹.

[۱۶] امالی شیخ طوسی، ص ۵۶۲.

[۱۷] بحارالانوار، ج ۱۰۲، ص ۱۳۴.

[۱۸] کافی، ج ۱، ص ۶۴.

[۱۹] سوره مبارکه فصّلت، آیه ۳۰.

[۲۰] کافی، ج ۱، ص ۳۹۴.

[۲۱] فالمدبرات امراً: و آنها که امور را تدبیر می‌کنند.» (سوره مبارکه نازعات، آیه ۵).

[۲۲] کافی، ج ۱، ص ۳۹۴.

[۲۳] سوره مبارکه شوری، آیه ۵۱.

[۲۴] سوره مبارکه قصص، آیه ۷.

[۲۵] سوره مبارکه نحل، آیه ۶۸.

[۲۶] سوره مبارکه مریم، آیه ۱۱.

[۲۷] سوره مبارکه زلزال، آیه‌های ۴ و ۵.

[۲۸] کافی، ج ۱، ص ۳۹۸.

[۲۹] کافی، ج ۱، ص ۲۶۴.

[۳۰] بحارالانوار، ج ۲۲، ص ۳۲۷.

[۳۱] بصائر الدرجات، ص ۳۸۸.

[۳۲] سوره مبارکه انسان، آیه ۳۱.

[۳۳] سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۰۷.

[۳۴] سوره مبارکه نمل، آیه ۶۳.

[۳۵] سوره مبارکه ص، آیه ۹.

[۳۶] سوره مبارکه نساء، آیه ۸۳.

[۳۷] سوره مبارکه یونس، آیه ۵۸.

[۳۸] سوره مبارکه اسراء، آیه ۲۸.

[۳۹] سوره مبارکه احزاب، آیه ۱۷.

[۴۰] سوره مبارکه زمر، آیه ۳۸.

[۴۱] سوره مبارکه فتح، آیه ۲۹.

[۴۲] سوره مبارکه هود، آیه ۲۸.

[۴۳] بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۴۰۶.

[۴۴] کافی، ج ۱، ص ۱۷۹.

[۴۵] کافی، ج ۱، ص ۱۹۳.

[۴۶] معانی الاخبار، ص ۳۵.

[۴۷] کافی، ج ۱، ص ۴۷۰.

[۴۸] مختصر بصائر الدرجات، ص ۶۳.

[۴۹] احتجاج، ج ۲، ص ۲۲۴.

[۵۰] کافی، ج ۱، ص ۲۱۳.

[۵۱] اهل البیت فی الکتاب و السنهٔ، ص ۱۹۶.

[۵۲] مفاتیح الجنان، دعای ابوحمزه ثمالی.

[۵۳] عیون‌الحکم والمواعظ، ص ۱۱۲.

[۵۴] نهج البلاغه، حکمت ۱۰.

[۵۵] بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۰۳.

[۵۶] غررالحکم.

[۵۷] غرر الحکم.

[۵۸] همان.

[۵۹] همان.

[۶۰] کشف الغمه، ج ۲، ص ۸۵.

[۶۱] جنهٔ العاصمهٔ، ص ۹.

[۶۲] بحارالانوار، ج ۸، ص ۱۰.

[۶۳] بِمُوالاتِکُمْ عَلَّمَنَا اللَّهُ مَعالِمَ دِینِنا (زیارت جامعه کبیره).

[۶۴] سوره مبارکه اعراف، آیه ۷۴.

[۶۵] کافی، ج ۱، ص ۲۱۷.

[۶۶] شیعهٔ فی احادیث الفریقین، ص ۵۱۳.

[۶۷] کشف الغمه، ج ۲، ص ۸۵.

[۶۸] بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۹۵.

[۶۹] کافی، ج ۱، ص ۱۸۳.

[۷۰] ولایت فقیه، چاپ مؤسسه نشر آثار امام خمینی، صفحه ۱۲۸.

[۷۱] کافی، ج ۱، ص ۱۹۶.

[۷۲] کامل الزیارات، ص ۱۰۲.

[۷۳] کافی ج ۱، ص ۱۸۳.

[۷۴] کافی، ج ۱، ص ۱۹۳.

[۷۵] ارشاد، ج ۱، ص ۱۵۳.

[۷۶] تاریخ دمشق، ج ۴۲، ص ۲۸۸.

[۷۷] کافی، ج ۱، ص ۴۳۷.

[۷۸] کافی، ج ۱، ص ۲۰۹.

[۷۹] صحیفه سجادیه، دعای ۱۹، فراز ۷.

[۸۰] صحیفه سجادیه، دعای ۲۳، فراز ۴.

[۸۱] زیارت عاشورا، مفاتیح الجنان.

[۸۲] کافی، ج ۱، ص ۱۸۰.

[۸۳] سوره مبارکه رعد، آیه ۷.

[۸۴] بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۳۵۸.

[۸۵] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۷.

[۸۶] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۲۹۶.

[۸۷] بحارالانوار، ج ۴۰، ص ۵۳.

[۸۸] مشارق الانوار، ص ۲۶۰.

[۸۹] جامع احادیث الشیعه، ج ۱۲، ص ۳۴۱.

[۹۰] زاد المسیر، ج ۵، ص ۲۰۴.

[۹۱] بحارالانوار، ج ۶۰، ص ۷۱.

[۹۲] العین.

[۹۳] مقابیس اللغهٔ.

[۹۴] مستدرک سفینهٔ البحار، ج ۹، ص ۲۰۴.

[۹۵] بحارالانوار، ج ۴۲، ص ۳۰۵.

[۹۶] مفاتیح الجنان و نیز بحارالانوار، ج ۸۷، ص ۶۷.

[۹۷] جامع احادیث الشیعه، ج ۱، ص ۷۱.

[۹۸] مختصر البصائر، ص ۲۱۶.

[۹۹] کافی، ج ۱، ص ۴۷۰.

[۱۰۰] کافی، ج ۱، ص ۲۲۷.

[۱۰۱] بحارالانوار، ج ۴۷، ص ۲۶.

[۱۰۲] کافی، ج ۱، ص ۲۳۳.

[۱۰۳] سوره مبارکه شوری، آیه ۱۱.

[۱۰۴] سوره مبارکه نحل، آیه ۶۰.

[۱۰۵] شجره طوبی، ج ۱، ص ۳۳.

[۱۰۶] عیون اخبار الرضا ج ۱ ص ۹.

[۱۰۷] مفاتیح الجنان.

[۱۰۸] سوره مبارکه نور، آیه ۳۵.

[۱۰۹] سوره مبارکه ابراهیم، آیه ۴۰.

[۱۱۰] من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۶۹.

[۱۱۱] تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۵۲۶.

[۱۱۲] مستدرک سفینهٔ البحار، ص ۴۶۳.

[۱۱۳] کافی، ج ۱، ص ۱۱۴.

[۱۱۴] صحیفه سجادیه، دعای ۵، فراز ۳.

[۱۱۵] صحیفه سجادیه، دعای ۱۲، فراز ۹.

[۱۱۶] سوره مبارکه مریم، آیه ۱۵.

[۱۱۷] سوره مبارکه نمل، آیه ۵۹.

[۱۱۸] سوره مبارکه مریم، آیه ۳۳.

[۱۱۹] سوره مبارکه لقمان، آیه ۱۲.

[۱۲۰] سوره مبارکه تین، آیه ۸.

[۱۲۱] سوره مبارکه یونس، آیه ۱.

[۱۲۲] رجال کشی، ص ۱۷۱.

[۱۲۳] بصائر الدرجات، ص ۴۲.

[۱۲۴] کافی، ج ۱، ص ۴۰۱.

[۱۲۵] طرائف المقال ج ۲ ص ۱۳۸.

[۱۲۶] بصائر الدرجات، ص ۴۵.

[۱۲۷] سوره مبارکه بقره، آیه ۱۲۱.

[۱۲۸] کافی، ج ۱، ص ۲۱۵.

[۱۲۹] کافی، ج ۱، ص ۲۲۸.

[۱۳۰] کافی، ج ۷، ص ۴۴۱.

[۱۳۱] بحارالانوار، ج ۸۲، ص ۱۹۹.

[۱۳۲] نهج‌البلاغه، خطبه ۸۰.

[۱۳۳] بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۱۰۳.

[۱۳۴] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۱۲.

[۱۳۵] الاحتجاج، ج ۲، ص ۳۹۱.

[۱۳۶] تفسیر البرهان، ج ۳، ص ۳۴۴.

[۱۳۷] کنزالعمال، ح ۲۱۴۹.

[۱۳۸] بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۴۹.

[۱۳۹] کنزالعمال، ح ۲۱۴۷.

[۱۴۰] صحیفه سجادیه، دعای ۲۷، فراز ۱۸.

[۱۴۱] صحیفه سجادیه، دعای ۲، فراز ۳.

[۱۴۲] صحیفه سجادیه، دعای ۲۰، فراز ۲۳.

[۱۴۳] صحیفه سجادیه، دعای ۲۲، فراز ۵.

[۱۴۴] سوره مبارکه نور، آیه ۶۱.

[۱۴۵] سوره مبارکه ابراهیم، آیه ۲۳.

[۱۴۶] شرح احقان الحق، ج ۱۲، ص ۲۸۹.

[۱۴۷] عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۹۷.

[۱۴۸] الارشاد، ج ۲، ص ۸.

[۱۴۹] سوره مبارکه احزاب، آیه ۴۶.

[۱۵۰] مفاتیح الجنان، زیارت آل یاسین.

[۱۵۱] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۹.

[۱۵۲] مفاتیح‌الجنان، دعای ابوحمزه ثمالی.

[۱۵۳] مفاتیح الجنان دعای ابو حمزه ثمالی.

[۱۵۴] بحارالانوار، ج ۹۷، ص ۳۳۸.

[۱۵۵] مفاتیح الجنان، دعای عرفه.

[۱۵۶] مفاتیح الجنان، دعای کمیل.

[۱۵۷] بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۲۵.

[۱۵۸] نهج‌البلاغه، خطبه ۱۷۹.

[۱۵۹] صحیفه سجادیه، دعای ۱، فراز ۲.

[۱۶۰] بحارالانوار، ج ۳، ص ۲۷۱.

[۱۶۱] مفاتیح الجنان، دعای ابوحمزه ثمالی.

[۱۶۲] بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۲۴۳.

[۱۶۳] کافی، ج ۴، ص ۵۷۹.

[۱۶۴] سوره مبارکه اسراء، آیه ۱.

[۱۶۵] سوره مبارکه مریم، آیه ۳۰.

[۱۶۶] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۶۱.

[۱۶۷] بحارالانوار، ج ۶، ص ۱۷۹.

[۱۶۸] الخرائج و الجرائح، ج ۲، ص ۸۴۹.

[۱۶۹] سوره مبارکه انبیاء، آیه ۷۳.

[۱۷۰] سوره مبارکه قصص، آیه ۴۱.

[۱۷۱] کافی، ج ۱، ص ۲۱۶.

[۱۷۲] کافی، ج ۲، ص ۷۸.

[۱۷۳] سوره مبارکه رعد، آیه ۷.

[۱۷۴] کافی، ج ۱، ص ۱۹۲.

[۱۷۵] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۷.

[۱۷۶] سوره مبارکه طه، آیه‌های ۳۲ – ۲۵.

[۱۷۷] سوره مبارکه قصص، آیه ۳۵.

[۱۷۸] تفسیر المیزان.

[۱۷۹] أنَّا سیّد ولد آدَم و لا فَخْر»: من سیّد و آقای تمام فرزندان آدم هستم و فخری بر آن ندارم. (بحار الانوار، ج ۹، ص ۲۹۴).

[۱۸۰] وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۲۰.

[۱۸۱] کفایهٔ الاثر، ص ۱۰۱.

[۱۸۲] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۲.

[۱۸۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۲۱.

[۱۸۴] عیون اخبارالرضا، ج ۱، ص ۱۴۵.

[۱۸۵] همان.

[۱۸۶] بحارالانوار، ج ۳۹، ص ۲۴۶.

[۱۸۷] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۱۷۵.

[۱۸۸] سوره مبارکه رعد، آیه ۲۸.

[۱۸۹] سوره مبارکه حجر، آیه ۹.

[۱۹۰] سوره مبارکه جمعه، آیه ۹.

[۱۹۱] سوره مبارکه طلاق، آیه‌های ۱۰ و ۱۱.

[۱۹۲] سوره مبارکه نحل، آیه ۴۳ و سوره مبارکه انبیا، آیه ۷.

[۱۹۳] کافی، ج ۱، ص ۲۱۰.

[۱۹۴] بصائر الدرجات، ص ۶۲.

[۱۹۵] کافی، ج ۱، ص ۲۱۰.

[۱۹۶] شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۴۳۷.

[۱۹۷] احقاق الحق، ج ۳، ص ۴۸۲.

[۱۹۸] سوره مبارکه نساء، آیه ۵۹.

[۱۹۹] کافی، ج ۱، ص ۲۸۶ و ۲۸۷.

[۲۰۰] ینابیع الموده، ج ۱، ص ۳۴۱.

[۲۰۱] سوره مبارکه هود، آیه ۸۶.

[۲۰۲] بحارالانوار، ج ۴۶، ص ۲۵۹.

[۲۰۳] تفسیر نور الثقلین، ج ۲، ص ۳۹۱.

[۲۰۴] سوره مبارکه هود، آیه ۸۶.

[۲۰۵] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۲۱۲.

[۲۰۶] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۲۱۲.

[۲۰۷] کامل‌الزیارات، ص ۵۸.

[۲۰۸] امالی شیخ مفید، ص ۳۰۸.

[۲۰۹] وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۱۹۵.

[۲۱۰] توحید شیخ صدوق، ص ۱۶۶.

[۲۱۱] امامی شیخ صدوق، ص ۴۵۰.

[۲۱۲] ینابیع الموده، ج ۳، ص ۳۵۹.

[۲۱۳] اللهوف، ص ۸۹.

[۲۱۴] الخصال، ص ۶۵۱.

[۲۱۵] نهج‌البلاغه، خطبه ۱۰۹.

[۲۱۶] کافی، ج ۱، ص ۱۹۳.

[۲۱۷] نهج‌البلاغه، خطبه ۲۳۹.

[۲۱۸] کافی، ج ۱، ص ۱۷۸.

[۲۱۹] کافی، ج ۱، ص ۲۵.

[۲۲۰] کافی، ج ۱، ص ۱۴۵.

[۲۲۱] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۱۸۱.

[۲۲۲] معانی الاخبار، ص ۳۲.

[۲۲۳] سوره مبارکه تغابن، آیه ۸.

[۲۲۴] کافی، ج ۱، ص ۱۹۴.

[۲۲۵] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۳.

[۲۲۶] بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۳۷۶.

[۲۲۷] سوره مبارکه نساء، آیه ۱۷۴.

[۲۲۸] تفسیر العیاشی، ج ۱، ص ۲۸۵.

[۲۲۹] صحیفه سجادیه، دعای ۴۲، فراز ۲۲.

[۲۳۰] صحیفه سجادیه، دعای ۲۴، فراز ۱.

[۲۳۱] صحیفه سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۵۰.

[۲۳۲] رجوع کنید به التحقیق فی کلمات القرآن کریم، ج ۱، ص ۱۱۹.

[۲۳۳] سوره مبارکه انعام، آیه ۱۹.

[۲۳۴] سوره مبارکه قصص، آیه ۸۸.

[۲۳۵] ثواب الاعمال، ص ۳.

[۲۳۶] ثواب الاعمال، ص ۴.

[۲۳۷] صحیفه سجّادیّه، دعای ۴۷، فراز ۶.

[۲۳۸] مانند سوره مبارکه بقره، آیه ۲۳، سوره مبارکه کهف، آیه ۱ و نیز سوره مبارکه فرقان، آیه ۱.

[۲۳۹] مانند «عَبْدَنا أَیُّوب» سوره مبارکه ص، آیه ۴۱، «عَبْدَنا دَاوُد» سوره مبارکه ص، آیه ۱۷، «عَبْدَهُ زَکَرِیَّا» سوره مبارکه مریم، آیه ۲.

[۲۴۰] ظسوره مبارکه اسراء، آیه ۱.

[۲۴۱] سوره مبارکه نجم، آیه ۱۰.

[۲۴۲] سوره مبارکه نجم، آیه ۹.

[۲۴۳] سوره مبارکه حج، آیه ۳۱.

[۲۴۴] صحیفه سجّادیّه، دعای ۵۲، فراز ۵.

[۲۴۵] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۶.

[۲۴۶] سوره مبارکه قصص، آیه ۸۵.

[۲۴۷] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۲۵۹.

[۲۴۸] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۳۲۱.

[۲۴۹] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۳۸۵.

[۲۵۰] غررالحکم.

[۲۵۱] عیون اخبارالرضا، ج ۲، ص ۱۹۹.

[۲۵۲] سوره مبارکه ق، آیه ۱۶.

[۲۵۳] سوره مبارکه بقره، آیه ۱۸۶.

[۲۵۴] به فراز «اعلام التقی» نیز مراجعه شود.

[۲۵۵] من لا یحضره الفقیه»، ج ۴، ص ۳۸۰.

[۲۵۶] سوره مبارکه توبه، آیه ۱۱۹.

[۲۵۷] کافی، ج ۱، ص ۲۰۸.

[۲۵۸] به فراز «صفوهٔ المرسلین» نیز مراجعه شود.

[۲۵۹] کافی، ج ۱، ص ۲۰۹.

[۲۶۰] بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۱۰۵.

[۲۶۱] غررالحکم، حدیث ۱۴۰۱.

[۲۶۲] غررالحکم، حدیث ۹۲.

[۲۶۳] غررالحکم، ح ۶۰۱۲.

[۲۶۴] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۳۹۴.

[۲۶۵] سوره مبارکه یس، آیه ۸۲.

[۲۶۶] التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۹، ص ۱۵۵.

[۲۶۷] بحار الانوار، ج ۲۰، ص ۱۴۸.

[۲۶۸] الامالی، شیخ صدوق، ص ۱۵۰ و ۴۴۲.

[۲۶۹] بحارالانوار، ج ۸۶، ص ۱۰۸.

[۲۷۰] سوره مبارکه نمل، آیه ۲۰.

[۲۷۱] سوره مبارکه یوسف، آیه ۱۰.

[۲۷۲] سوره مبارکه کهف، آیه ۲۲.

[۲۷۳] سوره مبارکه جنّ، آیه ۲۶.

[۲۷۴] کافی، ج ۱، ص ۳۷۷.

[۲۷۵] کافی، ج ۱، ص ۳۷۶.

[۲۷۶] اشاره به سوره مبارکه جنّ، آیه‌های ۲۶ و ۲۷.

[۲۷۷] سوره مبارکه طه، آیه ۳۲.

[۲۷۸] سوره مبارکه طه، آیه ۴۷.

[۲۷۹] سوره مبارکه طه، آیه ۲۹ و ۳۰.

[۲۸۰] کافی، ج ۸، ص ۱۰۷.

[۲۸۱] خطبه / ۱۹۲.

[۲۸۲] کافی، ج ۱، ص ۴۰۲.

[۲۸۳] کافی، ج ۱، ص ۲۲۱.

[۲۸۴] سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۷۹.

[۲۸۵] سوره مبارکه قلم، آیه ۵۰.

[۲۸۶] سوره مبارکه نحل، آیه ۱۲۱.

[۲۸۷] سوره مبارکه طه، آیه ۱۲۲.

[۲۸۸] سوره مبارکه حج، آیه ۷۸.

[۲۸۹] کافی، ج ۱، ص ۱۹۱.

[۲۹۰] بحارالانوار، ج ۳۱، ص ۴۱۴.

[۲۹۱] سوره مبارکه فاطر، آیه ۱۰.

[۲۹۲] سوره مبارکه منافقون، آیه ۸.

[۲۹۳] سوره مبارکه انسان، آیه ۳.

[۲۹۴] سوره مبارکه عنکبوت، آیه ۶۹.

[۲۹۵] در فراز «برهانه» توضیح داده شد.

[۲۹۶] سوره مبارکه قصص، آیه ۳۲.

[۲۹۷] سوره مبارکه نساء، آیه ۱۷۴.

[۲۹۸] سوره مبارکه نساء، آیه ۱۷۴ بنابر تفسیر دیگر.

[۲۹۹] سوره مبارکه نمل، آیه ۶۴.

[۳۰۰] در فراز «وَ نُوره» توضیح داده شد.

[۳۰۱] بصائر الدرجات، ص ۴۰.

[۳۰۲] بحارالانوار، ج ۴۷، ص ۳۹۵.

[۳۰۳] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۳.

[۳۰۴] سوره مبارکه مجادله، آیه ۲۲.

[۳۰۵] سوره مبارکه شعراء، آیه‌های ۱۹۳ و ۱۹۴.

[۳۰۶] سوره مبارکه قدر، آیه ۴.

[۳۰۷] سوره مبارکه شوری، آیه ۵۲.

[۳۰۸] سوره مبارکه سجده، آیه ۹.

[۳۰۹] سوره مبارکه اسراء، آیه ۸۵.

[۳۱۰] کافی، ج ۱، ص ۲۷۳.

[۳۱۱] صحیفه سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۵۶.

[۳۱۲] کافی، ج ۱، ص ۱۹۳.

[۳۱۳] شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۷۶.

[۳۱۴] نهج‌البلاغه، خطبه ۱۷۵.

[۳۱۵] نهج‌البلاغه، خطبه ۸۲.

[۳۱۶] صحیفه سجادیه، دعای ۴۶، فراز ۲۳.

[۳۱۷] کافی، ج ۱، ص ۱۸۰ و ۱۸۱.

[۳۱۸] الاحتجاج، ج ۲، ص ۲۴.

[۳۱۹] سوره مبارکه بقره، آیه ۳۱.

[۳۲۰] احادیثِ اطّلاعِ ائمّه بر علم‌الکتاب و اسم اعظم خداوند را، در فراز بعدی ملاحظه فرمایند.

[۳۲۱] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۱۲.

[۳۲۲] در این قسمت از کتاب «اهل البیت فی القرآن و السنّة» استفاده شده است.

[۳۲۳] مناقب ابن شهر آشوب، ج ۴، ص ۵۲.

[۳۲۴] کافی، ج ۱، ص ۲۲۸.

[۳۲۵] کافی، ج ۱، ص ۲۳۰.

[۳۲۶] مجلّه ترجمان وحی، شماره ۱۱، اسفند ۱۳۸۰، ص ۱۰۶.

[۳۲۷] کافی، ج ۱، ص ۲۸۵.

[۳۲۸] بصائر الدرجات، ص ۱۴۹.

[۳۲۹] بصائر الدرجات، ص ۱۴۶.

[۳۳۰] کافی، ج ۱، ص ۱۹۲.

[۳۳۱] بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۳۴۳.

[۳۳۲] اشاره به سوره مبارکه حشر، آیه ۲۱.

[۳۳۳] کافی، ج ۱، ص ۲۲۸.

[۳۳۴] عیون اخبارالرضا، ج ۱، ص ۱۴۵.

[۳۳۵] کافی، ج ۱، ص ۱۴۴.

[۳۳۶] کافی، ج ۱، ص ۱۴۵.

[۳۳۷] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۳۶۶.

[۳۳۸] کافی، ج ۱، ص ۱۹۱.

[۳۳۹] مناقب الی ابی‌طالب - ابن شهرآشوب، ج ۲، ص ۲۸۳.

[۳۴۰] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۲۵۸.

[۳۴۱] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۵.

[۳۴۲] بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۳۴۹.

[۳۴۳] کافی، ج ۱، ص ۵۹.

[۳۴۴] کافی، ج ۱، ص ۲۰۴.

[۳۴۵] کافی، ج ۱، ص ۲۰۳.

[۳۴۶] کافی، ج ۱، ص ۲۰۰.

[۳۴۷] کافی، ج ۱، ص ۴۴۵ و ۴۴۶.

[۳۴۸] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۳۱۶.

[۳۴۹] الدر المنثور، ج ۵، ص ۱۹۹.

[۳۵۰] بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۱۵۴.

[۳۵۱] کافی، ج ۱، ص ۹۸.

[۳۵۲] بحارالانوار، ج ۳۹، ص ۸۴.

[۳۵۳] جامع احادیث الشیعه، ج ۱۵، ص ۴۳۳.

[۳۵۴] نهج البلاغه، خطبه ۱۰۸.

[۳۵۵] صحیفه سجادیه، دعای ۵۲، فراز ۴.

[۳۵۶] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۴.

[۳۵۷] سوره مبارکه توبه، آیه ۱۲۸.

[۳۵۸] کافی، ج ۴، ص ۵۵۹.

[۳۵۹] اشاره به سوره توبه، آیه ۷۲.

[۳۶۰] اهل البیت فی الکتاب و السنهٔ، ص ۲۸۹.

[۳۶۱] موسوعهٔ الامام علی بن ابی‌طالب، ج ۷، ص ۲۴۸.

[۳۶۲] مفاتیح الجنان زیارت اربعین.

[۳۶۳] بحارالانوار، ج ۳۹، ص ۵۶.

[۳۶۴] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۲۰۹.

[۳۶۵] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۲۱۷.

[۳۶۶] الغدیر، ج ۱۰، ص ۱۲۴.

[۳۶۷] مناقب ابن شهرآشوب، ج ۱، ص ۲۰۸.

[۳۶۸] موسوعهٔ کلمات امام حسین، ص ۶۱۵.

[۳۶۹] برای نمونه بنگرید به بحارالانوار، ج ۱۰۰ صفحه‌های ۲۷۳ و ۲۹۳ و ۲۹۴ و ۲۹۹ و ۳۱۸ و ۳۲۱ و ۳۲۶ و ۳۳۸ و ۴۲۶.

[۳۷۰] مستدرک سفینهٔ البحار، ج ۶، ص ۳۴۳.

[۳۷۱] کافی، ج ۳، ص ۲۶۴، سوره مبارکه مریم، آیه ۳۱.

[۳۷۲] بحارالانوار، ج ۴۱، ص ۱۷.

[۳۷۳] بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۲.

[۳۷۴] بحارالانوار، ج ۸۰، ص ۳۴۶.

[۳۷۵] کافی، ج ۳، ص ۳۰۰.

[۳۷۶] صحیفه سجّادیه، دعای ۴۴، فراز ۹.

[۳۷۷] بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۲۴۷.

[۳۷۸] غررالحکم.

[۳۷۹] همان.

[۳۸۰] همان.

[۳۸۱] همان.

[۳۸۲] همان.

[۳۸۳] همان.

[۳۸۴] بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۲۴۷.

[۳۸۵] کافی، ج ۵، ص ۵۰۰.

[۳۸۶] سوره مبارکه دهر، آیه ۸.

[۳۸۷] سوره مبارکه دهر، آیه ۹.

[۳۸۸] سوره مبارکه مائده، آیه ۵۵.

[۳۸۹] سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۱۰.

[۳۹۰] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۱۵۳.

[۳۹۱] بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۳۲۹.

[۳۹۲] تفسیر نور الثقلین، ج ۴، ص ۷۰.

[۳۹۳] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۱۴.

[۳۹۴] بحارالانوار، ج ۳۵، ص ۴۲۷.

[۳۹۵] کافی، ج ۱، ص ۲۰۰.

[۳۹۶] الاحتجاج، ج ۱، ص ۴۱۷.

[۳۹۷] نهج‌البلاغه، خطبه ۱۹۱.

[۳۹۸] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۲۴۹.

[۳۹۹] بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۱۳۹.

[۴۰۰] کافی، ج ۲، ص ۱۲۸.

[۴۰۱] مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۴۱۳.

[۴۰۲] در فراز «بَذلتُم اَنْفُسکَم فی مَرْضاته» اشاره شد.

[۴۰۳] سوره مبارکه اسراء، آیه ۲۳.

[۴۰۴] سوره مبارکه غافر، آیه ۲۰.

[۴۰۵] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۰۰.

[۴۰۶] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۲۴۵.

[۴۰۷] کافی، ج ۱، ص ۲۶۱.

[۴۰۸] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۸۵.

[۴۰۹] الخصال، ص ۶۵۱.

[۴۱۰] بحارالانوار، ج ۲، ص ۸۳.

[۴۱۱] بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۷۵ و ۷۶.

[۴۱۲] رجوع کنید به بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۲۶ تا ۴۰.

[۴۱۳] بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۲۸.

[۴۱۴] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۱۷۸.

[۴۱۵] کافی، ج ۱، ص ۳۹۹.

[۴۱۶] مفاتیح الجنان زیارت آل یاسین.

[۴۱۷] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۱۸.

[۴۱۸] کافی، ج ۱، ص ۲۳۱.

[۴۱۹] سوره مبارکه غاشیه، آیه‌های ۲۵ و ۲۶.

[۴۲۰] بحارالانوار، ج ۸، ص ۳۳۹.

[۴۲۱] بصائر الدرجات، ۴۳۵.

[۴۲۲] بصائر الدرجات، ۴۳۵.

[۴۲۳] عیون اخبارالرضا، ج ۱، ص ۲۵۱.

[۴۲۴] بصائر الدرجات، ۳۶۳.

[۴۲۵] سوره مبارکه ص، آیه ۲۰.

[۴۲۶] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۲.

[۴۲۷] سوره مبارکه طه، آیه ۲۲.

[۴۲۸] سوره مبارکه اسراء، آیه ۱۲.

[۴۲۹] سوره مبارکه فصلت، آیه ۳۹.

[۴۳۰] کافی، ج ۱، ص ۶۴.

[۴۳۱] کافی، ج ۱، ص ۲۳۱.

[۴۳۲] سوره مبارکه احزاب، آیه ۳۳.

[۴۳۳] سوره مبارکه قصص، آیه ۵.

[۴۳۴] سوره مبارکه نساء، آیه ۱۰۵.

[۴۳۵] کافی، ج ۱، ص ۲۶۸.

[۴۳۶] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۸۸.

[۴۳۷] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۱۹.

[۴۳۸] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۱۸.

[۴۳۹] بحارالانوار، ج ۵۰، ص ۲۹۹.

[۴۴۰] الدر المنثور، ج ۱، ص ۹.

[۴۴۱] بحارالانوار، ج ۴۷، ص ۲۳۸.

[۴۴۲] سوره مبارکه آل عمران، آیه ۵۱.

[۴۴۳] بحارالانوار، ج ۸، ص ۷۰.

[۴۴۴] معانی الاخبار، ص ۳۵.

[۴۴۵] سوره مبارکه مائده، آیه ۳.

[۴۴۶] بحارالانوار، ج ۸، ص ۷۰.

[۴۴۷] فضائل الشیعه، ص ۵.

[۴۴۸] فضائل الشیعه، ص ۶.

[۴۴۹] سوره مبارکه توبه، آیه ۱۰۵.

[۴۵۰] کافی، ج ۱، ص ۲۱۹.

[۴۵۱] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۵.

[۴۵۲] سوره مبارکه مریم، آیه ۸۷.

[۴۵۳] تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۳۶۲.

[۴۵۴] الخصال، ص ۱۵۶.

[۴۵۵] بحارالانوار، ج ۸، ص ۵۸.

[۴۵۶] اهل البیت فی الکتاب والسنه، ص ۴۲۳.

[۴۵۷] میزان الحکمه، ج ۵ ص ۱۲۲.

[۴۵۸] سوره مبارکه قصص، آیه ۵۱.

[۴۵۹] کافی، ج ۱، ص ۲۰۷.

[۴۶۰] سوره مبارکه قمر، آیه ۴۲.

[۴۶۱] کافی، ج ۱، ص ۲۰۷.

[۴۶۲] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۳۵۸.

[۴۶۳] سوره مبارکه نساء، آیه ۵۸.

[۴۶۴] کافی، ج ۱، ص ۲۷۶.

[۴۶۵] کافی، ج ۱، ص ۲۷۶.

[۴۶۶] کافی، ج ۱، ص ۲۷۷.

[۴۶۷] سوره مبارکه بقره، آیه ۵۹.

[۴۶۸] برای توضیح بیشتر به کتاب‌های تفسیر آیات ۵۸ و ۵۹ سوره مبارکه بقره مراجعه شود.

[۴۶۹] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۱۰۵.

[۴۷۰] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۱۲۲ و ۱۲۳.

[۴۷۱] سوره مبارکه نحل، آیه ۱۲۵.

[۴۷۲] غررالحکم، ح ۳۰۸۷.

[۴۷۳] غررالحکم، ح ۸۷۳.

[۴۷۴] بحارالانوار، ج ۲، ص ۲۰۵.

[۴۷۵] معانی الاخبار، ص ۱۸۵.

[۴۷۶] الامالی، شیخ صدوق، ص ۵۷.

[۴۷۷] موسوعه امام علی بن ابیطالب، ج ۹، ص ۱۲۶.

[۴۷۸] کافی، ج ۱، ص ۲۷۹ و ۲۸۰.

[۴۷۹] کافی، ج ۱، ص ۲۸۲.

[۴۸۰] التوحید، شیخ صدوق، ص ۱۵۲.

[۴۸۱] بحارالانوار، ج ۳۴، ص ۴۳۲.

[۴۸۲] بحارالانوار، ج ۳۹، ص ۳۰۲.

[۴۸۳] ثواب الاعمال، ص ۲۰۸.

[۴۸۴] سوره مبارکه کهف، آیه ۳.

[۴۸۵] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۱۶۷.

[۴۸۶] ینابیع المودهٔ، ج ۲، ص ۲۸۶.

[۴۸۷] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۸۳.

[۴۸۸] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۳۰۹.

[۴۸۹] تفسیر نور الثقلین، ج ۲، ص ۲۸۱.

[۴۹۰] بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۲۳۳.

[۴۹۱] سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۰۳.

[۴۹۲] بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۱۳۴.

[۴۹۳] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۶.

[۴۹۴] سوره مبارکه بقره، آیه ۶.

[۴۹۵] سوره مبارکه حدید، آیه ۲۰.

[۴۹۶] وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۱.

[۴۹۷] سوره مبارکه بقره، آیه ۸۹.

[۴۹۸] سوره مبارکه مائده، آیه ۱۰۴.

[۴۹۹] سوره مبارکه نمل، آیه ۴۰.

[۵۰۰] سوره مبارکه بقره، آیه ۸۵.

[۵۰۱] کافی، ج ۲، ص ۳۸۹.

[۵۰۲] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۲۶۱.

[۵۰۳] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۲۸۶.

[۵۰۴] سوره مبارکه نساء، آیه ۱۴۵.

[۵۰۵] سوره مبارکه مائده، آیه ۱۰.

[۵۰۶] سوره مبارکه صافات، آیه ۹۷.

[۵۰۷] بحارالانوار، ج ۸، ص ۳۱۲.

[۵۰۸] وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۱۳۷.

[۵۰۹] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۳۵۶.

[۵۱۰] بحارالانوار، ج ۱۵، ص ۱۱.

[۵۱۱] کافی، ج ۱، ص ۲۷۲.

[۵۱۲] سوره مبارکه شوری، آیه ۵۲.

[۵۱۳] کافی، ج ۱، ص۲۷۳.

[۵۱۴] سوره مبارکه اعراف، آیه ۱۵۷.

[۵۱۵] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۷.

[۵۱۶] سوره مبارکه انعام، آیه ۱۲۲.

[۵۱۷] سوره مبارکه توبه، آیه ۳۲.

[۵۱۸] سوره مبارکه احزاب، آیه ۴۶.

[۵۱۹] بحارالانوار، ج ۱، ص ۲۲۵.

[۵۲۰] بحارالانوار، ج ۱۵، ص ۹.

[۵۲۱] بحارالانوار، ج ۱۵، ص ۲۲.

[۵۲۲] بصائر الدرجات، ص ۳۶.

[۵۲۳] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۳۶۳.

[۵۲۴] بحارالانوار، ج ۳۵، ص ۲۸.

[۵۲۵] بحارالانوار، ج ۱۵، ص ۱۰ و ۱۱.

[۵۲۶] بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۲۱۶ و ۲۱۷.

[۵۲۷] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۱.

[۵۲۸] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۰.

[۵۲۹] کافی، ج ۱، ص ۱۴۴.

[۵۳۰] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۳۱۴.

[۵۳۱] بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۲۱.

[۵۳۲] سوره مبارکه نساء، آیه ۵۴.

[۵۳۳] سوره مبارکه نور، آیه ۳۶.

[۵۳۴] کافی، ج ۸، ص ۱۱۹.

[۵۳۵] سوره مبارکه صف، آیه ۸.

[۵۳۶] بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۴۷ و ۴۸.

[۵۳۷] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۱۵۲.

[۵۳۸] سوره مبارکه یوسف، آیه ۵۳.

[۵۳۹] سوره مبارکه زمر، آیه ۴۲.

[۵۴۰] سوره مبارکه اعراف، آیه ۲۰۵.

[۵۴۱] سوره مبارکه بقره، آیه ۴۸.

[۵۴۲] سوره مبارکه قیامت، آیه‌های ۱ و ۲.

[۵۴۳] سوره مبارکه فجر، آیه‌های ۲۷ و ۲۸.

[۵۴۴] بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۶۴.

[۵۴۵] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۱۳۱ و ۱۳۲.

[۵۴۶] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۲۱۰.

[۵۴۷] بحارالانوار، ج ۳۹، ص ۳۵.

[۵۴۸] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۲۷۳.

[۵۴۹] سوره مبارکه مریم، آیه ۴۱.

[۵۵۰] سوره مبارکه مریم، آیه ۵۶.

[۵۵۱] سوره مبارکه مائده، آیه ۷۵.

[۵۵۲] سوره مبارکه نساء، آیه ۶۹.

[۵۵۳] سوره مبارکه قمر، آیه‌های ۵۴ و ۵۵.

[۵۵۴] دعای ماه رجب) بحارالانوار، ج ۹۸، ص ۳۹۳.

[۵۵۵] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۱۲.

[۵۵۶] بحارالانوار، ج ۲۸، ص ۱۹۰.

[۵۵۷] بحارالانوار، ج ۶۱، ص ۲۳۵.

[۵۵۸] تخرج احادیث و الآثار، ج ۲، ص ۶۱.

[۵۵۹] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۷۶.

[۵۶۰] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۵۷ و ۵۸.

[۵۶۱] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۵۲.

[۵۶۲] علم الامام، مظفر، ص ۷۶.

[۵۶۳] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۵۸.

[۵۶۴] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۵۵.

[۵۶۵] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۳۰۸.

[۵۶۶] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۱۵۸.

[۵۶۷] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۱۵۷.

[۵۶۸] سوره مبارکه نساء، آیه ۵۹.

[۵۶۹] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۲۹۳.

[۵۷۰] بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۲۹.

[۵۷۱] مناقب ابن شهر آشوب، ج ۲، ص ۲۶۱.

[۵۷۲] کافی، ج ۳، ص ۳۴۵.

[۵۷۳] زیارت امام حسین - کافی، ج ۴، ص ۵۷۵.

[۵۷۴] بحارالانوار، ج ۲، ص ۱۹۳.

[۵۷۵] کافی، ج ۱، ص ۴۰۱.

[۵۷۶] بحارالانوار، ج ۲۲، ص ۳۷۳ و ۳۷۴.

[۵۷۷] تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۷۳.

[۵۷۸] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۲۹۴.

[۵۷۹] کافی، ج ۱، ص ۳۷۷.

[۵۸۰] میزان الحکمه، ج ۱،ص ۳۰۱.

[۵۸۱] اشاره به آیه ۲۵۹، سوره مبارکه بقره.

[۵۸۲] اشاره به آیه ۲۵، سوره مبارکه کهف.

[۵۸۳] الاحتجاج، ج ۲، ص ۸۸.

[۵۸۴] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۵۹.

[۵۸۵] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۴۶.

[۵۸۶] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۳۹.

[۵۸۷] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۷۶.

[۵۸۸] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۴۷.

[۵۸۹] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۹۰.

[۵۹۰] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۳۹.

[۵۹۱] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۱۲۲ و ۱۲۳.

[۵۹۲] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۸.

[۵۹۳] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۹.

[۵۹۴] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۶.

[۵۹۵] سوره مبارکه انبیا، آیه ۱۰۵.

[۵۹۶] تفسیر نور الثقلین، ج ۱، ص ۳۶۲.

[۵۹۷] میزان الحکمه، ج ۱، ص ۲۹۴.

[۵۹۸] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۵۴.

[۵۹۹] کافی، ج ۱، ص ۳۹۹.

[۶۰۰] کافی، ج ۱، ص ۳۹۹.

[۶۰۱] مجمع البیان، ج ۲، ص ۲۷.

[۶۰۲] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۲۵۱.

[۶۰۳] موسوعهٔ الامام علی بن ابی‌طالب ج ۳، ص ۱۲۰.

[۶۰۴] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۱۹.

[۶۰۵] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۷۷.

[۶۰۶] بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۱۶.

[۶۰۷] کامل الزیارات، ص ۵۵۳.

[۶۰۸] بحارالانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۲۴.

[۶۰۹] علل الشرایع، ص ۴۶۰.

[۶۱۰] کافی، ج ۸، ص ۱۱.

[۶۱۱] بحارالانوار، ج ۸، ص ۵۸.

[۶۱۲] مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۲۵.

[۶۱۳] کنزالعمال، ج ۱۴، ص ۳۹۹.

[۶۱۴] میزان الحکمه، ج ۳، ص ۲۶۱.

[۶۱۵] میزان الحکمه، ج ۳، ص ۲۶۱.

[۶۱۶] بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۲۲.

[۶۱۷] دعای ندبه، مفاتیح الجنان.

[۶۱۸] کمال الدین و تمام النعمه، ص ۴۱۰.

[۶۱۹] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۳۶۰.

[۶۲۰] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۳۳۹.

[۶۲۱] سوره مبارکه حشر، آیه ۷.

[۶۲۲] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۳۲۸.

[۶۲۳] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۳۲۹.

[۶۲۴] سوره مبارکه ق، آیه ۳۷.

[۶۲۵] سوره مبارکه احزاب، آیه ۱۰.

[۶۲۶] سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۵۹.

[۶۲۷] سوره مبارکه مائده، آیه ۱۳.

[۶۲۸] سوره مبارکه بقره، آیه ۱۰.

[۶۲۹] سوره مبارکه مائده، آیه ۴۱.

[۶۳۰] سوره مبارکه توبه، آیه ۸۷.

[۶۳۱] سوره مبارکه شعراء، آیه ۸۹.

[۶۳۲] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۱.

[۶۳۳] کافی، ج ۸، ص ۱۴.

[۶۳۴] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۲۲۳.

[۶۳۵] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۷۹.

[۶۳۶] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۸.

[۶۳۷] کافی، ج ۱، ص ۲۵.

[۶۳۸] مختصر بصائر الدرجات، ص ۱۱۷.

[۶۳۹] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۴.

[۶۴۰] مختصر بصائر الدرجات، ص ۱۸.

[۶۴۱] بنگرید بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۲۲۵ و ج ۵۱، ص ۳۲ - کمال الدین و تمام النعمهٔ، ص ۲۵۹ - التوحید شیخ صدوق، ص ۸۲ - صفات الشیعه، ص ۴۹ - علل‌الشرایع، ج ۱، ص ۱۶۱ - مستدرک وسائل، ج ۱۲، ص ۲۸۰.

[۶۴۲] کتاب الغیبهٔ (نعمانی)، ص ۲۴۳.

[۶۴۳] بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۰.

[۶۴۴] بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۴۷.

[۶۴۵] سوره مبارکه قصص، آیه ۵.

[۶۴۶] سوره مبارکه نور، آیه ۵۵.

[۶۴۷] زیارت آل یاسین، مفاتیح الجنان.

[۶۴۸] سوره مبارکه توبه، آیه ۱۱۹.

[۶۴۹] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۳۱.

[۶۵۰] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۳۵۷.

[۶۵۱] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۵۸.

[۶۵۲] بحارالانوار،ج ۲۷، ص ۵۲.

[۶۵۳] بنگرید «الذریعه الی تصانیف الشیعهٔ، ج ۲۴، ص ۲۵۰».

[۶۵۴] بنگرید «بحارالانوار، ج ۳۰، ص ۲۱۱ و ص ۳۸۱».

[۶۵۵] بحارالانوار، ج ۸۵، ص ۲۶۰ تا ۲۶۸.

[۶۵۶] مرحوم علّامه آقا بزرگ تهرانی در کتاب «الذریعهٔ الی تصانیف الشیعهٔ» در جلد ۱۰، صفحه ۱۰ به یک شرح نفیس بر آن دعا اشاره کرده و در جلد ۱۳، صفحه‌های ۲۵۶ و ۲۵۷، نُه کتاب را نام می‌برد که بزرگان در شرح این دعا نگاشته‌اند.

[۶۵۷] بحارالانوار، ج ۳۱، ص ۶۶۰.

[۶۵۸] رجوع کنید به غایهٔ المرام، ص ۳۹۵.

[۶۵۹] سوره مبارکه نحل، آیه ۱۰۰.

[۶۶۰] سوره مبارکه مجادله، آیه ۱۹.

[۶۶۱] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۲۰۲.

[۶۶۲] در فراز «و من جحدکم کافر» پیرامون انکار ولایت توضیح داده شده است.

[۶۶۳] کشف المحجه، ص ۱۸۲.

[۶۶۴] عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۱۳۳.

[۶۶۵] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۵۲.

[۶۶۶] بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۹۷.

[۶۶۷] الامالی، شیخ صدوق، ص ۲۸۵.

[۶۶۸] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۲۹۳.

[۶۶۹] سوره مبارکه انبیا، آیه ۷۳.

[۶۷۰] بصائر الدرجات، ص ۵۲.

[۶۷۱] سوره مبارکه قصص، آیه ۴۱.

[۶۷۲] کنزالعمال، ج ۶، ص ۴۸.

[۶۷۳] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۱۵۸.

[۶۷۴] سوره مبارکه انعام، آیه ۹۸.

[۶۷۵] بحارالانوار،ج ۶۹، ص ۲۲۲.

[۶۷۶] بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۲۷۴.

[۶۷۷] صحیفه سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۶۷.

[۶۷۸] بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۳۰۱.

[۶۷۹] کافی، ج ۱، ص ۱۸۶.

[۶۸۰] صحیفه سجادیه، دعای ۲۵، فراز ۱۱.

[۶۸۱] دعای ابوحمزه ثمالی، مفاتیح الجنان.

[۶۸۲] بحارالانوار، ج ۸، ص ۴۸.

[۶۸۳] تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۱۷۸.

[۶۸۴] تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۱۷۸.

[۶۸۵] تفسیر المیزان، ج ۱۲، ص ۷۹.

[۶۸۶] سوره مبارکه ابراهیم، آیه ۳۶.

[۶۸۷] سوره مبارکه زمر، آیه ۱۸.

[۶۸۸] جامع احادیث الشیعه، ج ۱، ص ۲۴۸.

[۶۸۹] صفات الشیعه، ص ۳.

[۶۹۰] نور الثقلین، ج ۵، ص ۴۱۱.

[۶۹۱] سوره مبارکه بقره، آیه ۱۲۰.

[۶۹۲] سوره مبارکه فاتحه، آیه ۶.

[۶۹۳] معانی الاخبار، ص ۳۵.

[۶۹۴] الامالی، صدوق، ص ۱۲۰.

[۶۹۵] بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۳۹.

[۶۹۶] سوره مبارکه یوسف، آیه ۵۶.

[۶۹۷] الاحتجاج، ج ۲، ص ۵۴.

[۶۹۸] نهج البلاغه، خطبه ۹۳.

[۶۹۹] تفسیر نور الثقلین، ج ۵، ص ۱۳۲.

[۷۰۰] بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۳.

[۷۰۱] مختصر بصائر الدرجات، ص ۱۲۵.

[۷۰۲] سوره مبارکه اعراف، آیه ۱۸۰.

[۷۰۳] تفسیر نور الثقلین، ج ۲، ص ۱۰۳.

[۷۰۴] کافی، ج ۱، ص ۲۰۱ و ۲۰۲.

[۷۰۵] دعای ندبه، مفاتیح الجنان.

[۷۰۶] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۲۵۹.

[۷۰۷] صحیفه سجادیه، دعای ۴، فراز ۲.

[۷۰۸] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۲۵۸.

[۷۰۹] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۲۵۵.

[۷۱۰] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۲.

[۷۱۱] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۰.

[۷۱۲] الاختصاص، ص ۹۰.

[۷۱۳] الامالی، مفید، ص ۱۱۰.

[۷۱۴] مصباح‌البلاغهٔ، ج ۲، ص ۳۵۲.

[۷۱۵] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۱۹۸.

[۷۱۶] صحیفه سجادیه، دعای ۱۹، فراز ۱.

[۷۱۷] کمال الدین و تمام النعمه، ص ۲۰۲.

[۷۱۸] الامالی، صدوق، ص ۲۵۳.

[۷۱۹] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۲۵۹.

[۷۲۰] بحارالانوار، ج ۲۶، ص ۴۱.

[۷۲۱] صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۳۹۷.

[۷۲۲] بصائر الدرجات، ص ۱۳۲.

[۷۲۳] بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۳۷۸.

[۷۲۴] مختصر البصائر، ص ۲۲۵.

[۷۲۵] دلائل الامامه، ص ۲۸۰.

[۷۲۶] بحارالانوار، ج ۵۹، ص ۲۵۸.

[۷۲۷] سوره مبارکه شعراء، آیه‌های ۱۹۵ – ۱۹۲.

[۷۲۸] بحارالانوار، ج ۲۲، ص ۵۱۳.

[۷۲۹] سوره مبارکه آل عمران، آیه ۶۱.

[۷۳۰] مستدرک الوسائل، ج ۱۲، ص ۱۶۲.

[۷۳۱] کافی، ج ۱، ص ۲۱۹.

[۷۳۲] بصائر الدرجات، ص ۱۵۶.

[۷۳۳] سوره مبارکه اعلی، آیه ۱۹.

[۷۳۴] صحیفه سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۵۶.

[۷۳۵] کافی، ج ۱، ص ۱۹۳.

[۷۳۶] صحیفه سجادیه، دعای ۴۸، فراز ۹.

[۷۳۷] الامالی، صدوق، ص ۳۷۴.

[۷۳۸] بصائر الدرجات، ص ۴۵۹.

[۷۳۹] صحیفه سجادیه، دعای ۳، فراز ۵ و ۶.

[۷۴۰] سوره مبارکه اسراء، آیه ۸۵.

[۷۴۱] بصائر الدرجات، ص ۴۸۱.

[۷۴۲] کافی، ج ۱، ص ۲۳۰.

[۷۴۳] بصائر الدرجات ص ۱۱۶.

[۷۴۴] کافی، ج ۱، ص ۱۹۶.

[۷۴۵] سوره مبارکه نساء، آیه ۵۹.

[۷۴۶] اهل البیت فی الکتاب و السنه، ص ۱۵۳.

[۷۴۷] کافی، ج ۱، ص ۱۹۳.

[۷۴۸] الخصال، ص ۴۳۲.

[۷۴۹] بصائر الدرجات، ص ۸۴.

[۷۵۰] سوره مبارکه کهف، آیه ۶.

[۷۵۱] صحیفه سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۶۴.

[۷۵۲] صحیفه سجادیه، دعای ۴۸، فراز ۱۲.

[۷۵۳] سوره مبارکه هود، آیه ۵۹.

[۷۵۴] سوره مبارکه مریم، آیه ۳۲.

[۷۵۵] سوره مبارکه مریم، آیه ۱۴.

[۷۵۶] سوره مبارکه انعام، آیه ۱۶ و سوره مبارکه جاثیه، آیه ۳۰.

[۷۵۷] سوره مبارکه بروج، آیه ۱۱.

[۷۵۸] نمونه بنگرید سوره مبارکه نساء، آیه‌های ۱۳ و ۷۳.

[۷۵۹] سوره مبارکه زمر، آیه ۶۹.

[۷۶۰] بحارالانوار، ج ۶، ص ۳۲۱ و ۳۲۲.

[۷۶۱] سوره مبارکه حشر، آیه ۲۰.

[۷۶۲] شواهد التنزیل، ج ۲، ص ۳۱۰.

[۷۶۳] المحاسن، ج ۱، ص ۱۵۲.

[۷۶۴] الامالی، مفید، ص ۱۳.

[۷۶۵] اهل البیت فی القرآن و السنهٔ، ص ۴۲۵.

[۷۶۶] مستدرک سفینهٔ البحار، ج ۲، ص ۱۶۰.

[۷۶۷] الخصال، ص ۶۲۹.

[۷۶۸] کفایهٔ الاثر، ص ۳۰۰.

[۷۶۹] تحف العقول، ص ۱۱۶.

[۷۷۰] المناقب، خوارزمی، ص ۷۳.

[۷۷۱] تخرج الاحادیث و الاثار، ج ۳، ص ۲۳۹.

[۷۷۲] الامالی، مفید، ص ۲۱۷.

[۷۷۳] سوره مبارکه توبه، آیه ۱۱۱.

[۷۷۴] زیارت عاشورا، مفاتیح الجنان.

[۷۷۵] کافی، ج ۱، ص ۱۴۵.

[۷۷۶] صحیفه سجادیه، دعای ۵۲، فراز ۱۰.

[۷۷۷] صحیفه سجادیه، دعای ۵۱، فراز ۷.

[۷۷۸] بحارالانوار، ج ۳۳، ص ۵۸.

[۷۷۹] کافی، ج ۱، ص ۲۶۲.

[۷۸۰] سوره مبارکه زمر، آیه ۴۲.

[۷۸۱] سوره مبارکه بقره، آیه ۴۸.

[۷۸۲] سوره مبارکه یوسف، آیه ۵۳.

[۷۸۳] سوره مبارکه اعراف، آیه ۲۰۵.

[۷۸۴] سوره مبارکه نساء، آیه ۱.

[۷۸۵] صحیفه سجادیه، دعای ۴۲، فراز ۱۳.

[۷۸۶] صحیفه سجادیه، دعای ۴۲، فراز ۱۴.

[۷۸۷] المزار، ص ۴۶۵.

[۷۸۸] من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۹۹.

[۷۸۹] بحارالانوار، ج ۸۵، ص ۱۵۳.

[۷۹۰] برای نمونه بنگرید وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۳۶۵ و مستدرک وسائل، ج ۴، ص ۱۲.

[۷۹۱] نقطه عطف، اشعار عارفانه امام خمینی.

[۷۹۲] الانوار اللامعه، ص ۱۸۸.

[۷۹۳] صحیفه سجادیه، دعای ۳۲، فراز ۲۰.

[۷۹۴] اشاره به سوره انسان، آیه ۸.

[۷۹۵] اشاره به سوره بقره، آیه ۲۰۷.

[۷۹۶] بصائر الدرجات، ص ۸۱.

[۷۹۷] اللمعة البیضاء، ص ۲۸.

[۷۹۸] بصائر الدرجات، ص ۷۷.

[۷۹۹] اشاره به سوره مبارکه نور، آیه ۳۵.

[۸۰۰] در احادیث فراوانی ائمّه اطهار علیهم السلام به «مَعادن علم اللّه»، «خَزنهٔ علم اللّه» (گنجواره‌های علم خداوند)، «عیبهٔ عِلم اللّه» (ظرف‌های دانش خداوند)، «راسخون فی العلم» (استواران در علم) و «عیش العلم» (زنده نگهدارنده علم) توصیف شده‌اند.

[۸۰۱] نهج‌البلاغه، خطبه ۱۵۶.

[۸۰۲] غررالحکم.

[۸۰۳] بنگرید سوره مبارکه بقره، آیه ۱۹۷.

[۸۰۴] بنگرید سوره مبارکه اعراف، آیه ۲۶.

[۸۰۵] بنگرید سوره مبارکه مائده، آیه ۲.

[۸۰۶] بنگرید سوره مبارکه مائده، آیه ۸.

[۸۰۷] بنگرید سوره مبارکه مدثر، آیه ۵۶.

[۸۰۸] سوره مبارکه نساء، آیه ۱۳۱.

[۸۰۹] برای نمونه بنگرید نهج‌البلاغه خطبه ۲۳۳، ۱۸۷، ۱۸۶، ۱۸۵، ۱۸۱، ۱۷۲، ۱۶۰، ۱۱۳، ۸۲.

[۸۱۰] اشاره به سوره مبارکه احزاب، آیه ۳۳.

[۸۱۱] دعای ماه رجب، مفاتیح الجنان و صحیفه سجادیه، دعای ۴۶، فراز ۱۶.

[۸۱۲] صحیفه سجادیه، دعای ۳۷، فراز ۱۶.

[۸۱۳] دعای عدیله، مفاتیح الجنان.

[۸۱۴] غررالحکم.

[۸۱۵] صحیفه سجادیه، دعای ۲۹، فراز ۴.

[۸۱۶] بصائر الدرجات، ص ۴۹.

[۸۱۷] کافی، ج ۲، ص ۱۱۹.

[۸۱۸] غررالحکم.

[۸۱۹] بصائر الدرجات، ص ۳۲۱.

[۸۲۰] سوره مبارکه نجم، آیه‌های ۵ – ۳.

[۸۲۱] نهج‌البلاغه، خطبه ۶۹.

[۸۲۲] غررالحکم.

[۸۲۳] بحارالانوار، ج ۹۴، ص ۱۵۶.

[۸۲۴] بحارالانوار، ج ۱۵، ص ۲۸.

[۸۲۵] کافی، ج ۸، ص ۲۴۲.

[۸۲۶] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۳۰۱.

[۸۲۷] نقطه عطف، اشعار عارفانه امام خمینی.

[۸۲۸] بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۱۲۴.

[۸۲۹] مناجات خمس عشره – مناجات عارفین، مفاتیح الجنان.

[۸۳۰] سوره مبارکه ملک، آیه ۲.

[۸۳۱] تحف العقول، ص ۲۴۵.

[۸۳۲] بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۲۸۶.

[۸۳۳] بحارالانوار، ج ۶۷، ص ۲۰۰.

[۸۳۴] مستدرک وسائل، ج ۲، ص ۴۳۳.

[۸۳۵] بحارالانوار، ج ۸۱، ص ۱۹۸.

[۸۳۶] بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۱۳۹.

[۸۳۷] بحارالانوار، ج ۴۱، ص ۴.

[۸۳۸] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۴۹.

[۸۳۹] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۱۲۱.

[۸۴۰] روضهٔ الواعظین، ص ۲۷۱.

[۸۴۱] مفردات راغب اصفهانی.

[۸۴۲] بنگرید سوره مبارکه انعام، آیه ۱۱۵.

[۸۴۳] بنگرید سوره مبارکه یونس، آیه ۱۹.

[۸۴۴] بنگرید سوره مبارکه آل عمران، آیه ۴۵.

[۸۴۵] التوحید، صدوق، ص ۲۳.

[۸۴۶] بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۹۵.

[۸۴۷] التوحید، صدوق، ص ۳.

[۸۴۸] الخصال، ص ۴۳۲.

[۸۴۹] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۱۸۴.

[۸۵۰] بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۵۲.

[۸۵۱] سوره مبارکه مائده، آیه ۳.

[۸۵۲] الخصال، ص ۴۱۵.

[۸۵۳] صفات الشیعه، ص ۳.

[۸۵۴] بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۱۶۷.

[۸۵۵] تحف العقول، ص ۳۰۲.

[۸۵۶] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۱۶۷.

[۸۵۷] سوره مبارکه سبأ، آیه ۴۷.

[۸۵۸] سوره مبارکه فرقان، آیه ۵۷.

[۸۵۹] سوره مبارکه ص، آیه ۸۶.

[۸۶۰] سوره مبارکه شوری، آیه ۲۳.

[۸۶۱] سوره مبارکه شوری، آیه ۲۳.

[۸۶۲] مقاتل الطالبین، ص ۳۳.

[۸۶۳] تفسیر فرات الکوفی، ص ۳۹۷.

[۸۶۴] دعای روزانه ماه رجب، مفاتیح الجنان.

[۸۶۵] اشاره به سوره مبارکه احزاب، آیه ۳۳.

[۸۶۶] بحارالانوار، ج ۷، ص ۳۳۵.

[۸۶۷] بحارالانوار، ج ۸، ص ۴۷.

[۸۶۸] سوره مبارکه عنکبوت، آیه ۴۹.

[۸۶۹] بصائر الدرجات، ص ۲۲۷.

[۸۷۰] بصائر الدرجات، ص ۸۱.

[۸۷۱] بحارالانوار، ج ۸، ص ۵۹.

[۸۷۲] جامع احادیث الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۵۲.

[۸۷۳] بحارالانوار، ج ۸، ص ۵۹.

[۸۷۴] بحارالانوار، ج ۷، ص ۳۳۰.

[۸۷۵] الاختصاص، ص ۲۵۰.

[۸۷۶] بحارالانوار، ج ۸، ص ۲.

[۸۷۷] بحارالانوار، ج ۸، ص ۴۳.

[۸۷۸] سوره مبارکه زمر، آیه ۲۰.

[۸۷۹] سوره مبارکه نساء، آیه ۱۲۲.

[۸۸۰] کافی، ج ۱، ص ۲۰۴.

[۸۸۱] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۱۰.

[۸۸۲] سوره مبارکه اعراف، آیه ۱۱۰.

[۸۸۳] صحیفه سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۸۶.

[۸۸۴] سوره مبارکه نساء، آیه ۵۹.

[۸۸۵] سوره مبارکه نور، آیه ۳۱.

[۸۸۶] سوره مبارکه زمر، آیه ۴۴.

[۸۸۷] سوره مبارکه بقره، آیه ۲۵۵.

[۸۸۸] سوره مبارکه مریم، آیه ۸۷.

[۸۸۹] سوره مبارکه طه، آیه ۱۰۹.

[۸۹۰] بحارالانوار، ج ۸، ص ۳۷.

[۸۹۱] سوره مبارکه شعرا، آیه ۱۰۰ و ۱۰۱.

[۸۹۲] زیارت آل یاسین، مفاتیح الجنان.

[۸۹۳] دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۵۷.

[۸۹۴] بحارالانوار، ج ۷، ص ۲۸۵.

[۸۹۵] نهج‌البلاغه، حکمت ۱۰۸.

[۸۹۶] اشک شفق، ص ۳۳۱.

[۸۹۷] المحاسن، ج ۱، ص ۱۳۸.

[۸۹۸] الامالی، صدوق، ص ۲۷۸.

[۸۹۹] بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۱۴۵.

[۹۰۰] صحیفه سجادیه، دعای ۴۸، فراز ۶.

[۹۰۱] صحیفه سجادیه، دعای ۵۲، فراز ۱۰.

[۹۰۲] صحیفه سجّادیه، دعای ۴۴، فراز ۱۲.

[۹۰۳] صحیفه سجّادیه، دعای ۴۷، فراز ۸۶.

[۹۰۴] کفایهٔ الاثر، ص ۲۹۶.

[۹۰۵] بحارالانوار، ج ۹۶، ص ۲۱۱.

[۹۰۶] نهج‌البلاغه، خطبه ۳۴.

[۹۰۷] بحارالانوار، ج ۸، ص ۵۸.

[۹۰۸] سوره مبارکه اعراف، آیه ۱۵۱ و سوره مبارکه انبیا، آیه ۸۳.

[۹۰۹] سوره مبارکه یوسف، آیه‌های ۶۴ و ۹۲.

[۹۱۰] سوره مبارکه مؤمنون، آیه‌های ۱۰۹ و ۱۱۸.

[۹۱۱] کنزالعمال، ج ۱، ص ۴۸۹.

[۹۱۲] کنزالعمال، ج ۱، ص ۴۹۰.

[۹۱۳] سوره مبارکه آل عمران، آیه ۱۷۳.

[۹۱۴] سوره مبارکه زمر، آیه ۶۲ و سوره مبارکه انعام، آیه ۱۰۲.

[۹۱۵] سوره مبارکه نساء،آیه‌های ۱۳۲ ۸۱ و ۱۷۱. سوره مبارکه اسراء، آیه۶۵. سوره مبارکه احزاب، آیه‌های ۳ و ۴۸.

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن

خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق

روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات رایانه‌ای

قائمیه اصفهان

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹